

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయ పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమత్సకలజగదేకకారణవేదాంతైకవేద్యపరబ్రహ్మభిధానపురుషోత్తమపూర్ణావతారసమస్తకల్యాణ
గుణాభిరామశ్రీరామచరిత్రామృతకలశపయోనిధౌ-స్వప్రవణపతనలేఖనపూజనాదిజాగరూకశిష్టజనమమౌరధపూరణపారిజాతే
నారదోపదేశకరతలామలకీకృతచతురాననవదననిర్గతితత్కోటిగ్రంధవిస్తరశ్రీరామచరిత్రామృతసారాంశేన
కమలాసనవదనవిహారిభారతీప్రథమావతారభువావల్క్వికభువామహర్షిణా ప్రణీతే

పరతత్వజ్ఞానుజనమనస్సంశయాంధకారనిరాకరణప్రచండభాస్కరాయమాణే - శ్రీరామాయణాఖ్యే ప్రబంధరాజే

— శ్రీరామాయణాఖ్యే ప్రబంధరాజే —

సర్వేషామస్తికజనానాం శ్రీరామాయణభిశుద్ధపారపరనసంప్రదాయార్థావబోధనమూలకాఖిలపురుషార్థలాభాపాదనాయ
శ్రీమద్వేదవేదాంతశ్రీభాష్యాదిపారగానంతాచార్యవర్యతనయేన శ్రీహయగ్రీవభగవచ్ఛరణసేవాసమాపాదితానవద్యవిద్యావిభూషితేన

సరస్వతి-తిరువేంగడాచార్యేణ

శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షి ప్రణీతశ్రీరామాయణప్రథమోపదేశపాత్రభూతభరద్వాజమహర్షివంశకలశోదధిపంద్రేణ
శ్రుతిస్మృతిశ్రుత్యంతశ్రీభాష్యభగవద్విశేషయాది సద్గ్రంథప్రచారప్రముదితాంతరంగశ్రీనృసింహాచార్యవర్యతనయేన

వం-రామకృష్ణమాచార్యేణచ.

మూలగ్రంథసోర్ధ్వభాగేరామానుజీయాదివ్యాఖ్యానస్థవిశేషవిషయసహితశ్రీగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యాన-అధోభాగేతిలకాదివ్యాఖ్యానస్థ
విశేషవిషయసహితమహేశ్వరతీర్థీయవ్యాఖ్యానచసంయోజ్య. నానాదేశానీతానేకమూలవ్యాఖ్యానకౌశలస్థపారభేదయుక్తాయుక్తవిషయ

ర్మపూర్వకంసమ్యక్పరిశోధితః- శ్రీమచ్ఛన్నపుర్యాభరణాయమానసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వకీయముద్రాక్షరశాలాయామ్

బ్రాహ్మణజనవిరిచితాక్షరసంయోజనాదికృత్యస్సౌశాలీవాహనశకసంవత్సరేషుంబిరగతేషు

దుందుభినామసంవత్సరాశ్వయుజశుద్ధిస్తీయాయాంముద్రాక్షరైస్సమప్రకాశితః.

ఈ గ్రంథము సంస్కృతముగాతీసుకొనవలయుననిలపేక్షించువారు ఇది మొదలుకొని మూడు మాసములకులోగాచెన్నవట్టణపు సరస్వతీనిలయము ద్రాక్షరశాలాధికారులగు సరస్వతితిరువేంగడాచార్యులు - వంగీపురం రామకృష్ణమాచార్యులు వీరి పేరటూ త్తరము వ్రాసి చందాదార్లుగా నేర్పడినవత్తుమందు ప్రకటన పత్రికయందుఁజేరియఁజేయఁబడియున్న పద్ధతుల ప్రకారము రూపాయలు పంపించి తెప్పించుకొనవచ్చును.

అథనుందరకాండసర్గాణాం ప్రధానకథానుక్రమణికా ప్రకాశ్యతే.

పుటసంఖ్యా-

సర్గ-సంఖ్యా-

౧. అథహనుమతో మహేంద్రశిఖరాదాకాశసరణిగమనం-తం ప్రతితత్పర్వతస్థవిద్యాధరమహామీగణకృతసంస్తుతిః- తస్యమధ్యే సముద్రం మైనాకపర్వతదశశం- తస్యపరాక్రమపరిక్షణసముత్సుక దేవగణ ప్రేషితసురసావిజయః- తతస్తస్యచ్ఛాపయా గ్రాహిసింహికా ప్రమావణం-తతస్తస్యలంకాద్వీపప్రవేశశ్చప్రథమే.

౧౫. అథహనుమతో లంకాద్వీపపర్వతస్థనానాతరుగణనదీప్రస్రవణాదిదర్శనం తస్యనిశ్వాసలేశం విన్నై వసాగరలంఘనం - తస్యలంకాదర్శనం - తతో లంకా ప్రవేశౌ పయికస్వల్పశరీరపరిగ్రహణం తదాలంకా సమీపావసరపణం తదానీచం ద్రోదయశ్చ ద్వితీయే.

౨౦. అథహనుమతః లంకాధిదేవతయానిరోధనం పశ్చాదేకముష్టిప్రహరజర్ఘ్రితాంగయాతయా బ్రహ్మదత్తవరప్రకారకథనపూర్వకం హనుమతో లంకా ప్రవేశానుజ్ఞాపనంచ తృతీయే.

౨౪. అథహనుమతో ఽద్వా రేణలంకానగరప్రాకారలంఘనపూర్వకం కాప్రవేశః - తస్యాత్యద్భుతరక్షోగహమ్యమండలదర్శనపూర్వకం నగరమధ్యనిక్షిప్తరావణమూలబలదర్శనంచ చతుర్థే-

౨౬. అథహనుమతః వియన్తధ్యగతచంద్రప్రకాశదశశనెనామోదనం - తతస్తైననానావిధరాక్షసకుటుంబినిగణదర్శనైవజానక్యదర్శనైశోచనంచ ౫౩౦.

౩౦. అథహనుమతః రావణాధిష్ఠితాంతర్నగరదశశనం షష్ఠే-

౩౩. అథహనుమతః రావణాంతర్నగరవర్తిగృహగణదశశనపూర్వకం పుష్పకవిమానదశశనం సప్తమే.

౩౬. అథహనుమతః పుష్పకవిమానవణానమష్టమే

౩౮. అథహనుమతః రావణాంతఃపురదర్శనం- తత్ర త్యాద్భుతభవనగణరామణీయకదశశనపూర్వకం పుష్పకాధిరోహణం - తతోంతఃపురశయనానేకదేవదానవాదిప్రమదాజనపరివృతరావణదశశనపూర్వకం తస్యైశ్వర్య

పుటసంఖ్యా.

సర్గ-సంఖ్యా.

దర్శనవ్యాముగ్ధత్వం-తస్యసీతావిషయావరాధకరణం సద్యస్సమూలనాశ హేతురితి చింతనంచ నవమే-

౪౫. అథహనుమతః రావణోపాంతభాగేషువాదనాయమురవవణవాదివాద్య విశేషాపాననిద్రాపారవశ్యేనాలింగ్య స్వపంతేనాంస్త్రీణాం సవ్యదశశనంతత్రైవపుధకృత్య నెశయానాం దివ్యసౌందర్యయుక్తాం మండోదరీం వీక్ష్యసీతతిమనసంచదశమే-

౪౯. అథహనుమతః సీతాయాః రామవిశ్లేషే స్యప్రాణత్యాగ పర్యంతప్రయత్నకరణాహతాంద్యశ్యమానాయాః స్త్రీయస్తద్విరుద్ధసుఖమప్రిమత్త్యాదికంచాలోచ్యాన్యైమితి నిశ్చయకరణం-తతోనానామృగమాంసషరాధివాసితపానభూమిప్రవేశపూర్వకం తత్ర త్యనారీజనశయనకదంబదర్శనం-ప్రస్తుతపరదారదర్శనైవహానధర్మజాతభిభయప్రాప్తిః స్త్రీవ్యవసారాస్త్రీమాగణాశక్యత్వస్య నిర్వికారచిత్తవ్యవస్థాలోచనసేషునస్తన్నివృత్తిః లంతఃపురమాగణప్రయత్నశ్చైకాదశే

౫౩. అథహనుమతః సీతాదశశనై స్యకృతసముద్రలంఘనవైయర్థ్యచింతనం తతస్తస్యపునగమనైవజాంబవత్ ప్రముఖప్రాయోవవేశచింతనం పునరపిదైర్యంకృత్యాంతఃపురప్రదేశవిచయనంతావతాపిసీతాదశశనాభావాద్విషాదాగమశ్చద్వాదశే-

౫౫. అథహనుమతః అశోకవనికాప్రాకారారోహణం-తతోనేకవిధమాగణై పిసీతాయాలదశశనాత్ సీతామరణాదిచింతనం- సీతామదృష్ట్వా స్యస్యగమనైశ్రీరామాదీనాం మరణచింతనం-స్వస్యలంకాపరిసరైవిహృద్భంధనాద్యుపాయైః ప్రాణత్యాగచింతనం-తతోశోకవనికామాత్రమాగణకర్తవ్యశేషనిశ్చయః తతస్సీతాధిగమసిద్ధినిఖలదేవతానమసాగరప్రార్థనంచ త్రయోదశే-

౫౯. అథహనుమతో ఽశోకవనికాప్రవేశః- తత్ర త్యనానావిధవృక్షజాలగదీవా

- పీఠేదావర్ణితప్రభృతదర్శనపూర్వకం అత్యద్భుతశింశుపావృక్షదశశం-
తతస్తమారుహ్యతద్దేశరామణీయకంద్యుష్ట్యయదీసీతాత్ర తిష్ఠేత్తహ్య-
త్రసంఖ్యాద్యర్థమాగచ్ఛేదితిచింతనమచతుర్దశే ౧౪
౬౨. అధహనుమతోశోకవనికామధ్యవతిహేమస్తంభప్రాసాదశిల్పదర్శనం-
తతోదైవాత్తత్రరాక్షసీగణపరివృతసీతాదర్శనం- తతస్తాంమలినసంవీత
త్వాదిభిలింఘైస్సీతేయమిత్యనుమానపూర్వకంసీతేతినిర్ణయశ్చ ౧౫
౬౩. అధహనుమాన్సీతాయాః వాచామగౌచరదుడశాంప్రేత్యస్వయం
శౌఖ్యామృగోష్ఠవవిలలాపేతికథాషోడశే ౧౬
౬౪. అధహనుమానేకాక్షిప్రభృతీరాక్షసీఃతాభిఃపరివృతాంసీతాంచసహ్యక్
ప్రేత్యుతతస్సీతాదర్శనసంహృష్టస్సరాక్షస్యదర్శనాయశింశుపాయాం
గూఢోపసదితికథాసప్తదశే ౧౭
౭౧. అధహనుమానపరరాత్రప్రబుద్ధంసీతాదివృక్షయాతస్యాస్సమీపమాగతం
రావణంప్రేత్యశింశుపావృక్షస్యాధశృఖాయా మవరుహ్యపత్రపుష్పసం
వృతోతిప్రదితికథాష్టదశే ౧౮
౭౩. అధరావణః ఉపవాసశోకధ్యానభయాదిభిరతీవదీనాఘవాజ్ఞానసగౌ
చరదుడశాపన్నాంసీతాంప్రేత్యస్వాభిప్రాయప్రకటనాయోపక్రాంత
తత్తతికథాపంచోనవింశే ౧౯
౭౪. అధరావణఃసీతాంప్రతిస్వవశీకరణాయ నానావిధప్రార్థనమకరోదితిక
థావింశే ౨౦
౭౭. అధసీతయా రావణోక్షిప్రత్యాఖ్యానపూర్వకం తస్మైస్వస్యాః రామా
యసమర్పణప్రార్థనం- తదకృత్యాయత్రక్వాపిగమనేపి రామేణవిద్వంస
నంతవసిద్ధమితిసమ్యక్కథనంచైకవింశే ౨౧
౮౦. అధసీతాంప్రతి రావణేనమాసద్వయానంతరహపిమద్వచనా సంగీకరణే
త్వాంభక్షయిష్యామీతికథనం- తంప్రతిరామానుజ్ఞాభావాదహంత్యాంస
భస్మీకరోమితిప్రతివచనకథనం- తతస్తేనతస్యాస్వాధీనకరణాయపకా
త్యాదిరాక్షసీయోజనపూర్వకమంతఃపురగమనంచద్వావింశే ౨౨
౮౩. అధసీతాంప్రతిపిజటాప్రభృతిరాక్షసీనాంసాంత్యపూర్వకంరావణభా
ర్యాత్వాగీకరణప్రార్థనంప్రయోజితే ౨౩
౮౪. అధపునస్తాసాంసీతాంప్రతిరావణాంగీకరణనియోజనంతతశ్శింశుపాపాం

- తంగతాంసీతాంప్రతిపునస్తాభిస్తర్జనాదిపూర్వకంరావణాంగీకరణనియో
జనంతతోతవదైస్వేనత్యక్తదైర్యయాసీతయారోదనకరణంచచతుర్వింశే
౮౭. అధసీతారాక్షసీఃప్రతిమానుషీరాక్షసస్యభార్యాభవితుంచాహాతీత్య
క్వాఅశోకశాఖామూలంబ్యాతవశోకేనవిలపనంకృతవతీతికథాపంచవింశే
౮౯. అధసీతాశ్రీరామేణ స్వానస్వేషణేబహూనికారణాన్యాశంక్యస్వవిషయ
ప్రేమరాహిత్యస్వభాగ్యహీనతామేవకారణంనిశ్చిత్యస్వస్యామరణమే
వశ్రేయశ్చితినిశ్చితవతీతికథాషడ్వింశే ౨౬
౯౨. అధప్రిజటాఖ్యయో విభీషణపుత్ర్యాశ్రీరామవిజయ రావణ వినాశనూ
చకస్వద్భుష్టస్వప్నవిశేషకథనం- తతోదేవ్యావామ బాహ్వదిష్ఠురణశారీ
రనిమిత్తదర్శనంచసప్తవింశే ౨౭
౯౬. అధరాక్షసీకృతతజ్జనభర్తృనాదిభిరతీవశోకవనుభవంత్యాస్సీతాయా
శ్శింశుపాసమీపగమనః-తతస్తచ్చాఖ్యాంగృహీత్వా వేణుర్ధగ్ధనెనప్రాణ
త్యాగచిక్షేణం-తతశ్శుభనిమిత్తప్రాచుర్యావశ్యాష్టావింశే ౨౮
౯౮. అధసీతాస్వవామాక్షిభుజౌరుస్ఫురణాదినిమిత్తైశ్శకునాదినిమిత్తైశ్చాచి
రాతాగ్రంతాగమనవాక్తాశ్రవణంభవిష్యతీతిప్రమాణంలేభ్యతికథావి
ంశోనవింశే ౨౯
౯౯. అధపూర్వోక్తవృక్షాంతాసాత్యాశ్చుర్వతాహనుమతాసీతానమాశ్వా
సనంప్రతిప్రధమంరామగుణకీర్తనకథావ్యమితినిశ్చితమితికథాత్రింశే
౧౦౨. అధహనుమతాదశరధగుణప్రశంసాపూర్వకశ్రీరామగుణప్రశంసనం-త
తస్తస్యవసేసంఖ్యావితసకలవృత్తాంతకథనపూర్వకమగ్నివస్త్రేతీకరణకథ
నంతేననానాదిక్షువానరక్షేపణకథనంచానరప్రశంసాపూర్వకంస్వేనస
ముద్రతరణలంకాప్రవేశకథనం-తతశ్శింశుపామూలేసీతాదర్శనకథనం-సీ
తయాతచ్చుిత్యాశింశుపావృక్షహనుమతోదర్శనంచైకత్రింశే ౩౧
౧౦౩. అధసీతారామవృత్తాంతావేదసేస్వప్నత్వాదీనారోప్యవృక్షరూపవానర
కర్తృకవక్షనత్వాత్తథాత్వంప్రతిషిధ్య-అనేనోక్తంసత్యమస్తీతిస
ర్వదేవతాప్రార్థనకృతవతీతికథాద్వాత్రింశే ౩౨
౧౦౪. అధశింశుపావృక్షావతీర్ణ హనుమతాసీతేయమితిజానతాపితాంప్రతి
కాత్వమిత్యాదిప్రశ్నకరణం-తతస్సీతయాఆదితలభ్యవనవాసనిమిత్తప్ర
భృతిరావణహరణవ్యంతవృత్తాంతకథనంచత్రయత్రింశే ౩౩

౧౦౬. అధహనుమతాసీతాంప్రతిరామలక్ష్మణకుశలకధనంతస్తుప్రవత్వాదే
 వ్యాతీవసంతోషణంతతోహనుమతాదేవీవందనాయసమీపగమనంత
 తస్మీతయాఅయం రావణభీతిమత్వాప్రత్యాఖ్యానపూర్వకంయదిత్వం
 రామదూతప్రహీరామగుణాకాయోచినయోననం - తతోహనుమ
 తారామగుణకధనెన దేవీప్రహషణవలీకృత్వా లాంప్రతిస్వవచనే
 శ్రద్ధాప్రార్థనంచకృతమిత్వేతాఃకథాశ్చబున్ద్రింశే- ౩౪

౧౦౭ అధహనుమతాశ్రీరామకళ్యాణగుణకధనపూర్వకందివ్యమంగళవిగ్రహ
 చిహ్నకధనంతస్యసగ్రీవసఖ్యకధనపూర్వకం తేననానాదిముప్రేషిత
 వాసరేమదక్షిణదిప్రేషితాంగదాదీనాంస్వేషంకాలాతిక్రమేణప్రా
 యోపవేశకరణప్రభృతిస్వేనశతయోజనపరిమితపాగరలంఘనాద్యశో
 కవనికాప్రవేశపర్వంతవృత్తాంతకధనెనసీతావ్రత్యయోత్పాదనమకారీ
 త్వేతాఃకథాఃపంచత్రింశే- ౩౫

౧౦౮. అధహనుమతాసీతాయైరామదత్తాంగుళీయకదానం- తతోదేవ్యాస్వా
 నానయనకారణప్రశ్నకరణంతతోహనుమతాశ్రీరామస్య సదాసీతా
 శోకపారవశ్యనివేదనంతతఃస్థానాపరిజ్ఞానమేవలనానయనకారణమితి
 సమాశ్వాసనంచషట్త్రింశే- ౩౬

౧౦౯. అధసీతయాస్యస్వారావణకృతమాసద్వయాత్మకజీవితానుగ్రహకాల
 నివేదనంతతస్యివృష్టమారోవ్యరామసన్నిధిం నయామీతిహనుమతా
 ప్రార్థనంతతోదేవ్యారామేదైవరావణవిధ్వంసనపూర్వకం స్వానయ
 నంతతవ్యమితిప్రతివచనదానంచకృతమితికథాస్సప్తత్రింశే- ౩౭

౧౧౦. అధహనుమతాదేవీంప్రతిశ్రీరామాయప్రత్యభిజ్ఞానప్రార్థనం - తతోదే
 వ్యాకాకాపరవృత్తాంతకధనపూర్వకంచూడామణిప్రదానం చాప్తత్రిం

౧౧౧. అకదేవ్యాహనుమంతంప్రతివానరసైన్యస్యరామలక్ష్మణయోశ్చసము
 ద్రలంఘనకధమితిప్రశ్నకరణం - తతస్తేనవానరాణాంసర్వప్రాప్రతి
 హతగమనకధనం- స్వసృంధమారుహ్యారామలక్ష్మణయోరాగమనపూ
 ర్వకంశ్రీరామోరావణంహత్వాపురింయాస్యతీతిసమాధానంచైకౌన
 చత్వారింశే- ౩౮

౧౧౨ అధసీతాయాహనుమద్వచనశ్రవణేనసంతోషజననం-పునఃకదాచిత్శ్రీ
 రామేణమృప్తతలకాయాస్యస్వస్యామనశ్శిలయా తిలకనిర్మాణకధనం -

స్వోత్తారణత్వరాకరణస్థానసూర్వకం హనుమద్గమనాభ్యనుజ్ఞానం -
 తతోహనుమతాస్వకతవ్యకార్యశేషచింతనంచచత్వారింశే ౪౦

౧౧౩ అధహనుమతాదావణహృదయపరిజ్ఞానాయతత్సమీపగమనభాషణాద్య
 పేక్షాచింతనంతదౌషయికతయాఅశోకవనికావిధ్వంసనంచ ౪౧

౧౧౪. అధరావణేనరాక్షసీగణముఖాదీశోకవనికాభంగవృత్తాంతశ్రవణంతత
 స్తేనప్రేషితాశీతినహస్రసంఖ్యాకకింకరాఖ్యరాక్షసానాంహనుమతా
 విధ్వంసనంచద్విచత్వారింశే ౪౨

౧౧౫ అధహనుమతాపైత్యప్రాసాదస్థరాక్షసవిధ్వంగసంక్రిచత్వారింశే ౪౩

౧౧౬. అధహనుమాన్స్వధ్వంసితకింకరాఖ్యరాక్షసగణవృత్తాంతశ్రవణకు
 పితరావణప్రేషితంప్రహస్తపుత్రం జంబుమాలినా మానమవధీదితి క
 థాచతుశ్చత్వారింశే- ౪౪

౧౧౭. అధహనుమాన్రావణప్రేషితాన్ సప్తమంత్రినుతాన్జఘానేతికథా
 పంచచత్వారింశే- ౪౫

౧౧౮ అధహనుమాన్రావణప్రేరితాన్విరూపాక్షయూపాక్షదుర్ధరప్రఘ
 సభాసకర్ణాఖ్యాన్ పంచసేనానాయకాన్ ప్రమాపయామానేతికథా.

౧౧౯ అధహనుమాన్అక్షకుమారమవధీదితికథాసప్తచత్వారింశే- ౪౬

౧౨౦. అధహనుమానిద్రజితాబ్రహ్మస్త్రైణబద్ధస్సనావణాంతికం సీతభీతిక
 థాప్తచత్వారింశే- ౪౭

౧౨౧. అధహనుమాన్రావణందృష్ట్వాతదీయతేజోపశేషేణాలవఃస్త్రితోభూ
 దితికథావీకౌనపంచాశే- ౪౮

౧౨౨. అధప్రహస్తేనహనుమంతంప్రతికస్యదూతస్త్వమితిప్రశ్నకరణం - త
 తోహనుమతారావణంప్రతిరామదూతోహమితికధనంచపంచాశే ౪౯

౧౨౩ అధహనుమతారావణంప్రతిరామవనవాసప్రభృతిస్వాగమనపర్వంతవృ
 త్తాంతకధనపూర్వకంరామాయసీతాసమర్పణంహేతమిత్వవచాదనం
 తతస్మీతయాఅప్రచానేరావణపాగ్రితాగ్రిణం దుశ్శక్యమిత్వవదేశ
 జైప్తకమచాశే- ౫౦

౧౨౪ అధరావణేనహనుమద్వధాయాజ్ఞాపనం- తతోవిభీషణేనమాతవధస్యగ
 హితతావ్రదశకనపూర్వకంచైకావ్యకరణాదేరెవయిక్తకావ్రశిక
 నం-తతోరావణేనతంగీకరణంచద్విపంచాశే- ౫౧

౧౫౯. అధరాక్షసైరావణాజ్ఞయాజీణావతూదిభిహానుమత్పుచ్చసంవేష్ట
నలైలసేవనాగ్నిసంయోజనపూర్వకంలంకాయాంసర్వతోనయనం -
తతోరాక్షసీభిస్సితాయైతద్వృత్తాంతకథనం - తతోదేవ్యాహనుమతో
దాహాఖావాయాగ్న్యపాసనం - తతః ప్రదీప్తమపివాలస్థమగ్నింపీ
డామకుర్వతంప్రసమిత్క్యహనూమతాసీతారామప్రభావాదగ్నేశ్శీత
లతేతినిశ్చయకరణం-తతోతిస్త్రాస్వీభవనాద్వినిధూత నిఖిలబంధనత
యానగరపరిఘుపాతేననిఖిలరక్షోవగఽవిధ్వంసనంచత్రిపంచాశే౫౩
౧౬౨. అధహనుమతాస్వలాంగూలప్రజ్వలదగ్నినావిభీషణగృహమంతరారా
వణగృహప్రభృతిసమస్తరాక్షసగృహభస్మీకరణంచతుఃపంచాశే ౫౪
౧౬౬. అధహనుమతాజానక్యపిదగ్ధేత్యంతస్తాపకరణం - తతశ్చార్ణవచనైర్దా
నక్యదాహశ్రవణపూర్వకంప్రత్యక్షతస్సీతాసందర్శనం - తతఃప్రతిప్ర
యాణసంకల్పశ్చపంచపంచాశే- ౫౫
౧౬౮. అధహనుమతాస్వచరణనిపీడనేనతత్రత్యమరిష్టాఖ్యంధరణీధరంధరణీ
శమమాతన్వానపూర్వకమాకాశసరణిగమనంపట్నంభాశే- ౫౬
౧౭౦. అధపునహానుమతాయథాగతంసముద్రతరణం- తతఃస్వబాహూరు
వేగగజానశ్రవణసంమోదితనిఖిలవానరేభ్యాదృష్టాసీతేతికథనం - త
తోజాంబవత్ప్రేముఖైస్సముద్రతరణప్రభృత్యుదిత సకలవృత్తాంతకథన
ప్రార్థనంచసప్తపంచాశే- ౫౭
౧౭౨. అధహనుమతావానరకౌతుకసఫలీకరణాయస్వకృతసముద్రలంఘనా
దివృత్తాంతస్యవిస్తరేణనివేదనమప్తపంచాశే- ౫౮
- ౧౮౧- అధహనుమతాసీతాదుదాశౌచిచింతనజనితత్వరయాజాంబవదాద్యను
జ్ఞాంకారముత్వాతైస్సపావునర్లంకాంగత్వారావణంహత్వాసీతామా
దాయరాఘవౌగ్రత్యానుభృతికథనమేకానపట్టితమే- ౫౯
- ౧౮౩- అథాంగదేనాపిహనుమన్తతానుసారేణస్వాభిప్రాయకథనం - తతో
జాంబవతాస్తాభిఃరామాజ్ఞానుసారేణైవకతఃవ్యమితి హనుమదంగద

- యోమూతనివర్తనంచపట్టితమే- ౬౦
- ౧౮౩- అథహనుమదంగదాదిభిఃశ్రీరామసమీపగమనాయప్రతిప్రయాణం -
తతోమధ్యేమాగఁమధువనగమనం-తతస్సర్వైర్వరంగదంప్రతిమధుయా
చనం-తతోంగదేనతథాభ్యనుజ్ఞానపూర్వకయథేష్టమధుపానం-తతోవ
నపాలదధిముఖప్రత్యాఖ్యానంపైకపట్టితమే- ౬౧
౧౮౫. అథహనుమదంగదాభ్యాంపునదఃత్తావలంబైర్వానరైర్మధువనభంజ
నం-పునదఃధిముఖేనతేహానివారణపూర్వకం వనపాలైస్సహాగత్యను
గ్రీవచరణయోర్వందనంచద్విపట్టితమే. ౬౨
- ౧౮౬- అధదధిముఖేనసగ్రీవాంగదాదిభిఃమధువనభంజనవృత్తాంతనివేదనం
తతస్సగ్రీవేణలంగదాదిభిఃమధువనస్యప్రభగ్నత్వాత్సీతాదర్శనం
సిద్ధమితిలక్షణాయకదనం-తతోదధిముఖంప్రతితాద్రుతమేవప్రేషయే
త్యక్తిపూర్వకంమధువనంప్రతితత్ప్రేషణంచత్రిపట్టితమే ౬౩
- ౧౮౮- అథపునదఃధిముఖేనలంగదాదీప్రతిసగ్రీవసమీపగమనం - తతోహను
మతాశ్రీరామాదివందనపూర్వకందృష్టాసీతేతికథనం-తతఃశ్రీరామేణస
బహుమానాద్ధినుమదవేక్షణంచచతుష్పట్టితమే ౬౪
- ౧౯౦- అధహనుమతాశ్రీరామసన్నిధౌసీతావృత్తాంతనివేదనపూర్వకం చూ
డామణిదానంపంచపట్టితమే- ౬౫
౧౯౨. అథమణిదర్శనేనరామవిలాపఃపట్టితమే- ౬౬
- ౧౯౩- అధహనుమతావిస్తరేణసీతాసందేశకథనంసప్తపట్టితమే ౬౭
- ౧౯౪- అధపునరసహనుమతాసీతాకృతవానరసముద్రతరణోపాయప్రశ్నకథ
నం - తతస్తేహాంసముద్రలంఘనశక్తికథనపూర్వకం రామలక్ష్మణౌమ
త్పుష్టమారూఢావేవాగమిష్యతః తతస్సర్వధారామః క్షీప్రమేవరావ
ణంహత్వాత్వాంప్రాప్యపట్టాభిషిక్తోభవిష్యతీతిప్రతికథితమితిరామస
న్నిధౌవిజ్ఞాపనంచాప్తపట్టితమే- ౬౮

ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండసర్గాణాంప్రధానకథానుక్రమణికాసమాప్తా

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరావ చంద్రవరప్రహ్లాదేనమః

శ్రీ రామాయణే - వ్యాఖ్యాన చతుష్టయ విశిష్టే - సుందరకాండ ప్రారంభః

శ్రీగోవిందరాజీయమ్ * తత్త్వజ్ఞానసముచ్చయోఘనదయాసారస్యసారోమహాన్నిష్క-షణ్ఃకమలానివాసచరణద్వంద్వానురాగస్త్పతే ! అక్షేఃపరిపాకవీక్షజగతామక్షయ్యపుణ్యావళే రస్మాకంనిధిరక్షయోవిజయతే శ్రీమాన్సరారిర్గురుః ॥ శ్రీరామాయణభూషాయైప్రవృత్తోరామభక్తితః । వ్యాఖ్యానసుందరకాండస్యతిలకంకలయామ్యహమ్ ॥ ఉత్తంపరత్వాసాధారణంసమస్తకల్యాణగుణాకరత్వంకిష్కింధాకాండే - అత్ర సర్వసంహత్యైత్వముచ్యతే - వక్ష్యతిహేతత్ - బ్రహ్మస్వయంభూరిత్యాదినా । యద్వా-పూర్వస్త్విహం డేసర్వధామిత్రసంరక్షణంకార్యమిత్యుక్తం-అత్రదూతేనపతివ్రతయాపైవంపతీతవ్యమిత్యర్థః ప్రతిపాద్యతే - యద్వాపూర్వత్రసర్వరక్షణప్రవృత్తస్యవిష్ణోరాచార్యరూపపురుషకారలాభఉక్తః - అథునాఅచార్యకృత్యముచ్యతే - తత్రప్రథమేసగేశశిక్షణీయశిష్యాన్వేషణముపపాద్యతే ॥ తతఃతత్త్వాది ॥ తతఃజాంతవత్ప్రీత్యాహనానంతరం-చారణాఃసంఘచారిణోదేవగాయకాః-తైరాచరితేపథికాశే- రావణసీతాయాస్సీతాయాః-పదంస్థానం-అన్వేష్టుంఇయేష-శత్రుకళనఃతదన్వేషణవిరోధినిరసనసమర్థః-యద్వా-చారణాచరితేపథికత్వాసీతాయాఃపదమన్వేష్టుమియేష-యద్వా-యథాపాజ్ఞమేవాన్వయః-ఆకాశేపదన్యాసాన్వేషణసమర్థోయమితిబుద్ధిచాతుర్యాతిశయఉచ్యతే-అనేనశిష్యస్థానాన్వేషణపరగురుస్వరూపముచ్యతే-తతఃముద్రాప్రదానపూర్వకభగవదనుజ్ఞాలాభానంతరం- శత్రుకళనః ॥ గుశబ్దస్తవ్యంధకారస్సృష్టశబ్దస్తన్నిరోధకః! అంధకారనిరోధిత్వాస్తరురిత్యభిధీయతఇత్యుక్తరీత్యాఅజ్ఞాననివృత్తనశీలోగురుః-చారయంతిఆచారయంతిధర్మానితిచారణాఃపూర్వాచార్యాః-తైరాచరితేపథి-మహాజనాయేనగతస్సపంథాఇత్యుక్తసదాచారే - స్థితఇతిశేషః-రావయతిఅసత్ప్రీలాపాకారయతిరావణఃఅవివేకః - తెనసీతాయాఃస్వవశంప్రాపితాయాః - సీతాయాఃఅనాదిభృగవత్పరతంత్రచేతనస్య - సీతాశబ్దేనాయోనిజత్వోక్తేః(స్త్రీలింగేనపారతంత్ర్యోక్తేశ్చ - (స్త్రీ)ప్రాయమితరత్సర్వమితిహ్యుక్తం-పదంస్థానంసంసారమండలం

హరిఃఓమ్ * తతోరావణసీతాయాస్సీతాయాశ్చత్రుకళనః । ఇయేషపదమన్వేష్టుంచారణాచరితేపథి ॥ ౧ ॥

మహేశతీర్థీయమ్ * శ్రీమత్సుందరకాండేవ్యాఖ్యేయానివ్యాక్రియంతే.

పూర్వస్త్విహం డేజగామల్లంకాంకునసామసన్వీతిమనసాగమనముక్తం - ఇదానీంకాయేనాపిగమనంకర్తుమైచ్ఛదిత్యాహ - తతోరావణసీతాయాఇత్యాదినా ॥ వఇతిగాయత్ర్యాద్వాదశాక్షరంతతోరావణసీతాయాఇత్యస్యజ్ఞోకస్య చతుర్థాక్షరేణవఇత్యనేనసంగృహ్లాతి ॥ తతోరావణసీతాయాస్సీతాయాశత్రుకళనః । ఇయేషపదమన్వేష్టుంచారణాచరితేపథి ॥ అత్రగతుమితిపదమధ్యాహతవ్యం - శత్రుకళనోహనుమా - రావణసీతాయాఃరావణేనావ

శ్రీరామాయణే - వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టే - సుందరకాండే - ప్రథమస్కంధః.

అన్వేష్యం - సాత్వికసంభాషణాదివిష్ణుం హ-తధోక్తం॥శ్లో॥ విష్ణుఃకటాక్షశ్చాద్వేషఅభిముఖ్యంచసాత్వికైః|సంభాషణంషడేతానిత్వాచార్యప్రాప్తిహేతవశ్చ
తి॥ యద్వా-పదంవ్యవసాయమన్వేష్యం-కస్యచేతనస్యభగవత్ప్రాప్తావధ్యవసాయశ్చిత్తన్వేష్యం-ఇమోఽపి॥ని॥పదంవ్యవసిత ప్రాణస్థానలక్ష్యాంఘ్రివస్తుష్విత్వము
రః|అత్రైకాదశసహస్రశ్లోకాగతాః - ద్వాదశసహస్రస్యాదిమాయంశ్లోకః-అత్రగాయత్రావ్యాద్యాదశమక్షరంప్రయుక్తం-తదవలోకనీయంవిద్యద్భిః॥***

రామానుజీయం॥ శ్రీమత్సుందరకాండేవ్యాఖ్యానానివ్యాక్రియంతేపూర్వస్మికాండేమనసాగమనంకృతమిత్యుక్తం - ఇదానీంకాయేనాపిగమనంకర్తుమై
చ్ఛదిత్యాశయేనాహ-తతశ్చ త్యాది॥అత్రగంతుమితిపదమధ్యాహతవ్యం-శత్రుకశఃసౌహనుమాకారావణినితాయాస్సీతాయాః- పదంనివాసస్థానం-అన్వేష్యం
చారణాచరితేపథివత్కాగంతుమియోషెతియోజనా॥ ౧॥ దుష్కురమితి॥ నిష్క్రమిద్వంద్వంప్రతిద్వంద్వంధాభవతితథాదుష్కురంచీర్షకాసముదగ్రశిరోగ్రీవఃసమున్నతశి
రోగ్రీవః-గవాంపతిఃశ్చక్షుభః॥రామానుజీయం॥ దుష్కురమితి॥ నిష్క్రమిద్వంద్వంప్రతిద్వంద్వంద్వానిస్తాగ్రితం-ప్రతిబంధకరహితమిత్యర్థః॥అ॥అథేతి॥ శాద్వలో
నాంసలిలకల్పత్వంవై డూర్యవర్ణతయా॥రామానుజీయం॥అథేతి॥వై డూర్యవర్ణేషు హరితత్వసంపలితశ్చోక్త్యుపేక్షతయావై డూర్యవర్ణత్వంశాద్వలానాంసలిల
కల్పత్వంచైత్యమాదవాదినా॥౩॥ద్విజానితి॥కేసరీవబభావితీశేషః॥రామానుజీయం॥ద్విజానితి॥కేసరీవవిచచారేతిపూర్వేణాన్వయః॥౪॥నీలేతి॥ అత్రయచ్ఛబ్దో
ధ్యాహార్యః-యదేవవిధంతలంతత్రతిష్ఠన్నిత్యస్వయః-పత్రవజ్రైఃపత్రశ్యామైః॥ని॥పలాశోహరితోహరిదిహిహలాయుధః-సితాసితైఃకల్పాష్టైః-స్వభావవిహితైః
స్వతస్సిద్ధైః॥౨॥ససూర్యాయేతి॥స్వయంభువేచతుర్ముఖాయ-భూతేభ్యఃదేవయోనిభ్యః॥౧॥ అంజలిమితి॥ అత్తయోనయస్వకారణభూతాయ-దక్షిణఃసమర్థః-
హనుమాప్రాప్తృఖస్సకాత్తయోనయేవనాయఅంజలింశ్చత్వాతతోదక్షిణాందిశంగంతుంవపుధృత్యస్వయః - హిఃపాదపూరణే - అంజలిం ప్రాప్తృఖఃకు
ర్వన్నితిపాతస్త్యయక్తః - శత్రుప్రత్యయేనప్రాప్తృఖత్వవిశిష్టాంజలికరణదక్షిణదిగ్గమనోద్యోగయోరైకకాలికత్వప్రతీత్యావిరోధాత్ - నహిప్రాప్తృఖస్యై

దుష్కురంనిష్క్రమిద్వంద్వంచీర్షకసర్వవారః | సముదగ్రశిరోగ్రీవోగవాంపతిరివాబభా॥౨॥ అథవై డూర్యవర్ణేషు
శాద్వలేషుమహాబలః| ధీరస్సలిలకల్పేషువిచచారయధాసుఖమ్॥౩॥ద్విజాన్విత్రాసయధీమానురసాపాదపాన్వరకా
మృగాంశ్వసుబహూన్నిఘ్నప్రవృద్ధశ్చవకేసరీ॥౪॥ సీలలోహితమాంజిప్తవత్రవజ్రైఃస్సితాసితైః | స్వభావవిహితైః
త్రైధాతుభిస్సమలంకృతమ్ * కామరూపిభిరావిప్తమభీష్టంసపరిచ్ఛదైః | యక్షిన్నరగంధరైర్దేవకలైశ్చపన్న
దైః * సతస్యగిరివర్యస్యతలేనాగవరోయుతేతిష్ఠన్-పివరస్త్రప్రాదేనాగభివాబభా॥౨॥ససూర్యాయమహేంద్రా
యవనాయస్వయంభువేభూతేభ్యశ్చాంజలింకృత్వాచకారగమనమతిమ్॥౧॥ అంజలిం ప్రాప్తృఖఃకుర్వవనాయా

హృతాయాఃసీతాయాఃపదంస్థానమన్వేష్యం- చారణాచరితేపథిసురవత్కాగంతుమియోషెతియోజనా॥౧॥ దుష్కురమితి॥ నిష్క్రమిద్వంద్వంప్రతిద్వంద్వంద్వాని
స్తాగ్రితం-ప్రతిబంధకరహితమిత్యర్థః-కర్షసముద్రలంఘనకర్మ - సముదగ్రశిరోగ్రీవఃసముదగ్రశిరోగ్రీవేయస్యసతధోక్తః-అతఏవగవాంపతిఃవృషభశ్చవబ
భా॥౨॥అథేతి॥వై డూర్యవర్ణేషుమరకతచ్ఛాయేషుసలిలకల్పేషుతద్వత్శీతలేష్విత్వర్థః॥౩॥ద్విజానితి॥కేసరీవవిచచారేతిపూర్వేణాన్వయః॥౪॥ నీలేత్యాదిసా
ధాన్లోకద్వయమేకంవాక్యం-అత్రయచ్ఛబ్దోధ్యాహర్యః-సీలాదిపత్రసమానవజ్రైః-మాంజిప్తఃపాటలఃసితాసితైఃకల్పావవజ్రైః-స్వభావవిహితైః-స్వభావసి
ద్ధైఃచిత్రధాతుభిఃసమలంకృతం-సపరిచ్ఛదైఃసాలంకారైర్యతాదిభిరావిష్టయత్ - తత్రతలేతిష్ఠబభా॥ ౨॥ అథేష్టదేవతాప్రాధానపూర్వకంయత్రాస

వసతోదక్షిణదిగ్గమ మోద్యోగోయజ్యతే||౯||ప్లవంగేతి||రామవృద్ధ్యధంరామ ప్రయోజనార్థం||౧౦|| నిష్ప్రమాణేతి || నిష్ప్రమాణశరీరః సుకార్యాదశరీరః -
బాహుభ్యామిత్తుక్తిర్వానరస్యచతుర్భిస్సంచారాత్||౧౦||సచచాతేతి||చాపీత్యేకమవ్యయమప్యధః-అశౌతయత్ అగచ్ఛత్ - స్వాధేణిచ్ || రామానుజీయం||
సచచాతేతి || అశౌతయత్ - అపాతయదిత్యధః-అత్రాప్యచలకతా||౧౧||రామానుజీయం||తేనేతి || పుష్పే ఘణేత్యత్రమతిచేతిణత్వం-పుష్పమయోయథా
పుష్పమయజ్వ||౧౨||పీడ్యమానశ్చతి || రీతీరేఖాః-కాంచనాంజనరజతగర్భాసుశిలాసువదీర్యమాణాసుదృశ్యమానాస్తాస్తా భేదధారాశ్చత్యధః|| ౧౩|| ముమోచేతి||స
మనశ్శిలాఃధాతువిశేషసహితాః-మధ్యమేనార్చిషామధ్యమయాజ్వాలయా-పాశ్వజ్వాలాహినధామనివతికా|| ౧౪|| గిరిణేతి || వికృతైఃవికృతమద్భిః - దైన్య
వ్యంజకైరిత్యధః||౧౫||సశ్చితి||సత్త్వసన్నాదఃకూతసన్నాదః||౧౬||శిరోభిరితి||స్వస్తికంసామఘోపరిదృశ్యమానార్థః-చంద్రకం-దదంశురితి - దంశనంకౌపవ్యా
పారః||౧౭||తాత్పర్యే||విభిదుఃభిన్నా||౧౮||యానీతి|| అత్రతానీత్యధ్యాహార్యం-శమితుంశమయితుం|| ౧౯ || భిద్యత్యిత్యధఃమేకం || ఉత్పేతురిత్యనుపజ్యతే||౨౦||
త్రస్తాశ్చత్యాదిసాధశ్లోకద్వయమేకాన్వయం||ఆసవభాజనంమద్యపాత్రంపాత్రాణిభోజనపాత్రాణి - ఆహారభాణిచమాణియుషభచర్మపిసద్ధానిఖలకాని-

త్తయోనయే|తతోభివవృధేగంతుందక్షిణోదక్షిణాందిశమ్||౯||ప్లవంగప్రవరైర్దృఢఃప్లవనేకృతనిశ్చయః | వవృధేరామవృద్ధ్యధంసము
ద్రవ్యవర్వసు||౧౦||నిష్ప్రమాణశరీరస్సకలిలంఘయిషురణఃవమ్ | బాహుభ్యాంపీడయామాసచరణాభ్యాంచపర్వతమ్||౧౧|| సచచాలా
చలశ్చాపిముహూతఃకంపిపీడితః | తరూణాంపుష్పితాగ్రాణాంసర్వంపుష్పమశౌతయత్|| ౧౨|| తేనపాదపముక్తేనపుష్పేఘణనుగంధి
నా|సర్వతస్సంవృతశ్చైల్లోబభౌపుష్పమయోయథా||౧౩||తేనచోత్తమవీర్యేణపీడ్యమానస్సవర్వతః| సలిలంసంప్రసృప్తవమదంమత్తజ్జ
వద్విషః||౧౪||పీడ్యమానస్తుజలినామహేంద్రస్తేనపర్వతః | రీతిర్నిర్వర్తయామాసకాంచనాంజనరాజతీః||౧౫|| ముమోచచశిలాశ్చైల్లో
విశాలాస్సమనశ్శిలాః | మధ్యమేనార్చిషాజ్ఞోధామరాజీరివానలః||౧౬||గిరిణాపీడ్యమానెనపీడ్యమానానిసర్వతః | గుహావిష్టానిభూతాని
వినేమర్వికృతైస్సర్వరైః||౧౭||సమహాసత్త్వసన్నాదశ్చైల్లోపీడానిమిత్రజః| వృధివీంపూరయామాసదిశశ్చోపవనానిచ||౧౮||శిరోభిఃపృథు
భిస్సర్పవృక్తస్వస్తికలక్షణైః|వమంతఃపావకంఘోరందదంశుడశనైశ్శిలాః||౧౯||తాస్త్రదాసవిషైదక్షిణాఃకపిత్వైస్తైఃమహాశిలాః| జ
జ్వలుఃపావకౌద్దీప్తాభిభిదుశ్చసహస్రధా||౨౦|| యానిచౌషధజాలానితస్మిన్జాతానిపర్వతే | విషమూన్యపినాగానాంసశేకుశ్శమితుంవి
షమ్|| ౨౧|| భిద్యతేయంగిరిభూతైరితిమత్వాతపస్వినః || ౨౨|| త్రస్తావిద్యాధరాస్త్రస్తాదుత్పేతుః(స్త్రీ)గణైస్సహ * పానభూమిగతం
హిత్యాహౌమమాసవభాజనమ్ | పాత్రాణిచమహాహాణి కరకాంశ్చహిరణ్మయా * లేహ్యనుచ్ఛావచాన్భూత్యామాంసానివివిధా

మారభ్యేత్యాహ || ససూర్యాయేత్యాది|| ౯||ప్లవంగేతి||రామవృద్ధ్యధంరామాభ్యుదయాధం||౧౦||సశ్చితి || ముహూతమల్పకాలం-అశౌతయత్ అపాతయత్
౧౧||రీతిరితి || మహేంద్రః-కాంచనాంజనరాజతీః-కాంచనాంజనరజతమయారీతీఃపద్ధతీః-ధారాశ్చత్యధః-నివతయామాసప్రాదుభావయామాసేత్యధః ||
౧౨||ముమోచేతి || సమనశ్శిలాఃధాతువిశేషసహితాః-మధ్యమేనార్చిషామధ్యమయాజ్వాలయా-పాశ్వజ్వాలాహినధామనివతికా|| ౧౪|| గిరిణేతి || వికృతైఃవికృతమద్భిః - దైన్య
వ్యంజకైరిత్యధః||౧౫||సశ్చితి||సత్త్వసన్నాదఃకూతసన్నాదః||౧౬||శిరోభిరితి||స్వస్తికంసామఘోపరిదృశ్యమానార్థః-చంద్రకం-దదంశురితి - దంశనంకౌపవ్యా
పారః||౧౭||తాత్పర్యే||విభిదుఃభిన్నా||౧౮||యానీతి|| అత్రతానీత్యధ్యాహార్యం-శమితుంశమయితుం|| ౧౯ || భిద్యత్యిత్యధఃమేకం || ఉత్పేతురిత్యనుపజ్యతే||౨౦||
భూతైఃపృథివ్యాదిభిస్సహ || * || లేహ్యనితి||ఆహారభాణియుషభచర్మపిసద్ధానిచమాణిఖలకానికనకత్సదాశ్చ ముష్టికా||౨౧||కృతేతి||కంఠగుణాఃకంద్రజః

త్సరుఃముష్టిబంధనం॥౨౮॥కృతేతి॥కృతకంఠగుణాఃకృతకంఠప్రజఃక్షీబాఃమత్తాఃరక్తాత్రాఃమధుపానాత్-పుష్కరాత్రాః-స్వభావతత్త్వధాః॥౨౯॥ హారేతి॥ పారి
హార్యంవలయం-తస్థఃతస్థశ్చ॥౩౦॥దశాయంతఇతి॥దశాయంతఃప్రయోజయంతః-మహావిద్యాంలఙ్ఘిమాద్యప్తమహాసిద్ధిం-విద్యాధరమహామయః-విద్యాధరాః
మహామయశివేశ్వరమితసమాసః-ఉపమితంవ్యాపూదిభిఃసామాన్యాప్రయోగఇత్యనుశాసనాత్-విద్యాధరశ్రేష్ఠాఇత్యధాః-విద్యాధరామహామయశ్చైతి
ద్వంద్వసమాసోనయంతః-ఇతివిద్యాధరాశ్చృత్వేత్వపరితస్థోకేవిద్యాధరాణామేవోపాదానాత్॥౩౧॥శుశ్రుపురితి॥సాపునరత్రాకాశస్థితిః-శుశ్రువుః-విద్యాధ
రాఇతిశేషః-ఇతివిద్యాధరాశ్చృత్వేత్వపసంహారాత్॥౩౨॥రామానుజీయం॥ఎవఇతి॥తితీక్షణమహావేగమితిక్రియావిశేషణం॥౩౩॥సముద్రంతితిక్షణతీత్యుక్తం-
తస్యప్రయోజనకథనాయోక్తమనువదతి॥రామాధామితి॥౩౪॥అనుపూర్వైవైతి॥అనుపూర్వైవైతివృత్తం॥కేరాలంఘమోదోగకాలికావస్థాంవర్త
యతి॥బాహూశత్యాదిసా॥బాహూసంస్తంభయామాస-నిశ్చలీచకార-కట్యాంససాదశరీరంసంచుకౌచేత్యధాః-చరణౌసంచుకోచచ॥రామానుజీయం॥బా
హూఇతి॥సంస్తంభయామాసపర్వతోపరిదృఢవిన్యాసేననిష్పండిచకార-కట్యాంససాదశరీరంప్రదేశేకృతోబభూవ-చరణౌసంచుకోచచ॥రామానుజీయం॥బా
సంహృత్యైతి॥సంహృత్యసంచుకౌచ్య॥రామానుజీయం॥సంహృత్యైతి॥వీర్యవావీర్యమావివేశేత్యభిధానాత్-పూర్వంవిద్యమానమేవవీర్యంవిశేషతోధిష్ఠితవానిత్య
వగమ్యతేతేజస్సత్వయోరప్యేవంద్రుప్త్యవ్యం-తేజఃపరాభివృద్ధసామర్థ్యం-సత్వంబలం-వీర్యంఆకాశాద్యభినిష్కృతాణామధ్యం॥౩౫॥మాగమితి॥ప్రా

నిచ॥ఆక్షణభాణిచచర్మాణిఖడ్గాంశ్చకనకత్సరూ॥౨౮॥కృతకంఠగుణాఃక్షీబారక్తమాల్యానులవనాః॥రక్తాత్రాఃపుష్కరాత్రాశ్చగగనం
ప్రతిపేదితే॥౨౯॥హరసూపురకేయూరపారిహార్యధరాఃప్రియః॥విస్త్రితాస్సస్త్రితాస్సస్థరాకాశేరమణైస్సహ॥౩౦॥దశాయంతోమ
హావిద్యాంవిద్యాధరమహామయః॥సహితాస్సస్థరాకాశేవీత్రాంచక్రశ్చవర్తతమ్॥౩౧॥శుశ్రుపుశ్చతదాశబ్దచ్యూషీణాంభావితాత్తనామ్
చారణానాంచసిద్ధానాంస్థితానాంవిమలంబరే॥౩౨॥ఎవపర్వతసంకాశోహనుమాన్సాగుతాత్తజః॥తితీక్షణమహావేగంసముద్రంమకరా
లయమ్॥౩౩॥రామాత్రంవానగాధాంపచిక్షిన్-ర్షదుష్కరమ్॥సముద్రస్యపరంపారందుష్ప్రసరిప్రాప్తమిచ్ఛతి॥౩౪॥ఇతివిద్యాధ
రాశ్చృత్వావచస్తేహంమహాత్మనామ్॥తమప్రమేయందృశుఃపర్వతేవానరషాభమ్॥౩౫॥దుధువేచసరోమాణిచకంపేచాచలోపమః॥న
నాదసు-హానాదంసుమహానివతోయదః॥౩౬॥ఆనుపూర్వైవైతివృత్తంచలాంగూలంరోమభిశ్చితమ్॥ఉత్పతివ్యన్విచిత్తేపపక్షిరాజఇ
వోరగమ్॥౩౭॥తస్యలాంగూలమావిధమాత్తవేగస్యవృష్టతః॥దదృశేగరుడేనేవప్రియమాణోమహారగః॥౩౮॥బాహూసంస్తంభ
యామాసమహాపరిఘసన్నిభా॥ససాదచకపిఃకట్యాంచరణౌసంచుకౌచచ॥౩౯॥సంహృత్యవభుజౌశ్రీమూతదైవచశిరోధరామ్॥తేజస్స
త్వంతథావీర్యమావివేశసవీర్యవా॥౪౦॥మాగమాలోకయన్తారాదూర్ధ్వంప్రణిహితేక్షణః॥రురోధమృదయేప్రాణావాకాశమవ
లోకయ॥౪౧॥పద్భ్యాంధృఢచువస్థానంకృత్వాసకపికుంజరః॥నికుంచ్యకణోహనుమానుత్పతివ్యన్తహాబలః॥వానరాన్వానరశ్రేష్ఠఇదం

క్షీబామత్తాః॥౨౯॥హారేతి॥పారిహార్యవలయః॥౩౦॥ఆవాపకఃపారిహార్యఃకటకంవలయోప్రియమిత్యుపరి॥౩౧॥దశాయంతఇతి॥విద్యాధరమహామయఃవి
ద్యాధరశ్రేష్ఠాఇత్యధాః-మహావిద్యాంలఙ్ఘిమాద్యప్తమహాసిద్ధిం॥౩౨॥శుశ్రుపురితి॥శబ్దవాక్యం॥౩౩॥తమేవాహ-ఏవఇత్యాది॥౩౪॥రామాధామితి॥వానరాధాంలెహం
రామకార్యేతథాభిమానాత్॥౩౫॥అనుపూర్వాద్వితి॥అనుపూర్వాత్వృత్తంలాంగూలంవిచిత్తేపేత్యన్వయః॥౩౬॥తస్యైతి॥ఆక్షణభుగ్నం॥౩౭॥బాహూఇతి॥
బాహూసంస్తంభయామాసపర్వతోపరిదృఢవిన్యాసేననిష్పండిచకార-ససాదచకపిఃకట్యామితికాయప్రసారణాత్కటిప్రదేశేకృతోబభూవత్యధాః-చరణౌసంచు

కాణ్డచ్చాస్వసరూపాః - ప్రాణనిరోధోవ్యోమోత్పతనాధః॥౩౮॥ రామానుజీయం॥ యథేతి॥ రాఘవశరదృష్టాం తేనస్వస్యాపిశంబత్వాప్రతిహతత్వామోఘ
త్వాదికంసూచితవాః॥ ౩౯॥ * సహతి॥ హిశబ్దఃపాదపూరణే॥౪౦॥*యదీతి॥ అకృతశ్రమఃఅప్రాప్తశ్రమః-రాక్షసరాజానమిశ్యత్రులజభావలక్షణః-ఆనయ
మ్యామిఅనెష్యామి॥౪౧॥సముత్పతతీతి॥ తస్మిన్హనుమతివేగాత్సముత్పతతినతి-సగరోహిణఃశైలరుహవృక్షః-విటపాకాసంహృత్యలదాయ-సముత్పేతురిత్యధః॥
౪౨॥సంగ్రహణాక్తంవివృణోతి॥ సమతైత్వాదినా॥ కౌయప్తిమకఃకౌయప్తిః॥ ౪౩॥ తమితి॥ తమూరువేగేతిపారః- ఊరువేగేనఉన్నధితాఃసాలాఃసాలవృ
క్షాఃఅన్యేనగూత్తమాఃఅన్యేవృక్షశ్రేష్ఠాః - సైన్యాఃసేనాయాంసమవేతాఃపురుషాః॥౪౪॥సేనాయాంసమవేతాయేసైన్యాసైన్యైనికాశ్చతత్తత్తమరిః॥౪౫॥౪౬॥
సారవంతత్తి॥సారవంతఃస్థిరాంతవంతః॥౪౭॥ సారోబలెస్థిరాంతవేత్యమరిః॥౪౮॥సనానాకుసుమైరితి॥మేఘసంకాశఃసకపిరిత్యన్వయః - ఖిద్యోతైః-రాత్రావితి
శేషః॥౪౯॥౧॥విముక్తాత్తి॥ అవశీర్యంతలవాశీర్యంత-ఆగమశాసనస్యానిత్యత్వాదడభావః-స్థితవంతత్తత్తధః-నివృత్తాఃబంధూననుగమ్యనివృత్తాః - సుహృత్సయేసలి
లత్తిసామీప్యేసప్తమీ-ఉదకాంతాత్సన్నిధ్యోబంధుమనుప్రజేదిత్యుక్తః॥ రామానుజీయం॥విముక్తాత్తి॥ తస్యవేగేనవిముక్తాఃదూరగమనహేతుభూతవేగేనహే
తునావిముక్తాఃగతసంబంధాః - అవశీర్యంత-ఆగమశాసనస్యానిత్యత్వాదడభావః - పుష్పాణిముక్తాస్సలిలేఅవశీర్యంతేత్యనెనప్రస్థితేభ్యస్సుహృద్భ్యోనివృత్తానా
మశ్రుమోక్షపూర్వకంశోకసాగరైనిమగ్నానాంసుహృదాంసమాధిధ్వజన్యతే॥౫౦॥లఘుత్వేనేతి॥ లఘుత్వేనోపపన్నంలఘుత్వేనయుక్తం॥రామానుజీయం॥
హనుమంతమన్దుతాస్సారవంతోవృక్షాఃప్రథమంసాగరేపతితాః - అల్పసారాస్తతోవృధికంకాత్వాజలేవిశిణా త్యక్తాపుష్పాణ్యవ్యతిలఘుత్వవత్తయామ
హద్దూరంకాత్వాపతితానీత్యాహ॥లఘుత్వేనేతి॥౫౩॥తాదృత్యధఃషేకంవాక్యం॥ తారాచితమివాకాశంప్రబభౌసమహాణవః॥౫౪॥పుష్పాఘ్నేతి॥ అనుబద్ధేన

వచనమబ్రవీత్ *యథారాఘవనిర్ముక్తశశ్వత్సస్వసనవిక్రమః॥౫౫॥*క్షేత్రద్వగ్మిష్యామిలంకాంరావణపాలితామ్*సహిద్రత్యోమియది
తాంలంకాయాంజనకాత్మజామ్॥౫౬॥అనెనైవహివేగేనగమిష్యామిసురాలయమ్*యదివాత్రిదివేసీతాంసద్రత్యోమ్యకృతశ్రమః॥౫౭॥ బ
ద్ధ్వారాక్షసరాజానమానయిష్యామిరావణం*సర్వధాకృతకార్యోహమేష్యామిసహసీతయా॥౫౮॥ఆనయిష్యామివాలంకాంసముత్పాట్యస
రావణామ్*ఏవముక్త్యాతుహనుమావానరాన్వాసరోత్తమః॥౫౯॥ఉత్పతాతాధవేగేనవేగవానవిచారయ*సుపర్ణమివచాత్మానంమేనె
సకపికుంజరః॥౬౦॥సముత్పతతీతిస్తవేగాత్తేనగరోహిణః | సంహృత్యవిటపాన్సర్వాశాసముత్పేతుస్సమంతతః॥౬౧॥సమత్తకోయప్తిమ
కాపాదపాన్సుష్పశాలినః | ఉద్వహన్నూరువేగేనజగామిమలేంబరే॥౬౨॥ఊరువేగాద్ధతావృత్తాముహూర్తంకపిమన్వయః | ప్రస్థితం
దీర్ఘముధ్వానంస్వబంధుమివబంధవాః॥౬౩॥తమూరువేగూన్నధితాస్సాలాశ్చాన్యేనగోత్తమాః|అనుజగ్నుర్హనూమంతంసైన్యాభివహసీ
పతిమ్॥౬౪॥సుపుష్పితాగ్రైర్బహుభిఃపాదపైరనిత్యతఃకపిః|హనుమాన్సర్వతాకారోబభూవాద్భుతదశనః॥౬౫॥సారవంతోధయేవృక్షాన్య
మజ్జన్లవణాంభసీభయాదివమహేంద్రస్యవర్సతావరుణాలయే॥౬౬॥సనానాకుసుమైఃకీణఃకపిస్సాంకురకౌరతైః|శుశుభేమేఘసంకా
శఃఖిద్యోతైరివపర్వతః॥౬౭॥విముక్తాస్తస్యవేగేనముక్తాపుష్పాణితేదుక్రమాః|అవశీర్యంతసలిలేనివృత్తాస్సుహృద్భ్యోయథా॥౬౮॥లఘుత్వేనో
పపన్నంతద్విచిత్రంసాగరేపతత్ | శ్రీమాణాంవివిధంపుష్పంకపివాయుసమీరితమ్॥౬౯॥తారాశతమివాకాశంప్రబభౌసమహాణవః॥ పు
ష్పాఘ్నేనానుబద్ధేననానావణేనవానరః॥౭౦॥బభౌమేఘత్తివాకాశేవిద్యుద్గణవిభూషితః*తస్యవేగసమాధూతైఃపుష్పైస్త్రోయమదృశ్యత॥

చ కౌచసం కౌచయామాస॥౭౧॥ తేజత్తి॥ తెజఃపరాభిభవసావధ్యం-సత్త్వంబలం॥౭౨॥*యదీతి॥ ఆనయిష్యామిఅనేష్యామి॥౭౩॥౭౪॥ సముత్పతతీతి॥
సముత్పతతీహనుమతిసముద్గచ్ఛతిసతి - సగరోహిణఃపర్వతస్థవృక్షాఃవిటపాకాసంహృత్యసంక్షిప్త - వేగాత్ సముత్పేతురిత్యధః॥౭౫॥సారవంత తి॥ సారవం
తఃగురుత్వాశీయయుక్తాః॥౭౬॥విముక్తాత్తి॥ తస్యహనుమతోవేగేనవిముక్తాఃప్రమాఃపుష్పాణిముక్తాస్సలిలేఅవశీర్యంత-అడభావలక్షణః-సుహృద్భ్యోయథే-బం

దిమత్వాదియముపమా || ౬౮ || * సాగరస్యేతి || శైలవత్సృణాం శైలతుల్యసాం || ని || వత్సృదేహప్రమాణయోరితిసజ్జనః || రామానుజీయం || సాగరస్యేతి || ఊర్మిజాలానామిత్యత్రసహాకావ్యయైతిపస్త్యానిపేధేపి యుపిప్రయోగాత్ సాధుత్వం - ఉరసా-ఉరశ్చ బైసఉరోవేగజనితో వాయులక్ష్యతే || ౬౯ || * వికషణ్నితి || వికిరన్నివభజన్నివరోదసీద్యావాపృథివ్యా || ౭౦ || * మేర్నితి || అతిక్రామత్ అత్యక్రామత్ || ౭౧ || * తస్యేతి || తస్యహనుష తః వేగేన ఊరువాతేన-సముద్ధూతం సముత్థాపితం-సజలదంజలం-జలదోజలం-చోద్ధూతమిత్యర్థః || రామానుజీయం || తస్యేతి || తస్య వేగసముద్ధూతమితిపాతః-జలం సజలదమిత్య సేనసముద్ధూతంజలం మేఘవంజలవర్షంతమభూదిత్యవగమ్యతే || ౭౩ || * తిమితి || తిమయోషహోమత్స్యః సక్రాః గ్రాహః-ర్షుషాః షకరాః-పివృతాః జలపిభేదేన ప్రకాశితాః || ౭౪ || ౭౫ || * దశయోజనవిస్తీర్ణేతి || ననుత్రింశద్యోజనాయత త్వేచతుర్థవదేపిలంకాప్రాప్తిస్సాన్యతే - మైనాక సంవాదసురసా సంవాదాదికంచవిరుద్ధ్యేత-సహివి-బాదధికపరిమాణత్వం ప్రతిబింబస్యసంభవతీతిసశంకనీయం-ఛాయాశబ్దోహితా త్రప్రతిబింబపరికింత్య నాతపవరః-ప్రాతరేవహి సముద్రతరణముక్తం-తదాతస్యఛాయాసముద్రతేధా ప్రమాణాదృశ్యతే || ౭౬ || * శ్వేతాబ్రేతి || అభ్రఘనః అభ్రముతి || రామానుజీయం || శ్వేతేతి || శ్వేతాభ్రఘనరాజీవ అత్ర శ్వేతశబ్దేనస్వచ్ఛతోచ్యతే-ఘనశబ్దేనసాంద్రతా || నిఘనసంధిరంతరంసాంద్రమిత్యమరః | నిమలాభ్రసాంద్రపక్షి-రివేత్యర్థః || ౭౮ || * యేనెతి || ద్రోణీకటాహః || ౭౯ || * ఆపాత్యతి || ఆపాతేమాగ్నే || ౮౩ || * తతాపేతి || రామకార్యంసీతా న్వేషణంతదేవార్థః ప్రయోజనంతస్యసద్ధయేలాభాయ-తద్దేతుభూతహనుష-చ్ఛ్రుణివతా నాయేత్వర్థః || రామానుజీయం || తతాపేతి || సిపేవత్వనెనపుత్రత్వేపి రామకార్యప్రవృత్తత్వాత్ పూజ్యతైవద్యోత్యతే || ౮౫ || * నాగాశ్చతి || రక్షోసిదిక్పాలకరక్షస్సబంధీ || ౮౬ || *

హ వేగఃపుష్లవేనమహాకపిః * కపివాతశ్చబలవాక్ మేఘవాతశ్చనిస్సృతః || ౭౦ || సాగరంభీమనిఘోషంకంపయామాసతుభృశమ్ * వికషణ్నూర్మిజాలానిబృహంతిలవణాంభసే || ౭౧ || పుష్లవేకపిశూదూలోవికిరన్నివరోదసీ * మేరుమండరసంకాశానుద్ధతాన్మహహాణవే || ౭౨ || అతిక్రామన్మహావేగస్తరంగాకగణయన్నివ * తస్యవేగసముద్ధూతంజలంసజలదంతదా || ౭౩ || అంబరస్థంవిబ్రాజశారదాభ్రమివాతశమ్ * తిమినక్రర్షుషాకూర్కావృశ్యంతేవివృతాస్తవా || ౭౪ || వస్త్రాప్రకషణేనెవశరీరాణిశరీరీణాం * ప్లవమానుసమీక్ష్యేధభుజంగాస్సాగరాలయాః || వ్యోమితింకపిశూదూలంసుపణాశ్చిమేనిరే * దశయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశద్యోజనమాయతా || ౭౬ || ఛాయావానరసింహస్యజలేచారుతరాభవత్ * శ్వేతాభ్రఘనరాజీవవాయుపుత్రానుగామినీ || ౭౭ || తస్యసాశుశుభేఛాయావితతాలవణాంబసీశుశుభేసహతేజామహాకాయోమహాకపిః || ౭౮ || వాయునూగేనిరాలంబేపక్షవానివపర్వతః * యేనాసాయాతిబలవాక్ వేగేనకపకుంజరః || ౭౯ || తేనమాగ్లేణసహసాద్యోణీకృతశివాణవః * ఆపాతేపక్షిసంహానంపక్షిరాజభవవ్రజః || ౮౦ || హనుమామ్మేఘజాలానిప్రకషణ్నారుతోయదా * పాండురారుణవణానినీలమాంజిష్ఠకానిచ || ౮౧ || కపివాక్పవ్యమాణానిమహాభ్రాణిచకాశిరే * ప్రవిశన్నభ్రజాలానినిష్పతంశ్చపునఃపునః || ౮౨ || ప్రచ్ఛన్నశ్చప్రకాశశ్చచంద్రమాశ్చవలత్యతే * ప్లవమానంతుతందృష్టేష్టప్లవగంత్యరితంతదా || ౮౩ || వవమూఃపుష్పవమాణీదేవగంధర్వదానవాః * తతాపసహితైసూర్యః ప్లవంతంవానరోత్తమమ్ || ౮౪ || సిపేవేచతదావాయూరామకార్యాధినిస్థయే | యుషయస్తుష్టుపుచ్చైనంప్లవమానంవిహాయసా || ౮౫ || జగుశ్చదేవగంధర్వాః ప్రశంసంతోమహాజనమ్ | నాగాశ్చతుష్టుపుర్యతౌరతౌసివిబుధాఃఖగాః || ౮౬ || ప్రేక్ష్యసర్వేకపివరంసహసావిగ

బైసఉరోవేగజనితవాయుర్లక్ష్యతే || ౬౯ || * వికషణ్నితి || వికిరన్నివరోదసీద్యావాపృథివ్యాఊర్మిజాలానివికిరవిక్షిపన్నివపుష్లవశ్చిస-బ-దః || ౭౦ || * తస్యేతి || వేగసముష్టుష్టంవేగేమోత్క్రీణం-అతవవాంబరస్థంఅతవసజలదంజలదసహచరంజలం-శారదాభ్రమివస్వయంచజలదవిశేషవత్ విబ్రాజేత్యర్థః-వేగసముష్టుతమిత్యపిపారః || ౭౩ || * తిమితి || శరీరాణిఅవయవాః || ౭౬ || * శ్వేతేతి || శ్వేతాభ్రఘనరాజీవ-అత్ర శ్వేతశబ్దేనస్వచ్ఛతోచ్యతే-ఘనశబ్దేనసాంద్రతాతథాచనిక్షలాభ్రసాంద్రపక్షి-రిత్యర్థః || ౭౯ || * ఆపాత్యతి || ఆపతంతంసంచరంత్యన్నిర్నిత్యాపాతోమాగ్నే || ౮౩ || * తస్మిన్నితి || సాగరఃసగరసంబంధీ-అతవవత్త్వోకుకులమానాధీ-

తస్మిన్నతి॥ మానార్థీ బహుమానార్థీ - స్వయంసాగరత్వాదితిభావః॥ ౧౭॥ * సాహాయ్యమితి॥ సర్వవాచ్యః సర్వప్రకారేణింద్యః వివక్షతాం వక్తుమిచ్ఛతాం॥ రామానుజీయం॥ సాహాయ్యమితి॥ వివక్షతాం వక్తుమిచ్ఛతాం - వాగింద్రియవతామిత్యర్థః - సర్వవాచ్యభవిష్యామి - సర్వనిందావాగ్విషయోభవిష్యామిత్యర్థః॥ ౧౮॥ * రామానుజీయం॥ అహమితి॥ నావసీదితుమహాతీతిపాఠః॥ ౧౯॥ * రామానుజీయం॥ తథేతి॥ శేషం మార్గశేషం॥ ౨౦॥ * ఇతితి॥ హిరణ్యనాభం హిరణ్యశృంగం - నాభిశబ్దోహ్యధ్యక్షవాచీశృంగంచపర్వతస్యాధ్యక్షమేవ॥ ౨౧॥ నాభిధ్యక్షకస్తూర్వోరితిదర్పః॥ ౨౨॥ * త్వమితి॥ పరిఘః తిర్గళం॥ నిపరిఘాముద్గరేర్గళఇతిదర్పః॥ ౨౩॥ * పరిఘత్వమేవాహ॥ త్వమేహమితి॥ ౨౪॥ * తిర్యగితి॥ శక్తిః - అస్తీతి శేషః॥ ౨౫॥ * తస్యేతి॥ ఇత్వైకోకులేవంశేవర్తతేషుశ్రూపతఇతిఇత్వైకోకులవర్తతస్య పూజ్యతమాస్తవ-మత్సరబంధాదితిభావః - యద్వాత్వదుపకారకవాయుపుత్రముద్భిష్య॥ రామానుజీయం॥ తస్యేతి॥ సాహాయ్యం సహాయకర్త - సహకారిత్వమితియావత్ - బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ ప్యుత్త-మమిత్వైకోవః పూజ్యాహి - మద్వృద్ధిహేతుత్వాత్ తవపరంపూజ్యతమాః - సగరవివృద్ధమదంతః ప్రవేశసుఖావస్థానాదిఫలభోక్తృత్వాదితిభావః॥ ౨౬॥ * కుర్వతి॥ కార్యం ప్రయోజనం విశ్రాంత్యాదికర్తవ్యం కార్యమకృతం సతా - మన్యుం కౌపం - ఉదీరయేత్ ప్రేరయేత్ - ఉత్పాదయేత్॥ ౨౭॥ * చామిక రేతి॥ చామికరమహానాభస్వర్ణమయమహాశృంగం॥ ౨౮॥ * కాకుత్ స్థితితి॥ కాకుత్ స్థస్యాన్యశంస్యం రామస్య సీతావిషయాందయాం॥ ౨౯॥ * హిరణ్యనాభ ఇతి॥ నిశవ్య-వచనమితి శేషః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ * శతకుంభేతి॥ శతకుంభనిభేః స్వణ-సమృద్ధైః ఆదిత్యోదయసంకాశైః ఆదిత్యోదయతుల్యైరిత్యర్థః - శృంగైరుపలక్ష్మితః శృం

తక్లమమ్ * తస్మిన్లవగశా నూలేష్లవమా నెహనూమతి॥ ౩౩॥ ఇత్వైకోకులమా నాధీచింతయామాస సాగరః॥ సాహాయ్యం వానరేంద్రస్య యదినాహం హనూమతః॥ ౩౪॥ కరిష్యామిభవిష్యామి సర్వవాచ్యోవివక్షతామ్॥ అహమిత్వైకోకు నాధేనసగరేణవివధితః॥ ౩౫॥ ఇత్వైకోకుసచివశ్చాయం నావసీదితుమహాతీతి తథామయావిధాతవ్యం విశ్రమేతయథాకపిః॥ ౩౬॥ శేషంచమయివిశ్రాంతస్సుభేనాతిపతివ్యతి* ఇతికృత్వామతింసాధ్యం సముద్రశ్చన్నమంభసీ॥ ౩౭॥ హిరణ్యనాభం మైనాకమువాచగిరిసత్తమమ్॥ త్వమిహాసురసంమానాంపాతాశతలవాసినామ్॥ ౩౮॥ దేవరాజ్ఞాగిరిశ్రేష్ఠపరిఘస్సంనివేశితః॥ త్వమేహంజాతపీర్యాణాంపునరవోత్పతివ్యతామ్॥ ౩౯॥ పాతాశస్యాప్రమేయస్యద్వారమావృత్యతిష్ఠసి॥ * తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవశక్తిస్తేలవధితుమ్॥ ౪౦॥ తస్మాన్సంచోదయామిత్వాముత్తిష్ఠగిరిసత్తమమ్॥ * సువపకపిశాద్బాలస్తాముపర్యేతివీర్యవా॥ ౪౧॥ హసూమాన్రామకార్యాధాంభీమకమాఖమాప్లుతః॥ * అస్యసాహ్యం మయాకార్యమిత్వైకోకులవతినః॥ ౪౨॥ మమహిత్వైకోవః పూజ్యాః పరంపూజ్యతమాస్తవ॥ * కురుసాచివ్యమస్మాకంసనః కార్యమతిక్రమేత్॥ ౪౩॥ కతవ్యమకృతం కార్యసతాం మన్యుముదీరయేత్॥ * సలిలాదూర్ధ్వముత్తిష్ఠతిష్ఠత్వేషకపిస్త్యయి॥ ౪౪॥ అస్మాకమతిధిశ్చైవపూజ్యశ్చస్లవతాంవరః॥ * చామికరమహానాభదేవగంధర్వసేవిత॥ ౪౫॥ హనుమాంస్త్యయివిశ్రాంతస్తతశ్శేషంగమిష్యతి॥ * కాకుత్ స్థస్యాన్యశంస్యంచ మేధిల్యాశ్చవివాసనమ్॥ ౪౬॥ శ్రమంచష్లవగేంద్రస్యసమీక్ష్యైత్థాతుమహాసి॥ * హిరణ్యనాభోమేనాకౌనిశమ్యలవణాంభాసః॥ ౪౭॥ ఉత్పాతజలాత్త్రాణం మహాన్రునులతాయుతః॥ * ససాగరజలంభితాబహువాభ్యుత్థితస్తదా॥ ౪౮॥ యథాజలధంభితాద్విష్టర

పూజాధీ॥ ౪౯॥ * చింతాప్రకారమేవాహ॥ సాహాయ్యమితి॥ వివక్షతాం వక్తుమిచ్ఛతాం వాగింద్రియవతామిత్యర్థః - సర్వవాచ్యః సర్వనిందావాగ్విషయోభవిష్యామి త్యర్థః॥ ౫౦॥ ౫౧॥ * తథేతి॥ శేషం మార్గశేషం॥ ౫౨॥ * ఇతితి॥ హిరణ్యనాభం హిరణ్యశృంగం - నాభిశబ్దోహ్యధ్యక్షవాచీశృంగంచపర్వతస్యాధ్యక్షమేవ॥ ౫౩॥ నాభిధ్యక్షకస్తూర్వోరితిదర్పః॥ ౫౪॥ * త్వమితి॥ పరిఘః తిర్గళం॥ నిపరిఘాముద్గరేర్గళఇతిదర్పః॥ ౫౫॥ * పరిఘత్వమేవాహ॥ త్వమేహమితి॥ ౫౬॥ * తిర్యగితి॥ శక్తిః - అస్తీతి శేషః॥ ౫౭॥ * తస్యేతి॥ ఇత్వైకోకులేవంశేవర్తతేషుశ్రూపతఇతిఇత్వైకోకులవర్తతస్య పూజ్యతమాస్తవ-మత్సరబంధాదితిభావః - యద్వాత్వదుపకారకవాయుపుత్రముద్భిష్య॥ రామానుజీయం॥ తస్యేతి॥ సాహాయ్యం సహాయకర్త - సహకారిత్వమితియావత్ - బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ ప్యుత్త-మమిత్వైకోవః పూజ్యాహి - మద్వృద్ధిహేతుత్వాత్ తవపరంపూజ్యతమాః - సగరవివృద్ధమదంతః ప్రవేశసుఖావస్థానాదిఫలభోక్తృత్వాదితిభావః॥ ౫౮॥ * కుర్వతి॥ కార్యం ప్రయోజనం విశ్రాంత్యాదికర్తవ్యం కార్యమకృతం సతా - మన్యుం కౌపం - ఉదీరయేత్ ప్రేరయేత్ - ఉత్పాదయేత్॥ ౫౯॥ * చామిక రేతి॥ చామికరమహానాభస్వర్ణమయమహాశృంగం॥ ౬౦॥ * కాకుత్ స్థితితి॥ కాకుత్ స్థస్యాన్యశంస్యం రామస్య సీతావిషయాందయాం॥ ౬౧॥ * హిరణ్యనాభ ఇతి॥ నిశవ్య-వచనమితి శేషః॥ ౬౨॥ ౬౩॥ * శతకుంభేతి॥ శతకుంభనిభేః స్వణ-సమృద్ధైః ఆదిత్యోదయసంకాశైః ఆదిత్యోదయతుల్యైరిత్యర్థః - శృంగైరుపలక్ష్మితః శృం

గాణిదర్శయామాసేతియోజనా||౧౦౮||*తప్తేతి||శస్త్రసంకాశం-సీలమిత్యర్థః||నిశస్త్రమాయుధలోహయోరితివశ్యః||౧౦౯||*తమితి||నిశ్చితఃనిశ్చితవాక్రరీరి
స్తా||౧౦౯||రామానుజీయం||సతమితి||జీమూతమివమారుతఇత్యనేనలనాయాసేనపర్వతంపాతితవానివిద్యోత్యతే||౧౧౦||*సత్తితి||జహర్వవిసీషియే||రామానుజీయం||
సతదేతి||జహర్వచననందచేతిపదద్వయేనకాయమనసోర్వికృతిరుచ్యతేఅస్యవేగేనగ్లానిరాహిత్యంబుధ్వాహృష్టమనాబధూవేత్యర్థః||౧౧౧||*తమితి||ప్రీతఃప్రీతిద్యో
తకవ్యాపారః||రామానుజీయం||తమితి||ప్రీతఃసుఖతః-హృష్టమనాఃప్రసన్నమనాః||౧౧౨||రామానుజీయం||దుష్కరమితి||పిశ్రమస్వేతిశ్రమిరాత్మనెపదీకశ్చిదస్తి-
తథావోక్తంభట్టమలైన||శ్లో||విశ్రామ్యతీతివిశ్రాంతౌక్వచిద్విశ్రమతేపిచేతి||౧౧౩||కృతఇతి||కృతేఉపకారే-త్వత్ప్రతికారార్థీత్వదాతిధ్యకరణాపేక్షీత్వత్తస్యంమా
నమర్హతీతి-త్వయాతత్కృతాతిధ్యపరిగ్రహపవాస్యసంమానమిత్యర్థః||౧౧౪||చోదనాప్రకారమాహ||యోజనానామితి||ప్రక్రమతామితిప్రచోదితఇతిపూర్వై
ణాన్వయః||రామానుజీయం||త్వన్నిమిత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||ఏషకపిఃయోజనానాంశతంచాపిసమాప్లుతఃసమాపతితుముపక్రాంతః - తవసానుషువి
క్రాంతః-శేషంమార్గశేషం-ప్రక్రమతామితిత్వన్నిమిత్తంఅహంఅనేనసాగరేణబహుమానాత్ప్రచోదితః-అతఃకపిశార్దూలత్వంతిష్ఠమయివిశ్రమ్యగమ్యతామి
త్యన్వయః||౧౧౫||తదితి||తత్ప్రసిద్ధం-కందఃకరహఃటః-మూలంపాదః-తత్తస్మాత్||౧౧౬||అస్మాకమితి||ప్రఖ్యాతఇతిసంబంధవిశేషణం - మహాగుణానాంపరిగ్ర
హేహాయస్మిన్సతథా||రామానుజీయం||హనుమతఃపూజ్యతమత్వేహేత్వంతరందర్శయతి||అస్మాకమవీతిసంబంధః||అతిధ్యతిధిమద్భావలక్షణః- మహాగుణపరిగ్ర

శ్చిదివాకరః * సమహాత్తముహూతేనపర్వతస్సలిలావృతః||౧౧౭||దశయామాసశృంగాణిసాగరేణనియోజితః* శాతకుంభమ
యైశ్శృంగైస్సకిన్నరమహేహారగైః||౧౧౮||అదిత్యోదయసంకాశైరాలిఖద్భిరివాంబరమ్ * తత్తజాంబూనదైశ్శృంగైఃపర్వతస్యసముత్థి
తైః||౧౧౯||అకాశంశస్త్రసంకాశమభవతా||చనప్రభమ్ * జాతరూపమయైశ్శృంగైఃభ్రాజమానైస్స్వయంప్రభైః||౧౨౦||అది
త్యశతసంకాశస్సాభవద్గిరిసత్తమః * తముత్థితమసంగేనహనుమానగ్రతస్థితమ్||౧౨౧||మధ్యేలవణతోయస్యవిఘ్నాయమితినిశ్చితః *
సతముద్భృతమిత్యర్థంమహావేగోమహాకపిః||౧౨౨||ఉరసాపాతయామాసజీమూతమివమారుతః * సతదాపాతితస్తేనకపినాపర్వతో
త్తమః||౧౨౩||బుద్ధ్వాతస్యకపేవేగంజహం-చననందచ * తమాకాశగతంవీరమాకాశేసముపస్థితః||౧౨౪||ప్రీతోహృష్టమనావాక్యమ
బ్రవీత్పర్వతఃకపిమ్ | మానుషంధారయన్ప్రాపమాత్మనశ్శిఖరేస్థితః||౧౨౫||దుష్కరంకృతవాసగమత్వమిదంవానరోత్తమః | నిపత్యమ
మశృంగేషువిశ్రమస్వయధాసుఖమ్||౧౨౬||రాఘవస్యకులేజాతైరుదధిఃపరివధితః|సత్త్వాంరామహితేయక్తంప్రత్యచయతిసాగరః||
౧౨౭||కృతేచప్రతికతవ్యమేషధర్మస్సనాతనః|సోయంతత్ప్రతికారార్థీత్వత్తస్సమ్మానమహాతి||౧౨౮||త్వన్నిమిత్తమనేనాహంబహు
మానాత్ప్రచోదితః | తిష్ఠత్వంకపిశార్దూలమయివిశ్రమ్యగమ్యతామ్ * యోజనానాంశతంచాపిపిరేషసమాప్లుతః|తవసానుషువిక్రాం
తశ్శేషంప్రక్రమతామితి||౧౨౯||తదిదంగంధవత్స్వాదుకందమూలఫలంబహు | తదాస్వాద్యహరిశ్రేష్ఠవిశ్రాంతోనుగమిష్యసి||౧౩౦||అ

ణ్యనాభఇతి||నిశవ్య-వచనమితిశేషః-ఆనృశంస్యంకృతజ్ఞత్వం||౧౩౧||*సమహాత్తేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||శాతకుంభమయైశ్శృంగైరుపలీతః||౧౩౨|| *
తప్తేతి||శస్త్రసంకాశంశస్త్రశ్యామమాకాశం-కాంచనప్రభంకనకగౌరమాసీదిత్యర్థః||౧౩౩||*తమితి||అసంగేనఏకాకినా||౧౩౪||*సత్తితి||జహర్వచననందచేత్యనేన
కాయమనసోర్వికృతిరుచ్యతే||౧౩౫||కృతేచేతి||కృతేఉపకారేసోయముదధిః-తత్ప్రతికారార్థీత్వస్యోపకారస్యప్రత్యుపకారార్థీ-త్వత్తఃసమ్మానమర్హతీత్వత్ప్రకాశాత్
త్వత్ప్రకారరూపాంపూజాంప్రాప్తుంయోగ్యోభవతిత్యర్థః||౧౩౬||త్వన్నిమిత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||ఏషకపిఃయోజనానాంశతంచాపిసమాప్లుతఃసమా
ప్లుతతుముపక్రాంతః-శేషంమార్గశేషం-ప్రక్రమతామితి||త్వన్నిమిత్తమనేనసాగరేణాహంబహుమానాత్ప్రచోదితః-అతఃకపిశార్దూలత్వంతిష్ఠ-మయివిశ్రమ్యగ
మ్యతామిత్యన్వయః||౧౩౭||తదితి||తత్ప్రసిద్ధం||౧౩౮||అస్మాకమితి||మహాగుణపరిగ్రహః-మహాగుణేనవాచునాపరిగ్రహ్యతఇతితథా||౧౩౯||అతిధిరితి||త్వాదృశోమ

హః-పరిగృహ్యత ఇతిపరిగ్రహః సుహృగుణానాంసతాంపరిగ్రహః సుహృగుణపరిగ్రహః॥౧౧౯॥ రామానుజీయం॥అతిధిరితి॥తాదృశోమహానితిపారః॥ ౧౨౦॥ రామానుజీయం॥కించాతిథేస్తవపూజాయాంకామ్యార్థసిద్ధిపద్యాద్యోరపిప్రత్యుపకారసిద్ధిస్సాధ్యత్యాహ-త్వంహిత్యాదినా॥౧౨౧॥సంబంధంవివృణోతి॥పూర్వమిత్యాదినా॥పక్షిణఃపక్షవంతః-హిఃపాదప్రారణే॥౧౨౨॥అస్మిన్నితి॥సమగ్రపక్షః-గుప్తసమగ్రపక్షశ్చయధాభవామితధాభిరక్షితోస్త్యత్యర్థః॥౧౨౩॥రామానుజీయం॥శ్రమమితి॥మోక్షయముంచ-మోక్షనిరసనఇతిచారాదికోధాతుః॥౧౨౪॥ప్రీతోస్త్యితి॥కృతమాతిధ్యం-తవదర్శనాది నేతిభావః-మన్యఃకౌపః-మత్కృతాపూజాసగృహీతేతికౌపోనిరస్యతామిత్యర్థః-కార్యకాలఃత్వరతేశీఘ్రంగచ్ఛేతిమాంప్రేరయతి-అహశ్చాప్యతివతఃతే-అత్రవిభంబఃక్రియతేచేదిదమహిమావర్తత్యర్థః-ఇహసముద్రై-అంతరేమధ్యే-మయాసస్థాతవ్యమితివాసరసన్నిధౌప్రతిజ్ఞాకృతా॥రామానుజీయం॥త్వరతేకార్యకాలఇతి॥కార్యకరణయోగ్యఃకాలఃకార్యకాలః-త్వరతేత్వరయతి-అహశ్చాప్యతివర్తతే-లంకాద్వీపప్రవేశయోగ్యమహశ్చాప్యతివర్తతే-ప్రతిజ్ఞాచేతి-యథారాఘవనిమూక్షశరశ్శ్వసనవిక్రమః॥గచ్ఛేత్తద్వద్వమిష్యామిలంకాంరావణపాలితామితిప్రతిజ్ఞాదత్త-తస్మాదిహంతరేనస్థాతవ్యం॥౧౨౫॥ఇత్యుక్తేతి॥ప్రహసన్నివ-ప్రసన్నముఖివేత్యర్థః॥రామానుజీయం॥ఇత్యుక్తేతి॥ఆలభ్యస్పృష్ట్యా-ప్రహసన్నివేత్యత్రఇవశబ్దోహసప్రకషస్యపారమాధ్యక్షరఃప్రీతినూచకః-సుందస్మితంకుర్వన్నిత్యర్థః॥౧౨౬॥రామానుజీయం॥సగతి॥ఉపవన్నాభిఃరామకార్యసిద్ధ్యచితాభిః॥౧౨౭॥అధేతి॥హిత్యాశ్చైలమహా-వౌమూర్తిమంతోతాహిత్యేత్యర్థఃఅసేనైలవత్సముద్ర

సౌకమపిసంబంధఃకపిముఖ్యత్వయాస్తివై । ప్రఖ్యాతప్రీతిమతోకేమమహాగుణపరిగ్రహః॥౧౧౯॥వేగవంతఃప్లవంతోయేప్లవగామారుతాత్తజ । తేషాముఖ్యతమంమన్యేత్వామహంకపికుంజర॥౧౧౯॥అతిధిఃకిలపూజాహః । ప్రాకృతోపిఽనానతా । ధర్మంబిజ్ఞానమానేనకింపునస్తాద్వృశోమహా॥౧౨౦॥త్వంహితేవపరిష్కర్యమారుతస్యమహాత్మనః । పుత్రస్తవైవవేగేనసదృశఃకపికుంజరః॥౧౨౧॥ పూజితేత్వయిధర్మజ్ఞపూజాంప్రాప్తోతిమారుతః । తస్మాత్త్వంపూజసియోమెశ్వరచాప్యత్రకారణమ్॥౧౨౨॥పూర్వంకృతయ్యుగతాతపర్వతాఃపక్షిణోభవత్ । తేహిజన్మదేశస్సర్వాగరుడానిలవేగినః॥౧౨౩॥తతస్తేషుప్రయాతేషుదేవసంఘాస్సహపిఃభిః । భూతానిచభయంజగ్ముస్తేషాంపతనశంకయా॥౧౨౪॥ తతఃక్రుద్ధస్సహస్రాక్షఃపర్వతానాంశతత్రతుః । పత్యన్న్చిచ్ఛేదవజ్రేణతత్రత్రసహస్రశః॥౧౨౫॥ సమాముపగతఃక్రుద్ధోవజ్రముద్యమ్యదేవరాట్ । తతోహంసహసాక్షిఃప్రశస్వసనేనమహాత్మనా॥౧౨౬॥అస్మిన్లవణతోయోచప్రక్షిప్తఃప్లవగౌత్తమ । గుప్తపక్షసమగ్రశ్చతవపిత్రాభిరక్షితః॥౧౨౭॥ తతోహంమానయామిత్యాంమాన్యోహిమమమారుతః । త్వయామేహ్యక్షసంబంధఃకపిముఖ్యమహాగుణః॥౧౨౮॥ అస్మిన్నేవంగతేకార్యసాగరస్యమమైవవ । ప్రీతింప్రీతమనాఃకతుఃకత్వమహానిమహాకపే॥౧౨౯॥శ్రమంమోక్షయపూజాంచగృహీణకపిసత్తమ । ప్రీతించబహుమన్యస్సప్రీతోస్త్యితవదశఃనాత్ । ఏవముక్తఃకపిశ్రేష్ఠస్తంసగోత్తమమబ్రవీత్ ॥ ౧౩౦॥ ప్రీతోస్త్యితి॥కృతమాతిధ్యంమన్యరేషోపనీయతామ్ * త్వరతేకార్యకాలమేఅహశ్చాప్యతివతఃతే । ప్రతిజ్ఞాచమయాదత్తాసస్థాతవ్యమిహంతరే॥ ౧౩౧॥ ఇత్యుక్త్యాపాణినాశైలమాలభ్యహరిపుంగవః * జగామాకాశమావిశ్యవీర్యవాన్ప్రహసన్నివ ॥ ౧౩౨॥సవర్వతసముద్రాభ్యాంబహుమానాదవేక్షితఃపూజితశ్చౌపవన్నాభిరాశీభిఃరనిలాత్తజః॥౧౩౩॥ అధోధ్వంసూరముత్పత్యహిత్యాశ్చైలమహార్ణవౌపితుఃపంధానమాస్థాయజగామవిమలేంబరే॥౧౩౪॥భూయశ్చోధ్వఃగతింప్రాప్యగిరింతమవలోకయత్ । వాయుసూ

హానితిపారః॥౧౨౯॥అస్మిన్నితి॥ఎవంగతేప్రాప్తేసతి-కార్యేఉపకారరూపకార్యేప్రీతింకర్తుమహాని-పూజాస్త్వికారణేతిభావః॥౧౩౦॥* ప్రీతఇతి॥మన్యఃపూజాసంగీకారనిబంధనందైన్యం * త్వరతఇతి॥కార్యకాలఃలంకాప్రవేశకాలః-త్వరతేవిభంబంసహతే॥౧౩౧॥ఇతి॥ఆలభ్యస్పృష్ట్యా-ప్రహసన్నివ-ప్రసన్నముఖిస్సకృతా॥౧౩౨॥అథేతి॥ పితుఃపంధానంనాయుమాగః॥౧౩౩॥తదితి॥సముద్రలంఘనంప్రథమంకమ-ద్వితీయంమైనాకగిరావవిశ్రమ్యగమనం॥౧౩౪॥దేవతాశ్చేతి॥వాస

పిమూర్తిమత్తయాతత్రాద్యశ్యతేతినూచితం॥౧౩౬॥తద్విత్తీయమితి॥ద్వితీయంసముద్రలంఘనావేక్షయాద్వితీయం-తత్పర్వతజయరూపకమ॥౧౩౭॥ రామానుజీయం॥దేవతాశ్చేతి॥తస్యమైనాకస్య-కర్తృణాదేవతాహృష్టేఅభవత్సహస్రాక్షశ్చహృష్టేభవదితవచనవిపరీణామెనసంబంధః॥౧౩౮॥సాహ్యమితి॥భయోసంసముద్రలంఘనెస్యకింభవిష్యతీత్యస్తాకంభయోసతీత్యధః॥రామానుజీయం॥సాహ్యమితి॥సాహ్యంసహాయకమ- సహకారిత్వమితియావత్ - బ్రాహ్మణాదిత్వాత్వ్యధ- తేత్వయా నిర్భయస్యభయోసతి-అతివిస్తృతసముద్రోపర్యాకాశగమనెసహస్రవతనాదిభయనిమిత్తసంభావనాయామపినిర్భయస్య॥౧౩౯॥ రామానుజీయం॥ సశితి ॥ భద్రావావస్థితస్తదా-తస్మిన్కాలేస్వస్థోభూదిత్యర్థః ప్రతిప్రయాణవేళాయామపిపర్వతేంద్రంసునాభంచసముపస్పృశ్యవీర్యవానితిమైనాకావస్థానాభిధానాత్-సాగరంమైనాకాధిష్ఠితసాగరప్రదేశం॥౧౪౦॥రామానుజీయం॥అయమితి॥శ్రీమాన్- అత్రశ్రీశబ్దేనఅతిదూరసముద్రలంఘనెపుష్పర్యుపరిబలాభివృద్ధిప్రయుక్తాసుమమోహ్యతే॥౧౪౧॥అన్యైతి ॥ అన్యకార్యవిషక్తస్యమారీచమృగగ్రహణవ్యాసక్తస్య॥ ౧౪౨॥ తస్యాశ్చ॥ విషయవాసినిరామరాజ్యవాసిని॥౧౪౩॥ ఏవమితి॥నాతివతేన్యాంమమానసమప్రవిశ్యనగచ్ఛేత్ -అతివతే-దిత్యత్రపరస్మైపదమాక్షణం- అత్రగతికరణంద్రష్టవ్యం - అబ్రవీన్నాతివతేన్యాం

మనిరాలంబేజగామవిమలేంబరే॥౧౪౪॥తద్విత్తీయంహసుమతోదృష్టాకమ-సుదుష్కరమ్ | ప్రశశంసుస్సురాస్సర్వైసిద్ధాశ్చపరమక్షయః॥౧౪౫॥దేవతాశ్చేభవస్తృష్టౌస్తత్రస్తౌస్తస్యకమణా | కాంచనస్యసునాభస్యసహస్రాక్షశ్చవాసవః॥౧౪౬॥ ఉవాచవచనంధీమాన్పరితోషాత్సగర్గదమ్ | సునాభంపర్వతశ్రేస్థంస్వయమేవశచీపతిః॥౧౪౭॥హిరణ్యనాభశైలేంద్రపరితుష్టోస్తితేభృశమ్ | అభయంతేప్రయచ్ఛామితిప్రసామ్యయథాసుఖమ్॥౧౪౮॥సాహ్యంకృతంతేసుమహద్విక్రాంతస్యహనూమతః | క్రమతోయోజనశతంనిభయస్యభయోసతి॥౧౪౯॥రామస్యైవహిదూత్యేనయాతిదాశరథేహారిః॥సత్క్రియాంపర్వతాతస్యతోషితోస్తిదృఢత్వయా॥౧౫౦॥ తతఃప్రహృషమగమద్విపులంపర్వతోత్తమః | దేవతానాంపతింధృష్ట్యాపరితుష్టంశతక్రతుమ్॥౧౫౧॥సవైదత్తవరశ్శైలోబధూవావస్థితస్తదా | హనుమాంశ్చముహూతేనవ్యతిచక్రామసాగరమ్॥౧౫౨॥తతోదేవాస్సుగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమక్షయః | అబ్రువస్సుర్యసంకాశాంసురసాంనాగమాతరమ్॥౧౫౩॥ అయంవాతాత్మజఃశ్రీమాన్ప్లవతేసాగరోపరి | హనుమాన్నామతస్యత్వంముహూతంఽఘ్నిమాచర॥౧౫౪॥రాక్షసంరూపమాస్థాయసుఘోరంపర్వతోపమమ్॥దంష్ట్రాకరాశంపింగాక్షంవక్త్రంకృత్వానభస్సుమమ్॥౧౫౫॥ బలమిచ్ఛామహేజ్ఞాతుంభూయశ్చాస్యపరాక్రమమ్॥త్వాంవిజేష్యత్యుపాయేనవిషాదంవాగమిష్యతి॥౧౫౬॥ఏవముక్తాతుసాదేవీదైవతైరభిసత్కృతాసముద్రమధ్యేపరసాబిభ్రతీరాక్షసంవపుః॥౧౫౭॥వికృతంచవిరూపంచసర్వస్యచభయావహమ్॥ప్లవమానంహనూమంతమావృత్యేదమువాచహ॥౧౫౮॥మమభక్షఃప్రదిప్తస్త్యమిశ్వరైర్వానరక్షభః॥అహంత్యాంభక్షయిష్యామిప్రవిశేదంమమానసమ్॥౧౫౯॥ఏవముక్తస్సురసయాప్రాంజలిర్వానరక్షభః | ప్రహృష్టవదనశ్రీమానిదంవచనమబ్రవీత్॥౧౬౦॥రామోదాశరథిర్నామప్రవిష్టోదండకావనమ్ | లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావైదేహ్యచాపిభార్యయా॥౧౬౧॥అన్యకార్యవిషక్తస్యబద్ధవైరస్యరాక్షసైః | తస్యసీతాహృతాభార్యారావణేనయశస్వినీ॥౧౬౨॥తస్యాస్సకాశంరూతోహంగమిష్యేరామశాసనాత్ | కతుఃమహాసిరామస్యసాహ్యంవిషయవాసిని॥ ౧౬౩॥ అథవామైధిలీందృష్ట్యైరామంచాక్లిష్టకారిణమ్ | ఆగమిష్యామితేవక్త్రంసత్యంప్రతిశృణోమితే॥ ౧౬౪॥ ఏవముక్తాహనుమతాసురసాకామరూపిణీ | అబ్రవీ

వశ్చహృష్టగతిసంబంధః॥౧౬౦॥సాహ్యమితి॥సాహ్యంసహకర్త-సహకారిత్వమితియావత్ - తేతవ-మన్నిమిత్రభయోసత్యపినిభయస్యహనూమతఃసాహ్యంకృతంతేఅతఃఅభయంప్రయచ్ఛామితిసంబంధః॥౧౬౩॥హనూమానితి॥సాగరంమైనాకాధిష్ఠితసింధుప్రదేశం॥౧౬౪॥ త్వామితి ॥ త్వాముపాయేనవిజేష్యతి-వా-విషాదందైస్యంగమిష్యతివేతిజ్ఞాతుమిచ్ఛామహాభితిసంబంధః॥౧౬౫॥మమేతి॥ ఈశ్వరైఃదైవతైః॥౧౬౬॥అన్యైతి॥కార్యవిషక్తస్యమాయామృగవధప్రస్థితస్య॥౧౬౭॥ తస్యాశ్చ

కశ్చిదేవవరోమమెత్యస్యానంతరంతద్వప్త్యావ్యాదితంవక్త్రంవాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమానిత్యాదిన్తోకార్రప్తవాః - మధ్యేతంప్రయాంతమిత్యాదయః కేచన్తోకాః ప్రక్షిప్తాః-అసంగతాశ్చ-శతయోజనాయతత్యైవానరైలః-కావాసిభిశ్చజ్ఞాతస్స్యాదివిరోధాత్-తత్తమేప్రక్షిప్తశ్లోకాః॥తంప్రయాంతంసముద్వీత్యసురసావాక్యమబ్రవీత్ | బలంజిజ్ఞాసమానావై నాగమాతాహనూమతః॥ ప్రవిశ్యవదనం మేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ|వరపపురాదత్తోమమథా త్రైతీసత్వరా॥ వ్యాదాయవిపులంవక్త్రంస్థితాసామారుతైఃపురః॥ ఏవముక్తస్సురసయాశ్రుద్ధోవానరపుంగవః॥ అబ్రవీతు-రువైవక్త్రంయేనమాంబిషహిష్యసే॥ ఇత్యుక్త్వాసురసాంశ్రుద్ధోదశయోజనమాయతః॥ దశయోజనవిస్తారోబభూవహనుమాంస్తదా॥ తందృష్ట్వామేఘసంకాశందశయోజనమాయతమ్॥ చకారసురసాచాస్యంవింశద్యోజనమాయతంహనూమాంస్తతతఃశ్రుద్ధస్త్రింశద్యోజనమాయతః॥ చకారసురసావక్త్రంవత్సారింశత్తథోచ్చితమ్|బభూవహనుమావీరఃపంచాశద్యోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రంపష్టియోజనమాయతమ్॥ తదైవహనుమాన్స్విరస్సప్తతీయోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రమశీతీయోజనోచ్చితమ్॥ హనుమానచలప్రభ్యోనవతీయోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రంశతయోజనమాయతమితి॥ రామానుజీయం॥ దేవమాతాహనూమతశ్చత్యతఃపరంప్రవిశ్యవదనంమేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ॥ వరపపపురాదత్తోమమథా త్రైతీసత్వరైపాతః॥ ఎవమితి॥ విషహిష్యసేఅభిభవిష్యసి - గ్రసిష్యసీత్యధః - ఇత్యుక్త్వాతి॥ దశయోజనమాయతః - దశయోజనవిస్తారో బభూవహనుమానిత్యనైన దశయోజనవిస్తారా త్రింశద్యోజనమాయతా॥ ఛాయావానరసింహస్యేత్యుక్తచ్ఛాప్యాదితం పరిమాణాంతరం సురసాదర్శనాత్పూర్వం సంక్షిప్తవానిత్యవగమ్యతే - చకారసురసాచాస్యం వింశద్యోజనమాయతమిత్యతఃపరం హనుమాంస్తతతఃశ్రుద్ధస్త్రింశద్యోజనమాయతత్యాదిక్రమేణచకారసురసావక్త్రంశతయోజనమాయతమిత్యేషపారక్రమః - ఎతేశ్లోకాఃకేషుదితో-శేషులెఖికప్రమాదాత్పతితాః-సప్తతీయోజనోచ్చితశ్చత్యాదౌద్విఫలః॥ ౧౫౭॥ ప్రకృతంవిచిఖ్యతే - తద్దృష్ట్వావ్యాదితంత్యాస్యంవాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్॥ సుసంక్షిప్త్యాత్తనఃకాయంబభూవాంగుష్ఠమాత్రకః॥ రామానుజీయం॥ తద్దృష్ట్వావ్యాదితంత్యాస్యమితి॥ వ్యాదితంవ్యాత్తం-ఇథాగమస్తావః- అతివిస్తృతంవక్త్రంసూక్ష్మ-వేణప్రవిశ్యాక్లేశేననిగంతుమయంసమీచినఃసమయశ్చిజ్ఞానయోగాత్ సుబుద్ధిమానితివిశేషణం॥ ౧౫౮॥ ప్రవిష్టోస్తీతిదక్షస్యావత్యండాత్యాయణీతత్త్వంచపూర్వంవరప్రదానకథనసమయేతయైవకథితమిత్యనువాదాత్ కల్ప్యతే॥ రామానుజీయం॥ ప్రవిష్టోస్తీహితి॥ దాత్యాయణీత్యనువాదాత్ స్వవరప్రదానకథనసమ

న్నాతివతేతకశ్చిదేవవరోమమ॥ ౧౫౭॥ తంప్రయాంతంసముద్వీత్యసురసావాక్యమబ్రవీత్ | బలంజిజ్ఞాసమానావై నాగమాతాహనూమతః॥ ప్రవిశ్యవదనం మేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ॥ వరపపపురాదత్తోమమథా త్రైతీసత్వరా॥ వ్యాదాయవిక్త్రంవిపులంస్థితాసామారుతైఃపురః॥ ఏవముక్తస్సురసయాశ్రుద్ధోవానరపుంగవః॥ అబ్రవీతు-రువైవక్త్రంయేనమాంబిషహిష్యసే॥ ఇత్యుక్త్వాసురసాంశ్రుద్ధోదశయోజనమాయతః॥ దశయోజనవిస్తారోబభూవహనుమాంస్తదా॥ తందృష్ట్వామేఘసంకాశందశయోజనమాయతమ్॥ చకారసురసాచాస్యంవింశద్యోజనమాయతమ్॥ హనుమాంస్తతతఃశ్రుద్ధస్త్రింశద్యోజనమాయతః॥ చకారసురసావక్త్రంవత్సారింశత్తథోచ్చితమ్॥ బభూవహనుమాన్స్విరఃపంచాశద్యోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రంపష్టియోజనమాయతమ్॥ తదైవహనుమాన్స్విరస్సప్తతీయోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రమశీతీయోజనాయతమ్॥ హనుమానచలప్రభ్యోనవతీయోజనోచ్చితః॥ చకారసురసావక్త్రంశతయోజనమాయతమ్॥ తద్దృష్ట్వావ్యాదితంత్యాస్యంవాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్॥ దీఘజిహ్వాంసురసయాసుఘోరంనరకౌపమమ్॥ సుసంక్షిప్త్యాత్తనఃకాయంబభూవాంగుష్ఠమాత్రకః॥ ౧౫౮॥ సాభివత్యాశుతద్వక్త్రంనిష్ప్రత్యచమహాజవః॥ అంతరిక్షేస్థితశ్శ్రీమానిదంవచనమబ్రవీ

తి॥ విషయవాసినిరామరాజ్యవాసిని-త్రైలోక్యనాథత్వాగ్రఘనాథస్యేతిభావః॥ ౧౫౯॥ ఎవమితి॥ కశ్చిదపిజనఃనాతివతేత-మామితిశేషః-నాతివతేత్వామిత్యపిపాతః॥ ౧౫౯॥ అధవరదానంశ్రుత్వాపిజిగమిషంతంప్రత్యాహాతమితి॥ ఎవమితి॥ విషహిష్యసేఅభిభవిష్యసి గ్రసిష్యసీత్యర్థః॥ తద్దృష్ట్వాతి॥ సురసయావ్యాదితమా

యోహనుచంబుద్ధిశ్యస్వకీయందాతౌ యశీత్వమపి తయైవకథితమిత్యవగంతవ్యం-సత్యంచాసీద్వరంతవ-త్వదాస్యంప్రవిశ్యనిగణమనాత్ ప్రహృణాదత్తోవరస్సత్య
 ఆసీదిత్యధః వరశబ్దస్యనపుంసకత్వమార్థం॥౧౬౦॥రామానుజీయం॥అథైత॥సమానయస్య సంగమయ॥౧౬౧॥ఆకాశగమనమతదప్తరమిత్యముఖర్థః కథయతుఃఆకా
 శస్వరూపంవణ్యతే సేవితత్వాదినాన్లొకసప్తకేన ॥ కైశికాచార్యైఃకైశికేరాగవిశేషచార్యైః - విద్యాధరవిశేషైరిత్యర్థః - వజ్రాశనిసమామూలైఃపావకైః
 వజ్రాశనిసమామూలైర్దైతుభిర్జాతైఃపావకైః-హవ్యంవహతాదేవేభ్యో-హవ్యవహనార్థంగతేన-చిత్రభానునావహిషా-విశ్వేవిశ్వగతే-వ్యాపకత్యర్థః-దేవరాజ
 గజాక్రాంతేవిరావతభిన్నదిగ్దజాక్రాంతే-చితా నేవితానతుల్య-చితతత్వచితానవిశేషణం॥రామానుజీయం॥సేవితత్వం॥కైశికాచార్యైఃకైశికంరాగవిశేషతదా
 చార్యైఃతుంబురుప్రభృతిభిరిత్యర్థః-విరావతనిషేవితే-విరావతమితియుజుదీర్ఘమింగ్రధనురుచ్యతే-తేననిషేవితేయైః॥నిగ్రంధ్రాయుధంత్యంగ్రధను సర్వైర్ము
 వ్యజురోహితం । విరావతంచవిద్యుత్తుచంచలాచవలేత్యైవజయంతీ-వజ్రాశనిసమామూలైఃవజ్రాశనోస్సమఃతుల్యఃఆమాతఃఅభిఘాతఃయేమాంలైః-చివక్తృభిః-
 విశ్వే-చితతిషిశ్వః-వ్యాపకత్యర్థః-చితా నెడల్లోచభూతే॥ని ॥ అస్త్రేచితానముల్లోచత్యమరః-విద్యాధరగజైర్వరైరిత్యతఃపరం-జగావ వాయుమాగేతుగరు
 త్కాలివచూరుతిరితిపాత్రక్రమః-ఉపరితుహనుమామేఘజాలాసీత్వాదిసార్వజ్ఞోకద్వయంప్రమాదాల్లిఖితంప్రదృశ్యమానస్సర్వత్రేతిపారః॥౧౬౩॥అజ్యేతి॥దీర్ఘ
 స్వకాలస్యదీర్ఘకాలేగతేసతి-అన్యతాసితాలశ్రీభుక్తవతీభవిష్యామి॥౧౬౪॥ఇతి॥సమాక్షివత్ సమ్యగ్సహితవతీ॥౧౬౫॥సమాక్షిప్తృభిఃపంగుకృతపరాక్రమః

తీ॥౧౬౬॥ ప్రవిష్టోష్టిహితేవక్రందాతౌయశినమోస్తుతే । గమిష్యేయత్రవై దేనాసత్యశ్చాసీద్వరస్తవ॥౧౬౭॥ తందృష్ట్వావదనాన్తు
 క్తంచంద్రంరావముఖాదివలబ్రవీత్సురసాదేవీస్వేనరూపేణవానరమ్॥౧౬౮॥అథాసిద్ధ్యేహరిశ్రేష్ఠగచ్ఛసావ్యయథానుశిమ్నాసమాన
 యస్సవై దేహీంరాఘవేణమహాత్మనా॥౧౬౯॥తత్ప్రతీయంహనుమతోదృష్ట్వాకర్మసుదుష్కరమ్సాధుసాధ్వితిఘాతానిప్రశశంసుస్తదా
 హరిమ్॥౧౭౦॥ససాగరమనాథృప్యమభ్యేత్యవరుణాలయమ్ । జగామాకాశమావిశ్యవేగేనగరుడోపమః॥౧౭౧॥ సేవితేవారిధారాభిఃపత
 నైశ్చనిషేవితేచరితేకైశికాచార్యైరైరావతనిషేవితే * సింహకుంజరశౌర్యదూలపతశౌరగవాహనైః । విమానైఃసంపతద్భిశ్చవిమ
 లైస్సమలంకృతే * వజ్రాశనిసమామూలైఃపావకైరుపశోభితైకృతపుణ్యైర్మహాభానైస్సర్వజిద్భిరలంకృతే * వహతాహవ్యమత్య
 థంసేవితేచిత్రభానునాగ్రహసత్కృతచంద్రగృతారాగణవిభూషితే * మహాపింగళగంధర్వనాగయత్సమాకులైః విచిత్రైవిమలై
 విశ్వేవిశ్వావసునిషేవితే * దేవరాజగజాక్రాంతేచంద్రసూర్యపథేశివే । చితా నేజీవలోకస్యచితతేప్రహ్మనిర్మితే * బహుశస్సేవితేవీరై
 ర్విద్యాధరగజైర్వరైః॥జగావ వాయుమాగేతుగరుత్కాలివచూరుతి॥౧౭౨॥ప్రదృశ్యమానస్సర్వత్రహనుమాన్సారుతాత్మజః॥భజేంబరం
 నిరాలంబంలంబపక్షివాత్రిరాత్॥౧౭౩॥ స్లవమానంతుతందృష్ట్వాసింహికానామరాక్షసే । మనసాచింతయామాసప్రవృద్ధాకామరూపి
 ణీ॥౧౭౪॥అద్యదీర్ఘస్వకాలస్యభవిష్యామ్యహమాశితా । ఇదంహి మేమహత్సత్వంచితస్యవశమాగతమ్॥౧౭౫॥ ఇతిసంచింత్యమనసాఛా
 యామస్యసమాక్షివత్॥౧౭౬॥ ఛాయాయాంగృహ్యమాణాయాంచితయామాసవానరః॥౧౭౭॥ సమాక్షిప్తోష్టి సహసాపంగుకృతప
 రాక్రమః॥ప్రతిలోమేనవాతేనమహానారివసాగరే॥౧౭౮॥తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవపీతమణస్తతఃపింగదదర్శనమహత్ సత్వముగ్ధితలవ

స్వం॥౧౬౮॥అథైతి॥సమానయసంయోజయ॥౧౬౯॥తదితి॥ప్రతీయంహనుమరసావక్త్రాన్నప్రగ్రహణం॥౧౭౦॥సేవితత్వం॥కైశికాచార్యైఃకైశికంరాగవిశేషతదా
 చార్యైఃతుంబురుప్రభృతిభిః-విరావతనిషేవితే - విరావతమితియుజుదీర్ఘమింగ్రధనురుచ్యతే * వజ్రాశనిసమామూలైః వజ్రాశనోస్సమఃతుల్యఃఆమాతోభి
 ఘాతోయేమాంలైః-పావకైః * ఆకాశస్యవికౌనపంచాశదగ్నిసంబంధముక్త్వా-తత్ప్రధానభూతచిత్రభానుసంబంధనూహవహతేతి॥చివక్తృభిః ॥ విశ్వేవిశ్వవ్యా
 పకే విశ్వావసునిషేవితే॥౧౭౩॥అజ్యేతి॥అశీతాభుక్తవతీ- సమాక్షివత్ ౭ గ్రహం॥౧౭౪॥తస్యేతి॥పాతాళాః, బరస్సన్నిభంపాతాశవిపతస్పృశం॥౧౭౫॥ స

కుంతితగతిః - ప్రతిలోమేనప్రతికూలేన౧౨౭॥ ఛాయాగ్రాహితీ తదిదంఛాయాగ్రాహికపిరాజేనకథితంనా త్రసంశయభియోజనా॥౧౦౮॥ ఘనరాజీవేతి॥ స
మభిద్రవత్ సమభ్యుద్రవత్॥౧౦౯॥ సదదశేతి॥ కాయమాత్రం దేహప్రమాణం॥౧౦౯॥ సభితి॥ ముహుస్సంక్షిప్తసన్నికమానుగుణంసంకుచ్య॥౧౦౯॥ తతః
తేనరూపేణ-మనస్సంపాతవిక్రమఃమనోవేగతుల్యగతిః॥రామానుజీయం॥ తతః॥ అధవానరః-మనస్సంపాతవిక్రమస్సకమసోగమనసమానగతిస్సక-త్యైన్
ఖైస్తస్యామమాణ్యుత్కృత్యతతఃఆస్యాత్ వేగేనోత్పపాత ఆస్యపిథానాత్సార్వమేవోత్పపాతేత్యధః॥౧౦౯॥ తామితి॥ దృష్ట్యాదూరాదేవదశేన-ధృత్యా
అన్యనియమజననధాప్త్యః సదాక్షిణ్యేనపాటవేన॥౧౦౯॥ హృతహృదితి॥ విభురాఆతా॥౧౦౯॥ భీమమిత్యాది॥ అరిష్టంశుభంయథాభవతితథా-యస్యసింహికా
యాపసత్వస్య-స్పృష్టిఃఆయతిక్షుమసూక్ష్మేక్షణం-మతిఃఅథతత్త్వనిశ్చయః-శ్రీయావత్త్వందాక్ష్యం-యథాశవతథాయస్యచత్వారిసంతితత్త్వయాహతం - తా
న్యేవచత్వార్యాహధృతిరితి-యాధృతిః స్వకమనుస్సానుకూల్యకార్యేషునావసేదతి-యాదృష్టినావసేదతి-యామతిర్నావసేదతి-యద్దాక్ష్యంనావసేదతి-ఏతాని
చత్వారియస్యసంతితత్త్వయాహతమితియోజనా॥౧౦౯॥ సభితి॥ సంభావితఃపూజితః-ప్రతిపన్నప్రయోజనః-ప్రాకృతిభాసితకార్యసారః-సచస్త్రీత్వేదోష
సమానేపిమరసాయాజయప్రతిపత్తిఃసింహికాయావధప్రతిపత్తిశ్చ॥౧౦౯॥ ప్రాప్తేతి॥ ప్రాప్తభూయిష్టపారః-ప్రాప్తప్రాప్తయతీరః॥౧౦౯॥ దదశేతి॥ మలయో
వననానిలంకామలయభిదక్షిణతీర్థస్థితమలయఃతస్యోపవనాని॥౧౦౯॥ సాగరమితి॥ సాగరస్యవత్సనాంసదీనాంప్రకూటోత్పన్నానాం-ఆత్మానంస్వశరీరం-మతించ

శాంభసి॥౧౦౯॥ తద్దృష్ట్యాదింతయామాసమారుతిర్వికృతాననమ్॥కపిరాజేనకథితంసత్త్వమద్భుతదర్శనమ్॥ ఛాయాగ్రాహిమహావీర్యంత
దిదంనా త్రసంశయః॥౧౦౯॥ సతాంబుద్ధార్థతత్త్వేనసింహికాంమతిమాన్-పిఃవ్యవధతమహాకాయః-ప్రావృషీవవలాహకః॥౧౦౯॥
తస్యసాకాయముద్విత్త్వవధమానంమహాకపిః॥ వక్త్రంప్రసారయామాసపాతాళాంతరసన్నిభమ్॥౧౦౯॥ ఘనరాజీవగజాంతీవా
నరంసమభిద్రవత్॥౧౦౯॥ సదదశేతతస్తస్యాదివృతంసమహాన్యుఖమ్॥ కాయమాత్రంచమేధావీమర్శాణిచమహాకపిః॥౧౦౯॥ సతస్యా
వివృతేవక్త్రేనప్రసంహననఃకపిః॥సంక్షిప్తముహురాత్మానంనిష్పపాతమహాబలః॥౧౦౯॥ ఆస్యేతస్యానిమజ్జంతందృశుస్సిద్ధచారణాః॥
గ్రస్యమానంయథాచంద్రంపూర్ణంపర్వణీరాహుణా॥౧౦౯॥ తతస్తస్యానఖైస్త్యైర్నర్మణ్యుత్కృత్యవానరః॥ఉత్పపాతాధవేగేనమన
స్సంపాతవిక్రమః॥౧౦౯॥ తాంతుదృష్ట్యాచధృత్యాచదాక్షిణ్యేననిపాత్యచ॥సకపిప్రవరోవేగాద్దృవృధేషునరాత్మవా॥౧౦౯॥ హృతహృ
త్పాహనుమతాపపాతవిభురాంభసి॥౧౦౯॥ తాంహతాంవానరేణాశుపతితాంభీక్ష్యసింహికామ్ * భూతాన్యాకాశచారీణితమూచుః
ప్లవశూత్తమమ్॥౧౦౯॥ భీమమద్యకృతంకమనుహాత్సత్త్వంత్యయాహతమ్ * సాధయాధామభిప్రేతమరిష్టంప్లవతాంవర॥ యస్యత్వే
తానిచత్వారివానరేంద్రయథాశవ * ధృతిధృష్టిర్తిదాక్ష్యంస్వకర్మసుసేదతి॥౧౦౯॥ సత్రైస్సంభావితఃపూజ్యఃప్రతిపన్నప్రయో
జనః * జగామాకాశమావిశ్యవన్నగాశనవత్-పిః॥౧౦౯॥ ప్రాప్తభూయిష్టపారస్తుసర్వతఃప్రత్యోకయత్ * యోజనానాంతరస్యాం
తేవనరాజిందదశేసః॥౧౦౯॥ దదర్శచపతన్నైవవివిధద్రుమభూషితమ్ * ద్వీపంశాఖామృగశ్రేస్తోమలయోవననానిచ॥౧౦౯॥ సాగ
రంసాగరానూపంసాగరానూపజాద్రుమాత్ * సాగరస్యచపత్సనాంముఖ్యాన్యపివిలోకయత్॥ సమహామేఘసంకాశంసమీక్ష్యత్సా

దదర్శేతి॥ కాయమాత్రంశరీరప్రమాణం-స్వశరీరకబళనవర్యాప్తమిత్యర్థః-ముఖందదర్శమర్శాణి-ప్రాణస్థానానిసంక్షిప్త॥౧౦౯॥ తతః॥ మనస్సంపాతవిక్రమః
మసోగమనసమానగతిః॥౧౦౯॥ తామితి॥ దృష్ట్యాసూక్ష్మదర్శన-ధృత్యాదైర్యణ-దాక్షిణ్యేనకాశలేన-క్షిప్రకారిత్వేనేత్యధః-తస్యాఃసంహారవైపుణ్యేనవా
౧౦౯॥ హృతేతి॥ సాసింహికాహృతహృత్ విదారితహృదయా-అతఏవవిభురావిహ్వలా॥౧౦౯॥ భీమమితి॥ అరిష్టంశుభం॥౧౦౯॥ సభితి॥ ప్రతిపన్నప్రయోజనః
ప్రాప్తప్రకృతకార్యః॥౧౦౯॥ ప్రాప్తేతి॥ ప్రాప్తం ప్రాప్తప్రాప్తభూయిష్టపారంమహాతీరంయేన॥౧౦౯॥ దదర్శేతి॥ పతకగచ్ఛక-మలయఃలంకాయాం

కార-మేనశ్చతియావత్ ॥౧౯౮౫॥ కథం మేనశ్చ త్య త్రాహ ॥ కాయవృద్ధిమతి ॥౧౯౮౬॥ తతశ్చతి ॥ పునః ప్రకృతిమా పేదేపుననిజాకారం ప్రాప్తవాః ॥౧౯౮౭॥ ఉక్తంశరీరసంక్షేపందృష్ట్యాం తాదానుమవదతి ॥ త్రాహమతి ॥౧౯౮౮॥ సచార్వితి ॥ ప్రతిపన్నరూపః ప్రతిపన్నస్వభావశరీరః అభూదితి శేషః - సమీక్షితాత్మాసమీక్షితదేహః - సమవేక్షితాదానానితకార్యః - పూర్వోక్తపసంహారశ్లోకవిషయః ॥ రామానుజీయం ॥ సచార్వితి ॥ పూర్వోక్తాదానం గ్రహణోక్తాయంచారునానావిధరూపధారితత్రైర్యానుగుణ్యేనపరిగృహీతరమణీయస్థూలసూక్ష్మాదిరూపః పరైః సింహికాదిభిః అశక్యః అప్రదృప్యః - సః పరం సముద్రతీరమాసాద్య - సమీక్షితాత్మాసమాలోకితాతప్రమాణస్వశరీరః - సమవేక్షితాదానానితకార్యః - ప్రతిపన్నరూపః అంగీకృతనిజశరీరః అభూదితి శేషః ॥౧౯౮౯॥ తతశ్చతి ॥ లంబస్వలంబమానస్యేవస్థితస్వలవిజ్ఞాతాగ్రస్యేత్యధః - విచిత్రకూటేవిచిత్రాశ్చర్యసమూహా ॥ నికూట స్వస్త్రియాంపుంజపాలయోరితదవణః ఉద్దాలకాః శ్లేష్మాతకాః ॥౧౯౯౦॥ వృధయన్మృగద్విజానత్యాదివిశేషంవక్తుముక్తమధామనువదతి ॥ తతస్త్వీతి ॥ సముద్రతీరం తీరోపర్యాకాశం - విధూయరూపం పూర్వరూపం విహాయ - వృత్తముపజాతిః ॥ ౨౦౧౫॥ అస్మిన్ గ్రేహేనాదేవకానికద్విశతశ్లోకాః ॥ ఇతి శ్రీ సూరిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ప్రథమస్కంధః ॥ ససాగరమిత్యాది ॥ రామానుజీయం ॥

సమాత్మవాః * నిరుంధంతమివాకాశం చ కారమతిమాన్మతిమ్ ॥౧౯౯౧॥ కాయవృద్ధిప్రవేగంచమమదృష్టైవరాక్షసాః * మయికౌతూహలంకుర్వరితమేనెమహాకపిః ॥ ౧౯౯౨॥ తతశ్శరీరం సంక్షిప్యతన్మహాధరసన్నిభమ్ * పునః ప్రకృతిమా పేదేవీతమోహాశ్చవాత్మవాః ॥ ౧౯౯౩॥ త్రాహమతి ॥ సంక్షిప్యహనుమాన్ప్రకృత్యాస్థితః * శ్రీన్యూమానవవిక్రమ్యబల్లివీర్యహరోహరిః ॥ ౧౯౯౪॥ సచారునానావిధరూపధారీపరం సమాసాద్య సముద్రతీరమ్ పరైశక్యః ప్రతిపన్నరూపస్సమీక్షితాత్మాసమవేక్షితాదానానితకార్యః ॥౧౯౯౫॥ తతస్సలంబస్యగిరెస్సమృద్ధే విచిత్రకూటేవిపపాతకూటే । సకేతకూద్దాశకనాళికేరెమహాద్రికూటప్రతిమోమహాత్మా ॥౧౯౯౬॥ తతస్తుసంప్రాప్య సముద్రతీరంమీక్ష్యలంకాంగిరీవర్యమూర్ఖైః కపిస్తుతస్త్రిన్నిపపాతపర్వతేవిధూయరూపంవృధయన్మృగద్విజాః ॥ ౨౦౦౫॥ ససాగరందానవపన్నగాయతంబలెనవిక్రమ్యమహాలామిమానిమ్ । నివత్యతీరైచమహాలాదధైస్తదాదదశలంకామమరావతీమివ ॥ ౨౦౧౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ప్రథమస్కంధః. * * * * *

ససాగరమనాధృప్యనుతిక్రమ్యమహాబలః । త్రికూటశిఖరేలంకాంస్థస్థాదదసహ ॥ ౧॥ తతఃపాదపముక్తేనపుష్పవర్షణవీర్యవాః । అభివృష్టస్థితస్త్రబభౌపుష్పమయోయధా ॥ ౨॥ యోజనానాంతం శ్రీమాంస్తీర్వాపుష్పత్రమవిక్రమః । అనిశ్శ్వసన్సపిస్త్రనన్తానిమగిగచ్ఛతి ॥ ౩॥ శతాన్యహంయోజనానాంక్రమేయంసంబహూన్యపి । కింపునస్సాగరస్యాంతంసంఖ్యాతంశతయోజనమ్ ॥ ౪॥ స

మలయోనామగిరిః * మతింకతవ్యనిశ్చయం ॥౧౯౯౭॥ తామేవాహ - కాయవృద్ధిమిత్యాది ॥ కాయహలంకాశ్చర్యధియాదిదృశ్యే ॥౧౯౯౮॥ తతశ్చతి ॥ ప్రకృతినిజాకారం - వీతమోహానివృత్తావిద్యః ॥౧౯౯౯॥ ఉక్తశరీరసంక్షేపందృష్ట్యాంతకథనాదానం అనువదతి ॥ త్రాహమతి ॥౧౯౯౯॥ సచార్వితి ॥ నానావిధరూపధారీ - పరైః శత్రుభిః అశక్యః అప్రదృప్యః - సమీక్షితాత్మాసమాలోకితాతప్రమాణస్వశరీరః - సమవేక్షితాదానానితకార్యః ప్రతిపన్నరూపః అంగీకృతప్రవదంతదేహః అభూదితి శేషః ॥౧౯౯౯॥ తతశ్చతి ॥ లంబస్వలంబమానస్యగిరైః - విచిత్రకూటేవిచిత్రాః కూటాః అవాంతరశిఖరాణీయస్త్రితస్త్రికూటేశ్వం గేపపాతేతిసంబంధః ॥౧౯౯౯॥ ఉక్తాదానం పునః శ్లోకద్వయేనాహ - తతస్త్వీతి ॥౨౦౦౫॥ ఇతి శ్రీపరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీనారాయణతీర్థశిష్యశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయా శ్రీరామాయణతత్వదీపకాఖ్యానాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ప్రథమస్కంధః * * * * * ౧ ॥ తతశ్చతి ॥ పుష్పమయోయధాపుష్పమయకపిరేవేత్యర్థః ॥ ౨॥ యోజనానామితి ॥ అనిశ్శ్వసన్ శత్రుమనిబంధనదీక్షునిశ్శ్వసనముంచక - తత్రలంఘనని

ముద్రలంఘనోక్తః శ్రమంనాభ్యగచ్ఛత్తత్రాహ|| శతాన్యహమితి||అహంసుబహూన్యపియోజనానాంశతానిక్రమేయం-శతయోజనసంఖ్యాకంసాగరస్యాంతం
 కింపునరితిఅమన్యతేతిశేషః||౫||శాద్వలానీతి||గండవంతిస్థూలపాషాణవంతి-నామైకదేశేనామగ్రహణనగండశబ్దేనగండశైలఉచ్యతే||రామానుజీయం||శాద్వలానీతి
 వనానివర్త్యస్థవనాని - గండవంతిస్థూలపాషాణవంతి-మధ్యేనమధ్యమాగౌణ-నగవంతిప్రశస్థవృక్షయుక్తాని||౬||రామానుజీయం||శైలానితి||లత్రశైలశబ్దశ్చుంగ
 పరః-లంబాఖ్యగిరెనుపరితనస్యోచ్చమానత్వాత్||౭||సగ్గతి||సతస్మిన్నుత్పద్ధేదదశేత్యవకృప్యతే||రామానుజీయం||సగ్గతి||తస్మిన్నచలేలంబగిరౌ-ఽస్థావనాన్యవవ
 నానిదదదశేత్యవకృప్యసంబంధనీయం-అన్యథాతచ్ఛబ్దోతిరిచ్ఛేత||౮||రామానుజీయం||సగ్గతి||సగ్రాత్రిమాటశిఖరే||౯||సరళానితి||యావసరళాకర్ణికాకారా
 స్ఫురివ్యాధాః-ఖజూరార్కకంటకచ్ఛదాః-ప్రియాశౌభ్యధనుఃపటాః ముచుళిందాఃజంబీరార్కకుటజాఃప్రియంగూఃఫలినఃగంధపూర్ణాఃకనీపాఃఅసనాకా
 కౌవిదారాఃచమరీకాః - ఆశ్రీడాణసర్వసాధారణశ్రీడాస్థానాని - ఉద్యానానిరాజయోగ్యాని - సవతుఃఫలపుష్పితైఃసర్వతుఃఫలపుష్పిణ్యేషాం
 సంజాతానీతితైః || ౧౩ || సమాసాద్యేతి || సమాసాద్య దదశేతిక్రియాభేదాల్లంకాపదావృత్తిః లక్ష్మీవాణ్యయమౌతుకాంతిమాణ - ఉత్పలానిపద్మవ్య
 తిరిక్తాని సరసిజాని - సీతాపహరణం అధఃప్రయోజనం యస్యతేన - సురక్షితత్వేహతురయం విచరద్భిశ్చేత్యత్ర చకారోభిన్నక్రిమః - రాక్షసైశ్చ
 సురక్షితాం - గ్రహసంకాలైఃనవగ్రహతుల్యైఃపాండురాభిః సుఖాలిష్టభూమికత్వాత్ సీతాభిః - ప్రతోళీభిఃవీధీభిః - అట్టాలకాఃఅట్టాఃపతాకాధ్వజమాలి

తువీర్యవతాంశ్రేష్ఠఃక్షవతామపిచోత్తమః | జగమువేగవాన్లంకాంలంఘయిత్వామహిమాదధిమ్||౫||శాద్వలానిచనీలానిగంధవంతినాని
 చ | గండవంతిచమధ్యేనజగావనగవంతిచ||౬||శైలాంశ్చతరుసంఘన్నావనరాజీశ్చపుష్పితాః | అభిచక్రామతేజస్వీహనుమాన్లవగ
 షణ్ఢః|| ౭ || సతస్మిన్నచలేతిష్ఠావనాన్యవవనానిచ|| ౮|| సనగ్రాత్రిచరాంలంకాందదశేషవనాత్తజః||౯||సరళాన్సృణీకారాంశ్చఖ
 జూరారాంశ్చసుపుష్పితాః | ప్రియాశౌన్యచుళిందాంశ్చకుటజానైతకానపి * ప్రియంగుస్తంధపూర్ణాంశ్చనీపాన్సప్తచ్ఛదాంస్తథా |
 అసనామోవిదారాంశ్చకరవీరాంశ్చపుష్పితాః * పుష్పభారనిబద్ధాంశ్చతథామచళితానపి | పాదపాన్విహగకీర్ణాఃపవనాగూతమ
 స్త్రకాః * హంసకారండవాకీర్ణావాపీఃపద్మోత్పలాయుతాః | ఆశ్రీడాన్వివిధాన్రమ్యాణివిభాంశ్చజలాశయాః * సంతతాన్వివిధై
 వృక్షైఃసర్వతుఃఫలపుష్పితైః | ఉద్యానానిచరమ్యాణిదదశేకపిఠంజరః||౧౩||సమాసాద్యచలక్ష్మీవాణ్యంలంకారావణపాలితామ్ | ప
 రిమాభిస్సపద్మాభిసోత్పలాభిరలంకృతామ్ * సీతాపహరణార్థేనరావణేనసురక్షితామ్ | సహంతాద్విచరద్భిశ్చరాక్షసైరుగ్రధన్విభిః *
 కాంచనేనావృతాంరమ్యాంప్రాకారేణమహాపురిమ్|గ్రహైశ్చగ్రహసంకాలైశ్శారదాంబుదసన్నిభైః * పాండురాభిఃప్రతోళీభిరుచ్ఛా
 భిరభిసంవృతాం | అట్టాలకశతాకీర్ణాంపతాకాధ్వజమాలినీమ్ * తోరణైఃకాంచనైదివ్యైలఘాతావజ్జీవిచిత్రితైః | దదశేహనుమా
 న్లంకాందివిదేవపురిమివ||౧౪||గిరిమూర్ధ్నితాంలంకాంపాండురైర్భవనైశ్శుభైః | దదశేసకపిశ్రేష్ఠఃపురమాకాశగంధుధా||౧౫||పా

మిత్రే-నాధిగచ్ఛతినాభ్యగచ్ఛత్||౩||శతానీతి||అహంసుబహూన్యపియోజనానాంశతానిక్రమేయం-శతయోజనసంఖ్యాకంసాగరస్యాంతం- కింపు
 నరిత్యమన్యతేతిశేషః || ౫ || శాద్వలానీతి || గండవంతిస్థూలపాషాణవంతి - నగవంతియుగ్గిరివంతి - శాద్వలానివనానిచపశ్యన్నితశేషః - మధ్యేనమాగౌణజ
 గామేతిసంబంధః || ౬ || సగ్గతి || సనగ్రాత్రిశిఖరసహితేలంబగిరౌతిశ్ఛ || ౮ || * హంసేతి || ఆశ్రీడాణారాజసంబంధిత్యేపిసాధారణోద్యానా
 ని - ఉద్యానానిగాజ్ఞామసాధారణాని || ౧౩ || సమాసాద్యేతి || లంకాంలంకాసమీపం * సీతాపహరణార్థేనసీతాపహరణహేతునా అపహృతద్రవ్యత్వేనహే
 తునాసురక్షితామిత్యధః * పాండురాభిరితి || ప్రతోళ్యఃరధ్యాఃతాసాంపాండురత్వముచ్ఛత్వంచతత్రత్యసౌధసంబంధేన - అట్టాలకతాకీర్ణాం - ప్రాకా
 రవేదికౌపరియుక్తాధఃపరికల్పితమంచవిశేషతసంకులాం-మతస్యిగ్యాకారధ్వజాః-తతోన్యాఃపతాకాః - లతాపద్మయఃవిచిత్రచనావిశేషాః - దదర్శహ

నీం - లతాదిరేఖావిచిత్రపటవిశిష్టాః పతాకాః - మత్స్యమకరాద్యాకారాధ్వజాః - ప్రీహ్యేదిత్వాదినిః లతాపక్ష్యాయః లతాకారరేఖాః ॥ ౨౦ ॥ వప్రేతి ॥ వప్రేత్యాదావపిదదర్శహనుమాకపిరిత్యనువతతే - వప్రం ప్రాకారమూర్తికః - ప్రాకారః సాలః - విపులాంబుపరిమారూపం నవాంబరం యస్యాస్సాశతఘ్నీయం త్రవిశేషః - వతంసో అవతంసః - వాగురిమతేనాల్లోపః - వస్తుతో విశ్వకర్మణానిమితాం విచార్యమాణే కే నాపిమనసానిమితామివస్థితామిత్యత్యైతా ॥ రామానుజీయం ॥ వప్రేతి ॥ వప్రంచయః ప్రాకారాధారవేదికేతియావత్ ॥ నిస్యాచ్చయోవప్రమస్త్రీయామిత్వమరః - ప్రాకారః సాలః - విపులాంబునవాంబరాం - అత్రాంబుశబ్దేనపరిఘాంతర్గతజలముచ్యతే అట్టాలకాః వతంసః కణాభరణం యస్యాస్సామనసాకృతమివస్థితాం - విశ్వకర్మణానిమితాం - లంకాందదశేత్యనుషజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ద్వారమితి ॥ ఉత్తరంద్వారమాసాద్యచింతయామాస - మనసానిరూపయామాసవైదేహీదర్శమోపాయమితి శేషః ॥ ౨౧ ॥ కైలాసేత్యాదిడియమానాంగచ్ఛంతీం - డీప్తిహాయసాగతావిత్యస్తాచ్ఛానచ్ ॥ రామానుజీయం ॥ కైలాసేత్యాది ॥ ఆలిఖంతమిలింగవృత్తయః - డీయమానామివఉద్గచ్ఛంతీమివ - డీయమానత్వాదివిశేషణవిశిష్టాయా - తస్యా లంకాయాః మహతీం గుప్తిం - సాగరంచ - రావణం ఘోరం రిపుంచ - నిరీక్ష్యజ్ఞాత్వా - వానరశ్చింతయామాసేతిసంబంధః ॥ ౨౨ ॥ రామానుజీయం ॥ చింతాప్రకారమాహ ఆగత్యాపీత్యాదినా ॥ అత్ర అపశబ్దేనదుస్తరసాగరలంఘనపూర్వకమాగమనమేవదుఘటమితిసూచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ రామానుజీయం ॥ నకేవలం వానరైరసాధ్యాకింతురామేణాప్యసాధ్యత్వాహ ॥ ఇమామితిసః సాలగిరిభూమిదశనాదిషుదృష్టపరాక్రమశత్యధః ॥ ౨౪ ॥ రామానుజీయం ॥ అవకాశశ్చితిసాంత్యస్యావకాశాభావః ఆసురప్రకృతిత్వాత్ - దానస్యావకాశాభావః అధోపచితత్వాత్ - భేదస్యావకాశాభావః బలదర్పితత్వాత్ - యుద్ధస్యావకాశాభావః బుద్ధిపరాక్రమయుక్తత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥ రామానుజీయం ॥ చతుర్ణామితి ॥ గతిః ప్రాప్తిః సంభావితేతిశేషః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం విచార్య నాయమేతద్వి

లితాం రాక్షసేంద్రణినిమితాం విశ్వకర్మణాం ॥ ప్లవమానామివాకాశేదదశహనుమాన్సురీమ్ ॥ ౨౬ ॥ వప్రప్రాకారజఘనాం విపులాంబునవాంబరామ్ ॥ శతఘ్నీంశూలకేశాంతామట్టాలకవతంసకామ్ * మనఃపేవకృతాం లంకాం నిమితాం విశ్వకర్మణాం ॥ ౨౦ ॥ ద్వారముత్తరమాసాద్యచింతయామాసవానరః ॥ ౨౧ ॥ కైలాసశిఖరప్రఖ్యామాలిఖంతీమివాంబరమ్ ॥ డీయమానమివాకాశముచ్చితైర్భవనోత్తమైః * సంపూర్ణాం రాక్షసైః ఘోరై నాగైర్భాగవతీమివ ॥ అచింత్యాం సుకృతాం స్పృష్టాం కుబేరాధ్యుపీతాం పురా * దంష్ట్రీభిర్బహుభిశ్శూరైశ్శూలపట్టసపాణిభిః ॥ రక్షితాం రాక్షసైః ఘోరై గుహామాశీవిషేరివ * తస్యాశ్చ మహతీం గుప్తిం సాగరంచ నిరీక్ష్యసః ॥ రావణంచ రిపుం ఘోరంచింతయామాసవానరః ॥ ౨౨ ॥ ఆగత్యాపీహారయోభవిష్యంతినిరధఃకాః ॥ నహి యుద్ధేనవై లంకాశక్యాజైతుం సురైరపి ॥ ౨౩ ॥ ఇమాంతువిషమాం దుగాం లంకాం రావణపాలితామ్ ॥ ప్రాప్యాపి నమహాబాహుః కింకరిష్యతి రాఘవః ॥ ౨౪ ॥ అవకాశోనసాంత్యస్య రాక్షసేష్యభిగమ్యతే ॥ నదానస్యనభేదస్యనైవయుద్ధస్యదృశ్యతే ॥ ౨౫ ॥ చతుర్ణామేవహిగతిర్వానరాణాం మహాత్మినామ్ ॥ వాలిపుత్రస్యనీలస్యమమరాజ్ఞశ్చధీమతః ॥ ౩౦ ॥ యావజ్ఞానామివైదేహీం యదిజీవతివానవా ॥ తత్రైవచింతయిష్యామిదృ

సుమాం లంకామితి పునర్దర్శనాభిధానం విశేషాంతరవివక్షయా ఉపమానాంతరవివక్షయా చ ॥ ౨౦ ॥ లంకాం స్త్రీత్వేన నిరూపయతి ॥ వప్రేతి ॥ వప్రః చయః ప్రాకారాధారవేదికేతియావత్ ॥ నిస్యాచ్చయోవప్రమస్త్రీయామిత్వమరః - విపులాంబునవాంబరాం అత్రాంబుశబ్దేనపరిఘాంతర్గతజలముచ్యతే - నిర్మితామిత్వత్రదదర్శిత్యనుషజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ద్వారమితి ॥ చింతయామాస లంకాకేసప్రదేశేన సుప్రవేశేతి విజ్ఞాతుమితి భావః ॥ ౨౧ ॥ కైలాసేతి ॥ డీయమానామివ ఆకాశం ప్రత్యుద్గచ్ఛంతిమివస్థితాం - డీయమానత్వాదివిశేషణవిశిష్టాం లంకాం - తస్యా మహతీం గుప్తించ సాగరంచ నిరీక్ష్య - రావణం ఘోరం రిపుం నిరీక్ష్యజ్ఞాత్వా - వానరః చింతయామాసేతి సంబంధః ॥ ౨౨ ॥ చింతాప్రకారమేవాహ ఆగత్యాపీత్యాదినా ॥ ౨౩ ॥ అవకాశో నేతి ॥ ఆసురప్రకృత్యా అధోపచయబలదర్పపరాక్రమసంపన్నత్వాత్ సమాదీనామవకాశో నాస్తీతి భావః ॥ ౨౪ ॥ చతుర్ణామితి ॥ గతిః ప్రాప్తిః సంభావితేతి శేషః ॥ ౩౦ ॥ యావదితి ॥ జీవతివానవేతివైదేహీజానామియావత్ జానామ్యేవ - యదిగో

వతి-తాంజనకాత్మజాంద్యుష్ట్య-తత్రైగ్రతస్త్రిన్ద్రాలవచవంతయిష్యామితియోజనా । యద్వాజీవతివాజీవతీతివై దేహీంసజానామియావత్-సజానామ్యేవనా-ఉత
యదిజీవతి-తాంజనకాత్మజాంద్యుష్ట్య-తత్రైగ్రతస్త్రిన్ద్రాలవచవంతయిష్యామితియోజనః॥ ౩౪ ॥ లత్యైతి ॥ లత్యైవలత్యైవగదా-పేణసూక్ష్మశరీరేణ మహత్కృత్యంసీ
తాన్వేషణరూపంప్రాప్తకాలంఉచితమితిచింతయామాసేతిపూర్వైవసంబంధః॥ ౩౫ ॥ తామితి ॥ తాంద్యుష్ట్యచింతయామాసేతిసంబంధః ॥ చింతాప్రకారమేవా
హ॥ కేనేత్యాదిహ॥ తాంపురిమిత్యాదివిచిన్వన్మీవనమిత్యంతస్పర్తంధస్యహనుమాకచింతయామాసేత్యసేనసంబంధః॥ ౩౬ ॥ కేనోపాయేనరావణేనాదృష్టస్పృక
మైథిలీంపశ్యేయం॥ ౩౭ ॥ కించరామస్యకార్యంకథంసంపదశ్యేత్-రహితేజనరహితేవకంకథంపశ్యేయమితిచ॥ ౩౮ ॥ భూతాశ్చైతి ॥ భూతాశ్చాప్తాఃనిష్పన్నాన్యపి
ప్రయోజనానివిక్లబంతలివేకినంతసాద్య-దేశకాలఃరొధితాస్సంతఃవిపద్యంతేనశ్యంతీతిసంబంధః ॥ ౩౯ ॥ కించనకేవలంకార్యహానిఃకింతుస్వామ్యాదీనాఃబుద్ధిశూ
న్యతాపిస్వాదిత్యాహ॥ అథేతి॥ అద్ధానద్ధాంతరకార్యాకార్యవిషయేనిశ్చితాపిస్వామినాసచివైస్సహనిశ్చితాపిబుద్ధిః-విక్లబందూతమాసాద్యేత్యనుకర్షః- సశో
భతేతికించిత్రారాభవతీత్యర్థః తస్మాత్ దూతదోషాదేవరాజ్ఞాంకార్యహానిత్యాహ-మాతయంతీహేతి॥ ౪౦ ॥ ప్రాగుక్తదోషఃస్వస్త్రిన్ద్రధానస్యః-తథాకర్తవ్య

ర్యంరామకార్యం-కథంకనోపాయేన-సమిన్ శ్యేత్ -కిమద్యపరాష్టాపవలంకాప్రవేష్టవ్యా-ఉతరాత్రా-కిమనైనైవమహతారూపేణప్రవేష్టవ్యా-ఉతప్రాప్యేనరూపేణత్యర్థః - వైక్లబ్యంమమాపాండిత్యంకథంసభవేత్ || ౪౦ || అపరాష్టాప్రవేశదోషమాహ||మయ్యాతి|| ౪౧|| మహతారూపేణప్రవేశంనిరావష్టే||నహి|| స్వేనరూపేసాస్వాభావికమహతారూపేణ||౪౨||సరిశేషాద్రాత్రాప్రాప్యరూపేణైవప్రవేష్టవ్యమిత్యాహ||తదహమితి||౪౩||సూర్యేతి|| స్వేనరూపేణపుషదంశకమాత్రఃవిదాలప్రమాణః||౪౪||ప్రదోషకాలేతి||ప్రవివేశప్రవేష్టముపక్రాంతః-చతుర్థే-సగే-ప్రవేశస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ - లంకాదర్శనంతుత్రిమాటదర్శనస్థిత్యా || ౪౦ || ప్రాసాదేత్యాది|| కాంచనరాజతైః స్తంభైః శాతకుంభమయైజా-లైశ్చఉపలక్ష్మితాం - గంధర్వనగరౌపమామితి - గంధర్వనగరంనామనానారత్నమయిగౌపురప్రాసాదాదియక్తనగరాదివద్భూసమాసమబ్రవిత్ - తద్వదాశ్చర్యావహామిత్యర్థః-యథోక్తం - అనేనరత్నాకృతిభేదిరాజతేపురంసతాకాధ్వజతోరణాన్వితం యదాతదాహస్తిమనుష్యవాజినాంపిబత్యస్పృశ్యురిరణేశసుంధర్మైతి || సప్తభూమాప్తభూమైశ్చైతి - భూమిశబ్దేనజననశయనాదియోగ్యంతలముచ్యతే - సప్తభూమయోయేషాం తే సప్తభూమాః - కృష్ణదత్వాండుసంఖ్యాపూర్వాయాభూమేరజివ్యత్యైత్యన్ సమాసాంతః ఏవమప్తభూమాః - సప్తభూమాదిశబ్దేన తాదృశాః ప్రాసాదవిశేషఉచ్యంతే-యద్వాప్రాసాదైరితిశేషః-తైరుపలక్ష్మితాం||రామానుజీయం||ప్రాసాదేతి||అభ్రంలిఖిత్యాదివిచిత్రత్వాభ్యాంగంధర్వనగరౌపమ్యం-స్ఫుటికసంకీర్ణైఃకాతకస్వరవిభూషితైశ్చ తలైరుపలక్ష్మితైః-సప్తభౌమాప్తభౌమాః భూమిముభవంతీతిభౌమానిష్టలాని - సప్తభౌమానియేషాం తే సప్తభౌమాః-ఏవమప్తభూమాః- సప్తభౌమాశ్చప్తభూమాశ్చ-తైఃప్రాసాదైరితిశేషః-తైరుపలక్ష్మితాంపురీందదర్శేతియోజనా || ౪౩ || రామానుజీయం|| కాంచనానీతి || రక్షసాం

రామస్యవిదితాత్మనఃభవేద్వ్యర్థమిదంకార్యంరావణానధామిచ్ఛతః||౪౧||నహిశక్యంక్వచిత్ స్థాతుమవిజ్ఞాతేనరాక్షసైః | అపిరాక్షసరూపేణకిముతాన్యేనకేనచిత్ ||౪౩||నాయురప్యత్రనజ్ఞాతశ్చరేదితిమతిమము | నహ్యస్యవిదితంకించిద్రాక్షసానాంబలీయసామ్ || ౪౪ || ఇహాహంయదితిస్థామి స్వేనరూపేణసంవృతః | వినాశమపియాస్వామిభతుకర్థశ్చహీయతే||౪౫||తదహం స్వేనరూపేణరజస్త్వాంప్రాస్వతాంగతః | లంకామధిపతిప్యామి రాఘవస్వాధాసేధయే || ౪౬ || రావణస్యపుత్రంరాత్రాప్రవిశ్యసుకురాసదామ్ | విదిన్యన్భవనంసర్వం ద్రక్ష్యామిజనకాత్మజామ్ || ౪౭ || ఇతి సంపింత్యహనుమాన్సూర్యస్వాస్త్రమయంకపిః|ఆచకాంతేతదావీరోవై దేహ్యదశకనోత్సుకః||౪౮|| సూర్యచాస్త్రంగతేరాత్రాదేహంసంక్షిప్యమారుతిః | పృషదంశకమాత్రస్సౌభభూవాన్భుతదర్శనః||౪౯||ప్రదోషకాలేహనుకూంస్తూణామున్ముత్యవీర్యవాక్ | ప్రవివేశపురీంరమ్యాంసవిభక్తమహాపథామ్ || ౫౦ || ప్రాసాదమాలావితతాం స్తంభైః కాంచనరాజతైః | శాతకుంభమయైజాలై గంధర్వనగరౌపమామ్ * సప్తభౌమాప్తభౌమైశ్చ సదదర్శమహాపురిమ్ | తలై స్ఫుటికసంకీర్ణైఃకారస్వరవిభూషితైః || ౫౧ || వైదూర్యమణిచిత్రైశ్చముక్తాజాలవిభూషితైః | తలై శ్శుశుభిరేతానిభవనాన్యత్రరక్షసామ్ || ౫౩ || కాంచనానివిచిత్రాణితోరణానిచరక్షసామ్ | లంకాముద్యోతయామానుసర్వతస్సమలంకృతామ్ || ౫౪ || అచింత్యామద్భుతాకారాందృష్ట్యలంకాంమహాకపిః | ఆసీ

మిత్యాహ|| నేతి|| కార్యంసాస్వామికార్యం-వైక్లబ్యమిథాసానతాం - వైక్లబ్యమిత్యాదౌస్వస్యేతిశేషః - తథాకర్తవ్యమితిశ్లోకశేషః|| ౪౦ || ప్రస్తుతకార్యావిరోధాయయావదస్త్రమయంస్వగౌపనముచితమితిహృదినిధాయాహ||మయిదృప్తైశ్చత్యాదివా||౪౧||తదహమితి || స్వేనరూపేణవానరరూపేణ||౪౨|| సూర్యేచేతి || పృషదంశకమాత్రఃపుషాకామాషకాదశతీతిపృషదంశకమాజాకరః||౪౩||ఓతుచిడాలోమాజాకరఃపుషదంశకఆఖురుగిత్యమరః|| ౪౪ || ప్రదోషేతి || ప్రదోషప్రవిశేప్రవేష్టముపక్రాంతః||శ్లో||అద్వారేణమహాబాహుః||ప్రాకారమభిపుష్టవఇతిచతుర్థేనర్థేసాత్రాప్యవేశస్యవక్ష్యమాణత్వాత్||౫౦||ప్రాసాదేతి || స్తంభాదిభిరుపలక్ష్మితాం * సప్తభౌమేతి|| భూమిముభవంతీతిభౌమానిష్టలాని-సప్తభౌమానియేషాం తే తథా-ఏవమప్తభౌమాః-తైః ప్రాసాదైరితిశేషః-తైరుపలక్ష్మితాంపురీంసదదర్శేతియోజనా||౫౩||కాంచనానీతి||రక్షసాంతోరణానిరక్షోగృహస్థద్వారతోరణాని||౫౪||అచింత్యామితి||విపణ్ణః-లంకాయాదుర్ధద్భుత్యాద్విపణ్ణః-అత్యంతశక్త్యా

తోరణానిరక్ష్యోగృహద్వారస్థతోరణాని॥ ౫౪॥ అచింత్యైతి॥ విష్ణోహృత్త్యైతి॥ అచింత్యాదుష్ప్రవేశేతిచవిష్ణుః॥ యతోద్భుతాకారాలతోవిస్తయనీయతయా
హృష్టః॥ ౫౫॥ సేతి॥ పూర్వస్థోకేనాయమేకాన్వయః॥ సుధాధవళనిమోన్నతవిమానాకారభవనమాలినీమిత్యర్థః॥ రామానుజీయం॥ సపాండురైత్యస్యదృష్టైతి
పూర్వైణసంబంధః॥ పాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీంసుధాధతోన్నతసప్తభూమగృహమాలినీం॥ ౫౬॥ విమానోస్త్రీదేవయానెసప్తభూమేచసర్వనీతివైజయంతీ॥
౫౭॥ ఇతానీంచంద్రోదయకాలఇత్యాహ॥ చంద్రోపేతి॥ మధ్యగతఃసన్నిధానాత్తారాగణమధ్యగతః॥ తారాగణేరితిసహయోగేత్యతీయా॥ జ్యోతాన్నివితానెనలో
కంవితత్యవ్యాప్య ఉత్తిష్ఠతేఅవిభావతిస్త - ఉదోసూర్వకమణీత్యాత్మ నెవదం॥ రామానుజీయం॥ చంద్ర ఇతి॥ చంద్రోపేనైకసహస్రరశ్మిఃజ్యోతాన్నివితా
నెనలోకంవితత్యం - అస్యసాచివ్యంకుర్వన్నివవిరాజ - మధ్యగతఃతారాగణే సహ ఉత్తిష్ఠతే ప్రాదురభూదిత్యన్వయః - అత్రతిష్ఠతేఃపరస్మైపదిత్వాదుదోనూ
ర్వకమణీత్యాత్మా నెవదం - నైకసహస్రరశ్మిరిత్యత్రసభిధాస్యసశబ్దస్యసప్తసవేతిసమాసః - సాగరమై నాకదివాకరాదివచ్ఛంద్రోపేసాచివ్యంకుర్వప్రా
దురభూదిత్యపితృదైవావగమ్యతే॥ ౫౮॥ రామానుజీయం॥ శంఖప్రభమితి॥ పోష్టాయమానంఉడ్డీయమానం॥ ౫౯॥ ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచిత - శ్రీరామాయణ
భూషణే-శృంగారపీఠకాఖ్యానై-సుందరకాండవ్యాఖ్యానై-ద్వితీయస్కంఢః. *****

సలంబేత్యాది॥ లంబేలంబాఖ్య-లంబశిఖరేలంబగిరిశిఖరై-ఇతిచాహుః॥ యద్వా-లంబేలంబమానభవస్థితే - లంబశిఖరైత్రికూటశిఖరై - సత్వంవ్యవసాయం-
దైర్యమితియావత్ - వివేకప్రాప్త॥ రామానుజీయం॥ పూర్వసగౌత్వంలంకాప్రవేశోపక్రమంవిస్తరణాహ॥ సలంబశిఖరైఇత్యాదినా॥ సఃసాగరాశ్లేశతరణేన
ప్రసిద్ధః॥ మహాసత్వఃసముద్రలంఘనాదావప్రతిహతశక్తిః॥ హనుమాన్లంబేలంబమానాకారై-లంబతోయదసన్నిభే - లంబశిఖరేలంబపర్వతశిఖరై - మేధావీతశ్చాలో
చితకర్తవ్యవిషయప్రజ్ఞాయుక్తస్సక-సత్వమాస్థాయలంకాప్రాప్తిమాత్రోపయుక్తలంఘనశక్తిమాస్థాయ-నిశిబివేశేతిసంబంధః॥ ౬౦॥ శారదేత్యాది॥ విటపావతీంల
భకాం-నిర్యాహూమత్తవారణఃపాండురద్వారతోరణాం-పాండురేద్వారతోరణేయస్యాస్తాం-అభూదితిశేషః॥ రామానుజీయం॥ సాగరేతి॥ సాగరోపమనిఘోహ

ద్విషణ్ణోహృత్త్యైవైదేహ్యదశనోత్సుకః॥ ౬౧॥ సపాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీంసుహార్షజాంబూనదజాలతోరణామ్॥ యశస్వినీంరా
వణబాహుపాలితాంక్షుపాచరైభీమబలైస్సమావృతామ్॥ ౬౨॥ చంద్రోపేసాచివ్యమివాన్యకుర్వంతారాగణే మధ్యగతోవిరాజ॥
జ్యోతాన్నివితానెనవితత్యలోకముత్తిష్ఠతేనైకసహస్రరశ్మిః॥ ౬౩॥ శంఖప్రభంక్షీరమృణాళవణముద్గచ్ఛమానంవ్యవభాసమానమ్॥ దద
ర్శచంద్రంసహరిప్రవీరఃపోష్టాయమానంసరసీవహంసమ్॥ ౬౪॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ద్వితీయస్కంఢః. * * * * *

సలంబశిఖరేలంబేలంబతోయదసన్నిభే॥ సత్వమాస్థాయమేధావీహనూమాన్తారుతాత్మజః * నిశిలంకాంసుహాసతోవివేశకపి
కుంజరః॥ రమ్యకాననతోయాధ్యాంపురీంరావణపాలితామ్॥ ౬౫॥ శారదాంబుధరప్రతైర్భవనైరుపశోభితామ్॥ సాగరోపమనిఘోహం
సాగరానిలసేవితామ్ * సుపుష్టబలసంఘుష్టాయధేవవిటపావతీమ్॥ చారుతోరణనిర్యాహంపాండురద్వారతోరణామ్ * భుజగాచరి
తాంగుప్తాంశుభాంభోగవతీమివ॥ తాంసవిదుర్బద్ధనాకీణాంజ్యోతిర్నాగ్నిపేవితామ్॥ ౬౬॥ మందమారుతసంచారాయధేంద్రస్సామ

త్ హృష్టశ్చ॥ ౬౭॥ సఇతి॥ పాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీంధవళోన్నతసప్తభూమప్రాసాదపట్నీ-మతీం॥ ౬౮॥ చంద్రోపేతి॥ జ్యోతాన్నివితానెనలోకాన్వితత్యవి
స్తారీకృత్య-అన్యహనుమతఃమై నాకసింధువత్సాచివ్యంకుర్వన్నివకుర్వన్మైవవిరాజ - మధ్యగతఃతారాగణమధ్యగతఃతారాగణే సహ ఉత్తిష్ఠతే ప్రాదురభూది
త్యన్వయః॥ ౬౯॥ చంద్రైతి॥ పోష్టాయమానంభృతంష్టవమానం॥ ౭౦॥ ఇతిశ్రీమహేశతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యా
ఖ్యాయాం - ద్వితీయస్కంఢః. * * * * *

సఇతి॥ లంబేలంబాకారేలంబశిఖరేలంబగిరిశ్చంగే - సత్వమాస్థాయబలమాస్థాయ॥ ౧॥ ౬౧॥ * సుపుష్టైతి॥ విటపావతీంలకాపురీం-చావితేతి॥ చారుతోర

హంసాగరనిర్హంసమనిర్హంస-విటపావతీంతళ కాంక్షి||క్షయఃపుణ్యజనానాంస్యాదశ కావిటపావతీంతళ నాత్ - చారుతోరణనిర్యూహానిర్యూహామత్తవారణఃతోరణస్యనిర్యూహఃతోరణనిర్యూహఃచారుతోరణనిర్యూహాయస్యాంతరపాండురద్వారతోరణంపాండురేసుధాధవళితేద్వారతోరణేయస్యాంతాం - శాతకుంభేనస్యైర్వికారేణప్రాకారమభివేదివానితి - ప్రాకారశబ్దేనప్రాకారసమీపోలక్ష్యతే - అద్వారేణ మహాబాహుఃప్రాకారమభిపుష్టవృత్తుపరివక్ష్యమాణత్వాత్ || ౭౪||పునహామహేతూనాహ||జాంబూనదమయైరిత్యాదిసా||జాంబూనదమయైద్వాదైరిత్యాదౌసహయోగేతృతీయా - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిరిత్యత్రాప్తికృతవేదికైరితిసంబధ్యతే - రాజతామలపాండురైఃసృటికాంతరపాంసుభిఃసృటికమయాంగణపాంసుభిః సంజవనంచతుశ్శాలంవస్వోకసారాఅశకాయద్వావస్వోకసారాపూర్వదిగవస్థితాశక్రపురీ||శ్లో||వస్వోకసారాశక్రస్యపూర్వస్యాందిశివైపురీతిపురాణవచనాత్ ||రామానుజీయం||జాంబూనదమయైద్వాదైరిత్యుపలక్షణేతృతీయా-రాజహంసనిషేవితైరిత్యంతవిశేషణవిశిష్టేద్వాదైరుపలక్షితాంలంకానగరీంసమీక్ష్యేతిసంబంధః - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిఃభూషితైరితిశేషః - తప్తహాటకనిర్యూహైఃతప్తహేమమయమత్తవారణైఃరాజతామలపాండురైఃరజతమయామలపాండురోపరిప్రదేశైరిత్యధః - స్ఫాటికాంతరపాంసుభిఃఅంతరమవకాశఃఅంగణమితయావత్ - స్ఫాటికాఃఅంతరపాంసువోయేహంతైః - చారుసంజవనోపైతైఃరహణీయశతుశ్శాలోపైతైః||ని||సభాసంజవనంత్యదం- చతుశ్శాలమిత్యమరః- వస్వోకసారాప్రతిమాంయదైవవిటపావతీమిత్యత్రాశకాసామ్యస్యపూర్వముక్తత్వాదత్రవస్వోకసారాప్రతిమామితిపూర్వదిగవస్థితశక్రపురీసామ్యముచ్యతే||శ్లో||వస్వోకసారాశక్రస్యయామ్యాసంయమనీతథా-పురీసుభాజలేశస్యసోమస్యచవిభావతీతిశ్రీవిష్ణుపురాణవచనాత్ వస్వోకసారాశబ్దస్యశక్రపురీవాచకత్వం||౧౮||ప్రసిద్ధేయమితి||ఇయంలంకావిదితాభవేత్ ||రామానుజీయం||కుముదేతి||ప్రసిద్ధాదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధేయంగరీకుముదాంగదయోఃమహాకపేస్సుషేణస్యాపిమైందద్వివిదయోరపిభూమిర్భవేద్విషయోభవేత్ ||౧౯||వివస్వతఇతి||గతిస్తుస్త్రివస్వకుశవర్వణః కేతుమాలస్యమ

రావతీమ్ | శాతకుంభేనమహాప్రాకారేణాభిసంవృతామ్ * కింకిణీజాలఘోషాభిఃపతాకాభిరలంకృతామ్ | ఆసాద్యసహసాహృష్టఃప్రాకారమభివేదివాన్*విస్త్రయావిష్టహృదయఃపురీమాలాక్యసర్వతః|| ౭౪|| జాంబూనదమయైద్వాదైవైడూర్యకృతవేదికైః * వజ్రస్ఫటికముక్తాభిమణికుట్టిమభూషితైః|తప్తహాటకనిర్యూహైరాజతామలపాండురైః * వైడూర్యకృతసోపానైఃస్ఫాటికాంతరపాంసుభిః|చారుసంజవనోపైతైఃఖిమివోత్పత్యైశ్శుభైః*క్రౌంచబహిణసంఘృష్టైరాజహంసనిషేవితైః|తూర్యాభరణనిర్హేమైస్సర్వతఃప్రతినాదితామ్*వస్వోకసారాప్రతిమాంతాంవీక్ష్యనగరీంతతః|ఖిమివోత్పతితుంకామాంజహామహానుమాకపిః|| ౧౨|| తాంసమీక్ష్యపురీంరమ్యాంరాక్షసాధిపతేశ్శుభామ్ | అనుత్తమామృద్ధియుతాంచితయామాసవీర్యవాన్||౧౩|| నేయమన్యేనగరీశక్యాధమాయితుంబలాత్ రక్షితారావణబలైరుద్యతాయుధధారిభిః||౧౪||కుముదాంగదయోర్వాపిసుషేణస్యమహాకపేః | ప్రసిద్ధేయంభవెద్భూమిమైందద్వివిదయోరపి||౧౫||వివస్వతస్తనూజస్యహరేశ్చకుశవర్వణః | ఋక్షస్యకేతుమాలస్యమహైవగతిర్భవేత్ ||౧౬|| సమీక్ష్యతుమహాబాహూ

నిర్యూహానిర్యూహామత్తవారణాం - తోరణస్యనిర్యూహఃతోరణనిర్యూహః - చారుస్తోరణనిర్యూహాయస్యాంతాంపాండురద్వారతోరణంపాండురేసుధాధవళితేద్వారేతోరణేయస్యాంతాం || ౭౪ || జాంబూనదమయైరితి || జాంబూనదమయైద్వాదైరిత్యుపలక్షణేతృతీయా - రాజహంసనిషేవితైరిత్యంతవిశేషేణవిశిష్టేద్వాదైరుపలక్షితాంలంకానగరీంసమీక్ష్యహనుమాజహామహేతిసంబంధః - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిఃభూషితైరితిశేషః - రాజతామలపాండురైఃరజతమయామలపాండురోపరిప్రదేశైఃచారుసంజవనోపైతైఃరహణీయశతుశ్శాలోపైతైః|| ని || సభాసంజవనంత్యదం-చతుశ్శాలమిత్యమరః-వస్వోకసారాపూర్వదిగవస్థితశక్రపురీ||ఖిమితి||ఉత్పతితుంకామాంజత్పతితుమివస్థితాం||౧౮||అన్యేమామసాధ్యత్వేవ్యేతేహంసాధ్యత్యాహ||కుముదాంగదయోరితి||ప్రసిద్ధాదుష్ప్రవేశత్వేన

మచైవభవేత్-పూర్వంసీలాదీనామెవగతిరుక్తా-అత్రత్వస్యేషామిత్యక్తిశ్చింతాప్రకారవిశేషః||రామానుజీయం||వివస్వతఇతి||అత్రఇయమిత్వమపజ్యతే-వివస్వతస్తనూజస్యకుశపర్వణోహరేశ్చఋక్షస్యకేతుమాలస్యమమచైవగతిర్భవేత్-వివయోభవేత్-మమచేతివశ్చన్నిదే-శేనసర్వోత్తరేణాపిహమమతాస్వనైవ్యమనుసంహితమిత్వవగమ్యతే||౧౬||రామానుజీయం||సమీత్యైతి||విక్రాంతంవిక్రమం-భావేనిష్ఠా-ప్రీతిమానభవత్-రామలక్ష్మణాభ్యామనాయాసేనజేతుంశక్యేతిమాత్యాప్రీతిమానభూదిత్యర్థః||౧౭||తామితి||తాంరత్నైత్యుద్దదశే-త్యపకృప్యతే-సత్వైకంవాక్యంశ్లోకద్వయంతచ్ఛబ్దద్వయప్రయోగాత్ప్రధమేశ్లోకస్త్రీసామ్యోక్తేశ్చ||౧౮||రామానుజీయం||తామితి||అత్రదదశే-త్యపకృప్యతే-యద్వాదకస్యతచ్ఛబ్దస్యప్రసిద్ధిపరత్వేనశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||౧౯||రామానుజీయం||అథేతి||స్వేనరూపేణఅధిదేవతారూపేణ||౨౦||రామానుజీయం||పురస్తాదితి||అతిష్ఠత-తస్మాత్సాత్త్వానంప్రదర్శితవతి-ప్రకాశనస్థాయాఖ్యయోశ్చైత్యాత్మనేపదం||౨౧||రామానుజీయం||కఇతి||తేతవప్రాణాయావద్ధరంతిద్రియంతే-తావద్యత్తత్వం-తత్కథయస్వకథయ-ద్వజ్జీఅవసానె-ఏకరణాదిప్రత్యయఆపాదాయావత్ప్రాణాహరామిత్యితివాపారః||౨౩||నెతి||అభిగుప్తాసమాప్యతేత్యర్థః-అతీసరక్షితేత్యనేనపునరుక్తిః||రామానుజీయం||నశక్యమితి||లింగసామాన్యేనపుంసకం-తథాచోక్తంభగవతాభావ్యకారేణ-శ్వమాంసేనావేశక్యంతుదపహంతుమితి-రావణబలైఃసమంతతఃఅభిగుప్తాసమంతతస్సంవృతా-అతఏవరక్షితా||౨౪||రామానుజీయం||అహమితి||ఆజ్ఞాప్రతీతౌఆజ్ఞానువర్తి||౨౫||రామానుజీయం||అహంహినగరిలంకాస్వయమేవప్లవంగమేతి||స్వయమేవసర్వతఃసర్వంపరిరతౌమితిసంబంధః||౩౧||రామానుజీయం||రత్యౌమితి||ఇత్యర్థః||ఎతదర్థం||౩౩||వనానీతి||ఉపవనానిగ్రహయాద్యానానికాశనానిశూ

రామవస్యవరాక్రమమ్ | లక్ష్మణస్యచవిక్రాంతమభవత్ప్రీతిమాకపిః||౧౭|| తాంరత్నవససోపేతాంఘోస్థాగారావతంసకామ్ | యంత్రాగారస్తనీమృధాంప్రమదామివభూపితామ్ * తాంనష్టతిమిరాందీపైర్భాస్వరైశ్చమహాగృహైః | నగరింరాక్షసేంద్రస్యదదశశశమహాకపిః||౧౯||అధసాహరిచాదూలంప్రవిశంతంమహాబలమ్ | నగరిస్వేనరూపేణదిదశశపవనాత్మజమ్||౨౦|| పాతంహరివరందృష్ట్వా లంకారావణపాలితా | స్వయమేవోత్థితాతత్రవికృతాననదశశనా * పురస్తాత్-ఏవర్యస్యవాయుసూమోరతిష్ఠత | ముంచమానామహానాదమబ్రవీత్సవనాత్మజమ్||౨౧||కస్త్యంశేనచకార్యేణఇహప్రాప్తోవనాలయ | కథయస్వేహయత్తత్వంయావత్ప్రాణాధరంతి||౨౩|| నశక్యంఖల్వియంలంకాప్రవేష్టుంవానరత్వయా||రక్షితారావణబలైరభిగుప్తాసమంతతః||౨౪|| అధతామబ్రవీద్విరోహనూమానగ్రతస్థి తామ్|కథయిష్యామి తేతత్వంయస్మాంత్యంపరిపుచ్చసి * కాత్వంవిరూపనయనాపురద్వాదేవతిస్థసి|కిమధంచాపిమారుద్ధానిర్భత్యయసిదారుణా||౨౬||హనుమద్వచనం శ్రుత్వా లంకాసాకామహాపిణి | ఉవాచవచనంశ్రుద్ధావరుషంపవనాత్మజమ్||౨౭||అహంరాక్షసరాజస్య రావణస్యమహాత్మనః | ఆజ్ఞాప్రతీతౌదుర్భావారతౌమినగరిమిమామ్||౨౮|| నశక్యామామవజ్ఞాయప్రవేష్టుంనగరిత్వయా | అద్యప్రాతైఃపరిత్యక్తఃస్వప్న్యసేనిహతోమయా||౨౯||అహంహినగరిలంకాస్వయమేవప్లవంగమ | సర్వతఃపరిరతౌమిహ్యేతత్తైకధితంషయా || ౩౦||లంకాయావచనంశ్రుత్వాహనుమాన్చారుణాత్మజః | యత్నవాన్సహరిశ్రేష్ఠస్థితశ్చైల్లఇవాపరః||౩౧||సతాంస్త్రీరూపవికృతాందృష్ట్వావానరపుంగవః | ఆభాషేధమేధావీసత్వవాక్ష్లవగవభః||౩౨||రత్యౌమినగరింలంకాంసాట్టప్రాకారతోరణాం | ఇత్యర్థమిహ

ప్రసిద్ధేయంనగరి-మమదాంగదాదీనామపిభూమిఃవిషయఃభవేత్-వివస్వతస్తనూజస్యమగ్రీవస్యకుశపర్వణఃమమచగతిర్భవేద్గమ్యాభవేత్||౧౬||సమీత్యైతి||విక్రాంతంవిక్రమం-రామలక్ష్మణాభ్యామనాయాసేనజేతుంశక్యేతిమాత్యాప్రీతిమానభూదిత్యర్థః||౧౭||తాంరత్నైత్యుద్దదశే-త్యపకృప్యతే-సత్వైకంవాక్యం-తత్రైకస్తచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిపరః-అన్యఃప్రకృతపరామర్శి||౧౯||అథేతి||స్వేనరూపేణఅధిదేవతారూపేణ||౨౦||పురస్తాదితి||అతిష్ఠతస్మాత్సాత్త్వానంప్రకాశితవతి||౨౧||కస్త్యమితి||తేతవప్రాణాయావద్ధరంతిద్రియంతే-తావత్తత్వంతత్కథయస్వ||౨౨||అహమితి||ఆజ్ఞాప్రతీతౌఆజ్ఞానువర్తి||౨౩||వనానీతి||ఉపవనానికృత్రిమవనా

న్యారణ్యాని॥౩౮॥తస్యేతి॥భూయఃఅతిశయోన-పరుషాక్షరమిత్యన్వయః॥౩౯॥మామితి॥శక్యమిత్యేతదవ్యయం-తదాహకాళిదాసః॥శ్లో॥శక్యమరవిందసురభిఃకణవా
హీమాలినీతరంగాణాం॥౪౦॥రనంగతఃపైరవిరళమాలింగితుంపవనభితి॥పురీకూపంవస్తుశక్యమితిశక్యపురోహిస్తామానాధికరణ్యం॥౪౧॥౩౬॥తతః॥యాస్యయా
స్యామి-ఇత్యువాచేతిసంబంధః॥౪౨॥తతః॥వేగితాసంజాతవేగా॥౪౩॥తతః॥సంవర్తయామాససంకౌచయామాస॥౪౪॥ప్రసీదేతి॥సమయోస్త్రీవధవజన
వ్యవస్థాయాం-సత్వవంతఃధైర్యవంతః॥౪౫॥అహమితిఅహంత్విత్యధః॥భీన్నంవాక్యంఏకవాక్యత్యేహంశబ్దస్యపునరుక్తిః॥౪౬॥౪౭॥వరదానస్వరూపమాహ॥యదే
తి॥అత్రరావణస్యద్విజయోనందికేశ్వరాదిభిలంకాయాస్సద్యోవినాశశాపేదతైసాబ్రహ్మణంగత్యాప్రాధణయామాస-వినాశోమేమాభూదితి - సచతస్యై
వరమదాత్ తవసద్యోవినాశోనభవిష్యతియదాతువానరస్తామభిభవిష్యతితదాతువినాశోభవిష్యతితికథోన్మీయతే॥౪౮॥ప్రవిశ్యేతి॥శాపోనందికేశ్వరాదికృ
తః-యదృచ్ఛయేత్సస్యగతభిసంబంధః-యదృచ్ఛయాత్రప్రాప్తస్త్వమిత్యధః॥రామానుజీయం॥ప్రవిశ్యేతి॥హరీశ్వరస్త్యంయదృచ్ఛయాన్వైరంవిమాగేశ

సంప్రాప్తఃపరంకాయాహలంహిమే॥౪౯॥౫౦॥వనాన్యవననానీహలంకాయాఃకాననానివ | సర్వతోగృహముఖ్యానిద్రష్టుమాగమనంహిమే॥
౫౧॥౫౨॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాలంకాసాకామరూపిణీ | భూయపవపునర్వాక్యంబభాషెపరుషాక్షరమ్॥౫౩॥మామనిజిత్యదుర్భుధైరాక్షసే
శ్వరపాలితామ్నశశక్యమద్యతేద్రష్టుంపురీయంవానరాధమ్॥౫౪॥తతస్సకపిశామూలస్తామువాచనిశాచరీమ్దృష్ట్వాపురీమిమాంభద్రేపు
నర్యాసేయథాగతమ్॥౫౫॥తతఃకృత్వామహానాదంసావైలంకాభయావహమ్ | తలేనవానరశ్రేష్ఠంతాడయామాసవేగితా॥౫౬॥తతస్స
కపిశామూలంకాయాతాడితోభృశమ్ | ననాదనుమహానాదంవీర్యవాన్సవనాత్మజః॥౫౭॥తతస్సంవతయామాసవామహస్తస్యసోం
గుళీఃముష్టినాభిజమానైనాంహనూమామోగ్రధర్ముచ్ఛితః॥౫౮॥స్త్రీచేతిమన్యమానేననాతిక్రొధస్త్వయంకృతః॥౫౯॥సాతుతేనప్ర
హరణేవిహ్వలాంగీనిశాచరీఃపపాతసహసాభూమావికృతానదశణా॥౬౦॥తతస్తుహనుమాన్ప్రజ్ఞాస్తాందృష్ట్వావినిపాతితామ్ *కృ
పాంచకారతేజస్వీమన్యమానఃస్త్రీయంతుతాం॥౬౧॥తతోవైభృశసంవిగ్నాలంకాసాగద్దాక్షరమ్*ఉవాచాగర్వితంవాక్యంహనుమం
తంప్లవంగమమ్॥౬౨॥ప్రసీదసుమహాబాహూత్రాయస్వహరిసత్తమ *సమయోసామ్యతిప్తంతిసత్వవంతోమహాబలాః॥౬౩॥అహం
తునగరీలంకాస్వయమేవప్లవంగమ*నిజితాహంత్యయావీరవిక్రమేణమహాబల॥౬౪॥ఇదంతుతధ్యంత్రుణువైబ్రువంత్యామేహరీశ్వర
*స్వయంభువాపురాదత్తంవరదానంయథామమ్॥౬౫॥యదాత్వాంవానరఃకశ్చిద్విక్రమాద్వశమానయేత్ *తదాత్వయాహిపజ్ఞేయం
రక్షసాంభయమాగతమ్॥౬౬॥సహిమేసమయసామ్యప్రాప్తోద్యతవదశణాత్ *స్వయంభువిహితస్సతోనతస్యాస్త్రవ్యతిక్రమః॥౬౭॥
సీతానిమిత్తంరాజ్ఞస్తురావణస్యరాత్మనః*రక్షసాంపైవసర్వేషాంవినాశస్సముపాగతః॥౬౮॥తత్ప్రపశ్యహరిశ్రేష్ఠపురీంరావణపా
లితామ్*విధత్స్వసర్వకార్యాణీయానియానీహవాంఛసి॥౬౯॥ప్రవిశ్యశాపోపహతాంహరీశ్వరశ్శుభాంపురీంరాక్షసముఖ్యపాలితామ్ |

నివనానిత్యేద్రాణి॥౭౦॥తస్యేతి॥భూయఃభృశంపరుషాక్షరంవాక్యంపునర్యభాషెఇతిసంబంధః॥౭౧॥తతః॥వేగితాసంజాతవేగా॥౭౨॥తతః॥అంగుళీసం
వర్తయామాసముష్టిమాబబంధేత్కర్ణః॥౭౩॥సాత్వితి॥వికృతానదర్శనావికృతానదృష్టిః॥౭౪॥ప్రసీదేతి॥సమయోస్త్రీనహంతవ్యేతివ్యవస్థాయాం॥౭౫॥మజా
యత్కృష్ణాపనాయస్వస్వరూపంతావదాహ॥అహంత్యితిఅహంత్వయంసాక్షాత్ -లంకానగర్యేవలంకానగర్యధిస్థాత్రీదేవతైవఅధిస్థానదేవతాత్వాదేవాహందుర్ల
యేత్యధః॥౭౬॥తతఃకిమతలహానిజితేతిదుజ్జయావ్యహంత్యయాబలాన్నిర్జితా - అతఃసత్యంసర్వేలంకాంతర్వర్తినోరాక్షసానిజితాఇతిభావః॥౭౭॥
స్వనిర్ణయేనరక్షసానిజితతత్వప్రతిపాదనస్యకారణమాహ॥ఇదమత్యాదినా॥వరదానందత్తంవరదానంకృతమిత్యర్థః॥౭౮॥వరస్వరూపమాహ॥యదేతి॥అత్రరావ
ణాధిక్షేపతుభితనందికేశ్వరశాపాత్ సద్యఃప్రాప్తావినాశస్వయంభువరప్రసాదాత్ వానరాసుందరవర్యంతంప్రతిబద్ధితికథానుసంధేయా॥౭౯॥ప్రవిశ్యే

తీసంబంధః॥౫౧౫॥ఇతి శ్రీరామచంద్రాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - శృంగారతలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యానే - తృతీయస్కంధః *****
 సనిజాత్యత్యాది॥అద్వా రేణత్యనేనలంకాపరిభవోరాక్షసైస్సజ్జాతుంశక్యఇతిద్యోత్యతి॥రామానుజీయం॥అద్వా రేణతి॥శ్లో॥గ్రామంవాసగరంవాపిపత్త
 నంవాపరస్యహి॥దిశేమాత్మమయసామ్యనద్వా రేణవిశేషం॥పేత్వక్తప్రకారేణఅద్వా రేణప్రవిష్టవాః॥౧౫॥ ప్రవిశ్యేతి॥చక్రఇతి-శత్రుదేశప్రవేశేనప్రథమంస
 వ్యపాదఃకార్యః-సతుశతోగ్రామాధిక్యతోభవేదితిరాజశాస్త్రం-అనెనప్రథమంసవ్యంపాదంలంకాయాంకృతవానిత్యధాస్సిద్ధం-తదాహబృహస్పతిః॥శ్లో॥ప్ర
 యాణకాలేచగృహప్రవేశేవివాహకాలేపచ్ఛదక్షిణాంఘ్రిం-కృత్వాగ్రతశ్శత్రుపురప్రవేశేవామందిదధ్యాచ్ఛరణంసృపాలఇతి॥రామానుజీయం॥ప్రవిశ్యేతి॥ప్ర
 విశ్యప్రవేష్టుముపక్రమ్యసవ్యంపాదంచక్రేఅగ్రతఇతిశేషః॥శ్లో॥ప్రయాణకాలేచగృహప్రవేశేవివాహకాలేపచ్ఛదక్షిణాంఘ్రిం-కృత్వాగ్రతశ్శత్రుపురప్రవేశేవా
 మందిదధ్యాచ్ఛరణంసృపాలఇతి-బృహస్పతివచనప్రకారేణసవ్యంపాదమగ్రతఃకృతవాః-సఃలగ్రతఃపాదః-శత్రుశాంకూర్థానితుమూర్థాన్యేవకృతోభవతి-
 అగ్రతస్సవ్యపాదనిత్యేపేత్రవఃపరాభూతాస్సృగ్రితిభావః॥౧౫॥రామానుజీయం॥ప్రవిష్టఇతి॥మహాపథంలస్థాయగమ్య త్వేనావలంబ్యప్రవిష్టఇతిసంబంధః ॥౩౪॥
 ర॥హసితేతి॥తూర్యఘోషపురస్సరైఃహసితోత్క్లప్తనినదైః - హసితానాముత్క్లప్తస్వరైః - యుక్తేత్యధః- వజ్రాంకుశనికాశైఃవజ్రమంకుశోయస్యసఃవ
 జ్రాంకుశః-విరావతః-తత్తుల్యైః-తద్వచ్చుబైగ్రిత్యధః-వజ్రాంకుశతుల్యసంస్థానైవాః-వజ్రజాలవిభూషితైః-వజ్రోరత్నశేషః- గృహమేఘైఃగృహశ్రే
 ష్టైః - ఉపమితంవ్యామ్రాదిభిరిత్యుపమితసమాసః॥రామానుజీయం॥హసితోత్క్లప్తనినదైఃహసితోచ్ఛద్వనిభిఃనినదైశ్చఉపలక్షణేతృతీయాంతమేతత్ - గృహము
 ఖ్యవిశేషణం-వజ్రాంకుశనికాశైఃవజ్రసంస్థానైరంకుశసంస్థానైశ్చ-వజ్రజాలవిభూషితైఃవజ్రాఖ్యరత్నాలంకృతైః-గృహముఘైఃగ్రితిపారః-గృహమేఘైఃగ్రితి
 పారః-గృహమేఘైఃగ్రితిపారమేఘశబ్దశ్చైశ్శ్రవాః॥౫౧॥ప్రజజ్ఞా రేత్యాదిపద్మస్వస్తికసంస్థితైఃపద్మస్వస్తికనామభ్యాంసంస్థానవిశేషాభ్యాంసంస్థితైః-వధమాన
 గృహైఃవధమాననామాసంస్థానైసంస్థితైఃగృహైః-తల్లక్షణానివరాహమిహిరసంహితాయాంవ్యక్తాని-విస్తరభయాన్నలిఖ్యంతే॥౨॥రామానుజీయం॥తామి

యదృచ్ఛయాత్వంజనకాత్మజాంసతంవిమాగఃసర్వత్రగతోయధాసుఖమ్॥౫౧౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - తృతీయస్కంధః * * *

సనిజాత్యపురిం శ్రేష్ఠాంలంకాంతాంకామరూపిణీమ్ | విక్రమేణవహోలేజాహనూమాకపిసత్తమః * అద్వారేణమహాబాహుః
 ప్రాకాశమభిపుష్ణువే॥౧౫॥ప్రవిశ్యసగరింలంకాంకపరాజపితంకరః * చక్రేధపాదంసవ్యంచశత్రుశాంసతుమూర్థాని॥౧౫॥ప్రవిష్టస్స
 త్వసంపన్నోనిశాయాంమారుతాత్తజః * సమహాపథమాస్థాయముక్తాపుష్పవిరాజితమ్ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తుతాంపురింలంకాంరమ్యామభియ
 యాకపిః॥౪॥హసితోత్క్లప్తనినదైస్తూర్యఘోషపురస్సరైః | వజ్రాంకుశనికాశైశ్చవజ్రజాలవిభూషితైః * గృహమేఘైఃపురీరమ్యా
 బభాసేద్యౌరివాంబుజైః ॥ ౫౫ ॥ ప్రజజ్ఞావలంకారక్షోగణగృహైశ్శుభైః * సితాబ్రహ్మసేద్యైశ్చితైఃపద్మస్వస్తికసంస్థితైః | వధమా
 నగృహైశ్చాపిసర్వతస్సువిభూషితా॥౨॥తాంచిత్రమాల్యాభరణాంకపరాజపితంకరః | రాఘవాద్ధంబరస్మిమాకదదశచనసందచ

తి ॥ యదృచ్ఛయాన్వైరం॥౫౧౫॥ఇతి శ్రీమహాశ్వరత్నవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-తృతీయస్కంధః * * *
 * అద్వారేణతి॥ శత్రుస్థానమద్వారేణప్రవేష్టవ్యమితిశాస్త్రాదద్వారేణత్యక్తం॥౧౫॥ప్రవిశ్యేతి॥ప్రవేష్టుముపక్రమ్యసవ్యంపాదంచక్రే-అగ్రఇతిశేషః
 సఃలగ్రతఃకృతఃసవ్యంపాదః-శత్రుశాంకూర్థానితుమూర్థాన్యేవకృతోభవతిఅగ్రతఃసవ్యపాదనిత్యేపేత్రవఃపరాభూతాస్సృగ్రితిభావః॥ ౧౫॥ ప్రవిష్టఇతి॥ మహాపథమా
 స్థాయగమ్య త్వేనావలంబ్యప్రవిష్టః॥ర॥హసితేతి॥హసితానాముత్క్లప్తనినదైఃఅట్టహాసైః-వజ్రాంకుశనికాశైఃవజ్రనికాశైరంకుశనికాశైశ్చ-గృహమేఘైఃగృహ
 శ్రేష్టైః-గృహముఘైఃగ్రితిపారః॥౫౧॥ప్రజజ్ఞా రేతి॥ ప్రజజ్ఞావలంకారక్షో-పద్మస్వస్తికసంస్థితైఃపద్మస్వస్తికనామభ్యాంసంస్థానవిశేషాభ్యాంసంస్థితైః వ
 థమానగృహైఃవధమాననామాసంస్థానైసంస్థితైఃస్వస్తికాఖ్యగ్రహః-ఆకృత్యాచతురశ్రః - చతుశ్శాలాచతుర్ద్వారాసర్వతోభదసంజ్ఞితావశ్మిమద్వా

తి || శ్రీమాఅత్రశ్రీశబ్దేనస్వామికార్యకరణరూపసంపదుచ్యతే - దదశచవననందచదుష్ప్రవేశామపిలంకామక్షేనేనప్రవిశ్యసర్వతఃపశ్యమితస్తాద్రామసుగ్రీవ
యోమమోరధనిధిరవశ్యంభావనీతిననందేత్యధః || ౧౧ || శుశ్రావేతి || త్రిస్థానస్వరభూషితం - త్రిస్థానేషుండరకం తశిరిస్సుభవైస్సర్వైరభూషితం తేచమంద్ర
మధ్యతారాః || ౧౦ || శుశ్రావకాంచీనదమిత్యాదిసోపాననినదాంశ్చమణిహేమకృతానాంసోపానానాంనూపురాదితాడనేయేనినాదాస్సంభవంతితాః ఆసోఫీ
టితనినాదావ్యత్యస్తకరతలాభ్యాంభజాగ్రాస్ఫులనశబ్దాః - ట్యైళితాన్వింహనాదాః || ౧౦౪ || శుశ్రావజపతామిః || మంత్రాః యుగ్యేదాదీ || ౧౨ || స్వా
ధ్యాయనిరతాః బ్రహ్మభాగపారనిరతాః || ౧౩ || రాజమాగః మితి || మధ్యమేగుత్తేనగరమధ్యస్థితస్సైన్యసమాజే - చరాన్స్వజనవృత్తాంతజిజ్ఞాసయాప్రధానప్రే
రితాః ప్రణిధీః || ౧౪ || దీక్షితానిత్యాది || శౌజినాంబరధారిణః - వృషభచమరూపవస్త్రధారిణః - దభః - ముష్టిప్రహరణాః || ౧౫ || యథావజ్రహరైః పాణౌతధావి
ప్రకరైశశిత్తిస్తరణాదిభావః - అగ్నికుండాయుధాః జయార్థం హింసామశీలాః - కూటము - ద్దరపాణీః - కూటోనామాయసాగ్రకూటసదృశాయుధవిశేషః ||
కూటోస్త్రీపుంజమాయాద్రిశృంగాయోఘనవేత్తను | ఛాలెబాణాంతరేదంభభగ్నశృంగవృషేతునాశితశబ్దరత్నకరే - ముద్గరోద్రుఘణః || ౧౬ || ముద్గరోద్రుఘణో
ఘనశితివైజయంతీ - కరాళాస్థిమాః || ౧౭ || కరాళోదంతురేతుంగేవిశాలేవికృతేపిచేతివాగురి - భుగ్నవక్త్రాస్త్రుటిలవక్త్రాః || ౧౮ || ఆవిధ్యంకుటిలంభుగ్నమిత్యమరః - వికటా
న్విషమాంగాః - శతఘ్నీశతశంకురయోగదా || ౧౯ || అయఃకంటకసంఘన్నాశతఘ్నీపరికీర్తితేతివైజయంతీ - ముసలం ఆయసోరత్నిప్రమాణకౌదండః || ౨౦ || నిముసలంత్యా
యసోదుడోధార్యోరత్నిప్రమాణకృతిశబ్దరత్నకరే - పరిఘఃదండవిశేషః నాతిదీమాతిహృస్వకానిత్యత్రహకారోపరిఘకారోచ్చారణంవృత్తభంగపరిహారాయ
ఏవంధ్వజనశితివక్త్రవ్యేధ్వజీనిత్యుక్తిశ్చభందోభంగపరిహారాయైవ || ౧౯౪ || శక్తిత్యాదిపట్టసఃతీక్షణధారోలోహదండః || ౨౧ || పట్టసాయోదీర్ఘదండస్తీక్షణధారః తురో

౮ || భవనాద్భవనంగచ్ఛదదశచపవనాత్తజః | వివిధాకృతిరూపాణిభవనానితతస్తతః || ౧౦ || శుశ్రావమధురంగీతం త్రిస్థానస్వరభూషితమ్ |
స్త్రీణాంమదసమృద్ధానాందివిచాపురసామివ || ౧౦ || శుశ్రావకాంచీనదంనూపురాణాంచనిస్సృవమ్ | సోపాననినదాంశ్చైవభవనేషుమ
హాత్తనామ్ * ఆసోఫీటితనినాదాంశ్చ ట్యైళితాంశ్చతతస్తతః || ౧౦౪ || శుశ్రావజపతాంత్రమంత్రాస్త్రయోగ్యహేషువై || ౧౨ || స్వాధ్య
యనిరతాంశ్చైవయాతుధానాద్దశఃసః | రావణస్తవసంయుక్తాగజఃతోరాక్షసాసపి || ౧౩ || రాజమాగఃసమావృత్యస్థితంరత్నోబలం
మహత్ | దదశచమధ్యమేగుత్తేరావణస్యచరాన్బహుః || ౧౪ || దీక్షితాన్దక్షిణాన్కుండాశౌజినాంబరవాససః | దభః - ముష్టిప్రహరణా
నగ్నికుండాయుధాన్స్త్రధా * కూటముద్దరపాణీంశ్చదండాయుధధరాసపి | ఎకాయోనేకకణాంశ్చలంబోదరపయోధరాః * కరాళాన్సు
గ్నవక్త్రాన్శ్చవికటాన్వామసాన్స్త్రహాధన్వినఃఖడ్గినైవశతఘ్నీముసలాయుధాః * పరిమోత్తమహస్తాంశ్చవిచిత్రకవచోజ్వలః *
నాతిష్ఠాలాన్నాతికృశాన్నాతిదీమాతిహృస్వకాః * నాతిగౌరాన్నాతికృష్ణాన్నాతికుబ్జాన్నవామనాః | విరూపాన్బహురూపాంశ్చ
సురూపాంశ్చసువచఃసః * ధ్వజసఃవతాకినశ్చైవదదశచవివిధాయుధాః || ౧౯౪ || శక్తివృత్తాయుధాన్శ్చైవపట్టసాశనిధారిణః * ట్యైవ

రరహితామధ్యావర్తాహయాననా | దక్షిణద్వారరహితావధమానాధనప్రదా | ప్రాద్వారరహితాస్వస్తికాఖ్యాపుత్రధనప్రదేత్యుక్తైః - పద్మస్వస్తికవర్ధమా
నాఖ్యగ్రహాఃప్రభుగ్రహభేదాశ్చత్యధః || ౧౦ || శుశ్రావేతి || త్రిస్థానస్వరభూషితం ఉండరకం తశిరిస్థానత్రయోత్పన్నైః మంద్రమధ్యమతారకైః స్వరైః భూషితం || ౧౦ || శు
శ్రావేతి || సోపాననినదాసోపానసంచరంతాంజనమంజీరధ్వనిత్యర్థః - ఆసోఫీటితనినాదాహర్షోత్పన్నక్రియావిశేషజనితశబ్దాః - ట్యైళితాన్వింహనాదాః ||
౧౩ || రాజమాగః మితి || మధ్యమేగుత్తేనగరమధ్యస్థితస్సైన్యసంఘవరాన్గరవృత్తాంతనివేదకాగూఢచారానిత్యర్థః || ౧౪ || దీక్షితానితి || శౌజినాంబరవాససః - గోచ
ర్నవాససఃవివసనాశ్చ - దర్భముష్టిప్రహరణాః అనిష్టనివారకానుస్థానసాధనతయాదర్భముష్టినామాయుధత్వం అగ్నికుండాయుధాకృత్యాద్యత్యాదనద్వారా
శత్రుమారకతయా అగ్నికుండానామాయుధత్వం వికటాకవిషమాంగాః || ౧౯౪ || శక్తితి || ట్యైవణీ ట్యైవణీయః || ౨౦ || శతేతి || ఆరక్షం ఆసమంతాద్రక్షతీత్యారక్షం సై

పమత్తిరినిఘంటుః-తేషణీతేషణీయః-వేషఃఅలంకారః-యథానైర్వరగతాకాయధేష్టచారిణః॥౨౨॥శతేతిశ్శతసహస్రమెవశతసాహస్రం-సాద్వర్థేఅణ్-ఆరతుంగు
త్తంఅంతఃపురాగ్రతఃఅంతఃగరాగ్రతః-రత్యోధివతినిర్దిష్టం-మధ్యమగుల్మభూతంరావణమూలబలందదశేత్యర్థః॥౨౩॥సతదేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥సః
కపిః-తత్ ఆరతుం-దృష్ట్వాసఃరాక్షసేంద్రస్యగృహందదశేత్యన్వయః-క్రియాభేదాత్తచ్ఛబ్దద్వయం॥౨౪॥త్రివిప్లపేత్యాదియానైఃశిబికాదిభిః-విమానైఃవ్యో
మయానైఃహయగజైరిత్యత్రగజశబ్దద్వందంతగజవరః-అత్యోసవారణైరిత్యనెనపునరుక్తిఃమృగపక్షిభిశ్చభూషితమిత్యన్వయః-రక్షిభిర్యాతుధానైర్లుప్తమితిసంబంధః-
ఆవివేశజగామగృహప్రవేశస్యదూరేవత్యమాణత్వాత్॥౨౫॥సహేమేతి॥హేమఅన్యత్రజాతంసువర్ణం-జంబూనదంజంబూనద్యాంజాతం-చక్రవాళంప్రాకా
రమండలంరావణాంతఃపురంరావణాంతఃగరం॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంకారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానచతుర్థస్కంధః

తతస్సమధ్యమిత్యాది ॥ దివిఆకాశే-మధ్యంగతం - ఆకాశమధ్యగతమిత్యర్థః-లంకాప్రవేశేచంద్రోదయోక్తేః -రావణనగరప్రవేశేఅథ-రాత్రఇతిసూ
చ్యతే - ఉత్తరశ్లోకేఅభియాంతమిత్యనెనాభిగమనముచ్యతే - దక్షిణాందిశంగచ్ఛతోభిముఖత్వాసంభవాత్ -కింతుగమనమాత్రం-సప్రదశేసగౌపిప్రజగామ
సభశ్చంద్రఇతిప్రకషేణగమనపవనసంభోమధ్యాతీతత్వమాచక్షే-అంశుమంతమితిచంద్రవిపాచ్యతే-భానుమంతందీప్తిమంతం-వృషంశ్వేతం - అప్సికాసగౌ
ఢేకానుప్రాసః-సతుయమకంఅథ-భేదాభావాత్ - తమక్రూరకావ్యప్రకాశేభిన్నాధానాంత్రాదీనాంవణానాంవిప్లవత్తిర్యమకమితి॥౧॥లోకస్యేతి॥పా
పానిదుఃఖాని॥౨॥యేతి॥భువిమందరోలక్ష్మీవా-ప్రదోషేషుసాగరైఃతాయేషుపద్మంశ్రీమత్-తద్వత్తదానీంచంద్రోవిశిష్టలక్ష్మీకౌబభూవేత్యర్థః-ఆత్రాస్యస్యా

ణీపాశహస్తాంశ్చదదశేసమహాకపిః । స్రగ్వీణస్తస్వనులిప్తాంశ్చవరాభరణభూషితాః*నానావేషసమాయుక్తాఃయథానైర్వరగతాః
స్థుహూః । తీక్ష్ణశూలధరాంశ్చైవవజ్రాశ్చమహాబలాః॥౨౨॥శతసాహస్రమవ్యగ్రమారతుంమధ్యమంకపిః । రత్యోధివతినిర్దిష్టందద
శాంతఃపురాగ్రతః॥౨౩॥సతదాతద్గృహందృష్ట్వామహాహాటకతోరణమ్ । రాక్షసేంద్రస్యవిఖ్యాతమద్రిమూర్ధ్నిప్రతిష్ఠితమ్*పుంశ
గీకావతంసాభిఃపరిమాభిరలంకృతమ్ । ప్రాకారావృతమత్యంతందదశేసమహాకపిః॥౨౪॥త్రివిప్లపనిభందివ్యందివ్యనాదవి నాదితమ్ । వాజి
మోషితసంఘుప్తంనాదితంభూషణైస్తథా*రథైర్యావైర్విమానైశ్చతథాహయగజైశ్శుభైః । వారణైశ్చచతుడంతైశ్శ్వేతాభ్రు
చయోపమైః*భూషితంరుచిరద్వారంమత్తైశ్చమృగపక్షిభిః । రక్షితంసుమహావీర్యైర్యాతుధానైఃసహస్రశః*రాక్షసాధిపతేగుప్తమా
వివేశమహాకపిః ॥ ౨౫ ॥ సహేమజంబూనదచక్రవాళంమహాహేముక్తామణిభూషితాంతమ్ । పరాధ్యుకాలాగరుచందనాక్రంసరా
వణాంతఃపురమావివేశ॥౨౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చతుర్థఃస్కంధః* * * * *

తతస్సమధ్యంగతమంశుమంతంజ్యోత్సాన్నితానంమహదుద్వమంతమ్ । దదశేధీమాదివిభానుమంతం గౌప్తేవృషంమత్తమివ
భ్రమంతమ్॥౧॥ లోకస్యపాపానివి నాశయంతంమహూదధించాపిసమేధయంతమ్ । భూతానిసర్వాణివిరాజయంతందదర్శితాంశుమ
థాభియాంతమ్॥౨॥ యాభాతిలక్ష్మీర్భువిమందరస్థితథాప్రదోషేషుచసాగరస్థా । తథైవతోయేషుచపుష్కరస్థారాజసాచారునిశాకర

న్యంఅంతఃపురాగ్రతఃగావణ్యహస్తాన్యగ్రతః॥౨౩॥సతదేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం - ద్వితీయస్తచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిపరః* రథైరితి॥యానైఃశిబికాదిభిః-ఆవివేశఆ
ససాద-సాత్యోత్ప్రవేశస్యవత్సమాణత్వాత్ ॥౨౪॥ సహేమేతి ॥ సహేమేతిచ్ఛేదఃహేమసహితం-జంబూనదచక్రవాళసహితంస్వర్ణప్రాకారమండలయ
క్రం-అంతఃపురంఅంతర్గరంఆవివేశ॥ఇతిశ్రీసుహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాంచతుర్థఃస్కంధః.

తఇతి ॥ తతఃప్రవేశానంతరం-మధ్యంగతం-గగనస్యేతిశేషః - యద్వాతాగామధ్యంగతంఅంశుమంతంచంద్రంభానుమంతందీప్తిమంతం॥౧॥ లోకస్యేతి॥ పా
పశబ్దేనపాపఫలందుఃఖముచ్యతే - లోకాస్లోకత్వాచ్చంద్రస్యదుఃఖవి నాశకరత్వం-యద్వాసూర్యచంద్రాదీనాంలోకపాపనత్వాదితిభావః ॥ ౨ ॥ యాభాతీ

స్వత్రసంబంధాన్తందరాదిలక్ష్మీరివాస్యలక్ష్మీరితిసాదృశ్యాపేక్షయాతైపాన్నిదర్శనాలంకారఃతదుక్తంకావ్యప్రకారేనిదర్శనాయాంఅభిమాన్యస్తుసంబంధఉపమా
పరికల్పకఇతి॥౩॥హంసఇతి॥రాజతపంజరస్థఃగగనగర్భస్యజ్యోత్సాన్మృతౌళితత్వాత్ - సుందరకందరస్థఃతస్యశ్వేతగిరిత్వాత్గర్వితకుంజరస్థఃసీలరూపస్యనభసఉ
పర్యవస్థానాత్ - అత్రపుష్పత్వాదీనాంసాధారణధర్మాణామనుపాదానాల్లుప్తాపమాలంకారః॥౪॥ స్థితఇతి॥ప్రతిపూర్ణశృంగః ప్రతిపూర్ణకలఃఅత్ర శృంగశబ్దస్య
విమాణావ్యర్థభేదేపివింశతివింశభావేనాపవ్యం॥౫॥విన్పైతి॥శీతాంబుహిమాంబు-చుషారాఃపుష్పతాః - పంకఃతమఃవినస్తాఃశీతాంబుతుషారావప పంకాయస్త్రిత
ధా॥ని॥తుషారశ్శీకరేహిమితివిశ్వః-మహాగ్రహాణాంశుక్రబృహస్పత్యాదీనాం గ్రాహేణగ్రహణేనఽఛ్చాదనెనవిన్పఃపంకోమలంయస్యసఃమహాగ్రహగ్రాహవిన్
ప్తపంకః-స్వతేజసామహాగ్రహతిరస్కారేణవ్యక్తనైమల్యఇత్యర్థః-యద్వా - మహాగ్రహస్సూర్యఃతస్య గ్రాహేణకిరణపరిగ్రహేణానన్యవిశిష్టఃపంకఃతమః
యేనసఃతదాతరణికిరణసంక్రమణేనదేదీప్యమానమండలఇత్యర్థః-తదుక్తంచరాహమిహిరేణ॥శ్లో॥ సలిలసమేశశినిరవేదీధితయోమూర్ధితాస్తమోనైశం । క్షుప్త
యంతిదవణోదరనిహితాఇవమందరస్యాంతరితి ॥ ప్రకాశలక్ష్మ్యశ్రయనిమలాంకః తేజస్సమృద్ధియోగాత్సృప్తకళంకః అతిధవళేచంద్రేపరభాగయోగేనక
ళంకస్యాప్యాజ్వల్యంభవతీత్యర్థః-శశాంకఇతి-భూచ్ఛాయామయశ్శశరూపలంకఃయస్యసతధా॥శ్లో॥ లోకచ్ఛాయామయంలక్ష్మతవాంకేశశసన్నిభమితిహరివం
శోక్తైఃభగవాన్మహాప్రభావవా॥౬॥శిలేతి ॥ ప్రకాశఃప్రకాశమానః॥౭॥ ప్రకాశేతి॥ప్రకాశేనచంద్రోదయేనప్తదోషఃతిమిరంయస్త్రికసః - ప్రవృద్ధఃరక్ష
సాంపిశితాశానాంచదోషఃసంచారరూపోయస్త్రికసతధా-రామాభిఃఅభిరామైఃకాంతైశ్చఈరితఃత్యక్తఃచిత్తదోషఃకోపాభిమానరూపఃయస్త్రిక- స్వగప్రకా
శఃస్వగతుల్యః-తద్వదానందావహఇత్యర్థః భగవాన్ శ్రీమాన్॥ని॥భగశ్శ్రీకామమాహాత్మ్యవీర్యయతాన్మరీచీతిఃస్వీత్యమరః - ప్రదోషః-గతఇతిశేషః॥౮॥

స్థా॥౩॥హంసాయధారాజతపంజరస్థఃసింహూయధామందరకందరస్థః॥ వీరోయధాగర్వితకుంజరస్థశ్చంద్రోవిభభ్రాజతధాంబరస్థః ॥
౪ ॥ స్థితఃకుద్దానివతీక్షుశృంగౌమహాచలశ్వేతఇవోచ్చశృంగః॥హస్తీవజ్రాంబూనదబద్ధశృంగౌరరాజచంద్రఃపరిపూర్ణశృంగః॥౫॥ విన్
ప్తశీతాంబుతుషారపంకౌమహాగ్రహగ్రాహవిన్ప్తపంకః॥ప్రకాశలక్ష్మ్యశ్రయనిర్మలాంకోరరాజచంద్రోభగవాన్శశాంకః॥౬॥శిలా
తలంప్రాప్యయథామృగేంద్రోమహారణంప్రాప్యయథాగజేంద్రః॥రాజ్యంసమాసాద్యయథానరేంద్రస్తథాప్రకాశోవిరరాజచంద్రః
౭ ॥ ప్రకాశఃచంద్రోదయనప్తదోషఃప్రవృత్తరక్షఃపిశితాశదోషః । రామాభిరామేరితచిత్తదోషఃస్వగప్రకాశోభగవాన్ప్రదోషః॥౮॥
తంత్రీస్వనాఃకణసుఖాఃప్రవృత్తాఃస్వపంతినార్యఃపతిభిస్సవృత్తాః । నక్తంచరాశ్చపితధాప్రవృత్తావిహతుమత్యద్భుతరౌద్రవృత్తాః ॥
౯ ॥ మత్తప్రమత్తానిసమాకులానిరధాశ్వభద్రాససంకులానివీరశ్రీయాచాపిసమాకులానిదదర్శధీమాన్సకపింకులాని॥౧౦॥పరస్పరం

తి ॥ యాలక్ష్మీఃసుందరాదిస్థానైషుభాతి - సాలక్ష్మీఃచారుణిశాకరస్థాభాతీతిసంబంధః॥౪॥స్థితఇతి॥పరిపూర్ణశృంగఃపరిపూర్ణకలః॥౫॥విన్పైతి॥ మహాగ్రహగ్రాహ
విన్ప్తపంకః-మహాగ్రహాఃసూర్యఃతస్య గ్రాహేణకిరణసంక్రమేణవిన్ప్తఃపిశితఃపంకస్తమోయేనసతధోక్తః - చంద్రస్యసూర్యకిరణసంక్రమణద్వారాతమోవి
నాశకత్వం-తదుక్తం॥శ్లో॥ సలిలమయేశశినిరవేదీధితయోమూర్ధితాస్తమోనైశం । క్షుప్తయంతిదవణోదరనిహితాఇవమందరస్యాంతరితి ॥ విన్పైతి॥తాంబుతు
షారపంకఃశీతాంబుహిమంతస్యతుషారాఃపుష్పతఃతవేపంకఃమాలిన్యం - విన్ప్తఃశీతాంబుతుషారపంకౌయస్త్రికసతధా - ఎతదపిసూర్యకిరణసంక్రమణాదిత్యవ
గంతవ్యం - ప్రకాశలక్ష్మ్యశ్రయనిమలాంకః - ప్రకాశసమృద్ధ్యాశ్రయత్వాత్సృప్తకళంకః॥౬॥ ౭॥ ప్రకాశేతి॥ప్రకాశచంద్రోదయనప్తదోషఃప్ర
కాశచంద్రోదయేనప్తఃపంకఃతిమిరరూపదోషాయస్యసతధా - ప్రవృత్తరక్షఃపిశితాశదోషః - ప్రవృత్తఃరక్షసాంపిశితభక్షణరూపదోషాయస్త్రిక - పిశితభక్షణ
స్యదోషత్వమవిహితజనహింసాహేతుత్వాత్ - రామేభిరామేరితచిత్తదోషఃరామాఃకాంతాఃఅభిరామాఃరమణాః - (స్త్రీ)భిఃకాంతైశ్చఈరితఃనిరప్తఃచిత్తదో
షఃప్రణయకలహరూపోయేనసతధోక్తఃస్వగప్రకాశఃసీతాశ్వేషణస్యానుకూలత్వేనానందహేతుతయా ప్రదోషకాలస్యస్వగసద్భుతత్వోక్తిః - అతవేవభగ

తంత్రీతి || స్మష్టం || మత్తైతి మత్తాః మధుమదక్షిణాః - ప్రమత్తాః ప్రస్తుతకార్యసిద్ధారిణః - మత్తప్రమత్తజనయో గాత్ కులాన్యపితధోచ్యంతే - కులాన్యహాణి - స
మోకులానిసమాకులజనాని - వీర శ్రీయావీరలత్కృత్య - వీరభితిస్సవదంవాకపివిశేషణం || ౧౦ || పరస్పరంచేత్వాదిగ్లోకద్వయమేకాన్వయం || దదర్శైతి సంబధ్యతే - ఆక్షి
పంతీత్వాదీనితత్రంతానిరత్నావిశేషణాని ఆక్షిపంతి అపహసంతి - అధివిక్షిపంతి అన్యోన్యస్యోపరిదధంతి - అధివిక్షిపంతి అధికం ముంచంతి - అధిక్షిపంతి భ్రష్టయంతి -
విక్షిపంతి వివృణ్వంతి - చిత్రాణి రూపాణి వివిధా వేషా - విక్షిపంతి వితస్వంతి - చాపాని చాపా - విక్షిపంతి విష్కరయంతి || ౧౧ || దదర్శైతి || సమాలభంత్యః లంగరా
గేణామలింపంత్యః - సమాలపంత్యభివపాతః - సర్వత్రవృత్తయేన ద్వితీయాధే ప్రధమా || ౧౩ || మహాగజైరితి || సాపురీతి శేషః - సుసద్భిః సుతరాంసద్భిః - వినిశ్వస
ద్భిః యుగ్ధయోగ్యవీరాలాభాత్ || ౧౪ || బుద్ధీతి || బుద్ధిప్రధానా బుద్ధ్యాశ్రేష్ఠా - ప్రధానబుద్ధిన్వా - ఉత్తమబుద్ధినిత్యధః - రుచిరాభిధానా శోభనవ్యవహారానం
శ్రద్ధధానా ఆస్తికా - నానావిధానాన్నానాకారా - రుచిరాభిధానా హృద్వనామ్నః || ౧౫ || ననందేతి || అత్తగుణానురూపా అత్తగుణానురూపవ్యవహారా ||
౧౬ || తత్యతి || వరాణాం శ్రేష్ఠాణాం అహః - వరాహః - సువిశుద్ధభావాః కాంతేషు నిర్మలవృద్ధయాః మహానుభావాః పాతి ప్రత్యరూపమహాప్రభావాః - యదా
మహానుభావాః అనుభావాః కటాక్షభుజతే పాదయః - సుప్రభావాః శోభనవైభవాః || ౧౭ || శ్రియేతి || ప్రముదోపగూఢాః హాషోపగూఢాః - విహంగాః విహంగీః ||
౧౮ || అన్యభితి || నివిష్టాః ఘోషాః - పాణిగృహీతా ఇత్యర్థః || నివివేశ్య బిరోద్వాహన్యాసేష్య తివిశ్వః || ౧౯ || అప్రాప్తత్యతి || అప్రాప్తతాః అనవకురితాః - కాం

చాధికమాక్షిపంతి భుజాశ్చపీనానధినిక్షిపంతి | మత్తప్రలాపానధికంక్షిపంతి మత్తానిచాన్యోన్యమధిక్షిపంతి * రత్నాంసివత్నాంసిచవిక్షి
పంతి గాత్రాణి కాంతానుచవిక్షిపంతి రూపాణి చిత్రాణి చవిక్షిపంతి దృఢాని చాపాని చవిక్షిపంతి || ౧౦ || దదర్శకాంతాశ్చ సమాలభంత్యస్త
థావరాస్త్రపునస్త్వపంత్యః | సురూపవక్త్రాశ్చ తథాహసంత్యః ప్రధానవరాశ్చ పివినిశ్వసంత్యః || ౧౩ || మహాగజైశ్చ పితధానదద్భి
స్సుపూజితైశ్చ పితధానుసద్భిః | రరాజవీరైశ్చ వినిశ్వసద్భిః ప్రాదోభుజంబైరివనిశ్వసద్భిః || ౧౪ || బుద్ధిప్రధానా రుచిరాభిధానా
సంశ్రద్ధధానాస్తగతః ప్రధానా | నానావిధానాన్ రుచిరాభిధానా దదర్శతస్యాంపురియాతుధానా || ౧౫ || ననందదృష్ట్యా సచతాస్సు
రూపాన్నానాగుణానాత్మగుణానురూపా విద్యోతమానాస్తదానురూపాస్తదశకాంశ్చిచ్ఛపునర్విరూపా || ౧౬ || తతోవరాహాస్సు
విశుద్ధభావాస్తేషాంస్త్రియస్త్రమహానుభావాః | ప్రీయేషుపానైషుచ సక్తభావాదదర్శతారాజవసుప్రభావాః || ౧౭ || శ్రియాజ్వలంతీ
స్త్రవయోపగూఢాని శీధకా లేరమణోపగూఢాః | దదర్శకాశ్చిత్ప్రీమదోపగూఢాయథావిహంగాః కుసుమోపగూఢాః || ౧౮ || అన్యాః పున
హార్ష్యతలోపవిష్టాస్త్రప్రీయాం కేషునుభోపవిష్టాః భర్తుః ప్రీయాధర్మపరానివిష్టాదదర్శనీమాన్మదనాభివిష్టాః || ౧౯ || అప్రాప్తతాః కాం

వాపూజ్యః ఆదరణీయభితియావత్ - అత్రవిరరాజేత్యనుషజ్యతే || ౧౯ || మత్తైతి || మత్తాని మదజనక ద్రవ్యేణ అణవప్రమత్తాని అనవహిణి - ప్రమత్తజనయోగా
త్ కులాన్యభవనాన్యపితధోచ్యంతే - భద్రాగజాః || ౧౦ || పరస్పరంచేత్వాదిగ్లోకద్వయమేకంవాక్యం | ఆక్షిపంతీత్వాదితత్రంతానిరత్నాంసిత్వస్య విశేషణాని
ఆక్షిపంతి ఆకషణంతి భుజానధినిక్షిపంతి అన్యోన్యస్యోపరినిక్షిపంతి - మత్తప్రలాపానధికంక్షిపంతి అధికం ముంచంతి - భ్రష్టయంతీత్యర్థః - అన్యోన్యమధిక్షిపంతి
రనుగ్రవంతి - రూపాణి చిత్రాణి చవిక్షిపంతి వివిధాన్వేషాన్విదధంతి - చాపాని విక్షిపంతి విష్కరయంతి - వత్నాంసిక్షిపంతి వివృణ్వంతి - పితాదృశరత్నాంసికషిడద
ర్శైతి పూర్వక్రియయా సంబంధః || ౧౧ || దదర్శైతి || సమాలభంత్యభివపాతః - సర్వత్రవృత్తయేన ద్వితీయాధే ప్రధమా - సమాలభంత్యః చందనాదినాలనింపంత్యః || ౧౩ || సమాలభోవితే
పనమిత్యమరః || ౧౩ || మహాగజైరితి || రరాజపూరితశేషః || ౧౪ || బుద్ధీతి || రుచిరాభిధానా రుచిరవచనా - అన్యత్ర రుచిరనామధేయా - నానావిధానాన్నానావ్యాపా
రా || ౧౫ || ననందేతి || అత్తగుణానురూపా అత్తగుణానురూపవ్యాపారా || ౧౬ || తత్యతి || వరాహః శ్రేష్ఠభూషణానులేపనాదియోగ్యః || ౧౭ || శ్రియేతి || ప్రమ
దోపగూఢాః హాషోపగూఢాః - విహంగాః విహంగీరిత్యర్థః || ౧౮ || అన్యాభినివిష్టాః ఘోషాః - పాణిగృహీతా ఇత్యర్థః || ౧౯ || నివేశ్య బిరోద్వాహన్యాసేష్యత్యమరః

చనరాజివణాఃకనకరేఖాకారాఃతపనీయవణాఃతప్తకాంచనవణాఃశశలత్నవణాఃచంద్రపాండురాఃకాంతప్రహీణాఃవీరహిణ్యః॥౨౦॥తతఃప్రియా
ప్రాప్యఅభిసృత్య - సుప్రీతియుక్తాః - మమోభిరామాఃరామాఃప్రసమీత్యగృహేషురామాశ్చదదశేఅభిసారికాఃకులపాలికాశ్చదదశేత్యథః॥౨౧॥ చంద్ర
తి ॥ వక్త్రనేత్రదశానమానుషీత్వరాక్షసీత్వవివేకాధాంతభరణదశానంస్వదృష్టసీతాభరణతుల్యాభరణదశానాథం॥రామానుజీయం ॥చంద్రప్రకాశాశ్చ
హీతి ॥ వక్రాణిలక్ష్మవత్క్రాణియాసాంతాః - డాబుభాభ్యామన్యతరస్యామితిడావ - సీతాంతు నేషమాణస్యహనుమతః(స్త్రీ)ణాంముఖనయనాదిదశానమాను
షీత్వరాక్షసీత్వవిభాగపరిజ్ఞానాధాం - అభరణదశానంరామోక్తసీతాభరణస్వరూపనిరూపణాధాం - ఎతచ్చ ॥శ్లో॥తాంసమీత్యవిశాలాక్షీంరాజపుత్రీమనిం
దితాం । తర్కయామాససీతేతికారణైరుపపాదయత్ ॥ వై దేహ్యయానిచాంగేషుతదాతామోన్వతీతయత్ । తాన్యాభరణజాలానిశాఖాశోభిన్యలక్షయదితి
రాజపుత్రీత్వవిశాలాక్షీత్వాభరణదశానైఃసీతాత్వనిణాయస్యోజరివత్సమాణత్వాదవగమ్యతే॥౨౨॥ నత్విత్వాది ॥ పరమాభిజాతాంఅత్యంతాభిరామాసా
ధుజాతాంసురూపాం - మనసాభిజాతాం - అయోనిజామిత్యథః॥రామానుజీయం॥నత్వితి॥సాధుజాతామిత్యేతల్లతావిశేషణం - మనసాభిజాతాం॥ యస్మాత్తుధ
షీతాచాహమపాపాచాప్యనాధవత్ । తస్మాత్తవవధాధాంవైఉత్పత్త్యేహంధ్రువంపునరిత్యుత్తరశ్రీరామాయణోక్తప్రకారేణ స్వసంకల్పేనావతీణామి
త్యథః ॥ ౨౩॥సనాతనభిత్వాది ॥ సనాతనేలవిచ్ఛిన్నే - వత్సనిపాతిత్రత్యధమే - రామేక్షణేఅంతోనిచ్ఛయోయస్యాతాం - శ్రీమత్సీతాచింతనశ్రీవత్ - వి
శిష్టాండత్రుష్టాం* ఉష్ణేతి ॥ సానుస్మతాస్రకంఠీంఅనుగతాస్త్రేణఅనుగతబాష్పేణకంఠేనసహవతమానాంపురారామపాశ్వావస్థానకాలేవరాజులూ
త్తమనిష్కంఠీం - వరాహాఃఉత్తమశ్చనిష్కంఠీంరేయస్యాతాంఉరఃకంఠసంబంధీభూషణవిశేషోనిష్కంఠ - అభిరక్తకంఠీంస్నిగ్ధకంఠీం* అవ్యక్తేతి॥అవ్యక్తరే
ఖాంఅవ్యక్తస్వరూపాంచంద్రరేఖాంచంద్రకలామివస్థితాంఅత్యంతకృశత్వేకాంతిహీనత్వేచదృష్టాంతోయంపాంసుప్రదిగ్ధంపాంసుకలుషితాం - హేమరేఖాం

చనరాజివణాఃకాశ్చిత్పరాధ్యోప్రపనీయవణాః । పునశ్చకాశ్చిచ్ఛశలత్నవర్ణాఃకాంతప్రహీణారుచిరాంగవర్ణాః ॥ ౨౦ ॥ తతఃప్రియా
శ్వాప్రప్యమనోభిరామాసుప్రీతియుక్తాఃప్రసమీత్యరామాః । గృహేషుహృష్టాఃపరమాభిరామాహారిప్రవీరస్సదదర్శరామాః॥౨౧॥ చంద్ర
ప్రకాశాశ్చహీవక్త్రమాలావక్రాక్షిపత్సాశ్చసనేత్రమాలాః । విభూషణానాంచదదర్శమాలాశ్చతప్రాదానామివచారుమాలాః॥౨౨॥న
త్వేవసీతాంపరమాభిజాతాంపథిన్ధితేరాజకులప్రజాతామ్ । లతాంప్రభుల్లామివసాధుజాతాందదర్శతస్వీంమనసాభిజాతామ్॥౨౩॥సనా
తనేవత్సనిస్సవిష్టాంరామేక్షణాంతాంమదనాభివిష్టామ్ । భర్తుర్నశీగ్రిమదనుప్రవిష్టాంస్త్రీభ్యోవరాభ్యశ్చసదావిశిష్టామ్* ఉష్ణేది
తాంసానుస్మతాస్రకంఠీంపురావరాహ్నిత్తమనిష్కంఠీమ్ । సుజాతపత్నైఃపుభిరక్తకంఠీంవనేప్రసృతామివసీలకంఠీమ్* అవ్యక్తరేఖామివ

౨౦॥ప్రాప్యతాభిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ అత్రదదశేతిక్రియాయాస్సవత్త్రసంబంధః ఉత్తరీయరహితాః - కాంచనరాజివణాఃకనకరేఖాకా
రాఃతపనీయవణాఃతప్తస్వణవణాః- శశలత్నవణాఃచంద్రవణాఃకాంతప్రహీణాఃప్రియవియుక్తాఃరామాశ్చదదర్శ-తతఃప్రియాప్రసమీత్యప్రాప్య
సుప్రీతియుక్తారామాశ్చదదర్శ-గృహేషుహృష్టాఃరామాశ్చదదశేతిసంబంధఃయదా॥తతఃప్రియాసహారిప్రవీరఃమనోభిరామాప్రియాపాప్రప్యఅభిసృ
ప్రీతియుక్తాఃరామాఃప్రసమీత్యగృహేషుహృష్టాఃస్వగృహేషురమణంపాప్రప్యహృష్టాః - పరమాభిరామాశ్చదదశేతిసంబంధః-పూర్వోక్తానియతభర్తృకాలభి
పాతికానుభివ్యాహారాదుత్తరాధేనస్వగృహపాప్రప్రమణావారాంగనాఉచ్యంతే ॥ ౨౧ ॥ నత్వితి ॥ సాధుజాతామిత్యేతల్లతావిశేషణంపరమాభిజాతాం
అత్యంతాభిరూపాం - మనసాభిజాతాంఅయోనిజాం ॥ ౨౨ ॥ సనాతనభిత్వాది ॥ సనాతనేవత్సనిలవిచ్ఛేదేనప్రవృత్తేపాతిప్రత్యరూపమాగేసన్నివిష్టాంసమ్య
జ్ఞిమాతాం* ఉష్ణేతి॥ఉష్ణేదితాంవిరహతాపవీడితాం-అనుస్మతాస్త్రేణకంఠేనసహవతతభితిసానుస్మతాస్రకంఠీం-నిష్కంఠీంభూషణం [వత్సకము]* అ
వ్యక్తేతి॥అవ్యక్తరేఖాంఅస్పష్టప్రకాశాంచంద్రరేఖాంచంద్రకలాం-పాంసుప్రవృత్తాంపాంసురూపితాం- హేమరేఖాంస్వర్ణశలకాం - క్షతప్రరూపాంక్షతా

కనకశలాకామివస్థితాం-స్వతశ్చుద్ధస్వభావస్యఆగంతుకమాలి న్యేదృష్టాంతోయం-క్షతప్రరూఢాంక్షతేనప్రరూఢాంబౌషధాదినాసమాహితాం-అంతశ్శల్కదోష
వలీంబహిస్సమాహితాం-బాణరేఖాంబాణక్షతిమివస్థితాం-అంతవేదనాతిశయేదృష్టాంతోయం - వాయుప్రభగ్నమివమేఘలేఖాం-పునరసమాధేయజైధిలేదృ
ష్టాంతోయం* సీతామితి॥ చిరస్యావశ్యకచిరకాలనిరీత్యోప్యవశ్యక-అచిరస్యఅచిరేణ-సపదిత్యర్థః-మందోముగ్ధభవదుఃఖాభిహతోబభూవ॥ని॥ ముగ్ధోమందోవివణ
శ్చేతిహాలాయుధః॥౨౭॥ఇతిశ్రీగోవిందతాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే పంచమస్కంధః * * * * *

సనికామమిత్యాది ॥ విమానేషువిషణ్ణః-విమానేషుసీతామదృష్ట్వావిషణ్ణ ఇత్యర్థః - లాఘవేనవేగేన ॥రామానుజీయం॥సత్తి॥సఃలంకాయామన్విష్టాయా
మపివై దేహ్యులదశశనైనవిషణ్ణః - కామరూపదృక్విచచారపునలంకామితిసమ్యక్ - విచచారకపిలంకామితిపార్శ్వేవై దేహ్యులన్యైషణైనవిషణ్ణ స్వహనుమతో
న్వేషణకర్తృత్వాభిధానాత్ పునరన్వేషణంకృతవానిత్యయమధోలభ్యతే॥౧॥రామానుజీయం॥ ఆససాదాధలక్షీవాణరాక్షసేంద్రనివేశనమితి॥రావణభవనం
ప్రవిష్టస్వహనుమతఃపునరపిరావణభవనప్రాప్త్యభిధానాత్తద్భేదం కాన్వేషణాభిధానాచ్ఛూర్యంరావణభవనంప్రవిష్టోహనుమాతదానీంజాగ్రద్భహురక్ష
స్సంక్షేణతయాసీతాన్వేషణావసరోయంసభవతీతిమత్వాతతోనిష్క్రమ్యపునలంకాంవిచిత్యరాక్షసేంద్రనివేశనమాససాదేత్యవగమ్యతే॥౨॥రక్షితమితి ॥చకా
శై-జహషేత్యర్థః॥రామానుజీయం॥రక్షితమితి ॥ సమీక్షమాణోభవనంచకాశితి-భవనమితస్తతోనిరీక్షమాణస్సన్నకవణప్రాకారభవనంతేజస్సబంధాత్
సప్రకాశోభూదిత్యర్థఃచకారకపికుంజరఇతివాపారః॥౩॥ రూప్యకేత్యాది ॥రూప్యకౌపహితైఃరజతనిమితైః-కత్యుభిఃప్రకౌష్ఠైః అసంహారైఃఅవదైః
స్యందనయాయుభిఃస్యందనవాహితైః - సింహవ్యాఘ్రతనుత్రాజైఃసింహవ్యాఘ్రచమకపరివృతైరిత్యర్థః - మహారథసమావాపంమహారథానాంరక్షసామా
కరం - మహారథమహాస్యనంచుహతాంరథానాంమహాస్యనంయస్త్రిక- అంతపాలైఃబాహ్యరక్షిభిః - రాక్షసేంద్రనివేశనంరాక్షసేంద్రాఃరాక్షసశ్రేణాఃనివి
శంతేసమీపేనవసంత్యస్త్రాన్నితిరాక్షసేంద్రనివేశనమిత్యర్థః - అన్యథావత్ప్రమాణవెత్తవదేనపునరుక్తిసాన్యత్ - సంప్రదేశజ్ఞః సముద్రస్వనవన్నిస్వనతీతిన
ముద్రస్వననిస్వనం - వచాద్యవత్తప్రసిద్ధం - రాజగుణసంపన్నంరాజోపచారైర్ధూపాదిభిస్సంపన్నం-అగరుచందనైరిత్యత్రాపసంపన్నమితిసంబధ్యతే - పరస్వ
సుహుతంహూమాయస్త్రికతత్పరస్వసుతంసముద్రమివనిస్వనంనిశ్శబ్దం-రావణభీత్యాజనకోలాహలరహితమిత్యర్థః-సముద్రస్వనమితికుబాహ్యకత్యోపే
క్షయా॥రామానుజీయం ॥ రూప్యకేతి॥రూప్యకౌపహితైఃరజతనిమితైః-త్యుభిఃప్రకౌష్ఠైః॥ని॥కత్యుప్రకౌష్ఠేహమ్యూడైరిత్యమరఃగజాస్థితైరితి॥మహా

చంద్రరేఖాంపాంసుప్రదిగ్ధామివహేమరేఖామ్ । క్షతప్రరూఢామివబాణరేఖాంవాయుప్రభిన్నామివమేఘరేఖామ్ * సీతావవశ్యన్త
సుజేత్వరస్యరామస్యపత్నివదతాంవరస్య । బభూవదుఃఖాభిహతశ్చిరస్యప్లవంగమోమందగ్ధవాచిరస్య॥౨౭॥ఇతి-పంచమస్కంధః * * * * *
సనికామంవిమానేషువిషణ్ణఃకామరూపదృక్ । విచచారపునలంకాంలాఘవేనసమన్వితః॥ ౧॥ ఆససాదాధలక్షీవాణరాక్షసేం
ద్రనివేశనమ్ । ప్రాకారేణాగ్ర-వణేశనభాస్వరేణాభిసంవృతమ్॥౨॥రక్షితంరాక్షసైఃకౌష్ఠైఃసింహారివహహద్వనమ్ । సమీక్షమాణో
భవనంచకాశేపికుంజరః॥౩॥రూప్యకౌపహితైఃప్రకౌష్ఠైఃప్రకౌష్ఠైఃహేమభూషితైః । విచిత్రాభిశ్చకత్యుభిర్ద్వాదైశ్చరుచిరైవృతమ్ *
చసాప్రరూఢావతాం-అంతప్రణాంబహిశ్చద్ధితామిత్యర్థః-యద్వాక్షతేప్రణేప్రరూఢాంప్రతీనాంబాణరేఖాంబాణశకలమిత్యర్థః * సీతామితి॥ చిరస్యా
వశ్యకచిరమన్విష్యావశ్యకదుఃఖాభిభూతః - అచిరస్యసద్యవవమంఇవమాథ ఇవబభూవ ॥ ౨౭ ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిధాపిరచితాయాం - శ్రీరామాయణత
త్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచమస్కంధః * * * * *

౧॥౨॥రక్షితమితి॥చకాశేవిస్త్రియాచుల్లలాసేత్యర్థః - చచారకపికుంజరఇతివాపారః॥౩॥రూప్యకేతి॥ రూప్యకౌపహితైఃరజతనిమితైః-కత్యుభిఃప్రకో
ష్టైః॥ ని ॥ కత్యుప్రకౌష్ఠేహమ్యూడైరిత్యమరఃగజాస్థితైరితి॥మహామాత్రైఃప్రధానైః॥ని॥మహామాత్రైఃప్రధానానీత్యమరః అసంహారైఃఅవదైః*

మాత్రైః ప్రధానైః || నిమహమాత్రైః ప్రధానానీత్యమరః అసంహారైః సంహతుః మశకైః - అవదై ర్విరితియావత్ - సింహవ్యాఘ్రతమత్రాణైః సింహవ్యాఘ్రచర్మతమత్రాణైః - మహారథసమావాసంరథికవిశేషాణామావాసస్థానం - మహారథసమావాసమితిపారేపిమహారథానాంరథికవిశేషాణాంఆవాసం - ఆవాగజూతమిత్యధః - మహారథమహాసంఘమహారథంచత్వహాసంఘమహారథమహాసంఘ్యైః దశశనీయైః పరమోదారైః అతిమహద్భిః || ని || ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమరః | అంతపాలైః బాహ్యరక్షకైః రాక్షసేంద్రనివేశనం - రాక్షసేంద్రాణాం వేశనానియస్త్రితత్ - సముద్రస్వననిస్వనం సముద్రస్వనయుక్తం రాజగుణసంపన్నం రాజగుణాశ్చత్రచామరాదయః తైస్సమృద్ధనిత్యావిత్తంగంధపుష్పదిభిర్నిత్యమర్చితం - పర్వసుహతం హూమోయస్త్రితత్పర్వహుతం రావణస్వాహితాగ్నిత్వాత్తదృహపర్వసుదర్శపూర్ణమాసాది హూమసద్భవః - అస్వాహితాగ్నిత్వంయధాకాండే ప్రసిద్ధం - పూజితం రాక్షసైస్సదాస్వామిగృహత్వాద్రాక్షసైస్సదానమస్మృతం || ని || పూజానమస్యావతిరిత్యమరః || నిత్యార్చితం పర్వసుఖమూర్జితమితివాచారః - పర్వయ్యుతమితిపారేపిపర్వశబ్దేనోన్మేషఉచ్యతే * సముద్రమితి || సముద్రమితితరాంస్వనతీతినిస్వనం - పచాద్యచ్ || ౧౮ || చచారేతి || రావణస్య రావణగృహస్య || రామానుజీయం || చచారేతి || తత్ర పూర్వోక్తప్రాకారవేష్టితస్థితే - రావణస్య సమీపతః రావణభవనస్య సమీపతః || ౧౯ || రామానుజీయం || గృహోద్భవమితి || రాక్షసానాం రావణశ్రా

గజాశ్చితైర్మహామత్రైశ్శూరైశ్చవిగతశ్రమైః | ఉపస్థితమసంహారయోహయోస్యందనయాయుభిః * సింహవ్యాఘ్రతమత్రాణైః దాంతకాంచనరాజ్యైః | ఘోషవద్భిర్వివిదైర్వనదావిచరితంరథైః * బహురత్నసమాకీర్ణంపరాధ్యౌససభాజనమ్ | మహారథసమావాసంమహారథమహాసనమ్ * దృశ్యైశ్చపరమోదారైస్సైశ్చమృగపక్షిభిః | వివిధైర్వహుసాహస్రైః పరిపూర్ణం సమంతతః * వినీతైరంతపాలైశ్చ రక్షోభిశ్చ సురక్షితమ్ | ముఖ్యాభిశ్చ పరస్త్రిభిః పరిపూర్ణం సమంతతః * ముదితప్రమదారత్నం రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ | పరాభరణసంక్రాంతైః సముద్రస్వననిస్వనమ్ * తద్రాజగుణ సంపన్నం ముఖ్యైశ్చాగరు చందనైః | మహాజనైస్సమాకీర్ణం సింహైరివ మహద్వనమ్ * భేరిమృదంగాభిరుతంశంఖఘోషనినాదితమ్ | నిత్యార్చితం పర్వహుతం పూజితం రాక్షసైస్సదా * సముద్రమివగంభీరం సముద్రమివనిస్వనమ్ | మహాత్మనోమహద్వైశ్చ మహారత్నపరిచ్ఛదమ్ * మహారత్నసమాకీర్ణం దదర్శ సమహాకపిః || ౧౯ || విరాజమానం వపుషా గజాశ్చరథసంకులమ్ * లంకాభరణమిత్యేవసోమస్యతమహాకపిః || ౧౮ || చచారహనుమాంస్తత్ర రావణస్య సమీపతః || ౧౯ || గృహోద్భవం రాక్షసానామద్యానానిచవానరః | వీక్షమాణోహ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చచచారసః || ౧౯ || అవస్తుత్యమహావేగః ప్రహస్తస్యనివేశనమ్ | తతోన్యత్పుష్లవేషేత్తమహాపార్శ్వస్యవీర్యవాక్ || ౧౯ || అధమేఘప్రతీకాశః కుంభకర్ణనివేశనమ్ | విభీషణస్యచతదాపుష్లవేషమహాకపిః || ౧౯ || మహాదరస్యచగృహంవిరూపాక్షస్యచైవపి | విద్యుజ్జిహ్వస్యభవనంవిద్యున్నతస్తతైవచ * వజ్రదంష్ట్రస్యచతదాపుష్లవేషమహాకపిః || ౧౯ || శుక్తస్యచమహాతేజాస్సారణస్యచధీమతః * తథాచేంద్రజితోవేత్తజగామ హరియూధపః || ౨౦ || జంబుమాలేస్సమాలేశ్చజగామహరిసత్తమః * రత్నైశ్చతోశ్చభవనంసూర్యశత్రోస్తదైవచ || ౨౦ || వజ్రకాయస్యచతదాపుష్లవేషమహాకపిః * ధూమాక్షస్యచసంచాతైర్భవనంమారుతాత్మజః || ౨౧ || విద్యుద్రావస్యభీమస్యఘనస్యవిఘనస్యచ * శు

సింహవ్యాఘ్రతమత్రాణైః తచ్చమణిర్నితవర్మభిరిత్యధః * బహ్వితి || మహారథసమావాసంమహారథానాంరథికవిశేషాణాంసమావాసంస్థానం - సమావాసమితిపారేపిమహారథంచత్వహాసంఘమహారథమహాసంఘ్యైః దశశనీయైః - పరమోదారైరతిమహద్భిః || ని || ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమరః * వినీతైరితి || అస్తపాలైః బాహ్యరక్షకైః * ముదితతత్ || రాక్షసేంద్రనివేశనంనివాసభూతం * తదితి || రాజగుణాః రాజౌపచారాః తైః సంపన్నం * భేరితి || నిత్యార్చితం గంధాదిభిః పర్వసుహతం పర్వసుహుతం హూమోయస్త్రితత్ రావణస్వాహితాగ్నిత్వాత్ || ౧౮ || చచారేతి || రావణస్య స

కనానస్యవక్రస్యశతస్యవికటస్యచ | బ్రహ్మకర్ణస్యదంష్ట్రస్యరోమశస్యచరతుఃసః * యుద్ధోత్తస్యమాత్తస్యధ్వజగ్రీవస్యనాదినః | విద్యు
జ్జిహ్వోద్రజిహ్వోనాంతథాహస్తీముఖస్యచ * కరాశస్యపిశాచస్యశోణితాక్షస్యచైవహి | క్రమమాణః క్రమేజైవహనుమాన్మారుతా
త్తుజః * తేషుతేషుమహాహోషుభవనెషుమహాయశాః | తేషామృద్ధిమతామృద్ధిందదర్శసమహాకపిః || ౨౭ || సర్వేహంసమతిక్రమ్యభవనా
నిసమంతతః | ఆససాదాధలక్ష్యేవాకరాక్షసేంద్రనివేశనమ్ || ౨౮ || రావణస్యోపశాయీన్యోదయశఃహరిసత్తమః | విచరన్తర్నిశాదూహా
రాక్షసీర్వికృతేక్షణాః * తూలముద్గరహస్తాశ్చశక్తితోమరధారిణీః || ౨౯ || దదశఃవివిధాస్తలృంస్తస్యరతుఃపతెగృహే * రాక్షసాం
శ్వమహాకాయాన్నాప్రహరణోద్యతా || ౩౦ || రక్తాన్వేత్తాకీసితాంజైవహరీంశృంపిమహాజవాకా * కులీనాన్ప్రాపసంపన్నా
న్దజాన్పురగజారుజాకా | నిష్ఠితాన్దజశితౌయామైరావతసమాన్యధి * నిహంతృనాన్పురస్యేనాంగృహేతస్త్రిదదశఃసః | తురతశ్చయ
ధామేఘాన్ప్రవతశ్చయధాగిరీకా * మేఘస్తనితనిఘోషాన్ద్రుధఃషోణుమరెపరైః || ౩౩ || సహస్రంవాహినీస్తత్రజాంబూనదపరిమళ
తాః * హేమజాలపరిచ్ఛన్నాస్తరుణాదిత్యసన్నిభాః | దదర్శరాక్షసేంద్రస్యరావణస్యనివేశనమ్ || ౩౪ || శిచికావివిధాకారాస్సకపిర్చ్చ
రుతాత్తుజః | లతాగృహాణిచిత్రాణిచిత్రశాలాగృహాణిచ * క్రీడాగృహాణిచాన్యానిదారుపర్వతకానపి | కామస్యగృహకంఠమ్యందివా
గృహకమేవచ * దదర్శరాక్షసేంద్రస్యరావణస్యనివేశనమ్ || ౩౫ || సమందరగిరప్రఖ్యంమయూరస్థానసంకులమ్ * ధ్వజయష్టిచిరాకీర్ణంద
దర్శభవనోత్తమమ్ | అనెకరత్నసంకీర్ణంనిజజాలంసమంతతః * ధీరనిష్ఠితకర్పూంతంగృహంభూతపతేరివ || ౩౬ || అర్చిభిశ్చపిరత్నానాం
తేజసారావణస్యచ * విరరాజాథతద్వేత్తరత్తిమానివరత్తిభిః || ౩౭ || జాంబూనదమయాన్యైవశయనాన్యాసనానిచ * భాజనానిచముఖ్యా

మీపతఃరావణభవనస్యసమీపతః॥౨౭౫॥ * యుద్ధేతి॥విద్యుజ్జ్వహ్వం ద్రుజిహ్వేనామితిబహువచనమాషాం॥యద్వాతన్నామాసోబహువస్సంతి॥౨౮॥ రావణస్యేతి॥ఉపశాయస్యఃసమీపశాయస్యః॥౨౯౫॥దదత్తేతి॥గుల్మకాసేనాః॥ని॥గుల్మారుక్ స్తంభసేనాస్యేత్యమరః॥౩౦౫॥రక్తానితి॥హరీశాలశ్వాకా - కుటినాకపరగజారుజాకపరగజానాంభంజకాకానిష్ఠితాకగజశిరాయాంగవిద్యాభ్యాసేశిక్షితాకా॥౩౧౫॥లతాగృహణీతి॥చిత్రశాలాగృహణీచిత్రశాలాయుక్తగృహణీ*దారుపర్వతకాదారుమయక్రీడాపర్వతాకాకామస్యగృహకంకామోద్దీపకంగృహందివాగృహకందివావిహారోచితచిత్రగృహం- మయూరస్థానానిక్రీడామయూరస్థానాని * ధీరనిష్ఠితకర్తాంతంగిష్ఠితానిష్ఠితవంతఃదృఢప్రతాఃధీరాశ్చ తేనిష్ఠితాశ్చధీరనిష్ఠితాః తేషాంకర్తృతపోరూపంతస్యాంతఃఫలంమహాతపఃఫలమితియావత్ భూతవతేశివస్మి॥రంభి॥మధ్వితి॥మధ్వాసవకృతక్లేదంమధ్వాసవైఃతేద్రవికారమద్యైఃకృతద్రవం॥ నూపురాణామితి॥ ఘోషవద్భిఃనాదవిశేషయ్యైఃఅనుక్తైరనైః

గృహాంతాం సంబంధినీశాలాః అవాంతరగృహాణి ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాః ప్రధానైః ముఖైః శంఖాదిభిః శాల్యంతభివచాద్యచ్ - వెళ్ళాది ముఖ్యైః శాల్యైః
ద్రుయభవతేషుచంద్రశాలాః శిరోగృహాణి - వెళ్ళాదిష్టితిపారేణిచంద్రప్రాసాదాయశ్చుత్కృత్యంతే || ౨ || గృహాణి తిష్ఠ్య బలాజితాని కుపేరమాక్రమ్య హృతాని
3 || తానీతి || ప్రయత్నాభిసమాహితాని ప్రయత్నేనాభితః సమ్యగహితాని యథాయోగం సంస్థాపితానీత్యధః మయేననిమిత్తానీవ విశ్వకర్మనిమిత్తాన్య
పిమయేననిమిత్తవిధానైః సమాహితత్వాత్ తేనైవసాక్షాన్నిమిత్తానీవేత్యధః || ౪ || అధపుష్పకంవణయతి || తతః త్యాదినా || అత్త బలానురూపం అత్త మోక్ష

శమిత్యధః-విమానరత్నంపుష్పకం॥రామానుజీయ॥వై శ్రవణంనిజే-త్యగృహీతంపుష్పకంవణ్య-తేతతత్తాదినా॥తతఃగృహదశాసానంతరం-ఆత్మ బలానుజూ
వంతత్త సోప్రతిబలస్యసదృశం - గృహానా త్తమమితిపుష్పకముచ్యతే - పుష్పకస్యాపిగృహలక్షణసద్భావాత్ - ఏతచ్ఛపుష్పహ్వయమిత్యనేనవ్యక్తిభవిష్యతి -
రజసాపుష్పరజసా * నారీతి ॥ తటిద్భిరివస్థితై నాఃరీ ప్రవేక్షై రంభోదవద్దీప్యమానమివస్థితమితిసంబంధః-నారీప్రవేక్షైఃనారీ శ్రేష్ఠేః॥ని॥ప్రవేకాను త్తమో త్తమాభి

త్యమరఃఅచ్యమానం- సవై శ్రేష్ఠశేషః-హంసప్రవేక్షైఃభవాహ్యమానంసుకృతాంవిమానమివేత్యన్వయః - వాహ్యమానంఉహ్యమానంఆషాస్సాన్వ థేణిచ్ -
అతఏవసంప్రసారణాభావః-యద్వా - హంసప్రవేక్షై ర్వాహ్యమానం - స్వామి నేతిశేషః* యథేతి॥యుక్తీకృతమేఘుచిత్రం-సమూహీకృతనానావణమేఘుచిత్ర
మిత్యధః - విమానరత్నంపుష్పకం॥౮॥ మహీతి ॥ యత్రైతశేషః-యత్ర విమానే-వర్వతరాజిపూర్ణామహీకృతాచిత్రరూపేణలిఖితా - ఏవము త్తర త్రాపిబో
ధ్యం-అత్రపూర్వపూర్వంప్రత్యుత్తరోత్తరస్యవిశేషవత్త్వాదధికాలంకారః॥౯॥కృతానీతి॥అత్రాపియత్రైత్యధ్యాహార్యం-పుష్కరాణిపుష్కరిణ్యః॥౧౦॥ పుష్ప
తి॥పుష్పహ్వయంపుష్పకం - ఉచ్చమానంఅధికమానం - సర్వత్రదదశే-త్యన్వయః॥౧౧॥కృతాశ్చేతి ॥ యత్రైతశేషః-నానావసుభిఃనానారత్నైః - జాత్యాను
రూపాఃజాత్యాసదృశాః - స్పష్టజాతిస్వభావాభివ్యక్తః ॥ ౧౨ ॥ ప్రవాళేతి ॥ ప్రవాళజాంబూనదకృతానిపుష్పాణివత్సేషుయేషాం తే ప్రవాళజాంబూనద పుష్ప
పతాః - సలీలమావజితజిహ్వపతాఃసలీలమాలంబితవక్త్రపతాః-కామస్యపత్యైశ్చకామస్యసహాయాశ్చ॥౧౩॥ నియుజ్యమానాశ్చితి ॥ నియుజ్యమానాఃస్వయ

మేఘరూపంసునోహరంకాంచనచారురూపమ్ ॥ ౪॥౧౪॥ధిపస్యాత్మబలానురూపంగృహానా త్తమంహ్యప్రతిరూపరూపమ్ * మహీతలైష్వగః
మివప్రకీణంశ్రీయాజ్వలంతంబహురత్నకీణమ్ ॥ నానాతరూణాంకుసుమావకీణం॥౧౫॥రెరివాగ్రంరజసావకీణమ్ * నారీప్రవేక్షై రివ
దీప్యమానంతటిద్భిరంభోదవదచ్యమానమ్ ॥ హంసప్రవేక్షై రివవాహ్యమానంశ్రీయాయుతంభేసుకృతాంవిమానమ్ * యథానగాగ్రంబ
హుధాతుచిత్రంయథానభశ్చగ్రహచంద్రచిత్రమ్దదశేయుక్తీకృతమేఘుచిత్రంవిమానరత్నంబహురత్నచిత్రం॥౧౬॥మహీకృతావర్వత
రాజిపూర్ణాశ్చైలాఃకృతావృక్షవితానపూర్ణాః॥వృక్షైఃకృతాఃపుష్పవితానపూర్ణాఃపుష్పంకృతంశేసరపత్రపూర్ణం॥౧౭॥కృతానివేశ్యనిచ
పాండురాణితథానుపుష్పాణ్యపపుష్కరాణిపునశ్చపద్మానిసకేసరాణిధన్యానిచిత్రాణితథావనాని॥౧౮॥పుష్పహ్వయంనామవిరాజమా
నంరత్నప్రభాభిశ్చవివధమానం॥వేశ్యై త్తమానామపిచోచ్చమానంమహాకపిస్త్రమహావిమానం॥౧౯॥కృతాశ్చవైడూర్యవయావిహం
గారూప్యప్రవాళైశ్చతథావిహంగాః॥చిత్రాశ్చనానావసుభిర్భుజంగాజాత్యానురూపాస్తరగాశ్శుభాంగాః॥౨౦॥ప్రవాళజాంబూనదపు
ష్పపతాఃసలీలమావరితజిహ్వపతాః॥కామస్యసాత్యైదివభంతిపతాఃకృతావిహంగాస్సుముఖాస్సుపత్యైః॥౨౧॥నియుజ్యమానాస్త్రజాస్సు

తిబలస్యసదృశం - గృహానా త్తమమితిపుష్పకముచ్యతే * మహీతలైశ్చితి ॥ బహురత్నకీణంబహురత్నపూర్ణం-రజసాపుష్పరజసా * నారీతి॥తటిద్భిఃఅంభోదవ
త్ నారీప్రవేక్షై రివనారీ శ్రేష్ఠే రేవ- ఇవపవాథే-దీప్యమానంఅచ్యమానంపూజ్యమానం - హంసప్రవేక్షైఃవాహ్యమానంసుకృతాంవిమానమివేత్యన్వయః-వా
హ్యమానంఉహ్యమానంస్వాన్వ థేణిచ్ * యథే ॥ యుక్తీకృతమేఘుచిత్రం-సమూహీకృతనానావణమేఘువద్వి చిత్రమిత్యధః యద్వాఇంద్ర చాపమిశ్రీకృత
మేఘుచిత్రంవిమానరత్నంపుష్పకం॥౧౬॥మహీత్యాచి ॥ యత్రైతశేషః - దదశే-త్యనుషజ్యతే-మహీకృతైత్యారభ్యపద్మినిపద్మహస్తైత్యంతమేకంవాక్యం-యత్రమ
హ్యేదనోఅత్యుపదాధాఃకృతాః - తేపుష్పహ్వయంనామవిమానందదశే-త్యసంబంధః - యత్రపుష్పకేవర్వతరాజైఃపూర్ణామహీకృతాచిత్రరూపేణలి
ఖితా-తత్రశైలావయో వ్యేనంలిఖితాశ్చితిజ్ఞేయాః॥౧౭॥పుష్పహ్వయమితి ॥ వేశ్యై త్తమానామితిచంపవ్యథే-వశ్యే - తేభ్యోఽప్యచ్ఛమానంఉన్నతప్రమాణం॥౧౮॥
తత్రకృత్రిమాఃపత్యైవయశ్చసంతీత్యాహ॥కృతాశ్చేత్యాదినా॥జాత్యానురూపాఃజాతితురంగసదృశాః॥౧౯॥ప్రవాళేతి॥ప్రవాళజాంబూనదమయానిపుష్పాణి
పత్యేషుయేషాంతేతథాః - సలీలమావజితజిహ్వపతాఃసలీలమావజితా-అకుంచితాః జింహవక్రాఃపత్యైయేషాంతే - కామస్యపత్యైఃసహాయాః-కామోద్ది

మేవాత్మానం నియోజయంతః కర్మకర్తరియక్ - యత్ర విమానే - పద్మినిపద్మాకరే - స్వయమేవోత్పలపత్రాభిషేకకర్తృణి ప్రవతమానాః - సుహస్తాః శోభనశుండా
దండాః సకేసరాః కృతజలావగాహత్వే నాంగలగ్నకింజల్కాః - ఉత్పలపత్రహస్తాః ఉత్పలపత్రవర్షిణః - గజాశ్చ కృతాః తదభిషిచ్యమానాపద్మహస్తాలతవిసమహ
స్తాలక్ష్మీశ్చ కృతాబభూవెత్యర్థః || రామానుజీయం || మహీత్యాది || యత్రేతి శేషః - గదర్థే త్యనుషజ్యతే - మహీకృతే త్యారభ్యపద్మినిపద్మహస్తేత్యంతః మేకం వాక్యం -
యత్ర మహాదయోలక్ష్మ్యంతాః పదార్థాః కృతాః - తత్పుష్పహ్వయం నామ మహావిమానందదర్శితసంబంధః మహీకృతావహీనిర్నితా - ఎవము త్తగత్రాపి కృత
శబ్దార్థః - వెళ్ళేత్తమా నామితి వంచమ్యుద్ధేషస్థి - వేళ్ళేత్తమేభ్యోపుష్పమానం - యద్వాపూర్వంగృహీతమంహ్యప్రతిరూపరూపమితి పుష్పకస్య స్థానాత్త
మత్స్వప్రతిపాదనెన సజాతీయత్వాన్నిధానరణెషస్థి - శేషం మధ్యే ఉచ్చమానం - ఉన్నతమితియావత్ - అపిచేతినిపాతసముదాయోవిశేషణాంతరసముచ్చయపరః
జాత్యానరూపాః ఆరిష్టజత్వవచాయుజత్వాదివిశిష్టాశ్వాకారసదృశాః - ప్రవాళజాంబూనదమయానిపుష్పాణిపత్యేషుయేషాం తేతథోక్తాః - సలీలమావర్జితజిహ్వా
పత్యాః సలీలమానమితవక్రపత్యాః - కామస్యసాత్మాత్మత్వాభివమదనస్యసాత్మాత్మహాయాభివ - కామోద్దిష్టకాభిలియావత్ - నియుజ్యమానాః స్వయమేవ వ్యాప్తి
యమాణాః - కర్మకర్తరియక్ - సకేసరాః పద్మాకరవిహారిగజాకారనిర్మాణాత్ సకేసరత్వం - పద్మినిపద్మాకరే || ౧౪ || ఇతీవేతి || ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే - తద్గృహం
తస్య రావణస్య గృహం - సవిస్తయః - అభూదితి శేషః - నగంపర్వతమివస్థితం - శోభనం శోభమానం - చారుశోభనంచారుమంగళం - ఇతీవేత్యేకనిపాతోవాప్రకారార్థః -
ఇతీవతద్గృహం అభిగమ్య అభిగత్య - అచ్చుతదర్శనాత్పునశ్చాభిగమ్య సపన్నయోభూదితియోజనా - రుచిరాప్యత్తమిదం || చతుర్గ్రహైరిహరుచిరాభిష్టగాభిల
క్షణాత్ || రామానుజీయం || ఇతీవేతి || ఇతీవశోభనం - ఇతీవేతినిపాతసముదాయః ప్రకాశవాచీ || శ్రీ || ప్రాసాదసంఘాతయంతం స్త్రీరత్నశతసంకులమ్ | సమృద్ధక
త్యంహనుమాప్రవివేమహాగృహమిశ్యుక్తప్రకారేణరమణీయం || చారుశోభనంచారుమంగళం - నగమివస్థితంతత్ గృహమభిగమ్య అభిగతో; త్వా - స - స్తయః - అ
భూదితి శేషః - అభిగత్యభిగత్యాపిసస్త్రిక రావణావస్థితప్రదేశం నాగమమితి సవిస్తయోభూదిత్యర్థః - హిమాత్యయే శీతకాలాత్యయే - వసంతకాలాభియా - చారుకం
దరం నగమివపరమసుగంధి - సుందరంతద్గృహం - పునశ్చాభిగమ్య అభిగతోగత్వా - సవిస్తయోభూత్ - పరిచ్ఛేదానభిగమాదితిభావః || ౧౫ || తత ఇతి || అదృశ్యలక్ష్మిస్త్యా
ఋషినిపాతనాన్నభౌపూర్వేపిల్యపే - సుదుఃఖతః అభూదితి శేషః - పతిగుణవేగనిజితాంభత్యగుణజవేనవశీకృతాం || ౧౬ || తతస్తదేతి || బహువిధభావితాత్మనః
బహువిధం యథాభవతి తథాచింతితాత్మనః - కృతాత్మనః నిశితబుద్ధేః - సువత్సనః సదాచారసంపన్నస్య - సుచతుషః దూరసూక్ష్మాదిదర్శనేషులప్రతీహతనయనతేజ
సః - మహాత్మనః మహాదైర్యస్య || రామానుజీయం || తతస్తదేతి || బహువిధభావితాత్మనః బహువిధచింతాన్వితస్వేతియావత్ - కృతాత్మనః

హస్తాస్సకేసరాశ్చోత్పలపత్రహస్తాః | బభూవదేవీచక్రతాసుహస్తాలక్ష్మీస్తధాపద్మినిపద్మహస్తా || ౧౪ || ఇతీవతద్గృహమభిగమ్య శోభనం సవిస్త
యోనగమివచారుశోభనం | పునశ్చాభిగమ్య సుగంధి సుందరం హిమాత్యయేనగమివచారుకందరం || ౧౫ || తతస్సతాంకపిరభివత్య పూజితాంచర
న్పురిందశముఖజాహుపాలితా | అదృశ్యతాంజనకసుతాం సుపూజితాం సుదుఃఖతః పతిగుణవేగనిజితాం || ౧౬ || తతస్తదాబహువిధభావితా

పకాభిలియావత్ || ౧౩ || నియుజ్యమానాభి || నియుజ్యమానాః స్వయమేవ వ్యాప్తియమాణాః - యత్ర కృత్రిమగజాస్సంతితి శేషః - కర్మకర్తరియక్ - సకేసరాః పద్మా
కరవిహారిగజాకారనిర్మాణాత్ సకేసరత్వాదికం - పద్మినిపద్మాకరే - పద్మహస్తాలక్ష్మీయత్ర కృతాబభూవెతి శేషః || ౧౪ || ఇతీవేతి || ఇతీవేతినిపాతసముదాయః ప్రకా
శవాచీ - ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణరమణీయం - చారుశోభనంచారుమంగళం - నగమివపర్వతమివస్థితం - తద్గృహం రావణగృహం అభిగమ్య అభిగతోగత్వా సవిస్తయోభూదితి శేషః - అ
భిగతోగత్వాపిసస్త్రిక రావణావస్థితప్రదేశం నాగమమితి సవిస్తయోభూదిత్యర్థః - హిమాత్యయే వసంతకాలే చారుకందరం నగమివ - పరమసుగంధి సుందరంతద్గృ
హం పునశ్చాభిగమ్య అభిగతోగత్వా - సవిస్తయోభూత్ పరిచ్ఛేదానభిగమాదితిభావః || ౧౫ || తత ఇతి || తాంపురించరణకపిః - పతిగుణవేగనిజితాంపతిగుణోత్క
రణవశీకృతాంజనకాత్మజాం అదృశ్యలక్ష్మిస్త్యా సుదుఃఖతోభూదితి శేషః || ౧౬ || తత ఇతి || బహువిధభావితాత్మనః బహువిధచింతాన్వితచిత్తస్వేత్యర్థః - కృతాత్మనః

కృతప్రయత్నస్య సువత్సనః శోభనసీతి మార్గవర్తినిః - సుచతుషః సకృదాలోకనైర్రు
ప్రవృత్తం - సర్వంకరతలామలకవత్సాత్కారం - తుంకుమస్య ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీ సూరిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - శృంగారతలకాఖ్యానై - సుందర కాండవ్యా
ఖ్యానై - సప్తమ స్కంధః. * * * * *

పూర్వోక్తవిమానవర్ణనం ప్రసక్తే - సతస్యేత్యాది ప్రతప్తజాంబూనదజాలకృత్రిమం నిష్ప్రస్వర్ణవిశేషకృతకృత్రిమవత్సాదకం ॥ ౧౮ ॥ తదితి అప్రమేయా
ప్రతికారకృత్రిమం అపరిచ్ఛేద్య ప్రతిక్రియకృత్రిమం - తత్తహతుమాహ - కృతంస్వయంసాధ్యతివిశ్వకర్మణా - స్వయం నిర్మాతా విశ్వకర్మణాభదంసాధుసుందర
మితి శ్లోమాపూర్వకృతం - సర్వప్రాప్తిహతసంచారం - తదిత్యాహ - దివంగతం ఆకాశగతం - వాయుపథప్రతిస్థితం వాయుమార్గభూతాంతరిక్షస్థితం - మధ్యేభ
వనస్య సంస్థితమితి పూర్వము క్తత్వాత్ భూతలప్రత్యాసన్నాంతరిక్షస్థితమిత్యర్థః - ఆదిత్యపథస్య లక్ష్యవత్ - లక్ష్యలక్షణం వ్యావర్తకం వ్యరాజత - ప్రచకాశిత్య
ర్థః ॥ ౧౯ ॥ తత్రేతి ॥ తేవిశేషాః తద్విమానస్థితవిశేషాః - సురైష్వపి సురాలయేష్వి ॥ ౩ ॥ తపస్సమాధానైత్యాదిపంచశ్లోకీకృతం - సర్వప్రదదృశ్యేతి సంబంధః - తపస్సమా
ధానపరాక్రమార్జితం తపస్సమాధానైతపోనుస్థానైపరాక్రమేణ చ అర్జితం - మనస్సమాధానవిచారచారిణం - సమాధానసుఖసంధానం - కర్మణి తే - విచారోవివి
ధాగతిః - మనోభిసంహితవివిధగతిచారిణం - అనెక సంస్థానవిశేషనిర్మితం అనేకైః సంస్థానవిశేషైః విమానగోపురాదిసన్నివేశైః నిర్మితం - తతస్తతస్తల్యవిశేష
దర్శనంతత్రతత్తుల్యం విశేషదర్శనం యస్మి ॥ ౨౦ ॥ మనస్సమాధాయ మనవికాగ్రికృత్య - స్వయం మనస్స్వీతియావత్ - దురావరం దుర్వారం - మహర్షినాం మహాధీ

త్సనః కృతాత్మనోజనకసుతాం సువత్సనః ॥ అపశ్యతోభవదతిదుఃఖితం మనస్సుచతుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి సప్తమ స్కంధః

సతస్య మధ్యేభవనస్య సంస్థితం మహద్విమానం మణివజ్రచిత్రితమ్ ॥ ప్రతప్తజాంబూనదజాలకృత్రిమందదశః పీఠః పవనాత్మజకపిః ॥

౧౮ ॥ తదప్రమేయా ప్రతికారకృత్రిమం కృతంస్వయంసాధ్యతివిశ్వకర్మణా ॥ దివంగతం వాయుపథప్రతిస్థితం వ్యరాజతాదిత్యపథస్య లక్ష్యవ

త్ ॥ ౧౯ ॥ తత్రేతి ॥ తేవిశేషాః తద్విమానస్థితవిశేషాః - సురైష్వపి సురాలయేష్వి ॥ ౩ ॥ తపస్సమాధానైత్యాదిపంచశ్లోకీకృతం - సర్వప్రదదృశ్యేతి సంబంధః - తపస్సమా

ధానపరాక్రమార్జితం తపస్సమాధానైతపోనుస్థానైపరాక్రమేణ చ అర్జితం - మనస్సమాధానవిచారచారిణం - సమాధానసుఖసంధానం - కర్మణి తే - విచారోవివి

ధాగతిః - మనోభిసంహితవివిధగతిచారిణం - అనెక సంస్థానవిశేషనిర్మితం అనేకైః సంస్థానవిశేషైః విమానగోపురాదిసన్నివేశైః నిర్మితం - తతస్తతస్తల్యవిశేషదర్శనం యస్మి ॥ ౨౦ ॥

మనస్సమాధాయ మనవికాగ్రికృత్య - స్వయం మనస్స్వీతియావత్ - దురావరం దుర్వారం - మహర్షినాం మహాధీ

కృతప్రయత్నస్య సువత్సనః శోభనసీతి మార్గవర్తినిః - సుచతుషః సకృదాలోకనైర్రుప్రవృత్తం - సర్వంకరతలామలకవత్సాత్కారం - తుంకుమస్య ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీ సూరిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - శృంగారతలకాఖ్యానై - సుందర కాండవ్యాఖ్యానై - సప్తమ స్కంధః. * * * * *

భూయః పుష్పకం వణయతి ॥ సతస్యేత్యాది సాజాంబూనదజాలకృత్రిమం - తత్తహతుమాహ - కృతంస్వయంసాధ్యతివిశ్వకర్మణా - స్వయం నిర్మాతా విశ్వకర్మణాభదంసాధుసుందర
మితి శ్లోమాపూర్వకృతం - సర్వప్రాప్తిహతసంచారం - తదిత్యాహ - దివంగతం ఆకాశగతం - వాయుపథప్రతిస్థితం వాయుమార్గభూతాంతరిక్షస్థితం - మధ్యేభ
వనస్య సంస్థితమితి పూర్వము క్తత్వాత్ భూతలప్రత్యాసన్నాంతరిక్షస్థితమిత్యర్థః - ఆదిత్యపథస్య లక్ష్యవత్ - లక్ష్యలక్షణం వ్యావర్తకం వ్యరాజత - ప్రచకాశిత్య
ర్థః ॥ ౧౯ ॥ తత్రేతి ॥ తేవిశేషాః తద్విమానస్థితవిశేషాః - సురైష్వపి సురాలయేష్వి ॥ ౩ ॥ తపస్సమాధానైత్యాదిపంచశ్లోకీకృతం - సర్వప్రదదృశ్యేతి సంబంధః - తపస్సమా
ధానపరాక్రమార్జితం తపస్సమాధానైతపోనుస్థానైపరాక్రమేణ చ అర్జితం - మనస్సమాధానవిచారచారిణం - సమాధానసుఖసంధానం - కర్మణి తే - విచారోవివి
ధాగతిః - మనోభిసంహితవివిధగతిచారిణం - అనెక సంస్థానవిశేషనిర్మితం అనేకైః సంస్థానవిశేషైః విమానగోపురాదిసన్నివేశైః నిర్మితం - తతస్తతస్తల్యవిశేషదర్శనం యస్మి ॥ ౨౦ ॥ మనస్సమాధాయ మనవికాగ్రికృత్య - స్వయం మనస్స్వీతియావత్ - దురావరం దుర్వారం - మహర్షినాం మహాధీ

నాం.అపిమాపంహవంకుర్యాచ్ఛందోభంగంనకారయేదిత్యుక్తరీత్యావృత్తభంగభియాహ్రస్వోచ్చారణ-అగ్యముదాంబుంద్రాదీనాం||౫||విశేషమితి|| విశేషమా
 లంబ్యుశేషసంస్థితంవిశేషంగృహీత్వావిశేషేణసంస్థితం-సవిశేషణవిశేషణసంస్థితమితియావత్-సవిశేషసంస్థానపిశేషః శిష్టమిత్యర్థః - కూటానాంవిచిత్రత్వ
 బహుత్వేవిశేషణద్వయేనదర్శయతి-విచిత్రేత్యాదినా|| విచిత్రకూటంశిఖరంగిరేర్యథా- కూటాలవాంతరశృంగంశిఖరంమహాశృంగమితిప్రయోగాదవధార్యతే||
 ౬|| వహంతీతి||యంయత్-అయోవ్యత్యయః-మహాశనాః-మహాకాయాభివ్యత్యధః- వ్యోమచరావ్యోమచరసదృశసంస్థానాః - ఓవృత్తవిధ్వస్తవిశాలలోచనాఃవి
 వృత్తానివర్తులానివిధ్వస్తానిభుగ్నానివిశాలానిలోచనానియేషాంతేతథా-మహాజవాఃమహాజవాభివస్థితాః - భూతగణాఃసూపురవాహకాభివస్థితమారూపేణస్థి
 తాః-అన్యథారావణాంతేపురేపురుషసంచారయోగాత్ కామగస్యవిమానస్యవహనాసంభవాచ్ఛ - యద్వాశిబికావాహకాభివభూతగణాలభోభాగేవహంతి-
 తద్వా రేణైవకామగత్వమపి - చేతనప్రేరణంవిసాలచేతనసంచారస్యాత్వంతమనుచితత్వాచ్ఛ||రామానుజీయం||వహంతీత్యనెన్లోకేనవిమానస్యరాక్షసహవ్యా
 త్వంప్రతీయతే - కామగస్యదివ్యస్యతస్మాదవద్యతే-ఏతద్విరోధపరిహారార్థంవహతేథా-తోరక్షణార్థత్వస్వీకారోపిమోషపద్యతే-అంతఃపురమధ్యవిమాన
 రక్షణార్థంరాక్షసావస్థానాయోగాత్-అతోత్త్రసమాధానంవిద్వద్భిశ్చింత్యం||౭||వసంతేతి|| ఉత్కరఃసమూహః||౮||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయ
 ణభాషణే-శృంగారతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టమస్కంధః *****

తస్యేత్యాది || ఆలయవరిష్టస్యపుష్పకస్య|| రామానుజీయం||తస్యాలయవరిష్టస్య - సతస్యమధ్యభవనస్యసంస్థితమితిపుష్పకాధారత్వేనప్రకృతస్వగృహ
 శ్రేష్ఠస్య-భవనశ్రేష్ఠంపుష్పకాఖ్యం||౧||తద్భవనంకియత్ ప్రమాణమిత్యత్రాహ-అథయోజనెతి||౨|| మార్గమాణఇతి || పర్వతఃపుష్పకాదస్యత్రసర్వత్రవశ్యా
 ద్వత్వమాణత్వాత్||రామానుజీయం||మార్గమాణఇతి|| సర్వతఃపరిచక్రామ-రావణభవనపర్యంతవర్తితద్భూతృకుమారామాత్యాదిభవనైషుపరితశ్చచారేత్వ

మివాలయమ్||౫|| విశేషమాలంబ్యవిశేషసంస్థితంవిచిత్రకూటంబహుకూటమండితమ్ | మనోభిరామంశరదందునిమలంవిచిత్రకూటంశిఖ
 రంగిరేర్యథా||౬||వహంతీయంకుండలశోభితాననామహాశనావ్యోమచరానిశాచరాః | వివృత్తవిధ్వస్తవిశాలలోచనామహాజవాభూతగ
 ణాస్సహస్రశః||౭||వసంతపుష్పిత్యురచారుదర్శనంవసంతమాసాదపికాంతదర్శనమ్ | సపుష్పకంతత్రవిమానముత్తమందదర్శతద్వా
 నరవీరసత్తమః||౮||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టమస్కంధః. ***** తస్యాలయవరిష్టస్యమధ్యవిపులమాయతమ్ |
 దదర్శభవనశ్రేష్ఠంహనుమాన్కారుతాత్మజః || ౧ || అథయోజనవిస్తీర్ణమాయతంయోజనంహితత్ | భవనంరాక్షసేంద్రస్యబహు
 ప్రాసాదసంకులమ్||౨||మార్గమాణస్తవైదేహీంసీతామాయతలోచనామ్ | సర్వతఃపరిచక్రామహనుమానరిసూదనః||౩|| ఉత్తమంరా

యమిత్యర్థః||౪||మనఃకలి||మనఃసమాధాయస్వామిచిత్రంస్వహృదినిధాయస్వామిచిత్రంవిచిత్రేతియావత్-దురావరంధుర్నివారం - మహర్థినాందీర్ఘభావఃఖా
 దసః-అగ్యముదాంమహానందానామింద్రాదీనామాలయంత్రివిప్లవమివస్థితమిత్యర్థః||౫||విశేషమితి || విశేషంవిశిష్టదివ్యరత్నాదీనామజాతంఆలంబ్యఅపిలంబ్య-వి
 శేషసంస్థితంవివృత్తసంస్థానవిశేషేణావస్థితంబహుకూటమండితంబహుభిరవాంతరకూటైరలంకృతం-విచిత్రకూటంవిచిత్రశిఖరం|| ౬ || వహంతీతి || మహద్దర్శనయే
 షాంతేతథా-నివృత్తవిధ్వస్తవిశాలలోచనాః-నివృత్తానివిఘూణితానివిధ్వస్తానివిపర్యస్తానివిశాలానిలోచనానియేషాంతేనశాచరాః- వహంతీచహాంతీవ-ఇశశబ్దో
 త్రాధ్యాహార్యః-తథాచవిమానెనిర్నితనిశాచరాకారాఃప్రతిమాఃవహంతీవేత్యర్థః-తంవిమానందదర్శేత్వత్తరేణసంబంధః - అన్యథాకామగమనస్యఅంతఃపురే
 విద్యమానస్యరాక్షసహనరక్షణయోరయోగాత్||౭||వసంతపుష్పిత్యురచారుదర్శనం-వసంతకాలీనపుష్పసమూహచారుదర్శనం||౮||ఇతి శ్రీమహేశ్వ
 రతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం-అష్టమస్కంధః *****

౧|| * తస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-తస్యాలయవరిష్టస్యపూర్వోక్తపుష్పకస్యమధ్యభవనశ్రేష్ఠంభవనోత్తమంరాక్షసేంద్రస్యభవనందదర్శే

ధంః-ఉత్తరశ్లోకే రావణగృహ ప్రాప్తైరభిధానాత్ || 3 || ఉత్తమమితి || రాక్షసేంద్రనివేశసంపుష్పకమధ్యస్థాలయాదన్యమ్నూలస్థానం-రాక్షసీభిరిత్యాదిశ్లోకగ్న్వయే
అససాదెతసంబధ్యతే-రావణస్యనివేశనమితపునరుపాదానమపూర్వవిశేషణవివక్షయా-సక్రఃకుంభీరః తిమింగిలఃమహామత్స్యః-ధుషః కేవలమత్స్యః || 2 || రామా
నుజీయం || హనుమతా ప్రాప్తరావణభవనస్య రాక్షసభవనానాంచ సర్వోత్తరతాందర్యయతుంతప్రమృద్ధిమనుసంధతైయాహివై శ్రవణాత్వాదిశ్లోకద్వయే ||
వై శ్రవణేంద్రయోగ్రహణమితరదిక్పాలా నామపుష్పలక్షణం-రావణస్యగృహసర్వానిత్యమేవానపాయినీత్యభిధానాత్ సర్వదిక్పాలానామైశ్వర్యమేకస్త్రి
రావణభవనే సర్వదావతఃతత్తత్సవగమ్యతే || ౧ || రామానుజీయం || యాచేతి || తద్విశిష్టతతోవ్యధికా-రక్షోగృహేషు రావణభ్రాతృపుత్రా మాత్యాదిరాక్షసగృ
హేషు-అత్ర ఋద్ధస్సర్వశబ్దేనాపి శేషితత్వాత్-బెరాద్యైకేకదిక్పాలైశ్వర్యంరక్షసాంగృహేషుప్రత్యేకంవతఃతత్తత్సర్వం || ౧ || తస్యహమ్యః స్యేత్వాది || పూ
ర్వముక్తార్థస్యాపిపునరుపన్యాసఃపుష్పకస్యవధ్యైరావణస్యనివాసభవనమన్యదస్తీత్యసార్థస్థస్థిభావార్థం - నిరూపణః || రామానుజీయం || తస్యై
తి || తస్యహమ్యః స్యేత్పూర్వోక్తవిశేషణశిష్టస్య రావణభవనస్య-బహునిరూపహసంకీర్ణంనిరూపణామత్తవారణః * బ్రహ్మణోధాత్వాది || బ్రహ్మణోధేకృ
తంయశు-బెర ప్రవసా లేభత ద్వైశ్చదదర్శితపూర్వైణసంబంధః || ౧౦౪ || కుబెరమిత్యాది || ఈహామృగసమాయుక్తైఃవృకప్రతికృతీయైః కైః-కాతఃస్వరహిరణ్మయైః
కార్తస్వరంసువర్ణంహిరణ్యంరజతం || ౧౧ || కృతాకృతం హేమరూప్యంహిరణ్యవభిధీయత ఇతిరజతస్యాపిహిరణ్యత్వాభిధానాత్ జాలవాతాయనైః జాలానిరీర్యగూ
ర్వభిస్సప్తఫలకఘటితాని-వాతాయనానికేవలానిరంధ్రాణి-అధఃవై శద్యాధఃమకారైశ్చబద్ధయప్రయోగోవా-మహానీలాఃసింహశద్విభోద్భవఃసిలరత్నా
ని - మహాధనైఃమహామూల్యైఃనిస్తులాభిఃపుష్పత్వాభిః-తలెన-నిర్మితేనేతిశేషః-అదిత్యతరుణోపమంతరుణాదిత్యోపమం-ఏతదంతేలేభతద్రాక్షసేశ్వరభితిసం
బధ్యతే - అన్యధాకూటాగారైరిన్యనేనపునరుక్తిస్సాన్యత్ || రామానుజీయం || కుబెరమిత్యారభ్యసర్వతస్సుమలంకృతమిత్యంతమేకంవాక్యం || అతోవత్సమాణేనకూ

టానావాసంహనుమానవలోకయః | అససాదాధలక్ష్యేవా-రాక్షసేంద్రనివేశనమ్*చతుర్విషాజైర్ద్వారజైఃస్త్రిపిషాజైఃస్తదైవజ | ప
రిక్షిప్తమసంబాధంరక్షమాణముదాయుధైః * రాక్షసీభిశ్చవత్సభీరావణస్యనివేశనమిదమప్రాతభిశ్చవిక్రవ్యరాజకన్యాభిరావృతమ్ ||
* తన్న క్రమక రాకీణంతిమిఃఽలిరర్పమాకులమ్ | వాయువేగసమాధూతంపన్నగైరివసాగరమ్ || ౨ || యాహివై శ్రవణేలక్ష్యేర్యాశేంద్రేహ
రివాహనేసారావణగృహసర్వానిత్యమేవానపాయినీ || ౧ || యావరాజ్ఞఃకుబేరస్యయమస్యవరుణస్యచ | తాదృశీతద్విశిష్టావాఋద్ధిరక్షో
గృహేష్యహ || ౧ || తస్యహమ్యః స్యేత్మధ్యస్థంవేత్సచాన్యత్సునిమితమ్ | బహునిరూపహసంకీర్ణందదశేవనాత్మజః * బ్రహ్మణోధే
కృతంవివ్యందివియద్విశ్వకమణా | విమానంపుష్పకంనామసర్వరత్నవిభూషితమ్ * పరేణతవసాలేభేయశు-బేరఃపతామహాత్ || ౧౦౪ ||
కుబేరమోజసాజిత్యా లేభేతద్రాక్షసేశ్వరః * ఈహామృగసమాయుక్తైఃకాతఃస్వరహిరణ్మయైః | సుకృతైరాదితంస్తంభైఃప్రదీప్తమి
వచశ్రియా * మేరుమందరసంకాశైరుల్లిఖద్భిరివాంబరమ్ | కూటాగారైశ్శుభాకారైస్సర్వతస్సుమలంకృతమ్ || ౪ || జ్వలనాకప్రతీకాశం

తిసంబాధః || ౧ || మార్గమాణితీసీతాంమార్గమాణిఃసర్వతఃపుష్పకాదన్యత్ర సర్వత్రపరిచక్రామసంచచారపుష్పకారోహణస్యోపరివత్సమాణత్వాత్ || 3 || ఉత్త
మమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || గాక్షసావాసమిత్యసేనసర్వోపజీవ్యత్వాస్సర్వరాక్షససాధారణత్వముక్తం - రాక్షసేంద్రనివేశసంరావణభవనం - పరిక్షి
ప్తంపరివేష్టేఽలక్షణాయుధైఃరాక్షసైరితిశేషః * రాక్షసీభిరితి || రావణస్యనివేశనంనివేశ్యంతేపరిగృహ్యంతేవత్సయోత్రేతినివేశసంరావణస్థానమిత్యధః-అపశ్య
దితిశేషః-అతవచవత్సభిరావృతం || ౧ || యాచేత్వాదిశ్లోకగ్న్వయేనరావణగృహసర్వరాక్షసగృహవతఃమానాఽలక్ష్యంఅనుసందతై యాలక్ష్యైఃవై శ్రవణాదిమనిత్యా
నపాయినీసాసర్వాపిరావణగృహసర్వరాక్షసగృహేషుప్రత్యేకంవతఃతత్తత్సర్వం || ౧ || తస్యహమ్యః స్యేత్వాది
శ్లోకత్రయస్యవనాత్మజఃతద్విమానందదర్శితసంబంధః-నిరూపణామత్తవారణః || ౧౦౫ || ఈహామృగేతి || ఈహామృగసమాయుక్తైర్వాది నామారుహా

టాగారశబ్దేనసానరుక్త్యం-ఈహామృగసమాయుక్తైకృత్రినుమృగః-కార్తస్వరహిరణ్మయైఃసువర్ణరజతమయైః||ని||కృతాకృతంహేమరూప్యంహిరణ్మయభి
ధీయతఇతిరజతస్యాపిహిరణ్మయాభిధానాత్||జ్వలనార్కప్రతీకాశమిత్యర్థః||అరురోహమహాకపిరిత్యంతమేకంవాక్యం || జాలవాతాయనైర్మృక్తం-కుడ్యోపరి
భాగేఅలంకారార్థం||స్వస్తికసర్వతోభద్రాద్యాకారేణాయామవత్తయాకృతంజాలం-వాయుసంచారార్థం||కృతోగవాక్షోవాతాయనం-ఇంద్రనీలమహానీలేతి
శ్లో||క్షీరమధ్యేక్షీపేన్నీలంక్షీరంచేన్నీలతాంప్రజేత్||ఇంద్రనీలమిత్యభ్యాసమితీచాగస్త్యభాషితమితరత్నాస్త్రోక్తలక్షణమింద్రనీలం||శ్లో||సింహభాగరసంభూతా
మహానీలాఇత్యుతాఇత్యుక్తామహానీలాఇతితయోర్ధ్వగః - విప్రుమేణమహాధనైర్మణిభిఃనిస్తులాభిముక్తాభిశ్చకరణైఃవిచిత్రేణతలెనాభివిరాజితమితీసంబంధః-
ఆదిత్యతరుణోపనుంతరుణాదిత్యోపనుంఉపసంజనస్యపరనిపాతలక్షణం||౧౯||తత్రస్థితతి || జిహ్నుత్ అజిహ్నుత్ || ౨౦ || తతస్తామిత్యాది || దంతాంతరితరూపికాండం
తైఃవ్యవహితరూపికాం-అంతరాంతరాకృతదంతఫలకామితీయానాత్ - సుబహుస్తంభభూషితాంతరాంతరబహుస్తంభభూషితాం - సుబహుస్తంభభూషితైరితి
పాఠే-సుబహుస్తంభైః-స్తంభదాధ్యకారివత్తైరలంకృతామిత్యర్థః-అత్యుచ్చైఃఅత్యంతోన్నతైః-దివంతికాశం-కుధయాతస్తరణేన-పుధివీలక్షణాంకయాసరిత్సము
ద్రగిరివనాదిభిఃపుధివీలక్షణైరంకితయా-కల్పాక్షీంశబళవర్ణాం - వసిష్ఠభేనుమివసర్వకామప్రదత్వైనకల్పాక్షీసాదృశ్యం- వర్ణస్యాపిప్రసాదినీంవణోత్కర్షకరీమి

సుకృతంవిశ్వకర్మణా | హేమసోపానసంయుక్తంచారుప్రవరవేదికమ్ * జాలవాతాయనైర్మృక్తంకాంచనైస్సృటికైరపి | ఇంద్రనీ
లమహానీలమణిప్రవరవేదికమ్ * విప్రుమేణవిచిత్రేణమణిభిశ్చమహాధనైః | నిస్తులాభిశ్చముక్తాభిస్తలెనాభివిరాజితమ్ * చందనెనచర
త్తైనతపనీయరిభేనచ | సుపుణ్యగంధినాయుక్తమాదిత్యతరుణోపహమ్ * కూటాగారైర్వరాకారైర్వివిధైస్సమలంకృతమ్ | పిమానంపుష్ప
కండివ్యమారురోహమహాపిః || ౧౯ || తత్రస్థితదాగంధంపానభక్ష్యైర్నసంభవమ్ - దివ్యంసంమూఢితంజిహ్నుద్రాపవంతమివానిల
మ్ || ౨౦ || సగంధస్తంమహానత్వంబంధుబంధుమివోత్తమమ్ | ఇతవిహీత్యువాచెవతత్రయత్రసరావణః || ౨౧ || తతస్తాఃప్రస్థితశ్శాలాంద
దశశమహాతీంశుభామ్ | రావణస్యమనఃకాంతాంకాంతామివవర్తిస్త్రీయమ్ * మణిసోపానవికృతాంహేమజాలవిభూషితామ్ | స్సృటి
కైరావృతతలాందంతాంతరితరూపికామ్ * ముక్తాభిశ్చప్రవాతైశ్చరూప్యచామీకరైరపి | విభూషితాంమణిస్తంభైస్సుబహుస్తంభభూషితా
మ్ * సమైర్ఘ్నుజుభిరత్యుచ్చైస్సమంతాత్సువిభూషితైః | స్తంభైఃపత్నైరివాత్యుచ్చైర్దివంసంప్రస్థితామివ * మహత్యాకుధయా
స్త్రీణాంపుధివీలక్షణాంకయా | పుధివీమివవిస్త్రీణాంసరాష్ట్రగృహమాలినీమ్ * నాదితాంమత్తవిహృదివ్యగంధాధివాసితామ్ | ప
రాధ్యాస్తరణోపేతాంతరక్షోధిపరిషేవితామ్ * ధూమ్రామగరుధూపేనవిమలాంహంససాగడురామ్ | చిత్రాంపుష్పపహారేణకల్ప
క్షీమివసుప్రభామ్ * మనస్సంష్టోదజననీంవణస్యాపిప్రసాదినీమ్ | తాంశోకనాశినీందివ్యాంశ్రీయస్సంజననీమి || ౨౯ || ఇంద్రియాణీంది

హాకపిరిత్యుత్తరైఃసంబంధః-ఈహామృగాఃకృత్రినుమృగాః-కార్తస్వరహిరణ్మయైఃసువర్ణరజతమయైః- జాలవాతాయనైర్మృక్తంకుడ్యోపరిభాగే అలంకారార్థం
స్వస్తికసర్వతోభద్రాద్యాకారేణాయామవత్తయాకృతంజాలం-వాయుసంచారార్థం||కృతోగవాక్షోవాతాయనం-ఇంద్రనీలమహానీలేతి
శ్లో||క్షీరమధ్యేక్షీపేన్నీలంక్షీరంచేన్నీలతాంప్రజేత్||ఇంద్రనీలమిత్యభ్యాసమితీచాగస్త్యభాషితమితరత్నాస్త్రోక్తలక్షణమింద్రనీలం||శ్లో||సింహభాగరసంభూతా
మహానీలాఇత్యుతాఇత్యుక్తామహానీలాఇతితయోర్ధ్వగః - విప్రుమేణమహాధనైర్మణిభిఃనిస్తులాభిముక్తాభిశ్చకరణైఃవిచిత్రేణతలెనాభివిరాజితమితీసంబంధః-
ఆదిత్యతరుణోపనుంతరుణాదిత్యోపనుంఉపసంజనస్యపరనిపాతలక్షణం||౧౯||తత్రస్థితతి || జిహ్నుత్ అజిహ్నుత్ || ౨౦ || తతస్తామిత్యాది || దంతాంతరితరూపికాండం
తైఃవ్యవహితరూపికాం-అంతరాంతరాకృతదంతఫలకామితీయానాత్ - సుబహుస్తంభభూషితాంతరాంతరబహుస్తంభభూషితాం - సుబహుస్తంభభూషితైరితి
పాఠే-సుబహుస్తంభైః-స్తంభదాధ్యకారివత్తైరలంకృతామిత్యర్థః-అత్యుచ్చైఃఅత్యంతోన్నతైః-దివంతికాశం-కుధయాతస్తరణేన-పుధివీలక్షణాంకయాసరిత్సము
ద్రగిరివనాదిభిఃపుధివీలక్షణైరంకితయా-కల్పాక్షీంశబళవర్ణాం - వసిష్ఠభేనుమివసర్వకామప్రదత్వైనకల్పాక్షీసాదృశ్యం- వర్ణస్యాపిప్రసాదినీంవణోత్కర్షకరీమి

త్యర్థః-తాంశోక నాశనీమిత-తతస్తామితవత్-మా నెపున స్తచ్చబ్జఉపసంహారార్థః॥ తాంప్రతిప్రస్థితఃదదృశ్యైవాసంబంధః॥ ౨౯॥ ఇంద్రియాణీతి॥ హనుమత్యతిశేషః
 ౩౦॥ స్వగూయమితి॥ సామాన్యతఃస్వగోయం-త త్రాపిదేవలోకః-త్రయస్త్రింశద్దేవానాంలోకఃత త్రాపీంద్రస్వపురిఅమరావతీవరాసిద్ధిఃబ్రహ్మణ్సాసమి
 త్యుత్తరోత్కర్షణీ॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయత్యతి॥ ప్రధ్యాయత్యవనిశ్చలతయాప్రకృప్తధ్యానయక్తానివధూర్తాఅక్షధూర్తాదేవనేనద్యూతేన॥ ౩౨॥ దీపానామితి॥ ప్రదీప్తా
 శాలాదగ్ధేతి - అభ్యమన్యత॥ ౩౩॥ తతత్యత్యాది॥ కుథాసీనంకుధతయితం-నానావణాంబరస్రజమిత-హలంతస్యప్రకృబ్జస్యవాగురిమతేనటాబంతత్యాదజంతత్వో
 పపత్తిః॥ ౩౪॥ తదితి ॥ నిశ్శబ్దాన్తరభూషణంనిశ్శబ్దవిశేషాణిభూషణానియస్య-అథాంతరరంధ్రేవ్యవరవ్యవధానయోః॥ అవకాశావసరయోరవసానవినిధయోః
 విశేషమధ్యతాదధ్యేష్వితదపః॥ అతినిద్రావరవశత్వేననిశ్చలాంగతయానిశ్శబ్దభూషణమన్యథః॥ ౩౫॥ ప్రబుద్ధానీతి ॥ అత్రవదనానీత్యనుషజ్యతే॥ తాసాంవదనానిక్ష
 పాక్షయేదివసే-పద్మానీవప్రబుద్ధానిభూత్వాత్రాపునసంవృతపత్రాణిసంకుంచితపత్రాణిపద్మానీవభుః॥ ౩౬॥ ఇమానీతి॥ ప్రార్థయంతిప్రార్థక
 యోర-మధురసలుబ్ధతయాఅత్రపునఃపునఃపతేయగిత్యర్థః-వ్యత్యయేనపరస్తేవదం-అనుడాత్తత్వేనాత్మనేపదత్వాత్-నియతంనూనం-ఉపపత్యాయుక్త్యా-ఉపప
 త్తిమేవాహమేనత్యతి-తానిముఖాని-గుణతఃసారభాదిగుణైః - సలిలోద్భవైఃపద్మైః॥ ౩౭॥ తారాణామితి॥ ప్రభాకాంతిః - వణఃరూపంప్రసాదఃప్రసన్నతా॥ ౩౮॥

యాదై స్తుపంచపంచభిరుత్తమైః | తవయామాసమాతేవతదారావణపాలితా॥ ౩౦॥ స్వగూయం దేవలోకోయమింద్రస్వేయంపురి
 భవేత్ | సిద్ధిర్వేయంపరాహిస్యాదిత్యమన్యతమారుతిః॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయత్యవాపశ్యత్ప్రదీప్తాంస్తత్రకాంచనాఽధూతా నివహహాధూ
 తైదేవనేనపరాజితా॥ ౩౨॥ దీపానాంచప్రకాశేనతేజసారావణస్యచ ॥ అవిభిభూషణానాంచప్రదీప్తేభ్యభ్యమన్యత॥ ౩౩॥ తతో
 పశ్యతుధాసీనంనానావణాంబరస్రజమ్ | సహస్రంవరసారీణాంనానావేషవిభూషితమ్ * పరివృత్తైర్ధరాత్రైశ్చపాననిద్రావశంగ
 తమ్ | క్రీడితోపరతంత్రాసుష్మాపబలవత్తదా॥ ౩౪॥ తత్ప్రసవంవిరుచేనిశ్శబ్దాంతరభూషణమ్ | నిశ్శబ్దహంసభ్రూచరంయథావర్త
 వనంచుహత్ ॥ ౩౫॥ తాసాంసంవృతదంతానిమాలితాఽణిమారుతిః | అపశ్యత్ప్రగంధీనివదనానిసయోషితామ్॥ ౩౬॥ ప్రబుద్ధానీవపద్మా
 నితాసాంభూత్వాక్షపాక్షయే | పునసంవృతపత్రాణిరాత్రావివబభుస్తదా॥ ౩౭॥ ఇమానిముఖపద్మానినియతంమత్తపట్నదాః | అంబు
 జానీవపుల్లానిప్రార్థయంతిపునఃపునః * ఇతిచామన్యతశ్రీమానుషపత్న్యామహాకపిః | మేనేహిగుణతస్తానిసమానిసలిలోద్భవైః ॥ ౪౦॥
 సాతస్యశుశుభేశాలాతాభిస్త్రీభిర్విరాజితా | శారదీవప్రసన్నాద్యస్తారాభిరభిశోభితా॥ ౪౧॥ సచతాభిఃపరివృతశ్శుశుభేశాక్షసాధిః |
 యథాహయ్యదుపతిశ్శ్రీనూంస్తారాభిరభిసంవృతః॥ ౪౨॥ యాశ్చ్యవంతేంబరాత్రారాఃపుణ్యేశేషసమావృతాః॥ ఇమాస్తాస్సంగతాఃకృత్సా
 త్తిమేనేహరిస్తదా॥ ౪౩॥ తారాణామివసువ్యక్తంమహతీనాంశుభావిషామ్ | ప్రభావణప్రసాదాశ్చవిరేజుస్తత్రయోషితామ్ ॥ ౪౪॥

ధయాపరిస్తోమేనవిశాలచిత్రతక్షకంబలేనేత్యర్థః-కల్పాపీమివకల్పాపీశబ్దేనవసిష్టధేనరువ్యతే-అనెనసర్వాసందాయినీనూచ్యతే॥ ౨౯॥ ఇంద్రియాణీతి ॥ హ
 నుమత్యతిశేషః - తవయామాసఉక్తశాలేతిశేషః॥ ౩౦॥ స్వగః-ఇతి ॥ స్వగఃపాతాశాదిదేవలోకః-వాయువరుణాదిలోకఃఇంద్రపురిఅమరావతీ-వరాసిద్ధిః
 తృప్తప్రవేశఫలభూతోబ్రహ్మలోకః॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయత్యవధ్యాననిష్ఠానివ - ప్రత్యాయత్యతిపారేఝుడితిప్రకాశసంభారాత్ - ప్రత్యాగచ్ఛత్యవస్థితానకాం
 చనాకాకాంచనస్రంభగతానిత్యర్థః-ధూర్తాఅక్షధూర్తాదేవనేనద్యూతేన - కవాటజాలైరితి॥ కవాటజాలైః-ప్రభాముద్యమంతీవస్థితాశాలాప్రదీప్తేభ్యభ్య
 మన్యతేతిసంబంధః-పరివృత్తేప్రవృత్తేసలినిశ్శబ్దాంతరభూషణంనిశ్శబ్దోదరాణిభూషణానియస్యతే॥ ౩౫॥ ప్రబుద్ధానీతి ॥ వదనానీత్యనుషజ్యతే - తాసాంవదనాని
 క్షపాక్షయేదివసే-పద్మానీవప్రబుద్ధానిభూత్వాత్రాపునఃసంవృతపత్రాణిపద్మానీవభురిత్యన్యయః॥ ౩౬॥ ఇమానీతి ॥ మత్తపట్నదాఃఇమానిముఖపద్మానిపు
 ల్లాన్యంబుజానీవపునఃప్రార్థయంతిప్రార్థయోరనియతంనూనం - ప్రార్థయంతిప్రార్థకప్రార్థయమానాభవేయిరితిశేషః-ఉపపత్న్యాయుక్త్యాత్యతిప

వ్యావృత్తేతి||పానవ్యాయామకాలేషుపానానంతరభావిరతివ్యాపారసమయేషు-వ్యావృత్తగురువీనప్రక్ ప్రకీణవరభూషణాః-వివర్యస్తగురువీనప్రజఃప్రకీర్ణవ
 రభూషణాశ్చ సత్యః - నిద్రాసహృతచేతసఃవిరేజిః||౪౫||వ్యావృత్తతిలకాశ్చతి|| వ్యావృత్తతిలకాఃఉన్నప్తతిలకాః - ఉద్భాగితనూపురాఃస్వస్థానానవస్థితనూ
 పురాః||౪౬||ముక్తాహారేతి||ముక్తాహారావృతాఃముక్తాహారైరావృతాః - చిన్నముక్తాహారాశ్చత్యధః-వ్యావిధరశనాదామాఃభిన్నకాంచీగుణాః-కిశోర్యఃప్రదన
 వయస్క-బడబాః-వాహితాఃమాగౌశ్రమనివృత్త్యధంభూమాప్రవేష్టనంకారితాః-సర్వత్రరేజురిత్యన్వయః||౪౭||౪౮||చంద్రాక్షి|| చంద్రాగ్రశుకిరణా
 భాః-అంశుఃసూర్యః||౪౯||అధాంశుస్సాన్వయ్యుభేసవితర్యపీతిదపః - చంద్రసూర్యయోఃకిరణానామాభేవాభాయేషాంతేతథా-ఉత్పతాఃస్థూలః||౫౦|| అధా
 సాంధీసమాధిందర్శయతి-కింకిణీతి||కింకిణీజాలసంకౌశాఃకింకిణీజాలాన్యేవసంకౌశాముకుళానియాసాంతాః - ఎతత్స్థానేసత్తోశశ్చతిహారా-తరదర్శనాన్సం
 కోశశబ్దోముకుళవాచీత్యవగమతే-భావాఃశృంగారచేష్టాఃతవగ్రాహఃసక్రాఃయాసాంతాః-సుప్రదశాయామపివాసనావశాద్భావాభివ్యంజకసః స్థానవత్త్వా
 ద్భావగ్రాహోఽశ్చక్తం-యశస్త్రీరాఃయశశ్చబ్దేనయశోహేతుభూతాపర్యంతప్రసృతప్రభోవ్యతేనైవతరంయాసాంతాః||౫౧|| మృదుష్వీతి|| సంస్థితాఃలగ్నాః-
 భూషణరాజయః-భ్రమరాణీవభ్రమరాశ్చ-వ్యత్యయతపః-కాముకాశ్చ-బభూవుః||౫౨|| భ్రమరఃకాముకేభ్యంగతిదర్పః | కేచిత్తుభూషణానీతిపారంకల్పయ
 త్వాభూషణరాజయఃభూషణవిమదఃకృతరేఖాః-విప్రస్తభూషణానామపికాసాంచిద్భూషణానీవబభూవురిత్యర్థః||రా||మృదుష్వీతి|| భూషణరాజయః
 భూషణవిమదఃజనితరేఖాః-విప్రస్తభూషణానామపికాసాంచిద్భూషణానీవబభూవురిత్యర్థః|| ౫౩ || అంశ్వితి || ముఖమారుతకంపితాఃఅంశుకాం
 తాఃసూక్ష్మవస్త్రదశాః-ఉపర్యపరివక్త్రాణాంవక్త్రాణ్యుపర్యపరి-ధిగుపర్యాదిమత్రిమద్వితీయామైడితాంతేష్వితిద్వితీయాభావతపః- న్యాధూయ శిశోవ్య

.వ్యావృత్తగురువీనప్రక్ ప్రకీణవరభూషణాః | పానవ్యాయామకాలేషునిద్రాసహృతచేతసః|| ౪౫ || వ్యావృత్తతిలకాఃకాశ్చిత్తాశ్చిదుద్భాగిత
 నూపురాః | పాశ్వే-గతితహారాశ్చకాశ్చిత్తరమయోపితః||౪౬||ముక్తాహారావృతాశ్చవ్యాఃకాశ్చిద్విప్రస్తవాససః | వ్యావిధరశనాదామాః
 కిశోర్యవవాహితాః||౪౭||సుకుండలధరాశ్చవ్యావిధిన్నమృదితప్రజః | గజేంద్రమృదితాఃపుల్లాలతాశ్చవమహావనే||౪౮|| చంద్రా , శుకిరణా
 భాశ్చహారాఃకాసాంచిదుత్పతాః | హంసాశ్చవబభువుస్తాస్త్రసమధ్యమయోపితామ్||౪౯||అపరాసాంచవైడూర్యాఃకాదంబాశ్చవపక్షిణః| హే
 మసూత్రాణిచాన్యాసాంచక్రవాకాశ్చవాభవః||౫౦||హంసకారండవాకీణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః| ఆపగాశ్చతారేజుజఃఘనైఃపుళినైరివ
 ౫౧||కింకిణీజాలసంకౌశాస్తాహైమవిపులాంబుజాః | భావగ్రాహోయశస్త్రీరాస్తుస్తానద్యశ్చవాబభుః||౫౨||మృదుష్వంగేషుకాసాంచి-గ్రాహగ్రే
 షువసంస్థితాః | బభూవుభూషణానీవశుభాభూషణరాజయః||౫౩||అంశుకాంతాశ్చకాసాంచిస్తుఖమారుతకంపితాఃఉపర్యపరివక్త్రాణాంవ్యా
 ధూయంతేపునఃపునః||౫౪|| తాఃపతాకాశ్చవోద్ధూతాఃపత్నీనాంరుచిరప్రభాః| నానావణఃసువణానాంవక్త్రమూలేషురేజిరే||౫౫|| వవల్లశ్చాత్ర

త్యేవామృత్యుతఉత్ప్రేక్షితవా * తామేవాహమేనశ్చతి || తానిముఖానిగుణతఃతైత్యశారభ్యాదిగుణైఃసలిలోద్భవైరంబుజైఃసమానిమేనేహేతియోజనా ||౪౩||
 తారాణామితి || ప్రభాదేహకాంతిఃవణరూపంప్రసాదఃసాంజ్వల్యం || ౪౪ || వ్యావృత్తేతి || పానవ్యాయామకాలేషుపానానంతరగీతన్యతాదివ్యాపారకాలేషు
 వ్యావృత్తగురువీనప్రక్ ప్రకీణవరభూషణాఃవ్యావృత్తాః వివర్యస్తాః గురువీనప్రజశ్చప్రకీణవరభూషణాని చయాసాంతాఃతథాభూతావిరేజురితిపూర్వేణసం
 బంధః||౪౫||వ్యావృత్తేతి || ఉద్భాగితనూపురాఃస్వస్థానానవస్థితనూపురాఃవ్యావిధరశనాదామాశ్చత్యధంభూమాప్రవేష్టనంకారితాః-సర్వత్రరేజురిత్యన్వయః||౪౬||సుకుండలతి||అస్త్రిన్విరేజురిత్యనువజ్యతే||౪౭||చంద్రేతి||అంశవఃసూక్ష్మరశ్మయఃకిరణాఃస్థూల
 రశ్మయః||౪౮||కింకిణీతి || కింకిణీజాలాన్యేవసంకౌశాఃముకుళానియాసాంతాః - హైమానిహేమభూషణాన్యేవవిపులాన్యంబుజానియాసాంతాః భావగ్రాహః
 భావాఃవిలాసావగ్రాహఃసక్త్రాదయోయాసాంతాఃయశస్త్రీరాఃలతాణయాకాంతిరోధనశ్చత్యధః||౫౨|| మృదుష్వీతి || భూషణరాజయఃభూషణప్రమదఃనజ
 నితరేఖాఃవిప్రస్తభూషణానామపికాసాంచిద్భూషణానీవబభూవురిత్యర్థః||౫౩|| తాశ్చితి ||తాఃఅంశుకాంతాఃనానావణఃసువణానాంతానా

వార్షః-భునాతేఃత్ర్యాదిత్వాత్॥౫౪॥తా ఇతి॥ విధేయత్వాత్ శ్రీలింగతా-నానావర్ణసువర్ణానాంనానావిధశోభనవర్ణానాం॥౫౫॥వవల్లరితి॥ఉపధానపరిసరేణు
నమణిఖచితయాలంబమానానికుండలానిమందంమందంచేలురిత్యర్థః॥౫౬॥అత్యర్థమితి॥ రావణేఅత్యర్థంసక్తమనసఃఅస్వతంత్రాఃపాననిద్రావరవశాఃతాః
సవత్సీభిరాఘ్రాతముఖాః వరస్త్రియఃతదాముఖాఃప్రాణసమయేసవత్సీనాంప్రియమేవాచరన్రావణోజిహ్రుదితిబుద్ధ్యాస్వయమవ్యజిహ్రున్నిత్యర్థః - అథవా
కథంసవతోష్ణపిసహస్యవంతీత్యాశంక్యాహ॥అత్యర్థమితి॥౫౭॥బాహూనితి॥పారిహార్యోవలయః-అంశుకానిచ-ఉపనిధాయత్యనువజ్యతే॥ ౬౦ ॥ అన్యవక్షసీ
త్యాదిశ్లోకద్వయేశిశ్విరభి త్యేతద్వచనవిపరిణామేనయథాయోగంసంబధ్యతే - ఉపనిధాయేతిచ॥ రా॥ అన్యవక్షసీత్యాదిశ్లోకద్వయేశిశ్విరభి త్యేతద్వచనవిపరిణా
మేనయథాయోగంసంబధ్యతే-ఉపనిధాయేతిచ॥౬౧॥అన్యోన్యేతి॥మాలేవపుష్పమాలేవ-మత్తపట్నదస్థానీయాఃకేశాః॥ ౬౩ ॥ లతానామిత్యాదిశ్లోకద్వయమే
కాన్వయం॥ తద్రావణస్యస్త్రివనంలతానాంవనమివాసీదితిసంబంధః-విశేషణాన్యభయత్రయోజ్యాని-వాయుసేవనాద్ధేతోః- అన్యోన్యమాలాగ్రధితంఅన్యో
న్యమాలాయాపేణగ్రధితంసుఖముఖమారతసేవనాదన్యోన్యమాలాగ్రధితమితిస్త్రివత్-సంసక్తమమోచ్చయం- అన్యోన్యసంసక్తనీవీకం-సంసక్తమమ
సమూహంచేత్యర్థః-వ్యతివేష్టితసుస్కంధంఅన్యోన్యపరివేష్టితాంసం-అన్యోన్యపరివేష్టితప్రకాండంచ-అన్యోన్యంభ్రమరైశ్చికురైరాకులం-భ్రమరైఃభృం
గైరాకులంచ॥ని॥భ్రమరశ్చికురైభృంగఇతివిశ్వః॥ ౬౫॥ ఉచితేష్వితి॥ఉచితేషుస్థానేషుస్థితానామపిభూషణాంగాంబరప్రజాంసాధారణ్యాదేకతామాపన్నానా
మితిభావః-వివేకఃసువ్యక్తమాధాతుంనశక్యఃఅన్యోన్యసంగ్రధితత్వేనసుప్తత్వాత్ ఇమాఅస్యాభూషణాంగాంబరప్రజః ఇమాఅపరస్యాఇతివివేకః కర్తుంనశక్య
ఇత్యర్థః॥౬౬॥రావణఇతి॥ సుఖసంవిష్టైసుఖసుప్తై-కాంచనాఃకాంచనదీపస్తంభస్థాదీపాఃఅనిమిషాస్సంతఃప్రేక్షుంతఇవ- అనెనరావణస్యజాగ్రద్దశాయాంచీపైర

కాసాంచితుండలానిశుభాచిహమ్ । ముఖమాగుతసంసర్గాన్తందంమందంసుయోషితామ్॥౫౬॥శకరాసవగంధైశ్చప్రకృత్యాసురభిస్సు
ఖః । తాసాంవదననిశ్శ్వాసస్సీమేవేరావణంతదా॥౫౭॥ రావణాననశంకాశ్చకాశ్చిద్రావణయోషితః । ముఖానిస్త్రసవత్సీనాముపాజిహ్రున్సు
నఃపునః॥౫౮॥అత్యర్థంసక్తమనసారావణేతావరస్త్రియః । అస్వతంత్రాస్సవత్సీనాంప్రియమేవాచరంస్తదా॥౫౯॥బాహూనుపనిధాయాన్యాః
పారిహార్యవిభూషితాః । అంశుకానిచరమ్యాణీప్రమదాస్త్రశిశ్విరై ॥౬౦॥అన్యవక్షసీచాన్యస్యాస్త్రస్యాఃకాశ్చిత్పునభుజమ్ । అపరాత్వంక
మన్యస్యాస్త్రస్యాశ్చాప్యపరాభుజౌ * ఉరుపాశ్వకటీపృథమన్యోన్యస్యసమాశ్రితాః । వరస్సురనివిష్టాంగ్యోమదసేహవశానుగాః॥౬౧॥అన్యో
న్యభుజసూత్రేణస్త్రిమాలాగ్రధితాహిసామావనగ్రధితాసూత్రేశుశుభేమత్తపట్నదా॥౬౩॥లతానాంమాధవేమాసిఫుల్లానాంవాయుసేవనాత్ ।
అన్యోన్యమాలాగ్రధితంసంసక్తమమోచ్చయమ్ * వ్యతివేష్టితసుస్కంధమన్యోన్యభగ్రిమరాకులమ్ । ఆసీద్వనమివాద్ధాతంస్త్రివసంరావణ
స్యతత్॥౬౫॥ఉచితేష్వపిసువ్యక్తంసతాసాంయోషితాంతదా । వివేకశక్యఅధాతుంభూషణాంగాంబరప్రజామ్॥౬౬॥రావణేసుఖసంవిష్టైతాః

వణాఃసువణాఃశోభనవణాఃయాసాంతాః॥౫౮॥ననుతాఃసవత్సీభిఃకృతముఖాఃప్రాణంకథంసహంతఇత్యతలహ॥ అత్యర్థమితి॥ అస్వతంత్రాఃరాగాంధాః
రావణేఅత్యర్థంసక్తమనసఃతాఃసవత్సీభిరాఘ్రాతముఖాఃవరస్త్రియఃతదాఘ్రాణసంపత్యఃప్రియమితిమత్వాసవత్సీనాంప్రియమేవాచరన్- రాగాంధాఃకింకిం
నకుర్వంతీతిభావః॥౫౯॥బాహూనితి॥పారిహార్యవిభూషితాఃపారిహార్యోవలయఃఉపనిధాయఉపధానంకృత్యా॥౬౦॥ అన్యేత్యాదిశ్లోకద్వయేశిశ్విరభి త్యేతద్వధా
యోగంవచనవిపరిణామేనఉపనిధాయేతిపదంచఅనువర్తనీయం॥౬౧॥అన్యోన్యేతి॥ మాలేవపుష్పమాలేవ-ఉపమేయేమత్తపట్నదస్థానీయాఃచభారాః॥౬౩॥ లతా
నామిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-తద్రావణస్యస్త్రివనంలతానాంవనమివాసీదితిసంబంధః - విశేషణాన్యభయత్రయోజ్యాని॥ ౬౫ ॥ఉచితేష్వితి॥ తదాతా
సాంయోషితాముచితేషుస్థానేషుస్థితానామపిభూషణాంగాంబరప్రజాంవివేకఃసువ్యక్తమాధాతుంనశక్యః - అన్యోన్యసంగ్రధితత్వేనసుప్తత్వాత్ ఇమాఅస్యా
భూషణాంగాంబరప్రజఃఇమాఅపరస్యాఇతివివేకః - కర్తుంనశక్యఇత్యర్థః॥ ౬౬ ॥ రావణఇతి॥ సుఖసంవిష్టైసంతికాంచనాఃకాంచనస్తంభగతాదీపాఃకర్తరః(స్త్రి)

పితాఃస్త్రియోనిశ్చలం ద్రష్టుమశక్యా ఇతిగమ్యతే॥౬౭॥ అధనీతయైకయాలకామ్యత్వం వత్తుం సర్వస్త్రికామ్యత్వమాహ॥ రాజషీత్యాది నాశ్లోక త్రయేణ ॥ తస్య కామవశంగతాః తం ప్రతియః కామః తస్య వశంగతాః తం కామయిత్వా స్వయమేవాగతాస్తాః సతు తేన కామయిత్వా హృతా ఇత్యర్థః॥౬౮॥ హృతాశ్చ కాశ్చ నశ్చ్రాయంతే త్రకధమిత్యత్రాహ ॥ యుద్ధేతి ॥ తాసుహృతాసుతాసాం సంబంధిభిస్సహాయుద్ధంభవిష్యతీతియుద్ధం కామయిత్వా నేన హృతాః సతుతాః కామయిత్వా హృతాః ॥ ౬౯ ॥ అముమేవాధాం వివృణోతి ॥ నతత్రేతి ॥ తత్ర తాసుకాశ్చిదపి ప్రమదాః ప్రసహ్యవీర్యేణ నలభ్యాః - కింతుస్వసంవాదేనైవేత్యర్థః - వీర్యోపపన్నేన రావణేనలభ్యాః అపితుగుణేనలభ్యాః - అన్యకామాచకాచిత్తత్రనాస్తి-అన్యపూర్వాచన- అన్యత్రాసక్తాచనకాచిదిత్యర్థః ॥ ౭౦ ॥ బభూవేతి ॥ రాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిస్వయంవరాత్పూర్వమేవాస్యధర్మవత్తుచేత్-అన్యసుజాతంసుకృతం - ఇయమసాధ్వీబుద్ధిః కాపేయత్వప్రమాదకృతానతుస్వయంతస్యబుద్ధిరితిద్యోతయతుంసాధుబుద్ధిరిత్యుక్తం - ఏవంప్రమాదోపస్థితబుద్ధ్యావశ్యాత్తాపోభూదిత్యాహ-పునశ్చసోచింతయాదార్తరూపఇతి- యద్వాఇమాః రాక్షసరాజభార్యాయధాన్యభత్రావిశిష్టాస్సకలభోగయక్తాశ్చతథారాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిస్వభత్రాసహితాభాగయక్తాచయది- తదాస్యరావణస్యసుజాతం శోభనంజన్మైతి సాధుబుద్ధిః పరసమృద్ధిపరస్యహరిశ్చరస్యస్వయమాధిపత్యాహ-స్యబుద్ధిర్బభూవ - అయంరావణః రాఘవధర్మవత్తుంయదిప్రత్యర్థయేత్తదాస్యశోభనంజన్మస్యాదితిబుద్ధిర్జాతేత్యర్థః॥రా॥బభూవేతి ॥ ఇమారాక్షసరాజభార్యాయధాన్యభత్రావిశిష్టాః - సకలభోగయక్తాశ్చరాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిస్వభత్రాసహితాయదిఅస్యరావణస్యసుజాతమితిసాధుబుద్ధిహారిశ్చరస్యబుద్ధిర్బభూవ- అయంరావణః రాఘవధర్మవత్తుంయదిప్రత్యర్థయేత్ తదాలస్యజన్మశోభనంస్యాదితిసాధుబుద్ధిహారిశ్చరస్యబుద్ధిర్జాతేత్యర్థః ॥ తస్మాదేతి ॥ రావణః స్వస్త్రిభిస్సహాయధాంతతసంక్షేపేణతిష్ఠతి - ఏవంరామస్సీతయాసంక్షేపేణతిష్ఠతిచే

స్త్రియోవివిధప్రభాః । జ్వలంతఃకాంచనాదీపాఃప్రేక్షంతానిమిషాభవ ॥ ౬౭ ॥ రాజషీపితృదైత్యానాంగంధర్వాణాంవయోషితః । రాక్షసానాంచయాఃకన్యాస్తస్యకామవశంగతాః॥౬౮॥ యుద్ధకామేనతాస్సర్వారావణేనహృతాస్త్రియః । సమదామదనైవమోహితాఃకాశ్చిదాగతాః॥౬౯॥నతత్రకాచిత్ప్రేమదాప్రసహ్యవీర్యోపపన్నైనగుణేనలభా । నహన్యకామాపినచాన్యపూర్వావినావరాహాంజనకాత్మజాంతా॥౭౦॥నచామలీనానచహీనరూపానాదక్షిణానానుపచారయక్తాభార్యాభవత్తస్యనసానసత్వానచాపికాంతస్యనకామనీయా॥౭౧॥బభూవబుద్ధిస్తుహరిశ్చ

యఃకమలనిమిషాభవప్రేక్షంతేఅనేనజాగ్రదవస్థాయాందీపాఅపినిశ్చలతయాద్రష్టుమిచ్ఛంతితిధ్వన్యతే॥౬౭॥రాజషీతి॥తస్యయోషితోభవన్నిత్యసంబంధః॥౬౮॥యుద్ధకామేనైతి॥యుద్ధకామేనతాహృతాఃఅహృతాః-తాసుహృతాసుతాసాంసంబంధుభిస్సహాయుద్ధంభవిష్యతీతియుద్ధంకామయిత్వాతేనాహృతాఃసతుతాఃకామయిత్వా॥౬౯॥ఎనమేవాధాంవివృణోతి - నతత్రేతి॥తత్రఅహృతాసుకాచిదపిప్రమదావీర్యోపపన్నేనరావణేనలభ్యా-కింతుగుణేనసాందర్యాదిగుణేనలభ్యా॥౭౦॥బభూవేతి॥ఇమాఃరాక్షసరాజభార్యాయధాన్యభత్రావిశిష్టాఃసకలభోగయక్తాః-తథారాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిస్వభత్రాసహితాయది- అస్యరావణస్యసుజాతం శోభనంఇతిసాధుబుద్ధిః హరిశ్చరస్యహనుమతఃబుద్ధిఃబభూవ-అయంరావణః రాఘవధర్మవత్తుంయదిప్రత్యర్థయేత్ - తదాలస్యజన్మశోభనంస్యాదితిహరిశ్చరస్యబుద్ధిర్జాతేత్యర్థః-యద్వారాఘవధర్మవత్తుయధారావణేనబలాదానీతాఇమారాక్షసరాజభార్యాయధాయదినుగ్రీవేణబలాద్భృతాయది- తదాహరిశ్చరస్యసుగ్రీవస్యసుజాతంహీతిసాధుబుద్ధిఃసన్తంత్రిబుద్ధిఃఅన్యహనుమతః-ఈదృశీబుద్ధిర్బభూవేత్యన్యయః - యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాయధారావణేనాహృతాఇత్యర్థః- రాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిఅనైనాహృతాయది-తదాలస్యరావణస్యసుజాతంకింసమృద్ధువిష్యతికింభవిష్యత్యేవేతిహరిశ్చరస్యబుద్ధిర్బభూవ ॥ శ్లో ॥ మమదయితతరాహృతావనాంతాద్రజనిచరణితదావినుధ్యసాకధయమమరిపుంతమద్యవైష్ణవగవతేయమసాదసంసయామీతిరామచాక్యాద్రావణస్యనసమృద్ధువిష్యతీత్యర్థః- యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాయధామయాదృష్టాఇతిశేషః - రాఘవధర్మవత్తుత్సవీర్యశీయదిఅదృష్టాయదిత్యర్థః - తదాలస్యమనుజాతంఅస్యహనుజన్మసఫలమితిహరిశ్చరస్యబుద్ధిర్బభూవ॥శ్లో॥యశ్చమాసాన్నివృత్తోగ్రేదృష్టాసీతేతివత్సృతి॥మత్తుల్యవిభవోభూగైఃసుఖంసవిహరిష్యతి॥ తతఃప్రియతరోనాస్తికమప్రా

ద్రావణ్యైశ్వర్యమవిద్భిన్నంస్యాత్ - సాధుబుద్ధేశత్రాణామపిహితమన్వేషయతః || ౭౨ || కింబచింతాంతరమాహపునశ్చేతి || అథసఃహనుమాన్-సీతాగుణ
తఃపాతిప్రత్యాదిగుణతః-ధ్రువంవిశిష్టాహి-అస్యాంపతద్విషయే-మహాత్మానుహాకులప్రసూతోపిఅయంలంకేశ్వరః. అనార్యకర్తృఅపహరణరూపంకర్తృ-కృతవాక్-
కష్టమితిఆర్తరూపఃఅత్యంతమాతః-ప్రశంసాయాంరూపం-పునశ్చౌభిచింతయత్ - వైదేహ్యోద్భవప్రతత్వాత్పతిప్రత్యభంగోనభవేదేవఅపతుమిధ్యావదమే
వోత్పాతితవానితిభృశందుఃఖతస్సచింతితవానిత్యధః-యద్వాబధూవేత్వాది-రాక్షసరాజపత్నితాస్వభాత్రాసంగతాచేత్సితాపహరణంనకృతవాంశ్చే
తదాస్యసుజాతమిశ్యుక్తం- తత్రనిరశయసౌందర్యాదిశాలిన్యామైధిల్యైరక్షత్రీసామ్యంచితయతామయాహివోపమాకృతేతిపశ్యాత్తాపయుక్తస్సకాలచిం
తయత్ - హియస్సాత్సితాగుణతఃవిశిష్టాఅతఃఆతఃస్వరూపస్సచింతయత్ - మయాహి నౌపమైవకృతేత్యచింతయత్ - అథఅథాపి-అస్యాంసీతాయాం- అనార్య
కర్తృధర్మణరూపంకర్తృ-కృతవాక్-కష్టంసర్వమిదంలంకేశ్వర్యంబ్రాహ్మంభవిష్యతీత్యచింతయేత్వర్థః - యద్వారామవధర్మపత్నీయధారావణేనబలాదాసీతాతథా
రాక్షసరాజభార్యోబలాత్సుగ్రీవేణబంధిక్తౌశ్చేదస్యహరిశ్వరస్యసుగ్రీవస్యసుజాతంహీతి-సాధుబుద్ధేశఃసంతృప్తిబుద్ధేశః-అస్యహనుమతః - బుద్ధిర్బభూవేత్యర్థః
యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యోయథారావణేనరక్తాః-ఈదృశీరాఘవధర్మపత్నీయదిపవనురక్తాచేత్ - అస్యసుజాతమితిసాధుబుద్ధేరపిబుద్ధిర్బభూవ-విశ్వరూ
తిశయదర్శనవిస్తర్యాదితిభావః-అతఎవవక్ష్యతి-అహూవీర్యమిత్యాదినా-ఏవంహరారుక్తాన్వశయితవానిత్యాహ-పునశ్చేతి - హియస్సాత్సితాగుణతఃపాతిప్ర
త్యేనవిశిష్టాసర్వోత్కృష్టాఅతఃఆతఃరూపఃకింమయావ్యాహృతమిత్యనుతప్తస్థ - అస్యామనార్యకర్మకృతవానిత్యచింతయత్ - అస్మిన్సగేత్రిసప్తతిశ్లోకాః||
ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - శృంగారతిలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యానే - నవమస్కంధః. *****

రస్యయదీదృశీరాఘవధర్మపత్నీ-ఇమాయధారాక్షసరాజభార్యాసుజాతమస్యేతిహిసాధుబుద్ధేశః|| ౭౨||పునశ్చసోచింతయదాతరూపోధ్రువంవి
శిష్టాగుణతోహిసీతా|అథాయమప్యాంకృతవాన్మహాత్మాలంకేశ్వరఃకష్టమనార్యకర్మ|| ౭౩||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - నవమస్కంధః*****

ణాద్విశేషతత్త్వి- సుగ్రీవవచనాత్ ప్రభాఃసుగ్రీవస్యప్రియసంపాదకత్వేన మమజన్మసఫలమితిభావః - యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాః యథావాయాగృహ్టాః
రాఘవధర్మపత్నీ-ఈదృశీయదిదృష్టాయది-అస్యసీతాయా అదశేనహేతునాసుగ్రీవరామాదిభిర్యాత్ ప్రాయోపవేశనాయో ద్యుక్తాంగదాది వానరసమూహ
స్యేత్యర్థః - సుజాతమితిహరిశ్వరస్యబుద్ధిబంధూవ||శ్లో||అప్రవృత్తాచసీతాయాఃపాపమేవకరిష్యతి-తస్మాత్తువమిహదైవప్రాయోపవిశనంహింసః-త్యక్త్వా
పుత్రాంశ్చదారాంశ్చధనానిచగృహణీచేతి | సీతాదశేనవ్యధితాంగదాదీనాంపునజీవితలభాత్సుజాతమితిభావః - యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాయథా
జీవంతీత్యర్థః - రాఘవధర్మపత్నీ ఈదృశీజీవతియది తదాలస్యరామస్యసుజాతమితిహరిశ్వరస్యబుద్ధిబంధూవ - జ్ఞాయతాంసౌమ్యవై దేహీయదిజీవతివా
నవా - నహ్యహంజీవతుంశక్తస్తామృతేజనకాత్మజామితిసీతాజీవితసంశయవ్యధితస్యరామస్యసీతాజీవితనిశ్చయేనతి స్వజీవితలభాత్సుజాతమితిభావః - యద్వా
హేరాక్షసరాజభిర్యాః(స్త్రీ)యోయథాభార్యాఃఎవంరాఘవధర్మపత్నీఈదృశీయదిఅస్యతవసర్వసంపత్సమృద్ధియై క్షపుత్రపౌత్రాదిసహితస్యాస్యతవేత్యర్థః
సుజాతంహికింసమృద్ధుఃపిష్యతికింనభవిష్యతీతిరావణస్యసీతముపదేప్యవమితి హరిశ్వరస్యబుద్ధిబంధూవ||శ్లో||తద్భవాద్దృష్టధర్మాధఃతపఃకృతపరిగ్రహః | పర
దారాన్మహాప్రాజ్ఞ నౌపరోధుంత్యమహాసీతిహితోపదేశస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ | యద్వాఏతాసాంమధ్యేసీతానాస్తీనిశ్చి నౌతి- బధూవేతి || ఇమారాక్షస
రాజభార్యాయథాయాదృక్రూపవత్ప్రత్యర్థః- యదికిమిత్యథే-రాఘవధర్మపత్నీఈదృశీకిం-ఈదృక్రూపవతీకిం - కింతుప్రిలోకసుందరీత్యర్థః - అతఎవాత్ర
నాస్తీతిశేషః-ఇత్యస్యహరిశ్వరస్యసుజాతంనిశ్చితంయథాతథాబుద్ధిబంధూవ|| ౭౪|| ఓంతాంతరమాహ || పునశ్చేతి || సీతాగుణతఃపాతిప్రత్యాదిగుణతో ధ్రువంవిశి
ష్టాహి అస్యామేతద్విషయే లంకేశ్వరః అన్యాయకర్మఅపహరణరూపంకర్మకృతవాక్కష్టమితిసహాత్మాహనుమాన్ఆతరూపస్సకపునశ్చౌచింతయదితిసంబం
ధః|| ౭౩||ఇతిశ్రీమహేశ్వరచిధావిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - నవమస్కంధః. *****

తత్ర దివ్యోపమము త్యాదిశయనాసనంశయనస్యాసనంఖట్యామిత్యర్థః॥దాంతేతి॥దాంతానిదంతవికారభూతాని-కాంచసానికాంచనమయానిచ-అతవచి
 త్రాణినానావణానిఅంగనియేషాంతైః-ప్రాంతేదంతమయైఃతతఃపరంకాంచనమయైఃసర్వత్రవైహూర్యనిమిత్తైరిత్యర్థః-మహాధనైఃమహామూల్యైఃవరా
 సనైఃశయనావరోహణకాలేవిశ్రమాయస్థాపితైః-ఉపపన్నంఆవృతం॥రా॥తత్రైతి॥శయనాసనంఆస్యతేస్త్రిన్నిత్యాసనంశయనాసనంపర్యం
 కాధారధిష్ఠ్యమితియావత్॥౨॥తస్యేతి॥ఎకతమేదేశే-శిరోభాగిత్యర్థః॥రా॥తస్యేతి॥తస్యచైకతమేదేశేపర్యంకాధార
 ధిష్ఠ్యస్యకస్త్రిన్నిత్యుదేశే॥౩॥ఉక్తమేవపర్యంకంపునర్వణాయన్నాహజాతరూపేత్యాదిసాచిత్రభాసాఃసూర్యస్య-ఆవికాజినంఊణాయుచమ-తేనపర్యం
 కస్యోపరిఫలకాసంధీయతే-భరమాల్వానాంఅశోకాతిరిక్తపుష్పాణాం॥రా॥తత్రైవప్రదేశేపరమాసనంచదదేశే-త్యాహ-జాతరూపపరిక్షిప్తమిత్యాదినాశ్లోకత్ర
 యేణ॥పరమాసనంపర్యంకంఅస్మాచ్ఛ్లోకాత్ప్రకృత్యచైకతమేదేశిత్యర్థః-ఏతస్మాదనంతరంకెముచిత్తో-శేషులేఖకశ్రీమాదాల్లిఖితఃపరమాల్వానాంవరపు
 ష్పాణాం॥౬॥తస్త్రిన్నిత్యాదిమహారజతనాసనంహేమచిత్రతవాససం-మహారజతంహేమ-మహారజనవాససమితిపారేకుసుంభరాగరంజితవస్త్రమిత్యర్థః-స

తత్ర దివ్యోపమముఖ్యంస్ఫాటికంరత్నభూషితమ్ । అవేక్షమాణోహనుమాదదశశయనాసనమ్*దాంతకాంచనచిత్రాంగైర్వేదూర్వై
 శ్చవరాసనైఃమహాద్వాపరణాపేతైరుపపన్నంమహాధనైః॥౨॥తస్యచైకతమేదేశేస్రోగ్ర్యమాలావిభూషితమ్ ।దదర్శచాండురంభత్రంతారాధి
 వతిసన్నిభమ్॥౩॥జాతరూపపరిక్షిప్తంచిత్రభానుసమప్రభమ్ ।అశోకమాలావితతందదర్శపరమాసనమ్*వాలవ్యజనంస్తాభివీజ్యమానంసమం
 తతః । గంధైశ్చవివిధైర్జాప్తంవరధూపేనధూపితమ్*పరమాపరణాస్త్రీణామావికాజినసంవృతమ్ ।దామభిర్వరమాల్యానాంసమంతాదుపశో
 భితమ్॥౬॥తస్త్రిన్నిమూతసంకాశంప్రదీప్తోత్తమకుండలమ్ ।లోహితాక్షంమహాబాహుంమహారజతవాససమ్*లోహితేనానుచిత్రాంగంచందనేనసు
 గంధినా ।సంధ్యారక్తమివాకాశేతోయదంసతటిర్ణణమ్*వృతమాభరణైర్దివ్యైస్సరూపంకామరూపణమ్ ।సవృక్షవనగుల్మృత్యంప్రనుప్తమవ
 ముందరమ్*కీడితోవరతంత్రావరాభరణభూషితమ్ ।ప్రియంరాక్షసకన్యానాంరాక్షసానాంనుఖావహమ్*పీత్యాప్యుపరతంచాపిదదర్శ

తత్రైతిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥తత్ప్రసిద్ధందివ్యోపమంఇంద్రశయనోపమంఅవేక్షమాణఃఇతస్తతోవలోకయ-శయనాసనంశయనంవ
 తదాసనంవశయనాసనంపర్యంకం-ఉభయోపకారాదుభయవ్యవదేశః-యద్వాఅస్యతేస్త్రిన్నిత్యాసనంశయనస్యాసనంశయనాసనంశయనగృహమిత్యర్థః॥వై
 డూర్వైర్వరాసనైఃఉపపన్నముభితఆవృతంశయనాసనందదేశేతిసంబంధః॥తిలకం॥తత్రశాలాయాం-శయనాసనంపర్యంకప్రతిష్ఠాపనవేదికా॥తస్యైవవణా
 నం-దాంతేత్యాది-గజదంతమయానిస్వర్ణమయానివచితాశిశిత్రయుతానిఅంగనిపాదాదిరూపాణియేషాంతైఃమహాహే-స్రరణోపేతైఃబహుమూల్యాస్త్రర
 ణయైఃవైడూర్వైరిత్యుపలక్షణం-వైహూర్యవర్షరాగాదినిమిత్తైర్వరాసనైః-స్త్రీశయనపర్యంకైర్మహాధనైర్బహుమూల్యైరుపపన్నం॥౨॥తస్యేతి॥తస్య
 పర్యంకస్యఏకతమేదేశేశిరోభాగే॥౩॥అథాత్రరావణదశనాయపునఃపర్యంకదశశయనమాహ-జాతరూపేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ॥జాతరూపపరిక్షిప్తంస్వణానిమి
 తం-గంధైర్జాప్తందివ్యగంధైరధివాసితం-ఆవికాజినసంవృతంఆవికాజినంఊణాయుచమ-పరమాల్వానాంవరపుష్పాణాం॥౬॥పరమాసనంపర్యంకంతస్యైకదేశేద
 దశ-అశోకపుష్పమాలాయుక్తం-యద్వాయత్సన్నిధానశోకాభావస్తాదృశమాలాయుక్తంచిత్రభానురగ్నిః॥వాలవ్యజనంచామరం-సనుసంభాగగృహేతతాప్రి
 నిద్రాణస్యకథంవాలవ్యజనవీజనంకథంచహనూమతస్తాభిరదశశమితిచేన్న-యంత్రనిమిత్తస్త్రీప్రతిమాదిభిఃతత్రాపితత్సంభవాత్॥ఆవికాజినంఊణాయుచ
 ర్మతద్ధిపరమమృదులంతేనసంవృతం-సంవృతపర్యంతప్రదేశంమాల్యంపుష్పం॥౬॥తస్త్రిన్నితి॥మహారజతవాససంహేమచిత్రతవాససం॥౬॥తస్త్రిన్ప్రనుప్తమిశేషః
 మహారజతంస్వణాంతత్తంతునిర్మితవాసోధారిణం-రావణస్యతిత్స్థానీయంసావర్ణంనాసః॥సవృక్షవనగుల్మృత్యంపుష్పసహితవృక్షవనగుల్మృత్యంముందరమివ

వృక్షవనగుల్కృత్యంసవృక్షైర్వనైఃసుత్పత్త్యంప్రసుప్తంనిశ్చలమిత్యధః॥౧౦౪॥౧౦౫॥అథేతి॥అథలపసవణానంతరం ఆరోహణమాసాద్యవేదికాంతరమాశ్రితః - సోపానమాగేణాన్యవేదికామారూఢత్విత్యధః॥౧౦౩॥శుశుభఇతి॥యస్యగంధేనాన్యేహస్త్రినోభీతాభవంతిసగంధహస్తీప్రప్రవణంనిర్భూరం॥౧౦౪॥కాంచనాంగదేత్యాదివిక్షిప్తాప్రసారితావిష్ణువక్త్రపరిక్షతావిష్ణుఙ్గపేంధ్రఃసంగతాదేహానురూపాసంహతాదృఢసంధిబంధావిక్షిప్తాశయనేనిహితౌ-పంచాంగులిమత్తయాపంచశీమావిత్వక్తం - ఎతదంతస్యదదశేత్యనేనాన్వయః-అత్రద్విభుజత్వేకముఖత్వేక్షిఃస్త్రీణాంకామనీయత్వాయ ॥ ౧౦౪ ॥ శశక్షతజేత్యాదియతేడికారావయతుంశీలమనయోరస్తీతతథా-దదర్శేతిపునరభిధానంవిశేషణాంతరవివక్షయా॥ రా॥శశక్షతజకల్పేనశశరుధిరసదృశేన॥౧౦౫॥తాభ్యామితి॥పరిపూర్ణాభ్యాం-దీర్ఘవృత్తాభ్యామిత్యధః॥౧౦౬॥చూతేత్యాదినిశ్వాసస్యచూతాదిసురభిత్వంతదధివాసితరసావల్యాదిమధుసేవనాత్ - మృష్టాన్నరససంయుక్తఃషడ్రసపదార్థగంధయుక్తఃపానగంధపురస్కరఃపీ

సమహాకపిః॥౧౦౪॥భాస్వరేశయనేవీరంప్రసుప్తంరాక్షసాధిపమ్*నిశ్చస్వసంతంయథానాగంరావణంవానరర్షభః॥ ఆసాద్యపరమోద్విగ్నసోపాసర్పత్సుభీతవత్॥౧౦౫॥అథారోహణమాసాద్యవేదికాంతరమాశ్రితః । సుప్తంరాక్షసశూదూలంప్రేక్షతేస్తమహాకపిః॥౧౦౬॥శుశుభేరాక్షసేంద్రస్యస్వపతశ్చయనోత్తమమ్ । గంధహస్త్రినిసంవిష్టేయథాప్రప్రవణంమహత్ ॥ ౧౦౪ ॥ కాంచనాంగదగద్గావదదశశశవహాత్మనః । విక్షిప్తారాక్షసేంద్రస్యభుజావింద్రధ్వజౌపమా*విరావతవిమాణాగ్రైరాపీడనకృతవ్రణౌ । వజ్రోల్లిఖితపీనాంసౌఽష్టువక్త్రపరిక్షతౌ * పీనాసమసజాతాంసాసంగతౌబలసంయుతౌ । సులక్షణనఖాంగుష్ఠౌస్వంగులీతలలక్షితౌ * సంగతౌపరిపూర్ణావృత్తాకరికరోపమా । విక్షిప్తాశయనేశుభ్రేపంచశీర్వావివీరగా॥౧౦౫॥శశక్షతజకల్పేనసుశీతేనసుగంధినా॥చందనేనపరాధ్యేనసస్వమలిప్తాస్వలంకృతౌ*ఉత్తమస్త్రీవిష్ణుదితౌగంధౌత్తమనిషేవితౌ । యక్షవన్దీగంధర్వదేవదానవరావిశౌ*దదర్శసకపిస్త్రస్యబాహూశయనసంస్థితౌ॥సుప్తామహాహీరుషితావివ॥౧౦౬॥తాభ్యాంసవరిపూర్ణాభ్యాంభుజాభ్యాంరాక్షసేశ్వరఃశుశుభేవలసంకాశశ్శృంగాభ్యామివమందరః॥౧౦౭॥చూతపున్నాగసురభిర్వక్తతోత్తమసంయుతః॥మృష్టాన్నరససంయుక్తఃపానగంధపురస్కరః *తస్యరాక్షససంహస్యనిశ్చక్రామమహాముఖాత్ । శయానస్యవినిశ్చానఃపూరయన్నివతద్వహమ్॥

స్థితం-బాహవోయస్యవృత్తౌఃనాసాదయోగుల్కృః॥ ౧౦౪ ॥ తి॥యథానాగంగజమివనిశ్చస్వసంతంరావణంఆసాద్యప్రాప్యపరమోద్విగ్నఃఅయంపాపీదేవీంహృతవానిత్యేతత్పమిపెవస్థానమనుచితమితిఖన్నచిత్తోపాసర్పత్సుభీతవత్సుభీతోయథాభయహేతాపిశాచాదిసంఘభస్థాతుమశక్తోపసర్పతతద్యత్ ॥ ౧౦౫ ॥ అథేతి॥ ఆరోహణంసోపానం-వేదికాంతరంసోపానపర్వమధ్యం॥౧౦౩॥శుశుభఇతి॥ గంధహస్త్రినియస్యగంధేనలన్యేగజావిభ్యతిసంగంధహస్తీతి ॥ మత్తగజేననితరాంసంవిష్టంఅధిస్థితంమహత్ప్రప్రవణమివ॥౧౦౪॥కాంచనేతి॥విక్షిప్తాదీర్ఘా* వజ్రోల్లిఖితపీనాంసౌవజ్రేజేఙ్గల్లిఖితౌక్షతౌపీనాంసౌయయోస్తా* పీనావతి ॥ సమాపరస్పరసదృశౌ-సంగతౌదృఢసంధిబంధౌ-సంహతావితిపారేవ్యయమేవాదః-విక్షిప్తాప్రసారితౌ ఎతాదృశౌబాహూదదర్శేతిపూర్వేణసంబంధః - దదర్శసకపిత్వత్తదదశేతక్రీయాపదావృత్తిర్విశేషణబాహుభ్యాత్ ॥తిలకం ॥మహాత్మనఃమహాశరీరస్య-ఆపిడనెయుధ్యైకృతవ్రణౌకృతవ్రణిణౌ - వజ్రవక్త్రయోరప్యసాధ్యమృత్యురితిభావః॥స్వంగులీయకలక్షితౌశోభనాంగులీయకభూషితౌ॥౧౦౫॥తిలకం॥శశస్యక్షతజంరక్తమణిలోహితవర్ణం ॥ఉత్తమస్త్రీణాంవిష్ణుదితంవివర్ణనమాలింగనాదియయోస్తా॥దదర్శఅత్యాదరేణావశ్యత్ - నాతఃపునరుక్తిః మహాహీమహాసర్పౌ॥౧౦౬॥తాభ్యామితి॥భుజాభ్యామితిద్విభుజత్వం-వహాముఖాదివక్ష్యమాణమేకముఖత్వంచ-రావణస్యకామయాపిత్యాత్సంగచ్ఛతేతిలకం॥అత్రద్విభుజత్వకథనాత్ యుద్ధాదికాలవవశితేభుజత్వందశశీర్వత్వంచబోధ్యం॥౧౦౭॥చూతేతి॥నిశ్వాసస్యచూతాదిసురభిత్వంతదధివాసితవస్తుసేవనాదిద్వారా-మృష్టాన్నరససంయుక్తఃషడ్రసపదార్థగంధోపేతః - పానగంధపురస్కరఃపీయతీతిపానంషడ్రసధుతద్గంధయుక్తః॥తి॥వివక్తతోత్తమసంయుతఃఉత్తమవక్త్రగంధయుతఃఅయంపురుషవిశేషశ్చసనదర్శితకతకః-పానంషడ్రసాక్షసత్వాదేవచామాచారేణపూజాకరణా

యత్యతిపానంమధుతద్గంధయుక్తః॥౨౪॥ముక్తామణితాపవృత్తైస్సస్థానాత్ కించిచ్ఛృణోతేన-అపవిధేనపర్యసైస్యమేణుడ త్తరీయయాపేణ-విద్యుద్గణై రివవిద్యుత్సము
 హైరివ-రావణంతస్యపత్నీశ్చదదర్శేత్యన్వయః॥ రా॥ విరాజతావత్ సేతువలక్షణేతృతీయా-వక్షసావిరాజితమితివాపారః॥౨౫॥ రతుఃపతేగృహభివర
 శేషః॥౩౧॥నృతైతి॥రాక్షసేంద్రస్యభుజఃఅంకంగచ్ఛంతీతిరాక్షసేంద్రభుజాంకగాః-ఉత్పంగౌపవేశనాలింగనాఖ్యాంలాళితాభివ్యర్థః-వరాభరణధారిణ్యతి
 ద్వితీయాథేప్రథమా-నిష్ణాఃశయానాః-దదృశ్యత్వాత్ సేవదమామః॥౩౨॥వజ్రేతి॥శ్రవణాంతేష్వంగదదర్శనంబాహూనుపథాయశయనాత్॥౩౩॥౩౪॥అంగ
 హరై రితి॥అంగహరఃనృత్తవిశేషాదంగవిత్తేషవిశేషఃసఖోక్తంభరతశాస్త్రే-అంగనాంయోగ్యదేశేషుహరణేనయథోచితం । అంగనివతతనీయత్వాదంగహర
 స్తథోచ్యతఇత్యాది॥కౌముదైఃసుకుమారైః-నృత్తశాలినీసుమస్త్యవస్థాయామపివాసనాబలేననృత్తసన్నివేశవిశిష్టాస్థితేత్యవ్యతే॥౩౬॥కాచిద్విణామితి॥మహాన
 దీప్రకీణామహానదీప్రస్థతా-నలినీసములనాశదశంపద్మజాలక-పోతంయానపాత్రం- వీణాంపరిష్వజ్యప్రసూప్తాకాచిత్ సద్యాంష్టవమానాయదృచ్ఛయాపోత
 సంయుక్తానలినీవప్రకాశతఇత్యర్థః॥౩౭॥అన్యేతి॥మద్భుతేనడవఁడై ఇతిద్రుమిడనామయుక్తేనవాద్యవిశేషేణ॥౩౮॥కాచిద్వంశమితి॥వంశం-కేణుం॥౪౦॥వివంఘిమితి

౨౪॥ముక్తామణివిచిత్రేణకాంచనేనవిరాజితమ్ । మకుటేనాపవృత్తేనకుండలోజ్జ్వలితాసనమ్ * రక్తచందనదిగ్ధేనతథాహారేణశోభనా । పీనాయ
 తవిశాలేనవక్షసాభివిరాజితమ్ * పాండరేణాపవిధేనయోమేణుత్తతజేతుణమ్ । మహాహేణసుసంవీతంపీతేమోత్తమవాససా*మాషరాశిప్రతికా
 శంనిశ్శ్వసంతంభుజంగవత్ ॥ గాంగేమహతిలోయాంతేప్రసూప్తమివకుంజరమ్*చతుభిఃకాంచనైదీప్రైర్దీప్యమానవతుడిశమ్ । ప్రకాశీకృతస
 ర్వాంగంమేఘువిద్యుద్గణై రివ * పాదమూలగతాశ్చాపిదదర్శనుమహాత్మనఃపత్నీస్సప్రియబార్యస్యతస్య॥రతుఃపతేగృహ * శశిప్రకాశవదనా
 శ్చారుకుండలభూషితాః । అన్లునమాల్వ్యాభరణాదశశహారియాధపః॥౩౧॥నృత్తవాచితక్రమశలారాక్షసేంద్రభుజాంకగాః । వరాభరణధారి
 ణ్యోనిషణ్ణాదదృశేహరిః॥౩౨॥వజ్రైవై డూర్వగర్భాణిశ్రవణాంతేషుయోషితామ్దదర్శతాపనీయానికుండలాన్యంగదానిచ॥౩౩॥తాసాంచంద్రోప
 మైర్వక్త్రైశ్శుభైర్లలితకుండలైః । విరరాజవిమానంతన్నభస్తారాగణై రివ॥౩౪॥మదవ్యాయామభిన్నాస్తారాక్షసేంద్రస్యయోషితః । తేషుతేష్వవ
 కాశేషుప్రసూప్తాస్తనుమధ్యమాః॥౩౫॥అంగహరైస్తవైవాన్యాకౌముదైర్నృత్తశాలినీ । విన్యస్తశుభసర్వాంగీప్రసూప్తావరవణిని॥౩౬॥కాచిద్వి
 ణాంపరిష్వజ్యప్రసూప్తాసంప్రకాశతే । మహానదీప్రకీణేవనలినీపోతమాశ్రితా॥ ౩౭॥ అన్యాయక్షుగతేనైవమద్భుతేనాసి తేతుణా । ప్రసూప్తాభామి
 భాతిబాలపుత్రేవవత్సలా॥౩౮॥పటహంచారుసర్వాంగీపీడ్యశేతేశుభస్తనీ । చిరస్యరమణలభ్యాపరిష్వజ్యేవభామిని॥౩౯॥కాచిద్వంశంపరిష్వజ్య

స్తధుపానం॥౨౪॥ముక్తైతి॥అపవృత్తైస్సస్థానాత్కించిచ్ఛృణోతేనఉపలక్షితం * రక్తేతి ॥ ఎతాదృశవక్షసాఉపలక్షితంఅపవిధేనపర్యసైస్యమేణుడ త్తరీయతయాభ్య
 తేనఉపలక్షితం* చతుర్థిరితి॥విద్యుల్లతైరితిపాతేలింగవ్యత్యయఅవః-విద్యుద్గణై రితివాపారః-ఉక్తవిశేషణవిశిష్టం-రావణంతస్యపాదమూలగతాఃపత్నీ శ్చదదర్శ
 తిసంబంధః॥రతుఃపతేగృహభివర శేషః॥తిలకం॥అపవృత్తైస్సస్థానాత్కంతృప్త్యసైస్యవిరాజతామకుటేనఉపలక్షితం॥శోభనాహారేణశోభనహారవతా-వక్షసోపలక్ష
 తం॥పాండురేణయోమేణ-పరిధానీయన-కటేరధస్సంవీతం-పీతేమోత్తరీయేణసుసంవీతమితివ్యర్థః॥తోయాంతేతోయమధ్యే॥కాంచనైఃకాంచనస్తంభగైఃచతుడిశ
 శంచతుర్దిక్షుదీప్యమానం-అత్యంతసంయోగి ద్వితీయా॥రతుఃపతేగృహభివర్యత్తరాన్వయి॥ అన్లునమాల్వ్యాభరణాదేవకన్యాభివ్యర్థః॥౩౧॥నృతైతి॥రాక్షసేంద్ర
 భుజాంకగాః-రాక్షసేంద్రస్యభుజావంకంచగచ్ఛంతీతితథా-పల్లభాభివ్యతియవత్-ధారిణ్యఃధారిణ్యోనిషణ్ణాఃశయితాః॥౩౨॥తిలకం॥బాహూవధానత్వాదంగదానా
 మపిశ్రవణాంతేదర్శనంబోధ్యం॥౩౩॥తిలకం॥విమానంమంచవిశేషః-పుష్పకమిత్యన్యే-విరాజతవ్యరాజత॥౩౪॥మదేతి॥మదవ్యాయామఃమదాధిక్యం॥౩౫॥అంగహ
 రై రితి॥అంగహరైఃఅంగవిత్తేషైః-నృత్తశాలినీవిశేషణాత్ సుమస్త్యవస్థాయామపివాసనాబలేననృత్తసన్నివేశవిశిష్టాస్థితేతిసూచయతి ॥ తిలకం ॥ విశేషేణస్య
 స్తంశుభంయేమథాత్రాతాదృశానిసర్వాణ్యంగానియస్యాః॥ ౩౬॥ కాచిద్విణామహానదీప్రకీణేవనలినీపోతమాశ్రితా॥౩౭॥ అన్యాయక్షుగతేనైవమద్భుతేనాసి తేతుణా । ప్రసూప్తాభామి
 శంపద్మజాలకంపోతంయదృచ్ఛయాగతంష్టవమాశ్రితవతీన-వీణాంపరిష్వజ్యప్రకాశతఇత్యసంబంధః॥తిలకం॥మహానదీప్రకీణామహానద్యాంప్రకీర్ణపుష్పవతా-డై

విపంచీసప్తతంత్రీ-షట్పత్రివీణా||౪౮||౨||భుజేతి||వణవేనమర్ద్యేన||౪౯||డిండిమమితి||యథాసూర్వాత్తదైవానక్తడిండిమాన్యాతండిండిమం-పరిగృహ్యపరివృజ్య-ప్ర
 సుప్తా-కథమివ-తరుణంవత్సముపగూహ్యవండిండిమఃపణవభేదః-యద్వాఅన్యాభామినీడిండిమంపరిగృహ్యవలంబ్యతదైవఆసక్తడిండిమాఆలింగితాన్యండిండిమాతరు
 ణంరమణముపగూహ్యవత్సంపుత్రంపరిగృహ్యప్రసుప్తా-యద్వాడిండిమంపరిగృహ్యవాదనాధాంపరిగృహ్యతదైవవాదనకాలవపఆసక్తడిండిమాఅన్యా-తరుణం
 వత్సంముపగూహ్యవప్రసుప్తా||౪౮||కాచిదితి||ఆడంబరంరూర్యభేదం-భుజసంభాగపీడితంభుజపరిణాహపీడితంభుజపరిణేపపీడితంవా||రా||ఆ
 డంబరస్తూర్యభేదః-ఆడంబరస్సూర్యభేదః-భుజసంభాగపీడితంభుజపరిణాహపీడితంభుజపరిణేపపీడితంవా||రా||ఆ
 సుమాజితా-అపవిధ్యకలశనిగళితగంధోదకసిక్తాకాచితవసంతేష్లానిపరిహారాయసలిలవసంముఖీతామాలేవబభావిత్వధాః-పుష్పశబళిత్యనౌకలశస్థజలస్య
 కుంకుమాదిరససిక్తత్వమువ్యతే-సర్వాభరణభూషితత్వంవా-ఇయంచరావణస్యకరకధారినీగమ్యతే||౪౯||౪౯||ఆతోద్వాసీతి||ఆతోద్వాని-తతంపీణాదికంవా
 ద్యమానద్ధంమురజాదికం|వంశాదికంతుసుషిరంకాంస్యంతాలాదికంఘనం|చతుర్విధమిదంవాద్యంవాదితాతోద్యనామకమిత్యమరః||౫౦||ముక్తామణీత్యాది||కి
 మివశౌరీమిత్యత్రాహకనకవర్ణాంగీమితి||ఇష్టంరావణస్యేతిశేషః||౫౧||హాషణత్యధః||హాషణాయుక్తఃసనంద-ఉత్తరోత్తరమానందమవాపేత్యధః||రా||

సుప్తాకమలలోచనా | రహఃప్రియతమంగృహ్యసకామేవచకామినీ || ౪౮ || విపంచీపరిగృహ్యన్యానియతాన్యత్తశాలినీ | నిద్రావశమనుపాశ్రీప్తాస
 హకాంతేవభామినీ||౪౯||అన్యాకనకసంకాశైమ్భుమపీనైమకానూరమైః | మృదంగంపరిపీఠ్యాంధైఃప్రసుప్తామత్తలోచనా||౪౯||భుజపాశ్వాం
 తరస్థేనకక్షగేనకృశోదరి | వణవేనసహనింద్యాసుప్తామదకృతశ్రమా||౪౯||డిండిమంపరిగృహ్యన్యాత్తదైవానక్తడిండిమా||ప్రసుప్తాతరుణంవత్సము
 పగూహ్యవభామినీ||౪౯|| కాచిదాడంబరంనారీభుజసంభాగపీడితమ్ | కృత్వాకమలపత్రాక్షీప్రసుప్తామదమోహితా||౪౯||కలశీమపవిధ్యాన్యా
 ప్రసుప్తాభాతిభామినీ | వసంతేపుష్పశబళితామాలేవపరిమాజితా||౪౯||పాణిభ్యాంచకుచౌకాచిత్సవణకలశోపమాండవగూహ్యబలాసుప్తాని
 ద్రాబలపరాజితా||౪౯||అన్యాకమలపత్రాక్షీపూర్ణేందునద్యశాననా|అన్యామాలింగ్యసుశ్రోణీంప్రసుప్తామదవిహ్వలా||౪౯||ఆతోద్వానివిచిత్రాణిపరి
 వృజ్యవరస్త్రియః|నిపిడ్యచకుచైస్సుప్తాఃకామిన్యఃకాముకానివ||౪౯||తాసామేకాంతవిన్యస్తేశయానాంశయనెశుభేదదర్శరూపసంపన్నామపరాం
 సకపిస్త్రియమ్||౫౦||ముక్తామణీసమాయుక్తైర్భూషణైస్సువిభూషితామవిభూషయంతమివతత్స్వప్రీయాభవనోత్తమమ్*శౌరీంకనకవణా
 భామిస్తామంతఃపురేశ్వరీమ్ | కపిమండోదరింతత్రశయానాంచారురూపిణీమ్ * సతాందృష్ట్యావహాబాహుభూషితాంమారుతాత్మజః | త

వాత్సంగతంష్టవమాశ్రితాపద్మినీవహతస్థానేలత్రవీణా||౫౧||తిమ్మడుకోవాద్యభేదః||౫౨||తిపిడ్యాలింక్యేత్యధః||౫౩||విపంచీమితి||విపంచీవీణాశబ్దం||౪౯||తి|| మ
 దకృతశ్రమామదవతి-వాదనెనకృతశ్రమాచ||౫౩||డిండిమమితి||పరిగృహ్యఅవలంబ్యతదైవానక్తడిండిమాఆలింగితాన్యండిండిమా - తరుణంరమణంవత్సంపుత్రం
 చపరిగృహ్యప్రసుప్తా||తిలకం||డిండిమంపరిగృహ్యఆలింగ్య-ఆసక్తడిండిమాపృథ్వదేశసంబద్ధాన్యండిండిమా-తరుణంరమణం-వత్సంపుత్రంచపరిగృహ్యప్రసుప్తేవ||౪౯||
 కాచిదితి||ఆడంబరంరూర్యభేదః-భుజసంయోగఃభుజసంక్షేపః||౪౯||కలశీమితి||కలశీంసలిలసంభృతామిత్యధః అపఃధ్యవర్యస్య-పరిమాజితావివర్యస్తస్వకీయ
 కలశోదకాద్రీకృతశరీరానారీ-వసంతేష్లానిపరిహారాయపరిమాజితాజలసిక్తా-అతేవపుష్పశబళితాశబలపుష్పేత్యధః - మాలేవభాతీతసంబంధః||౪౯||ఆతో
 ద్వాసీతి||ఆతోద్వానితతానద్ధంసుషిరంకాంస్యంతానామకానిచతుర్విధవాద్యానిని||తతంపీణాదికంవాద్యమానద్ధంమురజాదికం|వంశాదికంతుసుషిరంకాంస్యంతాళాది
 కంఘనం|చతుర్విధమిదంవాద్యంవాదితాతోద్యనామకమిత్యమరః||౪౯||తి||అధప్రధానమహిషీదశసం • తాసామి-ఎకాంతవిన్యస్తే తాసాంశయనాత్పృథ
 గ్విన్యస్తేతాంస్త్రియంవక్ష్యమాణుశాంస్త్రియం||౫౦|| * శౌరీమితి||శౌరీంహరిద్రాభాంకిమివశౌరీమిత్యతలహా||కనకవర్ణాభామితి||తకయామాససీతేతిరూప
 యావనసంపదాశౌచిత్యమనాలోచ్యరూపయావనసంపన్నాత్తదర్శనెనసీతేతివిచారితవానితధః||తి||ఇష్టంరావణస్యేతిస్త్రియాం-అంతఃపురస్త్రిణామిశ్వరీం

హర్షైరహోమాంచేన||౩౪||తదేవోపపాదయతాస్సోటయామాసేతి||చిక్రీడననరైతియావత్ - స్వాంత్రకృతింస్వాసాధారణంచాపల్యం-అన్యైశ్చసగైసార్థవతుఃపంచాశచ్ఛ్లోకాః||౩౪||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణమాషణే - శృంగారతిలకాఖ్యానై - సుందరకాండవ్యాఖ్యానై - దశమస్కంఠః. *****
 అవధూయేత్వాది || తాంబుద్ధింమందోదర్యాంసీతాబుద్ధింబలవస్థితోబభూవస్థస్థితోబభూవ||౧||నరామేణత్యాది|| త్రిదశేష్వపీత్యనంతరంఅన్యేయమిత్యర్థం-పానభూమాతతోస్యప్రేక్ష్యకాః||రా||సీతాంప్రతిమహాకపిరిత్యతఃపరంఅన్యేయమిత్యర్థంప్రమాదాల్లిఖితం-విద్యతేత్రిదశేష్వపీత్యతఃపరమస్యస్థానం|| ౩౪||క్రీడితేనేత్యాద్యపరాఃస్త్రియభివ్యంతుమేకంవాక్యం || దదర్శైత్యనుషజ్యతే-క్రీడితేనక్రీడయా-భావేనిష్ఠా-విప్రహతాఃక్లాంతాభివ్యర్థః-సంస్థితాఃఉపధానీకృత్యశయితాః సంవిష్టాఃసుప్తాః||రా||అత్రపునరపిపానభూమాస్త్రీణాంరావణస్యచదర్శనాభిధానాత్ క్షణమస్య త్రాన్విష్యవిశేషణమాగితంపునః పానభూమ్యాదికం దృష్టవానిత్యవగమ్యతే||౩౪||తత్రసీతాయాఅదర్శనాత్పునరపిరావణస్థానమాగత్యదదర్శైత్యాహ-అంగనానామితి| రూపసల్లాపశీలేనస్వసౌందర్యవణానశీలేన- రావణవిషయరూపప్రశంసాశీలేనవా-యుక్తగీతాధాభాషిణా-యుక్తంఉపపన్నంగీతాధాభాషితుంశీలమస్యేతియుక్తగీతార్థభాషీ-తేన- దేశకాలాభియుక్తేనదేశకాలాభిజ్ఞేనైత్యర్థః-అంగనానాంసహస్రేణరాతాభిరతసంసుప్తమిత్యన్వయః రతశజ్జనబాహ్యసురతముచ్యతే-అభిరతశజ్జనకరణబంధాదికముచ్యతే-రాతాభిరతశ్చసౌసంసుప్తశ్చతంతథా సౌతానులిప్తాదివత్సమాసః-క్రీడాభేదేనసుప్తమిత్యర్థః-రావణమితిశేషః|| ౩౪||౩౪||సత్తితిపరికిణఃపరివృతః||౩౪||సర్వకామైరితిపానభూ

కయామాసనీతేతిరూపాయావననంపదా||౩౩||హాషేణమహతాయుక్తంనందహరియూధపః||౩౩||అస్సోటయామాసచుచుంబపుచ్ఛంననం దచిక్రీడజగౌజగామ | స్తంభానరోహన్నిపపాతభూమానిదశయన్ స్వాంత్రకృతింకపీనామ్||౩౪||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - దశమస్కంఠః.***
 అవధూయచతాంబుద్ధింబభూవావస్థితస్తదా | జగామచాపరాంచితాంసీతాంప్రతిమహాకపిః||౧||నరామేణవియుక్తాసాస్థ్యపువహతిభామినీ|నభోక్తుంనాప్యలంకతుంనపానముపసేవితుమ్ * నాన్యంనరముపస్థాతుంసురాణామపిచేశ్వరమ్ |నహిరావసమఃకశ్చిద్విద్యతేత్రిదశేష్వపి*
 అన్యేయమితినిశ్చిత్యపానభూమాచారసః||౩౪||క్రీడితేనాపరాఃక్లాంతాగీతేనచతథాపరాః * సృతేనచాపరాఃక్లాంతాఃపానవిప్రహతాస్తథా | మురవేషుచ్యుదంగేషుపీరికాసుచసంస్థితాః * తథాస్తరణముఖ్యేషుసంవిష్టాశ్చాపరాఃస్త్రియః|| ౩౪ || అంగనానాంసహస్రేణభూషితేనవిభూషణైః * రూపసల్లాపశీలేనయుక్తగీతాధాభాషిణా | దేశకాలాభియుక్తేనయుక్తవాక్యాభిధాయినా* రతాభిరతసంసుప్తందదశహరియూధపః|| ౩౪

కపిర్మందోదరీందదర్శైత్యన్వయః||౩౩||తి||హాషేముఖవికాసాదిః-ఆనందోమానసః||౩౩|| సీతేతివ్యామోహంతావేయంప్రదర్శితవానిత్యాహ ఆస్సోటయామాసేతి||జగౌహాషాత్ మందగానంకృతవానిత్యర్థః||తి||ఆనందంకార్యద్వారాహాస్సోటఃపుచ్ఛచుంబనాదిజాతిధర్మఃజగామ స్తంభానిత్యనుకర్షణః- సర్వాఅప్యేతాశ్చేష్టాఃఉపాంశ్చితిహోధ్యం - ఎవంచేష్టాయాం హేతుః - స్వాంకపీనాంప్రకృతినిదశయన్నితి||౩౪||ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం- దశమస్కంఠః. *****
 అవధూయేతి|| తాంబుద్ధింతత్త్వితద్బుద్ధింతవస్థితః-అవస్థితఃస్వస్థవీత్యర్థః || తి || అవధూయచతాంబుద్ధింసీతాంసంభావనయాప్రవృత్తాంకావేయవిషయాంబుద్ధింతవధూయత్యక్త్యాఅవస్థితఃస్థితాస్సభావేప్రతిష్ఠితః-సీతాంప్రతివద్విషయామితరామన్యాంచితాంపూర్వచితావిఘటితాంజగామ|| ౧ || అపిచారాత్ షష్టేతద్బుద్ధిజాతేత్యాహ||నరామేణత్యాది||కద్వయేన||తి||అన్యంనరంఉపస్థాతుమంగీకరుంనాహతిసాధ్యవస్యతి - తత్రహేతుసహిరామేతి|| యద్యేవషతోన్యేయమనుభూతేతినిశ్చిత్యతత్రగృహపానభూమాపానశాలాయాంచచారపునస్సమ్యగన్వేషణాయేతిశేషః||౩౪||పానభూమిమిత్యారభ్యదదశహరియూధపభివ్యంతమేకంవాక్యం||రతాభిరతసంసుప్తమిత్యత్రవిశేష్యత్యేనరావణమిత్యధ్యాహతవ్యం-తథాచహరియూధపఃపానభూమించఉక్తవిశేషణవిశిషాః||స్త్రియశ్చ అంగనాసహస్రేణసహరావణంచదదర్శైతిసంబంధః||క్రీడితేనేతి||క్రీడాదిభిరుపలటితాః-పానవిప్రహతాఃపానేనమత్తాః - సంవిష్టాఃసుప్తాః*రూపసల్లాపశీలేనస్వస్వసౌందర్యవణానస్వభావేనేత్యర్థః-యుక్తగీతార్థభాషిణా-యుక్తముపపన్నంయథాతథాగీతస్యభరతశాస్త్రస్యాధాభాషితుంశీలమస్యేతితథాతేన - భరతశాస్త్రా

శాస్త్రాన్ని నవతు రెణత్యధః-దేశకాలాభియు కైవదేశకాలాభిజ్ఞే నెత్యధః-యు క్తవాక్యాభిధాయ నాలవసరోచితభాషితాభిరతసంసుప్తరతాభిరతశ్చాప్సాన సుప్తశ్చతం-రతిశ్రాంత్యాను ప్రమిత్యధః॥తి॥అధపానభూమాదర్శనప్రకారః-క్రీడితేనలత్రాడిక్రీడయాక్లాంతాస్సత్యఃతదైవనిద్రితాత్వతిశేషః విప్రహతాఃఅతినిద్రితాఃకవశ్యేశేషః॥౧౫॥ సత్తితి॥ పరికిణఃపరివెష్టితః॥౧౬॥తి॥సప్తీకరావణ్యహేపునస్సమ్యగన్విష్యపునర్వహిఃపానభూమిమాగత్యవిదిమోతి - సర్వకామైరితి॥పూ॥ నృత్యాదియు క్తతత్ స్థస్త్రిమాత్రదర్శనంత్రిదానీంతస్యాఃసర్వకామోపేతత్యదర్శనం॥౧౭॥తి॥తదేవ ప్రపంచయతి-మృగాణామితి॥ ౧౮॥ వరాహేతి॥వరాహఃకరఃవాద్రాణసంపక్షివిశేషః-కృష్ణగ్రీవోరక్తిరాఃశ్వేతపక్షోవిహంగమః॥ సవైవాద్రాణసంపక్షితివిష్ణుధర్మోక్తైః ఛాగవిశేషావా ॥ త్రిపిబంధ్య ద్రియక్షే శ్వేతంవృద్ధసజావతిం- వాధాన్రిణసంచతం ప్రాచుర్యాజ్ఞికాశ్శృద్ధకమణీతిప్రరణాత్ - త్రిపిబంధ్రిభిఃముఖేనకీణాభ్యాంచపిబతిత్రిపిబంధ్య సృగౌవా॥ని॥వాధాన్రిణసంపక్షిన్యగత్తిహాలాయధః-దధిసావర్చలాయుతా-దధిసావర్చలభ్యాంసంస్కృతానిత్యధః-సావర్చలంరుచకాభ్యంలవణం॥ని॥ సావర్చలంస్యాప్రచకమిశ్యమరః-శల్యా-శల్యఃశ్వాపిత॥౧౩॥త్రకరానితి॥ త్రకరా-త్రకరాభ్యపక్షివిశేషా-కృసరానితిచారైత్రలాదిమిశ్రితోదనా-సిద్ధాపక్వాపిశల్యానుత్యవిశేషా-కృతనిష్ఠితా-కృతేనహింగుమరీచ్యాదిసానిష్ఠితానిష్పన్నాపాకసంస్కారాదినాసంస్కృతానిత్యధః॥ ౧౪॥ తథే॥ గాగపాడబైఃశకరాతౌద్రాతౌదాడిమమధురప్రవాణాంవికారాః-విరళరసారాగాః-తవివవస్త్రిగళితాఃసాం ద్రాపాడబాఃతదుక్త - సితామధ్వాది-ధురారాగాస్తేన్వచ్ఛతాంగతాః॥తేసాం ద్రాపాడబాలేవ్యస్తేవస్త్రిగళితాత్వతి - సితామధ్వాదిమధురోద్రాతౌదాడిమపౌరసః॥ విరళశ్వేత్కృత్తోరాగఃసాంద్రశ్వేత్పాడబఃప్రృతత్వతి॥తి॥సుహృదైఃబహుమూల్యైః॥౧౬॥తత్రతత్రతత్రత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥పానభూమిఃత్రైఃప్రదీపైవోపలక్ష్యతత్వతిసంబంధః॥తి॥సుశ్లేష్టైఃపశుకృతసంధిబంధైః॥ఉక్తైఃసావణారత్నమయశయనాసనైః-పానభూమిఃప్రదీపైవోపలక్ష్యతే॥౧౭॥తి॥బహుప్రకారైఃబహుపాదానభేదైఃఅతవ

బక్ష్మత్యతే || ౩౧ || రసానామితి || రసాదీనాం సురభిగణంధః విమా నేమూర్ఛితః వ్యాప్తస్య ప్రవహచచార || రాజందనస్యేత్యాది || చందనస్య అనులేపనచందనస్యధూ
 వస్యగృహధివాసార్థధూపస్య-సానానాంచందనానాం సానాహాచందనానాం - ధూపానాం కేశాధివాసధూపానాం - మారుతః ఎతేషాం వివిధంగంధముద్వ
 కూప్రవహాంతవసురభిః మ్రాణతవణాణాంగంధః-విమా నేపుష్ప కేమూర్ఛితః వ్యాప్తఇతి సంబంధః || ౩౨ || శ్యామా ఇతి || వదాతాః అవదాతాః- వాసురీమతేనా
 ల్లోపః శుభ్రా ఇత్యర్థః || ౩౩ || తా సామితి || వకారో వ్యర్థకః-ని ద్రావరవశా నామసతాసాం రూపం ప్రసుప్తానాం పద్మినీ నాం రూపమివ రమ్యమాసీదిత్యర్థః || ౩౪ || ౩౫ ||
 నిరీక్షమాణ ఇత్యాది || ధర్మసాధ్వ సశంకితః ధర్మ లోపభయాచ్ఛంకితః-పరదారావరోధస్య పరదారరూపాంతఃపురస్య-సహీతి - మేద్యప్తిక దాచిదపి పరదారాణాం వి
 మయవతిః-నీనహి-పరదారసంబంధివిమయవరాసహీత్యర్థః-తథావ్యయం పరదారపరిగ్రహాద్యప్తః- ఇదమసంగతమిత్యర్థః || ౩౬ || తస్యేతి || నిశ్చితై కాంతచి త్తస్య నియ
 తైకరూపచి త్తస్య || రాత్ స్యేతి || నిశ్చితై కాంతచి త్తస్య నియతం చి త్తం యస్య తస్య యదానియతైకచి త్తస్య || ౩౭ || కామమితి || వైకృత్యం వికారః-ఉపపద్యతే ఉత్ప
 ద్యతే || రావిశ్వప్రావిప్రభ్యాః || ౪౦ || మన ఇతి || శుభాశుభాస్వ వస్థాసు-శుభకరణాశుభకరణేషు విషయై ఇంద్రియాణాం ప్రవతా నేమనవివహతుః-సువ్యవస్థితం - సత
 దభిలాషిజాతమిత్యర్థః || ౪౧ || నమపరదారదర్శనమపి పరిహరణీయం-తత్త్రి-మర్గం కృతంతత్రాహ నాన్యత్రేతి || అన్యత్ర (స్త్రీ) వ్యతిరక్తై- సంపరిమాగ్ణేకతే తేష్వే (స్త్రీ)
 ష్చైవ సహి (స్త్రీ) యోద్యత్వం తే || ౪౨ || యస్యేతి || యోనిః జాతిః-సజాతీయ ఇత్యర్థః || ౪౩ || రాత్ తదితి || తత్సాత్ || ౪౪ || దేవేతి || అవశ్యతలవశ్యత్ || ౪౫ || ౪౬ || సభూ
 ధురసస్యచ | వివిధస్యచ మాల్యస్యధూపస్య వివిధస్యచ జహహుచామారుత ప్రతగంధం వివిధముద్వహా || ౪౭ || ౪౮ || రసానాంచందనానాంచధూపానాం
 చైవ మూర్ఛితః * ప్రవహాసురభిగణంధో విమా నేపుష్ప కేతదా || ౪౯ || శ్యామావదాతాస్త్రాన్యాః కాశ్చిత్కృష్టావరాంగనాః * కాశ్చి
 త్కాంచన వణాంగ్యః ప్ర మదా రాక్షసాలయే || ౫౦ || తాసాం ని ద్రా వశత్వాచ్చ మదనేన విమూర్ఛితమ్ * పద్మినీనాం ప్రసుప్తా
 నాం రూపమాసీ ద్యదై వహి || ౫౧ || ఏవం సర్వమశేషేణ రావణాంతః పురం కపిః | దదర్శ సుమహాతేజాన్ సదశశచ జానకీమ్ || ౫౨ ||
 నిరీక్షమాణశ్చ తదా తాస్త్రియ సుమహాకపిః * జగమ మహతీంచంతాం ధమసాధ్వ సశంకితః | పరదారావరో ధస్యప్రసుప్తస్య నిరీక్ష
 ణమ్ * ఇరంఖలుమూర్త్య ధాంధమణిపంకరివ్యతి | సహి మేపరదారాణాం దృష్టిర్వి మయవతిః * అయంచాత్ర మయాద్యప్తః పరదారపరిగ్ర
 హాః || ౫౩ || తస్య ప్రాదురభూచ్చింతాపునరన్యమనస్వినః * నిశ్చితై కాంతచి త్తస్య కార్యనిశ్చయదశిః || ౫౪ || కామందృష్టామయాసర్వాశ్చ
 ప్రారావణస్త్రీయః * సహి మేమనసః కించిదై వైకృత్యముపపద్యతే || ౫౫ || మమోహి హతు సుర్వే సామింద్రియాణాం ప్రవతా నే * శుభాశుభాస్వ
 వస్థాసుతచ్చ మేసువ్యవస్థితమ్ || ౫౬ || నాన్యత్ర హిమయాశక్యావై దేహిపరిమాగ్నితుమ్ * స్త్రీయోహి (స్త్రీ) యుద్యత్వం తే సదా సంపరిమాగ్ణే ||
 ౫౭ || యస్య సత్వస్య యోని ప్రస్థాంతత్పరిమాగ్నౌ తే * సశక్యాప్రమదానష్టామృగీషు పరిమాగ్నితుమ్ || ౫౮ || తదిదం మాగ్నితంతావచ్ఛుభే
 నమనసామయా * రావణాంతఃపురం సర్వంద్యత్వ తేన వజానకీ || ౫౯ || దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ వీర్యవాక్ * అవేక్షమాణో హనుమా నై
 వాపశ్యతజానకీమ్ || ౬౦ || తానుపశ్యన్రాపి ప్రవశ్యంశ్చ న్యావరస్త్రీయః * అపక్రమ్య తదావీరః ప్రధ్యాతుముపవక్రమే || ౬౧ || సభూయ
 సురభిః మ్రాణతర్వణాంగంధః - విమా నేమూర్ఛితః వ్యాప్తఇతి సంబంధః || ౬౨ || శ్యామేతి || రాక్షసాలయే సుప్తా ఇతి శేషః || తి || రాక్షసాలయే ఆంతరమధ్యబహిః కర్తోప
 లక్ష్మితే సర్వత్ర || ౬౩ || తా సామితి || ని ద్రావరవశ త్వాచ్చ మదనేన మదన హేతుకర త్యాచ విమూర్ఛితం క్లాంతం తాసాం రూపం పద్మినీనాం రూపం ధారవణీయం- త
 దై వాసీదిత్యర్థః || ౬౪ || నిరీక్షమాణ ఇతి || ధర్మసాధ్వ సశంకితః ధర్మ లోపభయాచ్ఛంకితః-పరదారపరిగ్రహాపరదారాపవపరిగ్రహాః || తతో నిరీక్షణాంతరం- నే
 తే తారాంసనగ్నాం (స్త్రీ) మితి స్మరణాది తేషః తదేవాహ.దమోతి ధర్మలోపనిమి త్తం యత్సాధ్వ సంభయం తేన శంకితో భీత ఇత్యర్థః || ధర్మలోపందశయతి - పర
 దారావరోధస్య దారశబ్దః (స్త్రీ) సామాన్యవాచీ. అవరోధశబ్దః స్వధర్మాయు క్తమల (స్త్రీ) వాచీ ప్రసుప్తస్యేత్యనేన గ్నాప్రియత్వం-సూచితం-తత్సమయే వసనానాం విప
 ర్యాసాత్ || ౬౫ || తస్యేతి || నిశ్చితై కాంతచి త్తస్య నిశ్చయనియతచి త్తస్య || ౬౬ || కామమితి || వైకృత్యం వికృతత్వం || ౬౭ || యస్యేతి || యోనిః జాతిః || ౬౮ || స ఇతి తత్

యస్తుపరమితి॥తత్ రావణాంతఃపురం॥ ఇతిశ్రీ గౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యా నెసుందరకాండవ్యాఖ్యానే ఏకాదశస్కంధః ॥**
 సతస్యేత్యాది॥ నిశాగృహాః రాత్రినివాసయోగ్యగృహాః-గృహాఃపుంసచభూమ్నోవేతిపుల్లింగత్వం-పశ్యతిఅపశ్యత్ ॥౧॥సఇతి॥ యథాయస్తాత్కారణాత్ విచి
 న్నతోమేమైధిలీదర్శనంనైతితస్మాత్ మ్రియతేమమార-యద్వాఅధవా నెతివాక్యంపరసీయం-తదాలపశ్యన్నితిహేతుగర్భం- అదర్శనాన్వృతావా - అధవాదర్శనం
 నైతి-కుత్రచిత్ గమా నెప్రదేశేస్థితావేత్వర్థః॥౨॥సేతి॥ ప్రతిదుష్టకమణాలతిదుష్టకమణా-వీప్సాయాం ప్రతిః॥ని॥ప్రతిప్రతినిధౌవీప్సలక్షణాదావిత్వమరః । పరే
 ఉత్కృష్టై-అర్యవధేసన్తాగే॥౩॥విరూపేతి॥ విరూపాణిన్యానాధికారినిరూపాణిశరీరావయవాఃయాసాంతాః - వికృతాఃవికృతవేషాః - వివర్చనోనిస్తేజస్కాః -
 మహాననాఃఅతివిశాలముఖాః-దీర్ఘాణివిరూపాణిదర్శనానిచతురాంషీయాసాంతాః- రాక్షసరాజయోషితఃరావణస్యాజ్ఞాకారిణ్యఃస్త్రియః॥౪॥సీతామితి॥ పారు
 షంశత్రువిషయపరాక్రమం-చిరంకాలంవిహృత్యఅతిక్రమ్యేత్వర్థః-ఎవంభూతస్యమేనుగ్రీవసమీపగాతత్సమీపగామిసీ-గతిఃమార్గః-నాస్తీ-నుగ్రీవసమీపగతిఃమమా
 యోగ్యేత్వధః-తత్ర హేతుమాహ-సుతీర్ణైతి-యతఇతి శేషః॥౬॥కిమితి॥కిన్నితిసామాన్యేననిర్వేదోక్తిః-విశేషతశ్చాహ- గత్వేతి ఇత్యుక్తఇతి శేషః-వదస్యనఇత్యు
 క్తఃకింప్రవత్యోమి-యద్వాకింత్వతిపాఠః-పూర్వవదథాత్రయమేకంవాక్యం॥కింత్వతిపూర్వస్వాద్విశేషోక్తిః - మాంవానరాఃవదస్యనఇతివత్స్యంతితదాదృష్ట్వా
 కింప్రవత్యోమీతియోజనా॥౭॥తహి-అత్రైవకాలవిశంబఃక్రియతాంతత్రాహ-ధ్రువమితి॥కాలస్యవ్యతివత-నెలన్నదాగమనకాలేతే-ప్రాయముపైవ్యంతి-
 జాంబవత్ప్రభృతయఇతి శేషః॥౮॥సామాన్యేననిర్వేదంప్రతిపక్షి-కింవేతి॥సముద్రలంఘనరూపంహహత-ర్తకృతవంతఃమాంతేకింవత్స్యంతికింపివత్స్యంతి- యద్వా
 మద్వృత్తాంతంప్రశంసకజాంబవాక-తదుత్సహకౌంఠదస్త్రదుశ్యణ్యంతోన్యేచమాంకింవాజుకుప్పితంవత్స్యంతి॥ని॥కింప్రచ్ఛాయాంజుగుప్తనఇత్యమరః॥రా॥కిం
 మామితి ॥ సముద్రస్యపారంతరంగతంమాంవృద్ధోజాంబవాక-కింవత్స్యంతిజుగుప్పితంవత్స్యంతి - జన్మప్రభృతిమత్పరాక్రమకథనైవప్రశస్యప్రేషయిత్యా జాంబవాక

స్తుపరంశ్రీమామారుతిర్వత్సమాస్థితః * ఆపానభూమిముత్సృజ్యతద్విచేతుంప్రచక్రమే॥౪౭॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకాదశస్కంధః *

సతస్యమధ్యభవస్యమారుతిలకతాగృహంశ్చిత్రగృహంశ్చనిశాగృహం॥ జగామసీతాంప్రతిదశనోత్సుకోనచైవతాంపశ్యతిచారుదర్శనాం॥
 ౧॥సచింతయామాసతతోమహాకపిఃప్రియామవశ్యప్రఘనందనస్యతామ్॥ ధ్రువంహిసీతామ్రియతేయథానమేవిచిన్వతోదశనమేతిమైధిలి॥౨॥
 సారాక్షసానాంప్రవరేణజానకీస్వశీలసంరక్షణతత్పరాసతీ॥ అనేననూనంప్రతిదుష్టకమణాహతాభవేదార్యవధేసర్థేతా॥ ౩॥ విరూపరూపావి
 కృతావివచనోమహాననాదీర్ఘవిరూపదశనాః । సమీత్యసారాక్షసరాజయోషితోభయాద్విగ్నస్తాజనకేశ్వరాత్తజా॥౪॥ సీతామదృష్ట్వాహ్యన
 వాప్యపారుషంవిహృత్యకాలంసహవానరైశ్చిరమ్ । నమేస్తీనుగ్రీవసమీపగాగతిస్సతీర్ణదండోబలవాంశ్చవానరః॥ ౫ ॥దృష్టమంతఃపురంసర్వందృ
 ష్టారావణయోషితః । నసీతాదృశ్యతేసాధీవృధాజాతోమమశ్రమః॥౬॥కిన్నమాంవానరాస్సర్వేగతంవత్స్యంతినంకతాః । గత్వాతత్రత్వయావీ
 రకింకృతంతద్దదస్వనః*అదృష్ట్వాకింప్రవత్యోమి-తామహంజనకాత్తజామ్॥౭॥ ధ్రువంప్రాయముపైవ్యంతికాలస్యవ్యతివత-నె॥౮॥ కింవావత్స్య

రావణస్యగృహం॥౪౭॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కంధః ***
 సతస్యేతి॥నిశాగృహాః రాత్రినివాసయోగ్యగృహాఃపశ్యతిఅపశ్యత్ ॥౧॥సఇతి॥ జానకీవిచిన్వతోమేదశనంయథాయస్తానైతి- తథాతస్మాత్ ధ్రువంమియ
 తేమమా రేతిసంబంధః॥౨॥సేతి॥ స్వశీలసంరక్షణంపాతివ్రత్యసంరక్షణం-ప్రతిదుష్టకర్తృణాలతిదుష్టకర్తృణా-అర్యవధేసన్తాగే॥౩॥విరూపదర్శనాఃవిరూపాణిదశనా
 నిచతురాంషీ-దీర్ఘాశ్చవిరూపదర్శనాశ్చతాస్త్రధోక్తఃరాక్షసరాజయోషితఃరావణస్యాజ్ఞాకారిణీ॥౪॥సీతామితి॥నుగ్రీవసమీపగాగతిః-గమ్యతఇతిగతిర్చార్థఃనుగ్రీవ
 సమీపసంబంధీమాగోమేనాస్తీనుగ్రీవసమీపంప్రతిగంతవ్యమితిభావః॥౬॥మాన్తతత్సమీపగమనంజాంబవదాదిసమీపగమనమపిదురంతమిత్యాహ॥కిన్నిత్యా
 ది॥తద్దదస్వనఇత్యుక్తఇతి శేషః-తామదృష్ట్వాకింప్రవత్యోమీతిసంబంధః- నకిమపివక్తుంశక్యమిత్వధః ॥ ౭॥ తత్ర హేతుమాహ-ధ్రువమితి ॥ సీతానదృష్ట్వేతివచ
 నంత్రాత్వా ధ్రువంప్రియోపవేశనేనపాశ్రాంతస్త్యక్త్యంతీత్వధః॥౮॥హేత్వంతరమాహ॥కిమితి॥ సముద్రస్యపారంతరంగతంమాంజాంబవాక-కింకుప్సితంవ

మాంప్రతిజగుస్మితవాక్యోభవిష్యతి-సోంగదశ్చబలప్రవేశమోద్యోగాన్మయాపిఘటితోంగదశ్చజగుస్మితవాక్యోభవిష్యతి-సమాగతాఃసంసృజ్య-సర్వభాక్ష్య
త్కార్యోహమేష్యామీతిమదుక్త్యాజనితవిశ్వాసావానరాశ్చజగుస్మితవాక్యోభవిష్యంతీత్యర్థః॥ ౯॥ చిరంనిర్వేదేకార్యహానిస్సామ్యదితిమత్వాఅనిర్వేదమవలంబితే-
అనిర్వేదభితి॥అనిర్వేదఉత్సాహః-తత్కృతంతప్రియ క్తయత్నం-చేష్టైకరోమీత్యర్థః-యత్కరోతి-జంతురితిసిద్ధం-జంతోస్సంబంధితృప్త్యంకమ- సఃఅనిర్వేద
ఎవసఫలంకరోతీత్యన్వయః॥౧౦॥భూయస్తావదిత్యాది॥అపానేతి-ఎతావిచితాఃఅధాపిపునర్విచేష్యామిత్యనుషజ్యతే- నిష్కుటాఃగృహారామాః - అంతరరథ్యాఃఅ
వాంతరవీధ్యః-భూమీతి-భూమిగృహాభూమిబలగృహా-పైత్యగృహావతుష్పధనుండవా- గృహానతిగృహాగృహానతీత్యదూరేన్వైరహారాధాంనిమి
తాగృహా॥౧౧॥ఉత్పతన్నిత్యాది॥ ఉత్పతన్నిపతనాపూర్వముచృష్టానాన్యధిరుహ్యతతోవరోహా-అవఘాటయ-పాటయ- నిష్పతనిగ-చృష్ట-ప్రపతన్న
త్పతనబలగృహాదీనినీచస్థానానిప్రధమమధిరుహ్యతతస్సముద్గచ్ఛ॥౧౨॥౧౩॥ప్రాకారేతి॥ప్రాకారాంతరరథ్యాఃప్రాకారమధ్యవర్తివీధ్యః-వేదికాశ్చైత్య
సంశ్రయాఃపైత్యపుష్కములపీరికాబంధాః॥౧౪॥౧౫॥ప్రమధ్యేతి॥ప్రమధ్యప్రసహ్య - బలాద్భృతానాగకన్యాభిత్వభిధానాదత్రబంధీకృతానాంగ్రహణంపూర్వ
శ్లోకేఊధానానాగకన్యానామిత్యపునరుక్తిః॥౧౬॥౧౭॥ఇతిశ్రీశౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-

తివృద్ధశ్చజాంబవానంగదశ్చసః॥గతంపారంసముద్రస్యవానరాశ్చసమాగతాః॥౯॥అనిర్వేదశ్చియోమూలమునిర్వేదఃపరంసుఖమ్॥ అనిర్వేదోహి
సతతంసర్వాధేమప్రవతకఃకరోతిసఫలంజంతోకమయత్తత్కరోతిసఃతస్మాదనిర్వేదకృతంయత్నంచేష్టైహముత్తమమ్॥౧౦॥భూయస్తా
వద్విచేష్యామిదేశానానివణపాలితాః॥అపానశాలావిచితాస్తదాపుష్పగృహాణిచ॥చిత్రశాలాశ్చవిచితాభూయఃశ్రీడాగృహాణిచ॥ నిష్కుటాంత
రరథ్యాశ్చవిమానానివసర్వశః॥ఇతిసంచిత్యభూయోపిచేతుముపవత్రమేభూమీగృహంశ్చైత్యగృహాగృహానతిగృహాకానపి॥౧౧॥ఉత్పతన్ని
పతంశ్చపితిప్రసన్నచృష్టనఃపునః॥అపాపుష్పంశ్చద్వారాణికవాటాన్యవఘాటయ॥ప్రవిశన్నిష్పతంశ్చపప్రపతన్నత్పతన్నపి॥సర్వమవ్యవకాశం
సవిచారమహాకపిః॥౧౨॥వతురంగశమాతోపిసావకాశస్సవిద్యతే॥రావణాంతఃపురేతస్మిన్యంకపిన్జగామసః॥ ౧౩ ॥ప్రాకారాంతరర
థ్యాశ్చవేదికాశ్చైత్యసంశ్రయాః॥దీప్తికాఃపుష్కరిణ్యశ్చసర్వంతేనావలోకితమ్॥౧౪॥రాక్షసోవివిధాకారావిరూపావికృతాస్తథాదృష్టహ
నుమతాతత్రనతుసాజనకాత్తజా॥౧౫॥రావేణాప్రతిమాలోకేవరావిద్యాధరస్త్రియః॥దృష్టహనుమతాతత్రనతురాఘవసందినీ॥౧౬॥నాగకన్యా
వరారోహఃపూర్ణచంద్రనిభాననాః॥దృష్టహనుమతాతత్రనతుసీతానుషధ్యమా॥౧౭॥ప్రమధ్యరాక్షసేన్ద్రేణనాగకన్యాబలాద్భృతాః॥దృష్ట
హనుమతాతత్రనసాజనకసందినీ॥౧౮॥సోపశ్యంస్తాంమహాబాహుఃపశ్యంశ్చాన్యావరస్త్రియః॥విషసాదముహుర్ధేమాహానుమాన్సారుతాత్త
జః॥౧౯॥ఉద్యోగంవానరేంద్రాణాంప్లవనంసాగరస్యచ॥వృధంపీత్యైనిలమతశ్చింతాంపునరుసాగమత్॥౨౦॥ అవతీర్యవిమానాచ్చహనుమాన్సా

త్యతి-సోంగదఃకింకుత్సితంవత్త్యతిసమాగతాఃసీతాన్వేషణార్థమాగతాఃకింకుత్సితంవత్త్యంతీత్యర్థః॥ ౯॥ ఎవంక్షణమాత్రంనిర్విద్యపునరుత్సాహమవలంబ్యాహ
అనిర్వేదభితి॥అనిర్వేదఃఅలంబుద్ధిరాహిత్యం-ఉత్సాహభిత్వః- అనిర్వేదకృతంఉత్సాహప్రయత్నం॥౧౦॥ * చిత్రేతి॥ నిష్కుటాగృహారామాః-తిన్ద్రభృ
గాఃవీధీశ్చ॥భూమీతి॥భూమిగృహాభూమిబలగృహా-పైత్యగృహాబుద్ధాయతనాని - గృహానతిగృహాకానపిగృహానతీత్య అనఃదూరేన్వైరహారాధాంనిమి
తాగృహా॥౧౧॥ఉత్పతన్నితి॥ఉత్పతనమారుహా-నిష్పతనతోవరోహా-నిష్పతనిస్తా-చృష్ట-బలగృహాపష్టపతనఉత్పతనపునస్తేభ్యఉద్గచ్ఛ॥౧౨॥తియం
సకపిర్నజగముసతాచృశశ్చతురంగశమాతోప్రవృత్తకాశోనవిద్యతే॥౧౩॥ ప్రాకారేతి॥ప్రాకారాంతరరథ్యాఃప్రాకారాంతరమధ్యవర్తిమ-ఉత్తమారాదిగృహ
వీధ్యఃవేదికాశ్చైత్యసంశ్రయాఃవతుష్పధవర్తిపృథ్వాధారభూతవేదికాః॥౧౪॥తిరాఘవసందినీరామప్రియా॥౧౫॥ప్రమధ్యేతి॥ప్రమధ్యనాగకన్యాబలాద్భృతాభి
త్వనేబంధీకృతానాంగ్రహణంపూర్వంతూధానానాగకన్యాసాంతోపపునరుక్తిః॥౧౬॥౧౭॥తిఅవతీర్యవిమానాచ్చేతి-పునరానుహ్యవరుహ్యచేత్యర్థః విమాన

ద్వారశస్కంః. ***** విమానాదిత్యాదిభిరాసంపిమానాదవతరణోక్త్యామధ్యవిమానమధిరూఢభిత్వవగమ్యతే - వేగవత్సేద్యప్రాంతమాహ-వి
ద్యుదితి||సంపరిక్రమ్యతి||సంపరిక్రమ్యప్రాకారమితీశేషః||అబ్రవీత్ స్వయమితిశేషః||అభూయిష్టమితి||లోతి||తా.బహుశోన్విష్టైత్యర్థః||పల్వలానీత్యాది||స
రితఃతుర్రనద్యః-అనూపవనాంతాఃజలప్రాయవనప్రదేశాః||రృ||౫||కిన్వతి||సీతాలయోనిజా-వైదేహీజన్మభూమిప్రయుక్తాతిశయవతీ-మైథిలీఅచారప్రధాన
కులోత్క-మ-వతి-అథశబ్దస్సముచ్చయే-ఎవంభూతాజనకాత్తజాదుష్టచారిణంరావణంవివశాకామపరవశాసతీ-ఉపతిష్ఠేతకింను-నేత్యర్థః||రా||కిన్వతి||సీతేత్యనే
నాయోనిజత్వప్రయుక్తవైశిష్ట్యంద్యోత్యతే-అథశబ్దార్థోగుణసముచ్చయః-వైదేహీత్యనేనదేశసంబంధకృతవైశిష్ట్యం-మైథిలీత్యనేనసదాచారయుక్తసత్పురుష
వాసభూతనగరసంబంధకృతవైశిష్ట్యం-జనకాత్తజేత్యనేనకమణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయైతిప్రసిద్ధజనకసంబంధకృతవైశిష్ట్యం - ఎవంగుణవిష్టాదేవీ
దుష్టచారిణంరావణం-ఉపతిష్ఠేతకింనుప్రాపుయ్యాతి-నుమిత్రత్వేనప్రాపుయ్యాతి-నునప్రాపుయాదేవేత్యర్థః-ఉపాద్దేవపుజాసంగతికరణమిత్రక
రణపథిష్ఠితవక్తవ్యమిత్యాత్మనేపదం||౬||అథాస్యాఅదర్శనేహతూనుశ్చేక్షతే-క్షీప్రమిత్యాదినా||రామబాణానాంరామబాణేభ్యః||౭||అథవేతి||సాగరంపే
త్యభీతంహృదయంసాగరేపతితమితిమన్యే-హృదయస్యభయస్థానత్వేనతన్మూలతయాతచ్ఛరీరంలక్ష్యతే||౮||రావణస్యేతి||పీడితేనపీడనేన||౯||ఉపర్యుపరితి||ఉప
ర్యుపరిసాగరం-సాగరస్యసన్నిహితోపరిప్రదేశే-ఉపర్యధ్యధసస్సామీప్యైతిద్విర్వచనం-ధిగుపర్యాదిషుత్రిష్వితిద్వితీయా||౧౦||అహూఇతిభేదే||౧౧||అథవే

రుతాత్మజః|దింతామపజగామాధశోకోపహతచేతనః||౧౨||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ద్వారశస్కంః. *****

విమానాత్తునుసంక్రమ్యప్రాకారంహరియాధపః|హనుమాన్వేగవానాసీద్యధావిద్యుద్ధునాంతరే||౧||సంపరిక్రమ్యహనుమాఽరావణస్య
నివేశనాత్|అదృష్ట్యాజానకీంసీతామబ్రవీద్వచనంపిః||౨||అభూయిష్టంలోతి||తాలంకారామస్యచరతాప్రియమ్|నహివశ్యామివైదేహీంసీతాంస
ర్వాంగశోభనామ్||౩||పల్వలానితటాకానిసరాంసరితస్తథా|నద్యోనూపవనాంతాశ్చదుగ్ధాశ్చధరణీధరాః*|లాలోతావసుధాసర్వానతుప
శ్యామిజానకీమ్||౪||ఇహసంపాతి|నాసీతారావణస్యనివేశనే*|ఆఖ్యాతాగృధ్రరాజేనపవశ్యామితామహమ్||౫||కిన్వతి||సీతాధవైదేహీమైథిలీ
జనకాత్తజా*|ఉపతిష్ఠేతవివశారావణందుష్టచారిణమ్||౬||క్షీప్రముత్పతతోమన్యేసీతామాదాయరక్షసః*|విభ్యతోరామబాణానామంతరా
వతితాభవేత్||౭||అథవాప్రియమాణాయాఃపథిసిద్ధినిషేవితే*|మన్యేపతితమార్యాహృదయంప్రేత్యసాగరమ్||౮||రావణస్యోరువేగే
నోభుజాభ్యాంపీడితేనచ*|తయామన్యేవిశాలాత్యోత్యక్తంజీవితమార్యయా||౯||ఉపర్యుపరివానూనంసాగరంక్రమతస్తథా*|వివెష్టమానాప
తితాసముద్రేజనకాత్తజా||౧౦||అహూఇతిద్రుణవానేనరక్షంతీశీలమాత్మనః*|అబంధుర్భక్షితాసీతారావణేనతపస్విని||౧౧||అథవారాక్ష

ఎవైతత్సర్వదర్శనమితితత్వం||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - ద్వారశస్కంః *
విమానాదితి||నవేగవాహనుమాఽవిమానాత్ప్రాకారంసంక్రమ్యనుసంతరేవిద్యుదివాసీదిత్యన్యయః-అనేనాపమ్యేనపాక్రికారఇంద్రనీలకృతభిత్వవగమ్యతే||
౧||సమితి||నివేశనాత్సంపరిక్రమ్యప్రాకారమితీశేషః||౨||అభూయిష్టమితి||భూయిష్టంలోతి||తా.బహుశోన్విష్టైత్యర్థః||౩||పల్వలానీతి||సరితఃతుర్రనద్యః-అనూపవ
నాంతాఃజలప్రచురవనప్రదేశాః||౪||తి||సన్యనుపలభిప్రమాణాదభావనిశ్చయేనవాస్తవ్యతలహ-ఇహేతి||రావణనివేశనవివాఖ్యాతా-తద్వచశ్చప్రమాణం-నతు
దృశ్యతేత్రకిమిదమితి||౫||కిన్వతి||సీతేత్యనేనఅయోనిజత్వప్రయుక్తంవైశిష్ట్యంద్యోత్యతే-అథశబ్దార్థోగుణసముచ్చయపరః-వైదేహీత్యనేనదేశసంబంధకృ
తవైశిష్ట్యం-మైథిలీత్యనేనసదాచారయుక్తసత్పురుషావాసనగరసంబంధనిబంధనవైశిష్ట్యం - జనకాత్తజేత్యనేన - కమణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయైతి
ప్రసిద్ధజనకసంబంధకృతవైశిష్ట్యం ఎవంగుణవిష్టాదేవీదుష్టచారిణంరావణముపతిష్ఠేతకిన్వతి-మిత్రత్వేనపాప్రాపుయ్యాతి-నునప్రాపుయాదేవేత్యర్థః||౬||
అదశ-నేహతూనాహ||క్షీప్రమిత్యాదినా||రామబాణానాంబాణేభ్యః||౭||తి||రామపరోక్షంతథాభాయాయోగాత్పత్యంతరంఅథవేతి||హృదయంపతితంమనః
తాగ్రంతం-మనఃఉత్క-మణినైవమరణత్వాత్||౮||రావణస్యేతి||పీడితేనపీడనేన||౯||అథవేతి||నిహితాంభూగృహాదౌస్థాపితాంమన్యే||౧౦||ఎవంపీడ్యమా

తిమిష్టభావాభిసాపత్న్యప్రయుక్తక్రోధాభిః॥౧౨౪॥౧౩౪॥హారామేలిన్యస్తదేహత్యక్తదేహభవిష్యతిభవేదిత్యర్థః॥౧౩౪॥అధవేతి॥నిహితాభూగృహదానూ
భంస్థాపితా-లాలప్యతేముహుర్ముహూఃప్రలపతి॥౧౩౪॥ఎవనిరుద్ధమానాపసీతారావణస్యవశంసప్రజేదిత్యాహజనకస్యేతి॥కథంప్రజేత్ - సప్రజేదేవేత్యధః॥
౧౬౪॥ననుకింపింతయాగత్వా యథావృత్తంనివేద్యతామిత్యాశంక్యతదనుచితమిత్యాహవిసప్తేతి॥విసప్తాభూగృహదాస్థాపనోనాదశఃసంగతా - ఇత్యలదశఃసత్తతిథా
తోర్నిష్ఠా-ప్రణస్తాసముద్రవతనాదివాత్యక్తజీవితా-ఉపసగాదసమాసేపిణోపదేశస్యేతి॥ఇత్యం - మృతారామవిరహదుఃఖాసహిష్టుతయాస్వయంమృతా॥౧౭౪॥
నివేద్యమానఇతి॥నివేద్యమానెవత్సమాణోదోషస్సాన్యత్ దోషస్సాన్యదనివేదనెయథావృత్తానివేదనెస్వామివంచనదోషస్సాన్యత్ - విషమంపరస్పరవిరుద్ధం॥౧౮౪॥అ
స్మిన్నితి॥హనుమా-అస్మికార్యేఎవంగతేఎవంవిషమత్వంప్రాప్తేసతి-కింప్రాప్తకాలంకాలోచితం-తుమంసమర్థంచభవేదితి-మతంపక్షం-భూయః ప్రవిచార
యత్॥౧౯౪॥౨౦౪॥పురుషాద్ధాభావమాహమమేదమితి॥౨౦౪॥౨౧౪॥నివేద్యమానెదోషస్సాన్యదిత్యేతదుపపాదయతి॥త్వేత్యాది॥అప్రియమితిచ్ఛేదః॥౨౩౪॥పరుష
మితి॥పరుషంశ్రవణకటుకం-దారుణంభయంకరం-కూరంఘ్రం - తీక్షణంసహ్యం - ఇంద్రియతాపనంఇంద్రియతోభకంసీతానిమిత్తంసీతావిషయం॥౨౪౪॥తంత్య
తి॥పంచత్వగతమానసంమరణేకృతనిశ్చయం॥౨౫౪॥౩౧౪॥సాంత్యేనెతి॥మానెనప్రత్యుత్థానాది॥౩౩౪॥నవనెష్వితి॥నిరోధేషుగృహాదిసంవృతప్రదేశేషు॥౩౫౪॥

సేంద్రస్యపత్నీభిరసితేక్షణా * అనుష్టమష్టభావాభిర్భూతాసాభవిష్యతి॥౧౨౪॥సంపూర్ణాచంద్రప్రతిమంపద్మవత్సనిభేక్షణమ్ * రామస్యధ్యా
యతీవక్రంపంచత్వంకృపణాగతా॥౧౩౪॥హారామలక్ష్మణేత్యేవంహయోధ్యేచేతిమైథి * విలప్యబహువైదేహీన్యస్తదేహభవిష్యతి॥౧౩౪॥అధ
వానిహితామస్యేరావణస్యనివేశనె * మానంలాలప్యతేసీతాపంజరస్థవశారికా॥౧౪౪॥జనకస్యసతాసీతారామపత్నీసుమధ్యమా * కథమత్పుల
హత్రాక్షీరావణస్యవశంప్రజేత్॥౧౬౪॥విసప్తావాప్రణస్తావామృతావాజనకాత్తజా * రామస్యప్రియభార్యస్యనివేదయితుంక్షమమ్॥౧౭౪॥
నివేద్యమానెదోషస్సాన్యదోషస్సాన్యదనివేదనె * కథమన్యాయకతావ్యంవిషమంప్రతిభాతిమే॥౧౮౪॥అస్మిన్నెవంగతేకార్యేప్రాప్తకాలంతుమంచ
కిమ్ * భవేదితిమతంభూయోహనుమాస్సప్రిచారయత్॥౧౯౪॥యదసీతామదృష్ట్యాహంవానరేంద్రపురీమితః * గమిష్యామితతఃకౌమేపురుషా
ధోభవిష్యతి॥౨౦౪॥మమేదంలంఘనంవృద్ధంసాగరస్యభవిష్యతి * ప్రవేశేత్స్వేవలంకాయారాక్షసానాంచదర్శనమ్॥౨౧౪॥కింమాంపత్నృతిసుగ్రీ
వోహరయోవాసమాగతాః * కిష్కింధాంసమనుప్రాప్తంతావాదశరథాత్మజౌ॥౨౨౪॥గత్వాతుయదికాకుత్స్థంవత్సామిపరమప్రియమ్ * స
దృష్టేతిమయాసీతాతతస్త్యత్యతిజీవితమ్॥౨౩౪॥పరుషందారుణంహ్రారంతీక్షమింద్రియతాపనమ్ * సీతానిమిత్తందుర్వాక్యంశ్రుత్వాసనభవిష్య
తి॥౨౪౪॥తంతుకృచ్ఛగతందృష్ట్యాపంచత్వగతమానసమ్ * భృశానురక్తోమేధావీనభవిష్యతిలక్ష్మణః॥౨౫౪॥విసప్తాభ్రాతరౌశ్రుత్వాభరతోపిమ
రిష్యతి * భరతంచమృతందృష్ట్యాశేత్రుఘ్నానభవిష్యతి॥౨౬౪॥పుత్రాన్పుత్రాన్సమిత్యాధనభవిష్యంతిమాతరః * కాసల్యాచసుమిత్రాచకై
కేయూచససంశయః॥౨౭౪॥కృతజ్ఞస్త్యసంధశ్చసుగ్రీవఃష్లవగాధిపః * రామంతథాగతందృష్ట్యాతతస్త్యత్యతిజీవితమ్॥౨౮౪॥దుర్మనావ్యధితా
దీనానిరానందాతపస్వినీ * పీడితాభత్యశోకేనరుమాత్యత్యతిజీవితం॥౨౯౪॥వాలిజేనతుదుఃఖేనపీడితాశోకకళికాః * పంచత్వంచకతెరాజ్ఞితా
రాపినభవిష్యతి॥౩౦౪॥మాతాపిత్రోర్విశాశేనసుగ్రీవస్యసనెనచ * కుమారోఽప్యంగదఃకస్తాద్ధారయిష్యతిజీవితమ్॥౩౧౪॥భత్యజేనతుదుఃఖేనహ్య
నాపసీతారావణస్యవశంసప్రజేదిత్యాహజనకస్యేతి॥౧౬౪॥ననుకింపేతాదృశవిచారేణ-గత్వా యథావృత్తంనివేద్యతామిత్యలహా॥విసప్తేత్యాది॥దృశ్యదేశేమాయ
యాఅదర్శనంవివాశః అదృశ్యదేశేఅపస్థాపనంప్రణాశః రామవిశేషజనితదుఃఖేనస్వయంమృతావా॥౧౭౪॥నివేద్యమానఇతి॥దోషావత్సమాణః అనివేదనెయథా
వృత్తంతాకథనెదోషః స్వామివంచనకరణరూపఃస్వాత్॥౧౮౪॥అస్మిన్నితి॥ప్రాప్తకాలంకాలోచితం-తుమంసమర్థంకంభవేత్ - ఇతిమతంపక్షం-భూయః ప్రవిచా
రయత్ ప్రవ్యచారయత్॥౧౯౪॥౨౩౪॥పరుషమితి॥పరుషంకణకరౌరం దారుణంభయంకరం-కూరముఘ్రం - తీక్షణంసహ్యం-ఇంద్రియతాపనంఇంద్రియతోభ
కం-సరామః॥౨౪౪॥తమితి॥పంచత్వగతమానసంమరణేకృతనిశ్చయం॥౩౩౪॥నెతి నిరోధేషుగృహాదిసంవృతప్రదేశేషు॥౩౫౪॥మయీతి॥ధరిష్యతిప్రాణానిశే

విమమితి || ప్రచరివ్యంతి కరివ్యంతీత్యర్థః - శస్త్రం శస్త్రవతనం || ౩౬౪ || ఘోరమితి || ఆరోదనం ఆసమంతా ద్రోదనం || ౩౬౪ || హస్తేతి || హస్తాదానః హస్తపతితభోజీ
ముఖాదానః ముఖపతితభోజీ - వృక్షమూలికః వృక్షమూలవాసీ || ౪౦౪ || సాగరానూపజఇతి || బహుమూలఫలోదకఇతి స్వరూపకధనం - అరణీసుతం అరణ్యత్పన్నం ||
౪౦౪ || ఉపవిష్ట స్వేతి || ఉపవిష్టస్య ప్రాయోపవిష్టస్య - లింగినం లింగం సన్యాసః అనశనంతద్వితీయలింగినీతాం - సాధయివ్యతః - లింగినమిత్యవితాపరః - తత్ర లింగం శరీరంత
ద్వాన్ - లింగీతత్త్వం సాధయివ్యతః - శరీరాదాత్త్వం మోచయివ్యత్యర్థః - శ్వాపదాని శ్వాపదాః వ్యామ్రదయః || ౪౦౪ || సచైవమాత్మత్యాగేదోషఇత్యాహ ఇ
దమితి || నిర్వాణం మరణం - ఆపః అపః || ౪౦౪ || సుజాతేతి || సుజాతమూలా ఆదౌలంకాదిదేవతాజయేన శోభనప్రారంభా - సుభగాచంద్రోదయేన రమ్యా - కీర్తిమాలామ
మకీర్తిమయమాలా - యశస్వినీహనుమతోలంకాప్రవేశరాత్రి రితి లాకేవిఖ్యాతా - చిరరాత్రీజాగరణేన దీర్ఘభూతారాత్రిః - ప్రభగానమాప్తా - ఎవంకల్యాణీ
యం రాత్రిః సీతామవశ్యతోమేవ్యధైరవజాతేత్యర్థః - కృదికారాదక్షిణతిథిః || ౪౦౪ || అత్తత్యాగాపేక్షయా తాపసభావఎవజ్యాయానిత్యాహ - తాపసఇతి || వా
శబ్దోపధారణేతి || వాస్యోద్వికల్పవమయోరేవాధేచనముచ్చయఇతి విశ్వ || ౪౦౪ || మాభూత్సుగ్రీవసమీపగమనం - అంగదాదిభిస్సంయుజ్యతామిత్యాశంక్యాహ -
యదీత్యితి || ౪౦౪ || వివాశఇతి || బహవోదోషాః పూర్వోక్తాస్సర్వవివాశాదయః - సంగమః శ్రేయస్సంగమః || ౪౦౪ || రావణమితి || ప్రత్యాపీణం ప్రత్యాచరితం - ప్రతికృ

భిభూతావనాకసః * శిరాంస్యభిహనివ్యంతితలైముష్టిభిరేవచ || ౩౬౪ || సాంత్వేనానుప్రదానేనమానెనచయశస్వినా * లాలితాః కపిరాజేనప్రా
ణాంస్త్యక్ష్యంతివానరాః || ౩౬౪ || నవనేషునచైలేషునిరోధేషువాపునః * శ్రీదామనుభవివ్యంతిసమేత్యకపికుంజరాః || ౩౬౪ || సపుత్ర
దారాస్సనూత్యాభర్తృవ్యసనపీడితాః * శ్రేలాగ్రేభ్యఃపతివ్యంతిసమేత్యవిషమేషుచ || ౩౬౪ || విషముద్బంధనంవాపిత్రవేశంజ్వలనస్యవా * ఉప
వాసమధోశస్త్రంప్రచరివ్యంతివానరాః || ౩౬౪ || మోరమారోదనంమన్యేగతేమయిభవివ్యంతి * ఇత్యోకుకులనాశశ్చనాశశ్చైవవనాకసామ్ || ౩౬౪ ||
సోహంనైవగమిష్యామికిష్కింధాంనగరీమితః * నచశత్యోవ్యహంరష్టుంసుగ్రీవంమైథిలీంవిహ || ౩౬౪ || మయ్యగచ్ఛతిచేహస్థేధర్మాత్తానౌమహ
రథౌ * ఆశయాతౌధరిష్యేతేవానరాశ్చమనస్వినః || ౩౬౪ || హస్తాదానోముఖాదానోనియతోవృక్షమూలికః * వానప్రస్థాభవిష్యామిహ్యదృష్ట్వా
జనకాత్మజామ్ || ౪౦౪ || సాగరానూపజేదేబహుమూలఫలోదకే * చితాంకృత్యాప్రవేత్యోమిసమిద్ధమరణీసుతమ్ || ౪౦౪ || ఉపవిష్టస్యవాసవ్యగ్లిం
గినంసాధయివ్యతః * శరీరంభక్షయివ్యంతివాయసాశ్వాపదానిచ || ౪౦౪ || ఇదంమహాపిభిర్వృష్టంనిర్వాణమితిమేమతిః * సవ్యగావఃప్రవే
త్యోమినచేత్పశ్యామిజానకీమ్ || ౪౦౪ || సుజాతమూలాసుభగాకీర్తిమాలాయశస్వినీ * ప్రభగాచిరరాత్రీయంమషసీతామవశ్యతః || ౪౦౪ || తాప
సోవాభవిష్యామినియతోవృక్షమూలికః * నేతఃప్రతిగమిష్యామితామదృష్ట్వాసీతేక్షణామ్ || ౪౦౪ || యదీతఃప్రతిగచ్ఛామిసీతామనధిగమ్యతామ్ *
అంగదస్సహతైస్సర్వైర్వానరైర్మభవివ్యంతి || ౪౦౪ || వివాశేబహవోదోషాజీవన్ముద్రాణిపశ్యతి * తస్మాత్ప్రణాథ్ధరిష్యామిధువోజీవితసంగమః ||
౪౦౪ || ఎవంబహువిధంమఃఖంమనసాధారయన్త్యహుః * నాథ్యగచ్ఛత్తదాపారంశోకస్యకపికుంజరః || ౪౦౪ || రావణంవావధిష్యామిదశగ్రీవంమహా

మః || ౩౬౪ || హస్తేతి || హస్తాదానః హస్తపతితభోజీ - ముఖాదానః ముఖపతితభోజీ - వృక్షమూలికః వృక్షమూలవాసీ || ౪౦౪ || సాగరేతి || అరణీసుతం అగ్నిం || ౪౦౪ ||
ఉపవిష్ట స్వేతి || ఉపవిష్టస్య ప్రాయోపవిష్టస్య - లింగినం లింగశరీరమన్యాస్తీతి లింగీ - తత్ర తత్త్వం సాధయివ్యతః - శ్వాపదాని శ్వాపదాః
వ్యామ్రదయః || ౪౦౪ || సచైవమాత్మత్యాగేదోషాపీత్యాహ - ఇదమితి || నిర్వాణం మరణం - ఆపః అపః || ౪౦౪ || సుజాతేతి || ఆదిత్యురభ్యసీతా స్వేషణోపయుక్తతయా శోభన
మూలా - సుభగాసీతా స్వేషణసౌకర్యాపాదకచంద్రికయా మనోహరా - కీర్తిమాలాకీర్తనం కీర్తిః సీతా స్వేషణసహకారిణీతి సత్యైః శ్రీయమాణా కీర్తిరేవమా
లాయస్యాస్సా - యశస్వినీహనుమల్లంకాప్రవేశరాత్రి రితి విఖ్యాతిమతీ - చిరరాత్రిః చిరకాలవిశిష్టరాత్రిః - దీర్ఘరాత్రి రితి యావత్ - అనేన రామకార్యసహాయేచ్ఛయా
రాత్రిరపివధితవతీత్యవగమ్య తేసీతామవశ్యతోమమప్రభగానిష్ఫలాజాతేత్యర్థః || ౪౦౪ || పూర్వోక్తయోః తాపసపక్షమరణపక్షయోః ప్రధమంపక్షమవలంబ్యా
హా తాపసఇత్యాదిహ || ౪౦౪ || వివాశఇతి || జీవితసంగమః జీవితే సంగమః శ్రేయస్సంగమః ధుగ్రీవః || ౪౦౪ || కింజై స్వేనవిక్రమిష్యామీత్యాహ || రావణమితి || హృతాసీతాకా

తమోతీయావత్ || రా|| రావణమితి|| వాశబ్దోవధారణే-హృతాసీతాకామమస్తుయధాతథావాభవతు-రావణంవధివ్యామ్యేవ-వధేనకింభవిష్యతీత్యత్రాహ-ప్రత్యా
 విణంభవిష్యతీతి-ప్రత్యాచీణం-ప్రత్యాచరణం-వైరనిర్యాతనమితియావత్ || ౧౮౪ || అధవేతి|| పశుంపశుపతేరివేతి-పశుపతేఃఅగ్నేః-పశుంఅజమిప- ఇమంపశుంప
 శుపతేతేఅద్యబధ్నామ్యగ్నఇతిశ్రుతేః || అనేననుప్రాపత్వముక్తం || ౧౮౫ || ఇతీతి|| ప్రథమంచితావిచారః- తతోధ్యానంజ్ఞాతవ్యవిషయనిరంతరప్రత్యయః - తత
 శ్చింతేతియదంతేచింతోవ్యతే || ౧౮౬ || చింతాప్రకారమాహయావదితి || ౧౮౭ || యదిపూర్వమేవసంపాతివచనప్రామాణ్యేనరామోతానీయేతతదామహాప్ర
 మాదసన్న్యదిత్యాహ-సంపాతీతి || ౧౮౮ || జిత్యాత్వితి|| సిద్ధితపఃఫలం || ౧౮౯ || సర్వాదేవాన్నమస్యంతిరామస్యాదేవయశస్విసత్త్వక్తరీత్యాఅభిమతలాభత్వర
 యాసర్వాన్నమస్కరోతి-నమోస్త్వితి || ౧౯౦ || సతేభ్యస్తేత్వాదిశ్లోకద్యయమేకాన్వయం || నమస్కృత్యాలోకనయావక్రియాభేదాత్తిచ్చబద్ధయం-సనమస్కృ
 త్యలశోకవనికాంప్రతిఉద్దిశ్యసర్వాదిశస్సమాలోక్యలశోకవనికాంపరిచ్ఛేత్తుం తస్యాస్సర్వాదిశోద్భవ్యేతాంసమనసాగత్వాఉత్తరంచితయామాసేతియోజ
 నా-అశోకశబ్దస్సంయేపేవ్యాఖ్యాతః || ౧౯౧ || ధ్రువమితి-రక్షోబహుళౌరక్షకరాక్షసబహుళౌ-వనాకులాజలావృతా-న్రుమషండమండితావా-సర్వసంసారైః
 కర్షణత్యనిరసనాదిభిఃసంస్కృతాకృతాతిశయాధానా-అశోకవనికాధ్రువంచిత్యాభవిష్యతి-అవశ్యమస్తేవణీయాభవేదిత్యధః || ౧౯౨ || రక్షిణఇతి|| అత్రల
 శోకవనికాయాం-విహితాఃనియుక్తాః-సర్వాత్ససర్వమాబోధీతిసర్వాత్సవాయుః-సోపీనాతియోభంప్రవాతి-అతిక్రంపనపూర్వకంనాత్రసంచరతీత్యర్థః || ౧౯౩ ||
 ఏవంభూతప్రదేశేభవతఃకథంగమనమిత్యాశంక్యాహ-సంక్షిప్తఇతి || మయా-అయమాత్సదేహః-రామాధైరామప్రయోజనసిద్ధ్యధః - రావణస్యచార్థేగావ

బలమ్ * కామమస్తుహృతాసీతాప్రత్యాచీణంభవిష్యతి || ౧౮౪ || అధవై సంసముత్త్రివ్యఉపర్యుపరిసాగరమ్ * రామామోపహరిష్యామిపశుంపశుప
 తేరివ || ౧౮౫ || ఇతిచింతాంసమాపన్నస్సీతామనధిగమ్యతామ్ * ద్యానశోకపరితాత్సచింతయామాసవానరః || ౧౮౬ || యావత్ప్రతాంహిపశ్యామిరామ
 పత్నింయశస్వినీమ్ * తావదేతాంపురీలంకాంచిచినోమిపునఃపునః || ౧౮౭ || సంపాతివచనాచ్ఛాపిరామంయద్యానయామ్యహమ్ * అవశ్యన్రాఘ
 వోభార్యాంనిదః హేత్యర్వవాసరాక్ష || ౧౮౮ || ఇహైవనియతాహరోవత్సామినియతేంద్రియః * నమత్యతేవినశ్యేయస్సర్వేతేనరవానరాః ||
 ౧౮౯ || అశోకవనికాచేయంద్యశ్యతేయామహాద్రుమా * ఇమామధిగమిష్యామిసహాయంచితామయా || ౧౯౦ || వసూన్రుద్రాంస్తథాదిత్యానశ్వి
 నామరుతోపివ * నమస్కృత్వాగమిష్యామిరక్షసాంశోకవధః || ౧౯౧ || జిత్యాతురాక్షసాక్షాసర్వానిత్వాకుకులనందినీమ్ * సంప్రదాస్యామిరా
 మాయయథాసిద్ధితపస్వినే || ౧౯౨ || సముహూతమివధ్యాత్వాచింతావిగ్రధితేంద్రియః * ఉదతిష్ఠన్నహతేజాహనుమాన్దారుతాత్తజః || ౧౯౩ || న
 మోస్తురామాయసలక్ష్మణాయదేవ్యైచతస్యైజనకాత్తజాయే | నమోస్తురుద్రేంద్రయమానిలేభ్యోనమోస్తుచంద్రాకమరుద్గణేభ్యః || ౧౯౪ ||
 సతేభ్యస్తునమస్కృత్యసుగ్రీవాయచమారుతిః * దిశస్సర్వాస్సమాలోక్యహ్యశోకవనికాంప్రతి || సగత్వామనసాపూర్వమశోకవనికాంశు
 భామ్ * ఉత్తరంచితయామాసవానరోమారుతాత్తజః || ౧౯౫ || ధ్రువంతురక్షోబహుళౌభవిష్యతివనాకులా * అశోకవనికాచింత్యాసర్వసంసారై
 రసంస్కృతా || ౧౯౬ || రక్షిణశ్చాత్రవిహితానూనంరక్షంతిపాదపాక్షా * భగవానపిసర్వాత్సనాతియోభంప్రవాతివై || ౧౯౭ || సంక్షిప్తాయంమయా

మమస్తుయధాతథావాభవతు-రావణంవధివ్యామ్యేవ-తేనకిం-ప్రత్యాచీర్ణం-ప్రత్యాచరణంవైరనిర్యాతనమితియావత్ || ౧౮౪ || చింతాప్రకారమేవాహ-యావదితి||
 వ్యామివిచినోమితిచలటాదవిష్యదధే || ౧౮౫ || సీతామదృష్ట్యైవసంపాతివచనాచ్ఛామఃసమానీయేత-తదామహాననధోభవేదిత్యాహ - సంపాతీతి || ౧౮౬ ||
 ఇహైవనిశ్యేయఃసీతామదృష్ట్యైతత్రమన్తమనానంతరమితిభావః || ౧౮౭ || జిత్యైతి|| సిద్ధిమివతపఃఫలమివ || ౧౮౮ || సఇతి || చింతావిగ్రధితేంద్రియఃవ్యాకులేంద్రియః ||
 ౧౮౯ || సత్ప్రతి || సుగ్రీవాయచేత్యత్రనమశ్చక్రఇతికరోతేవి-పరిణామఃఅశోకవనికాంగతఃమనసేతశేషః- అశోకవనికాంప్రతీతిపారేసమాలోకయదిత్యాలోకయతే
 వి-పరిణామః-అన్యథాతచ్ఛబ్దోతివిష్యతే || ౧౯౦ || సఇతి|| మనసాగత్వాగంతుంనిశ్చిత్యేత్యధః ఉత్తరంఉత్తరకతేవ్యం-వనాకులాకాననావృతా || ౧౯౧ || రక్షిణఇతి|| అ
 త్రలశోకవనికాయాంవిహితాఃనియుక్తాః-సర్వాత్సవాయుః || ౧౯౨ || సంక్షిప్తఇతి|| రామాధే-రావణస్యచేతిగూఢవృత్త్యాసీతాదశనస్యాకాంక్షితత్వాత్ రావణ

ప్రచురమన్తధత్వాత్ ప్రహృష్టమనుజత్వం॥౧౮॥ఉత్పతద్ధిరితి॥ సాలాఃవృక్షాః॥ని॥అమోకహఃకుటస్సలత్యమరఃపుష్పవృష్టయఃపుష్పవృష్టిః॥౧౦॥౧౮॥నిధూతేతి॥ధూతాఃఅత్తధూతాః॥౧౧॥౧౬॥విహంగేతి॥సంధమాత్రాశ్రయాఃపుష్పాదీనామనాశ్రయాశ్చత్యర్థఃఅతపవలగమాఃఅగమ్యాఃఅసేవ్యాశ్చత్యర్థః - నిధూతాఃకంపితాః॥ ౧౭ ॥ నిధూతకేతి॥ మృదితవణకామృదితంగరాగా - అంగరాగస్సమాలంబోవణకశ్చవిలేపనమిత్వైః । నిష్పీతశుభదంతోష్ఠీనిష్పీతతయాశుభదంతతుల్యోష్ఠీ॥౧౯॥మహాలతానామితి॥లతానాందామానిప్రతానాని॥౨౦॥సతత్రేత్యాదిసత్యాహఃదాత్యాహః-సంతానకాకల్పవృక్షైఃత్రైస్సమావృతాః-ఘనాఃనివిడాః-నానాగుల్మవృతాశ్చతాఃఘనాశ్చేతిసమాసః-కరవీరకృతాంతరాఃకరవీరైఃకృతవిశేషాః॥౨౬॥ తతశ్చత్యాది ॥ జగత్లోకైరవ్యం-ఎతత్సద్భవశంరమ్యంకించిన్నాస్తీత్యర్థః-పర్వతందదర్శిత్యన్వయః॥రాశిలాగృహైరితి॥జగతిపర్వతం- జగత్తత్సద్భవప్రాప్త్యాభావప్రమాణః-జగత్తీర్థామి-మృదితియావత్ - తత్ప్రధాన్యాజ్జగతిపర్వతమిత్వైక్యం-యద్వాజగతిపర్వతశ్చితిసంజ్ఞా॥౨౮॥ అధనద్యాఃకుపితయానిగతయాసఖిసాంత్యనెనపునరాగతయాసావ్యందశయతి - దదర్శయేతి ॥ పునరావృత్తతోయాంవృక్షాగ్రప్రతిహత్యాపునఃపర్వతాభిముఖతోయప్రవాహం- ఉపమానేఉపమేయేచాన్వయాయదదర్శయేదదద్యయః॥౩౧॥తస్యేతి॥తస్యపుష్పవృష్టయః॥౧౦॥పుష్పవకీణశుభానుమాన్తారుతాత్మజః॥ అశోకవనికామధ్యేయధాపుష్పవయోగిరిః॥ ౧౧॥ దిశస్సర్వాఃప్రధావంతంవృక్షమండగతంకపమ్ । దృష్ట్వాసర్వాణీభూతానివసంతశ్చితిమెనిరే॥౧౨॥వృక్షేభ్యఃపతితైఃపుష్పైరవకీర్ణాపుధగ్నిదైః॥రరాజవసుధాతత్రప్రమదేవవిభూషితా॥౧౩॥తరస్వినాతేతరవస్తరసాభిప్రకంపితాః । కుసుమానివిచిత్రాణిసస్మజుఃకపిసాతదా॥౧౪॥ నిధూతపశ్రశిఖరాశ్శీర్ణపుష్పసలామ్రమాః॥నిక్షిప్తవస్త్రాభరణాధూర్తావపరాజితా॥౧౫॥ హనూమాతావెగవతాకంపితాస్తేనగూత్తమాః । పుష్పవణఃఫలాన్యాశుముముఃపుష్పశాలినః॥౧౬॥విహంగసంఘోషేచాస్తేస్సంధమాత్రాశ్రయామ్రమాః॥బభూవురగమాస్సర్వేమారుతేనెవనిధూతాః॥౧౭॥నిధూతకేశీయువతిర్యథామృదితవణకా॥నిష్పీతశుభదంతోష్ఠీనఖైర్దగ్ధైశ్చవిత్తుతా * తదాలాంకులహస్తైశ్చచరణాభ్యాంచమదితా । బభూవాశోకవనికాప్రభగ్నవరపాదపా॥౧౯॥మహాలతానాందామానివృధమత్తరసాకపః॥ యథాప్రావృషివింధ్యస్యమేఘజాలానిమారుతాః॥ ౨౦॥ సతత్రవణీభూమీశ్చరాజతీశ్చకునారమాః॥తథాకాంచనభూమీశ్చదదర్శవిచరన్-పిః*వాపీశ్చవివిధాకారాఃపూర్ణాఃపరమవారిణాః॥వహహైవమణిసోపానైరుపపన్నాస్తతస్తతః* ముక్తాప్రవాళనికతాఃస్ఫటికాంతరకుట్టిమాః । కాంచనైస్తరుభిచ్ఛిత్రైస్తీరజైరుపశోభితాః* పుల్లపద్మోత్పలవనాశ్చక్రవాకౌపమాజితాః॥నత్యూహరుతసంఘుష్టాహంసపారసనాదితాః* దీప్తాభిరుక్తయంతాభిస్సరిద్భిశ్చసమంతతః । అమృతోపమతోయాభిశ్శివాభిరుపసంస్కృతాః* లతాశత్రైరవతతాస్సంతానకుసుమావృతాః॥నానాగుల్మవృతఘనాఃకరవీరకృతాంతరాః॥ ౨౬॥ తతోఽబుధరసంకాశంప్రవృద్ధశిఖరంగిరిమ్॥విచిత్రకూటంకూటైశ్చసర్వతఃపరివారితమ్* శిలాగృహైరవతతంనానావృక్షైస్సమావృతమ్॥ దదర్శహరిశ్చదూలలోరవ్యంజగతిపర్వతమ్॥౨౮॥దదర్శచనగాత్తస్మాన్నదీంనిపతితాంకపిః॥ అంకాదివసముత్పత్యప్రియస్యపతితాంప్రియామ్* జలేనిపతితాగ్రైశ్చపాదపైరుపశోభితామ్ । వార్యమాణామివక్రుద్ధాంప్రమదాంప్రియబంధుభిః* పునరావృత్తతోయాంచదదర్శసహహాకపిః॥ప్రసన్నామివకాంతవిహంగేతి॥సంధమాత్రాశ్రయాఃసంధానామేవాశ్రయాః-సతుపత్రపుష్పాదీనాం-అతపవాగమాఃఅగమ్యాఃఅసేవ్యాశ్చితియావత్ - నిధూతాఃకంపితాః॥౧౭॥ నిధూతేతి॥మృదితవణకామృదితంగరాగా॥౧౯॥మహాలతానామితి॥దామానిసమూహాః॥౨౦॥ * వాపీరిత్యాదిసాధణ్లోకచతుష్టయమేకంవాక్యం- ఉక్తవిశేషణవిశిష్టవాపీదదశేఽతిపూర్వేణాన్వయః* లతాశత్రైరితి॥సంతానకుసుమావృతాఃకల్పవృక్షకుసుమావృతాఃకరవీరకృతాంతరాఃకరవీరైఃకృతవిశేషాః॥ ౨౬॥ తతశ్చితి॥గిరిశ్రీదాపర్వతంతస్యవిశేషణంజగతిపర్వతమితి-హస్తప్రమాణఃజగత్తీర్థామి-మృదితియావత్ తత్ప్రధాన్యాజ్జగతిపర్వతమిత్వైక్యైః॥౨౮॥ దదర్శేతి॥నిపతితాంగికతాంఅస్యానద్యాఃకుపితకాంతాసావ్యంసాధణ్లోకద్వయేనాహ॥ అంకాదితి॥ పతితాంక్రొధాన్నిగతాం-జలేనిపతితాగ్రైఃపాదపైఃప్రియబంధుభిఃవార్యమాణాంక్రుద్ధాంప్రమదామివఉపశోభితాం-అతేవకాంతస్యప్రసన్నామివతేవపునరుపస్థితాంకాంతామివపునరావృత్తతోయాంచదదర్శేతి॥సంధమాత్రాశ్రయాఃసంధానామేవాశ్రయాః-సతుపత్రపుష్పాదీనాం-అతపవాగమాఃఅగమ్యాఃఅసేవ్యాశ్చితియావత్ - నిధూతాఃకంపితాః॥౧౭॥

పర్వతస్య వర్షిన్యఃపర్షిన్ః కృత్రిమాంక్రియయానివృత్తౌఽనిమిత్తామిత్యర్థః॥ ౩౪॥ యే కేచిదితి॥ సచ్చత్రాః సవితా నాభిత్వధః-సవితదీకాః సవేదికాః- సా
వణ-వేదికాః వితదీకా రోహణార్థః సువణ-సుయసో పాన వేదికాయుక్తాః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ తామితి॥ కాంచనైస్తరుగణైః-ఉపలక్ష్మితాం-తాంశింశుపాం- కింకిణీశతని
ఘోషాహంకిః కిణ్వాః క్షుద్రేసుంటికాః తాసాం నిర్మలమాయస్యాః-యద్వాకింకిణీభిః శతలనంతాః నిఘోషాయస్యాస్సతాం॥ ౪౦॥ సపుష్పితా గ్రామిత్యాద్యాస
గ-సమాప్త్యేకం వాక్యం॥ ఇతో ద్రత్యామిత్యమామారుహ్య ద్రత్యామి- ల్యబ్ధో వేపంచమి-దురాత్మనః రావణస్య-అధవేతి పత్యంత రే విచక్షణా తాపాపనోదనచ
తురా-అస్య వనస్యాశోకవనస్య- ఇహ వనం నలినీపరిసరవర్తివనం రామచింతానుకర్షితా సతీవ్యతి-రామపిశ్చైవ జనిత తాపాపనోదనార్థ-మేతద్వనప్రదేశమాగమి
ష్యతీత్యర్థః-సా ఆర్యేతి వదచ్ఛేదః-ఏవ్యతేవ్యతి-వనేచరాణాం స్పృహయతే వనేచరేభ్యస్సప్రహయతే- సంధ్యాకాలేషు సాయస్యాస్స సంధ్యాకాలమనాః - సం
ధ్యోపాసనతత్వైరేత్యర్థః-సంధ్యాగ్ధేవ్యతి ప్రతిదినమితి శేషః-చణః ఘనపణ-సమూహే, మహాత్మాసహనుమాపుష్పితా గ్రత్యాదివిశిష్టాంతా మారుహ్య ఇ
స్యకాంతాంపునరుపస్థితామ్॥ ౩౧॥ తస్యాగూరాత్పవద్మిన్యోనా నాద్విజగణాయుతాః | దదశశహరిశాదూలోహనుమాన్మారుతాత్పజః॥ ౩౨॥ కృ
త్రిమాంధీఘికాంచాపి సూరాణాం శీతేన వారిణాం మణిప్రవరసోపానాం ముక్తానికతశోభితామ్ * వివిధైర్మృగసంఘైశ్చ విచిత్రాం చిత్రకానసాం |
ప్రాసాదైస్సుమహద్భిశ్చ నిమిత్తైర్విశ్వకవణా * కాననైః కృత్రిమైశ్చాపి సర్వతస్సు మలంకృతామ్॥ ౩౪॥ యే కేచిత్వాదపాస్త్రపుష్పిపగభ
లోపగాః * సచ్చత్రాస్స నితదీకాస్స ర్వే సావణ-వేదికాః॥ ౩౫॥ లతాప్రతానైర్భవభిః పక్షైశ్చ బహుభిః పృథామ్ * కాంచనింశింశుపామే
కాందదశహనుమాన్-పిః | వృతాం హేమమయీభిస్తు వేదికాభిస్సమాంతతః॥ ౩౬॥ సోపశ్యమామి భాగాంశ్చ గతప్రప్రవణాని చ | సువణవృతౌ
నవరాదదర్శశిఖసన్నిభా॥ ౩౭॥ తేషాం ద్రుమాణాం ప్రభయా మెరోరివదివాకరః | అవస్యతతద వీరః కాంచనోస్తీతి వానరః॥ ౩౮॥ తాం కాంచ
నైస్తరుగణైర్మాంరుతేనచ విజితామ్ | కింకిణీశతనిర్మలమాయస్యా విప్రయమాగమత్॥ ౪౦॥ సపుష్పితా గ్రామరుచిరాంతరుణాంకురపల్లవామ్ | తా
మారుహ్య మహాబాహుశ్శింశుపాంపర్ణసంవృతామ్ * ఇతో ద్రత్యామి వై దేహీం రామదర్శనలాలసామ్ | ఇతశ్చేతశ్చ దుఃఖార్తాం సంపతంతీం యదృ
చ్ఛయా * అశోకవనికాచేయం దృఢంగమ్యాదురాత్మనః | చంపకైశ్చందనైశ్చాపి వకులైశ్చ విభూషితా * ఇయంచనలినీరమ్యాద్విజసంఘనిషేవి
తా | ఇమాంసారామమహిషీనూనమేవ్యతిజానకీ * సారామా రామమహిషీరాఘవస్యప్రియా సతీ | వనసంచారకుశలానూనమేవ్యతిజానకీ *
అధవామృగశాబాక్షీ వనస్యాస్య విచక్షణా | వనమేవ్యతిసార్యేహ రామచింతానుకర్షితా * రామశోకాభిసంతప్తా సాదేవీ వావలోచనా | వన
వాసేరతానిత్యమేవ్యతేవనచారిణీ * వనేచరాణాం సతతం నూనం స్పృహయతే పురా | రామస్య దయితా భార్యా జనకస్య సుతా సతీ * సంధ్యా
కాలమనాశ్శ్యామాధుప్రవమేవ్యతిజానకీ | నదీంచేమాంశివజలాం సంధ్యాగ్ధేవరవర్ణినీ * తస్యాశ్చాప్యనురూపేయమశోకవనికాశుభా | శుభాయా
హృది వేంకటస్య పత్ని రామస్య సమ్మతా * యదిజీవతి సాదేవీ తారాధిపనిభాననా | ఆగమివ్యతిసావశ్యమిమాంశివజలాం నదీమ్ * ఎవంతు మత్వా
స్యేతి॥ పర్షిన్యఃపర్షిన్ః॥ ౩౫॥ కృత్రిమాంధీఘికా ఇత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయస్య దదశేతి పూర్వక్రియయా సంబంధః॥ ౩౪॥ యే కేచిదితి॥ సచ్చత్రా ఇత్యేతత్ శయనానీ
నాదీనామప్యజలక్షణం-సవితదీకాః సావణ-వేదికా శ్చేతి మహావేదికోపరికృతకాంచన వేదికా అసన్నిత శేషః॥ ౩౫॥ లతాప్రతానై రితి సాధశ్లోక మేకం వాక్యం॥
౩౬॥ తేషామితి॥ మేరోః ప్రభయోద్రుమాణాం ప్రభయా-కాంచనః కాంచనమయోస్తీత్యవస్యతః॥ ౩౬॥ తదితి॥ తరుగణై రుపలక్ష్మితంతకన్యసందృష్ట్యా॥ ౪౦॥ సపుష్పితా
గ్రామితి॥ శింశుపామారుహ్యవక్ష్యమామచింతయదితి శేషః॥ ౪౦॥ చింతాప్రకారమేవాహా॥ ఇతో ద్రత్యామిత్యాది నా* అశోకవనికేతి॥ చందనాదిభిర్భూషితారమ్యే
యమశోకవనికా-దురాత్మనో రావణస్య రావణసంబంధినీ-దృఢంధుప్రవం * ఇయమితి॥ ద్విజసంఘనిషేవితా ఇయంచనలినీరమ్యా- సారామమహిషీ ఇమాం నలినీనూ
నమేవ్యతితియోజనా * సారామేతి॥ వనసంచారకుశలారామమహిషీ త్యాదుద్యానవనసంచారచతురేత్యర్థః * అధవేతి పత్యంతరే- వనస్యాస్య అశోకవనస్య విచ
క్షణావనసంబంధినుభానుభవచతురేత్యర్థః॥ ఇహ వనం నలినీపరిసరవర్తివనం వనేచరాణాం స్పృహయతే కుశలమితి శేషః * సంధ్యాకాలమనాః సంధ్యాకాలేషు

తో ద్రక్ష్యమాన్త్యారభ్యతగమిష్యతి సావశ్యమిమాంశివజలాన్మదీమిత్యంతేనయః ప్రకారః క్తః ఎవము క్తప్రకారేణమత్వామనుజేంద్రవత్సంప్రతక్షమాణః అవేక్షమాణః-మాగమాణఃనుపుష్పితేవణఃనునెలినశ్చ సకాసర్వందదర్శిత్యన్వయః॥౫౨॥ ఇతిశ్రీ గౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యాతోః-లక్షణహేతోః శ్రీయాయాఇతిశాసన్ - వీక్షమాణఃవివిధంచతుర్విక్షిప్తమహీం చావేక్షమాణః-సర్వాంతాలశోకవనికాలస్వవైక్షితేత్యన్వయః॥౫౩॥ సంతానకలతాభిరత్యాదిబహ్వసనైఃకుడైః ఆస్తరణైశ్చపేతాం-భూమిగృహాణిబిలగృహాణి-సర్వతుకుసుమైఃపాదసైరమ్యామిత్యన్వయః - సూర్యోదయప్రభాం ఉద్యత్సూర్యప్రభాం-విహగైఃనిష్పత్రశాఖాంక్రియమాణామివస్థితాం-యుగవత్పాతపక్షివక్షిపహతవత్రతయాపత్రరహితశాఖామివస్థితామిత్యర్థః-పుష్పవతంసకైః చంచూపుటలగ్నపుష్పలంకృతైరిత్యర్థః-ఆమూలేతి-ఆమూలంపుష్పేర్నిచితైఃవ్యాప్తైః-పుష్పాదాదాదృష్టం-పుష్పభారఃపుష్పసమూహః సేవాతిభారోనేషాంతైః-అశోకైరిత్యాదాపుపలక్షణేత్యతీయా-అశోకాదిభిరుపలక్షితాంసముదైక్షితేతిపూర్వేణాన్వయః॥౫౪॥ పునరశోకవనంవివిధోపమానదర్శనసవణయతి-సందనమిత్యాదినాశ్లోకచతుష్టయేన॥ ఉద్యానంఅశోకవనం-అత్రదదర్శిత్యవక్తవ్యతే-సందన్మంజుశ్రీదానం- వివిధోద్యానంవివిధవృక్షవంశంపైత్రహనుమాన్తహాత్మాప్రతీక్షమాణోమనుజేంద్రవత్సమ్॥ అవేక్షమాణశ్చ-వశ-సర్వంనుపుష్పితేవణఃనునెలినః॥౫౫॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-చతుర్దశశ్లోకః. ***** సవీక్షమాణస్త్రస్థోమాగమాణశ్చమైధిలీమ్॥ అవేక్షమాణశ్చమహీంసర్వాంతామన్వవైక్షత॥౫౬॥ సంతానకలతాభిశ్చపాదసైరుపశోభితామ్॥ దివ్యగంధరసోపేతాంసర్వతస్సమలంకృతామ్ * తాంసనందనసంకాశాంమృగపక్షిభిరావృతామ్॥ హమ్యుపాసాదసంబాధాంకోకిలాకులనిస్సనామ్ * కాంచనోత్పలపద్మాభిరావృతభిరుపశోభితామ్॥ బహ్వసనకుఢోపేతాంబహుభూమిగృహోయుతామ్ * సర్వతుకుసుమైరమ్యాంఫలవద్భిశ్చపాదసైః॥ పుష్పితానాశోకానాంశ్రీయాసూర్యోదయప్రభామ్ * ప్రదీప్తామివత్రస్థోమారుతిస్సముదైక్షత॥ నిష్పత్రశాఖాంవిహగైఃక్రియమాణామివాసకృత్ * వినిష్పతద్భిశ్చతశ్చితైఃపుష్పవతంసకైః॥ ఆమూలపుష్పనిచితైరశోకైశ్శోకనాశనైః * పుష్పభారాతిభారైశ్చస్పృశద్భిరివమెదీనీమ్॥ కణికారైఃకుసుమిత్రైఃకుంకుమైశ్చనుపుష్పితైః॥౫౭॥ సదేశఃప్రభయాతేషాంప్రదీప్తవసర్వతః॥౫౮॥ పుష్పాగ్నప్రవణాశ్చచంపకోద్దాలకాస్తథా*వివృద్ధమూలాబహువశ్శోభంతేస్తనుపుష్పితాః॥ శాతకుంభనిభాఃకేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః* నీలాంజననిభాఃకేచిత్తత్రాశోకాస్సహస్రశః॥౫౯॥ సందనంవివిధోద్యానంచిత్రంపైత్రధంయథా*అతివృత్తమివాచింత్యం

మోయస్యాఃసాతథా-సంధ్యావందనతత్పరేత్యర్థః * ఎవమితి॥వణఃనునెవణసాం దైపూర్వోక్తశింశుపావృక్షేనిలీనలభూదితిశేషః॥౬౦॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిగ్ధవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్దశశ్లోకః ***** సవీక్షమాణఇతి॥ సహనుమాకత్రస్థశింశుపావణఃనునెలినః-శింశుపాతీక్షణధారః(ఇరుగుడుమాను) మైధిలీంమాగమాణఃమైధిలీమాగమాణాద్ధేతోః- లక్షణహేతోః శ్రీయాయాఇతిశాసన్ - వీక్షమాణఃవివిధంచతుర్విక్షిప్తమహీం చావేక్షమాణః మహీంప్రత్యధోవీక్షణంకుర్వతసర్వాంతామశోకవనికాలస్వవైక్షితేత్యన్వయః॥౬౧॥ * బహ్వసనకుఢోపేతాంబహ్వసనైఃకుడైరాస్తరణైశ్చఉపేతాం-భూమిగృహాణిభూమిబిలగృహాణి * సర్వర్తుకుసుమైః సర్వర్తుకుసుమానియమైఃపాదసైరుపలక్షితాం-సూర్యోదయప్రభాంఉద్యత్సూర్యప్రభామిత్యర్థః * నిష్పత్రేతి॥ పుష్పవతంసకైః పుష్పాణ్యవతంసవత్ప్రతీయమానానియేషాంపక్షిగాంత్రైఃయుగవత్పాతపక్షివక్షిపహతవత్రతయాపత్రరహితశాఖామివస్థితామిత్యర్థః - కించఆమూలపుష్పనిచితైఃమూలాదాదభ్యపుష్పపూజైః * పుష్పభారఃపుష్పసమూహః-కుసుమిత్రైఃకణికారాదిభిరుపలక్షితాంఅశోకవనికాలస్వవైక్షితేతిపూర్వేణాన్వయః॥౬౨॥ సదేశఃప్రభయాతేషాంప్రదీప్తవసర్వతః॥౬౩॥ పుష్పాగ్నప్రవణాశ్చచంపకోద్దాలకాస్తథా*వివృద్ధమూలాబహువశ్శోభంతేస్తనుపుష్పితాః॥ శాతకుంభనిభాఃకేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః* నీలాంజననిభాఃకేచిత్తత్రాశోకాస్సహస్రశః॥౬౪॥ సందనంవివిధోద్యానంచిత్రంపైత్రధంయథా*అతివృత్తమివాచింత్యం

ధంకుజేర క్రీడాశనం-సంసనమతివృత్తమివతిక్రవ్యస్థితమివ-చైత్రరథంయథాచైత్రరథమివచిత్రమిత్యన్వయః - ఆకాశసామ్యేసాధారణధర్మమాహ - పుష్పే
తి-ఎవంసాగరౌపమ్యేపుష్పరత్నైతి॥౧౪॥ అశోకవనికాయామిత్యాది॥ చైత్యప్రాసాదంచైత్యంబుద్ధమందిరంతదాకారంప్రాసాదం - ప్రాశుభావత్వాత్ దీ
ఘాస్వభావత్వాత్॥౧౫॥ తత్రతత్త్వాది॥ మలినసంపీతాం మలినవస్త్రేణావృతాం-మలినైరంగైస్సంపీతాం-వా-శుక్లపతాదావిత్యసేవధిఃప్లుత్వచద్యోతతం - మం
దం ప్రఖ్యాయమానేనభిదంతదిత్యధంబితప్రత్యభిజ్ఞాయమానేన రూపేణోపలక్ష్మితాం-పిసద్ధామితి-మలినసంపీతత్వేఉపమా-పిసద్ధాంబద్ధాం- ఉత్తరీయరాహిత్యం
ద్యోతయితు మేకేనేత్యుక్తిః-సపంకాంభూమెరావిద్భవంతీమివస్థితాం-అనలంకారాంపంకంనివత్య-అలంకుర్వతోసన్నిధానాదలంకారరహితాం- విషద్భూమివపద్మ
నీంరామాగమనేప్యయమాశ్రయోనోత్సాదయితుమహాతీత్యేవంమన్యమానాం పద్మరహితాంసరసీమివస్థితాం - గ్రహేణమ్రగ్రహేణ ద్వితీయశ్చపద్మ
వాక్యాలంకారే - అశ్వితి - కృశాంధీనామితిపునఃపునర్లక్ష్యేణాశ్వదైన్యయోరతిశయప్రదర్శనాయిత్రఉపవాసకృశాంకృశామనశనేత్యుక్త్యాపూర్వకాం
డాంతేభింద్రదత్తపాయసాశనవృత్తాంతఃకల్పితభితితత్త్వోక్తం-నీలనాగాభయాకృష్ణసహతుల్యయానీరదాపాయేశరదితస్థితీ॥౧౬॥ తామితి॥ ఉపపాదిభిః
పపాదనశీలైః-మందంప్రఖ్యాయమానేనత్యారభ్యసీతాంసమీక్ష్యఉపపాదిభిఃకారణైస్సితేతితర్కయామానేత్యన్వయః॥౧౭॥ ఎవలీ-గైస్సితేభిః చార్యప్రత్యభి
జ్ఞాయాపితధాతర్కయామానేత్యాహ-ప్రియమాణేతి॥ ఇతితర్కయామానేతిశేషః॥౧౮॥ పూర్ణచంద్రాననామిత్యారభ్యవిద్యాంప్రశిధిలామివేత్యంతమేకం

దివ్యంరవ్యంశ్రియావృతమ్ । ద్వితీయమివచాకాశంపుష్పజ్యోతిగణాయతమ్ * పుష్పరత్నశతైశ్చిత్రంపంచమంసాగరంయథా । సహతుల్య
ప్యైర్నిచితంపాదనైర్మధుగంధిభిః * నానానినాదైరుద్యానంరవ్యంమృగగణైర్ద్విజైః । అనేకగంధప్రవహంపుణ్యగంధంమనోరవమ్* శైలేం
త్రమివగదాభ్యంద్వితీయంగంధమాదనమ్॥ ౧౪॥ అశోకవనికాయాంతుశస్వాంచానరపుంగవః * సదదర్శాపిదూరస్థంచైత్యప్రాసాదముచ్చి
తమ్ । మధ్యేస్తంభసహస్రేణస్థితంక్షేలాసహంశురమ్ * ప్రవాళకృతసోపానంతప్తకాంచనవేదికమ్ । ముష్ణంతమివచక్షూఃపిద్యోతమానమివ
శ్రియా * విమలంప్రాశుభావత్వాదుల్లిఖంతమివా-బరమ్॥౧౫॥ తతోమలినసంపీతాంరాక్షసీభిస్సమావృతమ్* ఉపవాసకృశాంధీనాంనిశ్చ
సంతీంపునఃపునః । దదర్శశుక్లపతాదాచంద్రరేఖామివామలామ్ * మందప్రఖ్యాయమానేనరూపేణరుచిరప్రభామ్ । పిసద్ధాంధూమజాలేనశిఖామి
వవిభావసోః * పీతేనైకేనసంపీతాంక్షిప్తేనోత్తమవాససా । సపంకామసలంకారాంవిషద్భూమివపద్మనీమ్* బ్రీహితాందుఃఖసంతప్తాంపరిష్టానాం
తపస్వినిమ్ । గ్రహేణాంగారకేణేవపీడితామివరోహిణీమ్ * అశ్రుపూర్ణముఖీ దీనాంకృశామనశనేనచ । శోకధ్యానపరాంధీనాం నిత్యందుఃఖప
రాయణామ్ * ప్రియంజనమపశ్యంతీంపశ్యంతీరాక్షసీగణమ్ । స్వగణేనమృగీంహీనాంశ్వగణాభివృతామివ * నీలనాగాభయావేణ్యాజఘనంగ
తయైకయా । నీలయానీరదాపాయేనసరాజ్యామహీమివ* సుఖాహోండుఃఖసంతప్తాంవ్యసనానామకౌవిదామ్॥౧౬॥ తాంసమీక్ష్యవిశాలాక్షీ
మధికంమలినాంకృశామ్ * తక్యయామాససీతేతికారణైరుపపాదిభిః॥౧౭॥ ప్రియమాణాతదాతేనరక్షసాకామరూపిణా * యథారూపాహి
దృష్టావైతథారూపేయమంగనా॥౧౮॥ పూర్ణచంద్రాననాంసుభాగ్నిచారువృత్తపయోధరామ్ * కుర్వంతీంప్రభయాదేవీంసర్వావతిమిరా

జ్యోతిగణాఃసత్కృతగణాః-ఉద్యానంఅశోకవనంఅపశ్యదితిశేషః॥ ౧౪॥ అశోకవనికాయామిత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం-చైత్యప్రాసాదంబుద్ధాండాకార
ప్రాసాదంప్రాశుభావత్వాత్ ఉన్నతస్వరూపత్వాత్॥౧౫॥ తత్రతత్త్వార్థదుఃఖసంతప్తాంవ్యసనానామకౌవిదామిత్యంతస్యగ్రంథస్యదదశేతిక్రియయా
సంబంధః-మలినసంపీతాం మలినవస్త్రేపేతాం మందప్రఖ్యాయమానేనభిదంతదిత్యధంచిదూహ్యమానేనరూపేణోపలక్ష్మితాంక్షిప్తేనజేణేన-నీలనాగాభయాకృష్ణ
సహతుల్యయావసరాజ్యాఉపలక్ష్మితాం మహీమివస్థితాం॥౧౬॥ తామితి॥ తాంపూర్వోక్తవిశేషణవిశిష్టాం-ఉపపాదిభిఃఉపపాదనశీలైః-వత్స్యమాణింగైః-సీతేత
క్యయామాససంశయితవానిత్యర్థః॥౧౭॥ కారణాన్యేవాహ॥ ప్రియమాణేతి॥ అతఃసీతేయమితితక్యయామాసేతిపూర్వేణసంబంధః॥౧౮॥ కించపూర్ణచంద్ర
త్యాది॥ సుభాగ్నిచారువృత్తపయోధరామ్-చంద్రచక్రామివే-సర్వాసందకరత్వముక్తం-బుజగేంద్రవహూమివే-దుష్ప్రసదత్వం-శిఖామివవిభావసోరితపాశిత్రత్యం-తాంప్రసీ

వాక్యంను భ్రూంను భ్రువం ఉవజభావఆమః-కుర్వంతీమితి-దశమాసాకాస్మాన్ నెనవి నామలి నాపి ప్రభుయాదిశఃపితిమిరాఃకుర్వంతీమితి ప్రభావః యోక్తే- సుప్రస
 స్థితాంసు ప్రతిష్ఠితపాదతలాం-నరాజతీంనరాజంతీం-తాంప్రసిద్ధాం-ప్రృతింకున్వాద్యుక్తిం-సందిగ్ధాంసందిగ్ధాగ్ధాః-ముద్ధింసంపదం- నిపతితాంక్షిణాం-విమాగాం
 అవిశ్వాసబహుళాం- ప్రతిహతాంఅలభకార్యాం సోపసగ్ధాంసవిమాంసకలుమాంసకాలుమ్యాం-భావప్రభావోనిదైశః-అభూతేనలసత్యేన-రామోపరోధవ్యధితాం
 రామప్రాప్తిరోధేనవ్యధితాంపునస్సీతాశబ్దోవ్యవహితానుస్మరణార్థః-అహ్మయా నాంవేదానాంఅయోగేనలసంబంధేన-ప్రశిధిలాంఅప్రాప్తప్రతిష్ఠాం విద్యాం
 వేదబాహ్యవిద్యాంయద్యాఆహ్మయా నాంఅభ్యాసానామభావేనప్రశిధిలాంఅస్థిరపరాంవిద్యామివసీతాంఋత్వితస్యహనుమతోబుద్ధిస్సందిదిహే ఇత్యన్వయఃకా
 శ్యమానిన్వాది నాతిరోహితయావత్వాదితిభావః॥౩౮॥దుఃఖేనేతి॥సంస్థారఃశబ్దవృత్తతిః తేనహీ నాం-అతఏవవివక్షితాదధాంతరంగతాంవిపరీతార్థామిత్యర్థః-సం
 స్థారహీనతయా ప్రతిపాదయిషి తార్థంవక్తుమశక్తువంతీమవివక్షితమర్థంబోధయంతీంవాచమివ-సహ్యస్త్వత్ప్రత్యభావదధాంతరంగతాంవృత్తత్వత్వనంతరం
 స్వాధ్యంప్రతిపాదయంతీమివస్థితామిత్యర్థః॥౪౦॥వై దేహ్యృత్తి॥ శాఖాయాంశోభంతఇతిశాఖాశోభిని-భత్వ-విరహకాలేభూషణధారణస్యానుచితత్వాత్ స్వాగే
 భ్యుదయ్యచ్యశాఖాయాంస్యస్తానీత్యర్థః-కర్ణవేష్టాకుండలే॥ ని॥ కణికాకాతాశవత్రంస్యాత్ కుండలంకర్ణరవేష్టనమితీసజ్జనః । శ్వదంష్ట్రైఃత్రైకర్ణకాఖ్యైఃపుష్పకారికైర్ణ
 పార్శ్వభూషణవిశేషః॥ని॥త్రికర్ణశ్వదంష్ట్రైశ్చేత్యభిధానరత్నమాలా । హస్తేషుహస్తావయవేషు-శ్యామానివిరహతాపాష్ట్యవశాచ్ఛాన్యమీమాతాని - ఉధాచిర
 యుక్తత్వాత్ చిరభృతత్వాత్ -సంస్థానవంతిహస్తేషుతత్తదాభరణసంస్థానానిదృశ్యంతిఇత్యర్థః॥౪౨॥ తాన్యేవేత్యధామేకంవాక్యం॥ ౪౩॥ తతేతి ॥ తత్ర ఋశ్య

దిశః । తాంసీల కేశీ-బింబోష్ఠీంసుమధ్యాంసు ప్రతిష్ఠితామ్ - సీతాంపద్మవలాశాక్షీంమందగస్యరతింయథా । ఇష్టాంసర్వస్యజగతఃపూజాచంద్రప్ర
 భామివ * భూమామతనుమాసీ నాంనియతామివ తావసీమి । నిశ్శ్వాసబహుళాంభీరుంబుజగేంద్రవధూమివ * శోకజాలేనమహతావితేతేననరాజ
 తీమి॥సంసక్తాంధూమజాలేనశిఖామివవిభావసోః * తాంస్ప్రతిమివసందిగ్ధామృద్ధినిపతితామివ । విహతామివచశ్రద్ధామాశాంప్రతిహతామివ *
 సోపసగాంయథాసిద్ధింబుద్ధింసకలుమామవ । అహానేనాపవాదేనకీర్ణానిపతితామివ * రామోపరోధవ్యధితాంరక్షిహరణకర్మితామ్అబలాం
 మృగశాఖాక్షీంవీక్షమాణాంతతస్తః * బాష్పాంబుపర్పూర్ణైకృష్ణవక్రప్రీవక్షణా । వదనోనాప్రసన్నైననిశ్శ్వసంతీంపునఃపునః * మలపంకధ
 రాందీనాంకుండవాగ్దానుమండితామ్ । ప్రభాంసత్త్ర గాజస్యకాలమేమైరివాప్యతామ్*తస్యసందిదిహేబుద్ధిమఃసమీక్షాః-ఋత్వితః-సం
 యానామయోగేనవిద్యాప్రశిధిలామివ॥౩౮॥దుఃఖేనబుబుధేన తాంహనుమానసలంకృతామ్ । సంసార్-రేణయథాహీ వా-స-ధ-...
 తామ్॥౩౯॥తాంసమీక్ష్యవిశాలాక్షీంరాజపుత్రీమనీదితామ్ । తర్కయామానసీతేతి కారణైరుపపాదిభిః॥ ౪౦॥ వై దేహ్యృత్తి-చా-శే-...
 రామోన్వకీతయత్ । తాన్యాభరణజాలానిశాఖాశోభిన్యలక్షయత్ * సుకృతౌకణ-వేష్టాచశ్వదంష్ట్రైఃపూసంస్థితామ్॥౪౧॥...
 మ్వాభరణానివ * శ్యామానిచిరయుక్తత్వాత్తదాసంస్థానవంతి॥౪౨॥ తాన్యేవై తానిసన్యహంయానిరామోన్వకీతయత్ ॥ ౪౩॥ ...

ధాం-ప్రృతింకున్వాదివాక్యం-దీఘస్తావ్యః-సందిగ్ధాంసందిగ్ధాగ్ధాః-సోపసగ్ధాంసాంతరాయాం-సకలుమాంసకటాం-అభూతేనావతేనవిద్యా-వాదే-
 రామోపరోధవ్యధితాంరామప్రాప్తినిరోధేనవ్యధితాం-తస్యహనుమతోబుద్ధిఃసందిదిహే-కార్యమానిన్వాది నాతిరోహితత్వాదితిభావః అహ్మయా నాంయో
 గేనలభ్యాసానామభావేన॥౩౮॥దుఃఖేనేతి॥దుఃఖేనకృచ్ఛేన-సంస్థారేణయథాహీనాంవాచమధాంతరంగతాం సంసార్-రోవృత్తిఃతియ హీనాంఅతఏవ
 వివక్షితాదధాంతరంగతాంవిపరీతార్థంబోధయంతీం-సహ్యత్వవృత్తత్వభావదశాయామగ్ధాంతరంగతావాన్వృత్తత్వత్వనంతరం స్వాధ్యంప్రతిపాదయంతీ-
 సీతాందుఃఖేనబుబుధత్యర్థః॥౩౯॥తామితి॥ కారణైఃలింగైః॥౪౦॥ తాన్యేవాహ॥వై దేహ్యృత్తిత్వాది॥శాఖాశోభినిశాఖాయాంశోభంతఇతి-ధా-అనేనరామవిశ్లేషస
 మయేభూషణధారణస్యానుచితత్వాత్-వై దేహ్యభూషణానిస్వాంగేభ్యుదయ్యచ్యశాఖాయాంస్యస్తానీత్యవగమ్యతే* సుకృతావితీకణ-వేష్టాకుండలే॥ని॥కుండలంక
 ర్ణరవేష్టనమిత్యమరః ॥ శ్వదంష్ట్రైఃత్రికర్ణకాఖ్యైఃపుష్పకారకణాభరణవిశేషా । త్రికణకఃశ్వదంష్ట్రైశ్చేత్యభిధానరత్నమాలాయాం-హస్తేషుహస్తావయవ

మూకే-యాన్యవహీనానిపతితానితాన్యహం నోపలక్షయే | అత్రేతిశేషః-అస్యాస్మితాయాస్సకాశాద్వానినానహీనానిపతితానితానీమాని-తత్తుల్యత్వాత్ || ౪౪ ||
 పీతమిత్వాది || ప్లవంగమైఃసుగ్రీవాదిప్లవంగమైః-యదుత్తరీయందృష్టంయానిభూషణానిదృష్టానితానిసర్వాణ్యనయైవలపిద్ధానిపాతితాని-నగాసక్తమిత్యనేనపత
 నదశాయాముత్తరీయాగ్రంవృక్షైకించిత్సక్తమితిద్యోత్యతే || ౪౬ || ఇదమితి || ఇతరత్ ఉత్పృష్టం-తదుత్తరీయంయథాయాదృశవణాయుక్తంయథాశ్రీమత్ ఇదంఇ
 దానీంధార్యమాణంతద్వణంతథాశ్రీమత్-నూనమితియోజనా || ౪౭ || ఇయమితి || యారామస్యప్రియాసతీమహిషీతికృత్వా-ప్రణష్టపిఅస్యరామస్యవసనస్సకా
 శాత్ నప్రణశ్యతి-సదామనసాదృష్టాభవతీత్యర్థః-సాకనకవణాంగీఇయం-మయాపరిదృశ్యమానేత్యర్థః || ౪౮ || ఇయం సేతి || రామఃకారుణ్యాదిభిశ్చత్సర్వైఃతత్త్వ
 తెపరితప్యతే సేయం-కారుణ్యాదీనాంపరితాపహేతుత్వంవిభజ్యదర్శయతి || స్త్రీతి-అపతా-లేస్త్రీయోరక్షణీయాఃతన్నకృతమితికారుణ్యాత్పరితప్యతే-ఆన్యశంస్య
 మశ్రూతత్వం-ఆశ్రితసంరక్షణైకస్వభావత్వమితియావత్-తస్మాత్ ఆశ్రితానరక్షితేపరితప్యతే-అర్థోవాపవత్తనోయత్పత్నీత్యుక్తిరిత్యా ఆత్మార్థభూతాప
 త్నీనప్తేతిశోకేనపరితప్యతే-ప్రియాసప్తేతిమదనేనపరితప్యతేఇతియోజనా || ౫౦ || అథానయోరన్యోన్యాభిరూప్యానుగుణ్యమాహ-అస్యాఇతి || అస్యాఃసీతాయాః-
 రూపంశరీరం-అంగప్రత్యంగసౌప్తవంచ-యథాయథావిధం-తథావిధమేవరామస్యాపిరూపం-అంగప్రత్యంగసౌప్తవంచ-తథారామస్యరూపమంగప్రత్యంగసౌప్తవంచ
 యథాయథావిధం-తథావిధమేవాస్యారూపమంగప్రత్యంగసౌప్తవంచ-అతఃఇయమసి తేక్షణాతస్యయోగ్యేతి శేషః || ౫౧ || తథానయోరన్యోన్యస్యానురాగమాహ
 అస్యాఇతి || అస్యాదేవ్యా మనః తస్మిన్రామేప్రతిష్ఠితం - తేన హేతునా ఇయం ముహూర్తమపి జీవతి - తస్యచమనోస్యాం ప్రతిష్ఠితం - తేనకారణేన
 సముహూర్తమపిజీవతి - తయోరన్యోన్యమనోనివేశనాభావేముహూర్తజీవనమపిసంభవతిఇతిభావః || ౫౨ || మాల్యవతిశైలేరామస్యసీతావిరహాక్షేపాతి

న్యవహీనానితాన్యహం నోపలక్షయే | యాన్యస్యానావహీనానితానీమానిసంశయః || ౪౪ || పీతంకనకవట్టాభం ప్రస్తతద్వసనంశుభమ్ | ఉత్తరీ
 యంనగాసక్తతదాదృష్టంప్లవంగమైః * భూషణానిచముఖ్యానిదృష్టానిధరణీతలే | అనయైవావవిద్ధానిస్వనవంతిమహంతిచ || ౪౬ || ఇదంచిరగృహీ
 తత్వాద్వసనంక్షిప్తవత్తరమ్ | తథాపిమానంతద్వణంతథాశ్రీమద్వధేతరత్ || ౪౭ || ఇయంకనకవణాంగీరామస్యమహిషీప్రియా | ప్రణష్టాపిసతీ
 యాన్యమనసోనప్రణశ్యతి || ౪౮ || ఇయంసాయత్యతేరామశ్చతుభిఃపరితప్యతే | కారుణ్యేనాన్యశంస్యేనశోకేనమదనేనచ * స్త్రీప్రణష్టేతికా
 రుణ్యాదాశ్రితేత్యాన్యశంస్యతః | పత్నీనప్తేతిశోకేనప్రియేతిమదనేనచ || ౫౦ || అస్యాదేవ్యాయథారూపమంగప్రత్యంగసౌప్తవమ్ | రామస్యచయథా
 రూపంతస్యేయమసి తేక్షణా || ౫౧ || అస్యాదేవ్యామనస్తస్మిన్ ప్రస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితమ్ | తేనేయంసచదమాత్మాముహూర్తమపిజీవతి || ౫౨ || దు

వేషు-చిరయుక్తత్వాత్ చిరధృతత్వాత్ సంస్థానవంతిచిరమంగేష్వైవావస్థానవంతిచ || ౪౩ || తత్రేతి | తత్ర ఋశ్యమూకేయాన్యాభరణానిఅవహీనానిపతితాని-యా
 నినావహీనానితత్రనపతితాని-అస్యాఃసకాశాత్ తానీమానీతిసంబంధః || ౪౪ || పీతమితి || ప్రస్తమంతరిత్యాదృష్టం-నగాసక్తంవృక్షలగ్నంప్లవంగమైఃసుగ్రీవాదిభిః ||
 ౪౬ || ఇదమితి || చిరగృహీతత్వాత్-చిరధృతత్వాత్-ఇతరత్ ప్రస్తముత్తరీయంయథాయాదృశవణాయుక్తంయథాశ్రీమత్-ఇదమిదానీంధార్యమాణంతథావణం
 తథాశ్రీమత్-నూనమితియోజనా || ౪౭ || ఇయమితి || ఇయంరామస్యప్రియాసతీమహిషీతికృత్వా-ప్రణష్టాపిఅస్యరామస్యమనసఃసకాశాత్ నప్రణశ్యతి-సదాను
 చింతయతీత్యర్థః || ౪౮ || ఇయమితి || కారుణ్యాదిభిశ్చత్సర్వైఃతత్త్వతెపరితప్యతే సేయమితిసంబంధః-కారుణ్యాదీనాంపరితాపహేతుత్వంవిభజ్యదర్శయతి || స్త్రీతి || స్త్రీ
 ప్రణష్టేతికారుణ్యాత్-అపతా-లేస్త్రీయోరక్షణీయాఃతన్నకృతమితికారుణ్యాత్ పరితప్యతే-ఆశ్రితేత్యాన్యశంస్యతఃఆన్యశంస్యమకూగ్రత్వంఆశ్రితసంరక్షకస్వ
 భావత్వమితియావత్ తస్మాదాశ్రితానరక్షితేపరితప్యతే-పత్నీనప్తేతిశోకేనఆత్మార్థభూతపత్నీనాశోజాతఇతిశోకేనపరితప్యతే-ప్రియేతిమదనేనచప్రియాసప్తేతి
 మదనేనపరితప్యతేఇతియోజనా || ౫౦ || అథసీతారామయోరన్యోన్యాభిరూప్యానుగుణ్యమాహ || అస్యాఇతి || అస్యాఃసీతాయాఃయథాయథావిధంరూపంఅంగప్ర
 త్యంగసౌప్తవంచ-తథావిధమేవరామస్యాపిరూపం-రామస్యయథావిధంరూపంతథావిధమేవలస్యారూపంఅతఃఇయమసి తేక్షణాతస్యయోగ్యేతి శేషః || ౫౧ || అథా
 నయోరన్యోన్యస్యానురాగమాహ || అస్యాఇతి || అస్యాఃసీతాయాఃమనఃతస్మిన్రామేప్రతిష్ఠితం-తస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితం - తేన హేతునా ఇయంసచదమాత్మమపిజీవతిసంబంధః ||
 ౫౨ || సీతావిరహాణారామస్యశరీరాకాశ్యంపాగ్రణధారణంచవిచిత్రమిత్యాహ - దుష్కరమిత్యాదిశ్లోకద్వయేన || మత్తకాశీనింవరారోహం - వరారోహమత్తకా

శయం నిశ్చయమహంతవసేష్టశిష్యః కస్యైవైతే కథమేవమభూదితి వినింద్యపరిహసితవాక్ స్వయం విరక్తతయా సంప్రత్యస్యావై లక్షణ్యాతిశయదర్శనేన
 విశేషజ్ఞతయా ఎతద్విరహే రామస్య దేహధారణం సర్వాత్మనా లశక్యమిత్యాహ - దుష్కరమితి || దుష్కరం కృతవాక్ రామః - ఇమాం వియజ్య సమాధానపరో రామః
 ప్రకామమశక్యం కృత్యమకరోత్ - హీనో యదనయా ప్రభుః అనయా వినా దేహం ధృత్వా వస్థిత ఇతి యత్తదత్యంతమశక్యం - ప్రభుః గజాశ్వాదికం శిక్షయితుం రాజ్యం పా
 లయితుంచ జానాతి - స ప్రణయధారాయాం ప్రధమాంశమపిభుక్తవాక్ - ధారయత్వాత్మనో దేహం - కిమిదం యాచితకం శరీరం ధారయతి స్వప్రైవహి దేహాయాం
 దేహం భౌగాయతనం హీదం - నదుఃఖాయతనం - దిహ ఉపచయ ఇత్యస్తాద్ధాతోః - ఇగుపథే త్యాది నాకః - తేనాయమర్థో లభ్యతే - సీతా శరీరస్థపరతంత్రతయా తత్త్వమ
 మయ్యుక్తం - నతు స్యాద్దీనశరీరస్య ధారణం యుక్తమితి భావః - విశేషజ్ఞేనాపి కథమిదంత్యుక్తం శక్యంత్రాహ - నశో కేనావసీదతి || తనిశ్లోకి || ౫౩ || ఉక్తమధంకించిద్విశే
 హంత కేణ గర్భయతి - దుష్కరం కురుత ఇతి || ౫౪ || ఎవమితి || ఎవం దృష్ట్వా ములినసంవీతత్వోపవాసకృతత్వశోకధ్యానపరాయణత్వాదిపతిప్రతాధమాయుక్తాం సీతాం దృ
 ష్ట్వా హృప్తస్త్వ - మనసారామం జగముసస్మార - తం ప్రభుం బుద్ధిస్థం రామం ప్రశశంస చ - పునః ప్రాప్య పయ్యుక్తపతిప్రతాధమ నిష్కర్షదర్శనాత్ భాగ్యోత్తరో
 రామ ఇత్యస్తాపీత - యద్యాపి తాదృశసౌందర్యవతీం సీతాం దృష్ట్వా ఎతద్విరహితస్య మహాశోకః ప్రాప్తః - అతః యుక్తమేవకృతవాక్ రామ ఇత్యస్తాపీత || ౫౫ ||

***** ఇతి శ్రీ గోవింద రాజవిరచితే శ్రీ రామాయణ భూషణే శృంగార తిలకాఖ్యానే సుందర కాండ వ్యాఖ్యానే పంచదశ స్కంధః *****
 ప్రవిశ్యత్సి త్యాది || ప్రశస్తవ్యాం ప్రశంసితవ్యాం - రామం సీతాంచ ప్రశస్యేతి - అస్యా దేవ్యా ఇత్యాది నోభయోరపి ప్రశంసితత్వాత్ || ౧ || స ఇతి || సీతా మాశ్రిత్య సీ
 తాం వివరియ్యాత్ కృత్య || ౨ || మాన్యేతి || గురువినీతస్య గురుభిశ్చిక్షితస్య - గురుప్రియారామప్రియా - కాలోహిదురతిక్రమః - కాలోదురతిక్రమ ఎవేత్యయమధఃస్సిద్ధోభ
 వతీత్యర్థః - హి శబ్దోపధారణే - అవ్యయా నామ నెకాధః త్వాత్ - జగద్రక్షక రామలక్ష్మణగుప్తాయాస్సీతాయా అపి యదిదృశం దుఃఖం ప్రాప్తంతదాకాలాదురతిక్రమ
 ఎవేతి భావః || ౩ || రామస్యేతి || వ్యవసాయజ్ఞాస్య యత్నం విహాయ తద్వ్యవసాయమేవ ప్రేక్షమాణా - ఎతద్వ్యగ్రంతమమ్ | అవ్యహంజీవితం జహ్యమి త్యేవం రామవ్యవ
 సాయంజానంతీత్యర్థః | లక్ష్మణస్య చధీమతః - రామే మాయామృగానుసారిణ్యపి మారీచోయమితి తదా నీమపి నిశ్చితవతో లక్ష్మణస్య - యద్యా సర్వైశ్చ రాదప్యాశ్రిత
 సంరక్షణే సముద్యుక్తస్య నాత్యర్థం యుభ్యతే - అత్యర్థమితి తోభాభావవిశేషణంతోభవిశేషణత్వేయతిగ్రంభిత్తోభః ప్రాప్తస్సాన్యత్ సత్రానాశకాలే ప్రాప్తేపితౌ

దుష్కరం కృతవాక్రామోహీ మోయదనయా ప్రభుః | ధారయత్వాత్మనో దేహం నశో కేనావసీదతి || ౫౩ || దుష్కరం కురుతే రామో య ఇమాం మత్త
 కాశినిమ్ సీతాం వినా మహాబాహుముహూతమపి జీవతి || ౫౪ || ఎవం సీతాంతదాదృష్ట్వా హృప్తః పవనసంభవః | జగమునసారామం ప్రశశం
 సవతం ప్రభుమ్ || ౫౫ || ఇతి శ్రీ మత్సుందర కాండే - పంచదశ స్కంధః *****

ప్రశస్యతు ప్రశస్తవ్యాం సీతాంతాం హరిపుంగవః | గుణాభిరామం రామంచ పునశ్చింతాపరోభవత్ || ౧ || సముహూతమివ ధ్యాత్వా బాష్పప
 ర్యాకులేక్షణః సీతామాశ్రిత్య తేజస్వీహనుమాన్విలలాపహా || ౨ || మాన్యాగురువినీతస్య లక్ష్మణస్య గురుప్రియా | యది సీతాపి దుఃఖార్తాకాలోహిదుర
 తిక్రమః || ౩ || రామస్య వ్యవసాయజ్ఞా లక్ష్మణస్య చధీమతః | నాత్యధం యుభ్యతే దేవీగం గేవ జలదాగమే || ౪ || తుల్యశీలవయోవృత్తాంతుల్యాభిజనలక్ష

శినీత్యమరః - రామగ్రహణం సీతాయా అప్యవలక్షణం సాపితం వినా జీవతీతి చిత్రమేవేత్యధః || ౫౪ || ఎవమితి || పవం ములినసంవీతత్వోపవాసకృతత్వశోకధ్యానపరాయ
 ణత్వాదిపతిప్రతాదిధమాయుక్తాం సీతాం దృష్ట్వా హృప్తస్త్వ - మనసారామం జగముసస్మార - తం ప్రభుం బుద్ధిస్థం రామం ప్రశశంస చ - పునః ప్రాప్య పయ్యుక్తపతిప్ర
 తాధమ నిష్కర్షదర్శనాత్ భాగ్యోత్తరో రామ ఇత్యస్తాపీతి భావః || ఇతి శ్రీ మహేశ్వర తీర్థ విరచితాయాం - శ్రీ రామాయణ తత్వదీపికాఖ్యానాయాం - సుందర కాం
 డ వ్యాఖ్యానాయాం - పంచదశ స్కంధః ***** ప్రశస్యేతి || ప్రశస్తవ్యాం ప్రశంసితవ్యాం || ౧ || స ఇతి || సీతా మాశ్రిత్య సీతా ముద్దిశ్య || ౨ || మాన్యేతి || గురువినీతస్య గు
 రుభిః శిక్షితస్య - గురుప్రియారామప్రియా సీతాపి యది దుఃఖార్తాకాలోహిదురతిక్రమోహి - సకల జగద్రక్షక రామలక్ష్మణగుప్తాయాః సీతాయా తాదృశం దుఃఖం ప్రా
 ప్తం యతః అతః కాలోదురతిక్రమ ఎవేత్యర్థః || ౩ || రామస్యేతి || వ్యవసాయజ్ఞా లభిప్రాప్తయజ్ఞాపరాక్రమజ్ఞైత్యర్థః || ౪ || తుల్యేతి || తుల్యశీలవయోవృత్తా రామనురూపస్వ

భలేశరహితేత్యధః - దేవీరామేణశిరసావోధవ్యచాల్లభ్యవతీ-గంగేవజలదాగమే-త్యోభహేతౌసత్యపియథాగంగానతుభ్యతేతథేత్యధః॥౪॥తుల్యశీ
లవయోవృత్తాం-శీలంస్వభావః-అస్యాదేవ్యామనస్తస్మింస్తస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితమితిస్తక్రియయాతుల్యస్వభావాంతుల్యవయసాం-షోడశవాషికస్యద్వాదశ
వాషికీతుల్యా-అస్యథావైరస్యావత్తేఃశాస్త్రవిరోధాచ్చ-అతపవవిష్టుః॥వక్షే-రేకగుణాంభార్యాముద్వహేత్తిగుణోవరః॥ద్వ్యుజ్జ్వలద్వోష్టవహాంవావయోమా
త్రావరావయేతి॥తుల్యవృత్తాం-దోహోయద్యపితస్యస్యాత్సతామేతదగహి-తమితిరామవృత్తం-పాపానాంవాశుభానాంవావధాహాణాంప్లవఃగమః॥కార్యంకరు
ణమా-ర్యేణనకశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యుక్తవత్సాస్సితాయావృత్తేనతుల్యం-తుల్యశబ్దోనురూపపరః॥రామానురూపశీలవయశ్చిరిత్రామిత్యర్థః-తుల్యాభిజనలక్షణాం-అభిజ
నఃకులంలక్షణంసాముద్రికం-సార్వభౌమలక్షణవతోభార్యయాద్యైసాముద్రికలక్షణైర్భావ్యంతైర్భ్యుక్తామిత్యధః - ఎవంవిధత్వాద్రాఘవోవైదేహీమర్వతివై
దేహీరాఘవమహాతి-లోకేసాందర్యాదిమతస్సాందర్యాదిసర్వసహితానలభ్యతే-సాందర్యాదిమత్యాసాందర్యాదిసర్వవా-అనయోస్తుసర్వంసంపన్నమితివి
స్తయతే-అసితేక్షణేత్యధికవిశేషణదానాద్రామాపేక్షయాసీతాయానయనసాందర్యమధికమిత్యుచ్యతే-అతపరామోవత్సృతి - నజీవేయంక్షణమపివినాతామ
సితేక్షణామితి॥తనిశ్లోకి॥౫॥౬॥అస్యాహేతోరితి॥సర్వనామ్నస్తృతీయాచేతివస్తీ-అనయాహేతునేత్యర్థః॥౭॥౮॥విశ్వర్యమితి॥అస్యానిమిత్రే-నిమిత్రకారణ
హేతుషుసర్వాసాంప్రాయదర్శనమితివస్తీసప్తమ్యుర్థే-అస్యానిమిత్రేసత్యామిత్యర్థః॥౧౦॥౧౧॥యదీతి॥పరివర్తయేత్అధరోత్తరాంకుర్యాత్-అస్యాఃకృతేపత
దర్శంజగచ్ఛాపి-నకేవలంమేదినీం-సర్వలోకానపరివర్తయేదిత్యర్థః॥తనిశ్లోకి॥౧౩॥రాజ్యంవేతి॥రాజ్యముత్కృష్టంవాసీతాఉత్కృష్టవాగ్మివిచార్యమాణ్యితశే
షః-కలాంలేశం॥౧౪॥౧౫॥ఇయమితి॥భత్వద్భుధప్రతా-భతఃరిద్భుధప్రతాకెదారపాంసుభిఃయజ్ఞత్రైత్రపాంసుభిః॥౧౬॥విక్రాంతస్యేతి॥ఆర్యశీలస్యశ్రేష్ఠస్వభావ
స్య॥౧౭॥౧౮॥సర్వానితి॥సర్వాభోగా-భుజ్యంత్యిభోగాఃశుకశారికాకః-చుకప్రభృతిభాగసాధనానిమాత్రప్రభృతీంశ్చపరిత్యజ్యపరివేశేషేణపునస్త్రా
శాలేశంవిదైవత్యక్త్వా-అయంచపరిత్యాగోనస్వవశేనెత్యాహ-భత్వస్నేహబలాత్కృతా-అభిమతవిషయస్నేహోరేకేస్తదితరమఖిలమపిత్యాజయతిహి - త్య

ణామ్ । రాఘవోహాతివైదేహీంతంచేయమసితేక్షణా॥౫॥తాందృష్ట్వానవహేమాభాంలోకకాంతామివశ్రీయమ్ । జగామమనసారామంచవనం
చేదమబ్రవీత్॥౬॥అస్యాహేతోర్విశాలాత్యూహతోవాచీవహాబలః । రావణప్రతిమోవీర్వేకబంధశ్చనిపాతితః॥౭॥విరాధశ్చహతస్సంఖ్యేరాక్ష
సోభీమవిక్రమః । వనేరామేణవిక్రమ్యమహేంద్రేణేవశంబరః॥౮॥వతుడశసహస్రశిరక్షసాంభీమకమణామ్ । నిహతానిజనస్థానేశరైరగ్నిశి
ఖోవమైః॥౯॥ఖరశ్చనిహతస్సంఖ్యేతిశిరాశ్చనిపాతితః । దూషణశ్చమహాతేజారామేణవిదితాత్సనా॥౧౦॥విశ్వర్యవనరాణాంచదుర్లభంవాలి
పాలితమ్ । అస్యానిమిత్రేసుగ్రీవఃప్రాప్తవాలోకసత్కృతమ్॥౧౧॥సాగరశ్చమయాకాగ్రితశ్శ్రీమాన్దనదీపతః । అస్యాహేతోర్విశాలాత్యూః
పురీచేయంనిరీక్షితా॥౧౨॥యదిరామస్సముద్రాంతాంమేదినీంపరివర్తయేత్ । అస్యాకృతేజగచ్ఛాపియుక్తమిత్యేవమేకుతిః॥౧౩॥రాజ్యంవాత్రి
మలోకేషుసీతావాజనకాత్తజా । త్రైలోక్యరాజ్యంసకలసీతాయానాపుయాత్కలామ్॥౧౪॥ఇయంసాధమశీలస్యమైధిలస్యమహాత్మనః । సు
తాజనకరాజస్యసీతాభత్వద్భుధప్రతాఉత్థితామేదినీంభిత్వాత్మైత్రేహలముఖతైవత్సరేణునిభైఃకీర్ణాశుభైఃకేదారపాంసుభిః॥౧౬॥విక్రాంత
స్యార్యశీలస్యసంయుగేవ్వనివతితనః । స్నుమాదశరదన్యేషాజ్యేష్ఠారాజ్ఞోయశశ్విని॥౧౭॥ధర్మజ్ఞస్యకృతజ్ఞస్యరామస్యవిదితాత్మనః । ఇయంసా
దయతాభార్యారాక్షసీవశమాగతా॥౧౮॥సర్వాన్భూగాన్పరిత్యజ్యభత్వస్నేహబలాత్కృతా । అచింతయిత్వాదుఃఖానిప్రవిష్టానిజనంవనమ్॥

భావవయశ్చిరిత్రా-తుల్యాభిజనలక్షణాభిజనంకులంలక్షణంసాముద్రికోక్తం॥౫॥౬॥అస్యాగ్మితి॥అస్యాహేతోఃఅనయాహేతునేత్యర్థః॥౧౦॥విశ్వర్యమితి॥అస్యా
నిమిత్రభూతప్రమ్యుర్థేవస్తీ-అస్యానిమిత్రభూతాయాంసత్యామిత్యధః॥౧౧॥రామఃమేదినీం-కించజగచ్ఛసర్వలోకానపీత్యర్థః - అస్యాఃకృతేసీతార్థంపరివర్త
యేద్యదిఅధరోత్తరాంకుర్యాత్సంహారేదిత్యర్థః-యుక్తమిత్యేవమేకుతిరితిసంబంధః॥౧౩॥రాజ్యమితి॥రాజ్యముత్కృష్టంవాసీతాఉత్కృష్టవాగ్మివిచార్యమాణే
సతితిశేషః-కలాంలేశం॥౧౪॥ఇయమితి॥భత్వద్భుధప్రతా॥౧౫॥సర్వానితి॥భత్వస్నేహబలాత్కృతాభర్తుఃస్నేహబలాజ్ఞీవతీత్యర్థః * సేయమితి ॥ యాతనాం

తైముస్తరణాభావేపిగంతవ్యదేశీయదుఃఖంవాకింస్తరతినైత్యాహ-అచింతయిత్వాదుఃఖాని - రామాతిరిక్తవస్త్రసుభవేహిదుఃఖానుభవసంభావనైతిభావః - ప్రవిష్టానిజానంవనం-భోగన్యైకాంతస్థలమితిహ్యస్యాహ్యుదిలగ్నమితిభావః-యాతనాంతీప్రవేదనాం-అనధానామభాగినీ-అపదామనర్హైత్యర్థః || తనిశ్లోకి || ౨౧ || ఇమామితి || ప్రపాంపానీయశాలికాం || ని || ప్రపాపానీయశాలికైత్యమరః || ౨౧ || ౨౩ || కామేతి || కామ్యంతర్భుతికామాః - తేచతేభోగాశ్చప్రకృప్తందనాదయః || ౨౪ || ౨౫ || నైషేతి || నైషావశ్యతిరాక్షస్యః రాక్షసీర్నవశ్యతి నేమాకపుష్పఫలమ్రమా - రామవిరహాక్షణాతిశయేనరాక్షసీదర్శనవత్పుష్పఫలవతాంప్రమాణామపి దర్శనమస్యాఅసహ్యమిత్యర్థః - ఎకస్థహృదయాఏకాగ్రచిత్తా - రామమేవానుపశ్యతి ధ్యాయతీత్యర్థః - రామాగమనసంభావనావతీదిశోవలూకయతీతివార్థః యద్యానిరంతరేణరామానుభవేనపరిసరవతీకౌపివదాధోనదృష్టివధంగచ్ఛతీత్యర్థః || తనిశ్లోకి || ౨౫ || ౨౬ || ఇమామితి || అసితః కేశాంతఃయస్యాస్తాం - కేశానామగ్రేనైల్యగ్రస్త్రీణాందులభాం-అతస్తదేవాహ-అసితకేశాంతాం, గుడాభకావృతస్యాపివ్యామోహకరీం - శతపత్రనిభేక్షణాం - యద్యపీయమసితేక్షణాతధాపిసంస్థానవిశేషేషుషమేయ-కమలవతాగ్రస్యాపివ్యామోహదాయినీం సుఖాహంరామోత్పంకేష్టాతుమహం - దుఃఖతాంరాక్షసీమధ్యస్థితాందృష్ట్వా - మమాపివ్యధితంమనఃశాఖామృగస్యమమాపిమనోవ్యధితం-కిముతపరమదయాభోరామస్వేతిభావః శోకహృషయోరపదస్యమమాపిమనోవ్యధితం-కింపునఃకామినభితివా || ౨౮ || ౨౯ || హిమహతేతి || హిమహతేతివిశేషణేనసలిన్యాఃసూర్యంబహుకాలశోభితత్వంసిద్ధం-తదన్తస్తప్తశోభాద్వాదశవవక్షంనిష్ప్రతిబంధంభౌగాభుజానాయాఆగంతుకౌహివిశ్లేషః-తేనహిస్తప్తశోభేత్సుక్తం వ్యసనపరంపరయా విరహాభవసంశ్లేషోమమధ్యేమధ్యేనాగత్యనివృత్తః-వ్యసనమేవనైరంతర్యేణవృత్తం అతిపీడ్యమానాఅతిక్రమ్యపీడ్యమానా-ఆశ్రయాననురూపంవ్యసనమనుభవతీత్యర్థః సహచరరహితేవచక్రవాకీలాభకాలమవగమ్యదుఃఖంసోధుమసమధా - చక్రవాకీసామ్యేవాయమధోలభ్యతే-సాహిరాత్రివిరామకాలంప్రబుధ్యదుఃఖంసోధుమదక్షేతిప్రసిద్ధం-జనకసుతాఎవంవ్యసనంభవిష్యతీతిజ్ఞాత్వా నసంవధితా - కేవలంసుఖసంవధితాతేత్యర్థః-కృపణాందశాంప్రవన్నా-పూర్వోక్తసలిన్యాదికం నౌపమానంభవతుమహాతి-కించిదుక్తిమాత్రం వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాందుడేశాంప్రాప్తైత్యర్థః || తనిశ్లోకి || ౩౦ || అస్యాభితి || హిమవ్యపాయేనవసంతేన-నైకసహస్రరశ్మిరభ్యుజ్జితః-మందరశ్మిఃసూర్యావేక్షయామందకరః-చంద్రభితియావత్ - శోకంజనయతీతివ

సంతుష్టఫలమూలేనభర్తృశుశ్రువణైరతా | యావరాంభజతేప్రీతింవనేభవనేయథా * నేయంకనకవణాంగీనిత్యంసుప్తితభాషిణీసహతేయాతనామేతామనధానామభాగినీ || ౨౧ || ఇమాంతుశీలసంవన్నాంద్రష్టుమహాతిరాఘవః | రావణేనప్రమథితాంప్రపామివపిపాసితః || ౨౨ || అస్యానూనంపునలాభాద్రాఘవఃప్రీతిమెవ్యతి | రాజారాజ్యపరిభ్రష్టఃపునఃపాప్రేవమెదినీమ్ || ౨౩ || కామభోగైఃపరిత్యక్తాహీనాబంధుజనేనచధారయత్యాత్మనోదేహంతత్సమాగమకాంతీణీ || ౨౪ || నైషావశ్యతిరాక్షసోనేమాన్పుష్పఫలమ్రమా | ఏకస్థహృదయానూనంరామమేవానుపశ్యతి || ౨౫ || భర్తానామపరంనార్యాభూషణంభూషణాదపి | ఏమాతురహితాతేనభూషణాహంసోభతే || ౨౬ || దుష్కరంకురుతేరామోహీనోయదనయాప్రభుః | ధారయత్యాత్మనోదేహంనదుఃఖేనావసీదతీ || ౨౭ || ఇమామసితకేశాంతాంశతపత్రనిభేక్షణామ్ | సుఖాహందుఃఖతాందృష్ట్వామమాపివ్యధితంమనః || ౨౮ || క్షితిక్షమాపుష్కరసన్నిభాక్షియారక్షితారాఘవలక్ష్మణాభ్యామ్ | సారాక్షసీభిర్వికృతేక్షణాభిస్సంరక్త్యతే సంప్రదివృక్షమూలే || ౨౯ || హిమహతసలినీవస్తప్తశోభావ్యసనపరంపరయాతిపీడ్యమానా | సహచరరహితేవచక్రవాకీజనకసుతాకృపణాందశాంప్రవన్నా || ౩౦ || అస్యాహిపుష్పవనతాగ్రశాఖాశ్శోకందృఢావైజనయంత్యశోకాః | హిమవ్యపాయేనవసంతేన-నైకసహస్రరశ్మిరభ్యుజ్జితోనైకసహస్రరశ్మిః || ౩౧ || ఇత్యేవ

తీప్రవేదనాంఅనధానామభాగినీఅపదామనహం || ౨౧ || ఇమామితి || ప్రపాంపానీయశాలికాం || ౨౩ || కామేతి || కామభాగైఃకామ్యంతర్భుతికామాః తేచతేభోగాఃప్రకృప్తందనాదయః || ౨౪ || నేతి || రాక్షస్యః రాక్షసీః-ఎకస్థహృదయాఏకాగ్రచిత్తా || ౨౬ || దుష్కరమితి || ప్రభుః రాహుః అనయాహీనస్పృశ - అత్త నౌదేహంధారయతి-శోకేననావసీదతీతివయత్ - ఎతత్ దుష్కరంకురుతభిసంబంధః || ౨౭ || ఇమామితి || మమాపి-కిముతపరమదయాభోరామస్వేతిభావః || ౨౮ || క్షితితి || క్షితిరివక్షమాక్షాంతిర్యస్యాక్షితిక్షమా || ౩౦ || అస్యాభితి || అశోకాః శోకంజనయంతి-హిమవ్యపాయేననైకసహస్రరశ్మిః మందరశ్మిశ్చ అతీష్ణరశ్మిః శీతాంశురితియావత్ - అభ్యుజ్జిత

చనవిపరిణామేనసంబంధః॥౩౨॥ఇతిశ్రీసోమిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానే షోడశ స్కంధః. ****
 తతఃప్రత్యాది॥ ప్రజగామ ప్రకషణజగామ-ఆకాశపరభాగం ప్రాప్తత్యధః॥౧౧॥సప్తతిశ్రీశోకభారైన్యస్తామివఆక్రాంతామివస్థితాం - అతఏవభారైన్యస్తాంనావమివస్థితాం॥౩౩॥దిదృక్షమాణఃప్రత్యాది॥ కణోఽప్రావరణేశిరసలచ్చాదకాయస్యాస్సాకణః ప్రావరణాతాంశంకువత్కణోయస్యాస్తాంశంకుకణాం-
 మస్తకోచ్చాస్ససనాసికాం-ఉధ్వముఖనాసికామిత్యర్థః-అతికాయో తమాంగీం-అతాతికాయశబ్దసమహత్వమువ్యతే-మహాశిరస్కామిత్యర్థః - ధ్వస్తకేశీం
 స్వల్పకేశీం-అకేశీంఅనుత్పన్నకేశీం-కేశకంబళధారిణీంకంబళరూపకేశధారిణీం-లంబకణలలాటేయస్యాస్సాలంబకణలలాటాతాం - చుబుకేఽప్యేయస్యాస్సా
 చుబుకోష్ఠీతాం-హ్రస్వదీప్త్యాం-అధఃకాయేఉధ్వకాయేవక్వచీత్ ప్రాస్వాంక్వచిదీర్ఘమిత్యర్థః-కుబ్జాంస్థగుమతీం-వికటాంస్థాలజంఘాం- కరాళాందంతురాం॥
 ౧॥కరాళోదంతురేతుంగత్యమరః॥ భుగ్నవక్త్రానిమ్నవక్త్రాని-వికృతాననాం- నాసికోష్ఠవిరహితాననామిత్యర్థః - ఎతదంతస్యపూర్వేణదదర్శ్యత్యనైనాన్వయః॥
 ౮॥ వికృతాభిప్రాయోదేవురేణదదర్శ్యత్యనైనాన్వయః-సతాఏకాత్మ్యాదిరాక్షసీభ్యోన్యాయః-వికృతాఃవికృతవేషాః-నిఖాతశిరసఃగాత్రాంతర్వర్తికశిరసః-హరికణీః

మధ్యంకపిరస్వవేత్త్యసీతేయమిత్యేవనిష్ఠబుద్ధిః॥ సంశ్రిత్యతస్మిన్నివసాదవృత్తేబలీహరీణామృవభస్తరసీన్వ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే షోడశ స్కంధః
 తతఃకుముదపండాభోనిమూలోనిమూలంస్వయమ్॥ ప్రజగామసభశ్చంద్రోహంసోసీలమివోదకమ్॥ ౧॥ సాచివ్యమివకుర్వన్సప్రభయానిర్మలప్ర
 భః॥ చంద్రమారశ్చిభిశ్చితైస్సిషేవేవనాత్మజమ్॥౨॥ సదదశతతస్సీతాంపూర్ణచంద్రనిభాననామ్॥శోకభారైరివన్యస్తాంభారైర్నావమివాంభ
 సీ॥౩॥దిదృక్షమాణోవై జేహంహనుమాన్సారుతాత్మజః॥సదదర్శ్యావిదూరస్థారాక్షసీఘోరదర్శనాః॥ ఎకాక్షీమేకకణాంచకర్ణప్రావరణాం
 తథా॥అకర్ణాంశంకుకర్ణాంచమస్తకౌచ్చాస్ససనాసికామ్॥ అతికాయో తమాంగీంచతనుదీర్ఘశిరోధరామ్॥ ధ్వస్తకేశీంతథాకేశీంకేశకంబళ
 ధారిణీమ్॥ లంబకర్ణలలాటాంబలంబోదరపయోధరా॥మలంబోష్ఠీంచుబుకోష్ఠీంచలంబాస్యాంలంబజానుకామ్॥ హ్రస్వాండ్విద్వాంతథాకుబ్జాం
 వికటాంవామనాంతథా॥ కరాళాంభుగ్నవక్త్రానించపింగాక్షీంవికృతాననామ్॥ ౮॥ వికృతాఃపింగాళాఃకాళీఃకౌర్ధనాఃకలహప్రియాః॥ కరాళా
 యసమహాశూలమాటముద్గరధారిణీః॥ వరాహమృగశౌరూపమహిషాజశివాముఖిః॥గజోష్ఠ్యహయపాదీశ్చనిఖాతశిరసోపరాః॥ ఎకహస్తైక
 పాదాశ్చభిరకణ్యశ్శక్తికాః॥గోకర్ణిహాస్తికర్ణిశ్చహరికర్ణిస్తథాపరాః॥ అనాసాలతినానాశ్చతిర్వజ్జాసావినాసికాః॥గజసన్నిభనాసా
 శ్చలలాటోచ్చాస్ససనాసికాః॥ హస్తీపాదామహాపాదాగౌపాదాఃపాదచూడికాః॥అతిమాత్రశిరోగ్రీవాఅతిమాత్రకుచోదరీః॥ అతిమాత్రా
 స్యనేత్రాశ్చదీర్ఘజిహ్వసఖాస్తథా॥అజాముఖిహాస్తిముఖిగౌముఖిస్సూకరీముఖిః॥ హయోష్ఠ్యభిరవక్త్రాశ్చరాక్షసీర్హిరదర్శనాః॥ శూ

స్యశోకంజనయతీతిశేషః॥౩౧॥ఇతిశ్రీత్యేవమితిసీతేయమిత్యేవనిష్ఠబుద్ధిః॥ తేవేతిజాతబుద్ధిః॥ తామేవబుద్ధింసంశ్రిత్యతతఃపరానుష్ఠేయచిక్షీర్షయాతస్మిన్శుపావృత్తు
 ఎవనివసాద-తద్రాత్రిశేవంపరదినంచస్థితత్యధః-ఎవంచసరావణాంతఃపురానర్వాపిలంకాయాహత్రయేణసముద్రలంఘనదినరాత్రావేవవిచితా-తుర్వేయా
 మేలశోకవనికాప్రవేశభిబోధ్యం॥౩౨॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-షోడశ స్కంధః-
 తతఃప్రత్యాది॥ ప్రజగామ ప్రకషణజగామ-ఆకాశపరభాగం ప్రాప్తత్యధః॥౧౧॥సప్తతిశ్రీశోకభారైన్యస్తామివఆక్రాంతామివస్థితాం - అతఏవభారైన్యస్తాంనావమివస్థితాం॥౩౩॥దిదృక్షమాణఃప్రత్యాది॥ కణోఽప్రావరణేశిరసలచ్చాదకాయస్యాస్సాకణః ప్రావరణాతాంశంకువత్కణోయస్యాస్తాంశంకుకణాం-
 మస్తకోచ్చాస్ససనాసికాం-ఉధ్వముఖనాసికామిత్యర్థః-అతికాయో తమాంగీం-అతాతికాయశబ్దసమహత్వమువ్యతే-మహాశిరస్కామిత్యర్థః - ధ్వస్తకేశీం
 స్వల్పకేశీం-అకేశీంఅనుత్పన్నకేశీం-కేశకంబళధారిణీంకంబళరూపకేశధారిణీం-లంబకణలలాటేయస్యాస్సాలంబకణలలాటాతాం - చుబుకేఽప్యేయస్యాస్సా
 చుబుకోష్ఠీతాం-హ్రస్వదీప్త్యాం-అధఃకాయేఉధ్వకాయేవక్వచీత్ ప్రాస్వాంక్వచిదీర్ఘమిత్యర్థః-కుబ్జాంస్థగుమతీం-వికటాంస్థాలజంఘాం- కరాళాందంతురాం-పింగాక్షీమిత్యంతస్యపూర్వేణసంబంధః॥౮॥ వికృతా
 భిప్రాయోదేవురేణదదర్శ్యత్యనైనాన్వయః-సతాఏకాత్మ్యాదిరాక్షసీభ్యోన్యాయః-వికృతాఃవికృతవేషాః-నిఖాతశిరసఃగాత్రాంతర్వర్తికశిరసః-హరికణీః
 మధ్యంకపిరస్వవేత్త్యసీతేయమిత్యేవనిష్ఠబుద్ధిః॥ సంశ్రిత్యతస్మిన్నివసాదవృత్తేబలీహరీణామృవభస్తరసీన్వ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే షోడశ స్కంధః
 తతఃకుముదపండాభోనిమూలోనిమూలంస్వయమ్॥ ప్రజగామసభశ్చంద్రోహంసోసీలమివోదకమ్॥ ౧॥ సాచివ్యమివకుర్వన్సప్రభయానిర్మలప్ర
 భః॥ చంద్రమారశ్చిభిశ్చితైస్సిషేవేవనాత్మజమ్॥౨॥ సదదశతతస్సీతాంపూర్ణచంద్రనిభాననామ్॥శోకభారైరివన్యస్తాంభారైర్నావమివాంభ
 సీ॥౩॥దిదృక్షమాణోవై జేహంహనుమాన్సారుతాత్మజః॥సదదర్శ్యావిదూరస్థారాక్షసీఘోరదర్శనాః॥ ఎకాక్షీమేకకణాంచకర్ణప్రావరణాం
 తథా॥అకర్ణాంశంకుకర్ణాంచమస్తకౌచ్చాస్ససనాసికామ్॥ అతికాయో తమాంగీంచతనుదీర్ఘశిరోధరామ్॥ ధ్వస్తకేశీంతథాకేశీంకేశకంబళ
 ధారిణీమ్॥ లంబకర్ణలలాటాంబలంబోదరపయోధరా॥మలంబోష్ఠీంచుబుకోష్ఠీంచలంబాస్యాంలంబజానుకామ్॥ హ్రస్వాండ్విద్వాంతథాకుబ్జాం
 వికటాంవామనాంతథా॥ కరాళాంభుగ్నవక్త్రానించపింగాక్షీంవికృతాననామ్॥ ౮॥ వికృతాఃపింగాళాఃకాళీఃకౌర్ధనాఃకలహప్రియాః॥ కరాళా
 యసమహాశూలమాటముద్గరధారిణీః॥ వరాహమృగశౌరూపమహిషాజశివాముఖిః॥గజోష్ఠ్యహయపాదీశ్చనిఖాతశిరసోపరాః॥ ఎకహస్తైక
 పాదాశ్చభిరకణ్యశ్శక్తికాః॥గోకర్ణిహాస్తికర్ణిశ్చహరికర్ణిస్తథాపరాః॥ అనాసాలతినానాశ్చతిర్వజ్జాసావినాసికాః॥గజసన్నిభనాసా
 శ్చలలాటోచ్చాస్ససనాసికాః॥ హస్తీపాదామహాపాదాగౌపాదాఃపాదచూడికాః॥అతిమాత్రశిరోగ్రీవాఅతిమాత్రకుచోదరీః॥ అతిమాత్రా
 స్యనేత్రాశ్చదీర్ఘజిహ్వసఖాస్తథా॥అజాముఖిహాస్తిముఖిగౌముఖిస్సూకరీముఖిః॥ హయోష్ఠ్యభిరవక్త్రాశ్చరాక్షసీర్హిరదర్శనాః॥ శూ

కపికణ్ఠేః-పాదేచూడికాయాసాంతాఃపాదచూడికాః॥౧౧॥శిఖాచూడాకేశపాశీత్యమరః- రాక్షసీర్వికృతాననాభిత్వత్రపునఃరాక్షసీపదమవిష్కరణార్థం॥ ౧౭౪ ॥
 తస్యాధస్తాదిత్యాది॥లక్ష్మీవాణీతాదర్శనజనితశోభాయుక్తః-చ్యుతాంధానాచ్చలితాం-చారిత్రవ్యవదేశాధ్యాంపతివ్రతాధర్మాచరణఖ్యాతిసంపన్నాం-భర్తృ
 దర్శనెనదుఃఖాంతాందరిద్రాం-భర్తృదర్శనరహితామిత్యర్థః - భర్తృవాత్సల్యభూషణాం-వాత్సల్యపదమత్రస్నేహమాత్రవాది-పయోదాంతేపమాంతే- చం
 ద్రరేఖాయాస్సపిష్టాస్సప్తత్వద్యోతనాయేదంవిశేషణం-అసంస్పృశాత్-ఉద్వృతనాదిసంసౌ-రరాహిత్యాత్ - అయ్యుక్తంఅనారోపితతంత్రం- వల్లకీలవీణాం ॥
 ౧౭౫ ॥ సీతామిత్యాదిపరశేషః-రాక్షసీవశేఅయ్యుక్తంఅనవస్థితాం-తద్వచనాన్యశృణ్వంతీమిత్యర్థః-లతాంకుసుమితామివ-తథాదర్శనీయామిత్యర్థః॥౧౭౬॥౧౭౭॥
 మలినేనేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥౧౭౮॥తామిత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం ॥ క్షమాంక్షమామివస్థితాం-నిగీర్వాణ్యవసానాదభేదోక్తిః-తాందృష్ట్యాతాం
 ప్రేక్ష్యేత్వసయోర్విశేషణవిశేష్యభేదాన్నపానరుక్త్యం దూరప్రయ్యుక్తస్యానుష్కరణార్థంవాపునరుక్తిః॥౩౦౪॥హృషాజానీతి॥రాఘవంసమశ్చక్రే-ఉపపదవిభ
 క్త్యపేక్షయాకారకవిభక్తైర్బలీయస్తాన్నమను-రోతిదేవానిత్యాదావపద్యతీయా॥౩౦౫॥సమసృ-త్వేతి॥సంవృతఃరాక్షస్యదర్శనాయశింశుపాపణైకగూఢో

లముద్గరహస్తాశ్చ క్రౌఢనాఃకలహప్రియాః * కరాభాధూన్రుకేశీశ్చరాక్షసీర్వికృతాననాః ॥బింబంతీస్సతతంపానంసదామాంససరాప్రియాః *
 మాంసశోణితద్ధిగ్ధాంగీమాంసశోణితభాజనాః ॥తాదదర్శకపిశ్రేష్టోరోమహర్షణదర్శనాః * సు-ంధవంతముపాసీనాఃపరివార్యవసస్పతిమ్॥౧౭౪
 తస్యాధస్తాచ్చతాందేవీంరాజపుత్రీమనిందితామ్ * లక్షయామాసలక్ష్మీవాణీహనుమాన్దనకాత్మజామ్ ॥నిష్ప్రభాంశోకసంతప్తాంమలసంకులమూ
 ర్ధజామ్ * క్షీణపుణ్యాంచ్యుతాంభూమాతారాంనిపతితామివ ॥చారిత్రవ్యవదేశాధ్యాంభర్తృదర్శనదుఃఖామ్ * భూషణైరుత్తమైహీనాం
 భర్తృవాత్సల్యభూషణామ్ ॥రాక్షసాధిపసంరుద్ధాంబంధుభిశ్చవినాకృతామ్ * వియూధాంసంహసంరుద్ధాంబద్ధాంగజవధూమివ ॥చంద్రరేఖాంప
 యోదాంతేశారదాభైర్రివావృతామ్*క్షిప్తకూపామసంస్పృశాదయ్యుక్తమివవల్లకీమ్॥౧౭౫॥సీతాంభర్తృవశేయ్యుక్తమయ్యుక్తంరాక్షసీవశే* అ
 శోకవనికామధ్యేశోకసాగరమాప్లుతామ్ ॥తాభిఃపరిపృతాంతత్రసగ్రహామివరోహిణీమ్ * దదశహనుమాన్దేవీంలతావకుసుమామివ॥౧౭౬॥ సా
 మలేనచద్ధిగ్ధాంగీవపుషాచాప్యలంకృతా * మృణాలీపంకదద్గైవవిభాతినవిభాతీచ॥౧౭౭॥మలిసెనతువస్త్రేణపరిక్షిప్తేనభామినిమ్ * సంవృతామ్మృగ
 శాబాక్షీందదర్శహనుమాన్కపిః ॥తాందేవీందీనవదనామదీనాంభర్తృతేజసా * రక్షితాంస్వేనసీలేనసీతామసితలోచనామ్॥౧౭౮॥ తాందృష్ట్యా
 హనుమాన్సీతాంమృగశాబనిభేక్షణామ్ * మృగకన్యామివత్రస్తాంపీక్షమాణాంసమంతతః ॥దహంతీమివనిశ్శ్వైవృత్తౌన్మల్లవధారిణః* సం
 మాతమివశోకానాండుఃఖస్యోర్మిమివోద్ధితామ్ ॥ తాంక్షమాంనువిభక్తాంగీంవినాభరణశోభినిమ్* ప్రహృషామతులంలేభేమారుతిఃప్రేక్ష్యమైధిలీమ్॥

౩౦౪॥హర్షజానిచసోమ్రాణితాందృష్ట్యామదిరేక్షణామ్ *ముమోచహనుమాంస్త్రుత్రసమశ్చక్రేచరాఘవమ్॥౩౦౫॥ సమసృ-త్వాసరామాయల
 తిశేషఃఅతోసపారుక్త్యం ॥ ౧౭౪ ॥ తస్యాధస్తాదిత్యార్ధవల్లకీమివేత్యంతమేకంవాక్యం * క్షీణేతి॥చ్యుతాందివభ్రతిశేషః - చారిత్రవ్యవదేశాధ్యాంపతివ్రత్య
 వ్రతసంపన్నాం-భర్తృదర్శనదుర్గతాంభర్తృదర్శనరహితాం * వియూధామితి॥పయోదాంతేపమాంతే అసంస్పృశాత్-ఉద్వృతనాదిసంసౌ-రరాహిత్యాత్ -
 అయ్యుక్తమనారోపితతంత్రం॥౧౭౫॥సీతామిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-రక్షసాంపశేఅయ్యుక్తంఅయోగ్యాం - శోకసాగరమాప్లుతాంతత్రమగ్నాం - సగ్రహం
 సూరగ్రహావిష్టంలతావకుసుమామివఅభరణపరిహారాదితిభావః॥౧౭౬॥సీతి॥వపుషాలంకృతాస్వభావరమణీయేత్యర్థః-విభాతినవిభాతీచేతిస్వభావసౌందర్యాద
 సంస్తారాచ్చేతిభావః ॥త్రతాంతామితచచ్ఛబ్దావృత్త్యాతత్తదవస్థాభేదస్యవశేతత్వాదపానరుక్త్యం॥౧౭౭॥తి॥భర్తృతేజసాభర్తృపరాక్రిమానుసంధానేనల
 దీనహృదయాం॥౧౭౮॥తి॥దుఃఖస్యదుఃఖసాగరస్యలతాభేదేనాధారనిగరణం॥తామాంకృతాం-వినాభరణశోభిని-అభరణానుగ్రహానసపేక్ష్యవస్వసౌందర్యేణ
 శోభమానాం॥౩౦౪॥తి॥రాఘవంసమశ్చక్రేత్తితి-భగవతోరాఘవస్యానుగ్రహదేవేయంమయాదృష్టైతిపునఃపునఃస్మృత్యానమసౌ-రః॥౩౦౫॥సంవృతోభవత్ గా
 క్షసీనాందర్శనపరిహారాయసూక్ష్మరూపమవలంబ్యవృక్షమూలపమీవకౌఘానునిలీసోభవత్॥౩౦౬॥తి॥ అనోగమానః ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీ

భూత్ || ౩ || ౨౪ || ఇతి శ్రీ గోవిందరాజవిరచితే శ్రీ రామాయణగూఢాచారే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే సప్తదశస్కంధః * * * * *
తథేత్యాది || విప్రేక్షమాణస్యవిచిన్వతశ్చ-విప్రేక్షమాణేవిచిన్వతిచ తస్మిన్నిత్యధః-యస్యచభావేనేత్యర్థేషష్టి||౧||వడంగేతి|| విరాతై అపరరాత్రై అహస్సవైక
దేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రై రిత్యత్రచకారాదవ్యయాదు తరస్యరాత్రిశబ్దస్యసమాసాంతోచ ప్రత్యయః-బ్రహ్మరక్షసాంబ్రాహ్మణత్వవిశిష్టరక్షసాం-బ్రహ్మ
ఘోషాఃవేదఘోషాః||౨||౪||భృశమితి||యఃక్రఃప్రై రితః||౫|| సప్తత్యాది || వీధీఃఉద్యానవీధీః||౬||అంగనెతి||ఘహేంద్రందేవగంధర్వయోషితభవ - ప్రజంతంతం
అంగనాశతమాత్రం-అనువ్రజత్ అన్వవ్రజత్||౧౦||దీపికాఇతి||తాలవృంతానివ్యజనాని||౧౧||కాంచనై రితి||భృంగారైఃకనకాలుకాభిః||ని||భృంగారఃకనకాలుకైత్య
మరః - మండలాగ్రాఅసివిశేషాః||ని||మండలాగ్రోనతార్థకఇతివైజయంతీ | బ్రసీంఆస్తరణం-గృహ్యగృహీత్యా||౧౨||కాచిదితి|| పానస్యపూణాంసీయతఇ

త్తుణాయచవీర్యవాక్ * సీతాదర్శనసంహృష్టోహనుమాన్సంవృతోభవత్||౩||౨౪||ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తదశస్కంధః. * * * * *

తథావిప్రేక్షమాణస్యవసంపుష్పితపాదపమ్ | విచిన్వతశ్చవై దేహీఃకించిచ్ఛేషానిశాభవత్||౧||వడంగవేదవిచుషాం క్రతుప్రవరయాజినామ్|శు
శ్రేవబ్రహ్మమోషాంశ్చవిరాతైబ్రహ్మరక్షసామ్|| ౨ ||అధమంగళవాదితై శ్శబ్దైశ్శ్రమనోహరైః | ప్రాబుధ్యతమహాబాహుదేశగ్రీవోమ
హాబలః||౩||విబుధ్యతుయథా కాలంరాక్షసేంద్రఃప్రతాపవాక్ | ప్రస్తమాల్యాంబరధరోవై దేహీమన్వచింతయత్ ||౪||భృశంనియు క్తస్తస్యాంచ
మదనేనమదోత్కటః | నసతంరాక్షసఃకామంశశాకాత్మనిగూహితుమ్||౫||ససర్వాభరణై ర్యుక్తోబిభ్రచ్చియమను త్తమామ్ | తాంసగై బహు
భిజాప్తాంసర్వపుష్పఫలోపగైః * వృతాంపుష్కరిణీభిశ్చనానాపుష్పవశోభితామ్ | సదామదైశ్చవిహగై ర్విచిత్రాంసరమాడ్భుతామ్ * ఈహః
మృగైశ్చవిచిదై బాప్తాందృష్టిమనోహరైః | విధిస్సంప్రేక్షమాణశ్చమణికాంచనతోరణాః * నానామృగగణాకీర్ణాంఫలైఃప్రపతితైవృతామ్ |
అశోకవనికామేవప్రావిశత్సంతతద్రుమామ్||౬|| అంగనాశతమాత్రంతుతంప్రజంతమనువ్రజత్ | మహేంద్రమివపాలస్త్యందేవగంధర్వయోషి
తః||౧౦||దీపికాఃకాంచనీఃకాశ్చిజ్జగృహుస్త్రయోషితః | వాలవ్యజనహస్తాశ్చతాలవృంతానిచాపరాః||౧౧|| కాంచనై రితి||భృంగారైర్జహ్నుస్త్రై
లమగ్రతః|మండలాగ్రాబ్రసీంచైవగృహ్యగృహ్యపృష్ఠతోయాయః || ౧౨ || కాచిద్రత్నమయీంస్థాలీంపూణాంపానస్యభామిని| దక్షిణాదక్షి

రామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం సప్తదశస్కంధః * * * * *
తి || తథేతి||కించిచ్ఛేషాఅపరయామమాత్రశేషా-విచిన్వతఃతస్యాఃసప్తదర్శనాయరాక్షసీనిద్రాహపమవసరమన్వేషయతః||౧||వడంగేతి|| వడంగానిశితాదీని-వి
రాత్రై ఇతివిరాత్రైఃవివర్యస్తారాత్రైఃఅపరరాత్రై ఇత్యర్థః తస్మిన్ బ్రహ్మరక్షసాంబ్రాహ్మణత్వవిశిష్టరాక్షసానాం||౨||౩||౪|| నిద్రావశా దేవస్త్రస్తమాల్యాంబరధరః ||
౪|| భృశమితి||నియుక్తఃప్రేరితః-వస్తుతస్తుమదనేసత్యపిమదనోత్కటోన- అతఏవతస్యాంసీతాయాంనియుక్తఃనితరాంయుక్తఃవినీతఇత్యర్థః. అతఏవరాక్షసఃతంకా
మమాత్మనిగూహితుంసశశాకేతికామః||౫||భృశంనియుక్తఃగూఢాభినివేశితచిత్తః-కామంకామవేగం-ఈదృశేమతీర్థస్యాన్యధాయోజనంభాగ్నితై వ్యవరక్షస్త్రస్తమో
గుణావిష్టస్యభగవన్దాయామోహితస్యాకృత్యేష్వేవప్రవృత్తైః-తథాక్రియమాణంభగవద్ధ్యానమపిపాపభాగోత్తరంజన్మాంతరేఉత్తమఫలాయేతిబోధ్యం - అత
ఎవయుత్యాశ్వమేధనామోర్జాదానస్తావకయుజ్జం త్రైః సయిష్టేవాజబంధవోనినిత్సుశ్చనమత్యః| అవద్యుషధిదీధరత్-ఇతి అస్మాధః-వాజమిత్యన్ననామ-అ
న్నదానేనయేనర్వేషాంబంధవస్తేషాంసంబంధనం - హేవాజబంధవః-యస్మియుష్మాను-అధిస్తుప్తవ్యధాఃనువాదీ - నినిత్సుశ్చనిందనేచ్ఛాశీలాపిమత్యః - అవ
ద్యంసదీధరత్ సధారయతి-భవదనుసంధానైవనిష్పాపత్వాదితి-ఎవంచభగవతోనిందావరుద్ధభావేనధ్యానమపినరకభాగోత్తరంజన్మాంతరేఉత్తమఫలాయ-అతవి
వాస్యమరణోత్తరంచశుభఃచతుర్వ్యగ్యాం చేదిరాజకులేజన్మ - చతుర్వింశతిచతుర్వ్యగ్యాంరామావతారఇతిహరివంశోక్తైః - తావత్సర్వంతంప్రైతత్వాపఫలభాగఇ
త్యధాఃయాతమితిబోధ్యం||౫||*||వీధీఃఅశోకవనికామాగ్ర-గమనవీధీః||౬||అంగనెతి||అనువ్రజత్ అడభావఆషః||౧౦||దీపికాఇతి||దీపికాఃకాంచనీఃకాంచనదండా
రోపితదీపికాః||౧౧||కాంచనై రితి||కాంచనైఃభృంగారైఃకనకాలుకాభిఃభృంగారాఃదుత్తూరమనుమసదృశజలపాత్రాణి - గృహ్యగృహీత్యా||౧౨||కాచిదితి||పానేన

ణేనైవత కాజ గ్రాహపాణినా||౧౩||రాజహంసప్రతికాశంఛత్రంఘోణశశిప్రభమ్|సావర్ణదండపపరాగృహీత్యావృష్టతోయయా||౧౪||నిద్రా
 మదపరితాక్యోరావణస్యోత్తమాః|స్త్రియః|అనుజన్తుఃపతింపీఠంఘనంవిద్యుల్లతాశ్చ||౧౫||వ్యావిధహారకెయూరాస్సమామృదితవర్ణాకాః|స
 మాగళితకేశాంతాస్సస్వేదవదనాస్తథా* ఘూర్ణంత్యోనుదశేషేణనిద్రయాచశుభాననాః|స్వేదక్షిప్తంగకుసుమాస్సుమాల్యాకులమూర్ధజాః
 *ప్రయాంతంనైర్ముతపతింసార్యోమదిరలోచనాః|బహుమానాచ్ఛకామాచ్ఛప్రియాభార్యాస్తమన్వయః||౧౬||సచకామపరాధీనఃపతిస్తా
 సాంనుహోబలః|సీతాసక్తమనామందోమదాంచితగర్విభౌ||౧౭||తతఃకాంచీనినాదంచనూపురాణాంచనిస్సినమ్|శుశ్రావపరవస్త్రీణాంసక
 పిమూరుతాత్మజః||౧౮||తంచాప్రతిగుకమాణమచింత్యబలసౌరుపమ్|ద్వారదేశమనుప్రాప్తందదర్శహనుమాన్సపిః*దీపికాభిరనేకాభిస్స
 మంతాదవభాసితమ్|గంధతైలావసిక్తాభిధ్రుయేమాణాభిరగ్రతః*కామదర్శమదైర్యక్రంజిష్టాతామ్రాయితేక్షణమ్|సమక్షమివకందర్పణప
 విద్యతరాసనమ్*మధితామృతఫెనాభమరిజోవస్త్రముత్తిమమ్|సలీలవనుకవృంతంవిముక్తంసక్తమంగదే||౧౯||తంసత్రక్షటపేలీనఃపత్రపుష్పఘనా
 వృతః|సమీపమివసంక్రాంతంనిధ్యాతుమువచక్రమ్||౨౦||అవేక్షమాణస్తతతోదదశకపికుంజరః|రూపయావనసంపన్నారావణస్యవదస్త్రీయః||
 ౨౧||తాభిఃపరివృతోరాజానురూపాభిమహోయశాః|తస్యగద్విజలంఘుప్తంప్రవిప్యఃప్రమదావనమ్||౨౨||క్షీణోవిచిత్రాభరణశృంగుకణోమ
 హోబలః|తేనవిశ్రవసఃపుత్రస్సద్భ్రష్టోరాక్షసాధిపః*వృతఃపరమశారీభిస్తారాభిరవచంద్రమాః||౨౩||తందదశకమహాలేజాస్తేజోవంతంహ
 కపిః||౨౪||రావణాయంమహాబాహురితిసంచింత్యవాసరః|అవల్లుతోమహాలేజాహనుమాన్సారుత్వాజః||౨౫||సతథావృష్టతేజాస్సన్నిధాన్
 స్సతేజసా|పత్రగుహ్యంతరైస్కప్తానుమాన్సంవృతోభవత్||౨౬||సతామసితకేశాంతాంనుశ్రోణీంసహతస్తనీమ్|దిదృక్షురగతావా
 ముపావతతరావణః||౨౭||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అస్తాదశస్కంః

పూర్ణాఽం॥ వ్యావిధేతి॥ సమామృదితవర్ణకాః సమ్యగామృష్టాంగరాగాః॥ తిమిందోదుర్మతిః సుందయధాతధాఅంబితాగతిర్నన్మ॥ ౨౦॥ ద్వారదేశలన్
కవనికాశ్రాకారదేశం * కామేతి॥ అపవిధ్యతా ససంత్య కైయుచాపం - సమతుంప్రత్యక్షుఁడం దపః వివస్థితం * మధి తేతి॥ సలీలమనుకవణంశమిల పారః విముక్తం
స్థానాచ్చలితం * తమితి॥ పత్రపట పేత ప్రహుళవిటపే - నిధ్యాతుమిక్షితుం॥ ౨౧॥ తాభిరితి॥ ప్రమదావసం ప్రమదానాఽవసం॥ ౨౨॥ ట్టిబళితే॥ ట్టిబోమత్తః॥ ౨౩॥ రావ
ణితి॥ అపప్లుతః రావణియాపచేష్టితావలోకనార్థమగ్రవిపానాభిత్సర్గః॥ ౩౦॥ సఖితి॥ పత్రగుహ్యంతరేపత్రగూఢప్రదేశే॥ ౩౧॥ తి॥ ఉపావర్తతసమీపం ప్రాప్తః॥
***** ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపకాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - అష్టదశస్కంధః *****

తస్మిన్నిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || తతఃరావణాగమనానంతరం-తస్మిన్నేవకాలేతదాగమనానంతరకాలవ- భూషణోత్తమభూషితందూపయావనసంప
 న్నంగుణం-తతోద్భవైవతత్రదూరదేశవదృష్ట్యా-ప్రావేపతేతిసంబంధః||౨||౩|| దశగ్రీవస్త్యిత్వాది || మలమండనచిత్రాంగీంమలరావమండనేనచిత్రాం
 గిం-మలావృతామప్యాశ్చర్యావహదేహామిత్యర్థః-మృణాలీపంకదగ్ధవేత్యత్రయేత్యధ్యాహార్యం||౬||సమీపమిత్యాది || ఆవిష్టాంమణిమంత్రాద్యభిభూతాం - ధూ
 వ్యమానాంసంతప్యమానాం-ధూమః కేతురివధూమకేతుః-కేతునాగ్రహణేత్యర్థః- యద్వాగ్రహణగ్రహణేత్యుచ్యతే-వృత్తితై-
 వృత్తందృఢలీలంస్వభావోయస్యతత్-తచ్చతత్కులంచతస్మిన్-ఆచారవతిసమయాచారవతిధామిన్-కేయజ్ఞాదిధమప్రధానే-ఎవంభూతేకులేజాతాం-సంస్కా
 రమాపన్నాంవివాహూపసంస్కారమాపన్నాం-అతస్సంస్కారద్వారాదుమ్మ-లేపునజాతామివస్థితాం-కుమారాణామవసయనమివకుమారీణాంవివాహూ
 ద్వితీయంజన్మ || వైవాహికేఽధిఃస్త్రీణామాపనాయనిఃస్తృతభిత్ప్రతే|| సన్నాక్షీణాం-శ్రద్ధామివవిమానితాంఅవమానితామిత్యర్థః- అవమానేహిక్యతేఅ
 వసంతరిశ్రద్ధామందీభవతి-పూజామివపరిక్షీణాం స్వల్పపూజాద్రవ్యామిత్యర్థః- ప్రతిహతాంనిష్ఫలాం-ఆయతీంధనలాభంవిధ్వస్తాంమండిభూతాంప్రతిహతాంఅ
 ననుష్ఠితాం దీప్తాందాహయంతాం-కాలేఉత్పాతకాలే-సూజామపహృతామివ-అత్రపూజాశబ్దేనపూజాద్రవ్యముచ్యతే-విధ్వస్తాంహిమాదిహతంతమోఽధ్వస్తాంత
 మస్సంవృతాం-ఉపక్షీణాంస్వల్పజలామిత్యర్థః-పరామృష్టాశ్చ-ద్రాదిభిరీతేపః-ఉత్కృష్టపణకమలాంఉద్ధృతపత్రకమలాం-విప్రావితాంరోహిభంగాదినాఅస్య

తస్మిన్నేవతతఃకాలేరాజపుత్రీత్వనిందితా | యావయావనసంపన్నంభూషణోత్తమభూషితమ్ * తతోద్భవైవవైదేహీరావణంరాక్షసాధిపమ్

ప్రావేపతవకారోహప్రవాతేకదలీయథా||౨||అచ్ఛాద్యోదరమూరుభ్యాంబాహుభ్యాంచపయోధరౌ | ఉపవిష్టావీశాలాక్షీరుదంతవరవణిన్||౩||

దశగ్రీవస్తవైదేహీంరక్షితాంరాక్షసీగణైః | దదశన్తాందుఃఖారాంనావంసన్నామివాణవే * అసంవృతాయామాసీనాంధరణ్యాంసంశిత

ప్రతామీభిన్నాంప్రపతితాంభూమాశాఖామివవనస్పతేః * మలమండనచిత్రాంగీంమండనాహామమండితామ్ | మృణాలీపంకదగ్ధవవిభాతినివి

భాతిచ||౬||సమీపంరాజసింహస్యరామస్యవిదితాత్మనః | సంకల్పహయసంయుక్తైర్యాంతీమివమనోరధైః * శువ్యంతీరుదతీమేకాంధ్యానశోకప

రాయణామ్ | మఃఖస్యాంతమవశ్యంతీంరామాంరామమనుప్రతామ్ * వేష్టమానాంతధావిష్టాంపన్నగేంద్రవధూమివ | ధూవ్యమానాంగ్రహేణవ

రోహణీంధూమకేతునా * వృత్తలీలమలేజాతామాచారవతిధామిన్-కేపునసంస్కారమాపన్నాంజాతామివచదుష్టులే * అభూతేనాపవాదేన

కీర్తింనివతితామివ | ఆమ్నాయానామయోగేనవిద్యాంప్రశిఖిలామివ * సన్నామివమహాకీర్తిం-శ్రద్ధామివవిమానితామ్ | పూజామివపరిక్షీణామా

శాంప్రతిహతామివ * ఆయతీమివవిధ్వస్తామాజ్ఞాంప్రతిహతామివ | దీప్తామివదిశంకాలేపూజామపహృతామివ * పద్మినీమివవిధ్వస్తాంహతశూ

రాంచమూమివ | ప్రభామివతమోఽధ్వస్తాముపక్షీణామివాపగమ్ * వేదీమివపరామృష్టాంశాంతామగ్నిశిఖామివ | పౌణమాసీమివనిశాంరాహు

తస్మిన్నిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||తస్మిన్నేవకాలేఆగమనకాలవ-తంరావణంతతోద్భవైవతత్రదూరదేశవదృష్ట్యా తతఃదశకాలానంతరం ప్రావేపతేతిసం
 బంధః||౨||తిరుదంతీఉపవిష్టాభూత భీతస్వభావోక్త్యాస్వభావోక్తిరత్రాలంకారః||౩||దశగ్రీవభిత్సన్నాక్షీణాంనావం * సంశితప్రతాంఅతీక్ష్ణప్రతాం * మ
 లమండనచిత్రాంగీంమలమేవమండనం తేనచిత్రాంగీంకుబురగాత్రీంతాదదశేతిపూర్వేణసంబంధః||౬||సమీపమితి||సంకల్పహయసంయుక్తైఃసంకల్పాఃఎవ
 మేవంకరిష్యామీతివిచారాఃతవహయాఃతత్సంయుక్తైఃమమోరధైః-రామస్యసమీపయాంతీంగతామివస్థితాం * ఆవిష్టాంమణిమంత్రాదిభిరభిభూషితాం ధూ
 వ్యమానాంసంతప్యమానాం * వృత్తితైవృత్తలీలమలేజాతాం-వృత్తంమర్యాదానుల్లంఘనం-లీలంసత్స్వభావఃఆచారవతిపహితకమాణుస్థానవతి - దుష్టులేసం
 స్కారమాపన్నాదుమ్మ-లేపాణిగ్రహణలక్షణంసంస్కారం ప్రాప్తాంతవదదుమ్మ-లేపునర్జితామివ-పివాహులక్షణంద్వితీయంజన్మగతాం-సత్కులప్రసూతాం
 దుమ్మ-లోధామిత్యర్థః-స్త్రీణాంవివాహస్యఉపనయనస్థానత్వాత్ తదేవద్వితీయంజన్మేతిభావః||సన్నాక్షీణాంవిమానితామనాదృతాం * ఆయతీంఆగామిఫలందీ
 ప్తాందహ్యామానాంకాలేఉత్పాతకాలే * వేదీమివేతి||పరామృష్టాంఅపవిత్రైరుపహతాం * ఉత్కృష్టపణకమలాంఉద్ధృతపత్రపద్మాం * విప్రావితాంరోహిభం

ఏకవేణీఅసీమంతవేణీ - ధరాశయాభూశయనం - ఔపయికానియుక్తాని॥౧౧॥విచిత్రమైత్యధికః - మాంప్రాప్యహింహిఃపాదపూరణై-అచ్యుధావా-హేసువిగ్రహమాంప్రాప్యపికథమనహాస్యా॥౧౧॥౧౨॥ త్వమితి॥ ఉపరతఃనివృత్తః- అత్రేతికరణద్రష్టవ్యః-ఉత్తరోత్తరసాత్విశయం రూపంసీస్మతుర్విధాతాత్వాంసృష్ట్యైత్యతఃపరంసాత్విశయంరూపంసృష్ట్యంనశక్యత్యతిథియాసృష్టైరుపరత్యతిమన్యత్యత్యధి॥౧౩॥ త్వమితి॥ కింఅహితేత-సకౌపిత్యర్థః॥౧౪॥౧౫॥అసక్యదితి॥ విమృదితద్వజాఃభగ్నద్వజాః- ప్రత్యనీకేషుత్రుషుమధ్యే॥౨౦॥ఇచ్చయేతి॥ ప్రతికర్మఅలంకారః॥ని॥ ప్రతికర్మప్రసాదసమిత్వ

హిప్రియే-ప్రణయస్వచితత్వేనమైవంభూశోకలాలసా॥ ౭॥ ఏకవేణీధరాశయాభూశయనంమలినమంబరమ్ । అస్థానేఘృషవాసశ్చనైతాన్యోయికానితే॥౮॥విచిత్రాణిచమాల్యానిచందనాన్యగరూణిచవివిధానిచవాసాంసిదివ్యాన్యాభరణానిచ * మహాహాణిచపానానిశయనాన్యాసననిచగీతంనృతంచవాద్యంచలభమాంప్రాప్యమైధిలి॥౧౦॥శ్రీరత్నమసీమైవంభూఃకురుగాత్రేషుభూషణమ్ । మాంప్రాప్యహికథంనుస్యాస్తస్యమనహాసువిగ్రహే॥౧౧॥ఇదంతేచారుసంజాతంయావనంవ్యతివతతే । యదతీతంపునవైతస్రోతశ్శీఘ్రమపామివ॥౧౨॥ త్వాంకృత్వోపరతమన్యేరూపకతాసవిశ్వస్యక్ । నహిరూపోపమాత్వన్యాతవాస్తీశుభదర్శనే॥౧౩॥ త్వాంసమాసాద్యవైదేహిరూపయావనశాలినిమ్ । కఃపుమానంవతేతసాతూదపిపితామహా॥౧౪॥యద్యత్పశ్యామితేగాత్రంశీతాంశుసదృశాననే । తస్మింస్తస్మిన్కృష్యధుశ్రోణిచతుర్ముమనిబధ్యతే॥౧౫॥భూమైధిలిభార్యామేమోహమేనంవిసజయబహ్వానాముత్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః * సర్వాసామేవభద్రంతేమమాగ్రమహిషీభవ॥౧౬॥ లోకేభ్యాయానిరత్నానినంప్రమధ్యాహృతానివై * తానిమేభీరుసర్వాణిరాజ్యంచైతదహంచతే॥ ౧౭॥ విజిత్యపృథివీంసర్వాంనానానగరమానినిమ్ * జనకాయప్రదాస్యామితవహతోర్విలాసిని॥౧౮॥ నెహపశ్యామిలోకేన్యాయోమేప్రతిబలోభవేత్ * పశ్యమేసుమహద్విర్యమప్రతిద్వంద్వమాహవే॥౧౯॥అసక్యత్వంయుగేభగామయావిమృదితద్వజాః * అశక్తాఃప్రత్యనీకేషుస్థాతుంముమసురాసురాః ॥ ౨౦॥ ఇచ్చయాక్రియతామద్యప్రతికర్మతవోత్తమమ్ * సప్రభాణ్యవసజ్యంతాంతమాగ్రేభూషణానిచ । సాధుపశ్యామితేరూపంసంయుక్తంప్రతికర్మ

వినాపూజాంకతుకమపివిభేమితిశేషః॥౬॥దేవీతి॥ప్రణయస్వప్రసీద॥౭॥౭కేతి॥ధరాశయాభూశయనం-నౌపయికానియుక్తాని॥౮॥విచిత్రాణిత్యాదిసృష్ట్యధికఃవస్తుతస్తువిచిత్రాణిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥మాంపాప్య-భృత్యత్వేనేతిశేషఃమాల్యాదీనిలభప్రాప్తవహీతిసంబంధః॥౧౦॥శ్రీరత్నమిలి॥మాంప్రాప్యహింహిఃపాదపూరణై-భూషణాదీనామనహాస్యాతిసంబంధః॥౧౧॥ఇదమితి॥యదిదంతేసంజాతంయావనంతత్వ్యతివతతేఅతిక్రమ్యగచ్ఛతి-అతీతంపునరేతి-అతాబుజ్జీత్వభాగానితిశేషః-వస్తుతస్తుత్వత్పూజాక్షమృదీయమాయుఃవృధాంగచ్ఛతీతిభిద్యతి॥ఇదంత్యతి॥తేతవభృత్యస్యమమేతిశేషః-యావనందాధ్యావస్థాయత్ యతోభృత్యస్యమమాయుఃవృధంగచ్ఛతి-అతోమమతవపూజార్థమనుజ్ఞాందేహీతిశేషః॥౧౨॥తి॥రూపకరూపివ్యరూపప్రస్తాత్వాంకృత్వానిమాంయఉపరతాదివ్యరూపనిమాణాద్విరత్యతిమన్యే-ఉత్పేత్సోయాంహేతుః-హియతఃతవరూపోపమానాస్తీయదిపునస్సఉత్తమరూపనిర్మాణేయతేత-నతధాపితవోపమేత్వాశయః॥౧౩॥త్వామితి॥నాతివతేతనతుభ్యేత-కఃపుమానతివతే-తేతిపారెనకౌప్యతిక్రమేతేత్యధికః-వస్తుతస్తుమదారాధనేతవబుద్ధిఃకథంస్యాదతలహ॥త్వామితి॥త్వాంలక్ష్మీంసీతాలక్ష్మీభవాన్విష్ణురితివత్సమాణత్వాత్ సమాసాద్యసాతూప్యతామహూపినాతివతేత- అనారాధితుంనశక్తుయాత్ పుమాంస్తుకోవాఅనివతేతేత్యర్థః॥౧౪॥యద్యదితి॥గాత్రంఅవయవవిశేషం-తస్మిన్తస్మిన్కృష్యఅవయవవిశేష-చతుర్విబధ్యత్యిష్టదేవతాయాప్రవదర్శనస్యముక్తిసాధకత్వాదితీభావః॥౧౫॥భవేతిప్రకృతార్థఃస్పష్టః ।వస్తుతస్తు॥భవేతి॥మైధిలిభార్యాభయాకాంత్యాఆర్యాశ్రేస్తాభవ- ఎతమోహంమయిశత్రుత్వశంకాంవిసజయ-మేమహఉత్తమస్త్రీణాంశుమయాఅగ్రమహిషీమందోదరీతస్యాశ్చమమచభవచుశ్వరీతిశేషః॥౧౬॥లోకేభ్యత్యత్యస్యవాప్రవాధకస్తుత్యిష్టదేవతాయోదేవ్యేరావణస్త్యాత్మీయసమర్పణఃకరోతి॥లోకేభ్యత్యత్యశ్లోకద్వయేన । అహమిత్వనేనాత్మసమర్పణం-రత్నానీత్యాదిసాత్మీయసమర్పణమితిజ్ఞేయః॥౧౭॥ ౭ ॥ తవహతోప్రస్థిత్యర్థం॥౧౮॥ప్రతిబలోయద్దేజేతా॥౧౯॥ప్రత్యనీకేషుశ్రతుషు॥౨౦॥ ఇచ్ఛేతి ॥ వస్తుతస్తుమాంలక్ష్మీంసంపదమిత్వధికః॥తి॥ప్రతికర్మణాన్యుక్తతేరూపంపశ్యాని

మరః । అవసజ్యం తాం అవ్యుతాంతాం ప్రతికమణాసంయుక్తం వశ్యామి వశ్యేయం॥౨౨॥ ప్రతికమేతి॥ దాక్షిణ్యసంరశత్వేన భుజ్ క్షుప్తానుభవవినిదక్షిణానరలోచా
 రావిత్వమరః॥౨౩॥ యథేష్టమితి॥ లలస్య ప్రీతింకురు-లలచుచ్చాయామితి భాతుః॥౨౪॥ ఎవమాత్మానం ప్రశస్య రామం నిందతి కింకరిత్యనీత్యాది నా॥ నిక్షిప్తవిజయః త్య
 క్తవిజయశత్యర్థః-స్థంఢిలశాయీభూతలశాయీ॥౨౫॥ నహితి॥ వాశబ్దో వధారణే-ద్రష్టుమపి సోపలప్య తవ వేత్యర్థః-దశనమాత్రఫలమపదశనం ప్రాప్య
 సీత్యర్థః పురోగ్రే బలాకామోహం తేపురోబలాకాస్తైః-అనెనమమానామతివిఫలతోచ్యతే-మహామేఘేష్వేవబలాకసంచారవిణానాత్॥౨౬॥ రా॥ ఋద్ధిమిత్వా
 ది॥ ఋద్ధిం సంపదం-శ్రియంభాం-నహితి-వాశబ్దో వధారణే-ద్రష్టుంవా సోపలప్య తవ వేత్యర్థః-పురోబలాకైరసితై రితి విశేషణాద్వమాపంబంధితాద్యోత్యతే-
 నచాపీతి-హిరణ్యకశిపుః కీర్తిమింద్రహస్తగతామి వేలివైధమ్యదృష్టాంతః-అత్ర కీర్తిశబ్దేన భార్యాలక్ష్మ్యతే-హిరణ్యకశిపురింద్రహస్తాంభార్యాంపునః ప్రా॥
 ప్రవానిత్యేతచ్ఛ్రీ భాగవతే ప్రసిద్ధం వ్యులుంకరాజశివరవవరా రాజ్యకాండీణః-ఇంద్రస్తురాజమహిషీం మాతరం మహాచాగ్రహేదిత్యాది ప్రహ్లాదవచనాత్
 ౨౭॥ ౨౮॥ ౩౦॥ అంతఃపురేతి విశ్వర్యం అంతఃపురైశ్వర్యం-సావమితి త్వంకురు ప్రాపుషోత్యర్థః॥౩౧॥ ౩౨॥ యానితి॥ భుజ్ క్షుప్తాస్వాధీనంకురు॥౩౩॥ ౩౪॥

ణా॥౨౨॥ ప్రతికర్తాభిసంయుక్తాదాక్షిణ్యేనీవరాననే భుజ్ క్షుప్తభోగాన్యధాకామంపిబభీరురమన్వచ॥౨౩॥ యథేష్టంచప్రయచ్ఛత్యంపుధివీంవాధ
 నానిచ॥ లలస్యమయివిప్రభృథప్తమాజ్ఞాపయన్వచ* మత్ప్రసాదాల్లలంత్యాశ్చల్లలంతాంబాంధవాస్తవ॥౨౪॥ ఋద్ధిం మమానుపశ్యత్యంశ్రియం
 భద్రైయశశ్చమే॥౨౫॥ కింకరిత్యనీరామేణుభగేవీరవాసా॥ నిక్షిప్తవిజయారామోగతశ్రీర్వనగౌచరః* వ్రతేస్థంఢిలశాయీచశంకజీవతి
 వాసవా॥౨౬॥ నహివైదేహిరామస్తాద్ద్రష్టుంవాపుపలప్యతే* పురోబలాకైరసితై ర్మైజ్యోతాస్సమివావృతామ్॥౨౭॥ నచాపిమమ
 హస్తాత్వాంప్రాప్తుమహతిరాఘవః* హిరణ్యకశిపుః కీర్తిమింద్రహస్తగతామి॥౨౮॥ చారుస్తేచారుదతిచారునై త్రేవిలాసిని* మనోహ
 రసిమేభీరుసుపణఃపన్నగంధా॥౨౯॥ క్లిప్తకాశేయవసనాంశస్త్విహస్వనలంకృతామ్* త్వాందృష్ట్యాస్వేషుదారేషురతిం సోపలభావ్యహమ్
 ౩౦॥ అంతఃపురనివాసస్యఃస్త్రియస్సర్వగుణాన్వితాః* యావంత్యోమమసర్వాసామైశ్వర్యంకురుజానకి॥ ౩౧॥ మమహ్యసితకేశాంతైశ్చ
 లోక్యప్రవరాఃస్త్రియః* తాస్త్యాంపరిచరిష్యంతిశ్రియహపురసోయథా॥ ౩౨॥ యానివైశ్రవణేనుభురత్సానిచధనానిచ* తానిలోకాంశ్చసు
 శ్రోణీమాంచభుజ్ క్షుప్తయాధానుభిమ్॥౩౩॥ నరామస్తవసాదేవిసబలెనసదిక్రమైః* నధనెనహయాతుల్యస్తేజసాయశసాపివా॥౩౪॥ పిబవిహారర

భావితమత్రాలంకారః॥౨౨॥ ప్రతికర్తేతి॥ దాక్షిణ్యసమయాతిశేషః॥౨౩॥*మత్ప్రసాదాదితి॥ లలంతాంరసంతాం-వస్తుతస్తుమత్ప్రసాదాత్ మయిప్రసాదోనుగ్ర
 హఃతస్మాత్-తవలలంత్యాఃరమంత్యాఃసత్యాఃబాంధవాశ్చరమంతామితిసంబంధః॥౨౪॥ ఋద్ధిమిత్వాదీనాంవాస్తవార్థస్తు-సరామాహంతేభులసంచత్సమృద్ధిం
 దామి-మాంరామేణసహసంయోజయేత్యాశంక్య-నాహంసంపదాద్యధీకింతుమోక్షకామి-అతోయావన్నోక్షంత్యత్వాదాజ్ఞంసత్యజామీత్యభిప్రాయేణాహ-ఋ
 ద్ధిం మమేత్యాదిశ్లోకచతుష్టయేన॥ హేనుభగేమమఋద్ధ్యాదికంపశ్యనిక్షిప్తవిజయఃస్వతస్సిద్ధవిజయశత్యర్థః-పనగోచరఃపనంజలంగోచరంనివాసస్థానంయస్యసఃనా
 రాయణశత్యర్థః-అతవవగతశ్రీఃగతాప్రాప్తాశ్రీఃలక్ష్మీయేన-అతవవప్రతిభక్తసంరక్షణవ్రతశీలఃఅతవవపితృవాక్యపరిపాలనాయస్థంఢిలశాయీయోరామః-అపీ
 రవాససీతిచ్ఛేదఃవీరవాసారహితేనపీతాంబరధారిణ్యర్థః ఎతాదృశేనతేనరామేణసహవాత్వంభిదానీందిద్యమానైశ్వర్యాద్యపేతుయానకిమపికిరిత్యనీతీశంకే
 మస్యే-అతోజీవతిమయిసతీతిశేషః రామస్తాద్ద్రష్టుమపివోపలప్యతేనచమమహస్తాత్త్వాంరాఘవః ప్రాప్తుమహతి-మద్వధానంతరంరామస్తాద్ద్రష్టుమ
 పుపలప్యతేప్రాప్తుమవ్యహతీతిభావః॥ హిరణ్యకశిపుః కీర్తిమింద్రహస్తగతామి వేలివైధమ్యదృష్టాంతః-పురాకిలహిరణ్యకశిపోర్భార్యాలక్ష్మ్యత్వాసారదము
 భేనప్రాధికతఃతస్మైపునఃప్రాదాదితిభాగవతేకథాస్తి-తదాచభార్యహరణమేవకీర్తిహరణమితిభావః॥౨౯॥ క్లిప్తకాశేయేత్యస్యవాస్తవార్థస్తుత్వాంమమేష్ట
 దేవతాంశ్చస్త్యా-స్వేషుధనేషుదారేషుచరతిం సోపలభామి-ఇష్టదేవతాయాస్తవదర్శనమాత్రేణానందపూర్ణోహంసర్వతోనివృత్తోస్తేతిభావః॥౩౦॥ అంతఃపు
 రేతి విశ్వర్యం అంతఃపురైశ్వర్యం-సావమితి త్వంకురు ప్రాపుషోత్యర్థః॥౩౧॥ ౩౨॥ యానితి॥ భుజ్ క్షుప్తాస్వాధీనంకురు॥౩౩॥ ౩౪॥

త్యాది || రాజేతి-మచేరస్యసర్వలోకరాజత్వము క్తం- రాజాధిరాజాయత్ర సహ్యాసాహినేనమోవయంవై శ్రవణాయకుమహాభితి | సత్యమధురవాక్తవ్యంబ్రహ్మ
 స్మతేర్వాచస్మతిత్వాదేవ-రూపవాక్సాందర్యవాక్-నుభగఃరమణీయః-శ్రీమాన్ కాంతిమాన్-స్థానైక్రొధస్థానేక్రొధఃస్యాస్థానక్రొధః-ప్రహర్తాక్రొధ
 విషయేప్రహర్తా-ఆదిత్యత్రవేత్యాదినాడైర్విశేషణైర్విశిష్టరామభితియోజ్యం||౩౦|| బాహుచ్ఛాయామిత్యాది|| లోకఃమహాత్మనోయస్యబాహుచ్ఛాయాం
 అపప్తభిఃఆశ్రితః తంమృగరూపేణప్రశస్తమృగేణహేతునా-ఆశ్రమపదాదపకృష్టశూన్యేనానాపసితాసితస్యరావణస్యయత్ఫలంమరణరూపం- తద్ద్రక్ష్యసీతియో
 జనా-యద్వాబాహుచ్ఛాయామపప్తభోయస్యలోకౌమహాత్మనఃఅసావాదిత్యత్రవతేజస్వీత్యేవంయోజనా||౩౧|| నాహమతి || వంచనార్థంపరిగృహీతవేషభి
 తిమాంయథావగచ్ఛసితధానాన్తీత్యర్థః||ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభాషణేశ్వంగారతలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానైశ్చ||శ్లో||
 తాంత్యిత్యాది||౧||తనిష్టోకి || గురుకులవాసాయోగ్యానాంవానరాణాంవసిష్ఠశిష్యాణాంచశుద్ధశ్రమాగమఃకథంజాతఃశాస్త్రవశ్యానామేవగురుకులవాసయో
 గ్యత్యాత్ ||౨||యానీతి || లింగానిచిహ్నాని||౩||కీదృశమితి||సంస్థానంఅవయవసన్నివేశః-రూపంఆకారః-వణఃకాంతిర్వా||౪||జానంతీత్యాది || బతేత్యామంత్ర
 ణే-జానంతీత్వందిష్ట్యామాంపరిపృచ్ఛసీతిసంబంధః-లక్ష్మీతానిత్వయాదృష్టాని-మేమత్తః||౫||రామభితి||రామఃసర్వాంగసుందరః- కమలపత్రాక్షఃకాంతిప్రవాహే

జస్వీలోకకాంతశశీయథా * రాజాసర్వస్యలోకస్యదేవోవై శ్రవణోయథా | విక్రమేణోపపన్నశ్చయథాఽన్యుమహాయశః * సత్యవా
 దీమధురవాద్దేవోవాచసర్వతిర్యథా | రూపవాన్సుభగశ్శ్రీమాన్కండపభవమూర్తిమాన్ * స్థానక్రొధఃప్రహర్తాచశ్రేష్ఠోకేమహారథః ||
 ౩౦||బాహుచ్ఛాయామపప్తభోయస్యలోకౌమహాత్మనః* అపకృష్టాశ్రమపదాన్మృగరూపేణరాఘవమ్|శూన్యేనానాపసితాసితస్యద్రక్ష్యసి
 యత్ఫలమ్||౩౧||నచిరాద్రావణంసంఖ్యేయోవధివృత్తివీర్యవాన్| రోపప్రముక్షైర్మఖిజ్వలద్భరివచావతైః * తేనాహంప్రేషితోదూతస్త్యు
 కాశమహాగతః||౩౨||త్వద్వియోగేనదుఃఖాతాస్సత్వాంకాశలమబ్రవీత్ * లక్ష్మణశృంగమహాతేజాన్సుమిత్రానందపథనః | అభివాద్యమహాబా
 హుస్సత్వాంకాశలమబ్రవీత్ ||౩౩||రామస్యచసఖాదేవిసుగ్రీవోనామవానరః|రాజావానరముఖ్యానాంసత్వాంకాశలమబ్రవీత్ ||౩౪|| నిత్యంస్త
 రతిరామస్తాన్వంససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః | దిష్ట్యజీవసివైదేహిరాక్షసీవశమాగతా||౩౫||నచిరాద్ద్రక్ష్యసేరామంలక్ష్మణంచమహాబలమ్ | మధ్యేవాన
 రకొటినాంసుగ్రీవంచామితోజసమ్||౩౬|| అహంసుగ్రీవసచివోహనుమాన్నామవానరః|ప్రవిష్టోనగరీంలంకాంలంఘయిత్వామహూదధిమ్||౩౭
 కృత్వామూర్ధ్నిపదన్యాసంరావణస్యదురాత్మనః | త్వాంద్రప్టుముపయాతోహంసమాశ్రిత్యపరాక్రమమ్||౪౦||నాహమస్మితధాదేవియథామా
 మవగచ్ఛసి | విశంకాత్యజ్యతామేషాశ్రద్ధత్స్వపదతోమమ్||౪౧||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చతుస్త్రింశస్సగణః *
 తాంతురామకథాంశ్రుత్వావైదేహీవానరపథభాత్ | ఉవాచవచనంసాంత్యమిదంమధురయాగిరా||౧||కవ్వతేరామేణసంసగణఃకథంజానా

సిలక్ష్మణమ్ | వానరాణాంనరాణాంచకథమాసీత్సమాగమః||౨||యానిరామస్యలింగానిలక్ష్మణస్యచవానర | తానిభూయస్సమాచక్ష్యసమాంశోక
 స్సమావిశేత్ ||౩||కీదృశంతస్యసంస్థానంరూపంరామస్యకీదృశమ్ | కథమూరూకథంబాహులక్ష్మణస్యచశంసమే||౪|| ఎవముక్తమైదేహ్యహను
 మాన్దూరుతాత్మజః | తతోరామంయథాతత్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే||౫|| జానంతీబతదిష్ట్యామాంవైదేహీపరిపృచ్ఛసి | భతుఃకమలత్రాక్షిసం

స్థానేతిస్థానక్రొధఃస్థానేక్రొధనియేవిషయేక్రోధోయస్యసః||౩౦||బాహ్నితి||యస్యబాహుచ్ఛాయామపప్తభిఃఆశ్రితోలోకః- తంరాఘవంమృగరూపేణఆశ్రమా
 దపకృష్ట-శూన్యేనానాపసితాసితస్యరావణస్యయత్ఫలంమరణరూపం-తత్ ద్రక్ష్యసీతియోజనా||౩౧||నాహమస్మితధేతి || నాహంమాయావీ-వానరోస్తీ
 త్యథః || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం - చతుస్త్రింశస్సగణః. *
 తి||తాంత్యితి||ఆదిత్యత్రవేత్యాదికాం||౧||యానీతి||యానిలింగానిచిహ్నాని||౩||కీదృశమితి||సంస్థానంఅవయవసన్నివేశః-రూపంఆకారః||౪|| జానంతీతి||బతేత్యామం

అవతేజఃశ్చనాత్మంతమాకర్షణకనయనశోభః-తాదృశనయనసౌందర్యసీమాభూమిమాహ సర్వసత్త్వము మోహరః-తిర్వజ్ఞాతతయావిటసాద్విటవంశవతోమమాప
 చిత్తావహరకః-అవిశేషజ్ఞ స్యాపిమ మోహరభిత్వర్థః - రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః రూపమి త్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం దాక్షిణ్యమిత్వాత్మగుణానాముపలక్ష
 ణం-దేహగుణై రాత్మగుణై శ్చాన్యూనభిత్వర్థః-సంపన్నః ప్రసూతః-ఇదంసర్వంనాగంతుకంకింతుడౌత్పత్తికమిత్వర్థః-అత్యుత్కటంవదసి - కిమేవంవిధోపరోవ్యస్తిన
 వేత్య పేతాయామాహ-జనకాత్మజభితి-భవతీవతాదృశీత్యర్థః॥తనిశ్లోకే॥ రామస్సర్వాంగసుందరభిత్వర్థః - కమలపత్రాక్షసౌందర్యప్రవాహమజ్ఞతామావతేజ
 వాకర్షణకనయనశోభావాక-నయనశోభాయాఅవధిఃకభిత్వ పేతాయామాహ-సర్వసత్త్వమనోహరభితి-తిర్వజ్ఞాతీయత్వేనశాఖాచంక్రమణపరస్య చాతాత్మజ
 స్యాపిమనోహరత్వేనసర్వజనమనోహరః-రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతః స్యాభావికానవధికదవ్యదేహగుణగణజనకాత్మజేత్వమేవతత్పద్యశీతిశక్తుశక్త్యానా
 న్యేత్వర్థఃయద్వారమయతీరమం తెయోగినభితిచరామః-రామత్వమేవాహ-కమలపత్రాక్షభితి-అధవారామచేంద్ర్యప్రవాహభూతః-కమలపత్రాక్షః ప్రవాహే
 అవతేజమానగ్రేనయనః తెనహృదయాకర్షకత్వంవృంజితం-తద్వృంకలజంతుసాధారణమిత్యాహ-సర్వసత్త్వము మోహరభితి-తత్రవానరజాతీయమచ్ఛిత్తాకర్షణమేవ
 ప్రమాణమితిభవ్యతే-స్వరూపవిగ్రహగుణైః సకలజంతుమ మోహరత్వంజన్మసిద్ధమిత్వాహ-రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతభితిత్వం-ఎవంఽధఃపుమాకవిద్యతేకి
 మితచేత్ నెత్యాహ జనకాత్మజేభితి-తుల్యశీలత్యాదిసాభవత్యేవప్రసిద్ధానపుమాను-శ్చిదితిభావః॥౧॥ సంగ్రహణోక్తాగుణాకవిప్రణోతి-తేజసేత్యాదిసా-బ్ర
 హ్మచర్యవతేస్థితఃగృహస్థస్యాస్యబ్రహ్మచర్యంనామయుతోరన్యత్రస్త్రీసంగమత్యాగః - తదాహమనుః-పూడశర్తుర్నిశఃస్త్రీణాంతస్త్రికాయుగ్మనుసంవిశేత్॥బ్ర
 హ్మచార్యేవవర్షాద్యాశ్చతప్రశ్నవివర్జయేత్॥ప్రచారజ్ఞఃప్రయోగజ్ఞఃవిహితాముష్మికానాంకర్షణంప్రచారంగతింహేతుఫలభావవ్యవస్థాంతత్వతోజానాతీత్య
 ర్థభిత్వప్ర్యాహుః-రాజవిద్యావినీతశ్చ-చత్రస్త్రీరాజవిద్యాః॥అస్వీక్షకీత్రయీవార్తాదండనీతశ్చశాశ్వతీపతావిద్యాశ్చతప్రస్తులోకసంస్థితీహేతవభిత్వక్తాఃతాను
 వినీతఃశీతః-శ్రుతవాకఅవధృతవాక-శీలసంపన్నఃసదాచారసంపన్నః-పూర్వంయజ్ఞాదికర్తానుష్ఠాతృత్వముక్తమితనపునరుక్తిః వేదేమయజుర్వ్యతిరిక్తవేదేషు-
 అనెనస్యస్యయజుర్వేదత్వంసూచితం-ఏవమాత్మగుణానభిధాయవిగ్రహగుణానాశాస్త్రవిపులాంసభిత్వాదిసా-గూఢజత్రుఃఅస్పృష్టభుజసంధ్యస్థిఃసమఃఅన్యూనాతి
 రిక్తదేహప్రమాణః(౧౬) త్రిస్థిరభితి - త్రిష్టుస్థానేషుస్థిరః-తథోక్తసాముద్రికే॥ ఉరశ్చమణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరభితిత్రిప్రలంబఃత్రిషుప్రలంబః-దిశుః

స్థానంలక్షణస్యచ * యానిరామస్యచిహ్నీనిలక్షణస్యచయానివై |లక్ష్మితానిచిశాలాక్షివనతశ్శృణుతానిమే॥౨॥రామఃకమలపత్రాక్షస్సర్వస
 త్వము మోహరః |రూపదాక్షిణ్యసంపన్నఃప్రసూతోజనకాత్మజే॥౩॥తేజసాదిత్యసంకాశఃక్షమయావృధివీసమః |బ్రహ్మస్థితసమోబుద్ధావ్యయశసా
 వాసవోపమః * రక్షితాజీవణోకస్యస్వజనస్యాభిరక్షితా |రక్షితాస్వస్యవృత్తస్యధుఃస్యనవరంతవః * గామోభామినిలోకస్యచాతుర్వక్యే
 స్వరక్షితా |మర్యాదానాంచలోకస్యకతాకారయితాచసః * అదిఃష్టానర్పితోత్పర్థంబ్రహ్మచర్యప్రతేస్థితః |సాధూనాముపకారజ్ఞఃప్రచార
 జ్ఞశ్చకమణామ్ * రాజవిద్యావినీతశ్చబ్రాహ్మణానాముపాసితా | శ్రుతవాన్భిలసంప మోవివినీతశ్చవరంతవః * యజుర్వేదవివినీతశ్చ వేదవిద్భి
 స్సుపూజితః |ధనుర్వేదవేదేషువేదాంగేషుచస్థితః * విపులాంసోమహాబాహుఃకంబుగ్రివశ్శృభాననః | గూఢజత్రుఃస్మతామగ్నితోరామోదే
 విజనైశ్శుక్రః * మంచుభిస్సననిమోహసిద్ధవణః ప్రతాపవాక |సమస్సుమవిభక్తాంగౌవణంశ్యామంసమాశ్రితః(౧౬) త్రిస్థిరస్త్రీప్రలం

త్రజే-మాంరామదూతభిజానంతీసతీ-దిష్ట్యామద్భాగ్యేనపరివస్థాసీతియోజనా * యానీతి॥లక్ష్మితానిత్వయాదృష్టాని-మేమత్తః॥౨॥రామఃఇతి | రూపదాక్షిణ్యసంప
 న్నఃరూపమి త్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం ప్రసూతభిత్వేనేనగుణానాముత్పత్తివిశేషత్వమనగవ్యాతే * సంగ్రహణోక్తాస్తానాన్విప్రణోతి॥ తేజసేత్యాదిసా
 అదిఃష్టానితి॥అర్చితస్యద్భిరితిశేషః-బ్రహ్మచర్యప్రతే మోదితః-తత్రప్రసిద్ధభిత్వర్థః-ప్రచారజ్ఞఃప్రయోగజ్ఞః*యజురితి॥ యజుర్వేదవివినీతఃతస్మిన్రతభిత్వర్థః*పూ
 వకమాత్మగుణానభిధాయభిదానీంవిగ్రహగుణానాహ-విపులాంసభిత్వాదిసా*మలంబువీతి॥సమఃఅన్యూనాతిరిక్తదేహప్రమాణః॥ త్రిస్థిరభిత్వాది॥ త్రిస్థిరః త్రిష్టుస్థా
 నేషుస్థిరఃతసుక్తం * ఉరశ్చమణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరభితిత్రిప్రలంబఃతదుక్తం*ప్రలంబాయస్య-ధనీత్రయోభూగ్రిముగ్ధ-బాహవభితి-ముగ్ధంప్రవణం

గ్రామమును - నూరుజీవీధినరత్నలివచనాత్ | అన్యత్ర త్రయశ్చయస్యః క్షయః ప్రలంబామేధ్రబాహవశ్చ త్రిసమః త్రిమసమః - కేశాగ్రం వృషణం జానుస
మాయస్యసభూపతిరితివచనాత్ | త్రిమచోన్నతః తదాహవరాహమహిరః - ఉన్నతకుటీః క్షితిపః పరిమండలోన్నతనాభయః క్షితిపః | హృదయం న వెవనం పృథు
సమోన్నతం మాంసశంఛనప్రపతీనామితి || త్రితామ్రః త్రిమతామ్రః - శిష్టాంగులీరుచితామ్రనఖానుపాష్టేపాదౌకరావపిసురక్తనఖాత్మరేఖావితివచనాత్ | నే
త్రాంతనఖపాణ్యంఘ్రితలైస్తామ్రేన్ద్రిభిస్సుఖితచ || త్రిమస్నిగ్ధః - సిగ్ధాభవంతివైయేషాంపాదరేఖాశ్శిరోరుహః | తథాలింగమణిస్తేషాం మహాభాగ్యం వినిదిశేది
తిసాముద్రికవచనాత్ | త్రిమగంభీరః - అత్రవరరుచిః - స్వరస్యత్వంచనాభిశ్చగంభీరశ్శస్యతేబుధైరితి || బ్రాహ్మేతుస్వరేగతౌచనాభౌచగంభీరస్త్రిమశస్యతత్త్వ
నిత్యశశ్చితిసర్వత్రవిశేషణీయం - తెనరోగాద్యపాధికృతరాగాదినివృత్తిః || తనిశ్లోకి || (౧౭) త్రివలీవాణ్ ఉదరేవలిత్రయవాణ్ - కంఠవలిత్రయవాన్వా అత్రగణః - స్థి
రాత్రిరేఖానుభాగోపపన్నాస్నిగ్ధాసుమాంసోపచితానువృత్తా | నచాతిగ్ధ్వాచతురంగులాచగ్రీవాచద్విద్వాభవతీహాధన్యేతి || త్ర్యవనతః శ్రీణ్యవనతానినిమ్నాని
యస్యాసౌత్ర్యవనతః తానిస్తనచూచుకపాదరేఖాః - అత్రమహిరః - పీమోపచితైర్నిమైః క్షితిపతయశ్చూచుకైస్తనైస్సుఖినః | సిగ్ధానిమ్నా రేఖాధనినాంత
ద్వ్యత్యయేననిస్త్వానామితి || చత్వారివ్యంగానిప్రాస్యానియస్యాసౌచతుర్ద్వ్యంగః - అత్రవరరుచిః - గ్రీవాప్రజనంపృథ్థంప్రాస్వంజంఘాచపూజ్యతత్త్వతి || యద్వాచ
త్వారోవ్యంగాః వికలాః యస్యసః చతుర్వ్యంగః - తెనసిరావికలః పాదః - రోమాంతరవికలోరోపమూషః - దైఘ్యవికలోమేధ్రః మాంసవికలోవస్త్రీః - అత్రనారదః
పాదైః ప్రస్వేదరహితైస్థిరాహీనశ్చపాధిః వికరోమాభవేద్రాజాద్విరోమాపండితోభవేత్ | త్రిరోమాచతురోమాచభవేద్భాగ్యవివజితః || సమపాదో
పవిష్టస్యగుల్ఫంస్పృశతిమేహనం | యస్యేశ్వరంతంజానీయాత్సుఖినం చైవమానవం || నిమాణంసస్సంహతోవస్త్రీయేషాంతేసుఖభాగినగతిః || త్రిశీర్షవాణ్ - త్రిభిల
క్షుద్రైర్యుక్తం శీర్షవాణ్ - తానిలక్షణాన్యావతాః - ఆవతేత్రియరుచిరయస్యశిరస్సతీతిభృతాం నేతీతికథనాత్ | యద్వాత్రిప్రకారంస

బృత్తిసమస్త్రీమచోన్నతః | త్రితామ్రస్త్రిమచస్నిగ్ధగంభీరస్త్రిమనిత్యశః (౧౭) త్రివలీవాంస్త్ర్యవనతశ్చతుర్వ్యంగస్త్రిశీర్షవాణ్ | చతుష్క
శశ్చతులేఖశ్చతుమ్మి - మ్మ - శ్చతుస్సమః (౧౮) చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్గణతిః | మహూస్థమానునాసశ్చపంచస్నిగ్ధోజ్జవంత

త్రిసమః త్రిమసమః తదుక్తం * కేశాగ్రం వృషణం జానుసమయస్యసభూపతిరితి || త్రిమచోన్నతః - తదుక్తం * నాభ్యంతఃకుటీవత్సోభిరున్నతః క్షితిపోభవేదితి - త్రి
తామ్రః తదుక్తం * నేతాగ్రంతనఖపాణ్యంఘ్రితలైస్తామ్రేన్ద్రిభిస్సుఖితచ - త్రిమస్నిగ్ధః తదుక్తం * సిగ్ధాభవంతివైయేషాంపాదరేఖాశ్శిరోరుహః - తథాలింగమ
ణిస్తేషాం మహాభాగ్యం వినిదిశేదితి త్రిమగంభీరః * స్వరేసత్వేచనాభౌచగంభీరస్త్రిమశస్యతత్త్వతి - త్రివలీవాణ్ ఉదరేకంరేవావలిత్రయవాణ్ * స్థిరాత్రిరేఖాను
భాగోపపన్నాస్నిగ్ధాసుమాంసోపచితానువృత్తా | నచాతిగ్ధ్వాచతురంగులాచగ్రీవాచద్విద్వాభవతీహాధన్యేతి - త్ర్యవనతః శ్రీణ్యవనతానినిమ్నానియస్యసః తదుక్తం
పీమోపచితైర్నిమైః క్షితిపతయః శ్చూచుకైః స్తనైః సుఖినః | సిగ్ధానిమ్నా రేఖాధనినాంతద్వ్యత్యయేననిస్త్వానామితి || చతుర్వ్యంగః చత్వారివ్యంగానిహస్త్వా
నియస్యసః | గ్రీవాప్రజనంపృథ్థంప్రాస్వంజంఘాచపూజ్యతత్త్వతి || త్రిశీర్షవాణ్ త్ర్యవతయోక్తశీర్షవానిత్యర్థః తదుక్తం * ఆవతేత్రియరుచిరయస్యశిరః
క్షితిభృతాంభవేన్నాదగ్ధిచతుష్కలః చత్రప్రకలాశ్చత్వారోవేదాయస్యసః - అత్రకలాశ్చైవతత్త్వాప్రిప్సూచకా అంగుళమూలగతాశ్చ తపోరేఖాఉచ్యం
తే - తదుక్తం * మూలేంగుళస్యవేదానాంచతస్త్రిప్రసవవా | ఏకాద్యేవాయథాయోగంరేఖాజ్ఞేయాద్విజన్తనామితి || చతులేఖః లలాటేపాదయోః పాణ్యోః
చతపోరేఖాయస్యసః * లలాటేయస్యదృశ్యం తేచతుస్త్రిదైర్వకరేఖాకాః | శతద్వయంతతంపష్టిః తస్యామర్వింశతిస్తథైతి || యస్యపాదతలేవజ్రస్యజశంఖాం
కుశోపమాః | రేఖాస్యవ్యక్ష్పజాయంతేమనుజేంద్రంతమాదిశేదితి || పాణ్యోశ్చతస్పోరేఖాశ్చయస్యతిష్ఠంత్యభంగురాగతిః || చతుష్కలః - మ్మ - చత్వారః కింకరః వః ||
మాణియస్యసః క్తః కిమ్మ - చతుర్వింశత్యంగులాత్తకోహస్త్రః * వజ్రవత్సంగులోత్పేధాయః పుమాన్ సదినౌకసగతిః || చతుస్సమః - తదుక్తం * బాహుజాను
గుజ - మ్మ - చత్వార్యదసమానితేతి - చతుర్దశసమద్వంద్వః సమపరిమాణచతుర్దశాంగద్వంద్వయోక్త్యత్యర్థః - తదుక్తం * భ్రువౌనాసాపుటేనేత్రేకణ్ణావోష్ఠాచరూ
చుకే | గూర్షారౌమణిబుధేచజానునీవృషణౌకచీకరౌపాదౌద్విజాయస్యసమాజ్ఞేయస్సభూపతిరితి (స్థి నౌపృథ్మముల్లు) బ్రాహ్మేతు * కణాః కింకరాగ్రీంశునాసా

మవృత్తగ్రాకారంవిశాలంచశీషామస్యాస్తీతిత్రీశీషావా-అత్ర నారదః-సమవృత్తశిరాశ్చైవభ్రాతారశిరాస్తథా| ఏకచ్ఛత్రాంఘ్రిహింభుజ్జే-దీఘమా
యశ్చవిందతి || చతస్రశీలూఃవెదాఃయస్యసవతుష్కలః-అత్రశరీరలక్షణప్రకరణకలాశబ్దస్తత్సూచకరేఖావరః-అత్రనందీ - మూలేంగుప్రస్థవేదాశాంచతస్ర
స్తీస్రవసవా|ఎకాద్వేవాయథాయోగంరేఖాజ్ఞేయాద్విజన్మనామితి || చతులేఖఃలలాటేపాదయోః పాణ్యోశ్చతస్రోలేఖారేఖాయస్యసవతులేఖః - లలా
టేయస్యదృశ్యంతేచతుస్త్రిద్వ్యైకరేఖాః | శతద్వయంతంపప్తిస్తస్యాయుర్వింశతిస్తథేతికాత్యాయనః || యస్యపాదతలవజ్రద్వజశంఖాంకుశోపమాః | రేఖా
స్సవ్యక్ష్మికాశంతేనుజేంద్రంతమాదిశేదితినారదః || పాణౌచతస్రోరేఖాశ్చయస్యతిష్ఠంత్యభంగురాశ్చతిబ్రహ్మచత్వారఃకిమ-వఃయస్యసవతుష్కలః-ప్లుః - చ
తుర్వింశత్యంగులాత్కళాహస్తఃకిప్లుః-వృణ్వత్యంగులోత్పేదభ్యత్యర్థః - వృణ్వత్యంగులోత్పేదోయఃపుమానాదివౌకసశ్చతిబ్రహ్మపురాణవచనం | చతుస్సమఃచ
త్వారస్సమాయస్యసవతుస్సమః-తేచబాహుజానూరుగండాః-తదుక్తంబ్రహ్మండే-బాహుజానూరుగండాశ్చచత్వార్యధసమానిచేతితస్మాద్లోకి|| (౧౮) చతుర్దశ
సమద్వంద్వఃచతుర్దశసంఖ్యానిసమానిద్వంద్వానియస్యసః-తథాత్రిసాముద్రికం || బ్రహ్మనాసాపుటేనేతేకణావోష్ఠాచచూచుకే|హూర్వరౌమణిబంధౌచజా
నుస్పృషణౌకటి || కరౌపాదౌస్థిజౌయస్యసమాజ్ఞేయస్యభూవణిరితిచత్వారోదంష్ట్రాకారాదతాయస్యసవతుర్దంష్ట్రః-తదాహమిహిరః-స్నిగ్ధాఘనాశ్చదశ
నాస్సతీత్త్వదంష్ట్రాస్సమాశ్చభూభృతి | చతుర్గతిఃచతుర్ణాంసంహారౌగాలగజవృషభాణాంగతిరితగతిర్యస్యసః-గజసింహగతీరౌశౌదూలవృషభౌపమా
నితిబాలకాండోక్తేః | మహూప్రహనునాసశ్చ-ఓష్ఠస్యవహత్వంబంధుజీవబింబఫలారుణమాంసలత్వం-హమోస్తుపరిపూర్ణమాంసలత్వం-నాసికాయాదీఘా
తుంగత్వం-తథాచసంహితా-బంధుజీవకుసుమోపమోధరోమాంసలోరుచిరవింబరూపధృత్ | పూర్ణమాంసశహనుస్తుభూమివస్తుంగతుండరుచిరాకృతిస్తథేతితుం
దశజైననాసికోవ్యతే - పంచస్నిగ్ధఃపంచస్నిగ్ధఃఅవయవాఃయస్యసః-తేచవాక్యవస్తునఖలోమత్వచః-కేశనేత్రదంతత్వకపాదతలనివా-అత్రవరరుచిః - చ
యుస్సేన్నహససౌభాగ్యందంతస్సేహసభోజనం | త్వచస్సేహసశయనంపాదస్సేహసనాహసమితి||స్నిగ్ధనీలవృషకుంభితాస్తథామూర్ధజాస్సఖికరాస్స
మంశిరక్షిమిహిరః | పూర్వంత్రిమస్నిగ్ధభ్యుక్తైఃఅత్రపంచస్నిగ్ధభీదంమతభేదమాశ్రిత్యోక్తం-అప్టవంశవాఅప్టవంశాఃఅయతావయవాయస్యసః-అయ
తాప్టవయవభ్యత్యర్థః-అత్రసాముద్రికం-పుష్పవలశశరీరంచహస్తపాదాంగుళీరౌ|నాసికాచతుష్టికణౌప్రజనోయస్యచాయతాశ్చతి || ప్రజనస్యాయతత్వమా
జవం||తస్మాద్లోకి|| (౧౯) దశపద్మఃదశపద్మాకారావయవాఃయస్యసఃదశపద్మఃముఖనేత్రాస్యజిహ్వాప్రతాలుస్తననఖాఃకరౌ | పాదౌచదశపద్మానిపద్మాకారా
ణియస్యచేతిదశబృహత్దశబృహదవయవాయస్యసః-తేచ-ఉర్విరోలలాటంచగ్రీవాబాహ్వంసనాభయః | పాశ్వపృష్ఠస్వరాశ్చేతివిశాలాస్తేఘభ్రగౌ
తిసాముద్రికం || బ్రాహ్మణుశిరోలలాటేశ్రవణేగ్రీవావక్షుశ్చహృత్తథా | ఉదరంపాణిపాదౌచపృష్ఠందశబృహంతిచేతిత్రిభివ్యాప్తః-త్రిభివ్యాప్తశ్చయస్య

వా(౧౯)దశపద్మదశబృహత్త్రిభిర్వాప్తీద్విశుక్లవా(౧౯)చమన్నతోనవతనుస్తీత్రిభిర్వాప్తీద్వితిరాఘవః||౨౦|| సత్యధర్మపరశ్రీమాన్మంగ

దంతోష్ఠసంధజత్రుణీ | పాదౌకరౌస్తనానూరాస్థిచాద్వంజ్యాశ్చతుర్దశేతి || సమాశ్చయస్యద్వంద్వేకమణాపచితాస్తథేతి || చతుర్దంష్ట్రైదంతపజ్జీ
ద్వయేప్రతిపాశ్వంపతస్రశ్చతస్త్రిదంష్ట్రైదంతపజ్జీ-ద్వయోపిషధ్యదంతచతుష్కలమభితోద్వౌద్వదంతపజ్జీచాదంష్ట్రై
అభిధీయంతే|చతుర్గతిఃచతుర్ణాంసంహారౌగాలగజవృషభాణాంగతిరితగతిర్యస్యసః-మహూప్రహనునాసశ్చ-ఓష్ఠస్యవహత్వంబంధుజీవకుసుమబింబ
లారుణమాంసలత్వం-హమోస్తుపరిపూర్ణమాంసలోన్నతత్వం-నాసికాయాదీర్హస్తతరుచిరపుటత్వం-తదుక్తం * బంధుజీవకుసుమోపమాధరోమాంసలోరుచి
రవింబరూపధృత్-పూర్ణమాంసలహనుస్తుభూమివస్తుంగతుండరుచిరాకృతిస్తథేతి-తుండమిహిసాసికోవ్యతే-పంచస్నిగ్ధఃతదుక్తం * వాగ్విక్రీనఖలోమానిత్వ
చశ్చేతి||అప్టవంశవాఅప్టవంశాఅయతాఅస్యసఃఅత్యంతప్టవంశవా-తదుక్తం * బాహూచనలకాచోయాజంఘ్రేత్యప్టవంశకాశ్చిరలకాలంగుళిః-దశపద్మఃదశ
పద్మాకారాఅవయవాయస్యసఃతథోక్తం*ముఖనేత్రాస్యజిహ్వాప్రతాలుస్తననఖాఃకరౌ | పాదౌచదశపద్మానిపద్మాకారాణియస్యచేతిదశబృహత్తదుక్తం *
శిరోలలాటేశ్రవణేగ్రీవావక్షుశ్చహృత్తథా | ఉదరంపాణిపాదౌచపృష్ఠం-దశబృహంతిచేతిత్రిభివ్యాప్తః-త్రిభివ్యాప్తశ్చయస్యస్తేజసాయశపా

తీరుణ్ణి-ద్రవతఃధావతః-అమాగమితిఛేదః॥ ౩ ॥ వామగ్రతః॥ వామః ప్రతికూలః-వ నుష్యాణాం ప్రాణినాం-అనుక్రోశఃకృపా - పరిభవాదిప్రదానెననుష్యాణాం
 ప్రతికూలఃకాచః॥ యస్మిన్జనెనిబధ్యతే-తస్మిన్స్వస్మక్రోశఃసేషహృత్పజాయతేకిల-మిధ్యాప్రవ్రజితకపటేనవస్యవృత్తిభాజిరామేరతాంసక్తాం॥ ౬ ॥ ఏవమితి॥ క్రో
 ధసంరంభసంయుక్తఃక్రోధప్రణయాభ్యాంసంయుక్తః॥ ౭ ॥ ద్వామాసావితీ॥ తేమయాయోవధిఃకృతఃమానాద్యాదశభామినీత్యారణ్యకాండోక్తేద్వాదశమా
 సాత్మకౌవధిఃకల్పితః - అత్రద్వామాసావశిష్టేతాద్వామాసామేమయా-రక్షితవ్యాప్రతీక్షణీయా-తతఃతస్మాత్కారణాత్ - మమశయనమారోహేత్యన్వయః-
 ప్రాతరాశాధం మాసద్వయాంతగతరాత్రిసమాప్త్యనంతరంహింసాయాంకాలఃశంబంవినాప్రాతఃకాలికాశనాధామిత్యర్థః-ఆరభంతేఆలభంతే-రలయో
 రభేః॥ నిఆలభంస్పృహింసయోరిత్యమరః । మహానసే హకశాలాయాం॥ ౧౦ ॥ ఓష్ఠప్రకారైరితి ॥ ఓష్ఠప్రకారైః - రురుదిషతామౌపైషుభంగస్ఫురణాద
 యోమేవికారాస్తేఓష్ఠప్రకారాః-ఓష్ఠభంగాదిరూపసంజ్ఞాదిభిరిత్యర్థః-ఎవంవక్త్రేనేత్రైఃవక్త్రేనైత్రసంజ్ఞాదిభిరిత్యర్థః॥ ౧౧ ॥ తాభిరితి॥ వృత్తశౌండిర్యగర్వితం-వృ

ణాంతధాతథా । యథాయథాప్రియంవక్త్రపరిభూతస్తథాతథా॥ ౧౨ ॥ సన్నియచ్ఛతిమేక్రొధంత్యయికావస్సుముగ్ధితః । ద్రవతోమాగమాసాద్య
 హయానివసుసారధిః॥ ౩ ॥ వామఃకామోనుష్యాణాంయస్మిన్కిలనిబధ్యతే । జనేతస్మిన్స్వస్మక్రోశఃసేషహృత్పజాయతే * ఏతస్మాత్కా
 రణాన్నత్వాంమాతయామివరాననే । వధాహ్లామవమానాహ్లామిధ్యాప్రవ్రజితేరతాం॥ ౪ ॥ పరుషాణీహవాక్యానియానియానిబ్రవీషిమామ్ । తే
 మతేషువధోయుక్తస్తవమైధిలిదారుణః॥ ౬ ॥ ఎవముక్త్యాతువైదేహీంరావణోరాక్షసాధిపః । క్రోధసంరంభసంయుక్తస్సీతాముత్తరమబ్రవీత్ ॥
 ౭॥ ద్వామాసారక్షితవ్యామేయోవధిస్తేమయాకృతః । తతశ్శయనమారోహమమత్వంవరవణిని * ఉద్ధ్వంబ్యాభ్యాంతుమాసాభ్యాంభర్తారం
 మామనిచ్ఛతిమ్ । మమత్వాంప్రాతరాశాధమారభంతేమహానసే॥ తాంతజ్యమానాంసంప్రేక్ష్యరాక్షసే దేవజానకీమ్ । దేవగంధర్వకన్యా
 స్తావిషెదుర్వికృతేక్షణాః॥ ౧౦ ॥ ఓష్ఠప్రకారైరపరావక్త్రేనేత్రైస్తథాపరాః । సీతామాశ్వాసయామాసుస్తర్జితాంతేనరక్షసా॥ ౧౧ ॥ తాభిరా
 శ్వాసితాసీతారావణంరాక్షసాధిపమ్ । ఉవాచాశ్చహితంవాక్యంవృత్తశౌండిర్యగర్వితమ్॥ ౧౨ ॥ నూనంతేజనఃకశ్చిదస్మిన్శ్రేయసేస్థితః । నివా

త్సన్నాభక్తిరిత్యర్థః-మేక్రోధంరాక్షసజాతేమమసర్వదావిద్యమానంనైజంకోగ్రం-క్రోధశబ్దేనకామక్రోధాద్యరిషడ్వగఃఉచ్యతే-తంనియచ్ఛతిసం
 బంధః॥ ౩ ॥ వామగ్రతః॥ వామః ప్రతికూలఃయస్మిన్జనేకామోనిబధ్యతే-తస్మిన్జనేకిలయేతస్మిన్జనే-అనుక్రోశశ్చసేషహృత్పజాయతేకిలయోజ
 నా * ఏతస్మాదితిమిధ్యాప్రవ్రజితేరతాంకపటవృత్తేరామేసక్తాం ఏతస్మాదిత్యాదిశ్లోకద్వయస్యవాస్తవాధాన్తు - ననుషద్వధోద్వక్త్రేఃస్రీఘాతకశ్చత్వంసం
 భావ్యత్యత్రాహ ఎతస్మాదితి-ఎతస్మాత్కారణాత్ త్వత్కృత్యకారణాత్ - ప్రవ్రజితేమత్స్వమినిరామగ్రతీశః - రతాంత్యాంమమైష్టదేవతాంత్యాంసమాత
 యామ్యేవ-వధాహ్లామవమానాహ్లామపిస్త్రీయంభూతయామితిమిధ్యేతిసంబంధః॥ ౪ ॥ పరుషాణీతి॥ తవమాంత్యదీయభృత్యంమామిత్యర్థః-యానియానిపరుష
 వాక్యానిబ్రవీషి-తేషుతేషుతేభ్యస్తేభ్యఃకారుణ్యవధోయుక్తః-మమేతిశేషః॥ ౭ ॥ ద్వామాసావితీ॥ తేమయాయోవధిఃకృతః - శృణుమైధిలిమద్వాక్యంమాసాకా
 ద్యాదశభామినీత్యారణ్యకాండే - ద్వామాసాతత్రఅవశిష్టేద్వామాసా - మేమయారక్షితవ్యాపరిపాలనీయా - తతఃతస్మాత్కారణాత్ మమశయనమారోహేతి
 యోజనా-ఉద్ధ్వమితి-ప్రాతరాశాధమిత్యత్ర-ప్రాతశ్చబ్దేనమాసద్వయసమాప్త్యనంతరప్రాతఃకాలఉచ్యతే॥ ఎవముక్త్యాత్వాదిశ్లోకత్రయస్యవాస్తవా
 ధాన్తు-క్రోధసంరంభసంయుక్తగ్రత్యనేనరాక్షసస్వభావోవణితః-పటేవియోగదుఃఖతాంగద్రాహరరహితాంప్రత్యాహ-ద్వామాసావిత్యాదిశ్లోకద్వయేన-
 హేమేలక్ష్మీసీతేమయాయోవధిఃకృతః-మాసాకాద్యాదశభామినీప్రతీక్షసేవ్రితయఃసమయఃప్రాధికతః-తన్నద్వతఃపరంరక్షితవ్యాప్రతీక్షణీయాద్వామాసావేవ
 ద్వాభ్యాంమాసాభ్యామూర్ధ్వంస తతఃతదనంతరంతేతవభర్తారంఅనిచ్ఛతీంమామనంగీ మర్వాణాంమమమాంవదీయరాజ్యలక్ష్మీంచప్రాప్యసీతీశేషః - త్యాం
 ప్రార్థయగ్రతీశః-మమమహానసే ప్రాతరాశాధంఆలభంతేపశూతాభతుయేతిశేషః-శయనమారోహశయనంకుర్విత్యర్థః॥ ౯ ॥ తామిత్యవ్యాస్తవాధాన్
 తు-తజ్యమానామితి-తాసాంతధాప్రతీతేరితిభావః॥ ౧౦ ॥ ఓష్ఠైతి॥ ఓష్ఠప్రకారైఃఓష్ఠభంగాదిరూపసంజ్ఞాభిః-నైత్రవక్త్రైఃవక్త్రేనైత్రసంజ్ఞాభిః॥ ౧౧ ॥ తాభిరితి ॥

త్రంపాతివ్రత్యంతస్యశౌండిర్యంబలం-తేనగర్వితమితిక్రియావిశేషణం॥౧౨॥నూనమితి॥ తేనశ్రేయసేస్థితఃకశ్చిజ్జనఃనాస్తి-యఃఅస్మాద్విగహితాత్కర్మణస్త్యాంనివారయతిసహపినాస్తి-నూనమితియోజనా-తవేష్టప్రాపకఃఅనిష్టనివారకశ్చనాస్తీతిభావః॥౧౩॥౧౪॥ రాక్షసాధమేతి॥ తస్యమోక్ష్యసేతస్మాన్స్తేత్వసే॥ ౧౫॥ యథేతి॥ యథామాతంగశ్శశ్చ-సహితఃయుయుత్యాదినాసంగతః-తిథాస్యాన్యసంగతోరామస్త్వంచ-అత్రరావణఃస్వస్యమాతంగసాహ్యముక్తమితిభా॥ మ్యేదితిపరిహారతి-తథేతి-తత్రగజభవరామశశభవత్వం॥౧౬॥సత్వమితి॥ ఇత్వాకునాధంక్షిపమాంయామృగవ్యాజేనదూరంనిస్సారయన్-ఇహస్వజసేషు-సతావచుపగచ్ఛసి-యద్యుపగచ్ఛసితదాతత్ ప్రభావంవేత్స్యసీత్యర్థః॥౧౭॥౧౮॥అసందేశాదితి॥ రామస్యభతుఃఅసందేశాత్-అపకారిషుశవేధాఇతిసందేశాభావాత్ తపసఃపాతివ్రత్యయావస్య-కుమికరోమి-ఉత్పదికరణప్రత్యయలోపావాపాభస్సాహభస్సీకరణాహ-తేనసాపాతివ్రత్యప్రభావేన॥తనిశ్లో॥కి॥౨౦॥నేతి॥తస్య రామస్యతస్మాద్రామాత్-విధిఃచార్యేణావహరణంవిహితః॥వేనెతిశేషః॥౨౧॥శూరేణేతి॥బలైస్సముదితేన-బలెనసర్వశ్రేష్ఠేనైత్యర్థః-అపోహ్యరామంబృగచ్ఛన్తనావహ్య॥౨౨॥సీతాయాఇతి॥ విప్రత్యవివత్స॥౨౩॥నీలజీమూతేతి॥ సింహస్వేవబలగమనెయస్యాసాసింహసత్వగతిః-జిహ్వగ్రంథోచనచదీప్తానియస్యసోయందీప్తజిహ్వగ్రంథోచనఃకోవేనచలంబగ్రంథస్యతత్చలగ్రంథతత్మకుటంచతేనప్రాంశుఃదీప్తుః-చిత్రమాల్యవత్ప్రేషితక్తమాల్యవత్వంతత్ప్రాచుర్యాదుక్తంతప్రాంగదవిభూషణః-తప్రశబ్దేనతేజివృత్తముక్తం-మేచకేనసీతేన-అమృతోత్పాదనద్దేనఅమృతోత్పాదనార్థంనద్దేన తాభ్యాంప్రసద్ధాభ్యాం॥౨౪॥ తరుణేత్యాది॥ అలంకృతత్వేకల్పకసాహ్యం-భయంకరత్వేషునశ్చైత్యసాహ్యం-పైత్యంశ్చశానవృక్షః-శ్చశానమంటపోవా-సీతాయాలత్యంతభయంకరత్వజ్ఞాప

రయతియోనత్వాంకమణోస్మాద్విగహితాత్॥౧౩॥మాంహిధర్మాత్తనఃపత్నీంశచీమవశచీవతేః॥ త్వదన్యస్త్రిషులోకేషుప్రార్థయేన్నసాపికః॥౧౪॥రాక్షసాధమరామస్యభార్యామమితతేజసః॥ఉక్తవానసియత్వాపంక్వగతస్తస్యమోక్ష్యసే॥౧౫॥యథాదృప్తశ్చమాతంగశ్శశ్చసహితోవనే॥ తథాద్విరదవద్రామస్త్వంసీచశశవత్స్త్రుతః॥౧౬॥సత్వమిత్వాకునాధంవైక్షిపన్నిహనలజ్జసే॥ చతుషోర్విషయంతస్యసతావచుపగచ్ఛసి॥౧౭॥ఇమేతేనయనేకూరేవిరూపేకృష్ణపింగళే॥క్షితౌనవతితేస్తాన్తామనార్యనిరీక్షతః॥౧౮॥తస్యధర్మాత్తనఃపత్నీంస్తుహందశరధస్యచ॥ కథంవ్యాహరతోమాంతేనజిహ్వవ్యవశీర్యతే॥౧౯॥అసందేశాత్తరామస్యతపసశ్చానుపాలనాత్॥ సత్వాంకుమికదశగ్రీవభస్సభస్సాహాతేజసా॥౨౦॥నాపహతుఃమహంశక్యాత్వయారామస్యధీమతః॥ఓధిస్తవవధాధాఽయవిహితోనాత్రసంశయః॥౨౧॥శూరేణధనదభాత్రాబలైస్సముదితేనచ॥ అపోహ్యరామంకస్మాద్ధిదారచార్యంత్వయాకృతమ్॥౨౨॥సీతాయావచనంశ్రుత్వా రావణోరాక్షసాధిపః॥ విప్రత్యనయనేకూరేజానకీమన్వవైక్షుత॥౨౩॥నీలజీమూతసంకాశోషుహాభుజశిరోధరః॥ సింహసత్వగతిశ్శ్రీమాదీప్తజిహ్వగ్రంథోచనః॥ చలగ్రమకుటప్రాంశుశ్చిత్రమాల్యానులేపనః॥ రక్తమాల్యాంబరధరస్తప్రాంగదవిభూషణః॥ శ్రోణీనూత్రేణమహతామేచకేనసుసంవృతః॥ అమృతోత్పాదనద్దేనభుజగేనేవమందరః॥ తాభ్యాంసపరిపూర్ణాభ్యాంభుజాభ్యాంరాక్షసేశ్వరః॥ శుశుభేచలసంకాశశ్శృంగాభ్యామివమందరః॥౨౪॥తరుణాదిత్యవర్ణాభ్యాంకుండలాభ్యాంవిభూషితః॥ రక్తపల్లవపుష్పాభ్యామశోకాభ్యామివాచలః॥ సకల్పవృక్ష

వృత్తశౌండిర్యగర్వితం-వృత్తంపాతివ్రత్యంశౌండిర్యంబలం-పాతివ్రత్యబలగర్వితమిత్యర్థః॥౧౨॥నూనమితి॥ తేతవప్రశ్నేయసేస్థితఃకశ్చిజ్జనోనాస్తి-యఃఅస్మాద్విగహితాత్కర్మణస్త్యాంనివారయతి-సచనాస్తి-నూనమితియోజనా-తవేష్టప్రాపకఃఅనిష్టనివారకశ్చనాస్తీతిభావః॥౧౩॥తి॥ మనసాపికఃప్రార్థయేత్-కింపునర్వచసేతిభావః॥౧౪॥ రాక్షసాధిమేతి॥తస్యతస్మాత్॥౧౫॥తి॥ దృప్తోమాతంగః-శశశ్చయదావనెదైవాత్సహితోయుయుత్సాభవతః॥తయోశ్చశోయాధాతియుర్రస్త్రధాగామేణసంయుగేత్వంశశవత్యుర్రఃరామోగజవదిత్యర్థః॥౧౬॥సత్వమితి॥ ఉపగచ్ఛసివ్యత్యయేనధూతేలట్॥౧౯॥అసందేశాదితి॥రామస్యఅసందేశాత్-రామానుజ్ఞాభావాత్-తపసఃపాతివ్రత్యతపసః-భస్సాహభస్సీకరణాహ-కుమికరోమి॥౨౦॥నేతి॥రామస్యాహంరామసంబంధిన్యహం-విధిఃవిధానంమదవహరణరూపం-విహితః॥వేనెతిశేషః॥౨౧॥శూరేణేతి॥అపోహ్యమాంయామృగచ్ఛన్తనావహ్య॥౨౨॥౨౩॥*శ్రోణీతి॥శ్రోణీనూత్రేణరశశాగు

నామరావణవణానంకృతం॥౩౦॥౩౧॥ఇత్యుక్తౌత్వాదిప్రధానాప్రధానభూతేద్వౌపకాయౌ - అతోసపునరుక్తిః-అథవాఅక్షంభంధ్రియం - ఏకాక్షీంవైకేంద్రియాం-శ్రోత్రనాసాదావేకమాతవతీమిత్యర్థః॥౩౨॥౩౩॥ప్రతిలోమేతి॥ప్రతిలోమానులోమైఃప్రతికూలానుకూలాచరణైః-సామదానాదిభేదనైః-సావదానముఖైశ్చేదైః-ప్రథమప్రయుక్తసామదానైరిత్యర్థః-ఆవజ్ఞాయతవశీకురుత॥౩౪॥౩౫॥ఉపగమ్యేతి॥ధాన్యమాలినీరావణస్యకనిష్ఠపన్నీ-ఇదంఽదోదర్యాఅపుంపలక్షణం-ఉత్తరత్రవానరాప్రతిహనుమద్వచనెతధావత్సమాణత్వాత్॥౩౬॥౩౭॥నూనమితి॥అస్యాస్సీతాయాఃఅమరశ్రేష్ఠోబ్రహ్మదీవ్యాభౌగాన్నవిదధాతి-అస్యాదివ్యాభౌగేభాగ్యంనాస్తీత్యర్థః॥౩౮॥౩౯॥సర్గాధ్యంసంగ్రహేణదర్శయతి-సగ్గతి॥౪౦॥ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణేశ్వంకారతలవాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ద్వావింశస్సర్గః ॥***॥ప్రజాపతీనామితీ॥పరిచిత్యైఃగిరసేపుల

ప్రతిమోవసంతభవమూర్తిమాణాశ్చశానపైత్యప్రతిమోభూషితోపిభయంకరః * అవేక్షమాణోవైదేహీంకౌపసంరక్తలోచనః॥ఉవాచరావణస్సీతాంభుజంగభవనిశ్చ సర్గా॥౩౦॥అనయేనాభిసంపన్నమధఃసామనునత్రే॥ నాశయామ్యహమద్యత్వాంసూర్యస్సంభామివౌజసా॥౩౧॥ ఇత్యుక్తౌమైధిలీంరాజారావణశ్శత్రురావణః॥ సందిదేశతతస్సర్వరాక్షసీఘోరదర్శనాః * ఏకాక్షీమేకకణాంచకర్ణప్రావరణాంతదా॥ గౌకర్ణింహస్తీకర్ణించలబళిణీమకణికామ్ * హస్తీనాద్యశ్చపాద్యౌచగోవాదీంపాదచూలికామ్॥ ఏకాక్షీమేకపాదీంచపురుషాదీమపాదికామ్ * అతిమాత్రశిరోగ్రీవామతిమాత్రకుచోదరీమ్॥ అతిమాత్రాస్యనేత్రాంచదీర్ఘజిహ్వోమజిహ్వాకామ్ * అనాసికాంసింహముఖీంగౌముఖీంసూకరీముఖీమ్॥౩౨॥యథామద్వశగాసీతాక్షీప్రంభవతిజానకీ * తథాకురుతరాక్షస్యస్సర్వాఃక్షీప్రంసమేత్యచ॥౩౩॥ ప్రతిలోమానులోమైశ్చసామదానాదిభేదనైః * ఆవజ్ఞాయతవైదేహీందండస్యోద్యమనేనచ॥౩౪॥ఇతిప్రతిసమాదిశ్యరాక్షసేంద్రఃపునఃపునః * కామవన్యపరితాప్తజానకీంపర్యతజ్జయత్॥౩౫॥ఉపగమ్యతతఃక్షీప్రంరాక్షసీదాన్యమాలినీ * పరివృజ్యదశగ్రీవమిదంవచనమ్ బ్రవీత్॥౩౬॥ మయాశ్రీడమహారాజసీతయాకింతవానయా * వివణయాకృపణయామానుష్యారాక్షసేశ్వర॥౪౦॥నూనమ్ స్యామహారాజపదివ్యామోఘాసత్తమాణా॥ పిదధాత్యమరశ్రేష్ఠస్తవబాహుబలాజితాణా॥౪౧॥అకామాంకామయానస్యశరీరముపతప్యతే * ఇచ్ఛంతీంకావయానస్యప్రీతిభావతశోభనా॥౪౨॥ఏవముక్తస్తరాక్షసాస్యాసముత్త్రిప్తస్తతోబలీ*ప్రహసన్తేఘసంకాశోరాక్షసస్సన్నయతతా॥౪౩॥ప్రస్థితస్సదశగ్రీవఃకంపయన్నివమేదిసీమ్ * జ్వలన్భాస్కరవర్ణాభంప్రవివేశనివేశనమ్॥౪౪॥దేవగంధర్వకన్యాశ్చనాగకన్యాశ్చసర్వతః * పరివార్యదశగ్రీవంవివిశుస్తద్భ్రమణాత్తమమ్॥౪౫॥సమైధిలీంధమౌపరామవస్థితాంప్రవేశమానాంపరిభర్త్యురావణః॥ విహాయసీతాంమదనేనమోహితస్సమేవవేత్సప్రవివేశభాస్వరమ్॥౪౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వావింశస్సర్గః ॥***॥

ఇత్యుక్తౌమైధిలీంరాజారావణశ్శత్రురావణః॥ సందిశ్యతతతస్సర్వరాక్షసీర్నిజగమహా॥౧॥ నిష్కృతేరాక్షసేంద్రేతుపునరంతఃపురంగతే॥రాక్షసోభీషురూపాస్తాస్సీతాంసమభిదుక్తువుః॥ అ॥ తతస్సీతామపాగమ్యరాక్షస్యఃక్రీడమూర్ఛితాః॥ పరంపరుషయావాచావైదేవేన-మేవకేనభిద్రవీలనధముఖత్వాన్మైచకత్వం॥౩౦॥అనయేతిశ్లోకః కేషుచిత్కోకేషునాస్తీతకృత్వానవ్యాఖ్యాతః॥ ౩౧॥ * ఏకాక్షీమీద్విరుపాదానంవ్యక్తిభేదాత్॥౩౨॥ప్రతిలోమేతి॥ప్రతిలోమానులోమైఃప్రతికూలానుకూలాచరణైః-సామదానాదిభేదనైః॥౩౩॥ మయేతి॥ అకృపణయోతీభేదః - అకృపణయాపతీప్రతయా సీతయాకింకరిష్యసి-అమానుష్యేతిభేదః-అమానుష్యఅతివవివణయామానుష్యభోగవిలక్షణయాఉత్తమవణయైత్యర్థః-మయాసమాక్రీడేతిసంబంధః॥౪౦॥నూనమితి॥ భాగస్తతఃకాండేత్తమభోగాణా॥౪౧॥ఏవమితి॥రాక్షసాధాన్యమాలిన్యా॥౪౨॥సగ్గతి॥మదనేనమోహితశ్చితితస్యస్వరూపకథనం॥౪౩॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ద్వావింశస్సర్గః ॥***॥అస్మిన్సర్గయోపిదిద్యమానభార్యాశబ్దస్యవాస్తవార్థస్తు-భార్యాభతవాభార్యాత్వంభతవాభార్యాత్వమిత్యర్థః॥శత్రుకారానియలహాహశబ్దంకారయత్రాశ

శ్రీరావణః॥౧॥౨॥తి॥ తతఃపరంరావణగమనాదనంతరం-లాకోక్తవాపరమితి॥౩॥తి॥ భార్యాత్వంభార్యాభావం-నబహుమన్యసేమోహోదితశేషః॥౪॥తి॥ తతస్స
ర్వసాధారణైతద్భాక్యప్రయోగోత్తరంఏకజటాపిశిష్యాబ్రవీత్-కరతలాదరీంలతుండలపద్మామిశ్యర్థః॥౫॥ప్రజాపతీనామితి॥ మరీచిరత్కృంగిరసాపులస్త్యఃపు
లహఃక్రతురితిషట్ప్రజాపతయః-తేషాంచతుర్థఃపులస్త్యః॥౬॥౭॥తి॥తస్యపుత్రశ్చస్యసేనసులీనత్వంనూచితం॥౮॥కింకివదః॥౧౨౪॥ప్రియామితి॥సర్వాసాంవధ్యైః
హుమతాంప్రియాభార్యాంమందోదరీనపిశ్వుక్త్వాత్వాముపైష్యతీతీసంబంధః॥౧౭౪॥యస్యే॥యస్యయస్తాత్-తస్యనత్వసేనశశ్చితిశేషఃతస్యైనత్విప్రశ్చితవా
గ్దః॥౧౮౪॥సాద్వితి॥సాధుశ్శితంసాధుగృహాణచేతిసంబంధః॥౨౦౪॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధామరచితాయా-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-సుందరకాండ
వ్యాఖ్యాయాం-త్రయోవింశస్సర్గః. **** ౧॥౨॥నూనుషీతి॥ప్రత్యాహరణవతకాయనత్వంజాతుభవిష్యసి-రామస్యేతిశేషః॥నూనుషీ

హం॥౨౫॥దీనోవేతి॥ సువర్చలేత్యాదిబహుర్వజ్జాత ప్రదర్శనంస్యస్యాఃపాతివ్రత్యదాధ్యుద్యోతనాయ॥౧౩౫॥అవలీనశ్చితి॥ అవలీనఃఫన్నః-రాక్షసీరశ్యణాత్
రాక్షసీవాక్యాన్యశ్యణోదిత్యర్థః॥౧౩౫॥ తామభిక్రమ్యత్యాది॥నేయమహాతీత్యత్రైతికరణంబోధ్యం-అన్యఃపరిత్యజేనసంబంధః॥౧౩౬॥సంభత్యమానెతి॥
సాభత్యమానెతిపారె - భత్యమానోపగమనరూపక్రియాభేదాత్తచ్చబ్ధవ్యయం-తాంహనుమదధిష్ఠితాంశింశుపాం॥౧౩౭॥తతస్తాంవినతానామేతి॥ నిణతోద
రీఉన్నతోదరీ॥౨౦॥సీతశ్చితి॥ అతికృతంఅతిమాత్రకృతం॥౨౦॥పరితుష్టాస్తీతి॥ మానుషోవిధిఃకృతఃమనుష్యజాత్యుచితపాతివ్రత్యప్రకటనంకృతం - ఎతావతాలమి
జాతుభవిష్యసి॥౩॥త్రైలోక్యవసుభోక్తారంరావణంరాక్షసేశ్వరమ్॥భతారముపసంగమ్యవిహరస్వయధాసుఖమ్॥౪॥ మానుషీమానుషంతంతు
రామమిచ్చసిశోభనే॥ రాజ్యాద్భ్రష్టమసిద్ధార్థంవిక్లబంత్యమందితే॥౫॥రాక్షసీనాంపంచశ్శుశ్రావాసీతాపర్షనిభేక్షణా॥నేత్రాభ్యామశ్రుపూ
ణాభ్యామిదంపంచమబ్రవీత్॥౬॥యదిదంలోకవిద్విప్రమదాహరధసంగతాః॥నైతన్ననసివాక్యంమేకిల్బిషంప్రతిభాతివః॥౭॥నమానుషీరాక్షస
స్యభార్యాభవతుమహాతి॥కామంఖాదతమాంసంవాసకరిష్యామిహోపచః॥౮॥దీనోవారాజ్యహీనోవాయోమేభతాసమెగురుః॥తనిత్యమ
నురక్తాస్తీయధాసూర్యంసువర్చలా॥౯॥యధాశచీమహాభాగాశక్రంసముపతిష్ఠతి॥అరుంధతీపసిష్ఠంచరోహిణీశశినంయధా॥లోపాముద్రాయ
ధాగస్త్యంసుకన్యాచ్యవనంయధా॥సావిత్రీసత్యవంతంచకపిలంశ్రీమతీయధా॥సాదాసంమదయంతీవకేశినీసగరంయధా॥నైషధందమయంతీ
వభైవీపతిమనువ్రతా॥తథాహమిత్యాకువరంరామంపతిమనువ్రతా॥౧౦॥సీతాయావచనంశ్రుత్వారాక్షస్యఃకోగ్రధమూఢితాః॥భత్య
యంతిస్తపరుమైర్వాక్తైర్వావణచోదితాః॥౧౩౫॥అవలీనస్సనిర్వాక్యోహనుమాన్సింశుపాన్రుమే॥సీతాంసంతర్జయంతీస్తారాక్షసీరశ్యణోత్క
పిః॥౧౪॥తామభిక్రమ్యసంక్రద్ధావేషమానాంసమంతతః॥భృశంసంలిలిహుదీప్తాన్సులంబాన్దశనచ్చదా॥ఉచుశ్చపరమత్రుధ్ధాఃప్రగృహ్య
శుపరశ్వధా॥నేయమహాభతారంరావణంరాక్షసాధిపమ్॥౧౫॥సంభత్యమానాభీమాభీరాక్షసీభిర్వరాననా॥సాబాష్పమపమా
ర్జంతిశింశుపాంతాముపాగమత్॥౧౬॥తతస్తాంశింశుపాంసీతారాక్షసీభిస్సమావృతా॥అభిగమ్యవిశాలాక్షీతస్థాశోకపరిప్లుతా॥౧౭॥తాంకృ
శాందీనవదనాంమలినాంబరధారిణీమ్॥భత్యయాంచక్రిరేసీతాంరాక్షసస్తాంసమంతతః॥౧౮॥తతస్తాంవినతానామరాక్షసీభీమదశనా॥
అబ్రవీత్కపితాకారాకరాళానిణతోదరీ॥౨౦॥సీతేశ్వర్యాత్తమేతావద్భుతుస్సే॥హూనిదర్శితః॥సర్వత్రాతికృతంభద్రేవ్యసనాయో
షకల్వతే॥౨౧॥పరితుష్టాస్తీభద్రంతేమానుషస్తేకృతోవిధిః॥మమాపితువచఃపథ్యంబ్రువంత్యాఃకురుమైధిలి॥౨౨॥రావణంభజభతారంభర్తా
రంసర్వరక్షసామ్॥విక్రాంతంరూపవంతంచనురేశమివవాసవమ్॥దక్షిణంత్యాగశీలంచసర్వస్వప్రియదర్శనమ్॥౨౩॥మానుషంకృపణంరామం
త్వస్యవాస్తవాధాన్త-మానుషీత్వం-మానుషస్యమానుషావతారస్యరామస్యభార్యాశ్యమనుమన్యసేతద్వ్యక్తం-అతఃరామాత్మనోనప్రత్యాహర-త్వంజాతు
భవిష్యసి-రామస్యేతిశేషః॥౩॥౪॥రామానుషీతి॥ రాజ్యాత్భ్రష్టంపితృవాక్యపరిపాలనాయత్వక్తరాజ్యమిత్యధః-అసిద్ధాధాంఅశ్చసాసిద్ధార్థశ్చఅసిద్ధార్థఃతం-సి
ద్ధసర్వప్రయోజనంవిష్ణుమిత్యర్థః-విక్లబందయాశుం॥రాక్షసీనామితి॥నేత్రాభ్యాముపలక్ష్మితా॥౬॥యదితి॥కిల్బిషంకిల్బిషవిషయం॥౭॥నెతి॥భార్యాభతావ్యా॥౮॥
తనిత్యమిత్యాది॥అత్రాతిదుడేశాస్వపిదృఢవ్రతత్వద్యోతనాయ-నానావిధానైకసాధ్వీదశనోపన్యాసశ్చత్యమసంధేయం॥అవలీనశ్చితి॥ తజఃయంతీరశ్యణా
త్-రాక్షసీనాంతజానవాక్యాన్యశ్యణోదిత్యర్థః॥౧౪॥ఉచుశ్చితి॥నేయమహాతీత్యాచరితీసంబంధః॥౧౫॥సీతి॥ సాభత్యమానాలభూదితిశేషః॥౧౬॥సీతి॥
సాతాంహనుమదధిష్ఠితాంశింశుపాముపాగమదితియోజనా॥౧౭॥తతశ్చితి॥నిణతోదరీకృతోదరీ॥౨౦॥సీతి॥అతికృతంఅతిమాత్రాచరణం॥౨౦॥పరితుష్టేతి॥
మానుషోవిధిఃకృతఃమనుష్యజాత్యుచితపాతివ్రత్యప్రకటనంకృతం-కింతుపతావతాలాలమిత్యర్థః॥వాస్తవాధాన్త॥పరితుష్టాస్తీత్యాదిశ్లోకత్రయఃకుశలం-అస్సార్థః
హేమైధిలిమానుషంమనుష్యధర్మభయంత్యక్తాన్-రావయతీతిరావణందశాననం-తథాపిక్రవణం-భతారంభియతేశుశ్రుషాదినాస్వామినమిభతాభ్య
త్యఃతంఆశ్రయ-రావణంభృత్యత్యైనాంగీకరిత్యర్థః-విక్రాంతాదిగుణయుక్తంరామంచభజేతిసంబంధః॥౨౩॥దివ్యేతి॥అద్యేతి॥అగ్నేఃస్వాహాశంధ్రస్యశచీయ

త్యభః॥౧౨౫॥౧౨౫॥బహునీతి॥ సోధానిరావణనెతిశేషః॥౧౨౫॥నచేతి-కాలపురస్కరంకాలానుభవం॥౩౦॥౩౩॥ భజేతిప్రీతింరావణవిషయప్రీతింప్రహరణం
కాలకృతమనోవికాసం॥రా॥అలమితి॥ప్రీతింస్తేహం-ప్రకషణంఆనందం - నిత్యదైన్యతాం నిత్యందైన్యంయస్యాస్సానిత్యదైన్యతస్యాభావోనిత్యదైన్యతాతాం ॥
౩౨॥ఉత్పాత్యేతి॥ఉత్పాట్యవాఉత్పాట్యైవ॥౩౩॥ఇమామితి॥దౌహృదఃఇచ్ఛా॥౪౦॥య్యకృతి-కుక్షిదక్షిణభాగస్థఃకాలఖండార్థ్యమాంసపిండోయ్యకృత్॥౪౧॥సా
యః॥స్త్రియాంకాలఖండయ్యకృతీతుసమేతిమేతిత్యమరః॥స్నేహోతుగుల్మభ్యోవామభాగస్థోమాంసపిండవిశేషః - సకారాంతస్యస్నేహశబ్దస్యలకారాంతత్వమా
షణం॥౪౨॥అత్రపురీతద్గుల్మస్నేహోపుంసీత్యమరః॥ఉత్పిడంతస్యపరిస్థితంమాంసం-హృదయంపద్మకౌశప్రతీకాశంమాంసం-బంధనంతస్యధారణమధోమాంసం
త్యక్త్వారావణమాశ్రయః॥దివ్యాంగరాగావైదేహీదివ్యాభరణభూషితా * అద్యప్రభృతసర్వేషాంలోకానామీశ్వరీభవ ॥అగ్రేస్సాన్వహోయధా
దేవీఃచీవేంద్రస్యశోభనే॥౪౩॥కింతేరామేణవైదేహీకృపణేనగతాయమా ॥ఏతదుక్తంచమేవాక్యంయదిత్వంసకరిష్యసి * అస్మిన్సుహృతేసర్వా
స్తాంభక్షయిష్యామహేవయమ్॥౪౪॥అన్యాతువికటానామలంబమానపయోధరా * అబ్రవీత్కుపితాసీతాంముష్టిముద్యవ్యగజతీ॥౪౫॥బ
హుస్యప్రియరూపాణీవచనానిసుదుర్మతే * అనుక్రోశస్త్యమత్వాచ్చసోధానితవమైధిలి॥౪౬॥ నవనఃకురుషేవాక్యంహితంకాలపురస్క
రమ్॥౪౭॥ఆనీతాసిసముద్రస్యపారమన్వైదురాసదమ్ ॥ రావణాంతఃపురంమోరంప్రవిష్టాచాసిమైధిలి * రావణస్యగృహేరుద్ధామస్తాభిస్తును
రక్షితామ్ ॥నత్వాంశక్తఃపరిత్రాతుమపిసాక్షాత్పురందరః॥౪౮॥కురుష్యహితవాదిన్యావచనంమమమైధిలి॥అలమశ్రుప్రపాతేనత్యజశోకమనధా
కమ్॥౪౯॥భజప్రీతింప్రహరణంచత్యజైతాంనిత్యదైన్యతామ్ ॥ సీతేరాక్షసరాజేనసహక్రీడయథాసుఖమ్॥౫౦॥జానాసిహియథాభీరుస్త్రీణాం
యావనమధ్రువమ్ ॥యావన్నతేవ్యతిక్రామేత్తావత్సుఖమవాపుషి॥౫౧॥ఉద్యానానిచరన్మాణిపర్వతోపవనానిచ ॥సహరాక్షసరాజేనచరత్వం
మదిరేక్షణే॥౫౨॥స్త్రిసహస్రాణితేనప్రవశేస్తాస్యంతిసుందరి ॥ రావణంభజభారంభారంసర్వరక్షసామ్॥౫౩॥ ఉత్పాట్యవాతేహృద
యంభక్షయిష్యామిమైధిలి ॥యదిమేవ్యాహృతంవాక్యంనయథావత్కరిష్యసి॥౫౪॥తతశ్చపిండోదరీనామరాక్షసీక్రోధమూఢితా ॥భ్రానుయం
తీమహాచూఢలమిదంచనమబ్రవీత్॥౫౫॥ఇమాంహరిణలోలాక్షీంత్రాసోత్కంపిపయోధరామ్ ॥ రావణేనహృతాంధృష్టౌదౌహృతోమేషహాన
భాత్॥౫౬॥య్యకృత్స్నేహమధోత్పిడంహృదయంచసబంధనమ్॥అంత్రాణ్యపితథాశీర్షంభాదేయమితిమేమతిః॥౫౭॥తతస్తుప్రథుసానామరాక్షసీవా
క్యమబ్రవీత్॥౫౮॥కంఠమస్యాన్యశంసాయాఃపీడయామకిమాస్యతే * నివేద్యతాంతతోరాజైమానుషీసామృతేతిహ ॥నాత్రకశ్చనసందేహఃఖా
ధా-తథాలద్యప్రభృతిలోకానామీశ్వరీభవవేతినంబంధః- దివ్యాంగరాగేత్యాదిశ్లోకత్రయంకుశకం - తస్యవాస్తవార్థః-హేవైదేహీగతాయమాప్రాప్తాయా
మాగామేణసంగమోభవిష్యతీతిశేషః- తేతవకృపణేన-కార్పణ్యేనెత్యర్థః- కింమాస్తు-అగ్రేస్సాన్వహోయధా-తథాలద్యప్రభృతిదివ్యాంగరాగాదియక్తా
సతి - సర్వేషామస్తదాదీనాంలోకానాంచేష్వరీభవ-మేమయాఉక్తమేతద్వాక్యంసకరిష్యసియది- తహిత్యాముద్దిశ్యఅస్మిన్సుహృతేసర్వా
ష్యామహే-విషమితిశేషః-సుదుర్మతే-వస్తువస్తు-సుచప్తేష్వపిమతిఃఅనుగ్రాహకాయస్యాస్సా-కాలపురస్కృతంకాలోచితః॥౫౯॥అనుక్రోశోదయా-మృ
దుశ్యహల్పప్రమాణత్వం॥౬౦॥అతికాలపురస్కృతంకాలోచితంనోవాక్యంనవకురుషేవైతత్రేహితమితిశేషః॥౬౧॥౩౨॥అత్యుమి-త్యుల్యం సహేత్యర్థః- అలమ
శ్రునిపాతేనెత్యపిపారః ప్రీతింస్తేహం ప్రహరణంఆనందంనిత్యదైన్యతాంనిరంతరదైన్యత్వం॥౬౨॥ సీతేత్యస్యవాస్తవార్థస్తు - రాక్షసరాజేనయత్య-చిదు
క్తమితిశేషః- సహసహస్యయథాసుఖంక్రీడ॥౬౩॥తత్రహేతుఃజానాసిహితి॥౬౪॥ఉద్యాన్యానిత్యస్యవాస్తవార్థస్తు-రాక్షసరాజేనసహవిశదాసంధికతానీతిశే
షః-ఉద్యానానిచరావణంభారంభార్యత్యేనభజతింగీమర్విత్యభః॥౬౫॥౬౬॥ఉత్పాట్యవాఉత్పాట్యైవ॥౬౭॥ఇమామితి॥౪౦॥దౌహృదఃఇచ్ఛా॥య్యకృత్స్నేహా
త్యాదినా॥దౌహృగస్యస్వగూఢకథయతి-య్యక్తానుహృదయస్యదక్షిణభాగస్థోమాంసపిండవిశేషః(గుండేలు)స్నేహస్తుహృదివామభాగస్థోమాంసపిండవిశేషః॥౬౮॥అ
పురీతద్గుల్మస్నేహోపుంసీత్యమరః - క్రోధభజాశరం-వతుఃగూముఖాకృతిమాంసయ్యక్తమస్మి హృదయోపరిస్థితమాంసపిండవిశేషావా - అధోత్పిడమితి

ఉత్తోక్తమితిపారేఉత్తోక్తహృదయస్యస్థానం-అంత్రంపురితత్ ||౪౩||తతస్తస్వజాముఖీనామేత్యాది పీలుకాకమాంసఖండకాక- పేయంలేహ్యంచాస్యా
ఉపదంశ త్వే నోచ్యతే ||౪౪||తతశ్శూర్పణఖానామేత్యాదినికుంభిలానామలంకాయాఃపశ్చిమద్వారప్రదేశవాసినీభద్రకాళీ ||౪౫||ఎవమితి ||రోదితిఅరుదత్ ||౪౬||

***** ఇతిశ్రీసౌమిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే చతుర్వింశ స్సర్గః *****
తథాతాసాంపదంతీనామితి || తాసాంపదంతీసాంతాసుపదంతీషు || ౧ || పవము కైతి || మనస్వినిపాతి ప్రత్యేదృఢమనాః || ౨ || నమానుషీతి || ఖండభతు యత || ౩ || సా
రాక్షసీతి || శమసుఖం || ౪ || వేపతఇతి || కౌఁడైః శుహాన్యైః || ౫ || కౌక స్త్రీహామృతగౌప్యకథితమరః || ౬ || సాత్వితి || అశోకస్యహనుమదధిష్ఠితశిశుపాసన్నిహిత
స్య || ౭ || సాసాన్నపయంతీతి || అంతంఅపధింఅధిగచ్ఛతిఅధ్యగచ్ఛత్ || ౮ || సావేపమానెతి || రాక్షసీనాంరాక్షసీభ్యః || ౯ || తస్యాఇతి || సీతయేతివ్యత్యయేనపవ్యధ్యేత్యుతీయా

గతేతిసవత్సతి || ౪౩ || తతస్తస్వజాముఖీనామరాక్షసీవాక్యమబ్రవీత్ | విశస్యేమాంతతస్సర్వాస్సమానురుతపీలుకాక * విభజామతత
స్సర్వావివాదోమేనరోచతే | పేయమానీయతాంక్షిప్తంలేహ్యముచ్చావచంబహు || ౪౪ || తతశ్శూర్పణఖానామరాక్షసీవాక్యమబ్రవీత్ | అ
జాముఖ్యాదు క్తంహితదేవమమరోచతే * సురాచానీయతాంక్షిప్తంసర్వశోకవినాశినీమానుషరమాంసమాస్వాద్యసృత్యామోధనికుంభిలామ్ ||
౪౫||ఎవంసంభత్యమానాసాసీతాసురసుతోపమా | రాక్షసీభిస్సఘోరాభిధౌర్వముత్సృజ్యరోదితి || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-చతుర్వింశ స్సర్గః
తథాతాసాంపదంతీనాంపరుషందారుణంబహు | రాక్షసీనామసామ్యానాంరురోదజనకాత్మజా || ౧ || ఎవముక్తాతువై దేహీరాక్షసీభిషణసన్నిహి
ఉవాచపరమత్రస్తాబాష్పగద్గదయాగిరా || ౨ || నమానుషీరాక్షసస్యభార్యాభవితుమహాతి | కామంఖాదతమాంసవానకరివ్యామివోవచః || ౩ || సా
రాక్షసీమధ్యగతాసీతాసురసుతోపమా | సశర్మలేభేదుఃఖారూరావణేనవతజిః తా || ౪ || వేపతేస్తాధికంసీతావిశంతీవాంగమాత్మనః | వనెయాధపరి
భగ్నిహృగ్గీకోకైరివాదితా || ౫ || సాత్వశోకస్యవిపులాంశౌఖామాలంబ్యపుష్పితామ్ | చింతయామాసశోకేనభర్తారంభగ్నమాససా || ౬ || సాసా
పయంతీవిపుతాస్తనానేత్రజలస్రవైః | చింతయంతీనశోకస్యతగాంతమధిగచ్ఛతి || ౭ || సావేపమానాపతితాప్రవాతేకదళీయథా | రాక్షసీనాంభ

పారే ఉత్పిడంప్లి హూపరిస్థితంమాంసం-హృదయంచసంబంధనంనాడీబంధనసహితంముకుళాకారహృత్పద్మాఖ్యంమాంసవిశేషం ||౪౩||తతఇతి || పిండకాకమాం
సఖండకా || ౪౪ || * సురేతి || నికుంభిలానామలంకాయాఃపశ్చిమభాగవతిఃసీకావనశక్తిః || ౪౫ || ఎవమితి || రోదితిఅరుదత్ సురసుతోపమాదేవకస్యకాకమా || శ్రీస
హస్రాణితేసప్తత్యారభ్యసర్గసమాప్తిపర్యంతస్యవాస్తవార్థస్తు-రావణంభతాఽరంభజభృత్యత్వేనాంగీకరిత్యర్థః ఉత్పాప్యేతి-హమైధిలితేతుభ్యంవ్యా
హృతంవాక్యం-రావణంభృత్యత్వేనాంగీకరితివాక్యమిత్యర్థః - యథావన్నకరిష్యసీ-యదిమేమమహృదయముత్పాద్యభతుయిష్యామీతిసంబంధః సీతామద్దిశ్య
క్తావికటాయాఃపరుషవాక్యాన్యసహమానానాంచండోదరీప్రభృతీనాం- వివిధప్రలాపానాహ - తతఃచండోదరీనామేత్యాదిసాన్యత్యామోద్యనికుంభిలావిత్త్రిం
తేన || తతశ్చండోదరీనామేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకం || రావణేనహృతామిమాంసీతాందృష్ట్వా-మేమమదౌహృదఃస్నేహః-అస్యాచుభూదితిశేషః- ఎహంపరుషంపదం
త్యావికటాయాః-యకృత్ప్లిహోదీనిఖాదేయమితిమేమతిరితి-చండోదరీనామరాక్షసీవచనమబ్రవీదితిసంబంధః-తతస్తుప్రథమేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం- స్మ
శంసాయాఃక్రూరాయాఃఅస్యావికటాయాఃకంఠంపీడయామః-అమానుషీమితిచ్ఛేదః- అమానుషీవికటానామరాక్షసీ-తతస్తస్వజాముఖీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకం
వాక్యం-ఇతిఇమాంవికటా || ౪౫ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్వింశ స్సర్గః
తథాతాసామితి || ఉవాచేతి || మనస్వినిపాతి ప్రత్యేదృఢమనాః || ౨ || నేతి || కామంయధేచ్ఛంసీతావిలాపస్యవాస్తవార్థస్తుశ్రీరామవియోగేనఘోరరాక్షసపురాస్థాప
నేనవిరూపరాక్షసీసమాగమేనచవివిధప్రలాపాదికమితిజ్ఞేయం-అస్తికాండేయత్రయత్రసీతాప్రలాపః- తత్రతత్రఎవమేవఉహానీయః || ౪ || వేపతఇతి || కో
కైఃపుకైః || ౫ || సాత్వతి || అశోకస్యవిపులాంశౌఖామాలంబ్య-హనుమదధిష్ఠితశిశుపామూలంప్రాప్తాయాస్సీతాయాఅశోకశౌఖాలంబనాభిధానాత్ - అశోకశౌ
ఖాఃశిశుపాశౌఖాశ్చసన్నిధితావతంతతఇత్యవగమ్యతే || ౬ || సేతి || రాక్షసీనాంరాక్షసీభ్యః || ౯ || తస్యాఇతి || వేపంత్వాసీతయేత్యత్రపవ్యధేత్యుతీయా-పరిసర్వే

పరిసర్పతీపరిసపఁతీ-నుమభావఅఱుఁ||౧౧||సానిశ్వసంతీతిఁ||ముఖాత్తారాక్షసీవచనశ్రవణజమఃఖాతాఆర్తారామవిరహాతా||౧౦||హారామేతి||సుమిత్రేత్యత్ర
సంబుద్ధావావఎకారాదేశాభావఅఱుఁ||౧౧||లోకప్రవాదభిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || అకాలేఅప్రాప్తకాలే-దుర్లభభిత్వత్రభితికరణంబోధ్యం-యత్ర
యతః||రా||తథేతి||తాసాంవదంతీసాం తాసువదంతీమసతీష్విత్వర్థః-అసాన్వితోకాత్ పరంవివము కైతిశ్లోకః-మనస్విసీతి-పాతి ప్రత్యేద్యధమనాః - అతఃపరంసమా
నుషీతిశ్లోకః సమానుషీతి-కామంఖాదతయధేచ్ఛంభక్షయత-అతఃపరంసారాక్షసీతిశ్లోకః అతఃపరంపెవతభిత్వశ్లోకః-కౌక్తైఃఈహామృతైః||ని||కౌక్తస్తీహామృ
గోవృకభిత్వమరః | అతఃపరంసాత్వితిశ్లోకః-అశోకస్యవిపులాంశాఖామాలంబ్య హనుమదధిష్ఠితశింశుపామూలం ప్రాప్తాయాస్సితాయా అశోకశాఖాలంబనాభి
ధానాదశోకశింశుపాశాఖాః-పరస్పరంసంమిళితావతఁతభిత్వవగమ్యతే- అతఃపరంసావేపమానైతిశ్లోకః-రాక్షసీనాంరాక్షసీభ్యః-అతఃపరంతస్యాభిత్వశ్లోకః- వె
పంత్యాసీతయేత్యత్రమన్యధైత్యతీయా - పరిసర్పతీపరిసపఁతీ-నుమభావఅఱుః అతఃపరంసానిశ్వసంతీతిశ్లోకః అతఃపరంహారామేతిశ్లోకః - హాసుమిత్రేతీత్యత్రప
కారాభావఅఱుః అతఃపరంలోకప్రవాదభిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం - దుర్లభభిత్వత్రేతికరణంరప్తవ్యం-యత్రయతః-ఎవంపారక్రమః-కేషుచిత్-కేషు
వృత్తు-మిమ్రేత్యత్రప్రమాదకృతః||౧౩||ఎషేతి || పూర్ణాపదాధైఃరితిశేషః||౧౪||౧౫||మమధనంసర్వేషాంస్వంభవిష్యతీత్యాహ-తమితి||తంబహవోన్యపకల్యా
ణగుణాఃపుత్రస్యసంతి తభిప్రసిద్ధం-ఆత్మగుణానుక్త్వావిగ్రహగుణానాహపద్మదళపత్రాక్షం-దళతీతిదళం-వికసితపద్మాక్షమిత్యర్థః - యద్వాదళతీతిదళంగభా
వత్రం విస్తృష్టార్థమేకాధేశబద్ధ్యయంవా-సింహవిక్రాంతగామినంవిక్రాంతంవిక్రమఃగమనంతద్వత్ గచ్ఛతీతితథా||౧౬||౧౭|| కీదృశంత్యితి|| పుతాజన్మాంతరే
పూర్వజన్మని-ఘోరంసుదారుణం-అత్యంతఘోరమిత్యర్థః||౧౮||జీవితమితి||రక్ష్యంత్యారక్ష్యమాణయా||౧౯||ధిగితి|| పరవశ్యతాంభత్యపరతంత్రతాం-పరస్వభూ
తంశరీరంసస్వేచ్ఛయాత్యక్తుంశక్యమిత్యర్థః-ఆత్మచ్ఛంజేనమచిచ్ఛయా|| ౨౦ || ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానై సుం
దరకాండవ్యాఖ్యానై పంచవింశస్సర్గః. * * * * *

యత్రస్తావివణవదనాభవత్ || ౧ || తస్యాస్సాదీఘవిపులావేపంత్యాసీతయాతదా | దద్యశేకంపినీవేణీవ్యాళీవపరిసర్పతీ||౧౧||సానిశ్వసంతీదుఃఖా
తాశోకోపహతచేతనా | ఆతావ్యసృజదశ్రుణిమైధిలీవిలలాపహ||౧౦||హారామేతివత్సఖాతాహాపునలక్ష్యణేతిచ | హాశ్వశ్రుమమకాస
త్యేహాసుమిత్రేతిభామిని||౧౧||లోకప్రవాదస్సత్యోయంపండితైస్సముదాహృతః|అకాలేదుర్లభోమృత్యుః|స్త్రీయావాపురుషస్యవా*యత్ర
హమేవంకూర్తారాభీరాక్షసీభిరీహర్దితా|జీవామిహాసారామేణముహూర్తమపదుఃఖతా||౧౩||ఎషాల్పపుణ్యాకృపణాఽనశిష్యావ్యానాధవత్ | సము
ద్రమధ్యేనాఃపూర్ణావాయువేగైరివాహతా||౧౪||భతారంతమపశ్యంతీరాక్షసీవశమాగతా | సీదామిఖలుశోకేనకూలంతోయహతంయథా||
౧౫||తంపద్మదళపత్రాక్షంసింహవిక్రాంతగామినమ్ | ధన్యాఃపశ్యంతిమేనాధంకృతజ్ఞంప్రియవాదిసమ్||౧౬||సర్వధాతేనహీనాయారామేణి
దితాత్మనా | తీక్ష్ణంవిషమివాస్వాద్యదుర్లభంమమజీవితమ్||౧౭|| కీదృశంతుమయాహంపురాజన్మాంతరేకృతమ్ | యేనేదంప్రాప్యతేదుఃఖం
యాఘోరంసుదారుణమ్||౧౮||జీవితంత్యక్తుమిచ్ఛామిశోకేనమహతావృతా|రాక్షసీభిశ్చరక్ష్యంత్యారామోనాసాచ్యతేమయా||౧౯|| దిగస్తుఖలు
మానుష్యంధిగస్తుపరవశ్యతామ్ | నశక్యంయత్పరిత్యక్తుమాత్మచ్ఛంజేనజీవితమ్||౨౦||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - పంచవింశస్సర్గః. * * * * *

రిసర్పంతీ||౧౦||హేతి||హేసుమిత్రేత్యత్రఎకారాభావఅఱుఁ||౧౧||లోకప్రవాదభిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం - దుర్లభభిత్వత్రభితికరణంరప్తవ్యం * య
తః||౧౩||ఎషేతి||పూర్ణాపదాధైః||౧౪||తమితి||పద్మదళపత్రాక్షందళతీతిదళంవికసితపద్మపత్రాక్షమిత్యర్థః||౧౬||తీతీక్ష్ణంవి
పంవత్సనాభాదికమాస్వాద్యస్థితస్యవమమమేజీవితందుర్లభం||౧౮||జీవితమితి||రక్ష్యంత్యారక్ష్యమాణయేత్యర్థః||౧౯||ధిగితి||ఛంజేనచ్ఛయా||౨౦||ఇతిశ్రీవ.
శ్వరతీధేవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం - పంచవింశస్సర్గః * * * * *

ప్రసక్త్యాది || ఉన్నతైః ఉన్నతాచి త్తవిభ్రమవతః ఉన్నాదశ్చిత్తవిభ్రమశ్చిత్తు కైః - ప్రమత్తాలసవధానాని || ప్రమాదోనవధానతేత్యమరః | బ్రాంతచిత్తా
 అనవస్థితచిత్తా-ఉపావృత్తాశ్రమాపనోదనాధానం వేష్టితా-కిశోరీవబడబేవ || ౨ || రాఘవస్యేత్యాది || ప్రమత్తస్య అనవహితస్య || ౪ || సహిత || మేజీవితైజీవనైః-కౌ
 ప్యధోనాస్తే-కేవలజీవితస్యానవేషీత త్వేవ్యర్థసహిత త్వేనతదవేత్తాస్యాత్-నైత్యాహ-నైవాదైర్నచభూషణైః-భూషణైర్నదైర్నాశ్చ సహితైజీవనైర్నేనా
 ధాః-కుత ఇత్యత్రాహవసంత్యాగితి-రాక్షసేమధ్యవాసాద్రామవిరహోచ్చసరోష్వపకరణసహితమషజీవితం నాపేషీతమిత్యర్థః || ౫ || ౧౦ || ప్రత్యాఖ్యాతమితి || ప్రత్యా
 ఖ్యాతం ప్రత్యాఖ్యానం-భావేష్ట-ఆత్మానంస్వస్వరూపం || ౧౧ || ఛిన్నైతి || ఛిన్నాద్విఖండతయాకృతా-ఛిన్నాదభితావిభక్తాలవయవశఃకృతా-దీప్తవలగ్నాప్రదీ
 పితావా || ౧౨ || ఏవంపాతి ప్రత్యదాధ్యముక్త్యా రామస్యానాగమనేకారణానిబహుధాశంకతేభ్యాత ఇత్యాదినా || ప్రాజ్ఞః దోషవత్సపిగుణదర్శి-నతేంబామధ్య
 మామాతాగహితవ్యాకధంచనేత్యుక్తం-కృతజ్ఞః కథంచదుషకారైఃకృతేనై-కేనతువ్యతీత్యుక్తరీత్యాస్యాశ్రితైఃకృతంకించితా-రంసర్వదామనసికుర్వన్విత్వ
 ర్థః - సానుక్రోశఃకించితా-రకరణేభ్యశంభవతిదుఃఖత ఇత్యుక్తరీత్యాతేషాంవ్యసనేసతిఅతిదుఃఖతః - రాఘవఃజనిత్యాజితానాంగుణాంతరాణాముపసంగ
 మాణిబుదం-సద్వృత్తేపరసమృద్ధ్యైకప్రయోజనః-ఖ్యాతఃఏవంశత్రుగౌస్యామపిప్రసిద్ధః-నిరనుక్రోశఃశంకే-అస్యామవ్యవస్థాయాంముఖప్రదానాభావాన్ను
 శంసమాశంకే-మద్భాగ్యసంక్షయాత్ మద్భాగ్యవిపర్యయేనైవంవై పరీత్యంజాతం || ౧౩ || ఏకమాత్రసహాయస్సకింకరివ్యతీత్యత్రాహ-రాక్షసానామితి | జనస్థా
 నేరక్షసాంచతుర్దశసహస్రాణిపేకేనయేనరామేణనిరస్తానిభూతితాని-సఃనాభిషద్యతేనరక్షతి || ౧౪ || ప్రబలా రావణాకథంనిరస్య ఇత్యత్రాహ-నిరుద్ధేతి || ౧౫ ||
 సామధ్యంనిదర్శయతి-విరాధఇతి || ౧౬ || అస్తు రామస్సుమధాః-తథాపిసముద్రమధ్యస్థాలంకాదుష్ప్రధక్షేత్యాశంక్యాహ కావమితి | గతిరోధితిప్రతిబంధకం-

ప్రసక్తాశ్రుముఖిత్యేవంబ్రువంతీజనకాత్మజా | అధోముఖముఖీబాలావిలప్తుమువచక్రమేఽఉన్నతైవప్రమత్తైవభాగ్ంతచిత్తైవశోచతీఉపా
 వృత్తాకిశోరీవవివేష్టంతీమహితలే || ౨ || రాఘవస్యప్రమత్తస్యరక్షసాకామరూపిణా | రావణేనప్రమధ్యాహమానీతాక్రోశతీబలాత్ * రాక్షసీవశ
 మాపన్నాభివ్యూహానాసుదారుణమ్ | చింతయంతీసుదుఃఖాతానాహంజీవతుముత్సహే || ౪ || సహితైజీవితైర్నధోనైవాదైర్నచభూషణైః |
 వసంత్యా రాక్షసీమధ్యేవినారామంమహారథమ్ || ౫ || అశ్చ సారమిదంనూనమధవావ్యజరామరమ్ | హృదయంమమయేనేదంనమఃభేనావశీర్యతే || ౬ ||
 ధిక్తామనార్యామసతీయాహం తేనవినాకృతా | ముహూర్తమపిరత్నామిజీవితంపాపజీవితా || ౭ || కాచమేజీవితే శ్రద్ధానుభేవాతంప్రియంవినాభ
 తారంసాగరాంతాయావసుధాయాః ప్రియంపదమ్ || ౮ || భిద్యతాంభత్యతాంవాపిశరీరంవిస్ఫుజావ్యహమ్ | నచావ్యహంచరందుఃఖంసహాయం
 ప్రియవజ్జితా || ౯ || చరణేనాపిసవ్యేననస్త్వశేయంనిశాచరమ్ | రావణంకింపునరహంకామయేయంవిగహితమ్ || ౧౦ || ప్రత్యాఖ్యాతంసజానాతి
 నాత్మానంనాత్మనఃకులమ్ | యోస్యశంసస్వభావేనమాంప్రార్థయితుమిచ్ఛతి || ౧౧ || ఛిన్నాభిన్నావిభక్తావాదీప్తేవాగ్నాప్రదీపితా | రావణంనోపతి
 స్థేయంకింప్రలాపేనవశ్చిరమ్ || ౧౨ || బ్యాతః ప్రాజ్ఞఃకృతజ్ఞశ్చసానుక్రోశశ్చరాఘవః | సద్వృత్తోనిరనుక్రోశశ్శంకేమద్భాగ్యసంక్షయాత్ || ౧౩ ||
 రాక్షసానాంసహస్రాణిజనస్థానేచతుర్దశాయేనై-కేననిరస్తానిసమాంకిన్నాభిషద్యతే || ౧౪ || నిరుద్ధారావణేనాహమల్పవీర్యేణరక్షసాసమధాః
 ఖలుమేభతా-రావణంహంతుమాహవే || ౧౫ || విరాధోదండకారణ్యేయేనరాక్షసపుంగవః | రణేరామేణనిహతస్సమాంకిన్నాభిషద్యతే || ౧౬ || కామం

మధ్యేసముద్రస్యలంకేయంమష్ప్రధక్షణానతురాఘవబాణానాంగతిరోధీహవిద్యతే || ౧౭ || కింతుతత్కారణంయేనరామోద్భవరాక్రమః | రక్ష
 తి || ప్రసక్తానిప్రవృత్తానిత్రాణిముఖేయస్యాస్సావంబుగ్రివంతీవత్సమాజరీత్యాబుగ్రివంతీవిలప్తుంవిలపితుం || ౧౮ || ఉన్నతైః ఉన్నతైవభూతావిష్టేవ-ప్రమత్తైవమ
 దకరప్రవృత్తేనాత్ ప్రకర్షేణమత్తైవ-బ్రాంతచిత్తైవవ్యామూఢచిత్తైవఉపావృత్తాకిశోరీవశ్రమాపనోదనాధానం వేష్టితాబడబేవ || ౨ || రాఘవస్యేతి || ప్రమత్తస్య అ
 నవహితస్య || ౪ || తి || అదైర్నచనైః || ౫ || తి || అసతీంఅసతీవత్సరగృహస్థాం || ౬ || ౧౦ || ప్రత్యాఖ్యాతంనిరాకరణం || ౧౧ || ఛిన్నైతి || ఛిన్నాలూనా-ఛిన్నావిదారితా-విభక్తా
 శీర్ణా || ౧౨ || బ్యాత ఇతి || ప్రాజ్ఞత్యాదిగుణోరామఃమద్భాగ్యసంక్షయాత్ నిరనుక్రోశ ఇతి శంక ఇతి సంబంధః || ౧౩ || ఇహస్థామితి || మర్షయివ్యతీత్యత్ర కామరనుసం

కించిదితేషః॥౧౭॥ఏతత్ప్రళతమాహ-కింతితి॥౧౮॥ఇహేతిలక్ష్మణపూర్వజిత్యనేననిరన్త్రోశత్వాదిప్రసక్త్యభావసూచ్యతే-మహాయవ్యతీత్యత్రకాకురన్
సంధయా॥౧౯॥ఇహోస్తీత్యజ్ఞానేహతుమాహ-హ్యతేతి॥౨౦॥ప్రసంగాదాహకృతమితి॥అభ్యవపద్యతారక్షతా-రావణద్వంద్వేరావణద్వంద్వయ్యుద్ధే॥౨౧॥౨౩
తత ఇతి॥అహంయథాపవందుదతీరుదంత్యస్తి-తథానిహతనాథానాంరాక్షసీనాంగృహగృహే-భూయఃభూరిరుదంత్యఃభవిష్యంతీత్యధః॥౨౪॥అన్విష్యేతి॥రక్ష
సాంలంకామన్విష్య-కుర్యాత్-రిపునాశనమితీషేషః॥౨౫॥౨౬॥అవిరేణేతి॥దుష్ప్రస్థానఃదుమాగః-దురాచారఇతియావత్॥౨౭॥యాదృశానీతి॥అశుభానిలశు
భసూచకాని-హతప్రభేత్యత్రలంకేత్యనుకషణః-లంకాఅవిరేణకాలేనహతప్రభాభవిష్యతీత్యత్రయాదృశానిసూచకానిన్యః-ఇహలంకాయాంతాదృశాన్యశు
భానిదృశ్యంతత్యత్యన్యః॥౨౮॥నూనమితి॥దుర్ధ-షేతిలంకావిశేషణం॥౨౯॥పుణ్యేతి॥పుణ్యోత్సవేభ్యస్సముత్థానికృతపుణ్యోత్సవేత్యధః-సరాక్షసీరాక్ష
సీజనమాత్రయైకైత్యధః-ఇయంలంకాపురినప్తభశ్రీ-సరాక్షసీలధాత్ హతరాక్షసా-నప్తభశ్రీ-అంగనాయధాఅంగనేప-పుణ్యోత్సవసముత్థాభవిష్యతీత్య
న్యః॥౩౦॥౩౧॥సాంధకారేత్యాది॥యదీతి-సరామఃరావణస్యనివేశనేమాంవతమానాంజానీయాద్యదితదాలంకానిద-గ్ధాభవిష్యతీతిపూర్వేణసంబంధః॥
౩౩॥అనేనేతి॥సమయఃద్వాదశమాసాత్కన్యంకేతః-తస్యకాలఃఆగతఃసన్నిహితః-మానద్యయమాత్రపరిశేషాదిభావః॥౩౪॥అకార్యమితి॥పాపకారిణఃయే

సాపస్మాతాంభార్యామిష్టాంనాభ్యవపద్యతే॥౧౮॥ఇహోస్తీత్యజ్ఞానమాంసజానీతేశంకేలక్ష్మణపూర్వజః॥జానన్మపిహితేజస్వీధపణంమహాయవ్యతి॥
౧౯॥హ్యతేతియోధిగత్వామాంరాఘవానివేదయేత్॥గృధ్రరాజోపసరణేరావణేననిపాతితః॥౨౦॥కృతంకషణమహతైసమాంతదాభ్యవప
ద్యతా॥తిష్ఠతారావణద్వంద్వేవృద్ధేనాపిజటాయుషా॥౨౧॥యదిమామిహజానీయాద్యతమానాంసరాఘవః॥అద్యబాణైరభికుక్రిధఃకుర్యాల్లోకమ
రాక్షసమ్॥విధమేచ్ఛపురింలంకాంశోషయేచ్ఛమహూదధిమ్॥రావణస్యచనీచస్యకీతింనామచనాశయేత్॥౨౩॥తతోనిహతనాథానాంరాక్షసీ
నాంగృహగృహే॥యథాహమేవందుదతీతథాభూయోసంశయః॥౨౪॥అన్విష్యరక్షసాంలంకాంకుర్యాద్రామస్సలక్ష్మణః॥సహితాభ్యాంరిపు
ర్వ-ష్టోమహూతమపిజీవతి॥౨౫॥౨౬॥తాధూమాకులపథాగృధ్రమణ్డలసంకులా॥అవిరేణకులంకేయంశ్చశానసదృశీభవేత్॥౨౭॥అవిరేణేవకా
లేనప్రాప్త్యామ్యేవమనౌరధమ్॥దుష్ప్రస్థానోయమాఖ్యాతసర్వేషాంవోవిపర్యయమ్॥౨౮॥యాదృశానీహదృశ్యంతేలంకాయామశుభాని
వై॥అవిరేణకుకాలేనభవిష్యతిహతప్రభా॥౨౯॥నూనంలంకాహతేపాపేరావణేరాక్షసాధమే॥శోషంయాస్యతిదుర్ధ-షేప్రమదావిధవాయ
ధా॥౩౦॥పుణ్యోత్సవసముత్థాచనప్తభశ్రీ-సరాక్షసీభవిష్యతిపురింకానప్తభశ్రీ-యథాంగనా॥౩౧॥మానంరాక్షసకన్యానాంరుదస్తీనాంగృ
హగృహే॥శ్రోమ్యమినిదిరాజేవదుఃఖాతానామిహధ్వమి॥౩౨॥సాంధకారాహతద్యోతాహతరాక్షసపుంగవా॥భవిష్యతిపురింకానిద-గ్ధా
రామసాయైకైః॥యదినామసశూరోమాంరామౌరక్తాంతలోచనః॥జానీయాద్యతమానాంహిరావణస్యనివేశనే॥౩౩॥అనేనతున్యశంసేనరావ
ణేనాధమేనమే॥సమయోయస్త్రినిదిప్తస్తస్యకాలోయమాగతః॥౩౪॥అకార్యంయేనజానంతినైఋతాఃపాపకారిణః॥అధమాత్మమహూద
ధేయా-తథాచనసహిష్యతీత్యర్థః॥౨౦॥కృతమితి॥మాంతదాభ్యవపద్యతామన్తోచనార్థమాగతేన-రావణద్వంద్వేరావణయ్యుద్ధే॥౨౩॥తత ఇతి॥యథాహమేవందు
త్యస్తితథాతాసాంగృహగృహేరుదంత్యోరాక్షస్యోభూయోభూయిష్యంభవిష్యంతీత్యర్థః॥౨౪॥తి॥సనుజ్ఞానేభిర్విదంసంభావ్యేతజ్ఞానమేవదులభం॥తత్రాహఅ
న్విష్యేతి॥అవింత్యసామధ్య-త్వాత్దైవానుగ్రహోచ్ఛలంకామప్యన్విష్యమాంజ్ఞాత్వారక్షసాంకుర్యాత్వినిశనమితిశేషః-వినిశస్యేవత్రరత్నమాహనహీతి॥
౨౫॥౨౬॥అవిరేణేతి॥కుతఃదుష్ప్రస్థానఃదుమాగఃవతః-నంకత్వ-విపర్యయమాఖ్యాతి॥౨౭॥తి॥యాదృశానీతి॥యాదృశానిదృశ్యంతేతైరేవహతప్రభాభవిష్యతీతి
జ్ఞాయత ఇత్యర్థః॥౨౮॥తి॥శోషంవిశ్వర్యాదేరితీషేషః॥౨౯॥౩౦॥తి॥ధ్వనిరోదనశబ్దం-దుఃఖాతానామివేతిచపారః॥౩౧॥యదినామేతి॥సఃరామఃమాంరావణ
స్యనివేశనేవతమానాంజానీయాద్యది-తహిణాలంకారామసాయైకైర్విదగ్ధాభవిష్యతీతిపూర్వేణసంబంధః॥౩౩॥తహిజితంత్యయేత్యాశంక్య-సత్యంకింతతతః
ప్రాగేవమామయంగాగమ్యతీత్యాహ॥అనేనేత్యాదిక్లృతయోణ-సమయఃమాసాద్వాదశమామినీత్యుక్తసమయః॥౩౪॥సనువిభీషికామాత్రమేతత్-దమ

నై ఋతాః అధర్మాః ధైత్యైః అకార్యం న జానంతి తై మహాయాత్వా తస్యంభవిష్యతి || ౩౫ || తదేవవివృణోతి నై తత్త్వతి || ౩౬ || యదీతి || పతి నేతి వాఖ్యానము || ౩౭ ||
 నాజానాదితి || జీవంతీజీవంతీం ననకుర్యాత్ అంకుర్యాత్ మేవ-తదాహవాసునః | సంగభావ్యనిష్పదనివతః నేదౌప్రతిష్ఠాధిపతి || ౪౦ || అధవేతి | ధర్మకామస్య తస్య కా
 మానసేషీణిత్యర్థః - మయా భార్యయా కోర్ణః - పరమాత్మనః ఉత్పత్తిస్య భావస్య || ౪౧ || దృశ్యమానత్యతి | సాహృదం నా స్త్యవశ్యతః అదృశ్యమానే ప్రీతిర్నభవతి
 తస్మాదదృశ్యాయాం సుయిరామస్యకిం ప్రీతిర్నాసిదిత్యర్థః | ఎవమాశంకితం ప్రతిష్ఠాధిపతి-నాశయంతీతి కృతమ్నః ప్రధమమున్నాం ప్రీతిం నాశయంతి - నతురా
 మోనాశయిష్యతి - మయి ప్రీతిమితి శేషః || ౪౩ || కింస్వితి | నగుణాః దుష్కృతాని || ౪౪ || శ్రేయత్యతి || మర్తమితి బావాద్ధేతుముక్తా - మరణమిత్యర్థః | మహాత్మనః రామాద్వి
 హీనాయాః మహాత్మనారామేణ హీనాయాః తృప్తీయాధైవంచమా || ౪౫ || అధవేతి | స్యస్తశస్త్రాగ్రం వృత్తాకిమితి సంబంధః || ౪౬ || అధవేతి | సాదితాహతా || ౪౭ || సాహ
 మితి || పతతీవతతమానే || ౪౮ || ధన్యాత్మి || మహాత్మానః మహాదైర్యాః - త్యక్తిర్విషాః త్యక్తపాపాః | జితాత్మానః జితాంతఃకరణాః - మహాభాగాః మహాభాగాః ||
 ౪౯ || ప్రియాదితి || ప్రియాన్నసంభవేద్దుఃఖం - కింతు సుఖమేవభవేదిత్యర్థః - ప్రియాత్ అనుకూలవస్తునః | అప్రియాత్ ప్రతికూలవస్తునః - అధికంభయః అధికంభయః

త్వాతోభవిష్యతిహిసాం ప్రతమ్ || ౩౫ || నై తేధమేవిజానంతిరాక్షసాః పిశితాశనాః | ధృపం మాం ప్రాతరాశాధేరాక్షసః కల్పయిష్యతి || ౩౬ ||
 సాహంకధంకరిష్యామితంచినాప్రియదర్శనమ్ | రామరక్తాంతనయనమపశ్యంతీసుదుఃఖతా || ౩౭ || యదీతి శ్చిత్ప్రీతా మేషపస్యాద్యభవేదిహ | ధీ
 ప్రంవైవస్వతం దేవం పశ్యేయం పతినావినా || ౩౮ || నాజానాజ్జీవతీం రామస్సమాంలత్తుణసూర్వజః | జానంతే తానకుర్యాత్ అనోవ్యాం హి మ
 మార్గణమ్ || ౩౯ || నూనం మమైవశోకేన సవీరో లత్తుణాగ్రజః | దేవలోకమితోయాత స్త్యక్త్వా దేహం మహాతలే || ౪౦ || ధన్యాదేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధా
 శ్చ పరమపదయః | మమపశ్యంతియేనాధం రామం రాజీవలోచనమ్ || ౪౧ || అధవానహితస్యాధోధర్మకామస్యధీమతః | మయారామస్య రాజ్ఞేర్భార్య
 యాపరమాత్మనః || ౪౨ || దృశ్యమానేభవేత్ప్రీతిస్సాహృదం నా స్త్యవశ్యతః | నాశయంతి కృతమ్నాస్తునరామోనాశయిష్యతి || ౪౩ || కిన్నుమేనగుణాః
 కేచిత్క్రంవాభాగ్యక్షయోమమాయాహంసిదామిరామేణ హీనాముఖ్యేన భామినీ || ౪౪ || శ్రేయోమేజీవితాన్మృణం విహీనాయాః మహాత్మనః | రా
 మాదక్లిష్టచారిత్రాహ్లాదాద్ధృతి నిబర్హణాత్ || ౪౫ || అధవాన్యస్తశస్త్రావనేమూలఫలాశినా | భాగ్యరహిసరశ్రేష్ఠా సంవృత్తావనోచరా ||
 ౪౬ || అధవారాక్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మానా | చందనాసాదితామారాభ్రాతరారామలత్తుణే || ౪౭ || సాహమేవంగతేకాలేమతుమిచ్ఛామి
 సర్వథా | నచమేవిహితోమృత్యురస్మిన్దుఃఖేపివతతి || ౪౮ || ధన్యాః ఖలు చ హాత్మాసోమునయ స్త్యక్తిర్విషాః | జితాత్మాసోమహాభాగాయే
 మాం న ప్రీతిప్రియై || ౪౯ || ప్రియాన్నసంభవేద్దుఃఖం ప్రియాదధికంభయమ్ | తాభ్యాం హియేవియజ్యం తేనమస్తేహం మహాత్మనామ్ || ౫౦ ||

కార్యంకరిష్యతి త్వతహా || అకార్యమితి || యేపాపకారిణౌ నై ఋతాః అధర్మాః ధైత్యైః కార్యం న జానంతి - తైర్మహాయాత్వా తస్యంభవిష్యతః - మద్వధరూపమహానధః - సాం
 ప్రతంభవిష్యతిహిసాం || ౩౫ || తదేవవివృణోతి నై తత్త్వతి || ౩౬ || తదేవం మహావీరస్య మయ్యసరక్తస్య రామస్య మమానస్తేషణేకారణం మజ్జేనాపతిజ్ఞానం వాస్వదేవతి
 ర్యాతాత్మికవైరాగ్యం వా - ప్రవాసదోషాన్తయి ప్రేమనాశోవా-మామకగుణహీనతావా-మద్భాగ్యవిపర్యయో వేతివటారణాన్యత్యేక్షతే || నాజానాదిత్యాది
 శ్లోకపటేన-అథవానహిత్యాదిసాధణోకమేకంవాక్యం || ధర్మకామస్యనతుకామపరస్యపరమాత్మనః అత్తారామస్యేత్యర్థః || ౪౦ || అధరామగుణాభిజ్ఞతయా ప్రే
 మనాశవత్కస్త్రాసంభావితత్వతిస్వయమేవాహ-దృశ్యమానత్యతి || కేహంచిద్దృశ్యమానేవస్తుప్రీతిశేషః - సాహృదం యథాభవతి తథా ప్రీతిర్భవేత్ - అపశ్యతః అదృ
 శ్యమానే సతి ప్రీతిర్నభవేత్ - కుతఃకృతఘ్నః నాశయంతి ప్రీతిమితి శేషః - రామస్తుననాశయంతీతి సంబంధః | యద్వాసాహృదం సేహం అపశ్యతః పుంసః దృశ్యమానే
 పిపహృదితి శేషః - ప్రీతిర్నభవేత్ - కిముతఅదృశ్యమానే కుతఃకృతఘ్నః నాశయంతి సాహృదమిత్యనుకర్షః - కృతజ్ఞో రామస్తుననాశయంతీతి సంబంధః || ౪౪ || అథాస్యా
 మవస్థాయాం స్వకర్తవ్యమాహ || శ్రేయత్యతి || మర్తం శ్రేయః కురణమేవ శ్రేయత్యర్థః || ౪౮ || ధన్యాత్మి || ప్రియా ప్రియై త్వానిష్టై || ౪౯ || ప్రియాదితి || ప్రియాదభిమ
 తాద్వస్తునః ముఖం సంభవేత్ కింతు సుఖంభవేత్ - అప్రియాదగ్రభవతాద్వస్తునః అధికంభయంభవేత్ తాభ్యాం ప్రియాప్రియరూపవిషయజన్యసుఖభయాభ్యా

ఖం-తాభ్యాంప్రియాప్రియాభ్యాం-సమస్తైషాం-తపవసరోస్త్రమాశ్చత్యర్థః॥౫౦॥సాహమితి॥ సాహంతద్విలక్షణాహం-కేవలప్రియపరెత్యర్థః - ప్రయోగ్యత్వాల
ప్రియంప్రాప్తా-ప్రాణాంస్యత్యామిత్యర్థః॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణశృంగారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేషడ్వింశస్సర్గః
ఇత్యుక్తాశ్చత్యది॥ తత్ మరణాధ్యవసాయం॥౧॥తతఃఇత్యాది॥ఎకాధంపూర్వోక్తవచనై రెకాభిధేయం-అనర్థంఅనర్థఫలకం-ఎకాయోదయఃపూర్వోక్తాధం
మేవపరువవచనంపునరబ్రువన్నిత్యర్థః-అద్యలస్తి-ఇదానీలస్తి-ఇత్యుక్తయవ్యంతీత్యబ్రువన్నితిపూర్వేణసంబంధః॥౩॥ సీతామిత్యాది॥ త్రిజటావిభీ
షణభుత్రి-శయానేత్యనేనస్వప్నవృత్తాంతకథనత్వరోచ్యతే॥౬॥ఎవముక్తాశ్చత్యాది॥ నిశీత్యనంతరమితికరణం ద్రక్ష్యవ్యం॥౭॥తాసామితి॥ కాలేఉపఃకాలేయస్వ
ప్నఃతత్సంశ్రితం॥౮॥గజదంతమయీమితి॥ ఆగతఃలంకామితిశేషః॥౧౦॥౧౧॥రాఘవశ్చేతి॥మహాగజమారూఢఇతి-శిబికాతఇతిశేషః-తథోక్తంస్వప్నాభ్యామే-
ఆరోహణం-సోవృషకుంజరాణాంప్రాసాదవైలాగ్రవనస్పతీనాం । విస్తానులెపారుదితంమృతంచస్వప్నేప్రవృగమ్యాగమనంచధన్యమితి॥చచార-సీతాంప్రతితిశేషః॥
౧౨॥౧౩॥తతస్తస్యనగస్యాగ్రఇతి॥అత్రద్వాదశసహస్రశ్లోకాగతాః-త్రయోదశసహస్రాదిమోయంశ్లోకః-గాయత్రాస్త్రయోదశమక్షరమత్రబోధ్యం॥

సాహంత్యక్తప్రియాహేణరామేణవిదితాత్తనా । ప్రాణాంస్యత్యామిపాపస్యరావణస్యగతావశమ్॥౫౧॥ఇతిసుందరకాండే షడ్వింశస్సర్గః
ఇత్యుక్తాస్సీతయాఘోరారాక్షస్యఃక్రోధమూర్ఛితాః । కాశ్చిజ్జన్తుస్తదాఖ్యాతుంరావణస్యతరస్వినః॥ ౧॥ తతస్సీతాముపాగమ్యరాక్షసో
ఘోరదర్శనాః! పునఃపరుషమేకార్థంనగార్థమథాబ్రువన్ * అద్యేదానీంతవానార్యేసీతేపాపవినిశ్చయే । రాక్షసోభతుయవ్యంతిమాంసమేత
ద్యధానుభవమ్॥౩॥సీతాంతాభిరనార్యాభిద్యుష్టైఃసంతజితాంతదా । రాక్షసీత్రిజటావృధాశయానావాక్యవబ్రవీత్ * ఆత్మనంబాదతానా
ర్యానసీతాంభతుయవ్యధఃజనకస్యసుతామిష్టాంస్సహందశరధస్యవ * స్వపౌహ్యద్యమయాదృష్టౌదారుణోమహాపాణః!రాక్షసానామభా
వాయభతురస్యాభవాయచ॥౬॥ఎవముక్తాస్త్రీజటాయారాక్షస్యఃక్రోధమూర్ఛితాః । సర్వాఎవాబ్రువన్ప్రీతాస్త్రీజటాంతామిదంవచః * కథ
యస్వత్వయాదృష్టఃస్వపౌయంకీదృశోనిశి॥౭॥ తాసాంశ్రుత్వాతువచనంరాక్షసీనాంముఖాచ్ఛ్చుతమ్ * ఉవాచవచనంకాలేత్రిజటాస్వప్న
సంశ్రితమ్॥౮॥గజదంతమయీందివ్యాంశిబికామంతరిక్షగామ్ * యుక్తాంహంససహస్రైణస్వయమాస్థాయరాఘవః!శుక్లమాల్యాంబరధరో
లక్ష్మణేనసహగతః ॥ ౧౦ ॥ స్వప్నేచాద్యమయాదృష్టౌసీతాశుక్లాంబరావృతా । సాగరేణపరిక్షిప్తంశ్వేతంపర్వతమాస్థితా * రామేణసంగతా
సీతాభాస్కరేణప్రభాయధా॥౧౧॥రాఘవశ్చమయాదృష్టశ్చతుడంతంమహాగజమ్!ఆరూఢశ్చైల్లసంకాశంచచారసహలక్ష్మణః॥౧౨॥తతస్తా
నరశాన్దూలౌదీప్యమానౌస్వతేజసా * శుక్లమాల్యాంబరధరోజానకీంపర్వపథీతా॥౧౩॥తతస్తస్యనగస్యాగ్రేహ్యకాశస్థస్యదంతినః* భ్రాతృ
పరిగృహీతస్యజానకీస్కంధమాశ్రితా॥౧౪॥భతురంకాత్యముత్సత్వతతఃకమలలోచనా * చంద్రసూర్యోమయాదృష్టౌపాణినాపరిమాజతీ॥

మిత్యర్థః॥౫౧॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం-షడ్వింశస్సర్గః-#####
ఇత్యుక్తఇతి॥తత్ మరణాధ్యవసాయం॥౧॥తతఃఇతి॥ఎకార్థంఎకాభిధేయం-అనర్థంఅనర్థఫలకం-అద్యేతి॥అద్యేదానీలద్యలస్తి-ఇదానీమస్తి-ఇత్యుక్తయవ్యంతీత్య
వాస్తవార్థస్తు॥హాసీతే-పాపవినిశ్చయాలనార్యేఅపరాధేనతి-రాక్షస్యస్తవమాంసంభతుయవ్యంతీతికాశ్చనరాక్షస్యఃపరుషమబ్రువన్నితిపూర్వేణసంబంధః॥౩॥ *
స్వప్నఇతి॥రాక్షసానామభావాయవినాశాయ-భవాయలభ్యుదయాయ॥౬॥తిస్తూర్వంక్రోధమూర్ఛితాఃపశ్యాత్త్రిజటావచనాద్భీతాశ్చత్యర్థః॥౭॥కాలేప్రాతః
కాలేస్వప్నసంశ్రితంప్రాతఃకాలదృష్టస్వప్నదృష్టార్థవిషయకం-అనేనస్వప్నస్యశీఘ్రసలదత్వంసూచితం॥౮॥౧౦॥సాగరేణపరిక్షిప్తమావృతం-
సంగతాతత్రైవపర్వతఇతిశేషః ఎతేసలంకాయామేవరామస్యసీతాదర్శనంసూచితం॥౧౧॥౧౩॥ తతఃఇతి॥జానకీంపర్వపథీతాజానకీసమీపస్థితా-తస్యఇతిగాయ
త్రాస్త్రయోదశక్షరంతతస్తస్యేత్యస్యశ్లోకస్యచతుర్థాక్షరేణస్యఇత్యనేనసంగృహ్యతితతస్తస్యనగస్యాగ్రేహ్యకాశస్థస్యదంతినః-భ్రాతృపరిగృహీతస్య
జానకీస్కంధమాశ్రితా-తస్యనగస్యపూర్వోక్తస్వప్నేతపర్వతస్యేత్యర్థః-భ్రాతృపరిగృహీతస్యరామేణాధిష్ఠితస్య॥౧౪॥ భతురంకాదితి॥ పర్వతాగ్రేగజ

సుం ౨౪

శ్రీరామాయణే - వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టే - సుందరకాండే - సప్తవింశస్సర్గః.

౧౪౫ || భతుఃరితి||చంద్రసూర్యపాణినాపరిమాజః తీతి-అత్రీస్వప్నాధ్యాయవచనం ఆదిత్యమండలంవాత్యుచంద్రమండలమెవవా|స్వప్నేగృహ్లాతిహస్తాభ్యాం
రాజ్యంసంప్రాప్నుయాన్మహాది||౧౪౫||౧౪౫||అయమిహస్వప్నక్రమః-శిబికాస్థితోరామోదృష్టః-శ్వేతవర్షతస్థాసీతాచ-తతశ్శిబికాయాగజమారుహ్యలక్ష్మణే
నసహవర్షతమభ్యేత్యతస్సీతాంగజసంధేధిరోవ్యలంకాయాఉపరిస్థిత్యాతాభ్యాంసహస్థమభయంతైనరథేనహగత్యస్వందేశంప్రతితాభ్యాంపుష్పకమధిరు
హ్యగత్యజ-అన్యేస్థాఃకాఃప్రక్షిప్తాః-తేనతేనవ్యాఖ్యాతాభ్యత్యాహుః - లక్ష్మణేనసహభ్రాతృతి-ఏతత్పాదస్యానంతరంసీతయాసహవీర్యవాః-ఆరుహ్యపుష్పకం
దివ్యంవిమానంసూర్యసన్నిభమ్ | ఉత్తరాందిశమాలోక్యజగామపురుషోత్తమః||ఎవంస్వప్నేమయాదృష్టోరామోవిష్ణుపరాక్రమః| లక్ష్మణేనసహభ్రాతృసీ
తయాసహభార్యయాభితిపాతక్రమః || విమానపుష్పకేస్థితఃసాండంత్రిభువనమిత్యారభ్యరామస్సత్యపరాక్రమభివ్యంతోగ్రంధఃప్రక్షిప్తః - ప్రకృతాసంగత
శ్చ-విష్ణురేవస్వయంభూత్యేతిప్రక్షిప్తవచనస్యవిష్ణుపరాక్రమభివ్యంతేనవిరోధాత్ ||౧౪౬||౧౪౬||రావణశ్చేతి||పిబన్నితి||తైలసముత్త్రితభివ్యంతేనతైలమిత్యపస్థాప్యతే-
కరవీరకృతప్రజభివ్యంతారాంతత్వమాక్షం-హలంతాద్వేత్వాపోవిధానాత్ ప్రకృబ్ధస్యాబంత్యేనవానిర్వాహః||౧౪౭||౧౪౭||ఎవంరావణవిశాసూచకముక్త్యా
విభీషణస్యరాజ్యప్రాప్తీసూచకమాహ-ఎకస్తత్రమయాదృష్టశ్వేత్వతచ్ఛత్రభివ్యంతా||వైహాయసంవిమానం||౩౩౫||౩౩౫||అపగచ్ఛతేతి||అపగచ్ఛతలపసరత
౧౪౬||తతస్తాభ్యాంకుమారాభ్యామాస్థితస్సగజోత్తమః * సీతయాచవిశాలాత్ప్యలంకాయాఉపరిస్థితః||౧౪౭|| పాణ్డురక్షభయంతైనరథేనాప్త
యజాస్వయమ్*భిహూపయాతఃకాకుత్స్థస్సీతయాసహభార్యయా||౧౪౮||౧౪౮||లక్ష్మణేనసహభ్రాతృసీతయాసహవీర్యవాః*ఆరుహ్యపుష్ప
కందివ్యంవిమానంసూర్యసన్నిభమ్ * ఉత్తరాందిశమాలోక్యజగామపురుషోత్తమః||౧౪౯||౧౪౯||ఎవంస్వప్నేమయాదృష్టోరామోవిష్ణుపరాక్రమః | ల
క్ష్మణేనసహభ్రాతృసీతయాసహభార్యయా||౧౫౦||౧౫౦||నహిరామోమహాతేజాశ్చక్యోజేతుంసురాసుదైః | రాక్షసైర్వాపిచాన్యైర్వాస్వగః
పాపజనైరివ||౧౫౧||౧౫౧||రావణశ్చహయాదృష్టఃక్షితౌతైలసముత్క్షితః | రక్తవాసాఃపిబన్త్యక్షకరవీరకృతప్రజః||౧౫౨||౧౫౨||విమానాత్పుష్పకాదద్యరావణః
పతితోభువి | కృష్యమాణః(స్త్రి)యాదృష్టముండఃకృష్ణాంబరఃపునః||౧౫౩||౧౫౩||రథేనఖరయంతైనరక్తమాల్యానులెవనః | పిబన్తైలంహసన్నుత్యభాగ్రిం
తచిత్తామలేంద్రియః * గదభేనయయాశీఘ్రుండక్షిణాందిశమాస్థితః||౧౪౫||పునరేవమయాదృష్టోరావణోరాక్షసేశ్వరః | పతితోవాక్ష్మీరాభూ
మాగదభాద్భయమోహితః||౧౪౬||సహసోత్థాయసంభ్రాంతోభయాతోమదవిహ్వలః ||ఉన్నతభవదిగ్వాసాదువాక్యంప్రలపన్యహుదుర్గం
ధందుస్సహంఘోరంతిమిరంసరకౌపమమ్ * మలవంకంప్రవిశ్యాశుమగ్నస్త్రసరావణః||౧౪౭||కంఠేబద్ధాద్దశగ్రీవంప్రమదారక్తవాసినీ *
కాళికదామలిప్రాగ్గీదిశంయాయ్యాం ప్రకషేతి||౧౪౮||ఎవంతత్రమయాదృష్టఃకుంభకణోఽనిశాచరః||౧౪౯||రావణస్యసుతాస్సర్వేదృష్టాస్తైలస
ముత్క్షితాః||౧౫౦||వరాహాదశగ్రీవశ్శింశుమారేణచేంద్రజిత్ * ఉష్టేగ్రంథకుంభకణశ్చప్రయాతోదక్షిణాందిశమ్||౩౩౫||౩౩౫||ఎకస్తత్రమయాదృ
ష్టశ్వేత్వతచ్ఛతోవిభీషణః * శుక్లమాల్యాంబరధరశుక్లగంధానులెవనః | శంఖదుందుభినిర్హృతైస్త్రైతైరలంకృతః * ఆరుహ్యతైలసంకాశం
మేఘస్తైలనిస్సన్వమ్ | వతుదంతంగజందివ్యమాస్త్రైత్రవిభీషణః * చతుర్భిఃస్పృశ్యవైస్సార్థంవైహాయసముపస్థితః||౩౩౫||సహజశ్చమయాదృ
ష్టోగీతవాదిత్రనిస్సన్వః * పిబతాంరక్తమాల్యానాంరక్షసాంరక్తవాసపామ్||౩౪౫||౩౪౫||లంకాచేయంపురీరమ్యాసవాజిరధకుంజరా * సాగరేపతి
తాదృష్టభగ్నగౌపురతోరణా||౩౪౫||౩౪౫||లంకాదృష్టమయాస్వప్నేరావణేనాభరక్షితా * దగ్ధారామస్వదూతేనవానరైతరస్వినా||౩౪౬||౩౪౬||పీత్యా
సంధేభతుఃరంకేస్థిత్యా-తస్తాత్సముత్పత్యకాయమూర్ధ్వమాయమ్యేత్యధః||౧౪౭||పాండురక్షభేత్వాదిసాధశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం||తస్మిన్గజేలంకో
పరిస్థితేరామఃసీతాలక్ష్మణాభ్యాంసహపాండురపుష్పకాప్తయంతైనరథేనహగత్య-పుష్పకారూఢస్తాభ్యాంసహఉత్తరాందిశంప్రస్థితోదృష్టభిసంబంధః-ఇహాశై
లారోహణాదీనాంశుభావేదకత్వం * ఆరోహణంగౌవృషకుంజరాణామిత్యాదితస్తాగ్రదవగంతవ్యం||౧౪౮||రావణశ్చేతి||కరవీరకృతప్రజభివ్యంతేతద్రథవిశేషణం||
౧౪౯||౧౪౯||మలానిపంకానియస్త్రితైమిరం||౩౩౫||౩౩౫||వైహాయసంభేచరత్వం||౩౩౫||౩౩౫||తిభిశ్చరూక్షాయాంభస్తనారూక్షాయాం||౩౪౫||౩౪౫||భిత్తితాయం

నశ్యద్వంబద్ధంబ్రామృతతత్వ సేవదమావంసీతామావసీతామచిరేణావృతీత్యర్థః - సవైః రాక్షసైస్సార్థంఘాతయేత్ - వత్తితిసిద్ధం - అవగచ్ఛతనశ్యద్వ
 నిమిత్తేః రావణమిత్యధ్యాహరోవా॥౩౯॥ప్రియామితి॥ నానుమంస్యతినససీమ్యత్యత్యర్థః॥౪౦॥తదలమితి॥అభియాచామ-అభయమితి శేషః॥౪౧॥౪౨॥ భ
 త్నితామితి॥కింవివక్షయాఅస్తాభిస్తదాభిత్థితాకథంప్రసన్నాభవివ్యతీవక్రమిచ్ఛయాకింశంకానకతవ్యేత్యర్థః॥౪౩॥కుతభిత్తతలహప్రణిపాతప్రసన్నా
 హీతి॥౪౪॥స్వప్నదర్శనకథనేనసీతాయాశ్శోభనంభావీత్యభిధాయశరీరలక్షణప్రదర్శనేనాపిశుభంభావీత్యాహ- అః చేతి॥ లక్షణందుఃఖప్రాప్తిహేతుభూతం-
 రెభావరేఖాదికం॥౪౫॥తహిహితుస్తాదృశదుఃఖానుభవభిత్తత్రాహ-ఛాయేతి॥ఛాయావై గుణ్యమాత్రం-ఉపలక్షయ్యత్యనువజ్యతే-వైహాయసంవిమానం-ఉపస్థి
 తాంప్రాప్తాం- దివ్యభౌగాహామితియావత్ అన్వయస్తుఛాయావై గుణ్యమాత్రంతూపలక్షయే - అతఃఅదుఃఖాహాం దివ్యభౌగాహామిమాం దుఃఖం ఉపస్థి
 తమితశంకభితి-అత్రఛాయావై గుణ్యం నానుకాంతివైకల్యం॥౪౬॥ఛాయాత్వనాత పేరాంతావిత్యమరః॥యద్వాఛాయాత్రా నాతపః-తదై గుణ్యంతస్యవిషమత్వం
 సర్వలక్షణలక్షితాయాలపిఛాయావై గుణ్యమేతావదుఃఖకరమాసీదితిభావః॥౪౭॥౪౮॥ఇదానీంరామవార్తాశ్రవణసూచకమాహ-నిమిత్తభూతమితి॥ చతురితి- అద
 ష్టిణమిత్వేతదత్రాప్యనువజ్యతే-హృషితోవాహృప్తభవ-పుశకితభవ-పద్మపత్రమిత్యనేనరోగాదిదృష్టహేత్వంతరరాహిత్యము క్తంఅకస్మాత్ దృష్టహేత్వంతరంవిసా
 ౫౦॥ ఎవందేహనిమిత్తముక్త్యాశృంకసమప్యాహ-పక్షీతి॥పక్షీపింగళికా-శౌభానిలయఃప్రహృష్టః-పునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ- భూయోభూయోవధురవా
 దీ- ఉత్తరోత్తరముత్తమసాంత్యస్వరవాదీవా-సుస్వాగతాంశోభనబంధ్వాగమనమితియావత్॥ ౪౯॥ బంధుస్వస్వజనాస్సమాభిత్తమరః । వాచంస్వరముదీరయా

తైలంప్రసృతాశ్చప్రహసంతోమహోస్వనాః * లంకాయాంభర్తరూక్షాయాంప్రవిష్టా రాక్షసస్త్రియః॥ ౩౯॥కుంభకణాదయశ్చేమేసర్వేరా
 ష్టసపుంగవాః * రక్తంనివససంగృహ్యప్రవిష్టాగోమయప్రాదే॥౪౦॥అవగచ్ఛతనశ్యద్వంసీతామావసరామవః * మాతయేత్పరమామషీ-సర్వై
 స్సార్థంహిరాక్షసైః॥౪౧॥ప్రియాంబహుమతాంభార్యాంవనవాసమనువ్రతామ్*భత్నితాంతజితాంవాపినానుమంస్యతిరాఘవః॥౪౨॥తద
 లంతూరవాతైర్వర్షస్సాంత్యమేవాభిధీయతామ్ * అభియాచామవై దేహీమేతద్ధిమమరోచతే॥౪౩॥యస్యామేవంవిధస్స ప్నోదుఃఖతాయాం
 ప్రదృశ్యతే * సాదుఃఖైర్వివిధేర్ముక్తాప్రియంపాప్రీతోత్వనుత్తమమ్॥౪౪॥ భత్నితామపియాచద్వంరాక్షస్యఃకింవివక్షయా * రాఘవాద్భి
 యంఘోరంరాక్షసానాముపస్థితమ్॥౪౫॥ప్రణిపాతప్రసన్నాహిమైధిలీజనకాత్మజా * అలమేషావరితాశ్చుంరాక్షసోమహతోభయాత్॥౪౬॥
 అపిచాస్యావీశాలాత్యౌనకించిదుపలక్షయే*విరూపమపిచాంగేషుసూక్ష్మమపిలక్షయే॥౪౭॥ఛాయావై గుణ్యమాత్రంతుశరకేదుఃఖముపస్థితం॥
 అదుఃఖాహామిమాందేవీంవైహాయసముపస్థితామ్॥౪౮॥అథసిద్ధింతువై దేహ్యఃపశ్యాన్యహముపస్థితామ్ * రాక్షసేంద్రవి నాశంచవిజయం
 రాఘవస్యచ॥ ౪౯॥ నిమిత్తభూతమేతత్తుశోశ్రుమస్యామహత్ప్రియమ్ * దృశ్యతేవస్ఫురచ్ఛయః పద్మపత్రమివాయతమ్ । ఈషచ్ఛహృషితో
 వాస్యాదక్షిణాయాహ్యగక్షిణః * అకస్మాదేవవై దేహ్యబాహురెకఃప్రకంపతే । కరేణుహస్తప్రతిశుస్సవ్యోచ్చురననుత్తమః * వేషమానన్సూచ

ప్రత్యుత్తభత్ననాదిమతీం నానుమంస్యతినానుమంస్యతేనక్షమివ్యతేఅతస్తతః త్రైరోష్ఠమాతయోదినిభావః॥ ౪౦॥తదలమితి॥అభియాచామ-అభయమితి శేషః॥
 ౪౧॥భత్నితామితి॥యాచద్వం-అభయమితి శేషః-అభయవచనకారణమాహ రాఘవాది॥౪౨॥సశేవలం స్వప్నదర్శనమేవాస్యాశుభావేదకం-కింప్రత్యక్షద
 ర్శనశుపిబహ్వాస్తీత్యాసర్గసమాప్తేగాహ॥అపిచేత్యాదినా॥అంగేషువిరూపలక్షణంనోపలక్షయ్యతీసంబంధః॥౪౩॥ఛాయావై గుణ్యంకాంతివైకల్యం-వై
 విర్ల్యమితియావత్ -తావన్నాత్రముపలక్షయ్యత్యనుకృప్యతే॥౪౪॥తావనైవఅదుఃఖాద్దాందుఃఖానహాం, ప్రత్యక్షవై హాయసముపస్థితాందివ్యభౌగాహాంభిమాంభ
 గందుఃఖముపస్థితం ప్రాప్తమితశం కేమస్యభిత్త్యర్థః॥అర్గసిద్ధింప్రయోజనసిద్ధింకుతభిత్తతలహప్రణిపాతప్రసన్నాహిమైధిలీజనకాత్మజా
 తైతి॥మహత్ప్రియాంశోతుంఎతత్స్వప్నదర్శనం - అస్యానిమిత్తభూతమితిసంబంధః॥౪౫॥ఈషదితి॥హృషితోవాహృప్తభవ॥ ౪౬॥ పక్షీతి॥ పక్షీశౌభానిలయం
 శౌభానిలయఃప్రహృష్టః ఉత్తమసాంత్యనాదీఉత్తమాం తస్యగవాది సుస్వాగతాంశుశ్చశోభనమాగతమిత్వేనరూపాంవాచముదీరయానఃఉచ్ఛరణ - పునఃపున

నః-చోదయతీవ శామాగమనకథయతీవ-యద్వాపూర్వోక్తరాఘవఎవకమః-రాఘవముపపాదయతీవేత్యర్థః-అచార్యాస్తు-పతౌవస్యస్త్యుతీ-గరుత్మాభూ-
 మ్ని ప్రశంసాయాంచమత్వధీయః-తదుక్తం - భూమనిందా ప్రశంసానునిత్యయోగేతిశాసనే | సంసర్గే-స్తివివత్సాయాంభవంతిమతుబాదయతి || తథాచప
 తౌవిస్తార్యప్రదక్షిణంసంవరణ-శాఖానిలయఃకుసుమతపల్లవితశాఖాయాంగృథతరస్థితః-అద్రు-తరతరుభాగవవశాఖాత్వవ్యవదేశః-ప్రదక్షిణభ్రమణలద్రు-
 శాఖావరోహణదృఢతరావస్తానంచశుభశంసీత్యర్థః-ప్రహృష్టఃతత్రఫలభోజనాదినాసంతుష్టఃపునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ-ఉత్తరోత్తరంసాంత్యవచనంకుర్వ
 నివస్థితః-మాశుచఃసద్యస్సమాగమిష్యతితేభాతా-నాయమవసరశ్శోకస్యృత్యవంసాంత్యయన్నివస్థితః-తదుపరిసుస్వాగతాంవాచముదీరయానః-ఎతావన్మాత్రం
 నభవతితస్యసంతాపాతిరేకఇతికథయన్నివస్థితః-విరహాక్షిప్తాయాస్సుస్వాగతవచనం హినామప్రతియోగినస్సంతాపాతిశయకథనమేవ ఉక్తంహి - తపతీతసగా
 త్రిమదనస్తామనిశంమాంపునదహత్యేవ | గ్లవయతియథాశశాంకంసతథాహికుముద్వతీందివసతి || పునఃపునశ్చోదయతీవప్రియాగమనేనిచ్చితే వజ్రజాలం
 కరణాదికంకిమర్థంనకరోషీత్యేవంసీతాంచోదయతీవేత్యుత్పేత్తా - హృష్టఃనాయికాగమనకాలికమాషఃస్వస్యైవేత్యేతదైవలక్షణంహృషితతనూరుహేసు
 చయన్నివస్థితః-ఇదంహిరామాయణముత్తమంకావ్యం-తథాహి-కావ్యతావత్త్రివిధం-ఉత్తమంమధ్యమమధమంచేతి-యత్రవాచ్యాతావ్యంగ్యంతదుత్తమం
 సవేవధ్యనిరిత్యవ్యతే - యత్రవాచ్యానతిశాయివ్యంగ్యంతన్నధ్యమంకావ్యం - తదేవగుణీభూతవ్యంగ్యమిత్యవ్యతే-యత్రవ్యంగ్యమేవనాస్తితదధమం - తదేవచి
 త్రమిత్యవ్యతే-వ్యంగ్యంచపదగతంచాక్యగతంప్రబంధగతంచేతివిధంభవతి-ఎతత్కాండరూపప్రబంధేనానాదిభగవత్సంబంధవత్శ్చేతనస్యోజ్జ్వలేప్రవృత్తస్యా
 చార్యవ్యప్రవృత్తిరభివ్యజ్యతే-ఉక్తశ్చాయమర్థస్తతోరావణీతాయాఇతిగ్లోకేఅత్రలంకాపదేనశరీరంధ్యోతితం-ఎకాక్షీప్రభృతయ్యుద్రియాణీరావణకుంభక
 ణావహంకారముకారౌ-ఇంద్రజిత్ప్రభృతయఃకామక్రౌడలోభమోహమదమాత్సర్యదంభాదయః-తాదృశలంకానిరుద్ధసేతాసదృశశ్చేతనః-తస్యభగవత్జ్ఞా
 మోపదేష్టాచార్యతుల్యోమారుతిః-తాదృశాచార్యుత్పణమనేనశ్లోకేనసూచ్యతే-పక్షి-పక్షిశబ్దైసగమనసాధనత్వాత్జ్ఞానకర్మణీఉచ్యతే తదుక్తం-ఉభాభ్యా
 మేవపతౌభ్యాంయథాభవతీతాంగతిః | తద్దైవజ్ఞానకర్మభ్యాంనియతాపరమాగతిరి || జ్ఞానకర్మణోరంగంగిభావేనాత్రసముచ్చయోవివక్షితః-బ్రాహ్మణా
 వివిదిషంతియజ్ఞేనదానేనతపసానాశకేనెతిశ్రుతేః | అనేనాచార్యశబ్దనిర్వచనముక్తం-అవిమోతిహిశాస్త్రాధానాచారేస్థావయత్యప | స్వయమాచరతేయస్తా
 త్తస్మాదాచార్యఉచ్యతఇతి || శాఖాశబ్దేనవేదశాఖాఉచ్యంతే-నిలయశబ్దేనతదేకపరత్వం-త్యాగేప్రత్యవాయత్రవణాత్-తదుక్తంశీతాయాం - అధీతమపియోవే
 దంవిముంచతీనరాధమః | భ్రూణహాసతువిజ్ఞేయోవియోనిమధిగచ్ఛతీతి || కించ, నిలయఇత్యనేనతదర్థవిషయకశ్రవణమనననిధ్యాసనరూపతదనుష్ఠానాన్యవ్యం
 తే-అనేనాచార్యుత్పణముక్తం-తథాహుః-అచార్యోవేదసంపన్నోవిష్ణుభక్తోవిష్ణుత్సరః | మంత్రజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చసదామంత్రశ్రయశ్శుభః || గురుభక్తీసమా
 యుక్తఃపురాణజ్ఞోవిశేషతః | ఎవంలక్షణసంపన్నోగురురిత్యభిధీయతఇతి||ప్రహృష్టఃసదాసంతుప్తహృదయః-అనేనసర్వదాసేవనియత్యముక్తం-తథోక్తం-అస్లోద
 శీతనైత్రాంబుఃపుశకీకృతగాత్రవాః | సదాపరగుణావిష్టోర్రప్తవ్యసర్వదేహిభిరితి||పునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ-ఉత్తమః-ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యఃపరమాత్మే
 త్యుదాహృతఇత్యుక్తఃపరమాత్మా-తద్విషయంసాంత్యంశిష్యభ్యోవదతిత్యుత్తమసాంత్యవాదీ-త్వంమేహంతుతస్తత్తదపికుతః ఇదంవేదమూలప్రమాణాదేతచ్ఛా
 నాదిసిద్ధాదనుభవవిభవాత్తహిసాక్రోశవవ | కాక్రోశఃకస్యగీతాదిషుకుమవిదితః కౌత్రసాక్షిమధీస్సాన్యధంతత్వత్పక్షపాతీనభివృద్ధిలహేహ్యగ్యమధ్యస్థ
 వత్త్వమిత్యుక్తీర్త్యాభగవతికునుష్యాణాంకలహే-యమోవైవస్వతోరాజాయప్రవైషశ్చంద్రితః | తేనచేదపిపాదస్తేమాగంగాంమాకురూగగవఇతి సాంత్య
 వాదశీలఇత్యర్థః-పునఃపునరిత్యనేనకర్మకఃకదాచిన్నఫలితమిత్యేతావతాయథాకృషింసపరిత్యజతి పునఃపునస్తత్రైవప్రవతతే - తదాచార్యోపికదాచిత్స్వవచ
 నాశ్రవణేపనివతతఇత్యుక్తం-అనేనాచార్యస్యభగవతోవ్యతిశయఉక్తః-సహిపాధాయగీతాముపదిశ్యపునరాశ్వమేధికేతేనపూర్వోక్తమర్థంవిస్తృత్యపునః

యతిరాఘవంపురతఃస్థితమ్ || ౫౦ || పక్షిచశాఖానిలయంప్రవిష్టఃపునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ | సుస్వాగతాంవాచముదీరయానఃపునఃపునశ్చోద

శ్చోదయతీవ-శోభనమాగతంప్రత్యున్మచ్చేతిసీతాంపునఃపునః ప్రేరయతీవేత్యర్థః || ౫౦ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్థధారిణితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికా

పృష్టేనాహంవత్సామిత్యుక్తవాక్ - నూనమశ్రద్ధామోసిదుమేధాశ్చాసిపాండవేత్యాదినా - కించసుస్వాగతాంవాచంముదీరయానఃసుష్టుసంప్రదాయాః
 ఛేదోయధాతధాచార్యపరంపరయాస్వప్తైరగతాంవాచంఅష్టాక్షరాదిమంత్రరాజరూపాంనిహేతుకైవదయయాసముదీరయత్ - ఆచార్యాణామసావసా
 విత్యాభగవత్తత్తిగురువరంపరాయాలసుసంధేయత్వమనేనసూచితంపునఃపునశ్చిదయతీవఉక్తార్థస్యానుష్ఠానాయచోదనాందర్శయతి - అన్యథాహ్యుపదేశోస్య
 నర్థకవేషస్యాత్ - అతపవాపలరాచార్యాఃస్థానిత్యేశాసితారమితి | హృష్టఃపతేనశిష్యశిక్షణంస్వప్రయోజనమాచార్యస్యేత్యుక్తంత్రనిశ్చీకిగ్రంథః ఇతిశ్రీగౌవిం
 దరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే సప్తవింశస్సర్గాః * * * * *
 సారాక్షసేంద్రస్యేత్యాది॥౧॥సత్యమితి॥ యత్రయేనకించిజ్ఞేవామికుత్సితంజీవామి॥౪॥నన్వాత్సహసనేమహాదోషస్సాన్యదిత్యాశంక్యాహ-నైవేతి॥ దోషందో
 షః-ఆషంసపుంసకం-అత్రఆత్మహసనే-కథమదోషత్యాశంక్యరావణకృతాన్తరణాదాత్మనైవమరణంత్రేయత్యాహ-వధ్యేతి- అప్రియదర్శనస్యఅస్యరావణ
 స్య-దుమారణత్వాదిశేషేషిదుష్టరాక్షసేనమరణమతికప్తమితిభావః- తహితదనుప్రవేశేనాత్మారక్ష్యతా- సర్వతఃఆత్మసంగోపాయేదితిశ్రుతేరిత్యాశంక్యా
 హ-భావమితి-అస్యఅస్మిన్రావణ-భావంహృదయం-అనుప్రదాతుంనాలంసశక్తా-రామస్వత్వాదస్యనహ్యస్యస్యస్యమన్యోస్యస్యైదాతుమహాతీతిభావః- అసహా
 శ్చాయంభావోస్యప్రదానస్యేత్యముక్తంధృష్టాంతముఖేనాహ-ద్విజగతి-మంత్రంవేదం-అద్విజాయతూద్రాయ॥౫॥నూనమితి॥అనాగచ్ఛతి-మాసద్వయాదర్వా
 గితిశేషః-గర్భస్థజంతోనిరుద్ధనిగమస్యగర్భస్థజంతోః-శల్యకృంతఃనాపితః॥౬॥దుఃఖమితి॥చిరాయదుఃఖతాయాః - మమద్వేషాసావధన్యావధిభూతౌఅధిగమిష్య
 తః-ఇదందుఃఖంబత-కస్యదుఃఖమివ-రాజాపరాధాత్ బద్ధస్యతథానిశాంతేవధ్యస్యతస్కరస్యేవదుఃఖం-యథేతిపారేభవశబ్దోవాక్యాలంకారే॥౭॥హారామేతి॥

యతీవహృష్టః॥౪॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-సప్తవింశస్సర్గః.*****

సారాక్షసేంద్రస్యవచోనిశమ్యతద్రావణస్యాప్రియమప్రియాతా- సీతావితత్రాసయధావనాంతేసింహాభిషన్నగజరాజకన్యా॥౧॥సా
 రాక్షసీషధ్యగతాచభీరుర్వాస్థిభృశంరావణతజితాచ | కాంతారమధ్యేవిజనేసిస్సప్తబాలేవకన్యావిలలావసీతా॥౨॥సత్యంబతేదంప్రవదంతి
 లోకేనాకాలమృత్యుభావతీతిసంతః | యత్రాహమేవంపరిభ్రత్యమానాజీవామికించిత్క్షణమవ్యపుణ్యా॥౩॥ సుఖాద్విహీనంబహుదుఃఖపూర్ణ
 మిదంతునూనంహృదయంస్థిరంమే॥విశీర్యతేయన్నసహస్రధాద్యవజ్రాహతంశృంగమివాచలస్య॥౪॥నైవాస్తిదోషంమమనూనమత్రవధ్యాహమ
 స్యాప్రియదర్శనస్యభావంసచాస్యాహమనుప్రదాతుమలంద్విజోమంత్రమివాద్విజాయ॥౫॥నూనంమమాంగాన్యచిరాదనార్యశ్చస్యైశ్శీతైశ్చేత్యసృ
 తిరాక్షసేంద్రః | తస్మిన్ననాగచ్ఛతిలోకనాథేగర్భస్థజంతోరివశల్యకృంతః॥౬॥ దుఃఖంబతేదంమమదుఃఖతాయామాసాచిరాయాధిగమిష్యతో

ద్వౌ | బద్ధస్యవధ్యస్యతథానిశాంతేరాజాపరాధాదివతస్కరస్య॥౭॥హారామహాలక్ష్మణహాసుమిత్రేహారామమాతస్సహమేజనన్యా | ఏపావిషద్యా

ఖ్యాతాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాతాం - సప్తవింశస్సర్గాః. * * * * *
 ౧॥తివిస్మయేనాకన్యేవమహాదుష్టిక్షుతోభవశాత్ బాలకన్యాయాఃపరిత్యాగః॥౨॥సత్యమితి॥యత్రయతః॥౩॥౪॥ఆత్మహసనేదోషస్సాన్యదిత్యతఆహ- నైవేతి॥
 అత్రఆత్మహసనేదోషందోషః-నాస్తికుతఃవధ్యాహమితి॥ఆత్మహసనాభావేషిమమరావణకృత్య-దుమారణస్యదుర్వారత్వాత్ దోషోభావోక్తిరితిభావః ననుదుమార
 ణాభావాయరావణానుకూలత్వంపాశ్రయతామతఆహ॥భావమితి॥భావంచిత్రంమంత్రంవేదం-అద్విజాయతూద్రాయ॥౫॥(స్త్రీ)ణాంవ్యభిచారాన్తరణమేవవరంకు
 లాకీర్తికరజనాపవాదాదీనామభావాదితిభావః-తథాస్యాత్మహుతదోషస్యాదిదోషత్వాత్సహసమయ్యుక్తమిత్యాశంక్య-సత్యంచిత్రవధాద్విభేషిత్యాశయేనా
 హ॥నూనమితి॥ లోకనాథేరామేఅనాగచ్ఛతిసతి-మాసద్వయాదర్వాగితిశేషః-గర్భస్థజంతోఃమృతస్యేతిశేషః-అంగానిశల్యకృంతఃనాపితభవ- రాక్షసేంద్రఃమమ
 జీవంత్యావహంగానిచేత్యతీతిసంబంధః॥౬॥దుఃఖమితి॥ చిరాయదుఃఖతాయామమ-ఇదమేవదుఃఖం యాద్వేషాసావధన్యాతౌతావప్యాగమిష్యతః-బతేతి-రా
 జాపరాధాద్బద్ధస్యనిశాంతేప్రాంతఃకాలేవధ్యస్యతస్కరస్యయధాయాదృక్దుఃఖం-తాదృచ్ఛమాగతమిత్యర్థః॥౭॥హారామేతి॥ మూఢవాతామూఢోవాత్వరూ

సాదాఽగ్ని ప్రవేశంశుర్వంతీవేద్యధాః॥౧౮॥ఉపస్థితేత్యధామేకంవాక్యం॥ నగస్యశాఖాంగృహీత్వాఉపస్థితా॥౧౮॥ తస్యాస్త్వీతి॥స్వంచకులంవిచితయంత్యా
 ఇత్యనెనదుర్దరణాత్భీతత్వంవ్యజ్యతే॥శోకానిమిత్తానిశుభసూచకానీత్యధాః॥దైర్యాజితానిఅజితదైర్యాణి॥దైర్యకరాణీత్యధాః॥ అశేప్రవరాణి-అశేప్ర
 సిద్ధానీత్యధాః॥ప్రవరంహిప్రసిద్ధంభవతి॥ప్రాదుర్భూభూపురిత్యన్వయః॥పురాపిసిద్ధాన్యపలక్షీతానిపూర్వమపిఫలవ్యాప్తత్వేనదృష్టాని॥ తాన్యత్తరసగేవిపరివృతి
 ౨౦॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే అష్టావింశశ్లోకః॥*****
 తథాగతామిత్యాది॥ తథాగతాంతరహస్యంచప్రకాశంచేత్కుక్తరీత్యాసర్వంయథావత్సాక్షాత్కృతవత్సమునేరపితథాశబ్దప్రయోగాదిత్యమితిపరిచ్ఛిద్యవక్తుమ
 శక్యదుఃఖాంతాంధమిన్స్వయాపాతిరిక్తయత్కించదతిశయరహితాంవ్యధితాం॥అశంసాయాంభూతవచ్చేతినిష్ఠా॥ తథాచపూర్వోక్తంసర్వంధమిన్స్వయాపమా
 త్రం॥ ఇతఃపరమేవవ్యసనానిభవిష్యంతీతిమన్యమానాం॥సమాద్వందశత్రాహంరాఘవస్యనివేశనే॥ భంజానామానుమాభాగాసర్వణామసమృద్ధినిత్యక్తం
 భాగజాతంసర్వమకించిత్రరమాసీత్॥దుఃఖమేవనిరూపకమాసీత్॥అనిందితాంరామవిరహేయధాస్తాతవ్యంతధాస్థితాం॥ ఎవమనవస్థానెనిందితైవభవతి॥ వ్యపే
 తహమాంహమఃపూర్వమస్యాంవసిత్యాగతఇతన్జ్ఞాతామిత్యధాః॥వ్యపాఖ్యామపసర్గాభ్యాంతదాప్రతీయతే॥ పరిదీనమానసాంహృదైసమాగతేప్యాశ్రయ
 రహితాంపరిత్యనేతథావగమ్యతే॥శుభాంగుణాధికవిషయవిరహకృతచిత్తత్యేనతద్దశయాంఎవసీరాజనాకతవ్యేత్యేవంస్థితాం॥నిమిత్తానిశుభానిభేజిరేనిమిత్తా
 నితద్విషయశుభానిసూచయిత్వాస్వసత్తాంలెభిరేనరంశ్రియాజుప్తమివోపజీవినఃఅధిసోహిలక్షీకటాక్షవద్విషయకించిత్రత్యస్వప్రయోజనంలభంతే॥ఇ
 మానితుసాక్షాల్పక్షీవిషయకించిత్రత్యనిమిత్తస్యామిత్వంలేభిరఇత్యధాః॥తనిశ్లోకి॥ ౧॥ శుభనిమిత్తాన్యేవాహ॥తస్యాఇత్యాదివా॥అరాశంపక్రంకృష్టవిశాల
 శుక్లంమధ్యేకనీలికాయాంకృష్టంసర్వతోవిశాలంశుభ్రంచఅభితామ్రంఅభితస్తామ్రం॥ప్రాంతరక్తమిత్యధాః॥ప్రాంతరక్తేవనేత్రేఇతిపద్మీలీలతాత్॥ ౨॥
 ౩॥గజేంద్రేతి॥ తయోఃసులక్షణవత్తయాప్రసిద్ధయోః॥ఊరుఃవామఇత్యనుషజ్యతే॥సుజాతఃసుందరః॥ ౪॥ శుభమితి॥ శిఖరాగ్రదత్యాఃపృత్తాగ్రదంతయుక్తా
 యాః॥నిశిఖరంనిస్తులంవృత్తమిత్యుత్పలమాలా॥ శిఖరందాడిమఫలబీజమిత్యస్యేనైఘంటికాః॥యద్వాశిఖరాకారాగ్రదంతాయాః॥ అగ్రంతశుద్ధశుభ్రవృష

వీలహుధావిలవ్యసర్వాత్తనారామమనుస్మరంతీ॥ప్రవేపమానాపరిశుష్కవక్త్రానగౌత్తమంపుష్పితమాససాద॥౧౬॥శోకాభితప్తాబహుధావిచిం
 త్యసీతాథవేణ్యుద్గ్రహంగృహీత్వాఉద్బుధ్యవేణ్యుద్గ్రహనేనశీఘ్రమహంగమిష్యామియమస్యమూలమ్॥౧౮॥ఉపస్థితాసామృదుసర్వగాత్రీశాఖాం
 గృహీత్వాధనగస్యతస్య॥౧౮॥తస్యాస్తురామంప్రవిచితయంత్యా॥రామానుజంస్వంచకులంశుభాంగ్యాః॥శోకానిమిత్తానితథాబహూనిదైర్యా
 జితానిప్రవరాణిలోకే॥ప్రాదుర్నిమిత్తానితథాబహువుఃపురాపిసిద్ధాన్యపలక్షీతాని॥౨౦॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టావింశశ్లోకః॥*****

తథాగతాంతాంవ్యధితామనిందితాంవ్యవేతహమాంపరిదీనమానసామ్శుభాంనిమిత్తానిశుభానిభేజిరేనరంశ్రియాజుప్తమివోపజీవినః॥ ౧॥త
 స్యాశుభంవామమరాశపక్షరాజీవృతంశుక్లవిశాలకృష్టమ్॥ప్రాస్పందతైకంనయనంసుకేశ్యామీనాహతంపద్మమివాభితామ్రమ్॥౨॥భుజశ్చచా
 ర్వంచితపీనవృత్తఃపరాభ్యంకాళోగరుచందనాహః॥అనుత్తమేనాఘృషితఃప్రియేణచిరేణవామస్సమవేపతాశు॥౩॥గజేంద్రహస్తప్రతిమశ్చపీన
 స్తయోద్వయోస్సంహతయోస్సుజాతః॥ప్రస్పందమానఃపునరూరురస్యారామంపురస్తాత్స్థితమాచచత్సే॥౪॥ శుభంపునహేమసమానవణ

కృత్వా-యమస్యమూలంగమిష్యామీతి-నగస్యశాఖాంగృహీత్వాఉపస్థితాఅపస్థితేతిసంబంధః॥౧౮॥తస్యాఇతిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం॥ శోకానిమిత్తానిశుభసూ
 చకానీత్యధాః॥దైర్యాజితానిఅజితదైర్యాణి॥దైర్యసంపాదకానీత్యధాః॥పురాపిసిద్ధాన్యపలక్షీతానిపూర్వమపిఫలవ్యాప్తత్వేనదృష్టాని॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరథీధావిరచి
 తాయాం శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం- అష్టావింశశ్లోకః॥*****
 తి॥తథేతిఉపసేవినఃసేవకాఃతఇవ॥౧॥తస్యాఇతి॥అరాళానాంపక్రాంతంపక్షుణాలక్షిరోష్ణాంరాజ్యావజ్ఞాన్యకృతం॥పక్షుత్సాక్షిలోమ్మికింజల్క-ఇత్యుపరః॥ - పక్రం
 కృష్టవిశాలశుక్లంమధ్యేకృష్టంసర్వతోవిశాలంశుక్లంచఅభితస్తామ్రంఅభితస్తామ్రం॥ప్రాంతరక్తమిత్యధాః॥౩॥గజేంద్రేతి॥ద్వయోమఃధ్యేఊరుః- వామ ఇత్యను

పరాహిత్యే తిదంతస్యదత్రాదేశః వాసవస్త్రం-పరిసంసతవర్షప్రంతత-అడభావఆవః ఊరుకంపాదితిభావః - స్థితాయాఃతిష్ఠంత్యాగ్రితివస్త్రప్రంసనా
 నుగుణావస్థోక్తిః-యద్వావాసస్సృంసనంకాంతాగమననూచకమితిభావః-శిఖరదంతేస్తేసాముద్రికం-స్నిగ్ధాస్సమానుకూపాస్సృప్తఃపజ్జయశ్శిఖరిణశ్శ్లఘ్నః
 దంతాభవంతియాసాంతాసాంపాదేశగత్సర్వమితి || యాసాంశిఖరినాదంతావీఘ్నంజీవంతితాః(స్త్రీ)యగ్రితః||౫||ఎతై రితి||అపరైఃసూర్వోక్తశాకునైః-సంబా
 ధితాసద్యఃకాంతాగమవాతాభవివ్యతీతిబాధితా - వాతాతపక్లాంతంసమ్యగ్వాతాతపసంశోషితం-ప్రణిష్ఠంభూమావదర్శనంగతం-యద్వాప్రణిష్ఠంప్రకరై
 నికృశీభూతం-బీజంవషేణైవప్రతిసంజహుష-బీజస్యప్రహర్షోనామఅంకురాదిభావేనస్థావీభూయబహిర్నిగమః|| ౬|| తస్యాగ్రితి || స్వక్ష్మిబ్రుశోభనాక్షిభూ
 యుక్తం-కేశాఃఅంతేయస్యతత్యే-శాంతం.ఉపరిభాగప్రకీర్ణాళకమిత్యర్థః-సితశుక్లదంప్ర్యంఅత్యంతశుక్లదంతం-ఎకాధేశశబ్దవ్యయప్రయోగౌతిశయజ్ఞాపనా
 య-యధాముద్గమనోజ్ఞగ్రితీ-సీరంధ్రత్వేనసంసక్తశుక్లదంప్ర్యమితివార్థః-షిజ్ బాధనగ్రిత్యస్తాద్ధాతోర్నిస్తా||౭||సేతి||వ్యవసీతతంద్రీనిరస్తజాఢ్యా-హుషవివృద్ధస
 త్వాహర్షవికసితచిత్తాశుక్లేశుక్లవత్||౮|| గ్రితీశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానేనుందరకాండవ్యాఖ్యానేపకోనత్రింశస్సగః
 హనుమానపీత్యాది || ఏక్రాంతఃపరాక్రమశాలీ-సీతాయా(స్త్రీ)జటాయాశ్చ-సర్వంసర్వవృత్తాంతం-తజనంతజనవచనం||౯|| అవేతుమాణగ్రితి || చింతా-చింత
 యామాసచింతాంచకార||౧౦||యామితి||సర్వవానరాభిలషితోధోమయై కేనబుద్ధిగ్రితీవిస్తీతవా||౧౧||చారేణేతి || ఇదంవత్సవమాణం-తావత్కాస్మైన్యేన||౧౨||
 యుక్తమితి || సమాశ్వాసయితుంయుక్తంన్యాయ్యం||౧౩||అహమితి||అశ్వాసయామివతమానసామీప్యేవతమానవద్యేతిలట||౧౪|| దోషవత్తమపచాయ

మీష ద్రవోద్ధస్తమివామలాత్మైః | వాసస్థితాయాశ్శిఖరాగ్రదత్త్యాఃకించిత్పరిస్రంసతచారుగాత్రాః || ౫ || ఎత్తే నిమిత్తైరపరైశ్చను
భూస్సంబోధితాప్రాగపిసాధుసిద్ధేః | వాతాతపక్లాంతమివప్రణప్తంవపేశాణబీజంప్రతిసంజహషః || ౬ || తస్యాఃపునర్నింబఫలాధరోష్ఠంస్వక్ష్మీభు
కేశాంతమరాళపక్ష్యవక్త్రంబభాసేసితశుక్లదంష్ట్రంరాహూముఖాచ్ఛంద్రభవప్రముత్తః || ౭ || సావీతశోకావ్యవసితతంద్రీశాంతజ్వరాహర్ష
వివృద్ధస్తత్వా | అశోభతార్యావదవేనశుక్లేశీతాంశునారాత్రిరివోదితేన || ౮ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఎకోనత్రింశస్సగః ***

హనుమానపీఠాంతస్సర్వంశుప్రవృత్తతఃసీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చరాక్షసీనాంచతజఃసమ్॥౧॥అవేక్షమాణస్తాందేవీందేవతామివ
నందనేతత్తోబహువిధాంచితాంచితయామాసవానరః॥౨॥యాంకపీనాంసహస్రాణిసుబహూన్యయుతానిచ । దిక్షుసుర్వాసమాగ౯౦తేసే
యమాసాదితామయా॥౩॥చారేణతుసుయ్యుక్తేనశత్రోశ్చక్తిమవేక్షతాగూఢేనచరతాతావదవేక్షితమిదంమయా॥౪॥రాక్షసానాంవిశేషశ్చపురి
చేయసువేక్షితా । రాక్షసాధిపతేరస్యప్రభావోరావణస్యచ॥౫॥య్యుక్తంతస్యాప్రమేయస్యసర్వసత్వదయావతః । సమాశ్వాసయితుంభార్యాంప
తిదర్శనకాంక్షిణీమ్॥౬॥అహమాశ్వాసయామ్యేనాంపూర్ణచంద్రనిభాననామ్ । అదృష్టదుఃఖాందుఃఖాతా౯౦దుఃఖస్యాంతిమగచ్ఛతిమ్॥౭॥య
ద్యవ్యహమిమాందేవీంశోకౌషహతచేతనామ్ । అనాశ్వాస్యగమిష్యామిదోషవద్రహసంభవేత్॥౮॥గతేహిమయితత్రేయంరాజపుత్రీయశస్విని । ప
రిత్రాణమిందంతీజానకీజీవితంత్యజేత్॥౯॥మయాచ సమహాభాషణఃపూర్ణచంద్రనిభాననః । సమాశ్వాసయితుం న్యాయ్యస్సీతాదర్శనలాలసః॥
వజ్యతే॥౧౦॥శుభమితిశిఖరాగ్రదంత్యాఃశిఖరాకారాగ్రదంతయాః । వాసఃపరిప్రంసితపర్యప్రంసతః॥౧౧॥తిహాసునదైఃసమ్యక్సంబంధిభిఃసంవాదిభిరితిపా
తాంతరం॥౧౨॥తస్యాశ్చుతిసితశుక్లదంష్ట్రేగింపంక్షిబద్ధవశదంతమిత్యధః॥౧౩॥సేతివ్యవసితతందీగ్రినిరస్తజాఢ్యాహుషఃవిబుద్ధసత్వాహషేణవికసితచిత్తాసానీతా
వదనైకత్రాణాశోభతశుక్లేశుక్లపక్షే॥౧౪॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపకాఖ్యాయాం-సుందరకాండవా్యాఖ్యాయాం-ఏకౌస
త్రింశస్సగ౯ః*****హనుమానితివిశాంతఃవికతవ్యాపారఃసీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చసర్వంవృత్తాంతమితీశేషః॥౧॥అవేక్షమాణశ్చుతిచింతాంచిత
యామాసచింతాంచకారేత్యధః॥౨॥చారేణేతిఇదంవక్ష్యమాణం॥౪॥తిరాక్షసానాంవిశేషస్తారతమ్యమైశ్వర్యాదికృతంఅస్యరావణస్యప్రభావశ్చవేక్షితః॥
౫॥య్యుక్తమితి॥య్యుక్తంస్వాయ్యం॥౬॥అహమితిఅశ్వాసయామిఅశ్వాసయిష్యామి॥౭॥తిదోషవతాగ్రహహిదోషవత్॥౮॥౯॥మయేతి॥సమాశ్వాసయితుంస్వా

తి-గ-తేహేతి॥మయేతి॥సమాశ్వాసయతుం న్యాయ్యః-సీతాసందేశకథనే నేతి శేషః॥౧౦॥౧౨॥రామ శ్చేతి॥ సీతా బ్రవీద్వచశ్చత్యతైతికరణం ప్రప్తవ్యం॥౧౩॥౧౪॥
యదిచేతి॥ భర్తారంసుగ్రీవం-వ్యధంలనాశ్వాస్యగమనేతదాగమనపర్యంతం దేవ్యాఃప్రాణానవస్థానాదితిభావః॥౧౫॥అంతరమితి॥రాక్షసీనాంఅంతరలవకాశం
విచ్ఛేదంవా-రాక్షస్యసన్నిధానసమయమిత్యర్థః॥౧౬॥అహంత్యితి॥అతితనుఃఅతిసూక్ష్మతనుఃసంస్కృతాంప్రయోగసౌప్తవలక్షణసంసౌరయుక్తాం॥౧౭॥గీర్వాణ
భాషయావ్యవహారేదోషమాహ-యదితి॥౧౮॥అధమానుషభాషయావ్యవహారేవ్యవత్వంనిశ్చింత్యైతి॥అవశ్యమితి॥అత్రవాక్యస్యమానుషత్వంకౌసలదేశవతి-
మనుష్యసంబంధిత్యంవివక్షితంతాదృగ్వాక్యవ్యవహారేదేవరచితత్వాత్॥౧౯॥ఎవంమానుషభాషయావ్యవహారేవ్యవత్వంనిశ్చింత్యసంప్రతితయాపభాషయానేనవా-
నరరూపేణపురస్థిత్యాభిభాషణేదోషాస్తేతివిచారయతి-సేయమితి॥౨౦॥తత ఇతి॥జానమానాజానానా-ముమాగమతః॥౨౧॥౨౨॥గృహ్యైతి॥ప్రశాఖాఃఉ-
పశాఖాః-విపరిధానంతంమామితి శేషః॥౨౩॥౨౪॥తత ఇతి॥ఉద్విగ్నకారిణఃఉద్విగ్నకారిణః॥౨౫॥సంరుద్ధఇతి॥ తైఃపరితఃసంరుద్ధః అతపవరక్షసాంబలం- విధమ-

౧౦॥నిశాచరీణాంప్రత్యక్షమనహం చాపిభాషణమ్కథన్ముఖిలుకతావ్యమిదంకృత్యగతోహ్యహమ్॥౧౧॥అనేనరాత్రిశేషేణయదినాశ్వాస్యతే-
మయాసర్వధానాస్తీసందేశఃపరిత్యక్త్యతీజీవితమ్॥౧౨॥రామశ్చయదివృచ్ఛేన్మాంకింమాంసీతాబ్రవీద్వచః । కిమహంతంప్రతిబ్రూయామసం-
భాష్యసుమధ్యమామ్॥౧౩॥సీతాసందేశరహితంమామితత్త్వరయాగతమ్నిద౯హ౯దపికాకుత్స్థఃక్రుద్ధస్తీవేణచతుషా॥౧౪॥యదిచోద్యోజ-
యిష్యామిభూతాఽరంరామకారణాత్ ।వ్యర్థమాగమనంతస్యసనైస్యస్యభవిష్యతి॥౧౫॥అంతరంత్యహమాసాద్యరాక్షసీనామహస్థితః । శనైరాశ్వా-
సయిష్యామిసంతాపబహుళామిమామ్॥౧౬॥అహంస్వతీతనుశ్చైవవానరశ్చవిశేషతః । వాచంచోదాహరిష్యామిమానుషీమిహసంస్కృతామ్॥
౧౭॥యదివాచంప్రదాస్యామిద్విజౌతిరివసంస్కృతామ్ । రావణంమన్యమానామాంసీతాభీతాభవిష్యతి* వానరస్యవిశేషేణకథంస్యాదభిభాష-
ణమ్॥౧౮॥అవశ్యమేవవక్తవ్యంమానుషంవాక్యమదావత్*మయాసాంత్యయితుంశక్యానాన్యధేయమనిందితా॥౧౯॥స్థేయమాలోక్యమేరూపం
జానకీభాషితంతథా*రత్నోభిస్త్రాస్తాపూర్వంధూయస్త్రాసంగమిష్యతి॥౨౦॥తతోజాతపరిత్రాసాశబ్దంకుర్యాన్తనస్వీనీ* జానమానావిశాలా-
క్షీరావణంకామరూపిణమ్॥౨౧॥సీతయాచక్యతేశజ్జేసహసారాక్షసీగణః*నానాప్రహరణోమోరస్సమేయాదంతకౌపమః॥౨౨॥తతోమాం-
సంపరిక్షిప్యసర్వతోవికృతాననాః* వధేచక్రహణేనైవకుర్యుర్యత్నంయథాబలమ్॥౨౩॥గృహ్యశాఖాఃప్రశాఖాశ్చసంధాంకోప్తమశా-
ఖినామ్* దృష్ట్వావిపరిధానంతంభవేయర్థయశంకితాః॥౨౪॥మమరూపంచసంప్రత్యవశ్చేవిచరతోమహత్* రాక్షస్యేభయవిత్రస్తాభవేయ-
ర్వికృతాననాః॥౨౫॥తతఃకుర్యుస్సమాహ్వసం రాక్షస్యేరక్షసాపి* రాక్షసేంద్రనియుక్తానాంరాక్షసేంద్రనివేశనే॥౨౬॥తేశులశక్తివి-
స్త్రింశవివిధాయుధపాణయః* ఆపతేయర్విమదేస్తేవేగేనోద్విగ్నకారిణః॥౨౭॥సంరుద్ధస్తైస్తుపరితోవిధమన్రక్షసాంబలమ్* శక్తుయా-

య్యఃసీతాసందేశకథనే నేతి శేషః॥౧౦॥తిసీతాసమాశ్వాసనంచకప్తమిత్యాహ । నిశాచరీణామితి । తాసాంప్రత్యక్షసీతయా అభిభాషణమయ్యుక్తంఅయోగ్యం-
అత ఇదంకార్యంకథంకతావ్యమిత్యేవంకృత్యగతోహమస్మి॥౧౧॥తికాలవిలంబశ్చఅశ్వాసనస్యాయుక్త ఇత్యాహఅనే నేతి॥౧౨॥రామ శ్చేతి॥సీతాశేషబ్రవీద్యత్యై-
తికరణంప్రప్తవ్యం॥౧౩॥యదిచేతి॥భర్తారంసుగ్రీవమద్యోజయిష్యామిఉద్యోగంకరిష్యామితస్యసుగ్రీవస్యాగమనంవ్యర్థంతదాగమనపర్యంతం దేవ్యాఃప్రాణానవ-
స్థానాదితిభావః॥౧౪॥అంతరమితి॥అంతరమవకాశంతాసామనవధానసమయమిత్యర్థః॥౧౫॥అహమితి॥అతితనుఃసూక్ష్మః-సంస్కృతాంగీర్వాణ-
భాషయావ్యవహారేదోషమాశంక్యమానుషభాషయైవవ్యవహారేవ్యవమితినిశ్చింత్యైతి॥యదివాచమిత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥౧౯॥మానుషభాషయాసంభాషణేదోషా-
స్తేతివిచారయతి॥సేయమితి॥రూపంవానరరూపం-భాషితంమనుష్యరూపేణభాషితంచ॥౨౧॥తత ఇతి॥జానమానామన్వానాశబ్దంతరవంకుర్యాత్॥౨౩॥గృ-
హ్యైతి॥ప్రశాఖాఃఉపశాఖాః॥౨౪॥తత ఇతి॥ఉద్విగ్నకారిణఃఉద్విగ్నకారిణః॥౨౫॥మామితి॥మాంవాగృహ్యాయుఃమమగ్రహణంభవేద్యది- ఇయంచసీతాలగృహీ-

ప్రహరణ-అహంమహాదధేఃపరంపారంప్రాప్తంనశక్తుయామిత్యన్వయః॥౨౫॥మామితిఅగ్యహితాధాఅవిదితరామసందేశాగ్ధా॥౨౬॥౩౦౫॥ఉద్దేశ
 ఇతి॥ ఉద్దేశేప్రదేశేనప్రమాణేఅన్యప్రమాణేఉక్తవిశేషణఉద్దేశేనసతిత్యన్వయః॥౩౦౫॥విశస్తేవేతి॥సహాయవసాహాయ్యఃతం-కార్యసాధనేసీతాదర్శనని
 వేదనలక్షణకార్యసాధనే॥౩౦౫॥విమృశన్నితి॥యోలంఘయేతతంనవశ్యామిత్యన్వయః॥౩౦౫॥౩౦౫॥అసత్యానీతి॥అసత్యానిఅనిశ్చితజయాపజయాని-క్షేత్రస్తుభూ
 యానితిభాషణంతోనైతన్నమనుతమిన్యాహ-సంశయఇతి-సంశయఃసంశయితాధాః-సచసంగ్రామః-అధాపితధాకరణేసపవకార్యహంతాబుద్ధిహీనానిందా
 భాజనంచేత్యాశయేనాహ-కశ్చేతి-ప్రాజ్ఞఃకఃసంసంశయంకార్యం-నిస్సంశయంనిర్విచారం-కుర్యాత్॥౩౦౫॥ప్రాణత్యాగశ్చేతి॥అనభిభాషణరామసందేశానివే
 దనే-ఎవదోషఃపూర్వోక్తసీతాసంత్రాసాకోశతన్నిమిత్రరాక్షసాగమనాదిః-సీతాభిభాషణేవానరరూపేణపురస్థిత్యాభిభాషణే॥౩౦౫॥భూతాశ్చేతి॥భూ
 తాశ్చాగ్ధాఃనిష్పన్నాగ్ధాః-విక్లబంఅవివేకినం-దూతమాసాద్యదేశకాలవిరోధితాస్సంతఃసూర్యోదయేతమాయధావినశ్యతితథావినశ్యంతిసంబంధః॥౩౦౫॥అర్థే
 తి॥అత్రవిక్లబందూతమాసాద్యేత్యనుషజ్యతే-అధానధాంతరేకార్యకార్యవిషయేనిశ్చితాపిస్వామినాసచివైస్సహనిశ్చితాపిబుద్ధిఃవిక్లబందూతమాసాద్యన
 శోభతే-అకించిత్-రాభవతిత్యర్థః-ఎతదేవోపపాదయతి-మాతయంతీతి॥౩౦౫॥ప్రాగుక్తాదూతదోషాస్సస్వస్తియధానన్యస్తథాకతవ్యమిత్యాహ-నవినశ్యేదతి॥
 కార్యంస్వామికార్యం-కథంకేనప్రకారేణ-నవినశ్యేత్-వైక్లబ్యంబుద్ధిహీనతామమకథంనభవేత్-సముద్రలంఘనంకథంనవృధాభవేత్-తథాకతవ్యమితీశేషః॥
 ౩౦౫॥కథమితి॥అధసీతేత్యధాహార్యం-హనుమామేవాక్యంసీతాకథంకేనప్రకారేణశృణుయాత్-ధంనోద్విజేతేతివిచార్య-మతిమాప్రశస్తమతిః-మతంత

న్నతుసంపాప్రప్తంపరంపారంమహాదధేః॥౨౫॥మాంవాగ్యుష్ణాయురాప్లుత్యబహవశీన్రుకారిణః*స్వాదియంచాగృహీతాధామమచగ్ర
 హణంభవేత్॥౨౬॥హింసాభిరుచయోహింస్యురిమాంవాజనకాత్మజామ్*విపన్నంస్వాత్తతఃకార్యంరామసుగ్రీవయోరిదమ్॥౩౦౫॥ఉద్దేశేనప్ర
 మాణేన్ప్రీత్యాక్షుప్తైఃపరివారితే*సాగరేణపరిక్షిప్తైగుప్తైవనతిజానకీ॥౩౦౫॥విశస్తేవాగృహీతేవారత్నోభిషయిసంయుగే*నాన్యంపశ్యామి
 రామస్యసాహాయ్యంకార్యసాధనే॥౩౦౫॥విమృశంశ్చనవశ్యామియోహతేమయివానరః*శతయోజనవిస్తీర్ణంలంఘయేతమాహూదధిమ్॥౩౦౫॥
 కామంహంతుంసమధోన్మీసహస్రాణ్యపిరక్షసామ్*నతుశత్యామిసంప్రాప్తంపరంపారంమహాదధేః॥౩౦౫॥అసత్యానిచయుద్ధానిసం
 శయోమేనరోపతే*కశ్చనిస్సంశయంకార్యంకుర్యాత్ప్రీత్యాస్సంశయమ్॥౩౦౫॥ప్రాణత్యాగశ్చవైదేశ్యాభవేదనభిభాషణే*ఎవదోషోమ
 హాహిస్యాన్తమసీతాభిభాషణే॥౩౦౫॥భూతాశ్చాధావినశ్యంతిదేశకాలవిరోధితాః*విక్లబందూతమాసాద్యతమస్సుర్యోదయేయధా॥౩౦౫॥
 అధానధాంతరేబుద్ధిర్నిశ్చితాపినశోభతే*ఘాతయంతిహికార్యాణిదూతాఃపండితమానినః॥౩౦౫॥నవినశ్యేత్-ధంకార్యం-వైక్లబ్యంనకథంభ
 వేత్*లంఘనంచసముద్రస్యకథన్నవృధాభవేత్॥౩౦౫॥కథన్నుఖలువాక్యంమెశ్యుయాన్ోద్విజేతవా*ఇతినంచిత్యహనుమాంశ్చకా

తాధాస్యాత్-అవిదితరామవృత్తంతాస్వాదితిసంబంధః॥౩౦౫॥ఉద్దేశఇతి॥ఉద్దేశేప్రదేశేనప్రమాణేఅన్యప్రమాణేఉక్తవిశేషణఉద్దేశేనసతిత్యన్వయః॥౩౦౫॥విశస్తే
 వేదనరూపకార్యకరణే॥౩౦౫॥కామమితి॥పారంప్రాప్తంనశక్తుయామిత్యన్వయః॥౩౦౫॥విశస్తేవేతి॥సహాయవసాహాయ్యఃతం-కార్యసాధనేసీతాదర్శనని
 వేదనలక్షణకార్యసాధనే॥౩౦౫॥విమృశన్నితి॥యోలంఘయేతతంనవశ్యామిత్యన్వయః॥౩౦౫॥౩౦౫॥అసత్యానీతి॥అసత్యానిఅనిశ్చితజయాపజయాని-క్షేత్రస్తుభూ
 యానితిభాషణంతోనైతన్నమనుతమిన్యాహ-సంశయఇతి-సంశయఃసంశయితాధాః-సచసంగ్రామః-అధాపితధాకరణేసపవకార్యహంతాబుద్ధిహీనానిందా
 భాజనంచేత్యాశయేనాహ-కశ్చేతి-ప్రాజ్ఞఃకఃసంసంశయంకార్యం-నిస్సంశయంనిర్విచారం-కుర్యాత్॥౩౦౫॥ప్రాణత్యాగశ్చేతి॥అనభిభాషణరామసందేశానివే
 దనే-ఎవదోషఃపూర్వోక్తసీతాసంత్రాసాకోశతన్నిమిత్రరాక్షసాగమనాదిః-సీతాభిభాషణేవానరరూపేణపురస్థిత్యాభిభాషణే॥౩౦౫॥భూతాశ్చేతి॥భూ
 తాశ్చాగ్ధాఃనిష్పన్నాగ్ధాః-విక్లబంఅవివేకినం-దూతమాసాద్యదేశకాలవిరోధితాస్సంతఃసూర్యోదయేతమాయధావినశ్యతితథావినశ్యంతిసంబంధః॥౩౦౫॥అర్థే
 తి॥అత్రవిక్లబందూతమాసాద్యేత్యనుషజ్యతే-అధానధాంతరేకార్యకార్యవిషయేనిశ్చితాపిస్వామినాసచివైస్సహనిశ్చితాపిబుద్ధిః-తత్రవిక్లబందూతమాసాద్యేత్యనుషజ్యతే-
 నశోభతేఅకించిత్-రాభవతిత్యర్థః*ఎతదేవోపపాదయతిసీతా॥౩౦౫॥ప్రాగుక్తాదూతదోషాస్సస్వస్తియధానన్యస్తథాకతవ్యమిత్యాహ-నవినశ్యేదతి॥
 కార్యంస్వామికార్యం-వైక్లబ్యంబుద్ధిహీనతామమకథంనభవేత్-సముద్రస్యలంఘనంకథన్నవృధాభవేత్-తథాకతవ్యమితీశేషః॥౩౦౫॥కథమితి॥అధసీతేత్యధాహార్యం-హనుమా
 మేవాక్యంసీతాకథంకేనప్రకారేణశృణుయాత్-ధంనోద్విజేతేతివిచార్య-మతిమాప్రశస్తమతిః-మతంత

తామలోచితకథావ్యవహారం-చకారనిష్పాదయామాస||౧౪||రామమితి || స్వబంధుంరామమనుకీర్తయత్-అక్షణహేతోర్విరితిహేత్వధేశత్యప్రత్యయః-నై
నాముద్వేజయిష్యామి-ఎనాంమద్రూపదర్శనమంతరేణరామసంకీర్తనేనైవలనుద్విగ్నాంకరిష్యామీత్యర్థః - తద్బంధుగతమానసాంసచాసౌబంధుశ్చ తద్బంధుః
రామఃతద్గతమానసాం||౧౪||౧౫||ఇతి||జగతిపతేరితిద్విద్వాభావఅక్షః-జగాదేతివత్ప్రమాణసాగార్థసంగ్రహః||౧౫||ఇతిశ్రీసౌమిందరాజవిరచితే శ్రీరామా
యణభూషణేశ్వంకారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే త్రింశ స్సర్గః. ***** ఎవమిత్యాది||చింతాచింతయిత్వాచింతాంకృత్యా-కతా
వ్యవర్థంనిశ్చిత్యైత్యర్థః-సంశ్రవేసమ్యక్ శ్రూయతేస్మిన్నితిసంశ్రవఃసమీపం-సమీపేవ్యాజహర-యద్వాపార్యేగేయేచమధురమితిసంశ్రవేత్ప్రవణేమధురం-జ్ఞా
నప్రసరణద్వా రాశ్చంత్రియైభ్యోనిస్సృత్యవిషయాగృహీత్వాతదనంతరంహిరసోజాయతేలోకే-అత్రనతథా-యత్రశబ్దసంగర్హిజాయతేతత్రసోజాయతఇ
త్యతిశయోక్తిః-మధురంజ్ఞానమపితద్వారానజనకం-వాక్యం-పూర్వావరనిరూపణంవినాస్వయంరసజనకం-వైదేహ్యఃవైదేహీనిమిత్తం-కులానురోధేనదేహీ
నిస్సృహాయాఃదేహమపితద్వారసావహత్యముచ్యతే || ౧ || రాజేత్యాది || పితరణిచక్రమాదిజనితత్వేనకీర్తయశసోర్ధేదోవగంతవ్యఃపాధివవ్యంజనైఃరాజలక్ష
ణైః||౧||౨||తస్యేతి|| తస్యపితరువనాద్వనంప్రవాజితఃగతఃస్వాధేజిత్||౨||తేనెతి|| మృగయాంపరిధావతామృగయాముద్రిశ్యపరిధావతా-అనెనలీలయాఖరా
దివధన్సూచ్యతే||జనస్థానేతి || జనస్థానవధంజనస్థానరక్షోవధం-అమృతాపహృతాఅమృతాపహృతా-మృగరూపేణమృగసాందర్యేణప్రశస్తమృగేణవాప్ర

రమతిమాన్వతిమ్||౧౪||రామమక్షిప్తకమాణంస్వబంధుమనుకీర్తయత్ * నై నాముద్వేజయిష్యామితద్బంధుగతమానసామ్ || ౧౫ || ఇత్వాకూ
ణాంవరిష్టస్యరామస్యవిదితాత్మనః * శుభానిధిమయైక్తానివచనానిసమవయత్ | శ్రవయిష్యామిసర్వాణిమధురాంప్రబ్రువకగిరమ్ * శ్ర
ద్ధాస్యతియథాహీయంతథాసర్వంసమాదధే||౧౫||ఇతిసంబంధవిధంమహానుభావోజగతిపతేప్రమదామవేత్తమాణః | మధురమితథంజగాదవా
క్యంద్రుమవిటపాంతరమాస్థితోహనూమా || ౧౫ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - త్రింశ స్సర్గః. *****

ఏవంబహువిధాంబింతాచింతయిత్వామహాకపిః | సంశ్రవేమధురంవాక్యంవైదేహ్యవ్యాజహరహ || ౧ || రాజాదశరథోనామరథకుంజరవా
జమా | పుణ్యశీలోమహాకీర్తయిష్యరాసేన్ద్రహాయశాః * రాజషీణాంగుణశ్రేష్ఠస్తవసాచషిభిస్సహః | చక్రవర్తికులేజాతఃపురందరసమో
బలే * అహింసారతిరక్షుదోఽస్మ్యుణీసత్యవరాక్రమః | ముఖ్యశ్చేత్వాకువంశస్యలక్ష్మీవాల్లక్ష్మీవధనః * పాధివవ్యంజనైర్ద్యుక్తఃపురుషఃప్రీ
ధివమృభః | వృధివ్యాచతురంతాయాంవిశ్రుతస్సుఖదస్సుఖి||౨||తస్యపుత్రఃప్రియోజ్యేష్ఠస్తారాధిపనిభాసనః | రామోనామవిశేషజ్ఞశ్రేష్ఠస్స
ర్వధనమృతామ్ * రక్షితాస్వస్యధమఃస్యస్వజనస్యచరక్షితా | రక్షితాజీవలోకస్యధమఃస్యచపరంతపః||౨|| తస్యసత్యాభిసంధస్యవృద్ధస్యవచ
నాత్పితుః | సభార్యస్సహచభాత్రివిరఃప్రవాజితోవనమ్||౨|| తేనతత్రమహారణ్యేమృగయాంపరిధావతా | రాక్షసానిహతాశ్చూరాబహవఃకా
రూపిణః||౨||జనస్థానవధంశ్రుత్వాహతాచఖరనూషణో||౩||తతస్తస్త్వమృతాపహృతాజానకీరావణేనతమవంచయిత్వావనెరామంమృగరూపేణమాయ
యా||౧౪||సమాగమాణస్తాందేవీంరామస్సితామనిదితాం*ఆససాదవనేమిత్రంసుగ్రీవంనామవాసరమ్||౧౫||తతస్సవాలినహత్వారామఃప

యనిశ్చితవానిత్యర్థః||౧౪||తదేవాహ-రామమితి || స్వబంధుంస్వస్యాదేవ్యాఃబంధుంఅనుకీర్తయత్-హేతోశశ్చప్రత్యయః-అనుకీర్తనాద్దేహీః * నెతి||నై నా
ముద్వేజయిష్యామి-మద్రూపదర్శనమంతరేణరామసంకీర్తనేనైవలనుద్విగ్నాంకరిష్యామీత్యర్థః - తద్బంధుగతమానసాంసచాసౌబంధుశ్చ తద్బంధుఃరామఃతంగ
తమానసంయస్యాస్సాత్||౧౫||ఇతి||జగతిపతేదీమాభావఅక్షః-జగాదేతివచనసా||౧౫||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణత్వద్విదిపికా
ఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం త్రింశ స్సర్గః. ***** ఏవమితి||చింతాచింతయిత్వాచింతాంకృత్యా-కతావ్యవర్థంనిశ్చిత్యైత్యర్థః- సం
శ్రవేసంశ్రవణేమధురం- వైదేహ్యఃవైదేహీనిమిత్తం-యద్వాసమ్యక్ శ్రూయతేస్మిన్నితిసంశ్రవఃతస్మిన్సమీపదేశే - యత్తోక్తంసీతేవశృణుయాన్నాన్యైశ్చ
ర్థః||౧|| * పాధివెతి||పాధివవ్యంజనైఃపాధివలక్షణైః||౨||తస్యేతి||సత్యాభిసంధస్యసత్యసంకల్పస్య||౩||వంచయిత్వేతి || మృగరూపేణప్రశస్తమృగరూపేణ||

రపురంజయః * ప్రాయచ్ఛతఃపిరాజ్యంతత్సగ్రీవాయమహాబలః॥౧౨॥ సగ్రీవేణాపిసందిష్టాహరయః కామరూపిణః * దిత్యుసర్వాసతాండే
పీఠవిజన్వంతిహ స్రవశః॥౧౩॥అహంసంపాతివచనాచ్ఛతయోజనమాయతమ్ * అస్యాహేతోర్విశాలాత్యౌస్సగరంవేగవాక్ఫుటే॥౧౪॥య
ధారూపాయధావణాంయధాలక్ష్మీంచనిష్ఠితామ్ * అశ్రౌషంరాఘవస్యాహంసేయమాసాదితామయా॥౧౫॥విరరామైవముక్త్యాసౌవా
చంవానరపుంగవః * జానకీచాపితచ్చుత్వావిస్తయంపరమంగతా॥౧౬॥తతస్సావక్రకేశాంతాసుకేశీకేశసంవృతమ్ * ఉన్నవ్యవదనంభీరుశ్చిం
శుపావృక్షమైక్షత॥౧౭॥నిశమ్యసీతావచనంకవేచ్ఛదిశశ్చసర్వాఃప్రదిశశ్చవీక్ష్య |స్వయంప్రహషణంపరమంజగామసర్వాత్తనారామమనుస్త్వ
రంతీ॥౧౮॥సాతిర్యగూర్ధ్వంచతథావృధస్తాన్నిరీక్షమాణాతమచింత్యబుద్ధిమ్ |దదశకపింగాధిపతేరమాత్వంవాతాత్మజంసూర్యమివోదయస్థమ్॥

తతశ్చాఖాంతరేలీనంద్యప్త్యచలితమానసా । వేష్టితాజుఁనవస్త్రింతంపిద్యుత్సంఘాతసింగళమ్ * సాదదళఁకపింతత్రప్రత్రితంప్రియవాదానమ్ ।
పుల్లాశోకూత్సరాభాసంతప్తచామీకరేక్షణమ్ ॥ ౨ ॥ మైథిలీచింతయామాసవిస్తయంపరమంగతా ॥ ౨౪ ॥ అహూభీమమిదంగూపంవానరస్యదు
రాసదమ్ * దుర్నిరీక్షమితిజ్ఞాత్వాపునరేవముమోహసా ॥ ౩ ॥ విలపపభ్యశంసీతాకరుణంభయమోహితా * రామరామేతిదుఃఖాతాఽత్మణేతిచ
భామినీ ॥ ౪ ॥ దురోదబహుధాసీతామందంమందస్యరాసతీ ॥ ౫ ॥ సాతంద్యప్త్యహరిశ్రేష్ఠంపిభీతవచుపభీతమ్ । మైథిలీచింతయామాసస్వప్నీయమి
తిభామినీ ॥ ౬ ॥ సాపీక్షమాణాపుష్పభుగ్నవక్త్రశాఖావ్యగేందస్యయథోక్తకారిమ్ । దదళఁకపింగాధిపతేరమాత్యంవాతాతజంబుదిమతాంవరిషం

గరిష్ఠాయ ధేతి॥ యథా రూపాం యాద్య గ్రూపాం-యథా వణాం-యాద్య శవణాం-యథా లక్ష్మీం-యాద్య శలక్ష్మీకాం-రాఘవస్య రాఘవాత్ అశ్రౌషం- నిర్నితం నూ
నం-సేయ మాసాదితే త్యర్థః॥ ౧౯॥ ఇతి శ్రీమహేశ్వర తత్త్వ విరచితాయాం శ్రీరామాయణ తత్త్వ పీఠికాఖ్యాయాం సుందరకాండ వ్యాఖ్యానాయాం ఏక త్రింశ స్సర్గః **
తత ఇతి॥ వలిత మానసా అభూదితి శేషః-వెష్టితాజ్ఞానపశ్చ్రుతం సంవేష్టితధవశేషపశ్చ్రుతస్వరూపం-యాద్యా వెష్టితం అజ్ఞానం ధవశేషపశ్చ్రుతం యస్య సః-వెష్టితాజ్ఞానప
శ్చ్రుతం॥ ౧॥ సేతి॥ దదర్శ-విశేషతోదద శేష త్యర్థః॥ ౨॥ సేతి॥ వీక్షమాణా ఇదం వాక్యం రాక్షస్యః శ్రుతవత్సః కిమితి శంకయా పరితో వీక్షమాణే త్యర్థః- శాఖావ్యగేంద్ర

జ్ఞాకరం॥౨॥సాతమితి॥ విసంజ్ఞామూర్ఛితాగతానుకల్పామృతప్రాయాభవశబ్దోవాక్యాలంకారే-విరేణసంజ్ఞాంప్రతిభభ్య-కాలేనైవప్రబుధకేసప్రబుధవత్త్వద్వః
వికృతవానరవేషదర్శనేనమూర్ఛితాపునఃకాలేనప్రబుధైత్యర్థః॥౧౨॥స్వప్నైతిస్వప్నైస్వప్నస్థానే-స్వప్నేవానరదర్శనంబంధువినాశకరమితిభావః॥౧౩॥ఎవందర్శ
నస్యస్వప్నత్వంసంభావ్యపునర్యాధాక్యమాహ-స్వప్నోపేతి॥ స్వప్నాభావేహేతుమాహ-సహిమేస్తీనిదేతి-నిద్రాభావేహేతుశ్చోకేనేత్యాది-ఎవంప్రతిబంధకే
ననిద్రాభావముక్త్యాసుఖరూపహేత్వభావాచ్చననిద్రేత్యాహ-సుఖంహేతి-ఇందుపూర్ణప్రతిమానసేనపూర్ణేందుప్రతిమానసేన॥౧౦॥రామేతి॥ సదైవబుద్ధ్యావి
చింత్యతమేవరామమేవవాచాబ్రువతీతస్యానురూపాంచితసస్యభివందనస్యానురూపాంకధాంతదాశ్యోమితమర్థంకధార్థమేవప్రవశ్యామి-ఎవంఉక్తప్రకా
రేణజానామీత్యన్వయః తదర్థమితిహారేయమర్థః-తస్యానురూపాంరామకీర్తనస్యానురూపాం-తదర్థాంసరామోర్ధోభిధేయోయస్యాతా॥౧౧॥ఉక్తిమ
ర్థంవివృణోతి-అహంహేతి॥౧౨॥మనోరథఇతి॥ప్రథమంభదంరామనామకథయితృదర్శనంమమోరధఃఅభిలాషమాత్రమితిచింతయామి-తదాపతదాచింతాయాం
సత్త్వామపి-బుద్ధ్యావితర్క-యామిమమోరధోనభవతీతిచిచారయామి-కింకారణమితిచేత్తస్యమమోరధస్యరూపంనాస్తీ-అయంచానరస్తువ్యక్తిరూపశ్చమాం
వదతిచ-తస్మాత్సనోరధోనభవేదేవైత్యర్థః॥౧౩॥అనెనోక్తంసత్యమస్తితిదేవతాఃప్రార్థయతేనమగ్నితాశనాయచలగ్నయచ॥రా॥నమోస్త్యైతి॥ఘృతాశ
నాయచెతినవ్యక్తలగ్నధావృత్తభంగస్సాన్యతీతి॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవీరచిత్రేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంకారతలకాఖ్యానెసుందరకాండవ్యాఖ్యానద్వాత్రింశస్సర్గః
సోవతీర్యత్యాది॥సఃరాక్షసీషుపస్తాసులద్దావసరభిత్వర్థః-కృపణఃసీతాదౌస్థ్యదర్శనెదీనః-జానన్మపివైదేహ్యోవవాచయితుమబ్రవీత్ * ౨౩॥కిమర్థమితి॥

౨॥సాతంసమిత్యైవభ్యశంపసంజ్ఞాగతానుకల్పేవబభూవసీతా॥విరేణసంజ్ఞాంప్రతిభభ్యభూయోవిచింతయామాసవిశాలనేతా॥౧౨॥స్వప్నేను
యాయంవికృతబద్ధృష్టశ్శామ్నగశ్శాస్త్రగణైర్విపిధః॥స్వప్నస్తురామాయసలక్షణాయతదాపతుమేజనకస్యరాజ్ఞః॥౧౩॥స్వప్నోపినాయంన
హిమేస్తీనిద్రాశోకేనదుఃఖానపపీడితాయాః॥సుఖంహిమేనాస్తియతోస్తీహీనాతేనేందుపూర్ణాప్రతిమానసేన॥౧౦॥రామేతిరామేతిసదైవబు
ద్ధ్యావిచింత్యవాచాబ్రువతీతమేవ॥తస్యానురూపాంకధాంతమర్థమేవంప్రవశ్యామితదాశ్యోమి॥౧౧॥అహంహితస్యాద్యమమోభవేనసంపి
డితాతద్గతసర్వభావా॥విచింతయంతీసతతంతమేవతదైవప్రవశ్యామితదాశ్యోమి॥౧౨॥మమోరధస్సాన్యదిచింతయామితదాపిబుద్ధ్యాచపిత
కయామి॥కింకారణంతస్యహివాస్తీరూపంసువ్యక్తిరూపశ్చవదత్యయంమామ్॥౧౩॥నమోస్తువాచస్పతయేసవజ్ఞిణస్వయంభువేనైవపలుతాశ
నాయచ॥అనేననోక్తంయదిదంమమగ్రతోవనాకసాతచ్చతదాస్తునాన్యథా॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండేద్వాత్రింశస్సర్గః-*****

సోవతీర్యద్రుమాత్తస్మాద్విద్రుమప్రతిమానః॥వినీతవేషఃకృపణఃప్రణీవతోర్వపస్పృత్యచ * తామబ్రవీన్నహోతేజాహనూమాన్సారుతాన్వజః॥శిర
స్యంజలిమాధాయసీతాంమధురయాగిరా॥౧౨॥కానుపర్తుపలాశాక్షిప్తకాశేయవాసిని॥ద్రుమస్యశాఖామాలంబ్యతిక్రసితృమనిందితే॥౩॥కిమర్థం

స్యసుగ్రీవస్య-యథోక్తకారంజ్ఞాకరం॥౧౨॥స్వప్నైతి॥ఇందుపూర్ణప్రతిమానసేనపూర్ణేందుప్రతిమానసేన॥౧౦॥రామేతి॥ రామేతిసదైవబుద్ధ్యావిచింత్య-తమే
వరామమేవవాచాబ్రువతీ-తస్యానురూపాంచితసస్యభివందనస్యచలనురూపాంకధాంతదాశ్యోమితమర్థంకధార్థంప్రవశ్యామి-ఎతదుక్తప్రకారేణైవజా
నామీతియోజనా॥౧౧॥ఉక్తమర్థంవివృణోతి-మమోరధస్సాన్యదితి॥బుద్ధ్యాచింతయామి-తదావితర్క-యామిమమోరధోనభవతీతిచిచారయామి-కింకారణమితిచే
త్తస్యమనోరధస్యరూపంనాస్తితేప్రాప్యతేనేతిరూపంప్రాప్యకంనాస్తీ-కుటిలయంచానరఃసువ్యక్తిరూపశ్చమాంవదతిచ-తస్మాత్సనోరధోనభవత్యేవే
త్యర్థః॥౧౩॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిభక్తవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణశత్యదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - ద్వాత్రింశస్సర్గః. *****
సగ్నితి॥కృపణఃదీనః-సీతాదైవ్యాత్స్వయంకృపణభిత్వర్థః-అత్రరాక్షసీనానిద్రాజాడాత్-త్రిజటాస్వప్నశ్రవణజన్యభయానంతరమాత్తత్రాణాయసీతైకశ
రణత్యేనోపేక్షణాచ్చ-సీతాహనుమతోదయమప్రత్యూహస్సల్లావభిత్వనుసంధేయం-అస్యాధాన్యఅప్తవంశాశసగో-అంగనాగ్రహనుమతైవ-తతస్తాస్సహితా
స్సర్వాభిత్వాదినావత్కృమాణత్వాదితి॥౨॥అథలింగైరేవసీతేనిశ్చిత్యాపి-తయైవవాచయితుమజానన్మిన్నపృచ్ఛ-కాన్విత్వాదినా-ఇయంత్యంకాసి॥౩॥నురాణామి

౧౦౫॥ తస్మిన్నితి॥సంభ్రయమాణే సంభారాణాంసంపాదయతి సతి-రాఘవస్యాభిషేచనే రామాభిషేకనిమిత్తం-దేవీమహిషీ॥౧౦౫॥సపిదేయమితి॥ భుజ్యత ఇతి॥
జనంబాద్యం వేయంచ-రామోయద్యభిషిచ్యతే తదామమ సంబంధియత్ భూజనంతన్నపిదేయంనఖాదేయం-ఏషఃఅయమభిషేకః-జీవితస్యాంతశ్చ॥ ౧౦౫॥ య త్తది
తి॥తత్సూర్యోక్తం-యద్వరదానరూపంవాక్యంతన్నవితథంకార్యంచే త్తదారామోవనంగచ్ఛతు॥ ౧౦౬॥ స ఇతి॥ దేవ్యాస్సంబంధిస్వకృతంవరదానంప్రృత్వాకైకే
యాఃవచనంశ్రుత్వాము మోహా॥౧౦౭॥స ఇతి॥అభిషేకాత్పరంప్రియం-పితుర్వచనంవివాసయాచ నారూపం-పూర్వంమనసాఅసాద్యఅంగీకృత్య- అధవాచాప్రతి
గృహీతవాణ్-మనఃపూర్వకమంగీకృతవానిత్యర్థః॥౧౦౮॥స ఇతి॥ఉత్తరీయాణివాసాంసి-జననై వ్యకాసల్యమై మాంసమాదిశత్ తన్నికటేత్వయాస్థాతవ్యమిత్వ
క్తవానిత్యర్థః ॥ ౧౦౯ ॥ సాహమితి ॥ అగ్రతఃప్రస్థానెహేతుమాహ- సహీతి॥ ౧౧౦ ॥ ప్రాగేవేతి॥ ప్రాగేవ - యద్యపిరామానంతరమేవలక్ష్యణేనప్రముచీ
రాదిస్వీకారః - తథాపితస్యత్వరాతిశయవ్యంజనాయతథోక్తిః - మహాభాగః అహంసర్వంకరిష్యామితి ప్రతిజ్ఞానుసారేణసర్వవిధకైంకర్యకరణాచితాభిషేకవి
ఘ్నహేతుభాగ్యసంపన్నః-సామితిఃసృష్టస్తవనవాసాయేత్వక్తవత్యాఃగర్భేసంజాతః- మిత్రనందనఃసలక్ష్యణస్సర్వవిధకైంకర్యకరణాచితాభిషేకవి
నీయః పూర్వజస్యేత్యాది-రామకైంకర్యానురూపత్వేనద్రుమచీరాదీనామలంకరణత్వమిత్యర్థః॥౧౧౧॥ తేవయమితి ॥ పురాదృష్టంపూర్వమదృష్టం-అత్రగంభీర
శబ్దేనదుష్ప్రవేశత్వందర్శనశబ్దేనస్వరూపమపువ్యతే॥౧౧౨॥౩౦౫॥ ద్వావితి॥ద్వామాసాద్విమాసరూపఃకాలః మేజీవితానుగ్రహఃజీవితానుగ్రహకః- జీవితధార
ణానుకూలఃకృతః-త్యత్యైమి-స్వయమేవేతిభావః॥౩౦౫॥ఇతిశ్రీ గౌపిందరాజవరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానె సుందరకాండవ్యాఖ్యానే త్ర
యస్త్రింశస్సర్గాః. ***** తస్మాదృత్యాది॥దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాఃఉత్తరోత్తరందుఃఖం ప్రాప్తాయాః॥౧॥అహమితి॥తవదూతఃత్వాంప్రతి

తస్మిన్సంభ్రయమాణేతు రాఘవస్యాభిషేచనే * కైకేయీనామభిషేకారందేవీవచనమబ్రవీత్॥౧౦౫॥సపిదేయంనఖాదేయంప్రత్యహంమమభోజ
నమ్ * ఎషమేజీవితస్యాంతోరామోయద్యభిషిచ్యతే॥౧౦౫॥ య త్తదుక్తంత్వయావాక్యంప్రిత్యాసృతపిసత్తమ * తచ్చేన్నవితథంకార్యంవనంగ
చ్ఛతురాఘవః॥౧౦౬॥సరాజాసత్యవాగ్దేవ్యావరదానమనుష్ఠరక * ముమోహవచనంశ్రుత్వాకైకేయాఃకూరమప్రియమ్ ॥౧౦౭॥తతస్తుస్థవి
రోరాజాసత్యేధమేవవ్యవస్థితః * జ్యేష్ఠంయశస్సిసంపుత్రంరుదనాజ్యమయూచత॥౧౦౮॥ సపితుర్వచనంశ్రీమానవిషేకాత్పరంప్రియమ్ * మన
సాపూర్వమాసాద్యవాచాప్రతిగృహీతవాణ్॥౧౦౯॥దద్యాన్నప్రతిగృహీయాన్నబ్రూయాత్-చిదప్రియమ్ * అపిజీవితహేతోవాణ్-రామస్స
త్యపరాక్రమః॥౧౧౦॥సవిహాయోత్తరీయాణిమహాహాణిమహాయశః * విసృజ్యమనసారాజ్యంజననైమాంసమాదిశత్॥౧౧౧॥సాహంతస్యా
గ్రతస్తూర్ణంప్రస్థితావనచారిణీ * సహిమేతేనహీనాయావాసస్స్వగేపిరోచతే॥౧౧౨॥ప్రాగేవతుమహాభాగస్సామితిమిత్రనందనః* పూ
ర్వజస్యానుయాత్రాధేయద్రుమచీరైరలంకృతః॥౧౧౩॥తేవయంభతు-రాదేశంబహుమాన్యదృఢవ్రతాః * ప్రవిష్టాఃస్త పురాదృష్టంవనంగంభీర
దర్శనమ్॥౧౧౪॥వసతోదండకారణ్యేతస్యాహమమితోజనః * రక్షసాపహృతాభార్యారావణేనదురాత్మనా॥౩౦౫॥ద్వామాసాతేనమేకాలోజీవితా
నుగ్రహఃకృతః * ఊర్ధ్వంధ్వాభ్యాంతుమాసాభ్యాంతతస్త్వత్యైమిజీవితమ్॥౩౦౫॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గాః *****

తస్మాస్తద్వచనంశ్రుత్వాహనుమాన్స్తరియూదవః ! దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాస్సాంత్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అహంరామస్యసందేశా
ద్దేవిదూతస్తవగతః । వైదేహీకుశలీరామస్తాన్వంచకౌశలమబ్రవీత్ ॥౧॥యోబ్రాహ్మనుస్త్రుంవేదాంశ్చవేదవేదవిదాంవరః । సత్వాచాశరధీ
యమితి॥నుమభూజనమిత్యత్రప్రథమాధేవస్తీ॥౧౦౫॥యదితి॥వాక్యంతద్దుక్తంసర్వంకరిష్యామితిశపథపూర్వకముక్తమిత్యర్థః॥ ౧౦౬ ॥స ఇతి॥ఉత్తరీయాణివా
సాంసీత్యర్థః॥౧౦౭॥తేవయమితి॥పురాఅన్యదృష్టమితిచ్ఛేదః॥౩౦౫॥ద్వావితి॥జీవితానుగ్రహఃజీవితాభ్యనుజ్ఞా-త్యత్యైమిజీవితంరావణేత్యాదిశేషతేదిభావః॥౩౦౫॥ **
***** ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధారిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం-త్రయస్త్రింశస్సర్గాః *****
తస్మాదృతి॥దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాః సంతతదుఃఖాభిభూతాయాశ్చిత్యర్థః॥౧॥అహమితి॥తవగతః-సమీపమితిశేషః॥౧॥తి॥బ్రాహ్మనుస్త్రుంయోవేద- అనేధ

ప్రేషితోహతః॥౨॥యశ్చితివేదవేత్తి-వేదవిదాంవేదాధజ్ఞానవతా॥౪॥సేతి॥ప్రీతిసంహృష్టసర్వాంగీప్రీత్యాపులకితసర్వాంగీ॥౫॥దుఃఖబాహుఃశ్రేష్ఠిరామద
ర్శనప్రత్యాశయాకృచ్ఛేఃజీవంత్యాదేవ్యాదేవనఫలస్వలబ్ధత్వాత్తత్సంవాదినీంగాధాంస్తాతి-కల్యాణీతి॥కల్యాణీసత్యాగ్రా-మాప్రతిభాతిమాంప్రతిభాతి-వ
వేశతాదపిశ్యంతేఇతికరణంబౌధ్యం॥౬॥తయేతి॥తయాసీతయా-తిస్త్రికామానుమతివిషయే-అద్భుతాప్రీతిరుత్పదితా-వరస్పరేణత్యాదికంవత్సమాణస్యసగ్రస్య
సంగ్రహః॥౭॥తస్యాశ్చితి॥ఉపచక్రమేగంతుమితిశేషః॥ప్రాపేతివాదః॥౧౧॥యథాయథేతి॥రావణంపరిశంకతే-రామకుశలకథనసంజాతరావణమాయాస్థర
ణాపునశ్శక్తివత్త్యధః॥౧౨॥అహూతితి॥మేమయాఅస్యపురతఃయత్క-ధితంతత్దుష్కృతంఅనుచితంకృతం-ఇదంఅనాలోచ్యకథనంధిక్-అహూతితి॥ఘోషే-
భేదహేతుమాహ-రూపాంతరమితి-వతతేతిశేషః॥౧౩॥తామశోకస్యేతి॥యద్యపిపూర్వంశంశుపాశాభావంబంధముక్తం-తథాపిశిశుపాశాభావశోకసంపలి
తేతికవిద్భింశువేత్తువ్యతేకవిదశోకఇతి-అతోనకశ్చిద్దోషః॥౧౪॥హనుమానితి॥భయవిత్రస్తాభయహేతునావిత్రస్తా॥౧౫॥మామయామితి॥మాయావీగ్యతవి
వమాయావా-అస్మయామేధాప్రజౌవిరితివిప్రత్యయః-ఇదానీంమాయాంప్రపిప్టేఅశ్రితః-స్వయంరావణస్సకామసంతాపముత్పాదయసీతియదిఉత్పా
దయసీతియత్-తత్సంతాపోత్పాదనం-తేనశోభనంతవాప్యభీష్టవిరహసంతాపాభవివ్యతీత్యర్థః॥౧౬॥హనుమంతంరావణమాశంక్యతజ్జనితమనఃప్రసాదమాలోచ్య

రామోదేవికాశలముబ్రవీత్॥౧౭॥లక్ష్మణశ్చమహాతేజాభతు-నైనుచరఃప్రియః॥కృతవాన్యోకసంతప్రశ్నిరసాతేభివాదనమ్॥౧౮॥సాతయోకుశలం
దేవీనిశమ్యనరసింహయోః॥ప్రీతిసంహృష్టసర్వాంగీహనుమంతమధాబ్రవీత్॥౧౯॥కల్యాణీబతగాధేయతొకికీప్రతిభాతిమా॥పతిజీవంతమానందో
నరంవవేశతాదపి॥౬॥తయానమాగతేతస్త్రికాప్రీతిరుత్పదితాద్భుతా॥వరస్పరేణచాలాపంవిశ్వస్తాతాప్రచక్రతుః॥౭॥తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వా
హనుమాన్స్వరియూధపః॥సీతాయాశ్శోకదీనాయాస్సమీపముపచక్రమే॥౧౧॥యథాయథాసమీపంహనుమానుపవేశతి॥తథాతథారావణంసా
తంసీతాపరిశంకతే॥౧౨॥అహూతిద్వష్కృతమిదంకథితంహియదస్యమే॥రూపాంతరముపాగమ్యసంవాదయంహిరావణం॥౧౩॥తామశోకస్యశా
ఖాంసావిముక్త్యాశోకకళిః॥తస్యామేవానవద్యాంగీధరణ్యాంసముపావిశత్॥౧౪॥హనుమానపిదుఃఖాతాంతాందృష్ట్వాభయమోహితమ్॥
అనందతమహాబాహుస్తతస్తాంజనకాత్మజామ్॥సాచైసంభయవిత్రస్తాభూయోనైవాభ్యుదైతుత్॥౧౫॥తందృష్ట్వావందమానంతుసీతాశశినిభాన
నా॥అబ్రవీద్దీమముహ్యస్యవానరంకుధురస్వరా॥౧౬॥మామాంప్రవిష్టోమామావీయదిత్వంరావణస్వయం॥ఉత్పాదయసీమేభూ
యస్సంతాపంతన్నశోభనమ్॥౧౭॥స్వంపరిత్యజ్యరూపంహంపరివ్రాజకరూపధృత్॥జనస్థానేమయాదృష్టస్తస్వంసంవాదసీరావణం॥౧౮॥ఉపవా
సకృశాందీనాంకామరూపనిశాచర॥సంతాపయసీమాంభూయస్సంతప్తాంతన్నశోభనమ్॥౧౯॥అథవానైతదేవంహియన్తయాపరిశంకితమ్॥

సర్వాస్త్రపారగత్వముక్తంతదస్త్రస్వామినఃబ్రహ్మణఃసవేశజగత్సమిష్టిత్వవత్తదస్త్రస్వాపిసర్వాస్త్రసమిష్టిత్వాత్వేదాంశ్రేష్ఠ్యనేనసవేశకమగద
పారగత్వంవేదవిదాంవరశ్చిత్వనేనజ్ఞానమార్గపారగత్వముక్తం॥౩॥సేతి॥ప్రీతిసంహృష్టసర్వాంగీపులకితసర్వగాప్రీతి॥౫॥జీవితహరిదుఃఖబాహుఃశ్రేష్ఠిరామదశశ
నప్రత్యాశయాకృచ్ఛేఃజీవంత్యాదేవ్యాదేవనఫలస్వలబ్ధత్వాత్తత్సంవాదినీంగాధాంస్తాతి-కల్యాణీతి॥జీవంతంనరం-వవేశతాదపిశ్యంతేఅమధ్యేవా-అనందవి
తీవిశ్చయంతొకికీగాధాజనవాతా-మామాంప్రతికల్యాణీసత్యాగ్రాప్రతిభాతివతేతిహాషే॥౬॥తయేతి॥సమాగతేతస్త్రికామానుమతి-తయాకల్యాణీబతేత్యాదివదం
త్యాదేవ్యా-అద్భుతాప్రీతిరుత్పదితేతిసంబంధః॥౭॥తస్యాశ్చితి॥సమీపముపచక్రమే-గంతుమితిశేషః॥౧౧॥రామకుశలకథనసంజాతరావణమాయాస్థర
బాహుశ్యంస్త్రుత్వాపునరవిశ్వసంత్యాహ॥అహూతితి॥మేఅస్యపురతఃయత్క-ధితంకథనం-తద్దుష్కృతంఅనుచితంకృతం-ఇదంఅనాలోచ్యకథనంధిక్-అహూ
తితి॥ఘోషే-భేదహేతుమాహ॥రూపాంతరమితి॥యఃపూర్వంమాయయామాముపాహరత్-సంవాదయంరావణరూపాంతరముపాగమ్యవతతేతిశేషః॥౧౩॥తా
మితి॥అశోకస్యఅశోకవనస్థశిశుపావృక్షస్యేత్యర్థః॥౧౪॥తితాంధరణ్యపవిష్టాంఅనందతమస్కృతవా-ఎనందృష్ట్వాభయసంత్రస్తాభూయఃపునరేనంనాపశ్య
త్॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥పవంరావణదౌరాత్మాత్వేహనుమంతంరావణమాశంక్య-తదృశకాంజనితమనఃప్రసాదమాలోచ్య-తాంశంకాంనిరాచష్టే॥అథవేతి॥మయాయత్పు

త్యాది || రాజేతి-కుజేరస్యసర్వలోకరాజత్వము క్తం- రాజాధిరాజాయప్రసవ్యాసాహి నెనమోవయంవై శ్రవణాయకుమహాభితి | సత్యమధురవాక్త్వంబ్రహ్మ
స్ఫుటేర్వాచస్పతిత్వాదేవ-రూపవాక్సాందర్భవాక్-సుభగఃరమణీయః-శ్రీమాన్కాంతిమాన్-స్థానైక్రొధస్థానేక్రొధఃస్యాచ్ఛానక్రొధః-ప్రహర్తాక్రొధ
విషయేప్రహర్తా-ఆదిత్యభివేత్త్యాదినాడైక్వైశ్చేవైర్విజిహ్విరామభితియోజ్యం||౩౦|| బాహుచ్ఛాయామిత్యాది|| లోకఃమహాత్మనోయస్యబాహుచ్ఛాయాం
అవష్టభ్యఃఆశ్రితః-తంమృగరూపేణప్రశస్తమ్మృగేణహేతునా-ఆశ్రమపదాదపకృష్టతూన్యేయేనాపసీతాసితస్యరావణస్యయత్ఫలంమరణరూపం-తద్ద్రక్ష్యసీతియో
జనా-యద్వాబాహుచ్ఛాయామవష్టభ్యోయస్యలోకౌమహాత్మనఃఅసావాదిత్యభవతేజస్వీత్యేవంయోజనా||౩౧|| నాహమితి || వంచనార్థంపరిగృహీతవేషభి
తిమాంయధావగచ్ఛసితధానాస్తీత్యర్థః||ఇతిశ్రీ సౌమిందరాజవిరచితేశ్రీ రామాయణభావశైశ్వంకారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేచతుస్త్రింశస్సర్గః.
తాంత్విత్యాది||౧||తనిగ్లోకి || గురుకులవాసాయోగ్యానాంవాసరాణాంవసేషశిష్యాణాంచశుద్ధశ్రమాగమఃకథం-జాతఃశాస్త్రవశ్యానామేవగురుకులవాసయో
గ్యత్వాత్||౨||యానీతి || లింగానివిహ్నని||౩||కీదృశమితి||సంస్థానంఅవయవసన్నివేశః-రూపంఆకారః-వణఃకాంతిర్వా||౪|| జానంతీత్యాది || బతేత్యామంత్ర
ణే-జానంతీత్వందిష్ట్యామాంపరిపృచ్ఛసీతిసంబంధః-లక్ష్మీతానిత్వయాదృష్టాని-మేమత్తః||౫||రామభితి||రామఃసర్వాంగసుందరః-కమలపత్రాక్షఃకాంతిప్రవాహే

జస్వీలోక కాంతశశీయథా * రాజాసర్వస్యలోకస్యదేవోవై శ్రవణోయథా | విక్రమేణోపపన్నశ్చయథావిష్ణుమహాయశః * సత్యవా
దీమధురవాగ్దేవోవాచసర్వతిర్యథా | రూపవాన్సుభగశ్రీమాన్కాండవభవమూర్తిమాన్ * స్థానక్రొధః ప్రహర్తాచక్రేష్టాలోకేషమహరధః ||
౩౦||బాహుచ్ఛాయామవష్టభ్యోయస్యలోకౌమహాత్మనః* అపకృష్టాశ్రమపదాన్మృగరూపేణరాఘవమ్తూన్యేయేనాపసీతాసితస్యద్రక్ష్యసీ
యత్ఫలమ్||౩౧||నచిరాద్రావణంసంభ్యేయోవధివ్యతివీర్యవాక్ | రోషప్రముక్తైరిమభిజ్వలంబిధిరివపావతైః * తేనాహంప్రేషితోదూతస్త్యు
కాశమహాగతః||౩౩||తద్విద్వయోగేనమఃఖాతఃస్సత్వాంకాశలమబ్రవీత్ * లక్ష్మణశ్చమహాతేజాన్సుమిత్రానందవధనః | అభివాద్యమహాబా
హుస్సత్వాంకాశలమబ్రవీత్ ||౩౪||రామస్యచసఖాదేవిసుగ్రీవోనామవానరఃరాజావానరముఖ్యానాంసత్వాంకాశలమబ్రవీత్||౩౫|| నిత్యంస్త్ర
రతిరామస్త్యాంససుగ్రీవపులక్షణః | దిష్ట్యాజీవసీవై దేహిరాక్షసీవశమాగతా||౩౬||నచిరాద్ద్రక్ష్యసేరామంలక్ష్మణంచమహాబలమ్ | మధ్యేవాన
రకొటీనాంసుగ్రీవంచామితోజసమ్||౩౭|| అహంసుగ్రీవసచివోహనుమాన్నామవానరః | ప్రవిష్టోనగరింలంకాంలంఘయిత్వామహూదధమ్||౩౮||
కృత్వామూర్ధ్నిపదన్యాసంరావణస్యదురాత్మనః | త్వాంద్రష్టుముపయాతోహంసమాశ్రిత్యవరాక్రమమ్||౪౦||నాహమస్తీతధాదేవియథామా
మవగచ్ఛసి | విశంకాత్యజ్యతామేషాశ్రద్ధత్వవదతోమమ||౪౧||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః *****

తాంతు రామకథాంశ్రుత్వావై దేహీవానరవభాత్ | ఉవాచవచనంసాంత్వమిదంమధురయాగిరా||౧|| క్వతేరామేణసంసర్గఃకథంజానా
సిలక్ష్మణమ్ | వానరాణాంసరాణాంచకథమాసీత్సమాగమః||౨||యానిరామస్యలింగానిలక్ష్మణస్యచవానర | తానిభూయస్సమాచక్ష్యనమాంశోక
స్సమావిశేత్ ||౩||కీదృశంతస్యసంస్థానంరూపంరామస్యకీదృశమ్ | కథమూహకథంబాహులక్ష్మణస్యచశంసమే||౪|| ఎవముక్తువై దేహ్యహను
మాన్నారుతాత్మజః | తతోరామంయథాత్వమాఖ్యాతుముపవక్రమే||౫|| జానంతీబతదిష్ట్యామాంవై దేహీపరిపృచ్ఛసి | భతుఃకమలత్రాక్షీసం

స్థానేతి||స్థానక్రొధఃస్థానేక్రొధనియేవిషయేక్రొధాయస్యసః||౩౦||బాహ్వితి||యస్యబాహుచ్ఛాయామవష్టభ్యఃఆశ్రితోలోకః- తంరాఘవంమృగరూపేణఆశ్రమా
దపకృష్టతూన్యేయేనరావణేనాపసీతాసితస్యరావణస్యయత్ఫలంమరణరూపం-తత్ ద్రక్ష్యసీతియోజనా||౩౧||నాహమస్తీతధేతి || నాహంమాయావీ-వానరోస్తీ
త్యధః || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీ రామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - చతుస్త్రింశస్సర్గః. *****
తి||తాంత్వితి||ఆదిత్యభివేత్త్యాదికాం||౧||౨||యానీతి||యానిలింగానివిహ్నని||౩||కీదృశమితి||సంస్థానంఅవయవసన్నివేశః-రూపంఆకారః||౪|| జానంతీతి||బతేత్యామంత్ర

ఆవతకాభవలత్యంతమాకషకనయనశోభః-తాదృశనయనసౌందర్యసీమాభూమిమాహ సర్వసత్త్వమమోహరః-తిర్యజ్జాతితయావిటపాద్విటవంస్లవతోమమాప
 దితౌపహరకః-అవిశేషజ్ఞస్యాపిమమోహరశ్చత్యర్థః - రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః రూపమిత్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం దాక్షిణ్యమిత్యాత్మగుణానాముపలక్ష
 ã-దేహగుణైరాత్మగుణైశ్చన్యూనశ్చత్యర్థః-సంపన్నః ప్రసూతః-ఇదంసర్వంనాగంతుకంకింతుబోత్పత్తికమిత్యర్థః-అత్యుత్క-టంవదసి - కిమేవంధిరోపరోవ్యస్తిన
 వేత్యవేతోయామాహ-జనకాత్మజఇతి-భవతీవతాదృశీత్యర్థః॥తనిశ్లోకే॥ రామస్సర్వాంగసుందరశ్చత్యర్థః - కమలపత్రాక్షస్సౌందర్యప్రవాహమజ్జతామావతవ
 దాకషకనయనశోభావాక-నయనశోభాయాఅవధిఃకశ్చత్యవేతోయామాహ-సర్వసత్త్వమనోహరశ్చితితిర్యజ్జాతీయత్వేనశాఖాచంక్రమణపరస్య వాతాత్మజ
 స్యాపిమనోహరత్వేనసర్వజనమనోహరః-రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతః స్యాభావికానవధిఃదివ్యదేహగుణగణజనకాత్మజేత్యమేవతత్సద్భూతీవత్తుంశక్యానా
 న్యేత్యర్థఃయద్వార్తమయతీతిరమం తెయోగినశ్చితివరామః-రామత్వమేవాహ-కమలపత్రాక్షఇతి-అథవారామస్సౌందర్యప్రవాహభూతః-కమలపత్రాక్షఃప్రవాహే
 ఆవతకామానశ్రేణయనః తెనహృదయాకర్షకత్వంవృంజితం-తచ్ఛసకలజంతుసాధారణమిత్యాహ-సర్వసత్త్వమమోహరశ్చితి-తత్రవానరజాతీయమచ్ఛిత్తాకర్షణమేవ
 ప్రమాణమితివ్యవృత్తే-స్వరూపవిగ్రహగుణైఃసకలజంతుమమోహరత్వంజన్తసిద్ధమిత్యాహ-రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతశ్చితిత్వంవదసి-ధిఃపుమావిద్యతేకి
 మితిచేత్ నెత్యాహ జనకాత్మజేతి-తుల్యశీలత్యాదిసాధవత్వేవప్రసిద్ధానపుమాను-శ్చిదితిభావః॥౧॥ సంగ్రహణోక్తాగుణావివృణోతి-తేజసేత్యాదినా-బ్ర
 హ్మచర్యప్రతేస్థితఃగృహస్థస్యాస్యబ్రహ్మచర్యంనామఋతోరస్యత్రస్త్రీసంగమత్యాగః - తదాహమనుః-పాడశర్తుర్నిశఃస్త్రీణాంతస్త్రియగ్నసుసంవిశేత్॥బ్ర
 హ్మచార్యేవపర్వాద్యాశ్చతప్రశ్నవివర్ణయేత్॥ప్రచారజ్ఞఃప్రయోగజ్ఞఃవిహితాముష్మికానాంకర్మణాంప్రచారంగతింహేతుఫలభావవ్యవస్థాంతత్వతోజానాతీత్య
 ర్థశ్చత్యప్యాహుః-రాజవిద్యావినీతశ్చ-చత్రోరాజవిద్యాః॥అస్మిక్షత్రయీవారాదండనీతిశ్చశాశ్వతీప్రతావిద్యాశ్చతప్రస్తులోకసంస్థితహేతవశ్చత్యుక్తఃతాను
 వినీతఃశిక్షితః-శ్రుతవాకావధృతవాక-శీలసంపన్నఃసదాచారసంపన్నః-పూర్వంయజ్ఞాదికర్తానుష్ఠాతృత్వముక్తమితనపునరుక్తిః వేదేమయజుర్వ్యతిరిక్తవేదేమ-
 అనైస్సస్యయజుర్వేదత్వంసూచితం-ఏవమాత్మగుణానభిధాయవిగ్రహగుణానాశ్చైవిపులాంసశ్చత్యాదినా-గూఢజత్రుఃఅస్పష్టభుజసంధ్యస్థిఃసమఃఅన్యూనాతి
 రిక్తదేహప్రమాణః(౧౬) త్రిస్థిరశ్చితి - త్రిషుస్థానేషుస్థిరః-తథోక్తంసాముద్రికే॥ ఉరశ్చమణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరాశ్చితిత్రిప్రలంబఃత్రిషుప్రలంబః-దిఘా

స్థానంలక్ష్యణస్యచ * యానిరామస్యవిహోనిలక్ష్యణస్యచయానివై |లక్షితానివిశాలాక్షివదతశ్శృణుతానిమే॥౭॥రామఃకమలపత్రాక్షస్సర్వస
 త్వమమోహరః |రూపదాక్షిణ్యసంపన్నఃప్రసూతోజనకాత్మజే॥౮॥ తేజసాదిత్యసంకాశఃక్షమయాపుధివీసమః |బృహస్పతిసమోబుద్ధాయసా
 వాసవోపమః * రక్షితాజీవలోకస్యస్వజనస్యాభిరక్షితా |రక్షితాస్వస్యవృత్తస్యధమఃస్యచపరంతపః * రామోభామినిలోకస్యనాతుర్వ్యవృ
 స్వరక్షితా |మర్యాదానాంచలోకస్యకర్తాకారయితాచసః * అవిఘ్నానర్పితోత్త్యర్థంబ్రహ్మచర్యప్రతేస్థితః |సాధూనాముపకారజ్ఞఃప్రచార
 జ్ఞశ్చకమఃకామ్ * రాజవిద్యావినీతశ్చబ్రాహ్మణానాముపాసితా | శ్రుతవాస్థిలసంపన్నోవివీతశ్చపరంతపః * యజుర్వేదవినీతశ్చ వేదవిద్ధి
 స్సుపూజితః |ధనుర్వేదవేదేషువేదాంగేషుచస్థితః * విపులాంసోమహాబాహుఃకంబుగ్రీవశ్శృభాననః | గూఢజత్రుఃస్సతామాక్రోరామోదే
 విజనైశ్శృతః * దుండుభిన్వననిమోషస్సిద్ధపణఃప్రతాపవాక |సమస్సమవిభక్తాంగౌపణఃశ్యామంసమాశ్రితః(౧౬) త్రిస్థిరస్త్రీప్రలం
 త్రణే-మాంరామదూతశ్చిజానంతీసతీ-దిష్ట్యామద్భాగ్యేనపరివచ్చసీతియోజనా * యానీతి॥లక్షితానిత్వయాదృష్టాని-మేమత్తః॥౭॥ రామశ్చితి | రూపదాక్షిణ్యసంప
 న్నఃరూపమిత్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం ప్రసూతశ్చత్యనేనగుణానాముత్పత్తివిశేష్తత్వమవగమ్యతే * సంగ్రహణోక్తాస్తానాన్వివృణోతి॥ తేజసేత్యాదినా
 అవిఘ్నానితి॥అర్చితస్యద్ధిరితిశేషః-బ్రహ్మచర్యప్రతేనోదితః-తత్రప్రసిద్ధశ్చత్యర్థః-ప్రచారజ్ఞఃప్రయోగజ్ఞః*యజురితి॥ యజుర్వేదవినీతఃతస్మిన్రతశ్చత్యర్థః*పూ
 వకమాత్మగుణానభిధాయశానీవిగ్రహగుణానాహ-విపులాంసశ్చత్యాదినా*దుంధుభీతి॥సమఃఅన్యూనాతిరిక్తదేహప్రమాణః॥ త్రిస్థిరశ్చత్యాది॥ త్రిస్థిరః త్రిషుస్థా
 నేషుస్థిరఃతదుక్తం * ఉరశ్చమణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరాశ్చితిత్రిప్రలంబఃతదుక్తం*ప్రలంబాయస్యసంసీత్రయోభూగ్నిముష్క-బాహవశ్చితి-ముష్కంపృషణం

శ్రావణమును - సుచరణవీధినీరతివచనాత్ | అన్యత్ర తుత్రయశ్చయస్యవిద్యంతే ప్రలంబామేధ్రబాహుభృతి త్రిసమఃత్రిషుసమః - శేషాగ్రంవృషణంజానుస
మాయస్యసభూపతిరివచనాత్ | త్రిషుచోన్నతః - తదాహవరాహమిహిరః - ఉన్నతకుటీః క్షీతిపఃపరిమండలోన్నతనాభయః క్షీతిపః | హృదయంసంవేసనంపుభు
సమోన్నతంమాంసశంచనృపతీనామితి || త్రితామ్రఃత్రిషుతామ్రః - శిష్టాంగుళీరుచితామ్రసఖాసుపాష్టిపాదౌకరావపిసురక్తసఖాత్మరేఖావితివచనాత్ | నె
త్రాంతసఖపాణ్యంఘ్రితలైస్తామ్రేస్త్రీభిన్నుభృతిచ || త్రిషుస్నిగ్ధః - స్నిగ్ధాభవంతివైయేహంపాదరేఖాశ్శిరోరుహః | తథాలింగమణిస్తేహంమహాభాగ్యంవినిదిశేది
తిసాముద్రికవచనాత్ | త్రిషుగంభీరః - అత్రవరుచిః - స్వరస్సత్వంచనాభిశ్చగంభీరశ్శస్యతేబుధైరితి || బ్రాహ్మేతుస్వరేగతౌచనాభౌచగంభీరస్త్రీషుశస్యతభృతి
నిత్యశత్రుసర్వత్రవిశేషణీయం - తెనరోగాద్యుపాధిక్యతరాగాదినివృత్తిః || తనిష్టోకి || (౧౭) || తివలీవాణ్ ఉదరేవలిత్రయవాణ్ - కంఠవలిత్రయవాన్వా అత్రగగణః - స్థి
రాత్రిరేఖానుభగౌపపన్నాస్నిగ్ధాసుమాంసోపదితాసువృత్తా | నచాతిదీప్తాచతురంగులాచగ్రీవాచదీప్తాభవతీహాధన్యేతి || త్ర్యవసతః శ్రీణ్యవసతానినిమాని
యస్యాసౌత్ర్యవసతః తాని స్రసమాచుకపాదరేఖాః - అత్రమిహిరః - పీనోపదితైర్నిమైః క్షీతిపతయః శ్చుచైః స్రునైః సుఖనః | స్నిగ్ధానిమా రేఖాధనినాంత
ద్వ్యత్యయేననిస్వానామితి || చత్వారివ్యంగానిహ్రస్వానియస్యాసౌచతుర్వ్యంగా - అత్రవరుచిః - గ్రీవాప్రజననంపుష్టంహ్రస్వంజంఘాచపూజ్యతభృతి || యద్వాచ
త్వారోవ్యంగాఃవికలాఃయస్యసఃచతుర్వ్యంగా - తెచసిరావికలఃపాదః - రోమాంతరవికలోరోహకూపః - దైర్ఘ్యవికలోమేధ్రః మాంసవికలోవస్త్రీః - అత్రనారదః -
పాదైః ప్రస్వేదరహితైస్థిరాహీనశ్చపాధివఃవికరోమాభవేద్రాజాద్విరోమాపండితోభవేత్ | త్రిరోమాచతురోమాచభవేద్భాగ్యవివక్షితః || సమపాదో
పవిష్టస్యగుల్ఫంపుష్పతిమేహనం | యస్యేశ్వరంతంజానీయాత్సుఖనందైవమానవం || నిమాంసస్సంహతోవస్త్రీయేహంతేసుఖభాగినభృతి || త్రిశీర్షవాణ్ - త్రిభిలణ్
క్షణైర్మృక్తంశిషాంతదస్యాస్త్రీతిత్రీశీర్షవాణ్ - తానిలక్షణాన్యావతాః ఆవతేత్రియరుచిరంయస్యశిరస్సక్షితిభృతాం నేతేతికథనాత్ | యద్వాత్రిప్రకారంస

బళ్ళతి సమస్త్రీషుచోన్నతః | త్రితామ్రస్త్రీషుచస్నిగ్ధగంభీరస్త్రీషునిత్యశః (౧౭) || తివలీవాంస్త్ర్యవసతశ్చతుర్వ్యంగాస్త్రీశీర్షవాణ్ | చతుష్క
శశ్చతులేఖశ్చతుష్కాః శ్చతుస్సమః (౧౮) || చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దశంష్టశ్చతుగణతిః | మహిమస్తమానునాసశ్చపంచస్నిగ్ధోష్టవంశ

త్రిసమఃత్రిషుసమఃతదుక్తం * శేషాగ్రంవృషణంజానుసమయస్యసభూపతిరితి || త్రిషుచోన్నతః - తదుక్తం * నాభ్యంతఃకుటీవయోభిరున్నతః క్షీతిపోభవేదితి - త్రి
తామ్రఃతదుక్తం * నేత్రాంతసఖపాణ్యంఘ్రితలైస్తామ్రేస్త్రీభిన్నుభృతి - త్రిషుస్నిగ్ధఃతదుక్తం * స్నిగ్ధాభవంతివైయేహంపాదరేఖాశ్శిరోరుహః - తథాలింగమ
ణిస్తేహంమహాభాగ్యంవినిదిశేదితిత్రిషుగంభీరః * స్వరేసత్వేచనాభౌచగంభీరస్త్రీషుశస్యతభృతి - తివలీవాణ్ ఉదరేకంరేవావలిత్రయవాణ్ * స్థిరాత్రిరేఖాను
భగౌపపన్నాస్నిగ్ధాసుమాంసోపదితాసువృత్తా | నచాతిదీప్తాచతురంగులాచగ్రీవాచదీప్తాభవతీహాధన్యేతి - త్ర్యవసతః శ్రీణ్యవసతానినిమానియస్యసఃతదుక్తం -
పీనోపదితైర్నిమైః క్షీతిపతయః శ్చుచైః స్రునైః సుఖనః | స్నిగ్ధానిమా రేఖాధనినాంతద్వ్యత్యయేననిస్వానామితి || చతుర్వ్యంగా - చత్వారివ్యంగానిహ్రస్వా
నియస్యసః | గ్రీవాప్రజననంపుష్టంహ్రస్వంజంఘాచపూజ్యతభృతి || త్రిశీర్షవాణ్ త్రివిధయోక్తశీర్షవానిత్యర్థః తదుక్తం * ఆవతేత్రియరుచిరంయస్యశిరః
క్షీతిభృతాంభవేన్నాదభృతిచతుష్కలఃచత్రప్రకలాశ్చత్వారోవేదాయస్యసః - అత్రకలాశ్చభైసతత్త్వాప్రిసూచకా అంగుస్తమూలగతాశ్చ తసోగ్రేఖాఉచ్యం
తే - తదుక్తం * మూలేంగుస్తస్యవేదానాంచతస్రస్త్రీప్రపవవా | ఎకాద్వేవాయథాయోగంరేఖాజ్ఞేయాద్విజన్తనామితి || చతులేఖఃలలాటేపాదయోఃపాణ్యోః
చతసోగ్రేఖాయస్యసః * లలాటేయస్యదృశ్యంతేచతుస్త్రీదైర్వకరేఖాః | శతద్వయంశతంపప్తిఃతస్యాయుర్ద్వింశతిస్తథైతి || యస్యపాదతలేపజద్వజశంఖాం
కుశోపమాః | రేఖాప్రమ్యక్ప్రజాయంతేమనుజేంద్రంతమాదిశేదితి || పాణ్యోశ్చతసోగ్రేఖాశ్చయస్యతిష్ఠంత్యభంగురాభృతి || చతుష్కాః - చత్వారఃకీష్క - వఃప్ర
మాణంయస్యసఃతథోక్తః కీష్కః - చతుర్ద్వింశత్యంగులాత్తకోహస్త్రః * షణ్ణవత్యంగులోత్పేథాయఃపుమాన్సదివోకసభృతి || చతుస్సమః - తదుక్తం * బాహుజానూ
రుజంఘాశ్చచత్వార్యధసమానిచేతి - చతుర్దశసమద్వంద్వః సమపరిమాణచతుర్దశాంగద్వంద్వయుక్తభిత్తర్థః తదుక్తం * బ్రహ్మవాసాపుటేనేత్రేకర్ణావోష్ఠాచచూ
చుకే | కూషారౌమణిబంధవజానునీవృషశౌకటికరోపాదౌద్విజాయస్యసమాజ్ఞేయసభూపతిరితి (స్థిచౌపుష్టముల్లు) బ్రాహ్మేతు * కణాక్షిభూగండనాసా

త్వతి || అత్యర్థం నిష్క్రమ్య భిక్షాత్మవ ద్రామస్యాపిదుఃఖహేతుశ్రవణాదితిభావః - యద్వా రామా వేక్షయా అత్యంతనిష్క్రమ్యః గామస్సీతావిరహేణ నిష్క్రమ్య భిక్షాత్మ - సుగ్రీవస్తుతయోస్సాహిత్యాదశః నా ద్రామక్షేతదర్శనాచ్ఛాత్యర్థం నిష్క్రమ్య భిక్షాత్మ || ౩౬ || తతః తత్త్వత్వాది అనీయహరియూధపాత్రతి - పూర్వం సుగ్రీవేణానయనము క్తం - తద్ధరియూధవద్వా శైత్యత్రోచ్యతే - గతిం రావణస్థానం || ౩౭ || తానీతి || దత్తాని - సుగ్రీవేణ తేషః - మయైవోపహృతాని - పూర్వం వతసకాలత్రతి శేషః - ఇదానీం హరియూధపైరానీతత్వోక్తైః - స్వనవంతి - ఆకాశాత్పతనకాలే || ౩౮ || ౪౦ || శయితమితి || శయితం మూఖితం || ౪౧ || తానీతి || సుగ్రీవే సన్న్యవేదయత్ - సుగ్రీవహస్తేన్యస్తవానిత్యధః || ౪౩ || సతవేతి || అగ్నివర్షతో నామ మేరుశిఖరవతీకశ్చిద్దిరిః - ఉక్తంచ భారతే - అత్ర మాల్యవతశ్శృంగేదృశ్యతేహవ్యవాల్సదా | నామూనం వతః తౌ నామ కాలాగ్నిర్భరతమభేతి || ౪౦ || ౪౧ || ననువానరాణాం సరాణాం చ కథమాసీత్సమాగమ్యతి || వామదక్షిణహస్తవైషమ్యవ్యవహారానాం శౌఖాయాశ్శాఖామాల్లత్యజీవతాంతిరశ్చాం వసిష్ఠశిష్యతయా నిరతిశయాచారసంపన్నయోశ్చక్రవర్తిపుత్రయోశ్చ కథం సమాగమోజాతత్రతివృష్టంతస్య కిముత్తరము క్తమిత్వ త్రాహ రామసుగ్రీవయోరితి || రామసుగ్రీవయోరైక్యమేవం సమజాయత - ఎవమితి ప్రత్యక్షనిదేశః - స్వానుజేవిద్యమా నేపియథాహం సుగ్రీవదూతోంతఃపురకార్యసమాధానాయాగతః తథా తయోరైక్యం మైత్రీజాతేత్యర్థః - యద్వా ఏవం సమజాయతలహమవ్యేవం దృష్టవాకానయోగ్యతామవగచ్ఛామీత్యధః || ౪౨ || ౪౩ || తతః తత్త్వతి || సుగ్రీవవచనాతురాః సుగ్రీవాజ్ఞాభీతాః - సుగ్రీవవచనానుగాత్మితవపారః || ౪౪ || అంగదత్రతి || త్రిభాగబలసంవృతః తృతీయాం శేనబలెన సైన్యసంవృత ఇత్యధః - వృత్తివిషయే పూరణాదత్వం సంఖ్యాశబ్దస్యేవ్యతే || ౪౬ || తేషామితి || విప్రణష్టానాం బిలెలదర్శనంగతానాం || ౪౭ || తేవయమితి || కాలస్య సుగ్రీవకల్పిత

గ్రీవాయన్యవేదయత్ || ౩౪ || సత్రుత్వానారేంద్రస్తులత్క్షణే నేరితంచచః తదాసీన్నిష్క్రమ్య త్యర్థంగ్రహగ్రస్త్రైవాంశుమా || ౩౬ || తతస్త్యుద్ధాత్ర శోభిరక్షసాప్రాయమాణయా | యాన్యాభరణజాలాని పాతితాని మహీతలే * తాని సర్వాణి రామాయ అనీయ హరియూధపాః | సంహృష్టాదర్శయామాసుః - తింకునవిదుస్తవ || ౩౭ || తాని రామాయ దత్తాని మయైవోపహృతాని చ | స్వనవంత్యవకీర్ణాని తస్మిన్విగతచేతసః || ౩౮ || తాన్యం కేదర్శనీయాని కృత్యాబహువిధంతవ | తేన దేవప్రకాశేన దేవేన పరిదేవితమ్ || ౪౦ || వశ్యతస్తానిరుదతస్తామ్యతశ్చ పునః పునః | ప్రాదీపయన్తాశరధేస్తాని శోకహుతాశనమ్ || ౪౧ || శయితంచ విరం తేన దుఃఖాతేన మహాత్మనా | మయాపి వివిధైర్వాక్యైః కృత్యాదుద్ధాపితః పునః || ౪౨ || తాని దృష్ట్వా మహాబాహుదర్శయిత్వా ముహుర్ముహుః | రాఘవస్సహసామిత్రస్సుగ్రీవే సన్న్యవేదయత్ || ౪౩ || సతతాదశః నాదాశ్చైరాఘవః పరితప్యతే | ఋహతాజ్వలతానిత్యమగ్నినైవాగ్నివర్షతః || ౪౪ || త్వత్కృతేతమనిద్రాచ శోకశ్చింతాచరాఘవమ్ | తావయంతి మహాత్మానమగ్న్యగారిమివాగ్నయః || ౪౫ || తవాగగ్ననశోకేన రాఘవః ప్రవిచాల్యతే మహతాభూమికం వేన మహానివశిలోచ్చయః || ౪౬ || కాననాని సురమ్యాః శివదీః ప్రప్రవణాని చ | చరన్నరతిమాపోతి త్వామపశ్యన్నువాత్సజే || ౪౭ || సత్వాం మనుజశౌదూలః క్షిప్రం ప్రాప్స్యతి రాఘవః | సమిత్రబాంధవం హతాస్వరావణం జనకాత్సజే || ౪౮ || సహితౌ రామసుగ్రీవా పుభావకురుతాంతదా | సమయం వాలినం హంతుంతవచాన్వైషణంతదా || ౪౯ || తతస్తాభ్యాం కుమారాభ్యాం వీరాభ్యాం సహరీశ్వరః | కిష్కింధాం సముపాగమ్య వాలీయుద్ధేనిపాతితః || ౫౦ || తతో నిహత్య తరసారామో వాలినమాహవే | సర్వక్షహారి సంమానాం సుగ్రీవమకరోత్పవీమ్ || ౫౧ || రామసుగ్రీవయోరైక్యం దేవ్యేవం సమజాయత | హనుమంతంచ మాం విద్ధితయోరూతమిహోగతమ్ || ౫౨ || స్వరాజ్యం ప్రాప్త్య సుగ్రీవస్సమానీయహరీశ్వరాః | త్వదర్థం సేషయామాస దిశోదశః మహాబలాః || ౫౩ || అదిష్టానారేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాజనా | అద్రిరాజప్రతికాశాస్సర్వతః ప్రస్థితా మహీమ్ || ౫౪ || తతస్తేమాగమాణావై సుగ్రీవవచనాతురాః | చరంతి వసుధాం కృత్యాం వయమన్యేచ వానగాః || ౫౫ || అంగదో నామ లక్ష్మీవాకా వాలినూ నమహాబలః | ప్రస్థితః కపిశౌదూలస్త్రిభాగబలసంవృతః || ౫౬ || తేషాం నౌ విప్రణష్టానాం బిలైర్వర్షతసత్తమే | భృతాశనం ప్రాప్య నిష్క్రమ్య తిలంబంధం || ౫౭ || సతవేతి || అగ్నివర్షతః అగ్నావాసవర్షతః || ౫౮ || తతః తత్త్వతి || సుగ్రీవవచనాతురాః సుగ్రీవాజ్ఞాభీతా ఇత్యర్థః || ౫౬ || తేషామితి || విప్రణష్టానాం బిలనిగమనమాగాద్విప్రణష్టానామిత్యర్థః || ౫౭ || తతః తత్త్వతి || కాలస్య సుగ్రీవకల్పితమాసమావశాలస్య - కపిరాజస్య కపిరాజాత్ || ౫౮ || దృష్ట్వా త్యాదిసా

తాశనం ప్రాప్య నిష్క్రమ్య తిలంబంధం || ౫౭ || సతవేతి || అగ్నివర్షతః అగ్నావాసవర్షతః || ౫౮ || తతః తత్త్వతి || సుగ్రీవవచనాతురాః సుగ్రీవాజ్ఞాభీతా ఇత్యర్థః || ౫౬ || తేషామితి || విప్రణష్టానాం బిలనిగమనమాగాద్విప్రణష్టానామిత్యర్థః || ౫౭ || తతః తత్త్వతి || కాలస్య సుగ్రీవకల్పితమాసమావశాలస్య - కపిరాజస్య కపిరాజాత్ || ౫౮ || దృష్ట్వా త్యాదిసా

మానస్యకపిరాజస్యసుగ్రీవాత్ || ౫౯ || దృష్ట్వా త్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || పరిదేవనకమాహ-తవేతి || ౬౦ || తేషామితి || స్వామిసందేశాత్ మాసాదూర్వమనాగతానాంభయమిత్యేవంపాత - తేషాంకార్యహేతోః || ౬౧ || ౬౨ || వింధ్యాదితి || హృష్టాః ఉత్సాహవంతః-తుష్టాః ఆనందవంతః || ౬౩ || అంగదప్రముఖాశ్చ || వెలోపాంతం-వేలాసింధుపూరఃతస్యోపాంతం-వేలాంబుధేస్తీరవృద్ధ్యోఃకాలమర్యాదయోరపీతిదశః || ౬౪ || ౬౫ || తంమామితి || రామకృతోద్యోగంరామకృతోత్సాహం || ౬౬ || కుశలీతి || గురోఃజ్యేష్ఠస్య-ఆరాధనైశుశ్రావణైరతఃలక్షణశ్చకుశలీ || ౬౭ || మయేయమితి || విచయైషిణాలన్వేషణేద్భునా || ౬౮ || దిష్ట్యేతి || తవాభిగమశంసనాత్ త్వత్సమీపప్రాప్తికథనాత్ || ౬౯ || ౭౦ || బుధ్యస్వపవనాత్తజమితి || పవనాత్తజత్వముక్తతత్ర-ధంవానరస్యేత్యేతేయామాహ-మాల్యవానిత్యాదిసా || గచ్ఛతి అగచ్ఛత్ || ౭౧ || సచేతి || సఃగోకణం గతః-దేవపిఃభిఃతత్రైవ్యే-దిష్టః నియుక్తః-శంబసాదసంతిథౌపద్రవకారిణమసురంశంబసాదనాఖ్యం-ఉద్ధరత్ ఉదహరత్ - దేవపిః ప్రార్థనయా అవధీదిత్యర్థః || ౭౨ || తస్యేతి || హరిణఃహరేఃకేసరిణః-తైత్రేపత్న్యాం అంజనామూంజాతఃపితుదేశాంతరగమనకాలేజాతః అనేనాస్యతే

శంశోకపరితానామహారాత్రగణాగతాః || ౭౩ || తేవయంకార్యనైరాశ్యాత్కాలస్యాతిక్రమేణచ | భయాచ్ఛకపిరాజస్యప్రాణాంస్త్వక్తుం వ్యవస్థితాః || ౭౪ || విచిత్రవనదుగాణిగిరిప్రప్రవణానిచ | అనాసాద్యపదందేవ్యాఃప్రాణాంస్త్వక్తుంసముద్యతాః || ౭౫ || దృష్ట్వాప్రాప్యోపవిష్టాంశ్చసర్వాన్వానరపుంగవాః | భృశంశోకాణామేమగ్నఃపర్యదేవయదంగదః * తవనాశంచవైదేహీవానిశ్చవధంతథా | ప్రాయోపవేశమస్తాకంమరణంచజటాయుషః || ౭౬ || తేషాంసస్వామిసందేశాన్నిరాశానాంముమూషాతామ్ | కార్యహేతోరిహయాతశ్శకునిర్విర్యవాన్సహా || ౭౭ || గృధ్రాశ్చసౌదర్యస్సంపాతిర్నామగృధ్రీరాట్ | శ్రుత్వాభాగ్యవధంకౌపాదిదలవచనమబ్రవీత్ || ౭౮ || యవీయానై-నమభాగ్రతాహతఃక్వచనిపాతితః | ఎతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామిభవద్భివాన్సరోత్తమాః || ౭౯ || అంగదోకథయత్తస్యజనస్థానేమహద్వధమ్ | రక్షసాభీమరూపేణత్వాముద్దిశ్యయధాతదమ్ || ౮౦ || జటాయుషోవధంశ్రుత్వాదుఃఖతస్సీరుణాత్తజః | త్వాంశశంసవరాదోహవసంతీంరావణాలయే || ౮౧ || తస్యలద్వచనంశ్రుత్వాస్సంపాతేఃప్రీతివధానమ్ | అంగదప్రముఖాస్తూణాంతతస్సంప్రస్థితావయమ్ || ౮౨ || వింధ్యాదుణ్ఠాయసంప్రాప్తాస్సగరస్యాంతముత్తరమ్ | త్వద్దశేనకృతోత్సాహోహృష్టాస్తప్తాఃప్లవంగమాః || ౮౩ || అంగదప్రముఖాస్సర్వేవేలోపాంతమువస్థితాఃచింతాంజగ్నఃపునర్భీతాస్తద్దర్శనసముత్సుకాః || ౮౪ || అధాహంహారిసైన్యస్యసాదరంప్రేక్ష్యసీదతఃవ్యవధాయభయంతీప్రయోజనానాంశతంప్లుతః || ౮౫ || లంకాచాపిమయా రాత్రాప్రవిష్టారాక్షసాకులా | రావణశ్చమయాదృష్టస్త్వంచశోకపరిప్లుతా || ౮౬ || ఎతత్రైవర్యమాఖ్యాతంయధావృత్తమనిందితే | అభిభాషస్యమాందేవిహతోదాశరథేరహమ్ || ౮౭ || తంమాంరామకృతోద్యోగంత్వన్నిమిత్తమిహాగతమ్ | సుగ్రీవసచివందేబుధ్యస్వపవనాత్తజమ్ || ౮౮ || కుశలీతవకాకుత్స్థస్సవశశ్రుభృతాంవరః | గురోరాధానేయైశ్శుశ్రువలక్షణః || ౮౯ || తస్యవీర్యవతోదేవిభతుః-స్తవహితేరతః | అహమేకస్తుసంప్రాప్తస్సుగ్రీవవచనాదిహా || ౯౦ || మయేషుమసహాయేనచరాకామరూపిణా | దక్షిణాదిగనుక్రాంతాత్వన్మగవచయైషిణా || ౯౧ || దిష్ట్యాహంహారిసైన్యానాంత్వన్మశమనుశోచతామ్ | అపనేష్యామిసంతాపంతవాభిగమశంసనాత్ || ౯౨ || దిష్ట్యాహిమమనవ్యధాందేవిసాగరలంఘనమ్ | ప్రాప్నోమ్యహమిదందిష్ట్యాత్వద్దర్శనకృతంయశః || ౯౩ || రాఘవశ్చమహావీర్యఃప్రీతంత్యామభివత్స్యతే | సమిత్రబాంధవంహత్వా రావణంరాక్షసాభివమ్ || ౯౪ ||

మాల్యవాన్నామవైదేహిగిరిణామత్తమోగిరిః | తతోగచ్ఛతిగౌకణంపవతంతేసరిహరిః || ౯౫ || సవదేవపిఃభిడిప్తఃపితామమమహాపిః | తీర్థమేకంవాక్యం || అత్రద్వితీయాంతాదృష్ట్వాపర్యదేవయదితిసంబంధః || ౯౬ || తేషామితి || స్వామిసందేశాత్ - మాసాదూర్వమనాగతానాంభయమేవేతిసుగ్రీవవచనాత్ - ముమూర్షతాంసతాం || ౯౭ || దిష్ట్యాహమితి || తవాభిగమశంసనాత్ తవసమీపప్రాప్తిశంసనాత్ - తవాభిగమశంసనాదిపారేతవదర్శనశంసనాత్ || ౯౮ || బుధ్యస్వపవనాత్తజమితిపవనాత్తజత్వంతవప్రతిపాదితం - వానరస్యతవపవనాత్తజత్వంకథమిత్యాకాంతేయామాహ- మాల్యవానిత్యాదిసా || గచ్ఛతి అగచ్ఛత్ || ౯౯ || సచేతి || దిష్టః అదిష్టః నియుక్తః శంబసాదసంతిథౌశ్చనాసురః ఉద్ధరత్ ఉదహరత్ అవధీదిత్యర్థః || ౧౦౦ || తస్యేతి || హరిణఃహరేః సకారాలతత్సమాషణం

లాన్యవ్యం తే-ఇదం రాక్షసపదమితి ప్రజ్ఞోక్తా-త్వయైకేనేతి సామధ్యం-ప్రథమీతమితి విక్రమః॥౬॥౧॥౧౧॥ ప్రాకృతం యుద్ధం-సంభ్రమః వ్యగ్రతా॥౯॥ అ
 హాసభితి॥ యద్యపీతినిపాతసముదాయోస్తాదిత్యధే-అవ్యయా నామ నేకార్థత్వాత్॥౧౦॥౧౧॥ అధప్రణయరోషేణ దూతసన్నిధౌ రామంగహా తేకుశలీ
 తి॥ కాకుత్స్థః పరపరిభవాసహకులేజాతః-అనెన పరపరిభవపవరిహరణీయః సన్వీయభినియమో స్తికిం- కిన్నసాగరమేఖలాం మహీందహతి-అత్ర కాకుత్స్థః పదహ
 తికిం సునదహతీత్యధః- సాగరమేఖలామితి విశేషణేన ద్రవద్రవ్యస్యైకేన కరిన ద్రవ్యస్య చైకేన బాణేన భవితవ్యం కిం- సాగరపలిలమేవ తైలం కృత్వా మహీందగ్ధం స
 మధానకిమిత్యర్థః- యద్వాస్య పత్నీం వాసురక్షితపరిధానాం కరోతీతి భావః- అనాదికృతమర్వాదామహీకథందగ్ధం శక్యేత్యత్రాహ-యుగాంతేతి-మహీమర్వా
 దాతన్నయన రాగవర్యంతైవేతి భావః- కిం సాగరమేఖలామిత్యపిపాతః- కాకుత్స్థః కుశలీయదితదామహీం కిం నదహతి-శక్తశ్చేదహత్యైవ-నదహతి- అతోన శక్త
 త్యర్థః॥ తనిశ్లోకి॥౧౩॥ పతౌంతరమాహ-అధవేతి॥౧౪॥ కచ్చిదితి॥ నవ్యధితః నకృతః ఉత్తరాణి కార్యాణి మత్స్యప్రిసాధకానికచ్చిత్తురుతే॥౧౫॥ కచ్చిన్నదీనభితి॥ నదీ
 నః కచ్చిత్సంభ్రాంతస్య కా ర్యేషు సముహ్యతికచ్చిదిత్యన్వయః- పురుషకార్యాణి పురుషేణ కథావ్యాని॥౧౬॥ తాన్యేవాహ-ద్వివిధమితి॥ వరంతపోరామః మిత్రేషు
 విషయే సుహృత్సూక్ష్మాద్వివిధం సామదానరూపముపాయమపి సేవతేకచ్చిత్-చకారేణామిత్రాస్సముచ్చీయంతే- అమిత్రేషు విషయే విజిగ్ముస్సూక్ష్మత్రివిధోపాయం దా
 నభదదంతాకసేవతే ప్రయుజ్యేకచ్చిత్-సుహృత్సుకదాచిదపి భదదంతౌనకార్యౌ- శత్రుషు సామేతి భావః- యోజనాంతరే విజిగ్ముసుహృత్పదయోః ప్రయోజ
 సంమ్యగ్యం॥౧౭॥ కచ్చిన్దిత్రాణితి॥ అభిగమ్య తేలభ్యతేమిత్రస్య కంబుదుపకారం కృత్వా స్వయముపకారం మిత్రాదపేక్షతేకచ్చిదిత్యర్థః-కల్యాణమిత్రః-పురస్కృ
 తమిత్రభ్యత్యధః॥౧౮॥ కచ్చిదాశాస్తీతి॥ ఆశాస్త్రీతీతి-పురుషకారం స్వబలం-పక్షకస్యానర్థహేతుత్వాదితి భావః॥౧౯॥ సుఖానామితి॥ అనుచితభిదిఘ్నాత్తః

యోజనవిస్తీర్ణాస్సాగరోమకరాలయః । విక్రమశ్లాఘనీయేన క్రమతాగౌఘ్నదీకృతః॥౧౮॥ సహిత్యాంపాక్రికృతం మన్యేవానరం వానరవభ । య
 స్యతేనాస్తిసంత్రాసోరావణాన్వాపిసంభ్రమః॥౧౯॥ అహాసేచకపిత్రేష్టమయాసమభిభాషితుమయద్యపిప్రేషితస్తేనరామేణవిదితాత్మనా॥౧౦
 ప్రేషయివ్యతిదుర్ధహా-రామోనహ్యపరిక్షితమ్ । పరాక్రమమవిజ్ఞాయమత్సకాశం విశేషతః॥౧౧॥ దిష్ట్యాచకుశలీరామోధర్మాత్సాసత్యసంగరః ।
 లక్ష్మణశ్చమహాలేజాస్సమిత్రానందవధానః॥౧౨॥ కుశలీయదికాకుత్స్థః కిన్నసాగరమేఖలామ్ । మహీందహతికౌపేనయుగాంతాగ్నివోత్థితః॥
 ౧౩॥ అధవాశక్తిమంతౌతాసురాణామపిగ్రహే । మమైవతునదుఃఖానామస్తిమన్యేవిపర్యయః॥౧౪॥ కచ్చిన్నవ్యధితోరామః కచ్చిన్నపరితప్యతే । ఉ
 త్తరాణిచకార్యాణికురుతేపురుషోత్తమః॥౧౫॥ కచ్చిన్నదీనసంభ్రాంతః కా ర్యేషుచసముహ్యతి । కచ్చిత్పురుషకార్యాణికురుతేపువతేస్సుతః॥౧౬॥
 ద్వివిధంత్రివిధోపాయముపాయమపిసేవతే । విజిగ్ముసుహృత్సూక్ష్మాచ్చిత్తేషుచవరంతపః॥౧౭॥ కచ్చిన్దిత్రాణిభతేమిత్రే శ్శాస్త్ర్యభిగమ్యతేకచ్చి
 త్కల్యాణమిత్రశ్చమిత్రే శ్శాస్త్రపిపురస్కృతః॥౧౮॥ కచ్చిదాశాస్త్రీదేవానాం ప్రసాదంపాధివాత్సజః । కచ్చిత్పురుషకారంచదైవంచప్రతిపద్యతే॥
 ౧౯॥ కచ్చిన్నవిగతస్నేహః ప్రవాసాన్తయిరాఘవః । కచ్చిన్తాంప్యసనాదస్తాన్స్తృతయివ్యతివాసరః॥౨౦॥ సుఖానాముచితోనిత్యమసుఖానామనౌచి
 తః । దుఃఖమత్తరమాపాద్యకచ్చిద్రామోనసీదతి॥౨౧॥ కాసల్యాయాస్తధాకచ్చిత్సుమిత్రాయాస్తదైవచ । అభీష్టంశ్రూయతేకచ్చిత్కుశలంభ
 ద్రాదితిశేషః॥౨౨॥ అహాసభితి॥ యద్యపీత్యవధారణే-మయాసమభిభాషితుం అహాసేయద్యపి-అహాస్యేవేత్యర్థః-కుతఃవిదితాత్మనారామేణప్రేషితభితిసంబంధః-
 యద్వాఅప్యవధారణే-యదియస్తాత్ విదితాత్మనారామేణప్రేషితః-తస్మాత్ మయాసమభిభాషితుమహాస్యేవేతిసంబంధః॥౧౪॥ కచ్చిదితి॥ ఉత్తరాణిచకార్యా
 ణిపురుషకారాః॥౧౫॥ తిన్దీమోనసంభ్రాంతభిత్వసుఖం గం॥౧౬॥ ద్వివిధమితి॥ సుహృత్ వరంతపోరామః విజిగ్ముస్సూక్ష్మ-త్రివిధోపాయం సామదానభదరూపముపా
 యం- ఉపాయమపిదండోపాయమపి-మిత్రేషుచకారాదమిత్రేషుచ-ద్వివిధం యథాభవతితథాసేవతేకచ్చిత్-మిత్రేషుసామదానేలమిత్రేషుభదదంతౌచేత్యే
 వంవిభజ్యప్రయుజ్యేకచ్చిత్॥౧౭॥ తి॥ మిత్రాణిభతేస్వయత్సేనమిత్రే శ్శాస్త్ర్యమిత్రోభిగమ్యతేకల్యాణమిత్రస్సామ్యమిత్రమిత్రే శ్శాస్త్ర్యమిత్రోబహుమ
 తఃకచ్చిత్॥౧౮॥ తి॥ ఆశాస్త్రీతీతి-ప్రాథమ్యత్యధః॥౧౯॥ సుఖానామితి॥ అనుచితవలనౌచితః ఉత్తరందుఃఖం ఉత్కృష్టం దుఃఖం॥౨౦॥ మున్నెమిత్తేనే

ఉత్తరంఉత్కృష్టం॥రా॥సుఖానామితి॥ అనుచితవనాచితః - ప్రజ్ఞాదిభ్యశ్చేతిస్వాధేఅణ్ ప్రత్యయః-ఉత్తరందుఃఖంఉత్కృష్టందుఃఖం॥౧౧॥౨౨॥మన్నిమిత్తే
నతి॥ మన్నిమిత్తేనమయాహేతునా- అన్యమనాఃకార్యాంతరాసక్తః॥౨౩॥కచ్చిదయోహిణీమితి॥ధ్వజినీసేనా॥౨౪॥కచ్చిన్నతదితి॥ హేమశబ్దేనతద్వణఉచ్య
తేఅభేదేన-హేమవత్సృహణీయమిత్యర్థః-మయావినేతిజలక్షయస్థానం-శోకదీనమిత్యాతపస్థానం॥తనిశ్లోకి॥౨౫॥ధర్మాపదేశాదితి॥ధర్మాపదేశాద్ధర్మోద్దేశా
ధర్మాంధర్మముద్దిశ్యేత్యర్థః-యద్వాధర్మవ్యాజాద్ధేతోః-రాజ్యత్యాగాద్వ్యాధానాసీత్ - అరణ్యసంచారాద్భీరాసీత్-మత్పదసంచారాచ్ఛోకానాసీత్-సః
తాదృశేదైర్యయైరామోమద్విశ్లేషేపిహృదయేదైర్యంకరోతికచ్చిత్॥౨౬॥దైర్యాకరణేహేతుమాహ-సచాస్యేతి॥ ప్రవృత్తింమదానయనవార్తాం-ప్రణయరో
వపయేకీమేషపితృవచనపరిపాలనాయవసంప్రాప్తః-న-కింతుమమైవహింసాయైత్రిభావః॥ రామస్త్యైవదోషఃసమమేతీసీతయోక్తేవయమేవకింసవ్యాకృతవంతః
రామవిశ్లేషానంతరక్షణేనతమస్త్యైవహేత్యేవంహనుమదాశయంజ్ఞాత్వాహ-సచాస్యేతి॥రామస్యమాత్రాదయఃఅన్యోబంధుశ్చస్నేహాద్విశిష్టానభవంతి లోకే
కస్యచిన్నాతాపితాభాత్రైత్యేవంస్నేహావిస్మత్వరోభవతి-నచైవంరామస్యమాత్రాదిమసంభావితః-సర్వోపేషయ్యేకమాగఃకృతః-యావత్ప్రియస్యప్రవృ
త్తింశృణుయాంశృణోమిత్తావజ్జీవీషేయంజీవేయం - ఇచ్ఛాయాభివ్యమాణప్రధానత్వాదివ్యమాణంజీవనమిహాభిధీయతే- రామఃసమాసంసారాభువోభుజ్జి
త్సుక్తరీత్యాభాజనంఅనిద్రస్మతతంరామఇతినిద్రాంవహిత్యాసముద్రంబధాసమాగచ్ఛతాపాతేప్రపాంగతేతస్యాంభిన్నపాసీయపాత్రాయాంసత్యా
మివమయినస్థాయాంనజీవేత్-అతస్తదాగమనవర్యంతంమయాజీవితవ్యంపరతంత్రశరీరత్వాత్ - తదాగమనానంతరమపియదిజీవిష్యామితదేత్థంవదేదితిభావః - ఎ
తావత్పర్యంతంవానరైఃసంబాధ్యసంప్రతిహతేత్యాహ- రామవిషయప్రణయరోషస్యదూతపర్యంతంవ్యాపనాత్ - తేనప్రహితఃకలుభవాసీతిభావః-ప్రణయ
రోషాభావపత్యేష-సచాస్యేతి॥ అన్యమాతాచాన్తికాస్నేహాత్-మత్తఃసవిశిష్టామయాససమాచ-యధాహమన్తికాన్తిగ్ధాతధానాన్యభివ్యర్థః- పతదేవోత్తరాధే
నసమర్థయతి-తావదితి॥౩౦॥ఇతివేతి॥ ఇతీవ పూర్వంకతిపయానర్థావివిచ్యోక్తవా-సంప్రతిప్రణయధారాసూక్ష్మవృషీణామవదంహితతత్త్వవేత్త్యాహ- దేవీ-
వల్లభాయావ్యవహారోబహిష్టానాంసప్రతిభాతిహి-వచనంమహర్థం- నశేవలంబహిష్టానాం-దేశికానామసాక్షకమపీత్యధః-మహర్థమిత్యక్తేః-తంవానరేంద్రం- సు
గ్రీవస్యశేషత్వేభిషిక్తత్వేపిపారతంత్ర్యహనుమానభిషిక్తభివ్యర్థః- మధురాధః- మాధుర్యేణమధ్యేహనుమాన్ననప్రమారభతేతభావః - ఉత్పాసతదీయా
శ్చయధాభివధఃతేతధాత్వా-శ్రీతుంపునస్తస్యవచోభిరామంస్వవచనానుకూపాత్తరంశ్రీతుం- రామాధాయక్తంరామప్రయోజనయక్తం- రామయాపాభి

రతస్యచ॥౨౨॥మన్నిమిత్తేనమానాహఃకచ్చిచ్ఛోకేనరామః॥ కచ్చిన్నాన్యమనారామఃకచ్చిన్నాంతారయిష్యతి॥౨౩॥కచ్చిదయోహిణీంభీమాం
భరతోభ్రాతృవత్సలః॥ ధ్వజినీంమంత్రిభిగుప్తాంపేషయిష్యతిమత్కృతే॥౨౪॥వానరాధిపతిశ్రీమా-సుగ్రీవఃకచ్చిదేవ్యతి॥ ఖత్యతేహరిభి
ర్విరైవృతోదంతసఖాయుధైః॥౨౫॥కచ్చిచ్చలక్ష్యణశూరస్సమితాగ్రందవధఃసః॥ అస్త్రవిచ్ఛరజాలేనరాక్షసాన్విధమిష్యతి॥౨౬॥రౌద్రేణకచ్చి
దస్త్రేణజ్వలతానిహతంరణే॥ ద్రత్యాయ్యప్రేనకాలేనరావణంసనుహృజ్జనమ్॥౨౭॥కచ్చిన్నతద్దేమసమానవణంతస్యానసంవద్దసమానగంధి॥ మ
యావినాశుష్యతిశోకదీనజలక్షయేవద్దమివాతపేన॥౨౮॥ధర్మాపదేశాత్త్యజతశ్చరాజ్యంమాంచాప్యరణ్యంనయతఃపదాతిమ్॥ నాసీద్వ్యాధాయ
స్యనభీర్నశోకఃకచ్చిచ్చదైర్యంహృదయేకరోతి॥౨౯॥సచాస్యమాతానపితాచనాన్యస్నేహాద్విశిష్టోస్తీమయాసమోవా॥ తావత్వహదూతజ
జీవీషేయంయావత్ప్రవృత్తింశృణుయాంప్రియస్య॥౩౦॥ఇతివదేవీవచనంమహర్థంతంవానరేంద్రంమధురాధముక్తాః॥ శ్రీతుంపునస్తస్యవచో

శోకేనరామవత్రివరితప్యతత్త్వతేషః॥౨౭॥కచ్చిదితి॥ హేమసమానవణంహేమవణవత్సృహణీయవణమిత్యర్థః॥౨౮॥ధర్మాపదేశాదితి॥ధర్మాపదేశాత్
ధర్మోద్దేశేనధర్మముద్దిశ్యేతియావత్-రాజ్యత్యాగాత్ వ్యాధామనశ్చలనం-అరణ్యసంచారాద్భీతిః-సీతాపాదసంచారాచ్ఛోకఃయస్యసాస్తీ-సఃహృదయేదైర్యం
కరోతికచ్చిదితిసంబంధః॥౨౯॥ఇదానీందైర్యాకరణేకింకారణమిత్యాశంక్యమద్వియోగవకారణమిత్యాశయేనాహ॥సచాస్యేతి॥అన్యరామస్యఅన్తికాసమయేమా
తాచస్నేహాన్తస్త్రివిశిష్టాన-మయాససమాచ-యధాఅహమన్తికధాపితాచనభవతీత్యధః-అతఏవప్రవృత్తింమదానయనోద్యోగవాతాం॥౩౦॥ఇతివేతి॥రామా

ధేయము క్తంవా-విరరాను-స్వయం-విరభావణాత్సామిన్యాంభావమాణాయాంమధ్యభృత్యేనోక్త్యయోగాచ్చతూష్టింభూతస్యావకాశప్రదానమకరోత్ - రామా-పారంపర్యంవివాసాత్సోద్యచస్సేందర్యదర్శనంరామేణసంబంధీతిమునిఃఖద్యతి||తనిశ్లోకి||౩౧|| ౩౨|| నత్వామితి || రామః-నజీవేయంక్షణమపివివాతామసి తేక్షణామిత్యధ్యవసాయాకథంనాగచ్ఛేత్ - కమలలోచనే-త్వన్నయనసౌందర్యందవణతలెపింసదృష్టవతీభవతీ - ఎతత్సౌందర్యవతీకథంత్యాంఽనాగతిప్యేత్ లేన అనేన హేతునా-అశుత్వాంనానయతి-శచీంపురందరభవ అనుష్టోదసీ-స్తగతాంశచీమింద్రఃకంఠితా-లమఃజ్ఞాయజ్ఞానానంతరంయథాఅనీతవాత్తథేలిభావః || తనిశ్లోకి||౩౩||శ్రుత్వేతి||మహ్యంమమ-వ్యత్యయేనపప్యధేవతుధీ||౩౪||సముద్రంకథమతిక్రమివ్యతీత్యత్రాహ-విప్లంభయిత్యేతి || విప్లంభయిత్యా-ప్రభంకృత్యే త్యర్థః||౩౫||తత్రేతి||స్థాస్యంతిప్రతిబంధకతయేతిశేషః||౩౬||గిరిణాంస్వజీవనస్థానత్వాత్తైశ్వరియ-మలయేనే||దదుర్లోనామమలయపరిసరివతీ-చందనప్రభవఃకశ్చి త్పర్వతః-యథేతి-తథాశపభితిపూర్వేణాన్వయః||౩౭||క్షీప్రమితి||నాకపృష్ఠానామభింత్రస్యాసాధారణస్వగఃస్థానవిశేషః||౪౦|| నమాంసమితి || దృఙ్మనస్సంగసంకల్పజాగరాఃకృతారతిః | హ్రీత్యాగౌన్నాదమూర్ఛంతాభిత్వసంగదశాదశేతి - దశావస్థాస్వరతిరనెనోవ్యతే - మాంసాద్యభాజనంఅరత్యా-తతఃపూర్వంతద్భోజనోక్తైః-వన్యంవనేభవంకందమూలాదికం-సువిహితంవానప్రస్థయోగ్యత్వేనవిహితం-భక్తంఅన్నం - పంచమంప్రాతస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయం రూపేషుకాలేషుపంచమకాలికం-శరీరధారణమోత్పన్నంక్తంభుజ్జగత్సర్వః||తనిశ్లోకి||౪౧||అథమనస్సంగవస్థామాహ-నైవేతి| దంశాస్తుపనమక్షికాః-తాకా మశకాంశ్చేత్యనేనదంశమశకాపరిజ్ఞానముక్తం కీటసరీసృపాక్త్యాఽపరిశరీరం-చరతామనివృత్తిరుచ్యతే-తత్ర హేతుఃత్వద్దతేనాంతరాత్తనా-పరకాయప్రవిప్లస్య కథంత్యక్తశరీరవికృతిజ్ఞానం- తత్రస్థితఃఖలుతత్రత్యవీడాంజ్ఞాస్యతీతిభావః||౪౨||౪౩||అధాస్యజాగరావస్థామాహ-అనిద్రభితి| అనిద్రస్సతతంరామః - నిద్రయా

భిరామంరామార్థయుక్తంవిరరామరామా||౩౪||సీతాయావచనం శ్రుత్వామూరుతిర్భీమవిక్రమః | శిరస్యంజలిమాధాయవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ || నత్వామిహస్థాంజానీతేరామఃకమలలోచనే | తేనత్వాంనానయత్యాశుశచీమివపురందరః||౩౫||శుక్తైస్వతువచోమహ్యంక్షీప్రమేవ్యతీరాఘవః | చమూం ప్రకషాన్తహతీంహర్యక్షగణసంకులామ్ || ౩౬ || విప్లంభయిత్యాబాణోమైరతోభ్యంపరుణాలయమ్ | కరివ్యతిపురీలంకాంకాకుత్స్థశ్శాంతరాక్షసామ్||౩౭||తత్రయద్యంతరామృత్యుర్వదిదేవాస్సహాసురాః | స్థాస్యంతిపథిరామస్యసతానపిపథివ్యతి||౩౮||తవాదశేనజేనార్యశోకేనసపరిప్లుతః | నశక్షాల్భతేరామస్సింహాదీతభవద్విషః||౩౯||మలయేనచవిధ్యేనమేరుణామందరేణచ | దదుర్లేణవతేదేవదేమూలఫలేనచ యథాసునయనంవల్లుబింబోస్తంఛారుకుండలమ్ | ముఖం ద్రక్ష్యసిరామస్యపూర్ణాచంద్రమివోదితమ్||౪౦||క్షీప్రంద్రక్ష్యసీవైదేహీరామంప్రసృవణేగిరౌ | శతక్రతుమివాసీసంనాకపృష్ఠస్యమూర్ధని||౪౧||నమాంసంరాఘవోభుజ్జే-నచాపిషధుసేవతే | వన్యంసువిహితంనిత్యంభక్తమశ్నోతి పంచమమ్||౪౨||నైవదంశాన్నమశకాన్నకీటాన్నసరీసృపాకా | రాఘవోపనయేద్దాతాత్త్వద్దతేనాంతరాత్తనా||౪౩||నిత్యంధ్యానపరోరామోని త్యంశోకపరాయణః | నాన్యచ్ఛింతయతేకించిత్సతుకామవశంగతః||౪౪||అనిద్రస్సతతంరామస్సుప్తోపిచనరోక్షమః | సీతేతిమధురాంవాణీంవ్యాహ

ర్థయుక్తంరామవివాధిధేయఃతద్యుక్తం||౪౫||నత్వామితి||శచీంపురందరభవేతి|| అనుష్టోదసీతాంశచీంపురందరఃకంఠితా-లమఃజ్ఞాయ - తతోజ్ఞాత్వాయథా అనీత వాత్తద్విదిత్యర్థః||౪౬||శ్రుత్వేతి||మహ్యంమమ||౪౭||విప్లంభయిత్యేతి||విప్లంభయిత్యాఅపవిధ్యేత్యర్థః||౪౮||తత్రేతి||తత్రత్వదానయనరూపకార్యే - మృత్యుర్విదింతరాపథిరామస్యస్థాస్యంతి-దేవాయదిస్థాస్యంతి-విఘ్నకారిత్యేనేతిశేషః - తానపిపథివ్యతీతియోజనా||౪౯||సోక్తాధే-దేవీవిశ్వాసాధాంసోప్రజీవ్యనివా - లమూలాదివాశపథంకరోతి||దదుర్లేణేతి||దదుర్లేణపర్వతేనయథారామస్యముఖంద్రక్ష్యసిఅస్మిన్నధే-దదుర్లేణాదినాశపేవిశ్వాసయామితిశ్లోకత్రయస్య - బంధః||౫౦||క్షీప్రమితి||నాగరాజస్యవిరావతస్య-నాకపృష్ఠస్యేతిసారస్వగోపరిత్యర్థః||౫౧||నమాంసమితి||వన్యంమూలఫలాదికం- సువిహితంపరిగ్రాహ్యత్వే నఅరణ్యకశాస్త్రచోదితం-భక్తంఅన్నం- పంచమంపంచానామన్నానాంపూరణం- వానప్రస్థాహిమూలఫలాదికంపంచధాకృత్వా-దేవమిత్రేతిభిక్షాతేభ్యస్తద్భుగాకచిత్వా పంచమంస్వయంభుంజతే. పంచమకాలిన్ద్రంపంచమమితివాప్రాతస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయాహ్నపంచమకాలేషువతురోభాజనకాలాన

రత్నం-కృతజ్ఞతా ఉపకారజ్ఞత్వం-విక్రమఃశౌర్యం-ప్రభావఃశక్తిః॥౧౩॥౧౪॥ససృజితమిలయితుంచాలయితుం॥౧౫॥౧౬॥త్వద్దర్శనేతి॥నాకరాజస్యమూర్ధానిసాక
 వృష్టసంజ్ఞస్యమూర్ధాని-నగరాజస్యేతిపారేమేరోరిత్యర్థః॥౧౩॥పృష్ఠమితి॥మావికాంక్షస్వమోపేక్షిస్తాః॥౧౪॥కథయంతీవేతి॥చంద్రేణకథయంతీవచంద్రేణభావ
 మాణవతరేత్యన్వయః॥౧౫॥౧౬॥మైథిలీత్వేతి॥హామవిస్మితసర్వాంగీహాషేణపులకితసర్వాంగీ॥౧౭॥౩౧॥నమేజానాతిసత్త్వంవాప్రభావంవాసితేక్షణా॥త
 స్మాత్పశ్యతువైదేహీయద్రూపంమమకామతృతిపారః॥అన్యథాపారేవక్ష్యమాణేనవిరోధస్యాత్॥౩౨॥ఇతిసంచింత్యేతి॥స్వరూపంస్వస్యశరీరం॥౩౩॥పతదేవా
 మా-సతస్తాదితి॥అయంశ్లోకౌవధానాధాంవృత్తాదవరోహణందర్శయతి॥అనెనసోవతీర్యద్రుమాదితిపూర్వంద్రుమాగ్రాత్ప్రీతాసమీపస్థశాఖాయామవత
 రణముక్తం-అత్రభూమావితిబాధ్యం॥౩౪॥మేరుమందరేతి॥అగ్రతోవ్యవతస్థే-సంభాషణాయవృక్షమూలగతోబభూవెత్యర్థః॥౩౫॥౩౬॥తదితి॥అవస్థాప్యతాంని

రాఘవే॥౧౩॥చతుర్దశసహస్రాణిరాక్షసానాంజమానయః॥జనస్థానేవిసాఖాత్రాశత్రుఃకస్తస్యనోద్విజేత్॥౧౪॥ససృజకృష్టలయితుంవ్యసనైః
 పురుషపక్షభః॥అహంతస్యప్రభావజ్ఞాశక్తస్యేవపులూమజా॥౧౫॥శరజాలాంశుమాఖ్యాదఃకపేరామదివాకరః॥శత్రురక్షోమయంతోయముప
 శోషంసయిష్యతి॥౧౬॥ఇతిసంజల్పమానాంతారామాధేశోకకర్మితామ్॥అశ్రుసంపూర్ణానయనామువాచవచనంకపిః॥౧౭॥శ్రుత్వైవతువచో
 మహ్యంక్షిప్రమేష్యతిరాఘవః॥చమూంప్రకషత్ప్రహతీంహర్యృత్కగణసంకులామ్॥౧౮॥అధవామోచయిష్యామిత్వామదైవవరాననే॥అస్మా
 ద్దుఃఖాదుపారోహమమృష్టమనిందితే॥౧౯॥త్వాంతుపృష్ఠతాంకృత్వాసంతరిష్యామిసాగరమ్॥శక్తిరస్తీహిమేవోధుంలంకామపిసరావణామ్॥
 ౨౦॥అహంప్రప్రవణస్థాయరాఘవాయాద్యమైథిలి॥ప్రావయిష్యామిశక్తాయహవ్యంహుతమివాసలః॥౨౧॥ద్రక్ష్యస్యదైవవైదేహీరాఘవం
 సహలత్క్షణమ్॥వ్యవసాయసమాయుక్తంవిష్ణుందైత్యవధేయధా॥౨౨॥త్వద్దర్శనకృతోత్సాహమాశ్రమస్థంమహాబలమ్॥పురందరమివాసీసంసా
 కరాజస్యమూర్ధ్ని॥౨౩॥పృష్ఠమారోహమేదేవిమావికాంక్షస్వశోభనేయోగమన్విచ్ఛరామేణశ్శాంకేనేవరోహిణీ॥౨౪॥కథయంతీవచంద్రేణసూ
 ర్యేణచమహావిహామత్పృష్ఠమధిరుహ్యత్వంతరాకాశమహార్ణవమ్॥౨౫॥నహిమేసంప్రయాతస్యత్వామితోనయతోంగనే॥అనుగంతుంగతింశక్తా
 సృర్వేలంకానివాసినః॥౨౬॥యదైవాహమిహప్రాప్తస్తదైవాహమసంశయః॥యాస్యామిపశ్యవైదేహీత్వాముద్యమ్యవిహాయసం॥౨౭॥మైథిలీ
 తుహరిశ్రేష్ఠాచ్ఛ్చుత్వావచనమద్భుతం॥హామవిస్మితసర్వాంగీహనుమంతమధాబ్రవీత్॥౨౮॥హనుమన్దూరమధ్వానంకథంమాంవోధుమిచ్ఛసి॥త
 దేవఖలుతేమన్యేకపితృహరియాధవ॥౨౯॥కథంవాల్మీకీరీరస్త్యంమామితోనేతుమిచ్ఛసి॥సకాశంమానవేంద్రస్యభతుఃషేషశ్శవగషభ॥౩౦
 సీతాయావచనంశ్రుత్వాహనుమాన్సారుతాత్మజః॥చింతయామాసలక్ష్మీవాన్మవంపరిభవంకృతమ్॥౩౧॥నమేజానాతిసత్త్వంవాప్రభావంవాసితే
 క్షణా॥తస్మాత్పశ్యతువైదేహీయద్రూపంమమకామతః॥౩౨॥ఇతిసంచింత్యహనుమాంప్రదాష్టవగసత్తమః॥దశయామాసవైదేహ్యస్యస్వరూ
 పమరిమదఃసః॥౩౩॥సతస్మాద్పాదపాద్ధిమానాల్లుత్యష్టవగషభః॥తతోవధితుమారేభేసీతాప్రత్యయకారణాత్॥౩౪॥మేరుమందరసంకాశోబ
 భాదీప్తానలప్రభః॥అగ్రతోవ్యవతస్థేచసీతాయావాసరోత్తమః॥౩౫॥హరిఃపర్వతసంకాశస్తామ్రవక్త్రోమహాబలః॥వజ్రదంష్ట్రగ్రభోభీమోవైదే

హాఉత్సాహఇతి॥లోకౌత్తరేషుకార్యేషుస్థియాప్రయత్నైఃఉత్సాహఃపారుషంతాదృశా-ర్వకరణం-సత్త్వంబలం-అన్యశంస్యంఅక్రైర్యం-విక్రమఃశౌర్యం-
 ప్రభావఃశక్తిః॥౧౩॥చతుర్దశశేతి॥తస్యతస్మాత్॥౧౪॥నెతి॥తులయితుంచలయితుం॥౧౫॥సముద్రలంఘనపూర్వకందేవీప్రావణేస్వస్యమహాతీశక్తిరస్తీతిదేవీంవి
 శ్వాసయతిత్వాంహీతి॥౨౩॥పృష్ఠమితి॥మావికాంక్షస్వమోపేక్షిస్తాఇత్యర్థః॥౨౪॥కథయంతీతి॥మత్పృష్ఠమధిరుహ్య-మహార్చిషాచంద్రేణవసూర్యేణచకథయంతీవసం
 భాషమాణవ-ఆకాశమహాణవౌతరేతిసంబంధః-తథాలతున్నతపథాత్వాంగృహీత్వాగచ్ఛామీతిభావః॥౨౭॥మైథిలీతి॥హామవిస్మితసర్వాంగీహాషేణపులకిత
 సర్వాంగీత్యర్థః॥౩౩॥ససృజితపాదపాత్పాదపమూలాత్అల్లుత్యశరీరవధానవేగకృతశాఖాభంగద్వనిసారాక్షస్యోజ్ఞాన్యంతీతిమత్వాఅన్యత్రావస్థితవానిత్యర్థః॥

శ్చక్రీయతా-వికాంక్షయాఽపేక్షయా॥౩౮॥రగిజానామితి॥సంప్రధార్యావిచారణీయా॥౪౨॥స్వప్రావణప్రధానందోషంహృదికృత్వాతపాతతోదోషమా
హాఅయ్యుక్తమితి॥౪౩॥అహమితి॥ఉపర్యుపరిసాగరమితి॥ఉపర్యధ్యధస్సామిష్యతిద్వివచనం-ధిగుపర్యాదిష్వితిద్వితియా॥౪౪॥పతితేతి॥యాదసాంజలజంతూనాం॥
౪౫॥నచేతి॥కళత్రవతిరత్నవతి-త్వయిసందేహస్సృత్-మయిరత్యాయాంత్యయివివత్సందేహస్సృదిత్యర్థః॥౪౬॥ఏతదేవప్రపంచయతి-ప్రియమాణామిత్యా
దినా॥౪౭॥తైరితి॥త్వంత్రైఃపరివృతోభవైః-కళత్రవాఙ్మరత్నవాఙ్-త్వంసంశయంప్రాప్తశ్చభవేరితియోజనా॥౪౮॥సాయుధాగతి॥సంయాతుంసమ్యగ్సౌఖ్యం
౪౯॥పూర్వశ్లోకౌక్తంసమర్థయతి-యథ్యమానస్యేత్యాదినా॥౫౦॥అధేతి॥సంపరాయేయధ్యే॥౫౧॥అధవేతి॥విముఖస్య-యద్ధపరవశశ్యేత్యర్థః॥౫౨॥అధవేతి॥సం
వృతేగూఢప్రదేశే॥౫౩॥రా॥అతోమమావస్థానంరామాయవిజ్ఞాప్యతేనసహాగమనెమచ్ఛేయిస్సృదిత్యాహ-త్వయాహీతి॥౫౪॥మయీతి॥తవరాజకులస్యనుగ్రీ

హీమిదమబ్రవీత్॥౩౬॥సవర్తవనోదైశంసాట్టప్రాకారతోరణామ్ | లంకామిమాంసనాథాంవానయితుంశక్తిరస్తిమే॥౩౭॥తదవస్థాప్యతాం
బుద్ధిరలంబేవివికాంక్షయా | విశోకంకురువైదేహిరాఘవంసహలక్ష్మణమ్॥౩౮॥తందృష్ట్వాభీమసంకాశమువాచజనకాత్మజా | వద్మవత్రవిశాలాక్షీ
మారుతస్యోరసంసుతమ్॥౩౯॥తవసత్వంబలంపైవవిజానామిమహాకపివాయోరివగతించాపితేజశ్చాగ్నేరివాదృఢమ్॥౪౦॥ప్రాకృతోన్యైఃకథం
చేమాంభూమిమాగంతుమహాతి ఉదధేరప్రమేయస్యపారంవానరపుంగవ॥౪౧॥జానామిగమనైశక్తింనయనేచాపితేమమ్ | అవశ్యంసంప్రదా
ర్యాశుకార్యసిద్ధిమహాత్మనః॥౪౨॥అయ్యుక్తంతుకపిశ్రేష్ఠమమగంతుంత్వయానఘం | వాయువేగసవేగస్యవెగోమాంమోహయేత్తవ॥౪౩॥అహ
మాకాశమావన్నాహ్యుపర్యుపరిసాగరమ్ | ప్రవతేయంహితేపృష్ఠాద్భయాద్వేగేనగచ్ఛతః॥౪౪॥పతితాసాగరేచాహంతమిన్క్రయమాకులే | భవే
యమాశువివశాయాదసామన్నముత్తమమ్॥౪౫॥నచశత్ర్యేత్వయాసాధంగంతుంశత్రువినాశసకళత్రవతిసందేహస్త్వయ్యపిస్వాదసంశయః॥
౪౬॥ప్రియమాణాంతుమాందృష్ట్వరాక్షసాభీమవిక్రమాః | అనుగచ్ఛేయ్యరాదిష్టారావణేనదురాత్మనా॥౪౭॥తైస్త్వంపరివృతశ్శూరైశ్శూలము
ద్గరపాణిభిః | భవేత్త్వంసంశయంప్రాప్తోమయావీరకళత్రవాఙ్॥౪౮॥సాయుధాబహవోవ్యోమిన్దరాక్షసాస్త్రంనిరాయుధః | కథంశత్రుస్సం
యాతుంమాంచైవపరిరక్షితుమ్॥౪౯॥యథ్యమానస్యరత్యోభిప్రవత్రైఃకూక్రికమభిః | ప్రవతేయంహితేపృష్ఠాద్భయాత్కపిసత్తమః॥౫౦॥అధ
రత్యాంసిభీమానిమహంతిబలవంతిచ | కథంచిత్యాంపరాయేత్వాంజయేయైఃకపిసత్తమః॥౫౧॥అధవాయుధ్యమానస్యవతేయంవిముఖస్యతే | పతితాం
చగృహీత్వామాంసయేయైఃపాపరాక్షసాః॥౫౨॥మాంవాహరేయ్యస్తద్ధస్తాద్విశసేయరథాపివా | అవ్యవస్థాహిదృశ్యేతేయద్దేజయపరాజయా
౫౩॥అహంవాపివిపద్యేయంరత్యోభిరభితజ్జేతాత్వత్ప్రియతోహరిశ్రేష్ఠభవేన్నిష్ఫలపవతు॥౫౪॥కామంత్యమసిపర్యాప్తోనిహంతుంసర్వరాక్ష
సాః | రాఘవస్యయశోహీయేత్వయాశస్తైస్తరాక్షసైః॥౫౫॥అధవాదాయరత్యాంసన్యసేయ్యసంవృతేహిమామ్ | యత్రతేనాభిజానీయు

హాఙ్మోనాపిరాఘవో * ఆరంభస్తుమదధిరోయంతతస్తవనిరధఃకః॥౫౬॥త్వయాహిసహరామస్యమహానాగమనేగుణః॥౫౭॥మయిజీవిత
౩౮॥మేర్వితి॥అగ్రతోవ్యవతస్థేయోగ్యప్రదేశే॥౩౯॥తదితి॥వికాంక్షయాఽపేక్షయా-అశ్రద్ధయేత్యర్థః॥౪౦॥అహమితి॥సాగరంసాగరొల్లంఘనముద్దిశ్యేత్యర్థః-
ఉపర్యుపరివేగేనగచ్ఛతస్తేపృష్ఠాత్-ఆకాశమావన్నాహంభయాత్ ప్రవతేయమితిసంబంధః॥౪౧॥నచేతి॥కళత్రవతిరత్నవతి-త్వయ్యపిసందేహః॥ప్రాణసం
దేహః॥౪౨॥తైరితి॥త్వంత్రైఃపరివృతోభవైః-సంశయంప్రాప్తశ్చభవేరితివాక్యభేదేనయ్యుక్తశ్చబ్దయోర్నిర్వాహః-కళత్రవాఙ్మరత్నవాఙ్భారవానిత్యర్థః॥౪౩॥తథాపిసాహ
సకరణంనకతేవ్యమిత్యాశయేనాహ-యథ్యమానస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥౪౪॥తత్రవతసపత్యేఅనధఃమాహ-అధవేతి॥తేపృష్ఠాదితిశేషః॥౪౫॥పరాజయపత్యేఅ
త్యనర్థమాహ-మాంచేతి॥పరాజయంసంభావయతి-అవ్యవస్థాహీతి॥౪౬॥అధమాభూతాంపతసపరాజయా-రక్షస్తజ్జనైరేవమేమరణంసౌదిత్యాహ-అహంచే
తి॥౪౭॥ఇదానీంహనుమతఃసర్వశక్తిమంగీకృత్యయ్యుక్త్యగతరమాహ-కామమితి॥శస్త్రైఃసహత్రైః॥౪౮॥పరాజయపత్యేదోమాంతరమాహ-అధవేతి॥సంవృతేగూఢప్ర
దేశే * ఆరంభఃసముద్రలంఘనాదిప్రయత్నః॥౪౯॥కిమత్రహితమతతహ-త్వయేతి॥౫౦॥మమనాశాదర్కనయోర్నకేవలంత్వదారంభవైకల్యం - దురంతోమ

వరాజకులస్య॥౧౯॥౬౦॥యదహమితి॥అనీశాస్వయంకించిత్ర-తుల్యమసమర్థా-వినాధావిగతస్వామికా-వివశావిచేష్టా॥౬౧॥౬౧॥ శ్రుతాశ్చితి॥ప్రథమహిశబ్దోనుబ్ర
 సేష్ఠా-ద్వితియోనిస్సమత్వప్రసిద్ధా॥౬౩॥౬౨॥సత్తితి॥హపి-తాంహమహమాసాదితాం-ఉత్తరోత్తరహమహవతిమిత్యర్థః- అనయాభక్తితయాఉపాయాంతరంస్వ
 రూపనిరుద్ధం-భగవత్ప్రాప్త్యాసంపాదయతి॥౬౩॥౬౩॥శ్రుతిశ్రీ గౌవిందరాజవిరచితే శ్రీ రామాయణభూషణశృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే
 సప్తత్రింశస్సర్గాః. ***** తతస్సత్తిత్వాది॥తచ్చుత్వా తేనవాశ్యేనహపి-తఃవాక్యమువాచ॥౧॥య క్తరూపమితి॥య క్తరూపం-య క్తతరమిత్య
 ర్థః- ప్రశంసాయాంరూపమ్- ప్రాశస్త్యంచాత్రప్రకృత్యర్థవైశిష్ట్యం-స్త్రీస్వభావస్యభీరుత్వాదే-సాధ్వీనాంతావతీవ్రతానాం-వినియస్యవృత్తస్య॥౨॥స్త్రీత్వమితి॥
 విస్తీర్ణంమామధిష్ఠాయతయోజనమాయతంసాగరం-వ్యతివర్తితుంతతుమ్- స్త్రీత్వంసమర్థంహి-స్త్రీసమర్థత్యర్థః- యద్వాసాగరస్యతయోజనంతయ
 తంవిస్తీర్ణంవమామధిష్ఠాయాపి-స్త్రీత్వం-వ్యతివర్తితుంఅవగతుం-సమర్థంహి- సాగరస్యతయోజనంయవత్తావదాయతంతథావిస్తీర్ణంవమామధితిన్తం

మాయ త్తంరాఘవస్యమహాత్మనః॥ భ్రాతృణాంచమహాబాహుతవరాజకులస్యచ॥౧౯॥౧౯॥ తానిరాశౌమదధంతుశోకసంతాపకశితౌ । స
 హసర్వత్కహరిభిస్త్యక్త్యతఃప్రాణసంగ్రహమ్॥౧౯॥భర్తృభక్తింపురస్కృత్యరామాదన్యస్యవానర । నస్పృశామిశరీరంతుపుంసోవానరపుం
 గవ॥౬౦॥యదహంగాత్ర సంస్పృశంరావణస్యబలాద్గతా॥అనీశాకింకరిమ్యామివిసాధావివశాసతి॥౬౧॥యదిరామోదశగ్రీవమహాహత్వాసబాం
 ధవమ్ । మామితోగృహ్యగచ్ఛేతతత్తస్యసదృశంభవేత్॥౬౨॥ శ్రుతాహిదృష్టాశ్చమయాపరాక్రమామహాత్మనస్తస్యరణావమర్దనః । నదేవగంధ
 ర్వభుజంగరాక్షసాభవంతిరామేణసమాహిసంయుగే॥౬౩॥నమీత్యతంసంయతిచిత్రికాముకంమహాబలంవాసవతుల్యచిక్రమ్ । సలక్ష్మణంకౌ
 విషహేతరాఘవంహుతాశనందీప్తమివానిలేరితమ్॥౬౪॥ సలక్ష్మణంరాఘవమాజిమదనందిశాగజంమత్తమివవ్యవస్థితమ్ । సహేతకౌవానర
 ముఖ్యసంయుగేయుగాంతసూర్యప్రతిమంశరాచివమ్॥౬౫॥సమేహరిశ్రేష్ఠసలక్ష్మణంపతిఃసయాధపంక్షీప్రమిహవాపదాయ । చిరాయరా
 మంప్రతిశోకకశితాంకురుష్వమాంవానరముఖ్యహపి-తామ్॥౬౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గాః. *****

తతస్సకపిశాదూలస్తేనవాశ్యేనహపి-తః । సతామువాచతచ్చుత్వావాక్యంవాక్యవిశారదః॥ ౧ ॥య క్తరూపంత్వయాఽవిభాషితంశుభద
 శఃనే । సదృశంస్త్రీస్వభావస్యసాధ్వీనాంవినియస్యచ॥౨॥స్త్రీత్వంసమర్థంహిసాగరంవ్యతివర్తితుమ్ । మామధిష్ఠాయవిస్తీర్ణంశతయో

హాననర్థఃస్యాదిత్యాశయేనాహ-మయీత్యాదిసా॥రాఘవస్యజీవితంమయిఆయ త్తంమజ్జీవితాధీనజీవితమిత్యర్థః-రాజకులస్యసగ్రీవకులస్య॥౧౯॥ తావితి॥ప్రాణ
 సంగ్రహంప్రాణసత్వస్య॥౧౯॥ ననురావణాంగసంస్పృశఃకథంస్యాదిత్యతలహ - భతురితి॥ యస్తాత్తారణాత్-భర్తృత్వక్తింపురస్కృత్యభర్తృత్వాలక్ష్మ
 ణఃప్రస్థాపితః-తస్మాత్ రావణస్యగాత్రసంస్పృశంబలాద్గతేతిసంబంధః - హాసీతేలక్ష్మణేతిమారీచవాక్యం శ్రుత్వా రామానర్థశంకయాభర్తృభక్త్యాల్పక్ష్మణప్ర
 స్థాపనాత్ ప్రాప్తాయమనధోనకామకృతశ్చితిభావః-అనీశాస్వయంకించిత్ర-రుమశక్తువతి-వివశావిచేష్టా-వినాధావిగతస్వామికా- అసన్నిహితనాధేత్యర్థః॥౬౧॥
 అధసిద్ధాంతమావిష్కరితి-యదీతి॥ రాక్షసవధరావణవధపూర్వకంమత్ ప్రావణంరామస్యసదృశంఅన్యముఖేనమత్ప్రావణమనుచితమితిభావః॥౬౨॥ సచాశక్తి
 చింతారామేకార్యత్యాహ-శ్రుతాహితి॥౬౩॥సత్తితి॥ హరిశ్రేష్ఠసత్వంమేవతిమిహవాపదాయతయోజనయేత్యర్థః-చిరాయచిరకాలంశోకకశితాం॥౬౬॥ ఇతిశ్రీ
 మహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీ రామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం సప్తత్రింశస్సర్గాః. *****
 ౧ ॥ య క్తరూపమితి॥య క్తరూపంయ క్తతమం-ప్రశంసాయాంరూపప్రత్యయః- స్త్రీస్వభావస్యభీరుత్వాదే- సాధ్వీనాంతావతీవ్రతానాం-వినియ
 స్యవృత్తస్యసదృశం॥౨॥సంక్షేపేణోక్తమర్థంశ్లోకద్వయేనవివృణోతి-స్త్రీత్వమిత్వాదిసా॥విస్తీర్ణంమామధిష్ఠాయ - శతయోజనమాయతంసాగరంవ్యతివర్తి
 తుంతతుమ్-స్త్రీత్వంసమర్థంహి-స్త్రీసమర్థత్యర్థః- యద్వాస్త్రీత్వమిత్యత్రస్త్రీఇతిభేదః- సమర్థమితిలింగవ్యత్యయిలక్షణః - స్త్రీభూతాత్వంసాగరంవ్యతి
 వర్తితుంసమర్థంహి-స్త్రీణాంభీరుత్వభావత్వాత్తుభూషణమేవేతిభావః - సాగరస్యనివర్తితుమితిపారే సాగరస్యయాదృకృతయోజనంతావతాయ

త్యాఅపితవస్త్రీత్వంభీరుత్వంనాపగచ్ఛతీత్వర్థః॥౩॥౫॥శ్రోవ్యతత్తత్తయాచేష్టితంఉద్బంధనాదికం-భాషితంరావణంత్యేకృత్యఫణితం-మమప్రత్యుత్తరత్వేనకిఞ్చి
తంచ॥౬॥కారణైరితి॥బహుభిఃకారణైఃబహుభీరుపాయైః-స్నేహప్రసగ్నమనసాస్నేహశిథిలమనసా॥౭॥లంకాయాగతి॥దుష్ప్రవేశలంకాప్రవేశేదుస్తరసాగ
రతరణైవమమశక్తిరస్తీజ్ఞాపయితుంపవముక్తమిత్వర్థః॥౮॥ఇచ్ఛామీతి॥రఘుబంధునారఘువంశ్యేన॥౯॥సగౌత్రబాంధవజ్ఞాతిబంధుస్వస్వజనాస్సమాగత్యమరః
తఘువంశ్యేనాంబంధునా - తత్కీర్తితాసంపాదకేనేత్యర్థః-సమానేతుంసంగమయితుం ఇచ్ఛామివిచచ్ఛం॥౧౦॥యదితి॥౧౦॥ఎవమితి॥బాష్పప్రగ్రధితాక్షరంబాష్ప
విఘ్నీతాక్షరం-ఏకాంతవృత్తాంతస్తరణాత్ బాష్పః॥౧౧॥ఇదమిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥చిత్రకూటస్యపాదేచిత్రకూటపర్వతపర్వతే-మందాకిన్యాఅ
మారేసేష్టేరాశ్రితేప్రాజ్యమూలఫలోదకేతస్మిన్దేశే-తాపసాశ్రమవాసిన్యాఃతాపసాశ్రమేవసంత్యామమ - ఇదంవత్సమాణంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానంప్రియంప్రతి
త్వంబ్రూయాఇతియోజనా॥౧౩॥రామాయసీతయావక్తవ్యంవచనంహనుమంతంప్రత్యుచ్యతేతస్యేత్వాది॥౧౪॥తతః॥మాంససమాయుక్తమాంసప్రతిబుద్ధిః
ఆయుక్తకుశలాభ్యాంచేత్యత్రఆయుక్తశబ్దస్యతాత్పర్యవరతయావ్యాఖ్యానాత్ - లోప్తంవృత్తింఉం-పర్యతుండయత్పర్యఖండయత్ - స్రునాంతరగతిశేషః-తుడితోద
నగిత్యయంధాతుశ్చైరాదికః॥౧౫॥దారయన్నితి॥పరిలీయతేఅంతహితోభవతిస్త్రబలిభోజనఃకాకః॥౧౬॥ఉత్క-మఁత్యామితి॥ఉత్క-మఁత్యాంచరశనాం - కా

జనమాయతమ్॥ ౩॥ ద్వితీయంకారణంయచ్చబ్రవీషిమినయాన్వితే । రామాదన్యస్యనాహామిసంస్పృశామితిజానకి * ఏతత్తైదేవిసదృశంపత్న్య
స్తస్యమహాత్మనః । కాహ్యన్యాత్వామృతేదేవిబ్రూయాద్వచనమీదృశమ్॥౪॥శ్రోవ్యతేచైవకాకుత్స్థస్సర్వంనిరవశేషతః । చేష్టితంయత్త్యయా
దేవిభాషితంమమచాగ్రతః॥౬॥కారణైర్బహుభిదేవిరావప్రియచికిషయా । స్నేహప్రసగ్నమనసామయైతత్సముదీరితమ్॥౭॥లంకాయా
దుష్ప్రవేశత్వాద్దుస్తరత్వాన్తహూదధేః । సామధ్యోదాత్తనశ్చైవమయైతత్సముదీరితమ్॥౮॥ఇచ్ఛామిత్వాంసమానేతుమద్యైవరఘుబంధు
నా । గురుస్నేహేనభక్త్యావనాన్యధైతదుదాహృతమ్॥౯॥యదిమోత్యహసేయాతుంమయాసాధామనిదితే । అభిజ్ఞానంప్రయచ్ఛత్వంజానీ
యాద్రాఘవోహితత్॥౧౦॥ఎవమక్తాహనుమతాసీతాసురసుతోపమాదేవావచనంమందంబాష్పప్రగ్రధితాక్షరం॥౧౧॥ఇదంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం
బ్రూయాస్త్యంతుమమప్రియమ్ । శైలస్యచిత్రకూటస్యపాదేపూర్వోత్తరేపురా * తాపసాశ్రమవాసిన్యాఃప్రాజ్యమూలఫలోదకే । తస్మిన్సా
ధాశ్రమేదేశేమందాకిన్యాహ్యదూరతః॥౧౩॥తస్యోపవనపండేషునానాపుష్పసుగంధిషు । విహృత్యసలిలక్లిన్నాతవాంకేసముపావిశమ్॥౧౪॥
తతోమాంససమాయుక్తోవాయసఃపర్యతుండయత్ । తమహంలోప్తముద్యవ్యవారయామిస్త్రవాయసమ్॥౧౫॥దారయాంసచమాంకాకస్తత్రైవ
పరిలీయతే । నచాప్యపారమన్నంసాద్యత్రాధీబలిభోజనః॥౧౬॥ఉత్క-మఁత్యాంచరశనాంశ్రుద్ధాయాంమయిపక్షిణి । స్తస్యమానేవవసనేత
తోదృష్టాత్వయాహ్యహమ్॥౧౭॥త్వయాపహసితాచాహంశ్రుద్ధాసంబజ్జితాతదా । భక్షగృధ్నైనకాకేనదారితాత్వాముపాగతా * ఆసీనస్యచ

తంవిస్తీర్ణమపిమామధిస్తాయ-నివర్తయితుముపగంతుంస్త్రీత్వంనసమగ్ధంనసమగ్ధేతియోజనా॥౪॥శ్రోవ్యతేచేష్టితంఉద్బంధనాదికంమమచాగ్రతఃభాషితం
రావణంత్యేకృత్యకథితంచ॥౬॥కారణైరితి॥కారణైఃత్వద్దుఃఖహేతూద్యస్త్యైత్యర్థః॥౮॥ఇచ్ఛామీతి॥రఘుబంధునారఘుసగౌత్రేణరామేణ - త్వాంసమానే
తుంసంగమయితుమిచ్ఛామీత్యుదాహృతం- ఎతత్ గురుస్నేహేనఅన్యథానెతిసంబంధః॥౧౦॥ఇదమిత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥చిత్రకూటస్యపాదేచిత్రకూ
టస్యసమీపపర్వతే-పూర్వోత్తరేఈశాన్యకూణే-మందాకిన్యాహ్యదూరతఃసాధాశ్రమేప్రాజ్యంబహు బహుమూలఫలోదకేతస్మిన్దేశేవృత్తం - తాపసాశ్రమవా
సిన్యామమిదంవత్సమాణంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం- ప్రియంప్రతిత్వంబ్రూయాఇతియోజనా॥౧౩॥తస్యేతి॥తవాంకేసముపావిశమితి- ననుహనుమంతముద్దిశ్యాభిజ్ఞానం
వక్త్రంమువక్త్రంతాదేవీరామంసంబోధ్యకిమర్థంధయతీతిచేత్ - సత్యంమహ్యమభిజ్ఞానంవక్త్రమువక్త్రంతాత్వామేవాభిముఖీకృత్య-ఎవముత్తరంప్రాదాదితి
హనుమతారామాయవాచయితుమితిసంహతిః॥౧౪॥తతః॥పర్యతుండయత్పర్యఖండయత్ - స్రునాంతరగతిశేషః॥౧౫॥౧౬॥ఉత్క-మఁత్యామితి॥పక్షిణావసనేస్త్ర
స్యమానేసతి-రశనాముత్క-మఁత్యాంఆకృష్టమాణాయాంమయి-శ్రుద్ధాయాంసత్యాం-తతఃతదాత్వయాఅహందృష్టాస్తీతిసంబంధః॥౧౭॥భక్షగృధ్నైనేతి॥భ

కౌతూహలాధామితశేషః॥౧౨॥త్వయేతి॥ భక్ష్యుధ్విసభక్షలోలుపేన-దారితావిదారితాత్వాముపాగతాపునరుత్సంగమావిశమిత్యేతాభ్యాంకాకోత్సరణార్థం
 మంకాదుత్థానమనుభావనంచక్రతందేవ్యేత్యవగమ్యతే॥౧౧॥ బాష్పేతి॥ రామాంకేకేవలంస్థితాస్తి-తదాకాకోమాంకించినదారయత్ - తందృష్ట్యేతత్పలాయనా
 ధాన్యస్వయమాయాసంకుర్వంతీతదశక్త్యరుదంతీమాంరామఃపరిహాసపూర్వకంసాంత్వితవానిత్యధః - అనెనస్వరక్షణస్వయంప్రప్నోత్యేదీశ్వరఉపేక్ష
 తేస్వయమప్రవృత్తౌసరత్వతీద్యోతితం॥౧౩॥ వాయసేనతతస్తేనబలవత్ క్షిశ్యమానయా । సమయాబోధితశ్రీమాన్సుఖసుప్తఃపరంతపః॥ సఃనిఖలలోకవిదితని
 రతిశయసాందర్యప్రసిద్ధః - మయాబోధితఃమయైవాహంహతా-స్వాపకాలికశ్రీవిశేషాననుభవాత్-లోకేకశ్చిత్సంచారదశాయాంసుందరశ్రవణభాతిశయనెదులభా
 త్కణాదిదోషాద్యశ్యంతే - సతధాయం-శ్రీమాన్స్వాపకాలికశ్రీరుద్రతే-సుఖసుప్తఃతత్త్వానుగణైవహినుప్రిపి-పరంతపః - శయనమేవసకలశత్రునివతానక్ష
 మమిత్యధః-సుప్తశ్రీమాన్-లోకేస్థానగమనశయనాదిదశాయాంరూపవానివలక్ష్యతేకశ్చిత్ - సంతయనైప్రకాశితప్రచ్ఛన్నదోషతయాజుగప్సితోభవతి - అ
 యంతుశయనావస్థాయామేవనీరాజనాకతవాద్యదృష్టిదోషపరిహారాయేత్యవంధితః॥౧౪॥సమామితి॥వితున్నాందారితాం॥౧౫॥కేనెతి॥ పంచవక్త్రైర్నివాస్త
 ముభేన-పచివిస్తారశ్రీత్సాత్పచాద్యన్-కార్యాతిశయద్యోతనాధాన్వాపంచసంఖ్యాకవక్త్రైశ్చోక్షి-నాగనాసోరునాగహస్తోరు-కుపితపంచవక్త్రైశ్చాసమంతప
 స్తనవిదారణమితిభావః॥౧౬॥౧౭॥సనువాయసమాత్రేకిమధామస్త్రంముక్తమిత్యాశంక్యాహ-పుత్రఃకిలేతి॥భదంరక్షణానంతరంతేనైవోక్తమితిజ్ఞేయం - కిలేతి
 ప్రసిద్ధౌ-ఇంద్రపుత్రత్వేనప్రసిద్ధౌజయంతపవవాయసరూపేణాగతశ్చత్యాహుః-వాయసరూపోన్యఃపుత్రశ్రీత్సాత్పచాద్యన్-కార్యాతిశయద్యోతనాధాన్వాపంచసంఖ్యాకవక్త్రైశ్చోక్షి-నాగనాసోరునాగహస్తోరు-కుపితపంచవక్త్రైశ్చాసమంతప
 తః-వివిధాంగతింవివిధంస్థానం-లోకకామఃలోకయిత్యకామః-రక్షకాపేక్షిత్యధః॥౩౨॥ భగవద్వ్యతిరిక్తాబాంధవాభాసానరక్షకాశ్చత్యాహ-సపిత్రేతి॥సఃపురుష
 కారభూతాయామపికృతాపరాధః-సఃఅద్రావరాధః-పిత్రాచపరిత్యక్తః - అస్త్రక్షతిభీతతయాప్రధమంపితరంరక్షకంగతః - తేనత్రైలోక్యాధిపతినాచత్య

తే శ్రాంతాపునరుత్సంగమావిశమ్ । క్రుధ్యంతీచప్రహృష్టేనత్వయాహంపరిసాంత్వితా॥౧౧॥బాష్పపూర్ణాముఖీమందంచతుషీపరిమార్జితే ।
 లక్ష్మితాహంత్యయానాథవాయసేనప్రకోపితా॥౧౨॥పరిశ్రమాత్ప్రసూప్తాచరాఘవాంకేష్యహంచరమ్ ।పర్యాయేణప్రసూప్తశ్చమమాంకేభరతా
 గ్రజః॥౧౩॥సతత్రపునరేవాధవాయసస్సముపాగమత్ ॥౧౪॥తతస్సుప్తప్రబుద్ధాంమాంరామస్యాంకాత్సముద్ధితామ్*వాయసస్సహసాగమ్యవి
 దదారస్తనాంతరే॥౧౫॥పునఃపునరధోత్పత్యవిదదారసమాంభృశమ్ ।తతస్సముక్షితోరామోముక్తేశ్శీఠతవిందుఖిః॥౧౬॥వాయసేనతతస్తేనబల
 వత్ క్షిశ్యమానయా * సమయాబోధితశ్రీమాన్సుఖసుప్తఃపరంతపః॥౧౭॥ సమాందృష్ట్యమహాబాహుర్వితున్నాంస్తనయోస్తదా* ఆశీఃపశ్య
 వక్రధృశ్యస్వనకవాక్యమభావతః॥౧౮॥కేనతేనాగనాసోరువిక్షతంవైస్తనాంతరమ్ * కఃక్రీడతిసరోషణపంచవక్త్రైర్నిభాగినా॥౧౯॥వీక్షమాణ
 స్తతస్తంవైవాయసంసముదైక్షత*నఖైస్సరుధిరైస్తేమైమామేవాభిముఖంస్థితమ్॥౨౦॥పుత్రఃకిలసత్రస్యవాయసఃపతతాంవరః*ధరాంతర
 గతశ్చీమ్రంపవనస్యగతాసమః॥౨౧॥తతస్తస్మిన్నహాబాహుఃకోపసంవతి*తేక్షణః*వాయసేకృతవాక్త్రూరాంమతింమతిమతాంవరః॥౨౨॥స
 దభాంసంస్తరాదృహ్యబ్రాహ్మణాస్త్రైర్నియోజయత్ *నదీప్రభవకాలాగ్నిజ్వాలాభిముఖోద్విజమ్॥౨౩॥ సతంప్రదీప్తంచితైషదభాం
 తంవాయసంప్రతి* తతస్తంవాయసందభాస్సోంబరేనుజామహా॥౨౪॥అనుస్మృప్తస్తదాకాకౌజామవిభాంగతిమ్ * లోకకామశ్రమంలో

క్ష్యుధ్విసభక్షలోలుపేన-దారితావిదారితాత్వాముపాగతాపునరుత్సంగమావిశమిత్యేతాభ్యాంకాకోత్సరణార్థం అంకాదుత్థానమనుభావనంచదేవ్యాకృతమ
 త్యవగమ్యతే॥౧౧॥తి॥సతత్రేతి॥త్వయిస్వపతిమయిజాగ్రత్యామిత్యధః-సుప్తప్రబుద్ధాంరాఘవాంకేసుప్తాత్తతఃప్రబుద్ధామతపవరాఘవాంకాదుత్థితాంవాయ
 సఃపునరాగమ్యస్తనాంతరేవిదదారవ్యతిభాత్॥౧౨॥౧౩॥తి॥వీక్షమాణశ్రతఃప్రాంతదేశమిత్యధః॥౧౪॥పుత్రశ్రీతి॥ధరాంతరగతఃఖామింప్రాప్తః॥౧౫॥తి॥
 కౌపేనసంవతి*తేవివతి*తేక్షణయేనసః॥౧౬॥ సదభామితి ॥ సభాంసంస్తరాత్ గృహ్యగృహీత్వా యోజయత్ అయోజయత్ ద్విజంకాకం॥ ౨౩॥ అను

త్వః-ఇంద్రోనుహేంద్రస్సురనాయకోవేతితస్యాసమర్థత్వోక్తైఃపరిత్యక్తఃత్యాగౌపినాపాతతఃబుద్ధిపూర్వంత్వక్తః-త్వజేదేకంబలస్యాధేగ్రామస్యాధేకులం
త్వజేదితస్యాయాత్ యద్వాపరిత్యక్తఃభార్యాపుత్రాదిభిస్సహత్వక్తః-చకారేణమాతాసముష్ప్యియతేనకేవలంహితపరేణపిత్రప్రియవరయామాత్రాచపరి
త్యక్తః-సీతానారీజనస్యాస్వయోగత్యేమంవిధాస్యతీతిస్వరక్షకభూతాయామపిసాపరాధత్వాదితభావః-పిత్రవేక్షయామాతూర్వాత్పల్వాతిశయాత్తామేవప్రధ
మంగచ్ఛతిస్త-తతఃపితరంపిత్రాత్యాగవచనాన్మాత్రాత్యాగసిద్ధపవేతిచకారేణసూచితం-పితృభ్యాంత్యాగేపిబాంధవానత్యజంతి-శింపితరౌసర్వధాత్యక్షతత్వతి
తై రపిత్యక్తత్యామానురైశ్చ-కస్యవిభృతిదేవాశ్చజాతరోషస్యసంయుగభిరామనయ నెరక్తై తేపివిభృతిహి - ఏవంపూర్వసజాతీయై స్త్యక్తత్వేపిపరిగృహీతప
క్షిరూపసజాతీయైఃకింత్యక్తత్యక్తవేత్తాయాంతధేత్యాహచకారేణ-వక్షిణోపిప్రయాచంతేసర్వభూతానుకంపినమితివక్షిణామపిశరణ్యత్వాత్ స్వనాయకగరుడ
స్వామిత్యాచ్చపక్షిభిరపిపరిత్యక్తః-సమహాషిః-భిః-పిత్రాదిబంధునామరక్షకత్వేపిఅన్యశంస్యప్రధానావహావయోరక్షిప్యంతీతిగతః-తై రపిప్రకామంసూ
రదశిః-భిఃపరిత్యక్తః ఆన్యశంస్యవిషయవ్యవస్థాస్తీతితైస్త్వక్తత్యక్తః - ఏతదంగికారేవయమపిసంసర్గః-దోషేణశ్యేమ-అస్తాభిస్త్యాగేనస్యగతికత్వాద్రామఎ
నంస్వీకరిస్యతీతితైస్త్వక్తః- మహాషిః-యోవిష్ణుంనతతందేవప్రితంవిద్యాదంత్యరేతసమితివిష్ణుదేవేషేణచందాశత్వాత్ చందాశఃపక్షిణాంకాకభిత్వక్తైశ్చచం
డాహోనాస్తద్వాటమాగచ్ఛేదితిత్యక్తః-ఎవంరక్షకాంతరాదశేనాన్నప్రగజౌఘటమవ్యన్వేషతత్వతి న్యామేనసైర్వరవిష్ణుతద్వారాస్సర్వాగృహాగతభిత్వా
హాత్రీలోకాసంపరిక్రమ్య-పరిక్రమ్య ఏతదేవనవకృత్యోగతః-సంపరిక్రమ్య-గృహస్థైరవిష్ణుతతయాకవాటమూలేషులీనశ్యేశ్యధః - అపికదాచిత్కృపైషా
ముత్పద్యేతేతిమత్వాపునఃపునగతభిత్వక్తః-అముంనిహ-స్యకవాటబంధనంసవైఃకృతమిత్వక్తః - తతఃకింకృతమిత్వత్తాహతమేవశరణంగతః రక్షకత్వేనప్రా
ప్తావేక్షయాహింసకత్వేనస్థితస్యముఖమేవశీతశమిత్వవస్థితః అతస్తమేవశరణంగతః-యదివారావణస్వయమిత్యేవంస్థితోహిరామఃతమేవసర్వలోకశరణ్యమే
వ-తమేవదోషోయద్యపిసత్యజేయమితిస్థితం-శరణంగతఃనివాసంగతః-సతూపాయతయాగతః-నివాసమృత్యుస్సాధూనామిత్యుక్తైః॥౩౩॥సతమితి॥సఃరక్షణైకస్వ
భావః-తంప్రాతికూలైకనిరతం-భూమానివతితందేవజాతితయాభూమిమస్పృశన్నపిభూమావతితం - భూమాదుష్పుత్రంపితరిశిక్షమాణేనయధామాతుఃపాద
యోఃపతతితథాపతత్-శరణ్యఃసర్వావస్థాస్వపిశరణవరణాహః శరణాగతంఅనన్యగతికతయాస్వముపాగతం-వధాహామపిరామసిద్ధాంతేనాపివధాహాం
కాకుత్స్థఃకృపయాపర్యపాలయతు-లోచితస్వభావేనరక్షితవా-కృపయాఅస్తదాద్యైరబ్ధంకార్యంప్రబలకర్మణాససనూప్యతే- తథాతేనారబ్ధమపికృపయాన
పూర్వతత్వతిభావః॥తనిశ్లోకి॥౩౪॥ సశమేత్యాది॥ పరిన్యూనంపరితప్తం-తదుచ్యతామిత్యనంతరంహిసస్తదక్షిణాక్షిత్వచ్ఛరభిత్వధనోబ్రవీదిత్యర్థమనుసంధేయం॥
రా ॥ తదుచ్యతామిప్రశ్నానంతరంహిసస్తప్తసదక్షిణమితివచనాదస్త్రులత్వత్వేనదక్షిణాక్షిప్రదానవరంప్రతివచనంకాకేనకృతమిత్వవగవ్యతే॥౩౬॥ ౩౭॥
సరామామేతి॥నశరథాయస్వలోకస్థతయాపూర్వమేవమిత్రభూతాయ॥౩౮॥మత్ప్రతత్వతి॥ సమదీరితంప్రయుక్తం-హరత్ అహరత్ ॥౩౯॥సత్వతి॥సఃపరిదుః

కంసర్వంవైచిచచారహా॥౩౭॥సపిత్రాగ్రపరిత్యక్తస్సరైశ్చసమహాషిః * త్రిన్లోకాన్సంపరిక్రమ్యతమేవశరణంగతః॥౩౩॥సతంనివతితంభూ
మాశరణ్యశరణాగతమ్ * వదాహామపికాకుత్స్థఃకృపయాపర్యపాలయత్ ॥ ౩౪॥ సశమేలభ్యాల్లోకేషుతమేవశరణంగతః * పరిన్యూనంవి
షణ్ణంచసతమాయాంతమబ్రవీత్ | మోఘంకతుఃకనశశ్యంతుబ్రాహ్మణస్త్రంతదుచ్యతామ్॥౩౬॥హిసస్తదక్షిణాక్షిత్వచ్ఛరభిత్వధనోబ్రవీత్ ॥
౩౬॥తతస్తస్యాక్షికాకస్యహిసస్తప్తసదక్షిణమ్॥౩౭॥దత్వాసదక్షిణంనేత్రంప్రాణేభ్యఃపరిరక్షితః॥౩౮॥ సరామాయనమస్మృత్వారాజైదశర
థాయచ * విస్మయైసపిరేణప్రతివేదేస్వమాలయమ్॥౩౯॥ఋత్రైతేకాకమాత్రేతుబ్రహ్మస్త్రంసమదీరితమ్ * కస్తాద్యోమాంహరత్వత్తః

సృష్టితతి॥అసృష్టఃఅసృతఃలోకకామఃరక్షకజనాకాంక్షి॥౩౭॥అపిత్రాగ్రపరిత్యక్తఃస్వగేహపీతశేవః- ఓతైత్వపలక్షణంబ్రహ్మాంతానాం॥౩౩॥౩౪॥ పర్యపాల
యత్ప్రాగరక్షణేనైతిశేవః॥౩౪॥సశమేతి॥పరిన్యూనంపరితప్తం॥మోఘమితి॥ఉచ్యతామిప్రశ్నానంతరంహిసస్తప్తసదక్షిణమితివచనాదస్త్రులత్వత్వేనదక్షి
ణాక్షికాకేనదత్తమిత్వవగవ్యతే॥ ౩౮॥ ఎవంహనుష తెరామైక స ఉచ్యమభిజ్ఞానమభిధాయ-దుఃఖ-వేశాద్రామమేవబుద్ధిస్థంసంబాధ్య- సోపాలంభంప్రాధిక

ఖండ్యస్త్రానసహామహాశక్తుక్తవాత్వం- మహాత్మాహావేతదనుస్థానపర్యంతంకుర్వత్- మయితత్సంతమఃఖాతాయాం- కృపాంపరదుఃఖానహిష్ణుత్వం- ప్రకాశయితుమహాసి-నరోత్తమ-ఎవంనకరోషిచెత్తవనరోత్తమత్వస్యహానిరెవస్యాత్- తస్మాదెతద్వచనమనుస్థానపర్యంతంకృత్వామాజీవయిత్యాతవనరోత్తమత్వంపరిపాలయెతిభావః అనాధాభవలనాధేవ అమోగుణాభావః-అన్యశంస్యంపరోధమః-తావారోపణానంతరంవేతనాభ్యర్థనవత్సంజ్ఞేషదశాయాం తవాత్వంతాభిమతోధగుః కభితిమయాప్యప్యేవరదుఃఖంధృష్టంచెత్తదసహిష్ణుత్వమేవపరమోధమః ఇతిమహాభిమతం తదైవమస్యభావభితిత్వయారహస్యోద్భేదింకృతం- త్వత్తవ-నతుగూతమి ఖేనమయాశ్రుతః-ఇదం శ్రవణమాత్రపర్యవసాయిజాతంనత్వనుస్థానపర్యవసాయిరామంప్రచ్ఛేతిభావః- ఎవంప్రచ్ఛంత్యాసీతాయాః ప్రశ్నాత్తరందిశతోరామస్యచ కౌభిప్రాయఇతిచెదుచ్యతే- ఎతస్యసంజ్ఞేషస్యవిచ్ఛేదోభవతిచెత్-కింకరిస్త్యామితికాతరతయాప్రజ్ఞవతీ- సోపిషద్విరహస్థేనతామ్యంతీంత్యాంనకదాచిదపిషశ్యేయమిత్సుక్తవాత్-అయమధోఽప్యర్ణ్యకాండేఅవ్యహంజీవితలజహ్యమితిశ్లోకప్రఘటికాదోదర్శితః॥౪౧॥జానామితి॥ అపారపారందురదిగమపారం-అసీమమిత్యర్థః-దురధిగమగుణసీమమిత్యధోవా॥రా॥జానామితి॥ అపారపారం-పారకమః సమాప్తావిధిధాత్వోర్విషున్నత్వాదత్రచారశబ్దైనకర్తృసమాప్తిరుచ్యతే-అపారాఃపారాఃకమః సమాప్తయోయస్యసతధోక్తః-నిరవధికాపదానభిత్వర్థః॥౪౨॥౪౩॥ ననాగాఇతి॥ ప్రతిసమాధితుంప్రేబద్ధుం॥౪౪॥తస్యేతి-సంభ్రమఃభావవృత్తిః॥౪౫॥౪౬॥యదితావతి॥ ఉపేక్షతఃఉపేక్షేతే-యదితా-సంగతావతిశేషః॥౪౭॥మమైవేతిసమధోవిరోధివగఃమున్నుల్యమద్రక్షణానుగుణశక్తిమంత-పరంతపాభితిఃపూర్వంప్రతిపక్షనిదఃహానంకుర్వంతో-ఎవంభూతావపి-తామాంప్రాణపర్యంతంతానప్రవృత్త్యహాదశాంప్రాప్తాంమాం-నావేక్షేతేఇతియత్ నకటాక్షయతభితియత్ అస్యనిమిత్తంతయోర్వామయివాకించిద్భవితుమహాతి-తత్రతద్విషయేతాదృశనిమిత్తప్రసక్తీర్నాస్తీ-సామధ్యఃపరంతవత్వాదిదర్శనాత్-సరిశేషాన్మమైవపాపంఅస్యనిమిత్తంభవితుమహాతి-యదాన్వమైవద్విషంతఃపాపకృత్యామిత్సుక్తరీత్యాఅన్యతోనాగతమిత్యర్థః- కించిత్ సహివయంసర్వజ్ఞఃఅస్మాభిరజ్ఞాతంకించిద్భవితుమహాతి- మహత్ప్రార్థిఫలతయానుభవంవినాదుష్పరిహరం- అస్తిసంశయఃకార్యేసతికారణేషుస్తిసందేహః-యన్వాకించితానిర్వచనీయం-మహద్దమ్యతమస్తీత్యనేనకింత్యానన్యతవైదేహాత్వాదిన్తోభగవదవచారః- ఉక్తంహి- కీదృశంతుమయోపాపంపుగాదేహంతర్యేతమితి । దేహంతరేణాలశరీరే॥౪౮॥వైదేహ్యభితి॥సాశ్రుయధాతధాభాషితంఉక్తం॥౪౯॥ త్వచ్ఛోకేతి॥ త్వచ్ఛోకవిముఖిత్వ

తుమసేతంమహీపతే॥౫౦॥సమరుష్వమహాత్మాహావేకృపాంమయినరవభ * త్వయానాధవతీనాధహ్యానాధేవహిదృశ్యతే । అన్యశంస్యంపరోధమః స్వత్తవమయాశ్రుతః॥౫౧॥జానామిత్వాంమహావీర్యంమహాత్మాహంమహాబలమ్ । అపారపారమత్తోభ్యంగాంభీర్యాత్సగరోపమమ్*భూతాంసంసముద్రాయాధరణ్యావాసవోపమమ్॥౫౨॥ఎవమస్త్రవిదాంశ్రేష్ఠస్సత్యవాన్మలవానపి * కిమధావస్త్రంరక్షస్సనయోజయతిరాఘవః॥౫౩॥ననాగాపిగంధర్వానాసురానమరుద్దణాః * రామస్యసమరేవేగంశక్తాః ప్రతిసమాధితుమ్॥౫౪॥తస్యవీర్యవతఃకశ్చిద్యస్యస్తిమయిసంభ్రమః * కిమధాంనశక్తైస్తీక్ష్ణైఃక్షయంనయతిరాక్షసాః॥౫౫॥భాగ్రిశురాదేశమాదాయలక్ష్యణోపాపరంతపః * కస్యహేతోనమాంవీరఃపరిత్రాపితుమహాబలః॥౫౬॥యదితాపురుషవ్యాఘ్రావాన్యగ్నిసమతేజసా * సురానామపిదుధాపాకీమధాంమాముపేక్షతః॥౫౭॥మమైవదుష్కృతంకించిన్మహదస్తిసంశయః * సమధావపి తాయన్తాంనావేక్షేతేపరంతపా॥౫౮॥ వైదేహ్యవచనంశ్రుత్వాకరుణంసాశ్రుభాషితమ్ । అథాబ్రవీన్మహాతేజాహనుమాన్మానుతాత్మజః॥౫౯॥త్వచ్ఛోకవిముఖోరామోదేవినత్యేనమేశప * రామేదుఃఖాభవన్నేచలత్క్షణపరితప్యతే॥౬౦॥కధంచిచ్ఛవతీప్రస్తానకాలఃపరిశోచితుమ్॥౬౧॥ఇమంముహూతందుఃఖానాంద్రక్ష్యన్యంతమనిందితే । తావుభౌపురుషవ్యాఘ్రావాయతే మత్యుతే త్యాదిసాధావతుష్టయేన॥యఃత్వత్తోమామహరత్-తంరావణంకస్తాత్ తుమసేఉపేక్ష సభిత్వర్థః॥౬౨॥సభితి॥సత్సంఅన్యశంస్యంత్రార్థం॥౬౩॥జానామితి॥అపారంహరపారంఅపాప్రవృణుణసీమాంతం॥౬౪॥తస్యేతి॥సంభ్రమఃత్వరా॥౬౫॥యదితావతి॥సంగతావతిశేషఃఉపేక్షతఃఉపేక్షేతే॥౬౬॥మమైతి॥కించిత్ర-మపి॥౬౭॥త్వదితి॥త్వచ్ఛోకవిముఖిత్వద్విశ్లేషతోకేనస్వశరీరరక్షణవరాఘ్నభిత్వద్విశ్లేషగమనాయేత్యర్థః॥౬౮॥కధంచిదితి॥ఇమంముహూతం

హృదయేనవిముఖః-విషయాంతరపరాజ్ఞుః-ప్రత్యుత్తత్వయ్యేవదత్తచిత్తతత్వర్థః॥౨౧॥ఇరుమిత్యాది॥ఇమంముహూతంఅన్తిముహూతైఃసప్తమ్యధేఽద్వితీయా॥
౨౨॥౨౩॥ కాసత్యైతి ॥ మనస్వినిలోకభర్తారంసుమవే-లోకేన్ద్రియఃశివలోకపరలోకయోఃస్వరక్షణార్థంపుత్రాణామవతేనైవంమేశ్వత్రాః - మనస్వినివిభు
లమనస్కా-సర్వలోకరక్షకఃపుత్రోమేభవేదితివ్రతమనుష్ఠాయలోకౌపకారాయపుత్రంసూతవతి - ఏవంభూతఃకాసల్యాసంకల్పఃకథంమోగుస్సాన్విత - అహ
మత్రలోకేనకిమంతర్హాతా-తంమమాధేసుఖంపుచ్చ - అస్తద్రక్షణంసమయాప్రాధ్యంతప్వింతాతనైవవలస్తత్త్వరాతువిశంభావహిష్ణుతయా-తస్మాత్తస్మ
త్తాచెన్నద్రక్షణస్యనకాపిహానిః-అతస్తత్ప్రతేవాస్తాభిరాశాస్యతే తేనతస్యసుఖమస్తీమితిమయావృప్తమితివద- ఏవంచలోకవదస్తాభిశ్చతస్మాత్కీ-చిదసేషీలం
చేత్లోకైర్వత్సార్వంతత్ కార్యంమయాపికార్యమిత్యాహశిరసాచాభివాదయ-అహంతంశిరసాప్రణతవత్సస్తీతితమభివాదయ ప్రశిషాతంకుర్విత్యర్థః-కథంనా
యికానాయకశిరసాప్రణమేదితిచేత్ఆచారప్రధానజనకులనందినైవమనుష్ఠితమితికిమత్రప్రమాణంప్రప్తవ్యంప్రణయిరోషేనైవమాహేతచెన్నమానుహర్ష
చనేనతస్యశాంతత్వాత్ననుమమాధేమతా-ర్యసిద్ధ్యర్థంతంప్రణమేత్వర్థః కింసాద్విదితచేత్ - మమాధాత్వస్యోభయతాగ్నిస్యయాత్ - పూర్వమత్రమయా
వృప్తమితివృచ్ఛేత్సర్వస్వావశ్యకత్వాదతాపిమయాప్రణతమితిప్రణమేత్వస్యస్వరసత్వాత్ ॥ తనిశ్లోక ॥ లోకేన్ద్రియఃస్వజీవనదశాయాంపోషకంపరతోగ్రతార
కంచపుత్రమభిలషంతి కాసల్యాతువిభులమనస్క-కయాసర్వలోకరక్షకంపుత్రంప్రాధ్యవ్రతాచరణేనలబ్ధవతి-తత్త్వాగ్నిర్ధనాఽఫలాకిం - అహంలోకశబ్దాంతర్యా
తానభవామికిం-జలసమీపస్థితసస్యస్యశుష్కతావత్ సర్వావస్థాస్యవ్యనుసృతాయామమరక్షణేతత్త్వాగ్నిర్ధనాసంకుచితాకిం-తంమమాధేసుఖంపుచ్చ - మమర
క్షణంసప్రాధ్యనీయంతస్యమనసితిప్రత్యేవకింతుత్వయాతస్యసుఖజననభావ్యం-తస్యావస్థానెలస్తద్రక్షణంభవిష్యతితితదేవాశాస్యతే - శిరసాచాభివాదయ -
అగ్నిసాక్షికంగృహీతపాణినాచరక్షణంకార్యంతన్నక్రియతే-ఇతరసాచారణ్యేనవారక్షణంక్రియతాం- లైర్వత్క్రియతేతన్నయావ్యభివాదనంక్రియతేఇత్యర్థః
దర్శమభివాదనం-కురు॥౨౬॥ప్రజశ్చేతి॥సంతితిశేషః-ప్రగాదయస్సంతివృధివ్యాం-దులభమైశ్వర్యమవ్యస్తీ-తథాపితరంమాతరంచైవసంమాన్యసుమిత్రాయేన
సుప్రజాఃసఃరామసుమప్రవ్రజితః॥౨౭॥అనుకూల్యేనేతి॥అనుకూల్యేనభక్త్యైత్యర్థః॥౨౮॥సింహస్కంధఇతి ॥ సమాచరకపరిచరక ॥ ౬౦॥ వృద్ధోపసేవీత్యాది॥
యస్యాధురియస్త్వికార్యనిర్వాహాత్వర్థః॥౬౩॥యమితి॥ఆర్యంశ్వశురందశేరధం-నానుస్తరేత్ - పితృవత్సవ్యగ్రతకత్వాదితిభావః॥౬౪॥ యథాహీతి॥ రావః

జపుత్రామహాబలా * త్వద్దర్శనకృతోత్సాహాలంకాంభస్తీకరివ్యతః॥౨౨॥హత్యాచసమరైహూరంరావణంసహబాంధవమ్ * రాఘవస్తాన్వం
విశాలాక్షి నేవ్యతిస్వాంపురింప్రతి॥౨౩॥ బ్రాహ్మియద్రాఘవోవాచ్యోలక్ష్యుశ్చమహాబలః * సుగ్రీవోవాపితేజస్వీహరయోపిసమాగతః॥
౨౪॥ఇత్యుక్తవతితస్మింశ్చసీతాసురమతోపమా * ఉవాచశోకసంతప్తాహనుమంతంప్లవంగమమ్॥౨౫॥కాసల్యాలోకభతారంసుమవేయం
మనస్విని * తంమమాధేసుఖంపుచ్చశిరసాచాభివాదయ॥౨౬॥ ప్రభశ్చసర్వరత్నానిప్రియాయాశ్చవరాంగనాః*విశ్వర్యంచవిశాలాయాం
వృధివ్యామపిదులభమ్॥ పితరంమాతరంచైవసంమాన్యాభిప్రసాద్యచ * అనుప్రవ్రజితోరామంసుమిత్రాయేనసుప్రజాః॥౨౭॥అనుకూల్యేనభ
మాశ్చాత్మక్తాన్వసుఖమనుత్తమమ్ * అనుగచ్ఛతికాకుత్స్థంభాగ్రిరంపాలయన్వనే॥ ౨౮॥సింహస్కంధోమహాబాహుమనస్వీప్రియదశక
నః * పితృవద్వత్తతేరామేమాత్మనస్తాంసమాచరక॥౬౦॥ హ్రియమాణాంతరావీరోసతుమాంవేదలక్ష్యణః॥ ౬౧॥వృద్ధోపసేవీలక్ష్మీవాశశక్తో
నబహుభాషితా । రాజపుత్రఃప్రియఃశ్రేష్ఠస్సమృశఃశ్వరురస్యమే * మమప్రియతరోనిత్యంభాగ్రితారామస్యలక్ష్యణః । నియుక్తోధురియస్యాంతు
తాముద్వహతివీర్యవా॥౬౩॥యందృష్ట్వా రాఘవోనైవవృత్తమార్యమనుస్తరేత్ । సమమాగ్ధాయకుశలంవక్తవ్యోవచనార్జమ * మృదుర్మిత్యం

అన్తిముహూతైః॥౨౬॥ప్రజశ్చేత్యాది॥వృధివ్యామపిదులభమితివృత్తత్యక్తైత్యాకృత్యయోజ్యం-అనుప్రవ్రజితోరామమిత్యత్రనభితిశేషః॥౨౮॥ సింహ
స్కంధఇతి॥సమాచరక ॥ ౬౨॥ నియుజ్యేతి॥యస్యాంధురియంలక్ష్యణంనియుజ్యేవ- స్వయంతాంధురంరామఃఉద్యహతి॥౬౩॥యందృష్ట్వాతి॥రాఘవః - యందృ
ష్ట్వావృత్తిమతీతంఆర్యందశరధంనానుస్తరేత్ - పితృవత్సవ్యగ్రతకత్వాత్ పితరంసర్వరసేతిభావః॥౬౪॥యథేతి॥దుఃఖయకరోభవెల్లక్ష్యణః - తథాకతేవ్యనాతి

యథామఃఖతయకరోభవే త్తథావత్తవ్యమిత్యర్థః-కార్యనిర్వోగేకార్యసంఘటనే-ప్రమాణంవ్యవస్థాపకః॥౬౫॥ రాఘవఇతి॥ త్వత్సమారంభాత్త్వదుత్సాహాత్ ॥
 ౬౬॥ ఇదమిత్యాది ॥ ఊర్ధ్వఽంమాసాత్-రావణకృతమాసద్వయావధిసంసహిష్యఇతిభావః- నికృత్యావంచనైస-పాతాల్లాదివకాశికిం-అత్రేతరణం ద్రప్తవ్యం-ఇ
 దంచ బ్రూయాఇతిపూర్వేణాస్వయః-కాశికఃఇంద్రః-తత్సంబంధినీశ్రీఃకాశికీ-తామివ-ఎవంబ్రహ్మపురాణే శ్రూయతే- పురావృత్రవధేబ్రహ్మహత్యాభిభూతంని
 శ్శ్రీకృమింద్రంభగవాన్నారాయణోదేవై సుహవైష్ణవేనాశ్వమేధాననిమగ్న-లృపంకృత్యాత్రైలోక్యరాజ్యేభిషిచ్యపురాతనం పారందరింశ్రియముపాహ్వయత్-
 తతోశరీరవాక్యాద్గవాక్షతీభవతి-సం తాముపశ్రుత్యసదేవదేవోదేవాశ్చతత్రజగ్ముఃతతస్తాదృష్ట్వాసాశ్రీఃపాతాశంప్రవివేశ-తత్రప్రవేష్టుమశక్తువంతోదే
 వాఃపునరవ్యశరీరవాక్యంయస్మాసుసర్వలక్షణసంపన్నస్తాంప్రతినేతుమహాతీతువశ్రుత్యతమేవపురుషోత్తమంప్రార్థయామానుః-సతత్రప్రవేశ్యపాతాల్లా
 త్తాంసముద్భృత్యతై సుహశక్రాయప్రాదాదితి-మహాభారతేతు - ఉచ్యత్యభార్యాంయమునాయాంసాంతంవరుణోహృత్యాపాతాశమనయత్ - తాముచ
 ధోనారజేనయాదిత్యాతామలభ్యాకుపితః-పాతాశవ్రాదశోషేణతామవాపేతిశ్రూయతే-సాకాశికితీకేచిత్ర-ధయంతి॥౬౮॥౬౯॥ప్రతిగృహ్యతి॥మణిరత్నం
 మణిశ్రేష్ఠం-అంగుళ్యాయోజయామాస-చూడామణేరధిస్తానస్యప్యష్టేయా-కేశసరణితత్రాంగుళింప్రావేశయదిత్యర్థః-ఎవంతనీయసికిమంగుళిత్యత్రాహ-
 నహీతి-అస్యహనుమతఃభుజఃసప్రాభవన్నస్థలోభవత్-సతదానీంసమహాకాయఃభుజశ్చనస్థూలః-తేనాంగుళిస్తనీయసిత్యర్థః-ఎతేనదేవైప్రదశితమాతంపాహద్రూ
 పంవిహాయపురప్రవేశకాలికంసూక్ష్మరూపమంగీకృతవానిత్యవగమ్యతే॥౭౦॥మణిరత్నమితి॥ ప్రణతఃసమ్రాటః॥౭౧॥౭౨॥మణివరమితి॥ పవనావధూతము
 క్తః మహావాతకంపితఃతేనరహితశ్చేత్యర్థః-ప్రతిసంక్రమంప్రతిప్రయాణంప్రవేదేప్రాప్తుముద్యుక్తః॥అస్మిన్నగేసాధాత్రిసప్తతిశ్లోకాః॥౭౩॥ ఇతిశ్రీగో

శువిదాక్షఃప్రియోరామస్యలక్ష్మణః॥౬౮॥యథాహివానరశ్రేష్ఠమఃఖతయకరోభవేత్*త్వమస్మిన్నార్యనిర్వోగేప్రమాణంహరిసత్తమః॥౬౫॥
 రాఘవస్త్వత్సమారంభాన్వయయత్నవరోభవేత్॥౬౬॥ఇదంబ్రూయాశ్చమేనాధంతూరంరామంపునఃపునః! జీవితంధారయిష్యామిమాసందశర
 ధాత్తుజ* ఊర్ధ్వఽంమాసాన్నజీవేయంసత్యేనాహంబ్రవీమి తే । రావణేనోపరుద్ధాంమాంనికృత్యాపాపకమణా*త్రాతుమహాసివీరత్వం
 పాతాల్లాదివకాశికిమ్॥౬౮॥తతోవస్త్రగతంముక్తాదివ్యంచూడామణింశుభమ్*ప్రదేయోరాఘవామేతసితాహనుమతేదదా॥౬౯॥ప్రతి
 గృహ్యతతోవీరోమణిరత్నమనుత్తమమ్*అంగుళ్యాయోజయామాసనవ్యాప్యప్రాభవద్భుజః॥౭౦॥మణిరత్నంకపవరఃప్రతిగృహ్యభివాద్యచ
 సీతాంప్రదక్షిణంకృత్యాప్రణతఃపాశ్వాతస్థితః॥౭౧॥హాషేణమహతాయుక్తస్సీతాదశణజేనసః*హృదయేనగతోరామంశరీరేణతు విష్ఠి
 తః॥౭౨॥మణివరముపగృహ్యతంమహాహంజనకన్యపాత్తుజయాధృతంప్రభావాత్ । గిరిపవనావధూతముక్తస్సఖితమనఃప్రతిసంక్రమం
 ప్రపేదే॥౭౩॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టత్రింశస్సర్గాః. *****

శేషః*త్వమితి॥త్వమేవకార్యనిర్వోగేకార్యసంఘటనేప్రమాణంవ్యవస్థాపకఃయతః-అతఃరాఘవఃమయియత్నవరోభవేదితిసంబంధః॥౬౬॥* ఊర్ధ్వఽంమాసా
 న్నజీవేయమితి॥రావణదత్తమాసద్వయావధిమపిసంసహిష్యఇతిభావః*రావణేనెతి॥ నికృత్యాతిరస్కారేణ-పాతాల్లాదివకాశికిమితి-కాశికిందేవేంద్రస్యశ్రియం
 పురాణివృత్రవధాద్బ్రహ్మహత్యాభిభూతస్యేంద్రస్యలక్ష్మీంపాతాశప్రవిష్టాం-దేవప్రాధికతోభగవానాదినారాయణఃపాతాల్లాదుద్భృత్య-పునరింధ్రాయశ్రి
 యంప్రాయచ్ఛదితిపారాణీకధాత్రానుసంధేయా॥౬౯॥ప్రతిగృహ్యతి॥ మణిరత్నంమణిశ్రేష్ఠం-అంగుళ్యాయోజయామాసఅంగుళ్యాధర-చూడామణే
 రధిస్తానస్యహేమపుష్పస్యకేశప్రవేశాధాంయోరంద్రః-తత్రఅంగుళింప్రావేశయదిత్యర్థః- ననుతదానీంహనుమతఃసూక్ష్మరూపత్వాత్తస్యేవరేనసూక్ష్మరూ
 పభూతాసంజనమేవసమంజసమతతహ-సహీతి॥ అస్యహనుమతోభుజఃసూక్ష్మస్పృశసప్రాభవన్నమాతిస్త-తత్రనపావితదిత్యర్థః- నప్రాభవద్భుజఇతిప్రతీషధన్య
 ప్రసక్తిపూర్వకత్వాత్-ప్రసక్తేసూక్ష్మరూపపవసంభవాత్- భుజప్రతిషేధనదేవైప్రదశితమాత్రంరూపంవిహాయ సూక్ష్మరూపేణస్థితవానిత్యవగమ్యతే॥
 ౭౨॥మణివరమితి॥పవనావధూతముక్తఃమహావాతకంపిత్ప్రతఃప్రతిసంక్రమంప్రతిప్రయాణం-ప్రవేదేప్రారభత॥౭౩॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీభావిరచితాయాం-

విందరాజవీరచిత్రే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానై అష్టత్రింశస్సర్గాః. *
 మణిమిత్రాది || అభిజ్ఞాతంసమ్యక్జ్ఞాతం || గిమణింత్యతి || త్రయాణామితీతిగర్హదయోశాఁకమణితివస్త్రి-వివాహకాలేరోమణిదాతృత్వాప్నిహ్రోగృహేత్పల్వ
 చ్చమమస్తరణమితిభావః-పాణిగ్రహణోత్సవేముశ్వశురాభ్యాంప్రధమంశిరోభూషణతయాఎవదత్తః-అతః త్రినస్తాకాయుగవత్ స్మరివ్యతీత్యర్థ ఇత్యాహ కశ్చి
 త్-తదనుచితం-మణిరత్నమిదందత్తంవై దేహ్యశ్చ స్వశరణమ్ | వధూకాలేతథాబద్ధమధికంమూర్ధ్నిశోభత్యత్యుపరివత్సమాణత్వాద్వివాహకాలేరామజనన్యా
 అనాగమనాచ్చ || ౨ || ౩ || త్వమితి || కార్యనిర్వోగేకార్యసంఘటనే-ప్రమాణంవ్యవస్థాపకః-చింతయిత స్తస్య-తదేతి శేషః || ౪ || సతథేతి || అవం ద్యేతివదచ్ఛేదః || ౫ || ౬ ||
 మశలమితి || బ్రూయాదృతి-ధర్మసంహితంధర్మసంహితం-ధర్మపురస్కరంమశలం బ్రూయాదృత్యర్థః || ౭ || యథేతి || దుఃఖాంబుసంరోధాత్ అంబునిసంరుద్యంతేఅ
 నే నేత్యంబుసంరోధఃజలధిః-సమాధాతుం రామమనుకూలయితుం || ౮ || జీవంతిమితి || జీవంతింసంభావయతి-జీవంతింకరోతీత్యర్థః-తత్తథాఅవ్యయమేతత్ - వచనస్య
 ప్రయోజనమాహ-వాచేతి-వాచాధర్మంవాచికధర్మం || ౧౦ || తమేవధర్మముపపాదయతిద్వాభ్యాం నిత్యమిత్యాది || ౧౧ || ౧౨ || అప్యర్కమితి || పజన్యంత్యం ద్రం-ప
 జన్యోరసదజ్ఞేంద్రావిత్యమరః || ౧౬ || సహితీత్వద్వమి త్యతి-జయః భవిష్యతీతి శేషః || ౧౭ || తస్యేతి || సమ్యక్ సోపపత్తికం-సత్యంపరమార్థం- సుభాషితం శ్రుతిమ
 భువం || ౧౮ || వచనంచేదమబ్రవీదిత్యుక్తంవివృణోతి-తతస్తమితి || భర్తృసేషహానిత్యంతాత్మనియోభర్తుస్సేషహాస్తేనానిత్యంతం-స్వవిషయభర్తృసేషహాప్రకాశకమి

మణిందత్వాతతస్సేతాహనుమంతమధాబ్రవీత్ | అభిజ్ఞానమభిజ్ఞాతమేతద్రామస్యతత్వతః || ౧ || మణింతుదృష్ట్వా రామోవై త్రయాణాంసం
 స్మరివ్యతి | వీరోజనన్యామమచరాజ్ఞోదశరధస్యచ || ౨ || సభూయ స్త్వంసముత్సాహేవోదితోహరిసత్తమ | అస్మిన్నాగ్ర్యసమారంభేప్రచింతయ
 యదుత్తరమ్ || ౩ || త్వమస్మికార్యనిర్వోగే ప్రమాణంహరిసత్తమ | హనుమస్యత్నమాస్థాయదఃఖత్తయకరోభవ * తస్యచింతయతోయతోషదుఃఖ
 త్తయకరోభవేత్ || ౪ || సతథేతి ప్రతిజ్ఞాయమారుతిర్భీమవిక్రమః * శిరసావంద్యవై దేహిం గమనాయోపచక్రమే || ౫ || జ్ఞాత్వాసంప్రసీతందేవీవాస
 రంమారుతాత్తజమ్ * బాష్పగర్హదయావాచామైధిలీవాక్యమబ్రవీత్ || ౬ || మశలంహనుశా బ్రూయాత్సహితౌరామలత్నశో * మగ్నీవంచసహ
 మాత్యంవృద్ధాశసర్వాంశ్చవాసరాశా | బ్రూయాత్ స్త్వంవాసరశ్చేష్టకుశలంధర్మసంహితమ్ || ౭ || యథాసచమహాబాహుమాణంతాడయతిరా
 ఘువః | అస్తాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమహాని || ౮ || జీవంతిమాంయథారామ స్సంభావయతికీర్తిమాశా | తత్తథాహనుమన్వాచ్యం
 వాచాధర్మమవాప్నుహి || ౧౦ || నిత్యముత్సాహయితాశ్చ వాచశ్శ్రుత్యాత్వయేరితాః | వధిశ్చ్యతేదాశరధేపారుషంమదవాత్తయే || ౧౧ || మత్సం
 దేశయతావాచ స్త్వత్తశ్శ్రుత్యైవరాఘవః | పరాక్రమవిధింవీరోవిధివత్సంవిధాస్యతి || ౧౨ || సీతాయావచనంశ్రుత్వాహనుమన్మారుతాత్తజః | శి
 రస్యంజలిమాధాయవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ || ౧౩ || క్షిప్రమేవ్యతికాకుల్లోసహర్మృత్తుప్రవరైవృతః | యస్తేయుధివిజిత్యాదీశోకంవ్యవసయివ్యతి ||
 ౧౪ || సహివశ్యామిమత్వేషునాసురేషుసరేషువా | యస్తస్యక్షిపతోబాణాశ్శాతుముత్యహతేగ్రతః || ౧౫ || అప్యక్తమపిపజన్యపివైవస్వతం
 యమమ్ | సహిసోభుంరణేశక్తస్తవహతోర్విశేషతః || ౧౬ || సహిసాగరవర్తంతాంమహింశాసితమిహతే | త్వన్నిమిత్రోహిరామస్యజయోజనకసం
 దిని || ౧౭ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసమ్యక్సత్యంసుభాషితమ్ | జానకీపహుమేనేధవచనంచేదమబ్రవీత్ || ౧౮ || తతస్తంప్రసీతంసీతావీక్షమాణాపునః

శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం అష్టత్రింశస్సర్గాః. *
 మణిమితి || మణిందత్వా రామస్యపతదభిజ్ఞాతమభిజ్ఞానమిత్యబ్రవీదితిసంబంధః || ౧ || మణింత్వతి || త్రయాణాంసంస్మరివ్యతి త్రయాణామితకర్మశేషస్త్రి-పాణిగ్రహ
 ణకాలేముమజననీయమంమణిందశరధసన్నిధౌజనకహస్తాదాదాయ - శిరోభూషణతయాహవ్యాందత్తవత్ - అతోముమజననీందశరధంజనకంమాంచస్మరివ్యతీత్యర్థః ||
 ౩ || త్వమితి || కార్యనిర్వోగేకార్యసంఘటనే-ప్రమాణంవ్యవస్థాపకః || ౪ || యథేతి || దుఃఖాంబుసంరోధాత్ అంబుసంరోధోజలధిః దుఃఖసాగరాదిత్యర్థః-సమాధాతుం
 వత్తుమిత్యర్థః || ౫ || ౧౦ || తి || ఉక్తార్థమేవఅరచింపురరాసామత్సందేశయతాభి || ౧౮ || తతత్తత్ || భర్తృసేషహానిత్యంతాత్మనియోభర్తుఃసేషహాఃతే నానిత్యంతం-రా

తియావత్ - అనుమానయదన్వమానయత్ - వత్సమాణో క్తిరూపంసంమానవచనమబ్రవీదిత్యర్థః॥౧౨॥తవేతి॥ దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాంపూర్వదుఃఖాదధిశేనదుఃఖే
నస్పృష్టాం-దీపయన్నివ-వధాయన్నివెత్సర్థః॥౧౩॥అయమితి॥ అయంచత్వమాణఃస్థితీవ మూర్తీభూతభిత్సర్థః॥౧౪॥తదస్మిన్నితి॥ సమాధానంపరిహారం॥౧౫॥అ
హమేవసాధయిష్యామి త్యాశంక్యాహ కామమితి॥ హేపరవీరఘ్నత్వంఅస్యకార్యస్య సర్వరాక్షసవధపూర్వకమతాప్రణయావస్థ-పరిసాధనేకామంపర్యాప్తః
క్తః-ఏవంచేత్సలాదయఃశక్తిసమృద్ధిః తేయశస్యఃతవయశస్కరః సతుమమేతిభావః॥౧౬॥తహి-తవకింయశస్యమిత్యాకాంతోయామాహ-బలైరితి॥ జిత్యజిత్యా-
మాంగృహీత్వేతిశేషః॥యాయాత్ - రామభితివశేషః॥౧౭॥ఏతన్నకేవలంమమరామస్యాపీత్యాహశరైరితి॥తనిశ్లేశి॥౩౦॥తదితితస్యఅనురూపంవిక్రాంతంయథాభ-
వేత్తథా-ఉపపాదయకురు॥౩౧॥తదధో-పహితమితి॥అధో-పహితంఅర్థయ క్తం-సహితంపరస్పర సంగతం- హేతుసంహితంయ క్తియ క్తం - శేషంపూర్వమను-
క్తం ఉత్తరంవాక్యమబ్రవీత్॥౩౨॥౩౩॥తస్మేతి॥మనస్సంకల్పసంపాతాఃమనో వ్యాపారతుల్యగమనాః-ససజ్జితేనశివంబతే॥౩౪॥౩౫॥వద్విశిష్టశ్చేతి॥ప్రత్యవ-
రహీనః-పూర్వంచతుర్థామేవాత్రగతిరితివిచారప్రకారమాత్రముక్తం-అత్రతుపరమాధః- యద్యపిబలేహనుమానధికః-తథాపివేగేనుగ్రిహస్మిహి-తాసీలాద

పునః | భక్త్యాస్నేహాన్నితంచాక్యంసాహాదాదనుమానయత్॥౧౬॥యదివామస్యసేవీరవలైకాహమరిందమ | కస్తిగిశ్చిత్సంవృతేదేశేవిక్రాంత
శ్శ్చోగమిష్యసి॥౧౭॥మమచేదల్పభాగ్యాయాస్సన్నిధ్యాత్వవచనర | అస్యశోకస్యమహతోముహూతంమోక్షణంభవేత్॥౧౮॥గతేహిహరిశా
దూఢలపునరాగమనాయతు | పాత్రానామపిసందేహయామమస్యాన్నాత్రసంశయః॥౧౯॥తవాదశఃసజశ్శోకేభూయోమాంపరితావయేత్ |
దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాందీపయన్నివచనర॥౨౦॥ అయంచవీరసందేహస్థితీవమమాగ్రతః | సుమహేంస్త్యత్సహాయేషుహర్యత్రైషుహరి
శ్వర॥౨౧॥కథంసఖలుకుష్మాంతరివ్యంతిమహిదాధిమితానిహర్యత్రైస్యానితౌవానరవరాత్మజౌ॥౨౨॥ త్రయాణామేవభూతానాంసాగర
స్యాస్యలంఘనేశక్తిసాన్యద్వైనతేయస్యతవమాతరస్యవా॥౨౩॥తదస్మిన్ కార్యనిర్వోగేవీరైవండురతిక్రమేకింపశ్యసిసమాధానంత్వంహి-కా
ర్యవిదాంవరః॥౨౪॥కామమస్యత్వమేవైకః కార్యస్యపరిసాధనే | పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యస్థైర్యలాదయః॥౨౫॥బలైస్సహగైర్వదిమాంరావ
ణంజిత్యసంయుగే | విజయీన్ద్రపురీంయాయాత్తత్తమేస్యాద్యశస్కరమి॥౨౬॥శరైస్తుసంకులాంకృత్వా లంకాంపరబలాదఃసఃమాంసయగ్నదికా
కుఢ్ఢస్తత్తస్యసదృశంభవేత్॥౨౭॥తద్యథాతస్యవికాగ్రితమనురూపంమహాత్మనఃభవేదాహవశూరస్యతథాత్వముపపాదయ॥౨౮॥తదధో-పహి-
తంచాక్యంసహితం హేతుసంహితమినిశమ్యహనుమాన్ శేషంచాక్యముత్తరమబ్రవీత్॥౨౯॥దేవిహర్యత్రైస్యానామీశ్వరఃప్లవతాంచరఃసుగ్రీ
వస్సత్వసంపన్నస్తవార్థేకృతనిశ్చయః॥౩౦॥ సనానరసహసాగ్రాంకృతీభిరభిసంవృతఃప్రమేష్యతివై దేహిరాక్షసానాంనిబహాణః॥౩౧॥తస్య
విక్రమసంపన్నాస్సత్వవంతోమహాబలాః | చసస్సంకల్పసంపాతానిచోహరయస్థితాః*యేషాం నోపరిసాధస్తాన్నతిర్యక్సజ్జితేగతిః | నవకర్తను
సేదంతిమహాత్వమితేజసః॥౩౨॥అసక్తైర్హేతానాన్సాగరధరాధరాప్రదక్షిణీకృతా భూమిర్వా యమాగా నుసారిభిః॥౩౩॥ మ

మస్యస్యవిషయేస్నేహప్రకాశకమితియావత్ - వాక్యంపూర్వోక్తంహనుమతోవచనం- అనుమానయత్-సమానయంతీతిపూర్వేణసంబంధః॥౧౬॥యదీతి॥ ఏకా
హంచస తేనకింకస్తింశ్చిదితి-మమచేదిశ్శోగమిష్యసిచేదిత్యర్థః॥౧౭॥తవేతి॥దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాంఅతిదుఃఖంప్రాప్తామిత్యర్థః దుఃఖంచుఃఖపరామృష్టామితిసా
రేదుఃఖంచమాందీపయన్తీజ్వలయన్నివచరితావయేదితిసంబంధః॥౨౦॥ అయమితి॥ సందేహఃవత్సమాణః-స్థితీవమమాగ్రతఃమూర్తీభూతభిత్వేషః॥౨౧॥ హర్య
త్రైషువిషయేసందేహమేవాహ-కథంన్విత్వాది॥౨౨॥తదితి॥ కార్యనిర్వోగే కార్యలంఘన-సమాధానముపాయభిత్సర్థః॥౨౩॥ మాస్త్రరామాదీనాహత్రాగమనం
హమేవసర్వంసాధయిష్యామిత్వతలహ-కామమితి॥అస్యకార్యస్యరావణాదివధపూర్వకవన్నోక్షణస్యకామంపర్యాప్తః-ఏవంచేద్బలాదయఃశక్తిసమృద్ధిః త
తనైవయశస్కరః-సతుమమేతిభావః॥౨౫॥తహి-తవకింయశస్కరమతలహ-బలైరితి॥ మాంగృహీత్వేతిశేషః యాయాద్రామభితివేషః॥౨౬॥ఏత్రరామస్యాపిశా
శస్కరమిత్యాహ-శరైరితి॥౩౦॥తదితివిక్రాంతంవీక్రమః॥౩౧॥తదితి॥ అధో-పహితంఅర్థయ క్తంపరస్పరసంగతం- హేతుసంహితంయ క్తియ క్తం - శేషంపూ

శ్రీరామాయణే - వ్యాఖ్యానవతుప్తయవిశిష్టే - సుందరకాండే - చత్వారింశస్సర్గాః.

యస్సర్వేతుల్యాపవేతినాన్యతోక్తిః||తనిష్టోక్తి||౩౮||౩౯||తదలమతి||ఏకౌత్వాతేనఏకయత్నై||౪౦||౪౧||తాహిత||విధమివ్యతఃదహివ్యతః||౪౩|| తదితి||కాలకాండీ
ణీభవ-దివసగణనాయాంతత్పరాభవేత్యథః-సచిరాత్అచిరాత్||౪౪||౪౫||ఏవమతి||పునరబ్రవీదితి-దాధ్యాయపునరుక్తిః||౪౬||౪౭||శైలాంబుజేతి|| ద్రక్ష్యసీ
తిశేషః||౪౮||౪౯||మారుతభి||మారుదఃరోదనంమాకురు||౫౦||౫౧||నాస్మిన్నితి||మత్సంగమకాలమాత్రంమమరామేణసంగమకాలమాత్రం||౫౨|| ఇతిశ్రీగోవింద
రాజవీరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - శృంగారలిలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకౌనచత్వారింశస్సర్గాః. *****

శ్రుత్యేత్వాది||౧|| త్వమితి||అథ-సంజాతసస్యాఅథోత్పన్నసస్యా||౨||౩||అభిజ్ఞానంచేతి||కాకస్యైకాక్షిశాతసీంక్షిప్తాం ఇషీకాంఇషీకత్యణరూపనుభిజ్ఞానంపూ
వోత్తర-దద్యాః అన్యచ్చవత్సామీతిభావః తదేవాహమనభితి-తిలకేపూవతిలకేప్రణప్టేసతి-గండపాశ్వే-గండస్థలేగండశైలవాశ్వే-వా-మనశ్శిలాయాస్తీ
ద్వశిష్టాశ్చతుల్యాశ్చసంతితత్వవనౌక-సఃమత్తఃప్రత్యవరకశ్చిన్నాస్తీసుగ్రీవసన్నిధౌ||౩౮|| అహంతావదిహప్రాప్తఃకింపునస్తేమహాబలాః | స
హప్రకృష్టఃప్రేమ్యంతేప్రేమ్యంతేహీతరేజనాః||౩౯||తదలంపరితాపేనదేవిశోకౌవ్యపేతుతే | ఏకౌత్వాతేనతేలంకామేవ్యంతహరియాధపాః||
౪౦||మమపృష్ఠతాతావచంద్రసూర్యావివోదితా | త్వత్సకాశంమహానత్వాన్యసింహావాగమివ్యతః||౪౧||తాహివీరౌసరవరౌసహితౌరామలక్ష్మ
ణౌ | ఆగమ్యనగరింలంకాంసాయకైర్విధమివ్యతః||౪౨|| సగణంరావణంహత్వారాఘవోరఘునందనః | త్వమూదాయవరాహౌహస్వపురంప్రతి
యాప్యతి||౪౩||తదాశ్వసిహిభద్రంతేభవత్వంకాలకాండీణీ | నచిరాద్ద్రక్ష్యసేరామంప్రజ్వలంతమివానలమ్||౪౪|| నిహతేరాక్షసేంద్రక్షిణ
పుత్రామాత్యబాంధవే | శ్వంసమేవ్యసీరామేణశశాంకేనేవరోహిణీ||౪౫||క్షిప్రంత్వందేవిశోకస్యపారంయాస్యసిమైధిలి | రావణంచైవరామే
ణనిహతంచ్రక్ష్యసేచిరాత్||౪౬||ఏవమాశ్వస్యవైదేహీంహనుమాన్సారుతాత్మజః | గమనాయమతింకృత్వావైదేహీంపునరబ్రవీత్||౪౭||తవరి
ఘ్నంకృతాత్సాంక్షిప్రంద్రక్ష్యసీరాఘవమ్ | లక్ష్మణంచధనుష్పాణింలంకాద్వారముపస్థితమ్||౪౮||సఖదంష్ట్రాయుధాన్విరాకసింహశాదూలఃక్ర
మాః | వానరాన్సారణేంద్రాభాక్షిప్రంద్రక్ష్యసీసంగతాః||౪౯|| శైలాంబుజనికాశానాంలంకామలయసానుషు | సదతాంకపిముఖ్యానా
మార్కేయూధాన్యనేకశః||౫౦||సతుమమణీమోరేణతాడితోమన్మధేషుణా | సశమలభతేరామస్సింహాదిత్యవద్విషః||౫౧||మారుదోదేవిశో
కేనమాభూత్తేమనసోప్రియమ్ | శచీవచిత్యాశక్రేణభాత్రాసాధవతీహ్యసి||౫౨||రామాద్విశిష్టఃకౌన్యోస్తీకశ్చిత్సమిశ్రణాసమః | అగ్నిమారుత
కల్పతాభాగ్రరౌతవసంశ్రయా||౫౩||నాస్మింశ్చిరంవత్ససిదేవిదేశేరక్షోగజైరధ్యుషితేతిరాదై | నతేచిరాదాగమనంప్రియస్యతుమస్యమత్సం
గమకాలమాత్రమ్ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకౌనచత్వారింశస్సర్గాః. *****

శ్రుత్వాతువచనంతస్యవాయుసూమోర్మహాత్మనః | ఉవాచాత్మహితంవాక్యంసీతామరసుతోపమా||౧||త్వాదృష్ట్వాప్రియవక్తారంసంప్రహృ
ష్యామివానర | అర్ధసంజాతససేవవృష్టింప్రాప్యవసుంధరా||౨||యథాతంపురుషవ్యాఘ్రంగాత్రైశ్శోకాభికశితైః | సంస్పృశేయంసకామా
హంతధాకురుదయాంమయి||౩||అభిజ్ఞానంచరామస్యదద్యాహరిగణోత్తమ | క్షిప్తామిషీకాంకాకస్యకోపాదేకాక్షిశాతసీమ్ * మనశ్శిలాయాస్తీ
గనుక్తం||౩౪||తస్యైతి || మనస్సంకల్పనంపాతాః-మమోవేగసదృశవేగవంతభివ్యర్థః||౩౯||తదితి||ఏకౌత్వాతేనఏకయత్నై||౪౩||తదితి||కాలకాండీణీభవ-దివసగణ
నాయాంతత్పరాభవ||౪౪||శైలాంబుజేత్వాది||యాధాన్యనేకశభివ్యత్ప్రక్ష్యసీత్యనుపంగ||౫౩||నాస్మిన్నితి || మత్సంగమకాలమాత్రంమమరామేణసంగమకా
లమాత్రమివ్యర్థః||౫౪||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థనిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం ఏకౌనచత్వారింశస్సర్గాః ***
తి || ఆత్మహితంతత్తదుఃఖాద్ధారప్రయోజనం||౧|| తి || అథ-సంజాతానిఅథ-వయఃప్రాప్తాని - తతఃపరంజలాభావాదాసన్నశేషాణిసస్యానియస్యాప్నాయధా
దైవాత్సంపన్నవృష్ట్యాసంపన్నసస్యాభవతి-తథాఅహమపిప్రాప్తజీవితనాశాఅమృతోపమాత్వద్దశనాద్భృతజీవితేతిభావః||౨||౩|| అభిజ్ఞానాంతరందాస్యామీ
త్యాహ||అభిజ్ఞానమిత్వాది||ఏకాక్షిశాతసీంక్షిప్తామిషీకాంఇషీకామనుశ్శునభితి||తిలకేప్రణప్టేమనశ్శిలాయాస్తీలకఃత్వయాగండపాశ్వే-నివేశితఃకిల- తంస్త్రుతా

లకఃమనశ్శిలాకృతతిలకః-తత్ మనశ్శిలాతిలకనిమాణంస్త్రుతమహాసి-ఇదమప్యభిజ్ఞానందద్యాభియోజనా||౧౬|| ఎవభితి|| ప్రహృష్ట్యామితీ-అస్యచూడామణే స్వయాబహుశోలానిత త్వేనత్వత్సృక త్వాదిభావః|| ౧ || ఏవనిర్యాతితభితి||వారిసంభవః-రత్నంహిరత్నక రేణుత్పద్యతే-అతఃపరంమాసాత్పరం||౧౬|| ౧౦|| ఘోరభితి||ఏవజ్ఞంతంవిశంబమానం||౧౧||౧౨||౧౩||కథంచదితి||ఇమంముహూతంఅస్మిముహూతే || ౧౪||౧౫ || ఇమంచేతి||శివశ్చ తే ధ్వాస్తుహరిప్రవీరే తి-శివఃఅవ్యాహతభిశ్చ||౧౬||సభితి|| అల్పవశేషంఅల్పవశిష్టం - ప్రసమీత్యవిచార్య||౧౭||ఇతిశ్రీ గూవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-శృంగారతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-చత్వారింశస్సర్గః-*****

సచేత్వాది||అల్పేతి-అభిగమ్యతువై దేహీంవిలయంతరావణస్యచేత్వక్తకార్యద్వయేసీతాదేశనరూపంకార్యంజాతం - ఇదంకార్యంరావణవిలయపరిజ్ఞానరూపం-అ

లకౌగండపార్శ్వేనివేశితః|త్వయాప్రణ ప్తేతిలకేతంకిలస్త్రుతమహాసి||౧౬||సవీర్యవాన్-ధంసీతాంహృతాంసమనుమన్యసే|వసంతీంరక్షసాం వధ్యేమహేంద్రవరుణోపమః||౧౭||ఎవచూడామణిదివోమయానుపరితీతః | ఏతందృష్ట్వాప్రహృష్ట్యామివ్యస నేత్వామివానఘ||౧౮||ఏవనిర్యాతితశ్శ్రీమాణమయాతేవారిసంభవః|అతఃపరంనశత్యోమిజీవితుంశోకలాలసా||౧౯||అగ్రహ్యనిచదుఃఖానివాచశ్చహృదయచ్ఛిదిః | రాక్షసీనాంసుఘోరాణాంత్యత్యక్తేమక్షయామ్యహమ్||౨౦||ధారయిష్యామిమాసంతుజీవితంశక్తిఃసూదన| మాసాదూర్వంనజీవ్యేత్వయాహీనాన్మహాత్మజ||౨౧|| ఘోరోరాక్షసరాజోయందృష్ట్వశ్చనసుఖానుయి | త్వాంచశ్రుత్వావిః జ్ఞంతఃనజీవేయమహంతుణమ్||౨౨||వైదేహ్యవచనంశ్రుత్వాకిరుణంసాశ్రుభాషితమ్ |అథాబ్రవీన్నహతేజాహనుమాన్సరుతాత్మజః||౨౩||త్వచ్ఛోకవిముఖోరామోదేవిసత్వేనతేషే | రామేదుఃఖాభిభూతేతులక్షణఃపరితప్యతే||౨౪||కథంచద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచితుమ్ |ఇమంముహూతందుఃఖానామంతంద్రత్యసీభామిని||౨౫||తావుభౌపురుషవ్యాఘ్రాశ్రాజపుత్రావరిందమా| త్వద్దేశనకృతోత్సాహంకాంభస్తీకరిష్యతః||౨౬||హత్వాతుసహరేకూరింరావణంసహబాంధవమ్ | రాఘవోత్వాంవికాలాక్షిస్వాంపురింప్రావయిష్యతః||౨౭||యత్తురామోవిజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే||ప్రీతిసంజననంతస్యభూయస్త్వందాతుమహాసి||౨౮|| సాబ్రవీద్దత్తమేవేతిమయాభిజ్ఞానముత్తమమ్ | ఎతదేవహిరామస్యదృష్ట్వామత్యేశభూషణమ్ * శ్రద్ధేయంహనుమాన్వాక్యంతవవీరభవిష్యతి||౨౯||సతంమణివరంగృహ్యశ్రీమాణ్లవగసత్తమః* ప్రణమ్యశిరసాదేవీంగమనాయోపచక్రమే||౩౦||తముత్సాతకృతోత్సాహమదేత్వ హరిపుంగవమ్ * వధామానంమహావేగమువాచజనకాత్మజా | అశ్రుపూణఃముఖీదీనాబాష్పగద్గదయాగిరా||౩౧||హనుమన్నిగహంసంకాశోభాశిరారామలక్ష్మణౌ| సుగ్రీవంచసహమాత్యంసర్వాన్భూయాహ్యనామయమ్||౩౨||యథావసమహాబాహుమాణంతారయతిరాఘవః|అస్తాద్భుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమహాసి||౩౩|| ఇమంచతీప్రంసుమశోకవేగంరత్నోభిరేభిఃపరిభర్తనంచ |బ్రూయాన్తురామస్యకతస్సమీపశివశ్చతేధ్వాస్తుహరిప్రవీర||౩౪|| సరాజపుత్రాప్రతివేదితాధఃకపిఃకృతాధఃపరిహృప్తచేతాః | అల్పవశేషంప్ర సమీత్యకార్యందిశంహ్యుదీపీంమనసాజగామ || ౩౫ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చత్వారింశస్సర్గః. *****

సచవాక్ష్మిః ప్రశస్తాభిగమిష్యన్నుజితస్తయా | తస్మాద్దేశాదపక్రమ్యచింతయామాసవానరః * అల్పశేషమిదంకార్యందృష్టేయమసీతేతు

మహాసిత్యభిజ్ఞానంచరామస్యరామాయదత్తంభవతీయోజనా||౩౬||అగ్రహ్యసీతి || త్వత్కృతేత్వత్ప్రాప్త్యాశయా||౩౭||ఘోరభితి||విపద్యంతంశ్చిత్వంతం|| ౩౮ || కథంచదితి||ఇమంముహూతంఅస్మిముహూతే||౩౯||తమితి||ఉత్పాతకృతోత్సాహంఉత్పాతేణుత్పతనైకృతోత్సాహం||౪౦||సరాజపుత్రేతి||అల్పశేషంఅల్పవశిష్టంప్ర సమీత్యవిచార్య||౪౧||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం చత్వారింశస్సర్గః. *****

* చింతాప్రకారమాహ- అల్పశేషమిత్వాదికపీశ్వరాలయమిత్యంతేన || ద్వయమిహకార్యందేవీదర్శనంపరబలాదిపరిజ్ఞానంచేతి- తత్రదేవీదర్శనస్య మహాతప్రభం

ల్పశేషంబల్పవశిష్టం-సాంతఃపురలంకాయాస్సమ్యక్ పరిజ్ఞాత త్వేపి రాక్షసబలాబలరావణహృదయాద్యపరిజ్ఞానాతాః-ర్వస్యాల్పశేషత్వోక్తిః-ఇహ రాక్షసబలా
బలరావణహృదయపరిజ్ఞానరూపకార్యే-త్రీనుపాయానతిక్రమ్యసామదానభదానతిక్రమ్య-చతుర్థో-లక్ష్యతే- సాధనతయాదండోద్యత్యతే- ఉపపత్తిపూ
ర్వకమేతదేవవిప్రణాతిససామేతి-అనిత్యోవిజయోయస్మాద్దృశ్యతేయధ్యమానయోః । పరాజయశ్చ సంగ్రామేతస్మాద్యుద్ధంవిసంజయేదితియద్ధస్యాప్యవస్థితఫ
లక త్వేపి సర్వంబలవతఃపశ్యమితిన్యాయేనసర్వాతిశాయిబలపరాక్రమస్యమమపరాజయప్రసంగవనాస్తీత్యభిప్రాయేణాహపరాక్రమశ్చితి మమతుఇహారక్షో
విషయే-పరాక్రమవివరోచితఇతిసంబంధః-అభిగమ్యతువై దేహీం నిలయం రావణస్యచేత్యనుజ్ఞాతస్యాతిరిక్తకార్యకరణేదోషమాశంక్యపరిహరతికార్యశ్చితి - కార్యే
విహితేకర్తవ్యేబహునికార్యాణి-నహీతిఅల్పస్యాపికమణఃఎకౌహేతుస్సాధకోనకిముతమహతఃకిర్మణిఇతిభావః-బహుధాబహుభిహేతుభిః పురోక్తిస
మధనాయాహృహైవేతి-అహమిహైవ-పరాత్సంమద్యవిశేషతత్త్వవిత్పరాత్సమౌర్యుద్ధతారతమ్యతత్త్వవిత్ - కృతనిశ్చయఃకృతబలాబలనిశ్చయస్కయదిష్టవ
గేశ్వరాలయం ప్రజేయంతతఃభర్తృశాసనంసీతాదర్శనరావణనిలయసమ్యక్పరిజ్ఞానవిషయంశాసనం-తావత్సకల్యేన-కృతంస్యాత్ - అన్యథా రాక్షసబలాబలం
కీదృశమితిభ్రాతృపృష్టేనిరుత్తరస్సామితిభావః-కథంన్నితి-యద్ధంకథంనుఖాగతంనుభవప్రాప్తంభవేత్తథాకథవ్యమితిత్యర్థః- యద్ధస్యఫలమాహ-తదైవేత్యా
ది నాసాధాన్లోకేన-తదైవఖలుయద్ధకరణేఖలు-సఃవశాననః రణేతిత్వబలంస్వవత్తుబలంమాంచ-సారవత్ మానయేత్పరిచ్ఛింద్యాత్ - బలప్రయాయినాసేనాన్యాస
హవతఃతత్త్వసంబలప్రయాయీతం-తస్యహృదిస్థితంమతంసీతావిషయాద్యవసాయంబలంచమత్వా-నుభవేతితి-అస్తాత్ స్థానాత్-పునఃప్రజేత్రజిహ్వామి- ఇదమి

ణా । త్రీనుపాయానతిక్రమ్యచతుర్థాద్యశ్యతే * నసామరక్షస్సుగుణాయకల్పతేనదానమధోపవితేషుయ్యజ్యతే । నభేదసాద్యాబలదర్పితా
జనాఃపరాక్రమస్త్యైవమమేహరోచతే * నచాస్యకార్యస్యపరాక్రమాద్యతేవినిశ్చయఃకశ్చిదిహేహాపపద్యతే । హతప్రవీరాహిరణేహిరాక్షసాః
కథంవిదీయ్యదిహోద్యమాదవమ్ * కార్యేకమణినిదిష్టయోబహున్యపిసాధయేత్ । పూర్వకార్యావిరోధేనసకార్యంకర్తుమహతి * న
హ్యేకస్సాధకౌహేతుఃస్వల్పస్యాపీహకమణః । యోహ్యధ్వంబహుధావేదససమధోధాసాధనే * ఇహైవతావత్కృతనిశ్చయోహ్యహం
యదిప్రజేయంష్టవగేశ్వరాలయమ్ । పరాత్సంమద్యవిశేషతత్త్వవిత్తతఃకృతంస్యాన్ననుభర్తృశాసనమ్ * కథంనుఖల్వద్యభవేత్సుఖాగతంప్రస
హ్యయద్ధంమమరాక్షసైస్సహతదైవఖల్వాత్తుబలంచసారవత్సమానయేత్సాచరణేదశాననః * తతస్సమాసాద్యరణేదశాసనంసమంత్రివగంస

నకృత్యస్యనిష్పన్నత్వాదితరస్యత్వానుషంగికత్వాదల్పశేషమితిభిప్రాయః - తత్రనిష్పన్నంసందర్శయతి-ద్వప్తేయమితి||ఇతరనిష్పత్తౌఉపాయంనిధానయతి||
త్రీనితి||ఇహ రాక్షసబలేరావణహృదయపరిజ్ఞానరూపకార్యే త్రీనుపాయానామదానభదానతిక్రమ్యచతుర్థో-లక్ష్యతే-సాధనతయాదండోద్యత్యతే * ఉపపత్తి
పూర్వకంపతదేవవిప్రణాతిససామేతి||యుజుషసామప్రయోగఃఫలాయకల్పతే-నశరెష్విత్వాశయేనాహ-రక్షస్త్వీతి || జయాపజయావవ్యవస్థితావిత్వాశంక్య-
సర్వంబలవతఃపశ్యమితివత్సర్వాతిశాయిబలపరాక్రమస్యమమపరాజయప్రసంగవనాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ - పరాక్రమశ్చితి * ఉక్తంసామాద్యపాయమప
సంహరతి-నచేతి||వినిశ్చయఃఉపాయః-తథాపిపరాక్రమేకింకారణమతతహ-హతేతి||హతాఃప్రవీరాఃముఖ్యాఃయేషాంతేహతప్రవీరాః యతఃకతివయవభేదేహమా
దవమియః-అతఃపరాక్రమవివరోచితఇత్యర్థః * అభిగమ్యతువై దేహీం నిలయం రావణస్యచేత్యనుజ్ఞాతస్యాతిరిక్తకార్యకరణేదోషమాశంక్యపరిహరతి - కార్యశ్చ
తి || కార్యేకథావ్యేకర్తవ్యేబహునికార్యాణి * నహీతి || స్వల్పస్యాపికమణః-ఎకౌహేతుఃసాధకోభవతి-కిముతమహతఃకిర్మణిఇతిభావః||యోహేతి|| అర్థంకా
ర్యంబహుధాబహుపాయసాధ్యంవేద|| ననుస్వామినానిదిష్టసీతాదర్శనంకృతమేవ-అన్యత్సుగ్రీవసన్నిధౌభవిష్యతీత్యతహ-ఇహైవేతి|| పరాత్సంమద్యవిశే
షతత్త్వవిదహం-పరస్యతత్త్వసంమద్యంయద్ధతారతమ్యంతస్యతత్త్వవిత్ - కృతనిశ్చయఃకృతబలాబలనిశ్చయస్కయదిష్టవగేశ్వరాలయంప్రజేయం - తతోమ
మభర్తృశాసనంసీతాదర్శనరావణనిలయసమ్యక్పరిజ్ఞానవిషయంశాసనం-తావత్సకల్యేన-కృతంస్యాత్ - అన్యథా రాక్షసబలాబలంకీదృశమితిభ్రాతృపృష్టేనిరు
త్తరస్సామితిభావః * కథంన్నితి||యద్ధంనుఖాగతంనుభవప్రాప్తంభవేత్-తథాకథవ్యమితిశేషః-యద్ధస్యఫలమాహ-తదైవేత్యాది నా నాధే - స-తదైవవిఖలుయ

అ - నేత్రమనఃకాంతం - వత్తతగ్నిశేషః - తతగ్ని - సమాదేక్ష్యతనియోజయిష్యతి - ఇదంలవ్యవహితోత్తరకాలికం - కపిశ్వరాలయమిత్యనంతరమితి కరణం ద్రష్టవ్యం-ఇతిచింతయామాసేత్యన్వయః॥౧౩॥తతగ్నితతఃతేనచింతితేనహేతునా॥౧౪॥తతస్త్రితి॥ప్రమదావసంఅంతఃపురవసం- ప్రమదావసమంతఃపురోచితమిత్యమరః॥౧౫॥తద్వసమితి॥వర్వతానైఃక్రీడావర్వతానైః॥౧౬॥ రామానుజీయం ॥ నానాశకుంతవిరుతైఃప్రభినైః ౨స్సలిలాశయైరిత్యతఃపరంతామైఃకిసలయైఃక్లాంతైఃక్లాంతద్రుమలతాయుతంనబభౌతద్వసంతత్రదావానలహతంయథేతిపారక్రమః॥౧౭॥ వ్యాకులావరణాగ్ని ॥ వ్యాకులావరణాఃఅవరణాదుపమానాద్వ్యాకులాః-విహ్వలాఃస్త్రియగ్నివ॥౧౮॥ లతాగృహైరిత్యాది॥వ్యాశమ్నైఃశ్వాపదాదిహింస్రమ్నైః-నిఘ్నతైఃపీడితైః-గృహైఃకేవలగృహైః॥౧౯॥ సేతి॥శోచ్యతగ్నిశోకః-ప్రతానంవితతిః-అశోకంఅశోచ్యంలతాప్రతానంయస్యాస్సాఅశోకలతాప్రతానా- దశాస్యప్రమదావసస్యభోగవధానేనరావణనితారక్షకస్య-ప్రమదావసస్యఅంతఃపురోద్వానస్య-సావనస్థలీత్యణగుల్మలతాదివిశిష్టప్రదేశః కపేర్బలాద్ధివిహ్వలాలుళితా-శోకలతాప్రతానాచజాతా యద్వా-శోకలతాశోకరతాః రలయోరభేదః-అప్రతానాఃఅప్రుప్రతానాఃకమలకల్పారాదయోయస్యాంసాశోకలతాప్రతానా-హ్లానజలజేటియావత్-దశాస్యప్రమదావసస్యరావణప్రమదావసస్య-జ్యాపోస్సంజ్ఞాభందసోబహుళమితిబహుళవచనాద్ధిస్వాభావః-దశాస్యప్రమదావసస్యవసస్థలీత్యత్రశిలాపుత్రకస్యశరీరమితివచనచారాత్ పక్షీప్రమదావసస్యసీతారూపప్రమదాపాలకస్యవసస్థలీకపేర్బలాద్విహ్వలా-శోకలతాప్రతానాచజాతా-అశోకలతేత్యుపలక్షణం॥౨౦॥సగ్నితి॥అర్థవతేఃరాజ్ఞోరావణస్య-మనసఃవ్యభీకంలప్రియంపీడనంవా॥ని॥అలీకంత్వప్రియాకార్యవైలత్యైస్సతపీడనగ్నితపిషుంటుః॥ యుయుత్సుఃయోధుమిచ్ఛుః-తోరణంఉద్వానబహిర్ద్వారం॥

బలప్రయాయినమ్ | హృదిస్థితంతస్యమతంబలంచవై సుఖేనమత్వాహమితఃపునప్రజే * ఇదమస్యస్వశంసస్యనందమోహమముత్తమమ్ | వసంనేత్రమనఃకాంతంనానాద్రుమలతాయుతమ్ * ఇదంవిధ్వంసయిష్యామిశుక్లంవసమివానలః | అస్మిన్భగవేతతఃకోపంకరిష్యతిదశాననః * తతోమహతాశ్వమహారధద్విపంబలంసమాదేక్ష్యతిరాక్షసాధిపః | త్రిశూలకాళాయసపట్టసాయుధంతతోమహద్బుధ్ధిమిదంభవిష్యతి * అహంతుతైస్సంయతిచండవిక్రమైస్సమేత్యరత్నోభిరసహ్యవిక్రమః | నిహత్యతద్రావణచోదితంబలంసుఖంగమిష్యామికపిశ్వరాలయమ్ ॥ ౧౩ ॥తతోమారుతవత్సుద్ధోమారుతిర్భీమవిక్రమః | ఊరువేగేనమహతాద్రుమాన్తైఃపుమధారభత్॥౧౪॥తతస్తుహనుమాన్స్వీరోబభంజప్రమదావసమ్ | మత్తద్విజనమాఘుష్టంనానాద్రుమలతాయుతమ్॥౧౫॥తద్వసంమధితైర్వత్తైర్భినైః ౨శ్వసలిలాశయైఃచూణితైఃపర్వతానైఃప్రబళావాప్రియదశానమ్ ౧౬॥నానాశకుంతవిరుతైఃప్రభినైః ౨స్సలిలాశయైఃతామైఃకిసలయైఃక్లాంతైఃక్లాంతద్రుమలతాయుతమ్*నబభౌతద్వసంతత్రదావానలహతంయథా॥౧౭॥వ్యాకులావరణారేజుర్నిహ్వలాగ్నివతాలతాః॥౧౮॥లతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చనాశితైర్మహాహూరైర్వాశ్యశమ్నైశ్చనిఘ్నతైఃకిశిలాగృహైరున్నధితైస్తథాగృహైఃప్రణప్టరూపంతదభూన్నహద్వసమ్॥౧౯॥ సావిహ్వలాశోకలతాప్రతానావసస్థలీశోకలతాప్రతానాజాతాదశాస్యప్రమదావసస్యకపేర్బలాద్ధిప్రమదావసస్య॥౨౦॥సతస్యకృత్వాధాపతేర్మహాకపిర్మహద్వ్యభీకంమనసోమహాత్మనః॥ యుయుత్సురేకౌబహుభిర్మహాబలైశ్చిక్రియాజ్వలతోరణమాస్థితఃకపిః॥౨౧॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః *****

ధ్గరణైఖలు దశాననః-ఆత్మబలంస్వపక్షబలంమాంచసారవత్ సమ్మానయేత్సమ్యక్పరిచ్ఛింద్యాత్ -సబలప్రయాయినంససైన్యంహృదిస్థితంమతంహృద్గతనిశ్చయం * అహమితి ॥ కపిశ్వరాలయమిత్యత్రగ్నితజ్జ్ఞోద్రష్టవ్యః-తస్యచింతయామాసేతిపూర్వేణసంబంధః॥౧౯॥ సావిహ్వలైతి॥ప్రమదావసస్యఅంతఃపురవిహారవసస్యేన్వర్థః॥ని॥స్యాదేతదప్రమదావసమంతఃపురోచితమిత్యమరః - జ్యాపోఃసంజ్ఞాభందసోబహుళమితిబహుళగ్రహణాదనియతోద్రాస్యః - అతఏవ దశాస్యప్రమదావసస్యదశాస్యప్రమదానాంస్త్రిణాంభోగసంవధానద్వారా అవసస్యరక్షకస్య- అశోకలతాప్రతానాఅశోకలతాసమూహవసస్థలీత్యణగుల్మలతాజలాశయాదిభిః సూర్యాభూమిఃకపేర్బలాత్ శోకలతాప్రతానాశోచ్యతగ్నిశోచ్యంలతాప్రతానాజాతేతియోజనా॥౨౦॥సగ్నితి॥అర్థవతేఃరాజ్ఞోరావణస్య-వ్యభీకంలప్రియం ॥౨౧॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరసిధావిరతాయాం శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-ఏకచత్వారింశస్సర్గః ॥ ౧౩ ॥

ని॥ తోఁబో॥ స్త్రీబహిర్ద్వారమిత్యమరః॥ ఇతి శ్రీ గౌమిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణేశ్వం గారతిలకాఖ్యానెసుందరకాండవ్యాఖ్యానెఏకచత్వారింశస్సర్గః *
తతఃపక్షీ త్యాది॥ ౧॥ ౨॥ తతః ప్రమిత్యాది ॥ ఉతశబ్దోవాధే॥ ని॥ ఉతాప్యర్థవిచారిత్యమరః । సంవాదోవాకధంకృతఇతివప్రచుర్భితిపూర్వైఃసంబంధః॥ కఃకీనామ
మరః-కస్యకస్యసంబంధీపురుషః॥ తతఃకస్తద్దైశాదాగతః-కిన్నిమిత్రంకింప్రయోజనముద్దిశ్య-సంవాదంకింకృతవాక్-కిముద్దిశ్యకృతవాక్ - సర్వస్యాపివప్రచుర్భితి
పూర్వైఃకాన్వయః॥ ౨॥ అథాబ్రవీదత్యాది॥ అయంయఃయాదృశః-యద్వాకార్యంకరివ్యతితన్యాయమేవాభిజానీతేతిసంబంధః- నై నంజానామీతి- పివాహాకాతరతి
సంప్రయోగేప్రాణాత్యయోసర్వధనావహారే । మిత్రస్యచార్థేవ్యసృతంపదేయఃపంచాస్తృతాన్యాహరపాతకానీతిప్రసాదసత్త్వైః॥ ౧౦॥ వై దేహ్యైశ్చ॥ దిశః
దిక్షువనస్యపాశ్వేష్విత్సర్గః-విద్రుతాఃఽలీనాః-నివేదితుంనివేదయతుం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ తేనత్వితి॥ ప్రమృష్టంభగ్నమిత్యర్థః॥ ౧౬॥ ౧౮॥ తస్యేతి॥ హే ఉగ్రత్వం- ఆజ్ఞాతుం
ఆజ్ఞాపయితుం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ రాక్షసీనామితి॥ సంవత్-తేక్షణఃపరివత్-తేక్షణః॥ ౨౩॥ ఆత్మనభితి॥ నామప్రసిద్ధా-కింకరానితిప్రసిద్ధానిత్యర్థః॥ ౨౪॥ కింకరాణాంసంఖ్యాం

తతఃపక్షీనినాదేనవృక్షభంగస్వనేనచ । బభూవుస్త్రాసంఖ్రాంతాస్సర్వైలంకానివాసినః॥ ౧॥ విద్రుతాశ్చబయత్రస్తావి నేదుమ్మగపక్షిణః । ర
క్షసాంచనిమిత్తాని హ్రూరాణిప్రతిపేదిరై॥ ౨॥ తతోగతాయాంనిద్రాయాంరాక్షసోవికృతాననాః॥ తద్వనందదృశుర్భగ్నంతంచవీరంమహాకపిం ॥
౩॥ సతాదృష్ట్వామహాబాహుమహాసత్వోమహాబలః॥ చకారమమహాద్రూపంరాక్షసీనాంభయావహమ్॥ ౪॥ తతస్తంగిరిసంకాశమతికాయంమ
హాబలమ్ । రాక్షసోవానరందృష్ట్వావప్రచుర్భజానకాత్తజామ్ * కౌయంకస్యకుతోవాయంకిన్నిమిత్రమిహగతః । కధంత్యయాసహనేనసగవా
దఃకృతఇత్యుత * ఆచక్ష్యనోవిశాలాక్షిమాభూతైసుభగేభయమ్ । సంవాదమసితాపాంగేత్వయాకింకృతవానయమ్॥ ౬॥ అథాబ్రవీత్తదాసా
ద్వీసీతాసర్వాంగసుందరీ॥ రక్షసాంభీమరూపాణాంవిజ్ఞానెమమకాగతిః * యాయమేవాభిజానీతయోయంయద్వాకరివ్యతి । అహిరెవహ్యహేః
పాదాన్విజానాతినసంశయః॥ అహమవ్యస్యభీతాస్మినై నంజానామి కౌన్వయమ్॥ వేద్మిరాక్షసమేవై నంకామరూపిణమాగతమ్॥ ౧౦॥ వై దేహ్యైవ
చనంశ్రుత్వా రాక్షసోవిద్రుతాదిశః । స్థితాఃకాశ్చిద్రతాఃకాశ్చిద్రావణాయనివేదితుమ్॥ ౧౧॥ రావణస్యసమీపేతురాక్షసోవికృతాననాః । విరూ
పంవానరంభీమమాఖ్యాతుమవచక్రముః॥ ౧౨॥ అశోకవనికామధ్యేరాజన్భీమవపుఃకపిః । సీతయాకృతసంవాదస్తిష్యత్యమితవిక్రమః॥ ౧౩॥ నచతం
జానకీసీతాహరింహరిణలోచనా । అస్మాభిరహుధావృష్టానివేదయితుమిచ్ఛతి॥ ౧౪॥ వాసవస్యభవేన్దూతోదూతోవైశ్రవణస్యవాప్రేషితోవా
పిరామెణసీతాన్యేషణకాంక్షయా॥ ౧౫॥ తేనత్వచ్చుతరూపేణయత్తత్తవమమోహరమ్ । నానామృగగణాకీర్ణంప్రమృష్టంప్రమరావనమ్॥ ౧౬॥ స
తత్రకశ్చిదుద్దేశోయస్సైననవినాశితః॥ యత్రసాజానకీసీతాసతేననవినాశితః॥ ౧౭॥ జానకీరక్షణాదంవాశ్రమాద్వామోపలభ్యతే । అథవాకశ్చ
మస్తస్యనైవతేనాభిరక్షితా * చారుపల్లవపుష్పాఢ్యంయంసీతాస్వయమాస్థితా । ప్రవృద్ధశింశుపావృక్షస్సచతేనాచిరక్షితః॥ ౧౮॥ తస్యోగ్రరూప
సోగ్రత్వంపంచమజ్ఞాతుమహాః॥ సీతాసంభాషితాయెనతద్వనంచవినాశితమ్॥ ౨౦॥ మనఃపరిగృహీతాంతవరతోగణేశ్వర । కస్మిన్తామభి
భాషేతయోనస్యాత్వ్యక్తజీవితః॥ ౨౧॥ రాక్షసీనాంవచశ్శ్రుత్వా రావణోరాక్షసేశ్వరః । మాతాగ్నివజజ్జ్వాలకౌపసంవత్-తేక్షణః॥ ౨౨॥ త

౧॥ ౨౩॥ ప్రతిపేదిరైస్త్రాస్తాని॥ ౨౪॥ గతాయాంనిద్రాయాంవనభంగగర్హనినైత్యర్థః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ * కౌయమిని॥ ఉతశబ్దోవాధే-సంవాదోవాకధంకృతఇతివప్రచుర్భి
తిపూర్వైఃసంబంధః * ఆచక్ష్యేతి॥ త్వయాసంవాదంకింకృతవాక్-కిముద్దిశ్య-సంవాదంకృతవాక్-ఆచక్ష్యేతివప్రచుర్భితిపూర్వైఃసంబంధః॥ ౨౭॥ అధేః॥ కాగతిఃకడ
పాయః * యాయమితి॥ యోయంయద్వాకరివ్యతి-తన్యాయమేవాభిజానీతేతిసంబంధః * అహమితి॥ అస్యఅస్తాత్ భీతాస్మి॥ ౧౦॥ వై దేహ్యైవచనంఅజ్ఞానప్రతిపా
దకం-అనేనాత్మతాణాదౌపృషావాదోనదోషయేతిధ్వనితం-కాశ్చిద్విద్రుతాఃకాశ్చిద్దృఢంస్థితాఎవకాశ్చిద్రావణాయనివేదితుంగతాః॥ ౧౧॥ ౧౩॥ త్రావణనివేదయితుమి
చ్ఛతి ప్రాయెణైయంతంజానాతీతితాసామూశయః॥ ౧౬॥ సతతేతి॥ ఉద్దేశఃప్రదేశః॥ ౧౮॥ తస్యేతి॥ ఆజ్ఞాతుంఆజ్ఞాపయితుం॥ ౨౦॥ సీతయాసహసంభాషణస్యఅపరా
ధత్వంసాధయంతి మనఃపరిగృహీతామితి॥ రాజపరిగ్రహసంభాషణంపుంసోపరాధఇతిభాషః॥ ౨౨॥ వ్యాదిప్తఃకింకరాఃకియంతఇత్యతలహ-తేషామితి॥ నిర్వయూరిత్యా

నిదేశతి. తేషామితి॥ ౨౪౫॥ నిర్వయురితి॥ సర్వభూమిశేష్యం-కూటో నామలయస్కారకూటసదృశ ఆయుధవిశేషః-ముద్గరఃద్రుఘణః॥ ౨౬॥ తత్యతి॥ అవస్థితం యుద్ధాయ సన్నద్ధమిత్యర్థః॥ ౨౭॥ తేగదాభిరితి॥ పరిఘైః పరిఘపాతనైః-కాంచనాంగదైః కాంచనపటైః॥ ౨౮॥ ముద్గరైరితి॥ పట్టసో నామలోహదండః తిక్ష్ణధారః క్షురోపమ ఆయుధవిశేషః అత్రేణ్యంభూతలక్షణైశ్చ తీయా-ప్రాసఃకుంతః-తోమరఃవల్లయమితి ద్రమిదనామయుక్త ఆయుధవిశేషః॥ ౨౯॥ హనుమానితి॥ శ్రీమానితితాత్పర్యం హర్షకృతకాంతిరద్యతే॥ ౩౦॥ సభ్యమితి॥ క్రియావిశేషణః॥ ౩౧॥ తస్యైత్యాదిసానునాదిసాసప్రతిధ్వనినా-యద్వాఅనునాదినః పర్వతగుహాదయః తత్సహితే న-యద్వాసానుమప్రతిధ్వనింకుర్వతా-ఉచ్చైశ్చేదమఘోషయదితి-సహనుమాభిదంపత్యమాణం వచనముచ్చైరఘోషయత్॥ ౩౨॥ ఘోషణవచనమాహ-జయ తీత్యాది-అభిపాలితః పాలితః అగ్రీష్టకర్మణ్యత్య నెనస్య దాస్యం నకర్మకృతం కింతు స్వయావప్రయత్నమిత్యవ్యతే-ప్రతిబలం సమానబలం-ప్రహరతః రాక్షసాని తిశేషః-ప్రహరమాత్రేణవాహనుమద్విశేషణం-అద్యయిత్వేతి మిషతాంపశ్యతాం అనాదరేష్యే॥ ౩౩॥ తస్యైతి॥ సంధ్యామేఘమివేతిరక్తవర్ణత్యాత్॥ ౩౪॥ స్యా మిసందేశేతి॥ తతస్తత్యతి-అనెనాస్యసమీపం సహసా గంతుమశక్త్యాత్యవగమ్యతే॥ ౩౫॥ ౩౬॥ సపన్నగమితి॥ సపరిఘత్వమాత్రేద్వష్టాంతః పరిగృహ్య పరిఘమితిశేషః-స్ఫురంతంపన్నగమాదాయవినతాసుతభవనపీఠోమారుతిః పరిఘం పరిగృహ్యంబరేవచచారెతిసంబంధః॥ ౪౦॥ తత్యతి॥ తస్మాత్ భయాన్తుక్తాః దూరస్థాభ్యుత్థం॥

స్వప్రసన్నస్య నేతాభ్యాం ప్రాసవత్సా ప్రబిందవః । దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సాచిషస్సే హబిందవః॥ ౨౩ ॥ ఆత్మనస్సదృశాం చూర్ణరానింక రాన్నామ రాక్షసాః । వ్యాదిదేశమహాతేజాని గ్రహధణం హనుమతః॥ ౨౪ ॥ తేషామశీతసాహస్రం కింకరాణాంతరస్వినామ్॥ ౨౪౫॥ నిర్వయుభావనా తస్మాత్కూటముద్గరపాణయః * మహాబాదరామహాదంష్ట్రాఘోరరూపామహాబలాః । యుద్ధాభిమనసస్సర్వే హనుమద్గ్రహణోన్ముఖాః॥ ౨౬ ॥ తేకపీం ద్రం సమాసాద్యతోరణస్థమవస్థితమ్ । అభిపేతుమహావేగాః పతంగాభవపావకమ్॥ ౨౭ ॥ తేగదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః । ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠశరైశ్చాదిత్యసన్నిభైః॥ ౨౮ ॥ ముద్గరైః పట్టనైశ్చులైః । ప్రాసతోమరశక్తిభిః పరివార్యహనుమంతం సహసా తస్థురగ్రతః॥ ౨౯ ॥ హనుమానపి తేజస్వీ శ్రీమాన్పర్వతసన్నిభః । క్షీతావావిధ్యలాంగూలం ననాదవమహస్వినమ్॥ ౩౦ ॥ సభూత్వా సుమహాకాయో హనుమాన్సా రుతాత్మజః । ధృష్టమాస్థోటయామాసలంకాం శబ్దేన పూరయత్॥ ౩౧ ॥ తస్యాస్థితితశబ్దేన మహతాసానునాదినా । వేతుర్విహంగాగగనాదుచ్చైశ్చేదమఘోషయత్॥ ౩౨ ॥ జయత్యతిబలో రామో లక్ష్యుషహాబలః । రాజా జయతి సగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః * దాసోహంకౌ సలేం ద్రస్యరామస్యాగ్రీష్టకర్మణః । హనుమాభ్యుత్తనైస్యానానిహంతామారుతాత్మజః * నరావణసహస్రం మేయుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ । శిలాభిస్తుప్రహరతః పాదప్రెక్షసహస్రశః * అద్యయిత్వా పురీలం కామభివాద్యచ మైథిలీమ్ । సహృద్ధాధో గమిష్యామి మిషతాం సవరక్షసామ్॥ ౩౩ ॥ తస్య సన్నాదశబ్దేన తేభవన్మయశంకితాః । దదృశుశ్చ హనుమంతం సంధ్యామేఘమివోన్నతమ్॥ ౩౪ ॥ స్యామిసందేశనిశ్చంకాస్తతస్తే రాక్షసాః కపిమ్ । ఖతైః ప్రహరణైర్భీమైరభివేతుస్తతస్తతః॥ ౩౫ ॥ సతైః పరివృతశ్చురైః స్పృహతస్సమహాబలః । ఆససాదాయ సంభీమం పరిఘంతోరణాశ్రితమ్॥ ౩౬ ॥ సతం పరిఘమాదాయ జఘానరజసివరాత్॥ ౩౭ ॥ సపన్నగమివాదాయ స్ఫురంతం వినతాసుతః * విచచారాంబరే పీఠః పరిగృహ్య చ మారుతిః॥ ౪౦ ॥ సహత్వారాక్షసాన్వీరానింకరాన్సారుతాత్మజః * యుద్ధకాంక్షీ పునర్విరస్తోరణం సముపాశ్రితః॥ ౪౧ ॥ తతస్తస్మాద్భయాన్తుక్తాః కిచిత్తత్ర రాక్షసాః * నిహతానింకరాన్సర్వానాగ్రణాయస్య వేదయత్॥ ౪౨ ॥ సరాక్షసానాని హతం మహద్బలం నిశమ్య రాజా పరివృత్తలోచనః । సమాదిదే

ద్యుత్తరశేషః॥ తేకపీం ద్రమితి॥ అవస్థితం యుద్ధాయ సన్నద్ధం॥ ౨౭ ॥ తత్యతి॥ కాంచనాంగదైః కాంచనభూషణైః॥ ౩౦ ॥ తస్యైతి॥ ఆస్థిత టితశబ్దేన త్వేణాశబ్దేన సానునాదినా సప్రతిధ్వనినా-భిన్నంతో బహువ్రీహిః-స్వస్య జయార్థం స్యామిసంప్రాతి-జయతీతి॥ అద్యయిత్వేతి॥ మిషతాంపశ్యతాం అనాదరేష్యే॥ ౩౩ ॥ తస్యైతి॥ సన్నాదశబ్దేన సన్నాదజనితశబ్దేన-ఆస్థిత టితశబ్దేన సప్రతిధ్వనినేత్యర్థః॥ ౩౪ ॥ స్యామితి॥ ప్రహరణైరభివేతుః ఆయుధైః ప్రహరన్నిత్యర్థః॥ ౩౬ ॥ సపన్నగమితి॥ పరిగృహ్య త్యత్ర

హాభంగంకారయితుమాహ-మాదృశానామిత్యాది॥౨౦॥౨౧॥ఓఘబలాఃఓఘసంఖ్యాసంఖ్యాతగజబలాః॥౨౨॥౨౩॥ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానే త్రిచత్వారింశస్సర్గాః. ***** సందిప్తృత్వాదివివృత్తైః యనఃమండలికైః నయనః రుచిరసాయకంరుచిరసాయకాహం-విష్కారయానఃవిష్కారయమాణః జ్యాకృతఃకరుస్వనిత్యధః వజ్రాశనిసహస్రసమితిపిష్పరిణక్రియావిశేషణం॥ ౩॥ తస్యైతి॥నభస్సుమపూర్వత-దిశఃప్రదిశశ్చసమపూర్వంతేతివిభక్తిపరిణామేనానుషంగః॥౪॥౫॥తమితి॥ తోరణవిటంకంతోరణస్యకపోతపాలికాస్థం కపోతపాలికాయాంతువిటంకంపున్నపుంసకమిత్యమరః । స్తంభాపరితిర్యక్ష్విహితదార్శిత్వర్థః॥౬॥అర్థచంద్రేణైవకేనేత్యేతదధఃచంద్రస్వాపివిశేషణం- అధః-౧౦ ద్రాకారాగ్రశరేణైత్యర్థః-కణినాకణణవచ్ఛరేణ॥౭॥తస్యైతి॥ అంబుజంరక్తవర్షం-భాస్కరరశ్మినావిధ్ధంఅతీవపుల్లమిత్యర్థః॥౮॥తత్తస్యైతి॥ రక్తస్యైతవలరక్త-రక్తైనశోణితేన మహాపద్మంరక్తోత్పలం-చందనబిందుభిఃరక్తచందనబిందుభిః॥౯॥చుకోపేత్యధః॥ రాక్షసస్య రాక్షసవిషయో॥౧౦॥ సాలమితి ॥ పంచభిభుజఇత్యాదౌవి

గజబలాఃకేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాఃకేచిన్నాగసహస్రస్యబభూవుస్తుల్యవిక్రమాః॥౧౧॥ సంతిచోఘబలాఃకేచిత్కేచిద్వాయుబలాఃపమాః॥అప్రమేయబలాశ్చస్యేతత్రాసన్దరియూధపాః॥౧౨॥ఈదృగ్విధైస్తుహరిభివృతోదంతసఖాయుధైఃశరైశ్చతనహస్త్రిశ్చకొటిభిరయ్యుతైరిపి॥౧౩॥మిష్యతిసుగ్రీవస్సర్వేషాంవోనిషూదనః॥౧౪॥నేయమస్తిపురిలంకానయాయంనచరావణః॥యస్మాదిత్వాకుసాధేనబద్ధంవైరంషహాత్మనా॥౧౫॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-త్రిచత్వారింశస్సర్గాః ***** సందిప్తృరాక్షసేంద్రేణప్రహస్తస్యనుతోబలీ జంబుమాలీమహాగంధ్యోగ్రిహిణాగామధనుధరాః * రక్తమాల్యాంబరధరఃస్వగ్విరుచిరకుండలః । వహన్వివృత్తనయనశ్చండస్సుమరదజయః * ధనుశ్శక్తిధనుఃప్రఖ్యంషహాద్రుచిరసాయకమ్ । విష్కారయామోవేగేనవజ్రాశనిసహస్వనమ్ ॥ ౩ ॥తస్యైవిష్కారఘోషేణధనుషోషహతాదిశః । ప్రదిశశ్చనభశ్చైవనహసాసమపూర్వత॥౪॥రథేనఖరయ్యుక్తైతమాగతముదీత్యసః । హనుమాన్వేగసంపన్నోజహర్షచననాదచ॥౫॥తంతోరణవిటంకస్థంహనుమంతంషహాకపిమ్ । జంబుమాలీమహాబాహుర్వివ్యాధనిశితైశ్శరైః॥౬॥అర్థచంద్రేణైవనేశిరస్యేకేనకణినా । బాహుభ్యాంవివ్యాధనారాచైదశభిన్ద్రకపిశ్వరమ్॥౭॥తస్యైతచ్ఛుశుభేతామ్రంశరేణాభిహతంముఖమ్ । శరదీవాంబుజంపుల్లంపద్ధంభాస్కరరశ్మినా॥౮॥తత్తస్యైరక్తంరక్తైనరంజితంశుశుభేముఖమ్॥యథాకాశేమహాపద్మంసీక్తంచందనబిందుభిః॥౯॥చుకోపబాణాభిహతోరాక్షసస్యమహాకపిః॥౧౦॥తతఃపాశ్వేతివిపులాండదిశఃమహాఘోరిలిహమ్ * తరసాతాంసముత్పాట్యచిత్సేవబలవద్భలీ॥౧౧॥తాంశరైదశభిఃక్రుద్ధస్తాడయామాసరాక్షసః॥౧౨॥విషన్నంకమృతద్వప్త్యహనుమాంశ్చండవిక్రమః । సాలంవిపులముత్పాట్యభాగ్మయామాసవీరవా॥౧౩॥భాగ్మయంతంకపిందృష్ట్వాసాలవృక్షంషహాబలమ్ । చిత్సేవసుబహున్బాణాజంబుమాలీమహాబలః॥౧౪॥సాలంచతుర్భిశ్చిచ్ఛేదవానరంపంచభిభుజే । ఉరస్యేకేనబాణేనదశభిస్తుప్తనాంతరే॥౧౫॥శరైఃపూరితతమఃకోగ్రధేనమహతావృతః । తమేవపరిఘంగృహ్యభాగ్మయామాసవేగితః॥౧౬॥అతివేగౌతివేగేన భ్రామయిత్వాబలోత్కటః । పరిఘంపాతయామాసజంబుమాలేమృహూరసి॥౧౭॥తస్యైవవశిరోనాస్తిసబాహునచజానునీనధనునరథోనాశ్వాస్త్రత్రాదృశ్యంతనేషవః॥౧౮॥ స

యితుమాహ మాదృశానామిత్యాది॥౨౧॥సంతిచేతి॥ ఓఘబలాఃఓఘసంఖ్యాసంఖ్యాతగజబలాః॥౨౨॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిధఃవిరచితాయాం శ్రీరామాయణత్వదిపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం త్రిచత్వారింశస్సర్గాః. ***** ధనురితి ॥ విష్కారయానఃవిష్కారయమాణః॥౩॥తస్యైతి॥సమపూర్వత-దిగాదిసముదాయగోచరమేకవచనం॥౪॥తిజహర్షస్యబలానురూపశస్త్రప్రాప్త్యా॥౫॥తమితి ॥ తోరణవిటంకస్థంతోరణకపోతపాలికాస్థం- విటంకానామతోరణస్తంభయోరుపరితిర్యక్ష్విహితదారుః॥౬॥తికణీణ-అంకుశాకారాగ్రశరవిశేషః॥౭॥ తస్యైతి॥అంబుజంరక్తంబుజం॥౮॥తత్తస్యైతి॥చందనబిందుభిఃరక్తచందనబిందుభిః॥౯॥తస్యైతి-నాశ్వాఃరథేనఖరయ్యుక్తైనేత్యుక్తత్వాదశ్వశబ్దైనభూతౌచ్యంతే॥౧౦॥*

విధేత్యధ్యాహరి||౧౮||౧౬||తస్యైవేతి||నాశ్వాతిలశ్చబైనాత్రఖరాడచ్యుతైరథేనఖరయుతైనెతిపూర్వముక్తత్వాత్||౨౦|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే చతుష్పత్వారింశస్సర్గాః. * * * * *

తతస్తత్యత్వాది || భవనాత్తస్మాత్ రావణభవనాత్సప్తార్చివర్చసశ్చ త్రసప్తార్చితి ఇకారాంతత్వమాషం-కృతాస్త్రాగ్రిశీతాస్త్రాగ్రి-అషం-స్సంధిః - కృతాస్త్రాగ్రిణామస్త్రవిదాంచ శ్రేష్ఠాగ్రివా-జ్ఞానశీర్షేణభేలప్యేహం సైత్యతిభావః-పరస్పరజయైషిణః ప్రత్యేకంహనుమజ్ఞయైషిణశ్చత్యర్థః-హేమజాలపరిక్షిప్తైఃసువణజాలవినిమిత్తైః స్వాసాధారణచిహ్నాయుక్తంధ్వజం-కేవలచిత్రవస్త్రాలంకృతాపతాకా-తోయదస్వననిఘోషైఃతోయదస్వనతుల్యనిఘోషవద్భిః||౮||౧||సశరాణామోషుయామాస-యథాశరాస్యప్రస్పన్నపతంతితథాచకారేత్యర్థః రథవేగంచమోషుయామాసేత్యన్వయః - యథారథవేగాస్యప్రహారాయనభవంతితథాసమచరదిత్యర్థః||౯||౧౦||సకృత్సేతి||వేగంసంహారోద్యోగం||౧౧|| తతేనెతి|| పాదైఃకాంశ్చిదితిబహువచసం-వాసరాణాంద్విపాతుచతుష్పత్సుచగ్రహణాత్||౧౨||౧౩|| వినేదురితి||నీడంధ్వజావయవవిశేషం||౧౪|| ప్రవతేతి||ప్రపంత్యఃసద్యః-వికృతయథాతథాననాదప్రతిధ్వానవతీబభూవ||౧౬||౧౭||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే పంచచత్వారింశస్సర్గాః. * * * * *

హతస్తరసా తేనజంబుమాలీమహాబలః | పపాతనిహతోభూమామూణి-తాంగవిభూషణః||౧౮||జంబుమాలింపనిహతంకింకరాంశ్చమహాబలా | మకోధరావణశ్శుత్యాకౌవసంరక్తలోచనః||౧౯||సరోషసంవతితతామ్రలోచనఃప్రహస్తపుత్రేనిహతేమహాబలే | అమాత్యపుత్రానతివీర్యవిక్రమాన్మమాదిదేశాశునిశాచరేశ్వరః || ౨౦ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చతుష్పత్వారింశస్సర్గాః. * * * * *

తతస్తేరాక్షసేంద్రేణచోదితామంత్రిణస్సుతాః | నిర్యయుభవనాత్తస్మాత్సప్తసప్తార్చివర్చసః * మహాబలపరివారాధనుష్టంతోమహాబలాః | కృతాస్త్రాగ్రిస్త్రవిదాంచ శ్రేష్ఠాఃపరస్పరజయైషిణః * హేమజాలపరిక్షిప్తైర్ధ్వజవద్భిఃపతాకిభిః | తోయదస్వననిఘోషైర్వాజయైకైఃమహారథైః * తప్తకాంచనవిక్రాంతిచాపాన్యమితిక్రమాః | విష్ణురయంతస్సంహృష్టాస్తటిత్వంతభివాంబుదాః||౮||జనస్యస్తతతప్తేహంవిదిత్వాకింకరాన్స్తతాః|బభూవుశ్శృంగసంఖ్యాతాస్యబాంధవసమహృజ్జనాః||౯||తేవరస్పరసంఘమాత్తప్తకాంచనభూషణాః | అభివేతుహానూమంతంతోరణస్థమవస్థితమ్||౧౦||సృజంతోబాణవృష్టింతేరథగజితనిస్సనాః | వృష్టిమంతభివాంభోదావిచేరువైర్యతాంబుదాః || ౧౧ || అవకిణ్ణస్తతస్తాభిహానుమాఞ్ఞరవృష్టిభిః| అభవత్సంవృతాకారశ్చైక్కులరాడివవృష్టిభిః||౧౨|| సశరాన్తోషుయామాసతేషామాశుచరఃకపిః | రథవేగంచవీరాణాంవిచరన్విమలేంబరే||౧౩||సతైఃక్రీడన్తమృద్భివ్యోమిషీరఃప్రకాశతే | ధనుష్కర్ణ్యధామేహైమానుతఃప్రభురంబరే||౧౪||సకృత్వానినదంఘోరంత్రాసయంతాంమహావమూమ్ | పకారహనుమాన్వేగంతేషురక్షున్నవీర్యవాః||౧౫||తతేనాభ్యహనతాంశ్చిత్వాదైఃకాంశ్చిత్సరంతపః | ముష్టినాభ్యహనతాంశ్చిన్నఘైఃకాంశ్చిద్వ్యధారయత్||౧౬||ప్రమమాధోరసాకాంశ్చిదురుభ్యామపరాన్కపిః | కేచిత్తస్యనినాదేనతతైఃప్రపతితాభువి||౧౭||తతస్తేవ్వససన్నేషుభూమానివతితేషుచ | తత్యైస్యనుగమత్సర్వందిశోదశభయాదితమ్|| ౧౮ || వినేదురిన్స్వరంసాగానివేతుభూవివాజినః | భగ్ననీడధ్వజవచ్ఛతైర్భూషణీర్ణాభవద్రథైః||౧౯||ప్రవతారుధిరేణాధప్రపంత్యోదశితాఃపథి | వివిదైశ్చస్వనైలంకాననాదవికృతంతదా|| ౧౬ || సతాన్సృగ్విధాన్వినిహత్యరాక్షసాకామహాబలశ్చండవరాక్రమఃకపిః | యుయుత్సురవైర్యఃపునరేవరాక్షసైస్తమేవవీరోభిజగామతోరణమ్ || ౧౭ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గాః. * * * * *

ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం చతుష్పత్వారింశస్సర్గాః. * * * * *

తతఇతి || సప్తార్చివర్చసః * మహాబలైతి||కృతాస్త్రాగ్రిస్త్రవిదాంచ శ్రేష్ఠాఃకృతాస్త్రాగ్రిణాంఅస్త్రవిదాంచ శ్రేష్ఠాః- పరస్పరజయైషిణః అహమహామికయాపరస్పరోత్కంఘాపేక్షిణశ్చత్యర్థః||౧౮||వినేదురితి||నిధావయవవిశేషః|| ౧౯ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండ

హతానిత్యాది || సంవృతాకారః అంతమునాః మతిందింతాం || ౧ || సత్తి || ౨ || ౩ || యాతేత్యాది || ఇతివత్సమాణప్రకారేణ-తమేవాహ - యతైర్నిత్యాదినా - య
తైర్నియతమానైః అప్రమత్తైరితియావత్ - యతేకతరీ క్తః సమాధేయంపరిహతవ్యం - దేశకాలవిరోధినం - దేశకాలవిరోధీత్యర్థః - మహద్భూతం - మన్యభివ్యవస్థా
జ్యతే-ఇంద్రణవాఅన్యైర్వృత్తిశేషః - వాశబ్దస్యవికల్పభాగస్యప్రయోగాత్ || ౬ || సనాగేతి||వ్యతీకంఅప్రియం || ౭ || నావమాన్యోభవద్విశ్చహరిధీరపరాక్రమ
తి || అత్రత్రయోదశసహస్రశ్లోకాగతాః-అయంచతుర్దశసహస్రపాదః-ధీతిగాయత్ర్యాశ్చతుర్దశాక్షరం-నైవంతేషామితి-గతిః వెగః-రూపపరికల్పనంయథే
ష్టరూపగ్రహణం-మహదితి-ఇన్ధ్రంమహత్సత్త్వంకిమపికపిరూపంసత్ వ్యవస్థితమితిజ్ఞేయమిత్యర్థః || ౧౦ || ౧౧ || తతస్తమిత్యాది || స్వతేజోరశ్మిమాలినంస్వతేజసా
సూర్యం-రశ్మిమంతమివేత్యత్ర ఉపమా-అత్రయావకమితిభిదా - తోరణస్థమితి - ఉత్సాహః లోకౌ తరకార్యేషుస్థియాప్రయత్నః - మహాసత్త్వంమహాధ్యవసా
యం || ౧౨ || ద్రవ్యాసువ్యవసాయేషుసత్త్వమస్త్రీతుజంతుష్యిత్వమరః | ద్వితియబలశబ్దశ్చక్తివచనః || ౧౩ || బలరూపేస్థినిస్థాత్యశక్తిరేతశ్చమూఘచేతివైజయంతీ || ౧౪ ||

హతామంత్రసుతాబుద్ధ్యావానరేణమహాత్మనా | రావణస్సంవృతాకారశ్చకారమతిముత్తమామ్ || ౧ || సవిరూపాక్షయూపాక్షౌదుర్ధరం
చైవరాక్షసమ్ | ప్రఘనంభాసకణ్ణంచపంచసేనాగ్రనాయకాః * సందిదేశదశగ్రీవోపీరాన్నయవిశారదాః | హనుమద్గ్రహణవ్యగ్రాన్వా
యువేగసమాన్యధి || ౩ || యాతసేనాగ్రగాస్సర్వేమహాబలపరిగ్రహః | సవాజిరథమాతంగాస్సకపిశ్చాస్యతామితి * యతైర్నిశ్చలుభావ్యంస్యా
త్తమాసాద్యవనాలయమ్ | కర్మచాపిసమాధేయందేశకాలవిరోధినమ్ * సహ్యహంతంకపింమన్యేకర్తృణాప్రతితకాయాః | సర్వధాతప్రహద్యా
తంమహాబలపరిగ్రహమ్ * భవేదింద్రణవాస్సప్తమస్తదధ్ధంతపోబలాత్ || ౬ || సనాగయత్తుగంధర్వాదేవాసురమహావరః * యుష్మాభిస్సహి
తైస్సర్వైర్ముయాసహవినిజితాః | తైరవశ్యంవిధాతవ్యంవ్యతీకంకించిదేవనః * తదేవనాత్రసందేహః ప్రసహ్యపరిగృహ్యతామ్ || ౭ || నావమా
న్యోభవద్విశ్చహరిధీరపరాక్రమః * దృష్టాహిహరయఃపూర్వంమయావిపులవిక్రమాః | వాలీచసహనుగ్రీవోజాంబవాంశ్చమహాబలః * నీల
స్సేనాపతిశ్చైవయేచాన్యేద్వివిదాదయః | నైవంతేషాంగతిభీమానతేజోనపరాక్రమః * నమతినబలోత్సాహౌనరూపపరికల్పనమ్ | మహత్స
త్త్వమిదంజ్ఞేయంకపిరూపంవ్యవస్థితమ్ * ప్రయత్నంమహదాస్థాయక్రియతామన్యనిగ్రహః | కామంలోకాన్ప్రయస్సేంద్రాస్ససురాసురమాన
వాః * భవతామగ్రతస్థానతుంపర్యాప్తారణాజిరే | తథాపితునయజ్ఞేనజయమాకంతుతారణే * ఆత్మరత్యుఃప్రయత్నేనయధ్ధసిద్ధిహింసచ
లా || ౧౦ || తేస్వామివచనంసర్వేప్రతిగృహ్యమహోజసః * సముత్పేతుమహావేగాహుతాశసమతేజసః | రథైర్ముతైశ్చమాతంగైర్వాజిభిశ్చ
మహాజవైః * శస్త్రైశ్చవిదైస్తేజైస్సర్వైశ్చోపదితాబలైః || ౧౧ || తతస్తందదృశువీరాదీప్యమానంమహాకపిమ్ * రశ్మిమంతమివోద్యంతంస్వ

వ్యాఖ్యానాం-పంచవత్వారింశస్సర్గః.*****హతానితి||సంవృతాకారఃగూఢాకారః-అంతస్సంజాతశంకభివ్యధః- ఉత్తమాంమతిందైర్వం || ౧ || ౩
యాంత్యితి || ఇతివత్సమాణప్రకారేణకపిశ్చాస్యతాం-యతైర్నియతమానైః-కించాత్రదేశకాలవిరుద్ధంకర్మకార్యమిత్యాహ-కర్మ
చేతి - దేశకాలవిరోధినం-దేశకాలవిరోధీత్యర్థః-అమోలింగవిభక్తివ్యత్యయః - కర్మసమాధేయంపరిహతవ్యం-దేశకాలవిరోధినమితిపారేససమాధేయం-కతవ
వ్యం * అత్రహేతుమాహ-సహితి-సర్వభేది-ఇంద్రణవేతివాశబ్దాదన్యేనవేత్యర్థః - అస్తదధ్ధంతస్తన్నిగ్రహార్థంతి || యాతసేనాగ్రగాభిపాతః-యాతగచ్ఛత్ ||
౬ || అత్రహేతుః-సనాగేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || పరిగృహ్యతాంకపిరితిశేషః || ౭ || ధీతిగాయత్ర్యాశ్చతుర్దశాక్షరం-నావమాన్యభివ్యవస్థాశ్చాస్యవి
కాదశాక్షరేణధీత్యనేనసంగృహ్యతి - నావమాన్యోభవద్విశ్చహరిధీరపరాక్రమః | దృష్టాహిహరయఃపూర్వంమయావిపులవిక్రమాః || నైవేతి- నైవంతేషామి
త్యాదౌసర్వత్ర ఈదృశ్చబ్ధౌధ్యాహతవ్యః-తథాచేత్థంయోజనా-తేషాంవాల్వాదినాంహనుమతోభీమాగతిః-తేజఃఆదికంచయథాతథాఈదృక్ నాస్తీతినంబంధః -
రూపపరికల్పనంయథేషితరూపపరిగ్రహణం*తి || ప్రయత్నమిత్యావంక్లిబత్వం-కామంయద్యపీత్యర్థః-నయజ్ఞేనసీతిజ్ఞేన-ఆత్మస్వదేహః-యధ్ధసిద్ధిర్యధ్ధజయః || ౧౦ ||
౧౧ || తి||సత్త్వంచిత్రం || ౧౨ || తి||దిత్తుసర్వాస్వవస్థితాః. ద్రాక్షత్తమీకమాగంతుంచకితాభిభావః || ౧౩ || తస్యేతి || తేజ్ఞాఃమమః-ద్విధిః సీతముఖాఃపీతానిరుధి

తేజోరశ్చిమానినమ్ । తోరణస్థం మహిమా త్యాసం మహాసత్త్వం మహాబలమ్ * మహామతిం మహావేగం మహాకాయం మహాబలమ్ ॥ ౧౮౫ ॥ తంస
మీత్యైవ తేన ర్వేదిత్యుసర్వాస్య వస్థితాః * తైస్తైః ప్రహరణైభిః మైరభివేతు స్రతః స్రతః ॥ ౧౮౬ ॥ తస్య పంచాయసాస్తీత్యాశ్చితాః పీతముఖాశ్చ
రాః * శిరస్యత్పలపత్రా భాదుధ రేణినిపాతితాః ॥ ౧౮౭ ॥ సతైః పంచభిరావిద్యశ్చ తైశ్చిరసివానరః * ఉత్పపాతనదన్వోమిద్విశోదశవినాద
యః ॥ ౧౮౮ ॥ తతస్తు దుర్ధరోవీరః సరథస్సజ్యకాముకః * కిరణశరశతైస్తీత్యైరభిపేదమహాబలః ॥ ౧౮౯ ॥ సకపిర్వారయామానతః వ్యోమైశ్చరవ
పిణిమ * వృష్టిమంతం పయోదాం తేపయోదమివ మారుతః ॥ ౧౯౦ ॥ అద్యమాన స్రతస్తేన మర్ధరేణానిలాత్మజః * చకారకదనం భూయో వ్యవధౌ
తవ వేగవాః ॥ ౧౯౧ ॥ సమూరం సహసోత్పత్య దుర్ధరస్య రధేహరిః * నిపపాతమహావేగో విద్యుద్రాగిణిరావివ ॥ ౧౯౨ ॥ తతస్సమధితాష్టాశ్వం
ధంభగాక్షమాబరమ్ * విహాయస్య పతమ్భామాదుర్ధరస్య క్తజీవితః ॥ ౧౯౩ ॥ తం విరూపాక్షయాపాతౌదృష్ట్వా నిపతతః భువి * సంజాతరోమో
దుర్ధమాః పుత్రైతతురరించమా ॥ ౧౯౪ ॥ సతాభ్యాం సహసోత్పత్య పిప్లితోవిమలేంబరే * ముద్గరాభ్యాం మహాబాహుర్వక్షస్యభిహతః కపిః ॥ ౧౯౫ ॥ త
యో వేగవతో వేగం వినిహత్య మహాబలః * నిపపాతపునర్భూమానువర్ణ సమవిక్రమః ॥ ౧౯౬ ॥ ససాలవృక్షమాసాద్య తమ్మత్పట్యచవానరః *
తాపుభారాక్షసావీరౌజఘానపవనాత్మజః ॥ ౧౯౭ ॥ తతస్తాంస్త్రీస్తతాజ్ఞాత్వా వానరేణ తరస్వినా * అభివేదేహావేగే ప్రసహ్య ప్రఘసోహరిమ్
భాసకణశ్చ సంక్రద్ధశ్శూలమాదాయ వీర్యవాః * ఏకతః కపశార్దూలం యశస్వినమవస్థితమ్ ॥ ౧౯౮ ॥ పట్టసేనశితాగ్రేణ ప్రఘసః ప్రత్యయోధయత్ *
భాసకణశ్చ తేన రాక్షసః కపిసత్తమమ్ ॥ ౧౯౯ ॥ సతాభ్యాం విత్తతైర్గాతైః గిరస్పద్ధితనూరుహః * అభవద్వానరః క్రుద్ధోబాలసూర్యసమప్ర
భః ॥ ౨౦౦ ॥ సముత్పట్యగిరేశ్శృంగం సమృగవ్యాళపాదపమ్ * జఘానహనుమాన్స్విరోరాక్షసాకపమంజరః ॥ ౨౦౧ ॥ తతస్తేవ్వవసన్నేమ సేనాపః
పంచను * బలంతదవశేషంచ నాశయామాస వానరః ॥ ౨౦౨ ॥ అత్యైర్వాన్తజైర్నాగాయోదైర్యోధానైర్ధైరధాః * సకపిణాశయామాస స
హస్రాక్షుః శివానురాః ॥ ౨౦౩ ॥ హతైర్నాగైశ్చ తురగైర్భూతైశ్చ మహారథైః * హతైశ్చ రాక్షసైర్భూమీరుద్ధమాగాసహంతతః ॥ ౨౦౪ ॥
తతః కపిస్తాధ్వజినీవత్ర ప్రణేనిహత్యవీరాన్బలూన్సవాహనాన్ ॥ సమీక్ష్యవీరః పరిగృహ్య తోరణం కృతక్షణః కాలభివప్రజాక్షయే ॥ ౨౦౫ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్సుందరకాండే - షట్పత్వారింశ స్సర్గః * సేనాపతీన్పంచసతుప్రమాపితాహనుమాతాసానుచరాన్సవాహనాన్ ॥ సమీ
క్ష్యరాజాసమరోద్ధతోన్ముఖం కుమారమక్షుంప్రసమైక్షుతాగ్రతః ॥ ౨౦౬ ॥ సతస్య దృష్ట్యైర్వణసంప్రచోదితః ప్రతాపవానాః - పంచసత్తకాముకః ॥ సము

రాణిముఖానిశల్యానియెహం తె-తథాశత్రునోజితరంజితాభివృద్ధః-ఉత్పలవత్రాభాఃతద్వగ్ధః॥౨౨॥ తి కపిర్వ్యోమిన్ స్థితావతంస్వనాదేనహుంకారాదిరూపేనవారయామాస-పయోదాంతేజలదాతృవన్దాకాలాంతే॥౨౩॥ సహారమతి॥విద్యుదాశిఃఅశనిసంమాతః-ఎకతఃఅవస్థితావిశ్వస్వయః ఏకత్రస్థితావిశ్వధః-విక్షతైఃగాత్రైరుపలక్ష్మితః॥౨౪॥ ౩౩౪॥ తాభ్యాంకత్యభ్యాంముద్గరాభ్యాంకరణాభ్యానుభవతః॥౩౫॥ తతః॥ ధ్వజిసపత్నీ-సేనాపతీస్సరిగృహ్యాలితోశ్చైవైవై-ఇతిశేషః - కృతక్షణంలభావసరః॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నద్ధవరచింతాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాభ్యాయాం సుందరకాండవాగ్భాయాం పట్నత్వారింశస్సర్గః ॥ ప్రమాపితామాదితా-సమరోద్ధతోస్తుఖంసమరోద్ధతశ్చసౌసమరాయోస్తుఖశ్చ-తం-అక్షంసమక్షమవస్థితంఅత్రౌఖ్యంకుమారం-నిశవ్యదృష్ట్వాప్రసమై-

వకభవేత్యన్వయః॥౨౩॥తతోమహాదిత్యనేనోక్తంవిస్తరేణాహ-తతస్తవస్సంగ్రహేత్యాదినా ॥ తవస్సంగ్రహసంచయాజితం తపోనుష్ఠానసమూహసంపాదితం-సమాహితంసజ్జీకృతం-అష్టాసినిబద్ధబంధురంఅష్టాసినిభిన్దబద్ధంఅతఏవబంధురంసుందరం॥౨౪॥బంధురంసుందరేనమృతమితిశ్లోః | యద్వాఅష్టాసినిభిర్నిబద్ధంబంధురంయస్యసతధా-బంధురంఫలకాసంమాటిత్యాహుః- అన్యేకుంటాత్యత్వప్యాహుః తదానీ-అష్టాసిన్వాసానిబద్ధబంధురశ్చేతీనమాసః - యథాక్రమావేశితశక్తితోమరంవజ్జితయాస్థాపితశక్తితోమరం-ప్రతిపూణావస్తునాసమగ్రోపకరణేన-శరధనుఃకవచాదీన్యపకరణాని-ప్రతిపూణామస్తునెతిసారలస్తిసాధనేనేత్యర్థః- హేమదామాహేమమయాశ్వాదిబంధనరజ్జినా- శశిసూర్యవర్చసా-దామసుకించిత్పితవణంకించిత్సూర్యవత్పితవణమితిర్థః- ప్రతిపూణావస్తునాశశిసూర్యవచసాహేమదామాచవిరాజమానమిత్యన్వయః-యద్వాక్వచిచ్ఛశివర్చసాక్వచిత్సూర్యవర్చసాచవిరాజమానమిత్యన్వయః - వితానాదిమౌళిశివర్చసా-హేమమయరథాంగేమసూర్యవచసా- దివాకరాభమిత్యాకాశచారిత్వద్వష్టాంతః - అతోనవవిప్రభమిత్యనేనపునరుక్తిః- తచ్ఛబ్దద్వయంచపూర్వానుసృరణార్థం ॥ ౨౩॥సపూరయన్నితి॥సఃఅక్షుఃహిఃప్రసిద్ధా॥౨॥సతమితి॥హరిక్షణఃసింహద్వష్టాంతః-ప్రజాక్షయేఅవస్థితంప్రాణినాశేప్రవృత్తం - విస్తృతశ్చాపాజాతసంభ్రమశ్చవిస్తృతజాతసంభ్రమః॥౧॥ సతస్యేతి॥ విధారయన్విధారయన్ - విచారయన్నితచపాతః॥౧౨॥రరాసేతి॥ సతతావభాసుమాన్-సూర్యోదయఃపూర్వంసూచి

త్వపాతాభసదన్యదీరితోద్విజాతిముఖైవహావిషవపావకః॥౨౪॥ తతోమహద్బాలదివాకరప్రభంప్రతప్తజాంబూనదజాలసంతతమ్ | రథంసమాస్థాయయయాసవీర్యవామహాహరింతంప్రతివైర్భుతవభః॥౨౫॥తతస్తవస్సంగ్రహసంచయాజితంప్రతప్తజాంబూనదజాలశోభితమ్ | వతాకిసంరత్నవిభూషితధ్వజంమనోజవాష్టాశ్వవరైస్సయోజితమ్ * సురాసురాధ్యవ్యమసంగచారిణంరవిప్రభంవ్యోమచరంసమాహితమ్ | సతూణమష్టాసినిబద్ధబంధురంయథాక్రమావేశితశక్తితోమరమ్ * విరాజమానంప్రతిపూణావస్తునాసహేమదామాశశిసూర్యవర్చసా | దివాకరాభంరథమాస్థితస్తతస్సనిజాగామామరతుల్యవిక్రమః॥౨౬॥సపూరయన్ఖంచమహీంచసాచలాంతురంగమాతంగమహారధస్వవైః | బలైస్సమేతైస్సహితోరణస్థితంసమధామాసీనముపాగమత్కపిమ్॥౨౭॥సతంసమాసాద్యహరింహరిక్షణోయుగాంతకాలాగ్నిమివప్రజాక్షయే | అవస్థితంవిస్తృతజాతసంభ్రమస్సమైక్షతాక్షౌబహుమానవతుమా॥౨౮॥సతస్యవేగంచకపేమహాత్మనఃపరాక్రమంచారిషుపాధివాత్సజః | విధారయన్స్వంచబలంమహాబలోహిమక్షయేసూర్యభవాభివధతే ॥ ౨౯॥ సజాతమన్యఃప్రసమీక్ష్యవిక్రమంస్థిరంస్థితస్సంయతిదుర్నివారణమ్ | సమాహితాత్మాహుహంతహూహవేప్రచోదయామాసశరైస్త్రిభిశ్చితైః॥౩౦॥తతఃకపింతంప్రసమీక్ష్యగర్వితంజితశ్రమంశత్రుపరాజయోజితమ్ | అవైక్షతాక్షస్సముద్గర్హమాసఃసఖాబాణిఃప్రగృహీతకాముకః॥౩౧॥సహేమనిష్కాంగదచారుకుండలఃసమాససాదాశుపరాక్రమఃకపిమ్ | తయోబాభూవాప్రతిమస్సమాగమస్సరాసురాణామపిసంభ్రమప్రదః॥౩౨॥రరాసభూమిర్మతతావభాసుమాన్వవసానవాఘఃప్రచచాలచాచలఃకపేఃకుమారస్యచపీత్యసంయుగంననాదచద్యౌరుదధిశ్చమయుభే॥౩౩॥తతస్సవీరస్సముఖాన్సతత్రిణస్సవణాపుంబాస్సవిషానివోరగాన్ | సమాధిసంయోగవిమోక్ష

క్షతయుద్ధార్థమాజ్ఞాపయామాసేత్యర్థః॥౩౪॥సతస్యేతి॥ ద్విజాతిముఖైవహావిషాదీరితఃపావకభవేతిసంబంధః॥౨౫॥మహాసత్వత్యన్వయః-జాంబూనదజాలేనతత్సమూహాన-సంతతంచ్యాప్తం॥౨౬॥తతోమహాదిత్యాదిశ్లోకోక్తమేవాధాంప్రపంచయతి-తతస్తవత్వత్యాదిశ్లోకత్రయేణ- తవస్సంగ్రహసంచయాజితంతపోనుష్ఠానసమూహసంపాదితం * సురేతి॥సమాహితంసజ్జీకృతం-సతూణమితి-అష్టాసినిబద్ధబంధురంఅష్టాభిరసినిభిర్నిబద్ధం అతఏవబంధురంసుందరం * విరాజమానమితి॥ పరిపూణావస్తునాసమగ్రసమరోపకరణేన-సఃఅక్షుఃశశిసూర్యవర్చసాహేమదామా- విరాజమానంరథమాస్థితోనిజాగామేతీనబంధః - దివాకరాభమిత్యాదిపునర్వచనంరవిప్రభమిత్యస్యానుసృరణార్థం॥౨౭॥తితోరణస్థితంతోరణాశ్రయఃఅసీనముపవిష్టం॥౨౮॥సతమితి॥హరిక్షణఃసింహద్వష్టాంతః॥౨౯॥అభివధతతేజసాఅభ్యవధతేత్యర్థః॥౩౦॥స్థిరంస్థితఃసః-ప్రసమీక్ష్యవిక్రమందశసీయపరాక్రమం-సంయతిరణే - దుఃఖంనివారణంయస్యతం-త్రిభిశ్చరైః ప్రచోదయామాసయథాయప్రేరయామాస॥౩౧॥తతశ్చితి॥౩౨॥సత్త్వతి॥అశుపరాక్రమఃతీక్ష్ణపారుషః-సమాగమఃసంప్రహరః॥౩౩॥రరాసేతి॥అక్షయద్ధసమయేసూర్యోదయాభావాత్ జ

తః సఃసత తా వేత్త్యుచ్యతే॥౧౩॥ తతఃశ్చ ॥ సమాధిసంయోగవిమోక్షతత్వవీత్ - సమాధిలక్ష్యవేదనం - సంయోగః శరణం ధానం - విమోక్షః తద్విసగః - తేహంతత్వ
వీత్ యథార్థః ॥౧౪॥ సతైరితి ॥ రక్తిసక్తత్వద్వష్టాంతోనవోదతేతి - శరణితత్వద్వష్టాంతలక్ష్యభివాంశుమా లికత్వతి॥౧౫॥ తతఃశ్చ ॥ అపూర్వతవ్యవధాతీ॥౧౬॥
సత్తితి ॥ ముందరాగ్రస్థః మందరో నామ భూవాగ్యవర్వతః - తదగ్రమధ్యాహ్నవతః తత్త్వప్రవృత్తిః ॥౧౭॥ సత్తితి ॥ మందరాగ్రస్థః మందరో నామ సాలగ్రామవర్వ
తో త్రరథాగేభారతఖండమధ్యవతః మానకశ్చనవర్వతః - తదగ్రస్థః అనెనడే త్రరాయణే మధ్యాహ్నగతత్వము క్తంభవతి॥౧౮॥ తతఃసృజాణాసనేతి ॥ బాణాసనవి
క్రకాముకః - బాణాః అస్యంతే షీవ్యంతే నేనెతి బాణాసనః - బాణవిమోక్షకవిక్రకాముకత్వత్వద్వ్యః ॥౧౯॥ తతఃశ్చ ॥ బాణాసనవిక్రకాముకః బాణాసనం బా
ణాః షీవత్ విక్రంచకాముకం యస్య సతథోక్తః - బాణాసనవక్రకాముకత్వతిపారే బాణాః షీవచ్చక్రాకారం కాముకం యస్య సః ॥౨౦॥ ౨౧॥ సతానితి ॥ విమో
క్షయకశరీరే లసంయోజయకలాభువాతిశయే నేతి భావః ॥ ౨౩॥ తమితి ॥ అస్త్రాంతం అచ్చాదయంతం - పశిఖైః విషధశిఖైః - చింతాః జగము కథమేతాదృశమేనం
వధిష్యమీత్యేవం ॥ ౨౪॥ ఇదమేవోపపాదయతి - తతశ్చరైరిత్యాది నా ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ అయమితి ॥ అతిసహ అతిసోధా - కర్మగుణాదయాత్ యద్ధకర్మైతాద్భవ్యధైః ॥ ౨౭॥

తత్వవిచ్ఛరానభిప్రాయముగాఁగ్న పాతయత్ ॥౧౮॥ సత్యైశ్వరైర్నాధిష్ఠానమనిపాతితైః కురన్నస్పృగ్ధివివృత్తలోచనః । ననోదితాదిత్యనిభశ్శ
రాంశుమాన్వ్యరాజతాదిత్యశ్చవాంశుమాలికః ॥౧౯॥ తతస్సపింగాధివమం త్రిసత్తమస్సమీత్యతం రాజవరాత్తజంరణేఽదగ్రచిత్రాయుధచిత్రకా
ముకంజహర్షచాపూర్వతచాహవోన్ముఖః ॥౨౦॥ సమందరాగ్రస్థశ్చవాంశుమాలికౌవివృద్ధౌకౌపౌబలవీర్యసంయుతః । కుమారహతుంబలంసవా
హనందహహనేత్రాగ్నిమరీచిభిస్తదా ॥౨౧॥ తతస్సబాణాసనచిత్రకాముకశ్శరప్రవహాయుధిరాక్షసాంబుదః । శరాన్ముమోచాశుహరీశ్వరాచ
లేవలాహకౌవృష్టిమివాచలోత్తమే ॥౨౨॥ తతఃకపిస్తంరణచండవిక్రమచివృద్ధతేజౌబలవీర్యసంయుతమ్ । కుమారహతుప్రసమీత్యసంయుగేన
సాదహద్వాద్ధునకుల్యచిత్రమః ॥౨౩॥ సబాలభావామ్యధివీర్యదర్పితఃప్రవృద్ధమన్యఃకుతజౌపమేక్షణః । సమాససాదాప్రతిమంకపింరణగజోవహా
మాపమివావృతంత్యజైః ॥౨౪॥ సతేనబాణైఃప్రసభానిపాతితైశ్చకారసాదంఘనసాదనిస్సృజః । సముత్పపాతాశునభస్సమారుతిర్ఘృజౌరువియోవ
ణమోరదర్శనః ॥౨౫॥ సముత్పతంతంసమభిద్రవద్వలీసరాక్షసానాం ప్రవరఃప్రతాపవాక్ । రధీరధిశ్రేష్ఠతమఃకీరన్మరైఃపయోధరశ్చైలమివాత్మవృ
ష్టిభిః ॥౨౬॥ సతాశరాంస్తస్యహరిర్విమోక్షయన్ప్రచారవీరఃపథివాయుసేవితే । శరాంతరెమారుతపద్వినివృతన్మనోజవస్సంయుతచండవిక్ర
మః ॥౨౭॥ తమాత్తబాణాసనమాహవోన్ముఖంఖమాస్త్రణంతంవిశేభైశ్శరౌత్తమైః । అవైక్షతాక్షుబహుమానచతుషాజగామచింతాంచసమా
రుతాత్మజః ॥౨౮॥ తతశ్శరైర్నిన్నభుజాంతరఃకపికుమారవీరేణమహాత్మనానదః । మహాభుజఃకమఃవిశేషతత్వవిద్విచింతయామాసరణేపరాక్ర
మమ్ ॥౨౯॥ అబాలవద్బాలదీవాకరప్రభాకరోత్వయంకమఃమహాన్ద్రహాబలః । నచాస్యసర్వాహవకమఃశోభిఃప్రమాపణేమేమతిరత్రజాయతే ॥
౩౦॥ అయంమహాత్మాచమహాంశ్వవీర్యతస్సమాహితశ్చాతిసహశ్చసంయుగే । అసంశయంకర్తృగుణోదయాదయంసనాగయత్రైముఖభిశ్చపూజి
తాంతరస్థాపిసూర్యః-పతత్క్షాత్వానతతావేతిభావః ॥౩౧॥ తతశ్చతి-సమాధిసంయోగవిమోక్షతత్వచిత్-సమాధిఃలయైదృష్టిఃసంయోగః శరసంధానంవిమోక్షః
తద్విసగః తేషాంతత్వచిత్తేషువిశారదశ్చత్యర్థః ॥౩౨॥ తి-అస్పృగ్ధిశ్చాపావివృత్తనైత్రశ్చవివృత్తలోచనశ్చిపా-రె-అవసరోచితచతురీత్యర్థః-ననోదితాదిత్యస
న్నిభఃరక్తవణఃశ్చత్యర్థః శరాంశుమాన్వ్యమస్త్రశ్శరరూపాంశుమాన్-అంశుమాలావాన్పూర్వశ్చపవ్యరాజత- ॥౩౩॥ తతశ్చతి-అపూర్వతవ్యవధాత- ॥౩౪॥ సత్తతి-
మందరాగ్రస్థఃమందరాగ్రేమధ్యాహ్నకాలినఃసూర్యశ్చత్యర్థః ॥౩౫॥ తతశ్చతి-బాణాసనచిత్రకాముకఃకబాణానామాసనంబాణాక్షిపచ్చిత్రంకాముకంయస్యస
తధోక్తః-బాణాసనచిత్రకాముకశ్చత్యపిపారః ॥౩౬॥ తి-త్యజై-రావృతంవహామాపంగజపాతనాధ్యతకత- ॥౩౭॥ తి-ఘనసాదనిస్సృజః-మేఘశబ్దసదృశశబ్దః-భు
జయోరూరోద్వియైవణేనఘోరందర్శనంయస్యసః ॥౩౮॥ తి-సమభిద్రవత్-అభ్యుద్రవత్ ॥౩౯॥ తి-శరాకవిమోక్షయ-వ్యధి-కుర్వ-తమపాయశ్శరాంతరశ్చతి ॥
౪౦॥ తమితి-అస్త్రణంతంఅచ్ఛాదయంత- ॥౪౧॥ అబాలవది-ప్రమాపణేహననే ॥౪౨॥ అయమితి-సమాహితఃఅవహితః-అతిసహఃఅతిసహిష్ణుః ॥౪౩॥ ఇతితి-స్యక

ఇతి ప్రవేగమితి పరస్య శ్రోత్రవేగం తర్కయతల వయస్వక మయోగం విధాయ యధాత్మమంచ శంకల్ప్య పూర్వమశ్వోక హత్వా తతో రధంభజ్ఞా త్యా
 మీతి నిశ్చిత్యైత్యర్థః॥ రా॥ ఇతి ప్రవేగమితి॥ స్వక మయోగం విధాయ స్వక తవ్యచింతాంకృత్యా మతించచక్రే స్యవధేమహాకపిరితిపారః॥ ౩౧॥ సతస్యేతి॥ వివతా
 నే సవ్యావసవ్యభ్రమణేపి భారసహకారభారసహా॥ ౩౧॥ తత ఇతి॥ తలేనాభిహతః అత ఏవపింగాధిపమంత్రి నిజితః - హనుమతానిజిత ఇత్యర్థః - ప్రభగ్ననీడః
 ప్రభగ్నరథాంగః - కూబరః యుగంధరః - వాజిరితి ఇకారాంతత్వమాక్షం॥ ౩౨॥ సతమితి॥ మరుతామాలయముత్పతక ఋషిరివలభవదిత శేషః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ సతమితి॥ గృ
 హ్యభివేత్యత్ర గుణాభావ ఆక్షం॥ ౩౫॥ సభగ్నీతి॥ ప్రవీణీణబంధనః ప్రవీణీణకత్యోదిబంధనః - ప్రభిన్నసంధిరితసంధిబంధభంగస్యోక్తత్వాత్॥ ౩౬॥ మహాపిభిరి
 తి॥ చక్రచరైః జ్యోతిశ్చక్రచరైః - సభశ్చక్రచరైర్వా॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ఇతి శ్రీ గౌవిందరాజవిరచితే శ్రీ రామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండ
 వ్యాఖ్యానే సప్తచత్వారింశస్సర్గః. ***** తతస్తీత్యాది॥ మనస్సమాధాయ - ధైర్యంకృత్యైత్యర్థః॥ ౧॥ త్వమితి॥ అస్త్రవిత్ బ్రహ్మస్త్రవిత్ - సంచితా
 స్త్రుఃసంచితాస్త్రవిశేషః॥ ౨॥ తవేతి॥ తవలస్త్రబలమాసాద్య అసురాః - నశ్యంతీత్యర్థః॥ ౩॥ నకశ్చిదితి॥ త్రిషులోకేషు తవ సంయుగే - నగతశ్రమః అప్రాప్తశ్రమః కశ్చి
 తః॥ ౪॥ పరాక్రమోత్సాహవివృద్ధమానసస్సమీక్షితే మాంప్రముఖాగతస్థితః । పరాక్రమోహ్యస్య మనాంసికంపయేత్సురాసురాణామపిశీఘ్ర
 గామినః॥ ౫॥ సఖివ్యయం నాభిభవేదుపేక్షితః పరాక్రమోహ్యస్య రణేవివధతే । ప్రమాదం త్వేవమమాస్యరోచతేనవధమానోగ్నరుపేక్షితుం
 త్సుమః॥ ౬॥ ఇతి ప్రవేగంతుపరస్య తకయస్వక మయోగంచ విధాయ వీర్యవాక్ । చకార వేగంతుమహాబలస్తదామతించచక్రే స్యవధేమహాక
 పి॥ ౭॥ సతస్య తానప్తహయాన్తహాజవాన్సమాహితా భారసహాన్వివతానే । జఘానవీరః పథివాయుసేవితేలప్రహరైః పవనాత్మజః కపి॥ ౮॥
 తతస్తలేనాభిహతోమహారధస్సతస్యపింగాధిపమంత్రి నిజితః । ప్రభగ్ననీడః పరిముక్తకూబరః పపాతభూమాహతవాజిరంబరాత్॥ ౯॥ సతంప
 రిత్యజ్యమహారధోరధంసకాముకః ఖడ్గధరః ఖముత్పతక్ । తపోభియోగాదృషిరుద్రవీర్యవాన్విహాయదేహం మరుతామివాలయమ్॥ ౧౦॥ తతః కపి
 స్తంవిచరంతమంబరేపత్రిత్రాజానిలసిద్ధసేవితే । సమేత్యతం మారుతతుల్యవిక్రమః క్రమేణ జగ్రహ సపాదయోద్భవమ్॥ ౧౧॥ సతంసమావిధ్యన
 హస్రశఃకపిమహూరగంగృహ్యభివాండజేశ్వరః । మోచవేగాత్పితృతుల్యవిక్రమోమహీతలే సంయతివానరోత్తమః॥ ౧౨॥ సభగ్నబాహూ
 రుకటిశిరోధరః కురన్నస్ఫుజ్జిమధితాస్థిలోచనః । సభగ్నసంధిః ప్రవీణీణబంధనోహతః క్షితో వాయుసుతేనరాక్షసః॥ ౧౩॥ మహాకపిభూమిత
 లేనిపీడ్యతంచకారరక్షోధిపతేమహాద్భయమ్॥ ౧౪॥ మహాపిభిశ్చక్రచరైః సహా ప్రతే సమేత్యభూతైశ్చ సయత్నపన్నైః * సురైశ్చ సేం
 ద్రైభ్యశశజాతవిస్తయైహాతేకుమారే సకపిర్నిరీక్షితః॥ ౧౫॥ నిహత్యతం వజ్రిసుతోపమప్రభంకుమారమక్షుంక్షుతజౌపమేక్షణమ్ * తమేవవీరో
 భిజగామతోరణంకృతక్షణకాలభవప్రజాక్షయే॥ ౧౬॥ ఇతి శ్రీ మత్సుందరకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః. *****

తతస్సరక్షోధిపతిమహాత్మాహమామతాక్షునిహతేకుమారే । మనస్సమాధాయ తచేంద్రకల్పం సమాదిదేశేంద్రజితం సరోక్షమ్॥ ౧౭॥ త్వమస్త్ర
 విచ్ఛస్త్రవిదాంవరిష్ఠస్సురాసురాణామపిశోకకాతా । సురేషు సేంద్రేషుచదృష్టకమాపితామహారాధనసంచితాస్త్రుః॥ ౧౮॥ తవాస్త్రబలమాసాద్య
 మయోగం విధాయ స్వక ర్తవ్యచింతాంకృత్యా పూర్వమశ్వోక హత్వా పశ్చాద్ధంభజ్ఞా త్యామీతి నిశ్చిత్యైత్యర్థః॥ ౧౯॥ సతస్యేతి॥ వివతానేరధగతిమసంచరణస
 మయోహయాజహాన॥ ౨౦॥ తత ఇతి॥ ప్రభగ్ననీడః ప్రభగ్నరథగర్తః కూబరః యుగంధరః॥ ౨౧॥ సతమితి॥ మరుతామాలయముత్పతక ఋషిరివలభభూవేతి శేషః॥ ౨౨॥
 తి॥ సమావిధ్యభ్రామయిత్వా - గృహ్యభివలసంధిల్యభావామోగృహీత్యైవేత్యర్థః॥ ౨౩॥ మహాపిభిరితి॥ చక్రచరైః జ్యోతిశ్చక్రపతిభిః॥ ౨౪॥ వజ్రి సుతః ఇం
 ద్రసుతః॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీ రామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం సప్తచత్వారింశస్సర్గః. *****
 తి॥ తత ఇతి॥ మనస్సమాధాయ పుత్రనాశభిన్నమపితోధీరతయాలప్రకాశితభయం ప్రతిష్ఠాప్య॥ ౧॥ తి॥ పితామహారాధనేనసంచితాస్త్రుః ప్రాప్తబ్రహ్మస్త్రోసి
 త్యర్థః॥ ౨॥ తవేతి॥ తవలస్త్రబలమాసాద్య అభిముఖ్యేనస్థిత్యా - సురేశ్వరసమాత్రితాశ్చనశేషః॥ ౩॥ నేతి॥ కశ్చిదపినగతశ్రమోన - సర్వేప్రాప్తశ్రమాభివృద్ధిః॥ ౪॥

న్ననుపుపేతిసమాసః సర్వేప్రాప్తశ్రమాశ్చత్యర్థః-హరిహయాదయోపిశ్రమం ప్రాప్తువంతిత్యర్థః॥౩౪॥భుజవీర్యేతిమతిసత్తమః-మతిశ్రేష్ఠత్వార్థః॥౩౫॥ నెతి
 సమరేషుకమణాపురుషకారణ-తెలశక్యంనాస్తీత్యర్థః-తథామతిపూర్వమంత్రణేవివేకపూర్వవిచారేఅకార్యంఅజ్ఞాతకార్యం - జ్ఞాతుమశక్యంకార్యంనాస్తీత్య
 ర్థః-సంగ్రహేషుసంగృహ్యతేభోగ్యతయాస్వీక్రియంతేభాక్తృభిరితిసంగ్రహః-లోకాః-తేషుత్రివ్యపి-యస్తవాస్త్రబలంశారీరంబలంచసేదసనాస్తీ-సర్వ
 లోకప్రఖ్యాతశస్త్రాస్త్రబలసంపన్నస్త్యుమిత్యర్థః॥౩౬॥మమానురూపమితి॥ రణావమదేరణసంకటే-నిశ్చితార్థంనిశ్చితజయరూపార్థం- త్వాంతసాద్యవిచిత్య-
 మేమనశ్శ్రీమంసగచ్ఛతి విషాదంసగచ్ఛతీత్యర్థః॥౩౭॥సహితీత్యయిమేయసారఃఉత్తమాప్రత్యయః - సఃతేషునాస్త్యవహీతియోజనా॥౩౮॥ఇదంహీతి॥ఇదం
 కింకరాద్యక్షకుమారాంతమారకం-మతిమత్ ప్రశస్తమియ్యుక్తం-బలంశారీరం-ప్రభావంఅంతశ్చక్షీం-పరాక్రమంపారుషం॥౩౯॥బలేతి శాంతశత్రోశమితశత్రో
 శత్రుశమనస్వభావఇతియావత్ - వాదాంతశాంతేత్యాదిసానిపాతనాణ్ణిలోపభద్రభావశ్చ-త్యయిసన్నికృష్టేకపేరాసన్నేసతి - యథాబలావమదః సేనాక్ష
 యఃశామ్యతి-తథాఆత్మబలంపరంపరబలంచ-సమీక్ష్యసమారభస్వ-బలనాశాత్పూర్వమేవశత్రుశాంతింకుర్వీత్యర్థః॥౪౦॥నవీరేతి॥ హీవీర-గణశోచిగణానాశోచ
 యితరి శోచతేణ్యంతాత్మివ - ఏకదానేకప్రహతాతీత్యర్థః-ఏవంభూతేహనుమతినిమిత్తే-సేనాఃనావంతిసర్వక్షంతి- యుగపదనేకవిసాశకేసేనాలప్రయోజకే
 త్యర్థః॥అతస్మింసాభిప్రమామాగచ్ఛేత్యర్థః ఉపాయాంతరంప్రతిపేధతి-సవజ్రమితి-అలసారంహనుమద్విషయజీణసారం-వజ్రంవజ్రాఖ్యమాయుధవిశేషం - ఆ
 దాయనవిశేతత్వమీపమితి శేషః-తత్రహేతుమాహ సమారుతస్యేతి-అస్యగతిప్రమాణంమారుతస్యనాస్తీ-మారుతాదవ్యతిశయితగతిప్రమాణత్వార్థః - అతస్తరసా

నానురాసమరుద్రణాఃసశేకుస్సమరేష్ఠాతుంసురేశ్వరసమాశ్రితాః॥౩౬॥నకశ్చిత్ప్రియలోకేషుసంయుగేనగతశ్రమః॥౩౭॥భుజవీర్యాభిగుప్తశ్చతపసా
 చాభిరక్షితః * దేశకాలపిభాగజ్ఞస్త్యమేవమతిసత్తమః॥౩౮॥ నతేస్త్యశక్యంసమరేషుకమణానతేస్త్యకార్యంమతిపూర్వమంత్రణే । ససోస్తీక
 శ్చిత్ప్రియసంగ్రహేషువైసేవయస్తేస్త్రబలంబలంచతే॥౩౯॥ మమానురూపంతపసోబలంచతేపరాక్రమశ్చాస్త్రబలంచసంయుగే * సత్వాంస
 మాసాద్యరణావమదే-మనశ్శ్రీమంసగచ్ఛతినిశ్చితార్థః॥౪౦॥నిహతాఃకింకరాస్సర్వేజంబుమాలీచరాక్షసః* అమాత్యపుత్రాగ్రీరాశ్చపంచసేనా
 గ్రయాయినః । బలనినుసమృద్ధానిసాశ్వనాగరధానిచ * సహివాదరదైదయితఃకుమారోక్షశ్చసూదితః॥౪౧॥ సహితేష్వీవమేసారోయస్త్య
 య్యరినిమాదస॥౪౨॥ఇదంహీదృష్ట్వా సతిమన్వహస్వలంక వేప్రభావంచపరాక్రమంచ॥త్వమాత్మనశ్చాపిసమీక్ష్యసారంకురువ్యవేగంస్వబలానురూ
 పమ్॥౪౩॥బలావమదస్త్యయిసన్నికృష్టేయథాగతేశామ్యతేశాంతశత్రో । తథాసమీక్ష్యత్వబలంపరంచసమారభస్వాస్త్రవిదాంపరిష్క॥౪౪॥

సతేస్తీతి॥సమరేషుకర్మణావగాక్రమేణ-తెలశక్యంనాస్తీ మతిపూర్వమంత్రణేవివేకపూర్వవిచారి-తే-అకార్యంఅకార్యవిషయజ్ఞానంనాస్తీ- భోక్తృభిరేకర్మణా
 సంగృహ్యంతఇతిసంగ్రహలోకాఃతేషుత్రిషు-తేఅస్త్రబలంస్వాభావికంబలంచయోసవేద-సకశ్చిన్నాస్తీ-సర్వేజానంతిత్యర్థః॥౪౫॥ మమేతి॥ రణావమదేరణ
 సంకలపిషయే-మమచునశ్చత్వాంసమాసాద్యవిచితయిత్వానిశ్చితార్థంనిశ్చితజయరూపప్రయోజనంసత్ శ్రమంవిషాదంసగచ్ఛతీత్యర్థః॥౪౬॥ప్రకృతమాహ-
 నిహతాఇతి॥౪౭॥సహితీ॥ అరినిమాదసత్వయిమేయసారఃఉత్తమాప్రత్యయఃసతేషునాస్త్యవహీతియోజనా॥౪౮॥ఇదమితి॥ ఇదంకింకరాద్యక్షకుమారాంతమార
 కం-మతిమత్ ప్రశస్తమియ్యుక్తం-బలంశారీరం-ప్రభావంమాహాత్మ్యం-పరాక్రమంపారుషం॥౪౯॥బలేతి అస్త్రవిదాంపరిష్కేశాంతశత్రోత్వయిగతేఇతోనిగతే-
 సన్నికృష్టేహనుమత్సమిపంప్రాప్తేసతి బలావమదః సేనానాశఃయథాశామ్యతిసేనాక్షయోధానస్యాత్ - తథాఆత్మబలంపరంచసమీక్ష్యసమారభస్వ - స్వ
 సేనానాశాత్పూర్వమేవశత్రుసంహారంకుర్వీత్యర్థః॥ సచాయంసేనాభిర్జేతుంశక్యత్యాహ-నవీరేతి॥ హీవీర-గణశోచిగణానాశోచయితీగణశోకహనుమాత్తస్మి
 న్నిమిత్తే-సేనాఃనావంతిసర్వక్షంతి-గణశోప్యవంతిపాతేసంభుశోపిసావంతి॥తత్రహేతుః-నేతి మారుతస్యమారుతేఃగతేఃపరసేనాక్రమణార్థగమనస్య- ప్రమాణ
 మియత్రానాస్తీ మారుతేఃసర్వదిగమనశీలతయాకయాదిశాసమాగత్య సేనాఃప్రహరిష్యతీతిజ్ఞాయతఇతిభావః- యద్వాఅస్యహనుమతోగతేఃప్రమాణంమారుత
 స్యనాయోరపివాస్తీ-తతోస్యనికృత్యర్థః-కించఅగ్నికల్పఃఅగ్నిసదృశః అతపవకరణేనముష్ట్యాదిసాహంతుంసశక్యఇతిశేషః . అతఃవజ్రంవజ్రప్రాయమప్యాయు

య మాకయాపిదిశాసమాగమ్యప్రహతః రిసపః క్రింధితృ-రమితభావః - యదిసమీపమాగమిష్యతితదాముష్ట్యాదిభిరేవహస్యతథిత్యాశంక్యామా నచేతి- అగ్నిక
 ల్పిహనుమా-కరణేనముష్ట్యాదిహంతుంశకః-అగ్నితుల్యముష్ట్యాది ప్రహారాప్రవృత్తేరితిభావః॥౧౨॥తహికథకతవ్యంతత్రాహ- తేమితి ॥ తలపూర్వో
 క్తమేర్థంవపంసమ్యక్ ప్రసమీక్ష్యవిచార్య-స్వకము సామ్యాత్స్వకార్యసిద్ధ్యర్థం-ఫలస్యాపిహేతుత్వాత్ప్రపంచమీ సామ్యంసమత్వఃఅన్యాయాతిరిక్తత్వం- ౪ మాపి
 తాత్పర్యేకాగ్రదితః- దివ్యంధనుస్సంబంధి-అస్త్రవీర్యమస్త్రబలం-స్పర్శప్రజ-అస్త్రబలంవిహాసనిగృహీతుమశక్యః- తేనతన్త్రం-త్రం-స్పర్శనైవగచ్ఛే-భావః॥ ౧౩॥
 నఖల్వితి॥ అహంత్యాంసం ప్రేషయామీతియత ఇయంమతిఃస శ్రేష్ఠాఖలు- నోచితేత్యర్థః - ఇయంమతిఃత్వత్ప్రేషణవిషయామతిః- రాజధర్మాణాంరాజనీశస్య
 యావధర్మణాం-క్షాత్రస్యతదనుష్ఠాతుఃక్షాత్రీయస్యచమతాడచితా - యద్యపిబాలస్యప్రేషణమనుచితంతథాపిస్వయేషుప్రధానగవ సంతీతశాస్త్రోరుద్ధమితి
 త్వాంప్రేషయామీతిభావః॥౧౪॥నా నేతి ॥ నానాశస్త్రైఃశారద్యంప్రహరణసామర్థ్యం-అవశ్యంబోధవ్యం స్పృతవ్యమిత్యర్థః- రణేవిజయశ్చకావ్యః ప్రార్థనీ
 యః-జయార్థంసర్వాణ్యస్త్రైశ్చతవ్యానీత్యర్థః॥౧౫॥తతఇతి॥దక్షుత ప్రభావఃదక్షుతాదేవాః-తద్ధోక్తంవిష్ణుపురాణే ॥ మనసాత్వేనభూతాని పూర్వందక్షో
 సృజత్తథా । దేవాన్సృషీన్సగంధర్వానురగాకపక్షిణస్తథేతి॥౧౬॥తతస్తైరితి॥యద్ధోధతఃకృతోత్సహఇతిపారః॥౧౭॥౧౮॥ సఇతి ॥ పక్షిరాజౌపమతుల్యవేగైఃపక్షి
 రాజౌపమైఃఅన్యోన్యతుల్యవేగైశ్చ-వ్యాఘ్రైఃహింస్రపశుభిః-సింహైరితియావత్ -సింహశ్చరక్షసాంవాహనానిభవంతి॥౧౯॥ సర్పహింస్రపశూవ్యాళాఃపిత్వవ రః
 ౧౯॥౨౦॥సతస్యేతి ॥ జ్యాస్వసమిత్యత్రజ్యాఇలియప్రవస్తివిభక్తికంపుధక్ష్వదం,కామూకస్యేత్యత్రస్వసమితివాక్యాహారః॥౨౧॥తస్మిం స్రతఇతి॥సంయో యుద్ధే జా

నవీరసేనాగణశోచ్యవంతినవప్రమాదాయవిశాలసారమ్| నమారుతస్యాస్యగతేఃప్రమాణంసచాగ్నికల్పః రణేనహంతుమ్॥౧౨॥తమేవమధంప్ర
 సమీక్ష్యసమ్యక్స్యకర్తృసామ్యాధిసమాహితాత్పా । స్పరంశ్చదివ్యంధనుషోస్త్రవీర్యంప్రజాతుతంకమ-సమారభస్వ॥౧౩॥సఖిత్వయంమతిశ్శ్రే
 స్థాయత్వాంసం ప్రేషయామ్యహమ్ । ఇయంచరాజధర్మాణాంక్షాత్రస్యచమితిమాతా॥౧౪॥ నానాశస్త్రైశ్చసంక్రామేవైశారద్యవరిందమ
 అవశ్యమేవయోధవ్యంకామ్యశ్చవిజయోరణే॥౧౫॥తతఃపితుస్తద్వచనంనిశమ్యప్రదక్షిణందక్షుతుతప్రభావః । చకారభర్తారవి దీనసత్వోరణాయచీ
 రఃప్రతిపన్నబుద్ధిః॥౧౬॥తతస్తైస్సర్వగణైరిష్టైరింద్రజిత్ప్రతిపూజితః । యద్ధోధతఃకృతోత్సహస్సంగ్రామంప్రత్యవద్యత॥౧౭॥ శ్రీమాన్మద్రక్షలాశా
 త్తోరాక్షసాధిపతేస్సృతఃవిజ-గామమహాతేజాస్సముద్రఇవవర్షుమ్॥౧౮॥సపక్షిరాజౌపమతుల్యవేగైవ్యాఘ్రైశ్చతుభిఃసితత్త్వద్రష్టైః॥౧౯॥
 మాయుక్తమసంగవేగంసమారురోహేంద్రజిదింద్రకల్పః॥౧౯॥సరధీధన్విశాంశ్రేష్ఠశ్చస్త్రజ్ఞోస్త్రవిదాంవరః॥౨౦॥దేనాభియయాక్షిప్రంహనుమాస్య
 త్రసోభవత్॥౨౦॥సతస్యరథనిర్ఘోషంజ్యాస్వనంకామూకస్యచ । నిశమ్యహరిషీరోసాసంప్రహృష్టతరోభవత్॥౨౧॥సుమహచ్ఛాపమాదాయః
 శల్యాంశ్చసాయకాః । హనుమంతమభివేత్యజగామరణపండితః॥౨౨॥తస్మిం స్రతస్సంయోజాతహంకారణాయనిగ-చ్యుతబాణపాణే । దిశ్చ
 సర్వాఃకలుషాభూపుమృగాశ్చరౌద్రాబహుధావి నేదుః॥౨౩॥సమాగతాస్త్రతునాగయతోమహర్షయశ్చక్రచరాశ్చసిద్ధాః । సభాసమా
 ధంఅలసారంకురితధారంతదాదాయనవిశ-రణంసప్రవిశ॥౧౨॥తహికంకతవ్యమిత్యతప్రహ-తమేమితి॥ తమర్థంపూర్వోక్తమర్థం ఎవంప్రసమీక్ష్యఉక్తం
 రేనిరూప్య-స్యకర్తృసామ్యాత్స్వకార్యాజితాద్ధేతోఃసమాహితాత్పా సమాహితమనాస్సక దివ్యమస్త్రవీర్యంధనుషశ్చవీర్యం-స్పర్శ- అతుతయాధాభా
 థాకర్తృసమారభస్వ- ప్రజేతియోజనా॥౧౩॥సఖిత్వతి॥అహంత్యాంసంప్రేషయామీతియత-ఇయంమతిర్న శ్రేష్ఠాఖలు-నోచితేత్యర్థః ఇయంమతిఃత్వత్ప్రేషణవి
 యామతిః-రాజధర్మణాంరాజనీతీయావధర్మణాంక్షాత్రీయస్యతదనుష్ఠాతుఃక్షాత్రీయస్యచమతాడచితేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ నా నేతి ॥ హేఅరిందమసంక్రామేనానాశ
 స్త్రైఃవైశారద్యంసామర్థ్యం-తవాస్త్రీశేషః-అతఃఅవశ్యమేవయోధవ్యం-రణేవిజయః కావ్యః ప్రార్థనీయమ॥౧౫॥తతఇతి॥ దక్షుతుతప్రభావఃదక్షుతుతాదేవాః
 తత్సృశప్రభావః॥౧౬॥తి॥ స్వగణైఃఇష్టైఃసభాస్థైఃరాక్షసైః-యుద్ధేఉద్ధతశ్చాకృతోత్సహశ్చ - సంప్రపద్యతసంప్రపద్యత॥౧౮॥సఇతి ॥ పక్షిరాజౌపమతు
 ల్యవేగైఃపక్షిరాజౌపమైఃతుల్యవేగైఃఅన్యోన్యసమవేగైశ్చవ్యాఘ్రైఃహింస్రపశుభిః॥౨౩॥సమాగతాఇతి॥చక్రచరాజ్యోతిశ్చక్రసంచారిణః ॥ ౨౪ ॥ ఇంద్రజిత్స్వ

తహా షణ్ణాత్మాహే||౨౩|| సమాగతా ఇతి|| చక్ర చరాః సంఘచారిణః||౨౪|| ఇంద్రజిత్త్వితి తటిమాజితనిస్వనం-అత్ర తటిచ్ఛజ్జేన తత్సంఘాతో శనిరుచ్యతే- వి
ద్యుత్సంఘాతనిస్వనమితి ప్రార్థము క్తత్వాత్ అశనివద్యధనిస్వనమిత్వర్థః||౨౬|| తత ఇతి|| సురాసురేంద్రా వివసమేతా విత్వన్వయః||౨౭|| సతస్యేతి|| శరప్రవేగం వ్యహ
నత్ చచారచేత్యన్వయః||౨౮|| రా|| తత ఇతి|| సుపత్రిణ ఇతి పత్రిణః ప్రశస్తపతాగ్రిశోభనాశ్చ తేపత్రిణశ్చేతి విగ్రహః||౨౯|| ౩౦|| శరాణామితి|| అభిలక్ష్మ్యస్య లక్ష్మ్యవేధనే ప్ర
సిద్ధస్య-లక్ష్మ్యసంగ్రహం లక్ష్మ్యసంగ్రహణం లక్ష్మ్యవిషయదృష్టిమితి యావత్-మోఘయః వితథయః||రా|| శరాణామితి|| శరాణామంతరేష్వాశువ్యవతః తమహాకపిరి
తిపారః-అభిలక్ష్మ్యస్య లక్ష్మ్యవేధప్రసిద్ధస్య-మోఘయః వితథీకుర్వః-మోహయన్మితి పారేవిపర్యాసయన్మిత్వర్థః-లక్ష్మ్యసంగ్రహం లక్ష్మ్యసంగ్రహణం-లక్ష్మ్యవిష
యదృష్టిమితి యావత్||౩౧|| శరాణామగ్రత ఇతి|| సమభివతః తసమభ్యవతః తడత్స పాతచేత్యన్వయః||౩౨|| తావుభావేతి|| మమో గాగ్రహిమనలకషకం||౩౩|| హ
నూమత ఇతి|| అంతరంధ్రం||౩౪|| తత స్త్వితి|| అమో ఘోషుశరేషు సంపతత్య పిలయ్యే లక్ష్మ్యభూతే హనుమతి విహన్యమా నేస్వయం తేభ్యో విముచ్యమా నేసతి-హంతే
గః త్యగ్ధాత్-ర్కతః రిలటశ్చ నజాదేశః-సమాధిసంయోగ సమాహితా త్సా సమ్యగాధీయత ఇతి సమాధిః లక్ష్మ్యంతస్త్వికా సంయోగేశరసంధా నే సమాహితా త్సా అ
ప్రమత్తదిత్తః సమహాత్సా ఇంద్రజిత్-మహతీంచితాంజగామ||రా|| తత స్త్వితి|| అమో ఘోషుశరేషు సంపతత్య పిలయ్యే లక్ష్మ్యభూతే హనుమతి-విహన్యమా నేస్వయ
మేవ తేభ్యో విముచ్యమా నేసతి-హంతే గః త్యగ్ధాత్ కర్కతః రిలటశ్చ నజాదేశః-సమాధిసంయోగ సమాహితా త్సా సమాధీయత ఇతి సమాధిః లక్ష్మ్యంతస్త్వికా సం
యోగేశరసంధా నేవ సమాహితా త్సా అప్రమత్తదిత్తః సమహాత్సా ఇంద్రజిత్-మహతీంచితాంజగామేతి యోజనా- శరేషు మోఘేష్యితి పారే సంపతత్య శరేషు
మోఘేషు సత్పు-లక్ష్మ్యే లక్ష్మ్యభూతే హనుమతి-విహన్యమా నేవ సతి-సంచితాంజగామేతి సంబంధః||౩౫|| తత ఇతి|| అవధ్యతాంతస్యక పేస్సమీక్ష్య నిగ్రహార్థం కథం ని

వృత్త్యవశీనం మావి నేదురుచ్చైః పరమద్రహ్యస్తైః||౨౮|| ఆయాంతం సరధం దృష్ట్వా తూర్ణమింద్రజితం కపిః విననాదమహానాదం వ్యవధత చ వెగవాన్
౨౯|| ఇంద్రజిత్తురధందివ్యమోస్థితశ్చిత్రకాముకః|| ధనుర్విష్ణురయామా సతటిహర్జితనిస్సన్వనమ్||౩౦|| తతస్స మేతావతి తిక్ష్ణవేగోమహాబలౌ తౌర
ణనిర్విశంకౌ|| కపిశ్చరత్యౌధివతే శ్చపుత్రస్స సురాసురేంద్రా వివదధవై రా||౩౧|| సతస్య వీరస్య హారధన్యధనుష్టతస్సంయతి సంఘతస్య|| శరప్రవే
గం వ్యహనత్ప్రవృద్ధశ్చ చారమాగేపితురప్రమేయే||౩౨|| తతశ్శరాణామంతరేష్వాశువ్యవతః తమహాకపిః|| హరిస్తస్యాభిలక్ష్మ్యస్య మోఘయః లక్ష్మ్యసంగ్రహమ్||౩౩|| శరా
ణామగ్రతస్త్వస్య పునస్సమభివతః|| ప్రసార్యహస్తా హనుమానుత్పపాతా నిలాత్తజః||౩౪|| తావుభావేగ సంపన్నారణకమవిశారదౌ|| సర్వభూ
తమనో గాగ్రహిచక్రతుర్యుద్ధము తమమ్||౩౫|| హనూమతో వెదనరాక్షసోంతరంసమారుతి స్తస్య మహాత్మనోంతరమ్|| పరస్పరంగివిపహాబభూవ
తుస్య మేత్యతాదేవ సమానవిక్రమా||౩౬|| తతస్తులక్ష్మ్యే సవిహన్యమా నేశరేష్వ మోఘోషుచ సంపతత్య|| జగామ చింతాంజమహతీంచహాత్సా సమాధి
సంయోగ సమాహితా త్సా||౩౭|| తతోమతిం రాక్షసరాజనూసుశ్చ కారతస్త్విక హరివీరముఖ్యే|| అవధ్యతాంతస్యక పేస్సమీక్ష్య కథం నిగ్రహేదితి నిగ్ర
హార్థమ్||౩౮|| శతః సైతామహం వీరస్సోస్త్రమస్త్రవిదాంవరః|| సందధేషు మహాతేజాస్తంహరిత్రవరంప్రతి||౩౯|| అవధ్యోయమితి జ్ఞాత్వా తమస్త్రై

తి|| తటిహర్జితనిస్వనం తటిచ్ఛజ్జేనా శనిరుచ్యతే||౨౮|| తత ఇతి|| సుపత్రిణః ప్రశస్తపతాగ్రిశోభనాశ్చ తేపత్రిణశ్చేతి విగ్రహః||౨౯|| ౩౦|| శరాణామితి|| అభిలక్ష్మ్యస్య లక్ష్మ్యవేధనే ప్రసిద్ధస్య-లక్ష్మ్యసంగ్రహం లక్ష్మ్యసంగ్రహణం లక్ష్మ్యవిషయదృష్టిమితి యావత్-మోఘయః వితథీకుర్వః-మోహయన్మితి పారేవిపర్యాసయన్మిత్వర్థః-లక్ష్మ్యసంగ్రహం లక్ష్మ్యసంగ్రహణం-లక్ష్మ్యవిష
యదృష్టిమితి యావత్||౩౧|| శరాణామగ్రత ఇతి|| సమభివతః తసమభ్యవతః తడత్స పాతచేత్యన్వయః||౩౨|| తావుభావేతి|| మమో గాగ్రహిమనలకషకం||౩౩|| హ
నూమత ఇతి|| అంతరంధ్రం||౩౪|| తత స్త్వితి|| అమో ఘోషుశరేషు సంపతత్య పిలయ్యే లక్ష్మ్యభూతే హనుమతి-విహన్యమా నేస్వయ
మేవ తేభ్యో విముచ్యమా నేసతి-హంతే గః త్యగ్ధాత్ కర్కతః రిలటశ్చ నజాదేశః-సమాధిసంయోగ సమాహితా త్సా సమాధీయత ఇతి సమాధిః లక్ష్మ్యంతస్త్వికా సం
యోగేశరసంధా నేవ సమాహితా త్సా అప్రమత్తదిత్తః సమహాత్సా ఇంద్రజిత్-మహతీంచితాంజగామేతి యోజనా- శరేషు మోఘేష్యితి పారే సంపతత్య శరేషు
మోఘేషు సత్పు-లక్ష్మ్యే లక్ష్మ్యభూతే హనుమతి-విహన్యమా నేవ సతి-సంచితాంజగామేతి సంబంధః||౩౫|| తత ఇతి|| అవధ్యతాంతస్యక పేస్సమీక్ష్య నిగ్రహార్థం కథం ని

గచ్ఛేత్ నీచతాంగచ్ఛేదితిమతించకార||౩౬||౩౭||అవధ్యోయమితి|| నిజ గ్రాహబబంధ||౩౮||౪౦||తతః|| బ్రహ్మస్త్రిమభిమంత్రితం-విజ్ఞాయేతిశేషః||౪౧||నవ ఇతి||
 లోకగురోఃప్రభావాత్ అస్యబంధస్యమోక్షణమేతక్తిర్నా స్తీత్యేవంమత్వా-ఏవంవిహితః||౪౨||ద్రజితాలనెనప్రకారేణకృతః - అత్తయోనేరస్త్రబంధఃమయా
 అనువతీతవ్యత్యన్వయః||౪౩||స ఇతి|| పితామహానుగ్రహంవిమోక్షహేతుభూతమనుగ్రహం||౪౪||౪౫||అస్త్రేణేతి||స్వస్యాదిత్య గ్రాసానంతరంపితామహమహేం
 ద్రాభ్యామనిలేనచరక్షితత్వాన్నమేభయమిత్యర్థః||౪౬||గ్రహణఇతి||గుణదర్శనఃగుణవర్ణవసాయా-సంవాదః||౪౭||౪౮||తతస్త్రమితి || శణవలైఃశణత్వస్థిః-
 సంహతైఃసజ్జీకృతైః-దురుచీరైఃవల్కలైః||౪౯||స ఇతి||రాక్షసేంద్రఃకాతూహలాత్ నూంద్రష్టుంవ్యవస్యేదితినిశ్చితార్థః||౫౦||సంబంధనాదికంరోచయామాసే
 తిసంబంధః||౫౧||అథేంద్రజిత్త్వీతి|| అన్యేనశణవల్కలాదిహ-బద్ధః||౫౨||సైన్యానానువతతే-నాస్త్రేణబద్ధఇవవతతే||౫౩||అపహరణితి - మంత్రగతిః బ్రహ్మస్త్రి
 మంత్రపద్ధతిఃసవిమృష్టానపర్యాలోచితేత్యర్థః-బంధాంతరేణసహానసానకూపంబ్రహ్మస్త్రిస్వభావమనాలోచ్యశణబంధాదికంరాక్షసైఃకృతమితీభావః||౫౪||సైన్యవి

ణాస్త్రీత్యవితే||నిజ గ్రాహమహాబాహుర్నాతత్తజమంద్రజితే||౫౫||తేనబద్ధస్తతోస్త్రేణరాక్షసేనసవానరః| అభవన్నిర్విచేష్టశ్చపపాత
 చమహీతలే||౫౬||తతోభబుద్ధాసతదాస్త్రబంధంప్రభాఃప్రభావాద్విగతాత్తవేగఃపితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చవిచితయామాసహరిప్రవీరః||
 ౫౭||తతస్త్రియంభవైమంత్రే||బ్రహ్మస్త్రిమభిమంత్రితమ్ | హనూమాంశ్చింతయామాసవరదానంపితామహాత్||౫౮||నమేస్త్రబంధస్య
 చక్రేరస్త్రిమోక్షణలోకగురోఃప్రభావాత్ | ఇత్యేవమత్వావిహితోస్త్రబంధోమయాత్తయోనేరనువతీతవ్యః||౫౯||సవీర్యమస్త్రీస్యకపిర్వి
 చార్యపితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ | విమోక్షశక్తింపరిచింతయిత్వాపితామహాజ్ఞామనువతతేస్త్ర||౬౦||అస్త్రేణాపిహిబద్ధస్యభయంమమనజా
 యతే | పితామహమహేంద్రాభ్యాంరక్షితస్యానిలేనచ||౬౧||గ్రహణచాపిరక్షోభిర్మహానైగుణదశణః||రాక్షసేంద్రేణసంవాదస్తస్మాద్ద్రష్టుం
 తుమాంవరే|| ౬౨ ||సనిశ్చితార్థఃపరవీరహంతాసమీక్ష్యకారీవినివృత్తచేష్టః | వరైఃప్రసహ్యభిగతైనిగృహ్యననాదస్త్రైఃపరిభ్రష్టమానః||
 ౬౩||తతస్తేంద్రాక్షసాదృష్ట్యానిర్విచేష్టమరిందమమ్ | బబంధుశ్శణవలైః-శ్చదురుచీరైశ్చసంహతైః|| ౬౪ ||సరోచయామాసపైశ్చబంధనంప్రస
 హ్యవీరైరభినిగ్రహంచ | కాతూహలాన్మాంయదిరాక్షసేంద్రోద్రష్టుంవ్యవస్యేదితినిశ్చితార్థః||౬౫||సబద్ధస్తేనవలే-నవిముక్తోస్త్రేణవీర్యవాః| అ
 స్త్రిబంధస్యచాన్యంహినబంధమనువతతే||౬౬|| అథేంద్రజిత్తుదురుచీరబద్ధంవిచార్యవీరఃకపిసత్తమంతమ్ | విముక్తమస్త్రేణజగామచింతానా

మోఘేష్విత్వపిపారః||౬౭||తతః||రాక్షసరాజనూనఃతస్యకపేఅవధ్యతాంసమీక్ష్యనిగ్రహార్థంబంధనార్థం-కథంనిగచ్ఛేత్-నిశ్చేష్టాంగచ్ఛేత్-ఇతితస్మిన్హరి
 వీరముఖ్యేమతించకారెతిసంబంధః||౬౮||అవధ్యఇతి||నిజ గ్రాహబబంధ||౬౯||తి||సహనూమాన్సస్యస్యతదస్త్రబంధంబ్రహ్మస్త్రిబంధంకృతంబుద్ధాపిప్రభార్బష్టా
 ణఃప్రభావాద్వరదానాత్-విగతాల్పవేగః-విగతః||౭౦||తతః|| బ్రహ్మస్త్రిమభిమంత్రితంవిదితేతిశేషః||౭౧|| అథేంద్రజిదభిప్రాయానువాదపూర్వకం 'స్వకతవ్య
 మాహనమితి||లోకగురోఃప్రభావాదస్యబంధస్యవిమోక్షణమేతక్తిర్నా స్తీ-ఇత్యేవంమత్వా-ఏవంవిహితః||౭౨||ద్రజితాలనెనప్రకారేణకృతః- తతః||అత్తయోనే
 రస్త్రబంధః-మయాఅనువతీతవ్యత్యన్వయః||౭౩||తి|| విమోక్షణశక్తింముహూర్తానంతరభావినీ-తాంచింతయిత్వాముహూర్తమాప్రంపితామహాజ్ఞామనువ
 తతేస్త్ర||౭౪||అస్త్రేణేతి|| పితామహమహేంద్రాభ్యాంరక్షితస్యానిలేనచేత్కుక్షిఃఅదిత్యగ్రాసప్రవృత్త్యనంతరమితిజ్ఞేయం||౭౫||స ఇతి||సమీక్ష్యకారీ-విచార్యక
 రోతీతి||సమీక్ష్యకారీ||౭౬||తతః|| శణవలైఃశణత్వస్థిఃసంహతైః||౭౭||తి||గుణితైః||౭౮||స ఇతి|| సహనూమాన్రాక్షసేంద్రః కాతూహలాన్మాంద్రష్టుంవ్యవస్యేదితిని
 శ్చితార్థః||౭౯||-బంధనాదికంరోచయామాసేతిసంబంధః||౮౦||తి || అస్త్రబంధమోక్షోపితదైవాజాయతేత్యాహ-స ఇతి||వల్కలైశ్చతజ్జన్యరజ్జైవబద్ధః||అస్త్రేణాతువి
 ముక్తః||కుతస్త్రాహ-అస్త్రబంధోమంత్రబంధోన్యంబంధంనానువతతే-ఇతరబంధేనసహానతిప్రతి తస్మిన్సమీక్ష్యసత్తమంత్రబంధోనశ్యతీత్యర్థః||౮౧||అథేంద్రజిదితి || దు
 రుచీరబద్ధం-అతవలస్త్రేణవిముక్తంవిచార్య-అన్యేనశణవల్కలాదిహబద్ధోహనుమాన్||అస్త్రమనువతతే-అస్త్రేణబద్ధఇవవతతే- ఇత్యసివిచార్య - చింతా||౮౨||గ్రా

హతే బ్రహ్మస్త్రోప్రతిహతే-అన్యదస్త్రోనప్రవతతే-నప్రభవతీత్యర్థః-తదేవ బ్రహ్మస్త్రోప్రయుజ్యతామిత్యాశంక్యాహ-పునశ్చేతి-పుననప్రవతతే-ప్రయుక్తం బ్రహ్మస్త్రోపునర్న ప్రభవతీత్యర్థః-సర్వత్యసంతరమితకరణంబోధ్యం-ఇతిచింతాంజగామేతిపూర్వేణసంబంధః॥ ౫౧ ॥ అస్త్రోణేతి॥ నావబుధ్యతనావధృతవా॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ అతీత్యేతి॥ పరిచారవృద్ధాఅమాత్యవృద్ధా॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ యథాక్రమమితి॥ కార్యార్థంకతవ్యాధ్యం-అర్థస్యకతవ్యాధ్యస్య-మూలంనిమిత్తం-ప్రేషయితారమిత్యర్థః - అనయోర్విపృష్టత్యనేనసంబంధః-శ్లోకాంతఇతికరణంబోధ్యం-వత్సమాణసంగ్రహణాయ॥ ౫౬ ॥ ఇతిశ్రీగౌవిందరాజవరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే అష్టచత్వారింశస్సగః. * * * * * తతస్సృతిత్యాది ॥ కమణాతస్యవిస్తీతః-యుద్ధార్థంరావణేనాగంతవ్యమితిహయాయత్నఃకృతః - సతునీతిజ్ఞఃఆసనస్థంబవధ్రింద్రజిన్మఘేనమాంబిబధ్యానీతవానిత్యానయనకమణాజాతవిస్తీత్యత్యర్థః॥ ౫౭ ॥ భ్రాజమానమిత్యాది ॥ వజ్రసంయోగసంయుక్తైఃవజ్రకీలనెనసంబద్ధైః-అత్రభ్రాజమానమిత్యనుషజ్యతే- మహాహేళాతి-భక్తిభిఃపక్షి-భిః-ఇత్థంభూతలక్షణతృతీయా-యథావజ్రయోభవంతితదానులిప్తత్యర్థః పూర్ణాచంద్రాభవక్రైఃపూర్ణచంద్రతుల్యనాయకతత్వేన - వ

స్యేనబద్ధోహ్యనువతతేస్త్రమ్ * అహణామహత్ర-మకృతంనిరర్థకంసరాక్షసైఃమంత్రగతివివృష్టాః । పునశ్చనాస్త్రోవిహతేస్త్రమ్సన్యత్ప్రవతతేసంశయితాఃస్త్ర సర్వే॥ ౫౮ ॥ అస్త్రోణహనుమాన్తుక్తోనాత్మానమవబుధ్యత । కృత్యమాణస్తరయోభిస్తైశ్చబంధై నిపీడితః॥ ౫౯ ॥ హన్యమానస్తతఃపూర్వై రాక్షసైఃకాప్తముష్టిభిఃసమీపంరాక్షసేంద్రస్యప్రాకృత్యతసహనరః॥ ౬౦ ॥ అథేంద్రజిత్తంప్రసమీక్ష్యముక్తమస్త్రోణబద్ధంద్రుమహీరసూత్రైఃవృదశయత్రత్రమహాబలంతంహరిప్రవీరంసగణాయరాజ్ఞే ॥ ౬౧ ॥ తంమత్తమివమాతంగంబద్ధంకపివరోత్తమమ్ । రాక్షసారాక్షసేంద్రాయరావణాయస్యవేదయ ॥ ౬౨ ॥ కోయంకస్యకుతోవాత్రకింకార్యంకౌవ్యపాశ్రయః । ఇతిరాక్షసవీరాణాంతత్రసంజజ్ఞైరెకధాః॥ ౬౩ ॥ హన్యతాండవ్యాతాంవావిభక్త్యతామితిచాపరే । రాక్షసాస్త్రత్రసంక్రుద్ధాఃపరస్పరమధాబ్రువ ॥ ౬౪ ॥ అతీత్యమాగంసహసామహాత్వాసత్రరయోధిపపాదమూలే । నదశరాజ్ఞఃపరిచారవృద్ధాగృహంమహారత్నవిభూషితంచ॥ ౬౫ ॥ సదదర్శమహాతేజారావణఃకపిసత్తమమ్ । రయోభిర్వికృతాకారైఃకృత్యమాణమితస్తతః॥ ౬౬ ॥ రాక్షసాధిపతించాపిదదర్శకపిసత్తమః । తేజాబలసమాయుక్తంతపంతమివభాసూరమ్॥ ౬౭ ॥ సరోషసంవర్తితతామ్రదృష్టిదశాననస్తంకపిమన్వవేక్ష్య । అధోపవిష్టాన్కులశీలవృద్ధాసమాదిశత్రంప్రతిమంత్రముఖ్యా॥ ౬౮ ॥ యథాక్రమంతైస్సకపిర్విపృష్టఃకార్యార్థమర్థస్యచమూలమాదౌ । నివేదయామాసహరీశ్వరస్యదూతస్సకాశాదహమాగతోస్త్రి॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టచత్వారింశస్సగః.

తతస్సకమణాతస్యవిస్తీతోభీనువిక్రమః । హనుమామోగితామ్రాయోరయోధిపమవైక్షత॥ ౬౯ ॥ భ్రాజమానంమహాహేళాణకాంచనేనవిరాజతా । ముక్తాజాలావృతేనాధమమతేనమహామృతిమ్ * వజ్రసంయోగసంయుక్తైఃమహాహేళామణివిగ్రహైః । హైమైరాభరణైశ్చిత్రైఃప్రేక్షనసేవప్రకల్పితైః * మహాహేళోమసంవీతంరక్తచందనరూపితమ్ । స్వనులిప్తంవివిత్రాభిర్వివిధాభిశ్చభక్తిభిః * వివృతైదర్శనయైశ్చరక్తాక్షైర్భీమేతిసంబంధః * అథాత్మానముపాలభతే-అహణాఇతి॥ మహత్ర-మకృతంబ్రహ్మస్త్రోహనుమద్బంధనకమణ- రాక్షసైర్నిరర్థకంకృతం - తతఃమంత్రధృతిఃసశక్త్యా-బ్రహ్మస్త్రమంత్రధారణమశక్యమిత్యర్థః - నవపునఃకరణంశక్యమిత్యాహ-పునశ్చేతి ॥ నప్రవతతే-ప్రయుక్తం బ్రహ్మస్త్రంపునర్న ప్రభవతీత్యర్థః - అతఃసంశయితాఃస్త్ర సర్వత్యిచింతాంజగామేతిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౫౪ ॥ కోయమితి ॥ అత్రరావణపురేకౌవ్యపాశ్రయఃకోవాఆశ్రయః॥ ౫౯ ॥ అతీత్యేతి॥ పరిచారవృద్ధాఅమాత్యవృద్ధా॥ ౫౪ ॥ యథాక్రమమితి ॥ కార్యార్థంకతవ్యాధ్యం-అర్థస్యచమూలంఅర్థకారణం - కార్యంప్రతిప్రేషయితారమితియావత్ - పృష్టస్యనూతస్సన్నహమాగతోస్త్రితినివేదయామాసేతిసంబంధః॥ ౬౭ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాం అష్టచత్వారింశస్సగః. * * * * * తత్యతి ॥ కమణాతస్యవిస్తీతఃస్వయంసింహాసనాదచలితవేవబ్రహ్మస్త్రోణస్వబంధనకమణావిస్తీత్యత్యర్థః॥ ౫౭ ॥ * వజ్రేతి ॥ వజ్రసంయోగసంయుక్తైఃవజ్రకీలనెనసంబద్ధైః అభరణైఃభ్రాజమానమిత్యనుషంగః * మహాహేళైతి ॥ భక్తిభిఃస్తూర్యాదిరచనాపిశేషైః * మంత్రభిరితి ॥

క్రమేనాయకరత్నం-అభిలోలగ్నముక్తామణిమండలం- కేయూరంభుజోపరిధార్యమాణమాభరణం- అంగదంబాహుమధ్యస్థాభరణం- మంత్రిభిఃప్రశస్తమంత్రైః-
అతస్సుదివైరిత్యపునరుక్తిః||౧౮||౧౯||అహూత్యాత్వాదియదీతి-అయంరావణకృతఃఅధమఃబలవాన్సత్వాద్యది-తదాయంరాక్షసేశ్వరః సశక్రస్యసురలోకస్యా
పిరక్షితాస్యాత్-అస్యేతి-తేనకమఃభిఃకృతేనపూర్వోక్తేనాధర్మేణహేతునా||౨౦||ఇతిశ్రీ గౌవిందరాజవీరచిత్రే శ్రీరామాయణభూషణ శృంగారతలకాఖ్యా నే
సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ఏకొనపంచాశస్సర్గః. ***** తముద్వీక్ష్యేత్వాదిబాణఃమహాబలిసుతః-అనేనతేనాపికించిత శస్త్రమితగమ్యతే- అత్రే
తికరణంద్రష్టవ్యం||౩||౪||దురాత్మాపృచ్ఛతామితి || అస్యవివరణంతుతత్వాది-మతఃకస్తేదైశ్చదాగతః-కింవాస్యకారణం-అస్యకఃప్రేరకః- మత్పురింప్రతితీశేవః.

మదర్శనైః | దీప్తతీక్ష్ణమహాదంతైఃప్రలంబదశనచ్ఛదైః * శిరోభిదశభిర్విరంభ్రాజమానంమహాజనమ్ | నానావ్యాశసమాకీర్ణైశ్శిఖరై
రివసుందరమ్ * నీలాంజనచయప్రఖ్యంహారేణారసిరాజతా | పూర్ణచంద్రాభవక్రేణసబలకమివాంబుదమ్ * బాహుభిరధోధాకేయూరై
శ్చందనోత్తమరూపితైః | భ్రాజమానాంగదైఃపీనైఃపంచశీపైరివోరగైః * మహాతిస్ఫటికేచిత్రేరత్నసంయోగసంస్కృతే | ఉత్తమాస్త
రణాస్త్రైఃసూపవిప్తంవరాసనైః * అలంకృతాభిరత్యథాంప్రమదాభిస్సమంతతః | వాలవ్యజనహస్తాభిరారాత్యముపసేవితమ్ * దుర్ధరేణప్రహ
స్తైసమహాపాశ్వేనరక్షసా | మంత్రిభిఃకంతతత్వజ్ఞైర్నికుంభేనచమంత్రితాః * సుఖోపవిప్తంరత్నోభిశ్చతుర్భిర్బలదర్శితైః | కృత్సంపరివృతోలో
కశ్చతుర్భిరివసాగరైః * మంత్రిభిఃకంతతత్వజ్ఞైర్నైవ్యశుభబుద్ధిభిః | అన్వాస్యమానంరత్నోభిస్సురైరివసురైశ్వరమ్ * అవశ్యద్రాక్షసవతింహ
నుమానతితేజసమ్ | విష్ణితంమేరుశిఖరేసతోయమివతోయదమ్||౧౮||సత్రైస్సంపీడ్యమానోపిరత్నోభిర్భిమవిక్రమైః | విస్త్రయంపరమంగత్వారత్నో
భిషమవైక్షత||౧౯|| భ్రాజమానంతతోదృష్ట్వాహనుమాన్ప్రాక్షసేశ్వరమ్ | మనసాచింతయామాసతేజసాతస్యమోహితః||౧౯|| అహూత్యా
మహూతైర్యమహూతత్వమహూత్యుతిః | అహూత్యాసరాజస్యసర్వలక్షణయుక్తతా * యద్యధర్మోనబలవాన్సాదయం రాక్షసే
శ్వరః | సాదయంసురలోకస్యసశక్రస్యాపిరక్షితా * అస్యకూర్మైశ్చశంసైశ్చకమఃభిలోకకమత్సితైః | తేనవిభ్యతిఖల్వస్తాల్లోకాస్సామర
దానవాః * అయంహ్యుత్సహతేక్రద్ధఃకతుఃమేకాణవంజగత్ | ఇతిచింతాంబహువిధామకరోన్నతిమాన్తరిః * దృష్ట్వా రాక్షసరాజస్యప్రభావ
మమితోజసః || ౨౦ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే . ఎకొనపంచాశస్సర్గః. *****
తముద్వీక్ష్యమహాబాహుఃపింగాక్షంపురతస్థితమ్ | కౌవేనమహతావిష్టోరావణోలోకరావణః * శంకామాతాత్పదధౌసకపీంద్రం తేజసావృతమ్
కిమేషభగవాన్సందీభవేత్సాక్షాదీహగతః * యేనశస్త్రాస్త్రైలాసేమయాసంచాలితేపురా | సోయంవానరమూర్తిస్సాస్త్రికంస్పృహ్యోపివా
సురః || ౩ || సరాజారోషతామ్రాతఃప్రహస్తంమంత్రీసత్తమమ్ | కాలయుక్తమువాచేదంవచోవిపులమథవత్ || ౪ || దురాత్మాపృచ్ఛ
తామేషకుతఃకింవాస్యకారణమ్ | వనభంగేవకౌస్యాధో రాక్షసీనాంచతజనైః * మత్పురిమప్రధృష్ట్యాంవాగమనైకింప్రయోజనమ్ | ఆ
యోధనైవాకింకార్యం పృచ్ఛతామేషదుముతిః || ౫ || రావణస్యవచస్పూర్త్యా ప్రహస్తోవాక్యమబ్రవీత్ | సమాశ్వసిహిభద్రంతే నభిః

మంత్రిబుద్ధిసహాయః-సచివఃకార్యసహాయః||౧౮||తిరత్నోభిషమవైక్షతనతురక్షఃకృతపీడామిత్యర్థః||౧౯|| ౧౯|| * యద్యధమఃఇతి || అయమధమఃరావణకృతోభ
మఃనసాద్యది-అయంరాక్షసేశ్వరఃబలవాన్సాత్ - సశక్రస్యసురలోకస్యరక్షితాపిస్యాదితిసంబంధః * అస్యేతి||క్రూరైఃభీషణైఃసృశంసైఃపరద్రోహాచరణశీ
తైః తేనపూర్వోక్తేనాధర్మేణచ||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవీరచిత్రాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ఎకొనపంచాశస్సర్గః.*
తి || ఆవిష్టఃఅసీదితి శేషః||౧||తి|| తేజసావృతందృష్ట్వేతిశేషః-శంకామాతాత్పైత్యక్తాంశంకామేవాహ-నందీవానరముఖవిషఃప్రమదగణాధిపః(౨) శస్త్రః-మన్యుఖసద్భ
శముఖైఃతవనాశోభవివృతీతిశస్త్రః * సోయమితి||బాణోబలిసుతఃమహాసురఇతిదధ్యావితీపూర్వైణసంబంధః||౩||తి|| కాలయుక్తంకాలోచితం||౪|| దురాత్మైతి||కుతః

అయోధనేయుద్ధే-కింకార్యంకింప్రయోజనం॥౬॥యదితావత్త్వమింద్రేణత్యాది॥యదివైశ్రవణస్యేత్యాదేదూతోవిజయకాంక్షిణేత్వంతస్యతత్సమాఖ్యాహీతి
పూర్వైణసంబంధః॥౮౪॥నహిత్యాది॥అధవేతియన్నిమిత్తంకృత్యాతేప్రవేశఃతన్నిమిత్తంకథయస్యేతిపూర్వైణసంబంధః॥౧౦౪॥ఎవముక్తత్యాది॥రక్షోగణేశ్వ
రమిత్యనెనప్రప్తారంప్రహస్తంపుష్కతఃకృతవానిగమ్యతేపమావానరతా-రాక్షసేంద్రస్య-తవేతిశేషః-ప్రతియుద్ధాఃప్రతిప్రహతాః-మమాపీతి-తవేవేత్యధః-
తహింకథంబద్ధోసీత్యాశంక్యాహ-రాజానమితి-పీడితఃబద్ధస్థానస్త్రిణిమముక్తః-హిశబ్దోవధారణే-బ్రహ్మస్త్రిస్యసాధనాంతరాసహత్వాదితిభావః-అస్తుసర్వమే
తన్నద్దేశానార్థం-మద్దర్శనంవాకిమధంతత్రాహ-కేనదిదితి॥౧౦౮॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానె సుందరకాండవ్యా
ఖ్యానె పంచాశస్సర్గాః. ***** తంసమీక్ష్యత్యాదిసమీక్షణోక్తిక్రియాభేదాత్తచ్ఛబ్దద్వయం॥౧౧॥అహమితి॥అహంరామదూతవస-సందేశస్తు
సుగ్రీవస్యేతిభావః-సుగ్రీవసందేశాత్సుగ్రీవసందేశాద్దేహిః-సందేశప్రావణాధఃమిత్యధః॥ని॥సందేశవాగ్వాచికంస్యాదిత్యమరః | ఇహలంకాయాంభ్రాతా
భ్రాతృవద్ధితకరః-అబ్రవీత్అప్రాక్షీత్-యద్యపిసుగ్రీవోనసందిష్టం-తథాపిదూతోక్తంసర్వంస్వామ్యుక్తమేవేత్యాశయోనోక్తం॥౧౧॥భ్రాతురితి॥సమాదేశంసందేశ
కార్యత్వయాకవే॥౬॥యదితావత్త్వమింద్రేణప్రేషితోరావణాలయమ్ | తత్త్వమాఖ్యాహిమాఖ్యాతైభయంవానరమోక్ష్యసే॥యదివైశ్రవ

ణస్యత్వంయమస్యవరుణస్యచ | చారరూపమిదంకృత్యాప్రవిష్టోనఃపురీమిమామ్ * విష్ణునాప్రేషితోవాపిదూతోవిజయకాంక్షిణా ॥ ౮౪ ॥ నహి
తేవాననం తేజోరూపమాత్రంతువానరమ్ * తత్వతఃకథయస్వాద్వ్యతతోవానరమోక్ష్యసే | అన్యతంవదతశ్చాపిదులభంతవజీవితమ్ * అధవా
యన్నిమిత్తం తేప్రవేశోరావణాలయమ్॥౧౦౪॥ఎవముక్తహరిశ్రేష్ఠస్తహారక్షోగణేశ్వరమ్ * అబ్రవీన్నాస్మిశక్రస్యయమస్యవరుణస్యచ | ధనదేనస
మేసఖ్యంవిష్ణునానాస్మిచోదితః * జాతిరెవమమత్వేషావానరోహమిహగతః | దశనెరాక్షసేంద్రస్యదులభతదిదంమయా * వసంరాక్ష
సరాజస్వదర్శనాధేవి నాశితమ్ | తతస్తైరాక్షసాః ప్రాప్తాబలినోయుద్ధకాంక్షిణః * రక్షణార్థంతుదేహస్యప్రతియుద్ధామయారణే | అస్త్రిపా
శైర్నశక్యోహంబద్ధందేవాసురైరపి * పితామహదేవవరోమమాప్యేషాభ్యుపాగతః | రాజానంద్రష్టుకామేనమయాస్త్రిమనువతితమ్ * వి
ముక్తోహ్యహమస్త్రిరాక్షసైస్తస్వభిషీడితః | కేనవిద్రాజకార్యేణసంప్రాప్తోస్మితవాంతికమ్ * దూతోహమితివిజ్ఞేయోరాఘవస్యామితోజసః |
శ్రూయతాంచాపివచనంమమపద్యమిదంప్రభో॥౧౦౮॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - పంచాశస్సర్గాః. * * * * *

తంసమీక్ష్యమహాసత్వంసత్వవాన్తరీసత్తమః | వాక్యమధఃపదవ్యగ్రస్తమువాచదశాననమ్॥౧౧॥అహంసుగ్రీవసందేశాదిహప్రాప్తస్తవాలయం
రాక్షసేంద్రహరీశస్త్యాంభ్రాతాకుశలమబ్రవీత్॥౧౧॥భ్రాతుశ్శృణుసమాదేశంసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | ధర్మాధోఃపహితంవాక్యమిహచాముత్ర
చక్షుమమ్॥౩॥రాజాదశరథోనామరథకుంజరవాజిమాణ | పితవబంధులోకస్యసురేశ్వరసమద్యుతిః॥౪॥జ్యేష్ఠస్తస్యమహాబాహుఃపుత్రఃస్త్రియక
రఃప్రభుః | పితునిదేశాన్నిమగ్నంతఃప్రవిష్టోదండకావనమ్ * లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రా సీతయాచాపిభార్యయా | రామోనామమహాతేజాధ
కస్తాదైశాదాగతఃకింవాస్యకారణంఅస్యకోవాప్రేమకః * మత్పురీమితి-ఉద్దిశ్యేతిశేషః॥ ౮౪ ॥ అధవేతి ॥ యన్నిమిత్తంకృత్యాతేప్రవేశఃతన్నిమిత్తంకథయస్యేతి
పూర్వైణసంబంధః-అధవాయన్నిమిత్తంకృత్యాతేప్రవేశఃతన్నిమిత్తంకథయస్యేతి-పూర్వైణసంబంధః-అధవాయన్నిమిత్తంకృత్యాతేప్రవేశఃతన్నిమిత్తంకథయస్యేతి-
దిదంవసంనాశితమితిసంబంధః-రక్షణార్థమితి-ప్రతియుద్ధాఃప్రహతాః | ననుతవాస్త్రిబంధాభావేకిమితి-బ్రహ్మస్త్రిస్యసాధనాంతరాసహత్వాదితిభావః॥ రాజాన
మితి ॥ అస్తువిముక్తోపికార్యవశాద్బద్ధిపూర్వకమేవాహమేభిఃపీడ్యేఎతన్నమాకించిత్కరమితిభావః ॥ ౧౦౮ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థధరవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - పంచాశస్సర్గాః * * * * *

తి॥అధసుగ్రీవసందేశకథనవ్యాజేనసామదండాన్యతరవిషయత్వనిశ్చయాయన్యాయసారీనవేతిజిజ్ఞాసతి॥తమిత్యాది ౧॥ అహమితి॥ వాలిరావణయోఃసఖిత్వ
సంబంధత్వాత్ భ్రాతృత్వం-కుశలమబ్రవీత్అప్రాక్షీదిత్యధః॥ ౨ ॥ భ్రాతురితి॥సమాదేశంసందేశదూతవాక్యమితిసామాన్యనిర్ణయం॥ ౩ ॥ సనుకింతసుగ్రీవ

కాభవంతి॥౧౫॥క శ్చేతి॥ రామ కౌపానువతి నాం-రామ కౌపానుపారెణిగతా నామిత్యర్థః॥౧౬॥నచాపీతి॥ వ్యతికంఠప్రయః॥ని॥ వ్యతికంఠ్యప్రియేస్తుతత్వే
మరః॥౧౭॥తదితి॥త త్రస్తాత్ అధర్వావహత్వాత్ రామాపరాధస్యపరిహారవ్యత్యాచ్చ-త్రికాలహితంభూతభవిష్యద్వతమానకాలహితం- ద రుణాధమకంఠ్య
స్వపూర్వపురుషవిసాశకత్వేనతత్పరిహారస్యభూతకాలహితత్వంమన్యస్వ-మత్వాప్రతిదియతామితియోజ్యం॥౧౮॥ జానకీహరణేకంమానంత త్రా మా- దృష్టహీ
తి॥ యత్ప్రతాదర్శనం-దులభంభంజితరవానరాలభ్యం-తల్లబ్ధం-తహి-సాసీయతామిగ్యత్రాహ-ఉత్తరమితి-సీతాదర్శనోత్తరం - యచ్ఛేషుకమకసీతానయనం-
తత్రరాఘవోనిమిత్తం-ఆజ్ఞప్తవైవమయాకతవ్యత్వాదితిభావః॥౧౯॥ దృష్టయాపిమద్వశంవదయాసీతయా-రామఃకింకరివ్యతీత్యాశంక్యాహ- లక్ష్మీతేయమితి॥
తథేతివాచామసౌచరతోస్త్రీః- నెయంతవశ్యా-ప్రత్యుతపన్నగీవతవ ప్రాణహరిణీతిభావః॥౨౦॥ నేయమితి॥ ఓజసాఅమరపక్షేప్రతాపేన- అన్నపక్షేజాతరా
గ్నినా॥౨౧॥తపఃకృచ్ఛ్చలబ్ధమిష్టంమహజ్ఞీవనంవృధామా నాశయేత్వాహ-తపశ్శ్చితి॥ తపస్సంతాపఃతపశ్చర్యా-ఓదనచాకంపవతీతివన్నిడేశః- తేనలబ్ధః- పరిగృహ్యత
ఇతిపరిగ్రహఃఫలంధమపరిగ్రహఃధమకఫలం-తాదృశోయోయమాత్మప్రాణపరిగ్రహఃఆత్మనఃప్రాణానాంచపరిగ్రహఃస్వీకారః- జీవనమితియావత్ - సనాశ
యితుం-సన్యాయ్యంసన్యా క్తం-అవ్యయమేతత్-తపఃక్షేత్రలబ్ధంతద్వ్యతిక్రధమకఫలభూతంచయజ్ఞీవనమాయుఃతన్నవి నాశయేత్వర్థః- చకారాభావాదిథ్యమేవయో
జనా॥౨౨॥ సర్వావధ్యస్యేహమేకోయమాయుర్వి నాశకశ్చత్యాశంక్యపరిహరతి - అవధ్యతామితి॥ తపోభిరాజతాంసాసురైర్దేవైర్వాతలత్త నోవధ్యతాంభ
వాసమనువశ్యతి-తత్రాపిఅవధ్యతాయాంసత్యామపిలయంవత్సమాణః-హేతుభవద్వధహేతురస్త్రీ-వహాకాపరిహార్యః॥౨౩॥తమేవహేతుమాహ- సుగ్రీవశ్చ
తి॥ సచరాక్షసశ్చితిపారస్పర్యుక్ - సచమానుషశ్చితిపారేప్రతిషేధప్రసక్తిరపినాస్తీత్యవ్యతే - తృణభూతాహిమేసర్వేప్రాణినోమానుషదయశ్చత్యుత్తరశ్రీ

దేవాసురేష్వపి॥౧౬॥నచాపిత్రిషులోకేషు రాజన్విద్యేతకశ్చన । రాఘవస్యవ్యతికంఠ్యైకత్వాసుఖమవాపుయాత్॥౨౦॥త త్త్రికాలహితంవా
క్యంధమ్యామథానుబంధిచ । మన్యస్వసరదేవాయజానకీప్రతిదియతామ్॥౨౧॥దృష్టహీయంమయాదేవీలబ్ధంయదిహదులభమ్ । ఉత్తరంకర్త
యచ్ఛేషునిమిత్తంతత్రరాఘవః॥౨౨॥లక్ష్మీతేయంమయాసీతాతథాశోకపరాయణా । గృహ్యయాంనాభిజానాసీపంచాస్యామివపన్నగీమ్॥౨౩॥సే
యంజరయితుంశక్యాసాసురైరమరైరపి । విషసంస్పృష్టమత్యధంభక్తమన్నమివోజసా॥౨౪॥తపస్సంతాపలబ్ధస్తయోయంధమకపరిగ్రహః । సస
నాశయితుంన్యాయ్యతప్ర్రాణపరిగ్రహః॥౨౫॥అవధ్యతాంతపోభిర్యాంభవాన్నమనువశ్యతి । ఆత్మసస్సాసురైర్దేవైర్హేతుస్త్రాప్యయంమ
హా॥౨౬॥ సుగ్రీవోనహిదేవాయంనాసురోనచరాక్షసః । నదానవోనగంధర్వోనయత్యోనచపన్నగః * తస్తాత్ప్రాణపరిత్యాగంకథంరాజసగిరి

తికరివ్యతీతిభావః॥౧౫॥ననుసర్వమూలఫలచ్ఛేది నోమేకోమూలచ్ఛేదీత్వతతహ-క శ్చేత్వాది॥౧౬॥నేతి॥వ్యతికంఠపరాధం॥౧౭॥ తదితి॥త్రికాలహితంతద్వాక్యంసు
గ్రీవోక్త - త్రికాలహితంసీతానువరోధనపూర్వాపరాధనాశాత్ వతమానైశ్వర్యావరోధాత్ భావిశుభహేతుత్వాచ్చ త్రికాలహితం - ధమ్యాందమాదన
పేతంఅథానుబంధిచమన్యస్వజానీహి-అతోనరదేవాయజానకీప్రతిదియతామితిసంబంధః॥ ౧౮॥ నచసీతాత్రనాస్తీత్యపహేతుంశక్యమిత్యాహ దృష్టహీతి॥
యత్ప్రతాదర్శనమావంస్తురుల్లభం-సీతాన్వేషణప్రేషితైఃసవైరపివానరైఃప్రాప్తుమశక్యం - తదిహమయాలబ్ధంయావదాజ్ఞప్తంతావత్ప్రతీతిం - ఉత్తరకర్త
వ్యంతురామాయత్రమిత్యాహ-ఉత్తరమితి॥౨౧॥ లక్ష్మీతేతి॥ పంచాస్యాంపన్నగీమివయాంగృహ్యగృహీత్వానాభిజానాసి . తథాశోకపరాయణావాచామసౌచర
శోకతత్పరా-ఇయంసీతామయాలక్ష్మీతేతిసంబంధః- పరమపతిప్రతాసీతాశోకపరాయణాసతిలంకాయాంనిరుద్ధేతికృత్వాలంకావినజ్జ్యతీతిభావః॥౨౨॥ఓజసా
ఆహారశక్తిబలైః॥ ౨౩॥ తపశ్శ్చితి॥ తపస్సంతాపలబ్ధఃతపశ్చర్యాలబ్ధోయోయంధమకపరిగ్రహఃఆత్మప్రాణపరిగ్రహః-ఆత్మప్రాణానాంచపరిగ్రహఃతప యు
ర్వధాకశ్చితియావత్ - నాశయితుంసన్యాయ్యశ్చితియోజనా॥ ౨౪॥ పితామహవరావధ్యస్యమేకోయంపిభిషకేత్వాశంక్యాహ - అవధ్యతామితి॥ తపోభిహే
తుభిఃసాసురైర్దేవైర్వాతలత్తనోవధ్యతాంభవాసమనువశ్యతి - తత్రాపియథాలవధ్యత్వే-తదైవధ్యత్వేపిలయంహేతురితియోజనా- కొసాహేతుస్త్రా
హ-సుగ్రీవశ్చత్యాది॥ యశ్యపిమానుషదవధ్యత్వంసప్రాధ్నితంతథాప్యంగీకృత్యోత్తరమాహ-సచమానుషశ్చితి॥ నాసురోనచరాక్షసశ్చితిపారస్పర్యుక్ ఫలితమాహ

రామాయణేనుమ్యాదిభిరవధ్యత్వస్యాప్రాధికతత్వాత్ - నచతిర్యంచత్తతినప్రసజ్యచప్రతిషిధ్యత్యతిభావః-తస్మాత్సుగ్రీవాత్ || ౨౭౪ || ననుకిము నేనోపదేశేన- కృతా
నిమయాపాపాని-తై శ్చావశ్యంఫలప్రదైర్భవితవ్యమిత్యాశంక్యాహ-నత్వతి || తుశబ్దైక్తశంకావ్యావతకః-ధమఃః ఉపసంహ్రాయతే నేనెతిధర్మోపసంహారః
మఃఫలం - ఫలేనధమఃసోవసంహ్రాయమాణత్వాత్-క్షీబత్వమామః-తత్ అధర్మఫలసంహితంనభవతి-కుత్యత్వత్వాహ-తదేవఫలమన్వేతితి- ధమఃఫలమేవా
నువత-తే-నన్వధర్మై చవిద్యమానేకధంతత్ఫలానమప్రతిస్తుత్రాహ-ధమఃశ్చాధమఃనాశనత్వతి-చక్షుక్తశంకానివృత్త్యర్థః- విరోధిధర్మైజాగ్రతకధమధమవాతా
పీత్యర్థః-ధర్మైణపాపమవనుదతీతి శ్రుతేః | యద్వావ్యత్యయోవాకినస్యాత్త్రత్రాహ-ధమఃశ్చేతి-చావధారణే-ధర్మపవ-ధర్మనాశనః-తథా శ్రుతేః- నత్వధర్మః-ప్ర
మాణాభావాదితిభావః-ననుయదిధమఃఅధమఃనాశనఃతహి-ప్రాధమికఎవధర్మః-అధునికానధమాన్నివతయేదిత్యాశంక్యాహ-ప్రాప్తమితి - తావచ్ఛబ్దఃకా
త్పిన్ద్రవాచీ-కృత్సంధర్మఫలం-ఫలమన్వేతి-తథాచక్షిప్రంధర్మమావరఅన్యథానద్యనైవి నాశోభవిష్యతీతిభావః-అత్రకతవ్యత్వేనవిధియమానోధమఃస్సితా
ప్రదానపూర్వకరామవిషయశరణాగతిరేవ-శూరస్యశౌర్యప్రవృత్త్యాధమఃఫలంసర్వంక్షీణమితిహనుమతావగతమితిమంతవ్యం || ౨౯౪ || మాభూద్ధమా-పేతౌ
కార్యోపస్థితరవేక్ష్యతామిత్యాహ-జనస్థానేతి || రామసుగ్రీవసఖ్యంచేతివరోక్షునిర్దేశస్యగతిఃపూర్వముక్తా || ౩౦౪ || కామమితి || కామంలత్యంతం-అహంసుగ్రీవః-త
న్నాశనం-ఏతస్యరామస్య-నిశ్చయఃనిశ్చయవిషయః || ౩౧౪ || కథమిత్యత్వాహ-రామేణేతి || హర్మ్యక్షగణసన్నిధౌ- వృద్ధసభాయాంప్రతిజ్ఞాతమనతిక్రమణీయమితి
భావః || ౩౨౪ || ౩౩౪ || యామితి || కాళరాత్రితికాచిచ్ఛక్తిరితవదంతి || నిసమీవకాళరాత్రిశ్చభైరవీగణనాయకేత్యమరశేషః || ౩౪౪ || తదలమితి || కాలపాశేనయమపాశే

వ్యసి || ౨౭౪ || నతుధర్మోపసంహారమధర్మఫలసంహితమ్ * తదేవఫలమన్వేతిధమఃశ్చాధమఃనాశనః | ప్రాప్తంధర్మఫలంతావద్భవతానాత్ర సంశ
యః * ఫలమస్యావ్యధమఃస్యక్షిప్రమేవప్రపత్య సే || ౨౯౪ || జనస్థానవధంబుద్ధాబుద్ధావాలివధంతథా * రామసుగ్రీవసఖ్యంచబుద్ధ్యస్వహితమాత్మ
నః || ౩౦౪ || కామంఖల్వహమవ్యేకస్సవాజిరధసంజరామ్ * లంకాంనాశయితుంశక్తస్తస్యేతమననిశ్చయః || ౩౧౪ || రామేణితి ప్రతిజ్ఞాతంహర్మ్యక్ష
గణసన్నిధౌ * ఉత్సాదనమమిత్రాణాంసీతాయైస్తుప్రథమితా || ౩౨౪ || అపకుర్విన్తి రామస్యసాతౌదపిపురందరః * ననుఖంపాప్రీపుయాదన్యఃకింపు

తస్మాదితి || ౨౭౪ || ననుమహతాపూర్వసంచితేనైవధమేణమమిత్రాణంభవిష్యతీత్యాశంక్యరోగరాజ్యాదివత్ ధర్మాధర్మఫలయోఃసంభూయానుభవసిద్ధేరా
త్తత్రాణసిద్ధిః-ఉతాధర్మబాధేనధర్మఫలానుభవశ్చేతిద్వేదావికల్పాద్విద్యస్యాసంభవమాహ || నత్వతి || ధర్మోపసంహారధమఃస్యఫలవివాశ్యత్వాత్ ధర్మఃఉపసం
హ్రాయతే నేనేతిధమోపసంహారంధమఃఫలంసుఖం-తత్ అధమఃఫలసంహితంనభవతి-అధమేణసహభాగ్యంనభవతీత్యధః- తీవ్రతపఃవరదారావహరణభ
వదీయధర్మాధమఃఫలయోర్వధ్యత్వావధ్యత్వయోఃజీవనతదభావయోఃసహవస్థానవిరోధాత్ - రోగరాజ్యాదివత్ సంభూయానుభవోనసంభవతీతిభావః - ద్వితి
యందూషయతి || తదేవేతి || తత్ ధమఃఫలమేవాన్వేతిధమఃఫలంధర్మఫలేనసహాత్వప్రతీతియావత్ - ధమోనాధర్మనాశనఃఅధమఃబాధేనధమఃఫలానుభవోనఘట
త్యతిభావః-యద్వా-ననుయేభ్యాఅవధ్యత్వంనపాప్రీధితం- తేభ్యాపిపూర్వోపార్జితోమహాసుకృతసంచయపవతీవ్యతీత్యాశంక్య-ఏవంచేత్తుల్యన్యాయితయా-
త్వత్కృతఃఅధర్మనిచయోపిత్వాంనాశయిష్యతీత్యాహ || నత్వతి || ధర్మోపసంహారంధమఃస్యఫలవివాశ్యత్వాత్ ధమఃఃఉపసంహ్రాయతే నేనేతిధమోపసంహారం
ధర్మఫలంసుఖం-తత్ అధమఃఫలసంహితంవిరుద్ధకారణకత్వాద్ధుఃఖసంహితంనభవతీత్యధః-కింతుతదేవఫలమన్వేతి-సుఖమేవఫలత్వేనానువత-తే- తుఃచాధే
తేనఅధమఃఫలమపిధర్మఫలసహితంనభవతి-అధర్మఫలమేవఫలత్వేనానువత-త్యతిలభ్యతే- నత్వధమఃంధర్మోనాశయిష్యతీత్యాశంక్యాహ || ధమఃశ్చేతి || అత్రస
జ్ఞాననువర్తతేధర్మఃఅధర్మనాశనోనభవతి-పూర్వకృతోధమఃఇదాసంకృతాధమఃనాశనోనభవతీత్యర్థః- చకారాదేవమధమోపిధమఃనాశనఃనభవతీతి
భ్యతే-దమాధమావనుభవైకవి నాశ్యాదితిభావః- ననుమహతఃపుణ్యఫలానుభవస్యసమాప్త్యంతరంతఅధమఃఫలానుభవోభవిష్యతీత్యత్వాహ-ప్రాప్తమితి ||
ధమఃఫలంతావత్ పాకల్వేనప్రాప్తంభుక్తం-అస్యాధమఃస్యసీతాహరణయావస్య || ౨౯౪ || మానుషోరామఃకింమాంకరిష్యతీతిమాశంకరిత్యాశయేనాహ || జనస్థానే
తి || ౩౦౪ || కామమితి || ఎవతుమత-త్వకలంకావి నాశిస్తుతస్యరామస్యనిశ్చయఃసనమ్మత్యత్యధః || ౩౧౪ || కుత్యత్వఅహ || రామేణేతి || ౩౨౪ || అతీబలశాలి నోమేసి

స-౬౯సీతా - రామాయదేహీతిహృదయం॥౩౫॥సీతాయాఇతి॥ అట్టఃఅట్టాలః-ప్రతోలికావీధికా॥౩౬॥ స్యానీతి॥ మం త్రీకామంత్రిణః ఇకారాంతత్వమాః॥ ౩౭॥ సత్యమితి॥ రామదాసస్యేత్యనెనరామసామర్థ్యపరిజ్ఞానము క్తం మాతస్యేత్యనేనహితోపదేశాధికారః వానరస్యేతిమాధ్యస్థ్యం॥౩౮॥సర్వానితి॥ లోకాభూరాదీకా-సభూతాకాప్యధివృష్టేజ్ఞానావాయ్యాకాశరూపపంచమహాభూతయుక్తాకా- సవరాచరాకాచతుర్ముఖద్వారాసృష్టజంగమాజంగమయాక్తాకా - సంహృత్యప్రళయూపసానేరుద్రద్వారాస్వయంచసంహృత్యపునఃకల్పదౌతదైవ-ధాతాయధాపూర్వమకల్పయదితి శ్రుత్యుక్తరీత్యాసృష్టంసహస్థః- తత్రప్రమాణమాహమహాయశాఇతి-సతస్యేకేశ్వనతస్యనామమహద్యశఇతిహిశ్రుతిః । శ్రుతిస్తృతిమతధా ప్రసిద్ధఇత్యర్థః॥౩౯॥రా॥సర్వభూతేషుసర్వత్రసర్వకాలేషునాస్తిసత్తిపారస్పః॥౪౦॥౪౧॥మాభూవకాస్తామాన్యదేవాఃఈశ్వరాశ్చక్రాస్సుర్విత్వాశంక్యాహబ్రహ్మేతిఅత్రవిశేషణాంతరోపాదానం తేహంసామర్థ్యవిశేషద్యోతనాధాం - ఏతత్ప్రకరణత్వపరిహారాయవ్యుత్త్రమేణయోజనీయం-ఇంద్రఃపరమైశ్వర్యవాక్-ఇదిపరమైశ్వర్యఇత్యస్తాద్ధాతోఃఋజ్జేఽకాగ్రేత్యది నానిపాతనాత్సాధుత్వం- తైగ్రీలోక్యాధిపతిరపిత్రాతుంసశక్తఇత్యర్థః తస్యతైగ్రీలోక్యాధిపతిత్వేపిపరనిరసనసామర్థ్యాభావాదశక్తతేత్యత్రాహమహేంద్ర ఇతి-వృత్తహాసనప్రసిద్ధసామర్థ్యాపినశక్తిః-యోవృత్తమవధీదితి-తన్నహేంద్రస్యమహేంద్రత్వమితిశ్రోతనిర్వచనం స్వయంచతురోపసహాయసంపత్త్యభావాన్నిశక్తఇత్యత్రాహసురనాయకఇతి-స్వతుల్యత్రయస్త్రింశతో-టిసురగణసహాయోపినశక్తఇత్యర్థః- మాభూత్తుద్రఇంద్రశ్చక్తిః- సర్వసంహారకౌరుద్రస్తుశక్తస్సాస్త్రిత్రాహరుద్రఇతి-సంహారకాలేప్రజాఃరోదయతీతిరుద్రః-రోదణేలుక్చేతిరప్రత్యయః- కాలవిశేషేసంహారకౌపీదానీప్రప్రాప్తకాలత్వాదశక్తఇత్యత్రాహత్రిణేత్రఇతి- నిటలనయనదహనజ్వాలావిలోపితమదనోపీత్యర్థః- కాకతాలీయత్వశంకావృధాసాయాహత్రపురాంతకఇతి- ప్రబలతరమహాసురసంహారికో

నస్త్యద్విధాజనః॥౩౩॥యాంసీ తేత్యభిజానాసియేయంతివ్యతితేవశే * కాశరాత్రీతితాంవిద్ధిసర్వలంకావినాశినీమ్॥౩౪॥ తదలంకాలపాశేనసీతావిగ్రహరూపిణా * స్వయంసంధావసక్తైసక్షమమాత్మచింత్యతామ్॥౩౫॥సీతాయా ప్రపనాదగ్ధాంరామకౌపప్రపీడితామ్ * దహ్యామానామిమాంపశ్యపురీంసాబ్జప్రతోలికామ్॥౩౬॥స్వానిమిత్రాణిమంత్రీంశ్చజ్ఞాతాభాగ్రీత్యాసుతాకాహితా * భౌగాద్ధారాంశ్చలంకాంచమావినాశముపానయ॥౩౭॥సత్యంరాక్షసరాజేంద్రశృణువ్వవచనంమమ * రామదాసస్యమాతస్యవానరస్యవిశేషతః॥౩౮॥సర్వాకాన్యసంహృత్యసభూతాకాసవరాచరాకా * పునరేవతధా సృష్టంశక్తోరామోమహాయశాః॥౩౯॥దేవాసురసరేంద్రేషుయక్షరక్షోగణేషుచ * విద్యాధరేషుసర్వేషుగంధర్వేషురగేషుచ । సిద్ధేషుకిన్నరేంద్రేషుపతిషుచసర్వతః* సర్వభూతేషుసర్వత్రసర్వకాలేషునాస్తిసః । యోరామంత్రితి యుధ్యేతవిష్ణుశుభ్రవరాక్రమమ్॥౪౦॥సర్వలోకైశ్వరవైశ్యవంశ్యత్వావిప్రయముత్తమమ్ । రామస్యరాజసింహస్యదులభంతవజీఃతమ్ ॥ ౪౧ ॥ దేవాశ్చదైత్యాశ్చనిశాచరేంద్రగంధర్వవిద్యాధర నాగయత్యాః । రామస్య లోకత్రయ నాయకస్య స్థాతుంసశక్తాస్సుమతేషు సర్వే ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మస్వయంభూత్వతురానమోవారుద్రస్త్రిణేత్ర స్త్రిపురాంతకౌవా । ఇంద్రోమహేంద్రసుర నాయకోవా త్రాతుంసశక్తాయ

తాపహారేణరామాదిభిఃకిమిత్యతలహాలపమర్వకాహితి॥౩౩॥తి॥కాశరాత్రీమహాప్రలయకర్త్రీభగవతశ్చక్తిః॥౩౪॥తి॥విగ్రహశ్చరీరంసంధావసక్తైసంధాసంబద్ధకరణేనఆత్మనిత్యతాగ్రేణి॥౩౫॥సీతాయాఇతి॥ప్రతోలికారధ్యా॥౩౬॥స్వానీతి॥మంత్రికామంత్రిణః॥ ౩౭॥ సత్యమితి ॥ రామదాసస్యేత్యాదివిశేషాత్రయేణస్వస్య రామసామర్థ్యపరిజ్ఞానం హితోపదేశాధికారం మాధ్యస్థ్యంచసూచితం ॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మస్వయం భూరిత్యాదివిశేషదాని తేహంసామర్థ్యవిశేషద్యోతనాధాం ॥ ఇంద్రఃపరమైశ్వర్యవానింద్రః-ఇదిపరమైశ్వర్యఇతిధాతుః - యోవృత్తహాసమహేంద్రః * మహాన్వా అయమభూద్యోవృత్తమవధీదితితన్నహేంద్రస్యమహేంద్రత్వమితిశ్రుతేః తైగ్రీలోక్యానియంత్యత్వవృత్తహంత్యత్వసర్వసురసంహృత్యాదిధర్మవిశిష్టవజ్రపాణివా - రుద్రఃసంహారకాలేప్రజాఃసంహారకరోదయతీతిరుద్రః-రుద్రశబ్దంవేదాత్మానంబ్రహ్మణేకల్పదౌరాతీతివారుద్రః - యద్వారుతానాదేనసకలంజగదిదింద్రా వయతీతిరంజయతీతి నాదాత్మకత్వానుద్రః-యద్వారుతానాదేన ప్రణవరూపేణదేహిరూపేణవాదాయతిఇష్టేగుణగమయతీతివారుద్రః-యద్వారుతంసంసారదుఃఖంయఃఖిహే

పీత్యథః-మాభూత్తస్యశక్తిఃబ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేష్ఠాయశ్రేష్ఠాయేత్సుక్తగీత్యారుద్రస్యాపిపితాబ్రహ్మశక్తస్సాస్యత్తత్రాహబ్రహ్మణః-బ్రహ్మతీతిబ్రహ్మ-బ్రహ్మరమ్నలోపశ్యేతిమనిషః-అమాగమోనకారలోపశ్చ-సుద్రపితాస్వయంకర్మవ్యక్తికశక్తుయాత్తత్రాహస్వయంభూరితి-కర్మవశ్యత్వేపీతరసాధారణ్యేనానుత్పన్నఃస్వయంభూఃస్వయంభూత్వేపిసహాయసంపత్త్యభావాత్కథంత్రాయేతేత్యత్రాహచతురాననశ్చతి-యగవదేవసర్వవేదోచ్ఛారణంపాదితాలిశయోపినశక్తిః-ప్రత్యేకమత్యత్వేపికింసంభూయాగతాశ్శక్తువలత్తత్రాహనశక్తాశ్చతిబహువచనేనాయనగ్ధిలభ్యతే-వధమహాతీతివధ్యఃదండాదిత్వాద్యః-రావస్యవధ్యోరామవధ్యఃతం-తాశ్చితుంనశక్తిః-స్థాననిగ్ధహస్యచేత్యచివధాహస్యత్రాతాకిః-యుధియోద్దేవశక్తిఃకింతుశరణంగత్వాతాశ్చితుంశక్తాశ్చల్యథః-అత్రహిరణ్యగర్భస్సహవతతాగ్రీనసన్నచాసీచ్ఛివవచనంబలిః-ఇద్రామాయాభిపురుషావచాయతీతివరదేవతాత్వేనప్రసక్తాత్రికాదధికత్వముక్త-రావతీతివేదాంతోదితానాంసద్భక్తిహృదిసామాన్యశబ్దానాంహిరణ్యగర్భాశ్చివేద్రాదివశేషశబ్దానాంచవ్యక్తివిశేషపరత్వంజతం-త్రాశ్చత్వేనప్రసక్త-కథనదేవతానిరాకరణప్రకరణవిష్టరనుపాదానాత్పరిశేష్యాద్రామవచఃప్లురితీప్రతిపాదితం-అస్మాచ్ఛ్రీకాత్పరంససాప్రవేశ్యోక్తః-త్యతద్వచనమిశ్యోక్తి-ఉత్తరసర్గాదిః-అత్రసప్రమాదాల్లిఖితః||తనిశ్లో||౧౬||ఇదిశ్రీగోవిందరాజవీరచిత్రశ్రీరామాయణభూషణేశ్వరగారతీలకాఖ్యానేనుందిరకాండవ్యాఖ్యానేఏకపంచాశస్సర్గాఃతస్యతద్వచనంశ్రుత్వేతిశ్లోకస్సగఃస్యప్రథమః||౧౬||వధ్యతీదౌత్యదూతకమః-బ్రహ్మణాదేరాక్యతిగణత్వాత్వ్యజ్ఞే-నివేదితవరదేవతః-వాసుదేవేనాధమిత్యనువతసీయం-నివేదితమతౌదూత్యమితిపారాంతరం-మన్యతీతిమతిఃకార్యం-నివేదితమతౌనివేదితకార్యాశ్చే-యథార్థవాదిత్వేనాపిధ్యేహనుకులదూత్యందూతసంబంధితయారావణాదిప్రపదం-దూతవశిగ్భ్యం-చేతివక్తవ్యమితిభావకమః-శోర్ధ్వహితోయప్రత్యయఃఅథా-నుకుల్యాస్సంబ-ధమా-త్రైగమయితవ్యః||౧౭||తమితి||తచ్చకార్యందూతవధదూతకార్యం-కార్యంఅనంతరానుష్ఠేయం-కార్యః-ధౌకార్యకరణ-స్థితఃనిశ్చితార్థః-సాధ్వసాధుపివేకనిశ్చితకార్యత్యర్థః ||౩||నిశ్చితార్థశ్చతి || అపూజ్యేతిచ్ఛేదః||౧౮||ఇతి||పరావరజ్ఞాఃత్యాజ్యోపాదేయవివేకయంతాః||౧౯||రాజేతి||ప్రమావణంమారణం||౨౦||ధర్మశ్చైతీభూతానాని.

ధిరామవధ్యమ్ || ౪౫ || ససాప్యవోవేత మదీనవాదినః కపేనిశమాప్రతిమోప్రియంవచః | దశాననఃకౌప వివృతలోచన స్సమాదిశత్తస్యవద్దంకుహక వే || ౪౬ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గాః. *****
తస్యతస్యచనంత్రుత్వావానరస్యమహాత్మనః|అజ్ఞాపయద్దధంతస్యరావణఃకౌగ్రధమూర్ఖతః||౧||వధేతస్యసమాజ్ఞప్తేరావణేనదురాత్మనా|నివేదితమతౌదౌత్యంనానుమేనేభీషణః||౨|| తంత్యౌధివతింక్రద్ధంతచ్చకార్యముపస్థితమ్ | విదిత్వాచింతయామాసకార్యంకార్యనిధౌస్థితః||౩|| నిశ్చితార్థస్తతస్సామాపూజ్యత్రుజిదగ్రజమ్ | ఉవాచహితమిత్యధంవాక్యంవాక్యవిశారదః|| ౪ || తుమస్వరోషంత్యజరాక్షసేంద్రప్రసీదమద్వాక్యమిదంశృణుష్వ | వధంసమర్పంతివరావరజ్ఞాదూతస్యసంతోషమధాధిపేంద్రాః || ౫ || రాజధర్మవిరుద్ధంచలోకవృత్తైశ్చగహితమ్ |

కుంవాద్రావయతీతిరుద్రః-తదుక్తం||హద్దఃఖందుఃఖహేతుంవాతద్రావయతియఃప్రభుః-రుద్రఇత్యుచ్యతేతస్మాచ్ఛివఃపరమకారణమితి-ఏవంపుష్పత్తియోక్తరుద్రత్వశ్చత్రుభస్మీకరణసగర్భఫాలలోచనయుక్తత్వత్రిపురాంతకత్వాదిధర్మవిశిష్టోమహేశ్వరోవా-బ్రహ్మబ్రహ్మతీతిబ్రహ్మస్వయంభూః-స్వయమేవస్వతః-త్రోభవతిసవరతంత్రశ్చితిస్వయంభూః-బృహత్సనిత్యస్వతంత్రత్వబహుముత్తవకార్యనిర్వాహకత్వాదిధర్మవిశిష్టోవిరించిర్వాయుధిరామవధ్యంత్రాతుంనశక్తాశ్చత్యర్థః||౧౬||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థః-రచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం-ఏకపంచాశస్సర్గాః. *****
౧||వధ్యతి||నివేదితమతౌమన్యతీతిమతిఃకార్యం- నివేదితస్సాగమనకార్యేహనుకుల-అనేనలస్యయథాదిష్టార్థవాదిత్వేనలనపరాధిత్వాదవధ్యత్వముక్త-అతోస్థి-వివయేదూత్యందూతసంబంధినరావణనిధిప్రపదంనానుమేనే||౨||తమితి||తచ్చకార్యందూతవధదూతకార్యం-కార్యః-ధౌకతవ్యధానేస్థితః-కార్యకరణకృతినిశ్చయత్యర్థః||౩||తిశ్చత్రుజితంచతమగ్రజంచ||౪||తుమస్వరోషంత్యజ-పరావరజ్ఞాఃత్యాజ్యోపాదేయవివేకయంతాః||౫||రాజేతి||ప్రమావణంమారణం|| తి ||లోకవృత్తైశ్చలోకవ్యవహారస్య-ప్రమావణంవధః||౬||తి||కృతజ్ఞత్వేనావకారిణ్యవసగౌన్యాన్యోనతాదృశేష్టిః||౭||తి||తాదృశఇతిత్వినంతేబహువచనం-శాస్త్రవివశ్చిత్వం

၂၂၂

ధతదేకదేశేనెతిశ్లోకః-అధనిశాచరాణామితిసర్గాంతశ్లోకః అయమేవపాతక్రమస్సమీచినః-అన్యేష్యత్రసర్గేశ్లోకాఃకవిత్వాద్యశ్యంతే||రా||అస్మిన్నితి||ఉద్యోజ
యెద్దీఘపథావరుద్ధావిత్వతఃపరంపరాక్రమోత్సహమనస్వినాంచెతిశ్లోకః తతఃపరంహితాశ్చేత్శ్లోకః తదనంతరంతదేకదేశేనెతి-తతోనిశాచరాణామితిసర్గాం
తశ్లోకఃఅయమేవసమీచినఃపారక్రమః||౨౨||౨౩||తదితి||తత్తస్మాత్సాగరణాత్-ఎకదేశేనెతిసహయోగేత్యతీయా-బలస్యనైస్యస్య||౨౬||ఇతిశ్రీగూఁడరాజవి
రచితే - శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానై ద్విపంచాశస్సర్గాః. *****
తస్యత్వాది || దేశకాలహితం దేశకాలోచితమితివిభీషణవచనవిశేషణం||౧||సవ్యగుక్తమితి||నూతనవధ్యాదూతవధః||౨||తతఇతి||సమిత్రేతి-మిత్రాణిఆప్తాః - స
మసుఖదుఃఖావా-సహాయావాఙ్మాతయః||భ్రాత్రాదయః బాంధవాఃసంబంధినః-సుహృజ్ఞానాః||౩||గ్ధజనాః || ౪ || ఆజ్ఞాపయతి || ప్రదీప్తేనలాంగూలేనయక్తోహను
మాక సచత్వరంసర్వంపురం-పరిణీయతాంపరితోనీయతాం ఇత్యాజ్ఞాపయతిత్వస్యయః||౫||రా||తస్యేతి||వేష్టయంతిస్త్రలాంగూలమితిపాఠః||౬||౭|| లూంగూలేనెతి||

హాతి||౨౧||అస్మిన్విసప్తేనహిదూతమన్యంపశ్యామియస్తేనరరాజపుత్రా ||యద్ధాయయుద్ధప్రియదుర్విసీతాపుద్యోజయేద్దీర్ఘపథావరుద్ధా||౨౨|| ప
రాక్రమోత్సహమనస్వినాంచసురాసురాణామపిదుర్జయేన |త్వయామనోనందనవైరృతానాంయుద్ధాయతిర్నాశయితుంసయుక్తా||౨౩||హి-తా
శ్వశూరాశ్వసహహితాశ్వకులేషుజాతాశ్వమహాగుణేషు |మసస్వినశ్శత్రుభృతాంపరిష్టాఃకూట్యగ్రతస్తేసుభృతాశ్వయోధాః||౨౪||తదేకద
ేశేనీబలస్యతావత్కైచిత్తవాదేశకృతోభియాంతు |తౌరాజపుత్రా వినిగృహ్యమూఢౌపరేషుతేభావయితుంప్రభావమ్||౨౫||నిశాచరాణామధిపా
నుజస్యవిభీషణస్యోత్తమవాక్యమిప్తమ్|జగ్రహబుద్ధ్యాసురలోకశత్రుమహాబలోరాక్షసరాజముఖ్యః||౨౬||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ద్విపంచా
శస్సర్గాః. ***** తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాదశగ్రీవోమహాబలః|దేశకాలహితంవాక్యంభ్రాతురుత్తరమబ్రవీత్||౧||సవ్యగుక్తం
హిభవతాదూతవధ్యావిగహితా|అవశ్యంతువదాదన్యఃక్రియతామస్యనిగ్రహః||౨|| కపీసాంకిలలాంగూలమిప్తంభవతిభూషణమ్ | తదస్యదీప్య
తాంశీఘ్రంతేనద్దగ్ధేనగచ్ఛతు||౩||తతఃపశ్యంత్యిమందీనమంగవైరూప్యకశితమ్|సమిత్రజ్ఞాతయస్సవేబాంధవాస్ససుహృజ్ఞానాః || ౪ || ఆజ్ఞాపయ
ద్రాక్షసేంద్రఃపురంసర్వంసచత్వరమ్|లాంగూలేనప్రదీప్తేనరక్షోభిఃపరిణీయతామ్||౫||తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసాఃకోపకర్మితాః | వేష్ట
యంతిస్త్రలాంగూలంజీఘ్రైఃకాపాఃసక్తైఃపటైః||౬||సంవేష్ట్యమానేలాంగూలేవ్యవధాతమహాకపిః|శుష్కమింధనమాసాద్యవనేష్వివహుతాశ

స్త్రీకవినప్తఇతి||తౌరాజపుత్రాద్వాయడద్వేజయేత్ తంసపశ్యామి-ననుతదుద్యోగాభావోపిమమేష్టవ - నేత్యాహ- యుద్ధప్రియేతిసంబాధనేనరణపరాక్రమవిజ
యకీర్తితవేష్టేకిలతేడభలవ్యేతద్విసాశేనశ్వతఇత్యాశయః - రావణస్యరజఃప్రకృతిత్వాత్తత్ప్రకృత్యనుసారేణయుద్ధాదివ్యాపారేణప్రలోభనం తప్రీత్యర్థమే
వదుర్విసీతావిత్వాద్యుక్తిః||౨౧||౨౨||మహావీరస్యతవనకుత్రాపిభయశంకేత్యాశయేనాహ||పరాక్రమేత్వాదినా || పరుషవక్తాయమవశ్యంహంతవ్యఇత్యతః||
సాధురితి||సమర్పితఃప్రేక్షితఃఅస్తికాహతేనతివృత్తాంతేనవేదకాభావాద్రామలత్నణయోరిహగమనాభావేన తవశత్రుక్షయోగస్యాత్ విముక్త్యైత్వస్త్రీకావత
న్నివేదితవృత్తాంతయోస్తయోరిహగమనాదయత్తేనతవశత్రునాశోభవేదిత్యాశయేనాహ||అపిచేత్వాది||ఇహపారంభదంపారమిత్యధః || తస్మాదితి||తత్తస్మాత్సు
నరాగంతుకాబావాదిత్యధః-అత్రఅన్యస్యానాగమనేవతద్దననెవామమకాక్షుతిరిత్యతః||అస్మిన్నితి||యుద్ధప్రియస్యతవతయోరనాగమనమేవతుతిరితిభావః||౨౩||
హితాశ్చేతి||సమాహితాఃదానమానాభ్యాంవశీకృతాఇత్యధః-సుభృతాఃసద్భృత్యాఃయోధాశ్వవతాంతేభిర్వితిశేషః||౨౪|| తదితి || తత్తస్మాత్సాగరణాత్ బల
స్యనైస్యస్యకదేశేనెకాంశేనసహ-ఆదేశకృతఃఆజ్ఞాకారిణఃకేచిత్కలిదిద్ధాపయితుంప్రకాశయితుం||౨౬|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధిరచితాయాం శ్రీరామాయణ
తత్త్వదిపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం ద్విపంచాశస్సర్గాః. *****
తి || తస్యవిభీషణస్య||౧||తి||దూతవధ్యాదూతవధః||౨||తి||దగ్ధేనలాంగూలేనోపలక్షితోగచ్ఛతు-స్వస్యామిసమీపమితిశేషః||౩|| తతఇతి || మిత్రాణ్యాప్తాఃయోసమసు
ఖదుఃఖావాశ్చసహాయాభ్రాత్రాదయః-బాంధవాఃసంబంధినః-సుహృజ్ఞానాః||౪||తి||ఆజ్ఞాపయతి||పరిణీయతామిత్యాజ్ఞాపయదితియోఽనా|| ౫ || ౬ || తి || శు

అపాతయత్ లాంగూల భ్రామణేనల ద్రావయదిశ్యర్థః॥౧౫॥సభూయశ్చత్యాది ॥ నమేశక్తాఃనమేపర్యాప్తాశ్చత్యర్థః మమని గ్రహేనసమధాఇతియావత్ . యదీతి భర్తృహితాధానరామహితాధానయచరంతంప్రవతమానంమామితిశేషః భర్తృశాసనాత్ రావణశాసనాత్ . యదిబద్ధుంతితావతామేనిష్కృతిః ప్రతిక్రియానకృతాఇదంబంధనమకించితగ్రమితిభావః . సర్వేషామితి- రామస్యప్రీత్యర్థమిదంవిషహిష్యే . రావణాదివదస్యస్యేనైవకీర్తవ్యత్వేనగామాభిమత త్వాద్రాక్షసానామహమీదృశంబంధనాకమణాదిరూపంపరిభవంసహిష్యతిభావః-రామస్యప్రీత్యర్థమిత్యత్రచందోభంగఆర్షఃలంకేతిలంకాగాత్రాదుగణక మువిధానతఃదుర్గకమవిధానాద్దేహిః సహిష్యుష్టావైవసుదృష్టా-యద్వాదుర్గకమవిధానతః . నగరగుప్తివిశేషజ్ఞానపూర్వకమిత్యర్థః నదృష్టేతి . హేలోమణి యాలంకాపునశ్చరయితవ్యాభవేత్ . విచరిత్వాద్రప్తవ్యాభవేదిత్యర్థః అయంచప్రాతఃకాలఃసతూషఃకాలః ప్రాతఃకాలేపితధావ్యవహారోపపత్తేః కామితిమనసః శ్రమశ్చత్యనంతరమితికరణంబోధ్యం॥౧౬॥తతస్తత్తతి॥సంవృతాకారంగూడస్వభావం . వహకపిమితిబుద్ధ్యావహత్త్వం . కపికుంజరమితిసజాతీయశ్రేష్ఠ్యం॥౧౭॥శంఖేతి॥స్వకర్మభిః ఆస్ఫోటసంహనాదైరిత్యర్థః తాంపురీంఘోషయంతఃఅత్యంతసంయోగేద్వితీయా చారయంతిస్త్రుతమితిశేషః॥౧౮॥ అన్వీయమానశ్చితి॥చారయామాసశోధయామాస॥౧౯॥అథేతిచత్వరాగృహబహిరంగణాని ॥ ౨౦ ॥ వీధీశ్చేతి॥శృంగాలకానిచతుష్పధానిరధ్యాఃవహావీధీః ఉపరధ్యాఃఅ

నః॥౨౧॥తైలేనపరిషిచ్యాదతేగ్నింతత్రాభ్యపాతయత్॥౨౨॥లాంగూలేనప్రదీప్తేనరాక్షసాంస్తానపాతయత్ * రోషమహాపరితాత్తబాలసూర్య సమానసః॥౨౩॥లాంగూలంసంప్రదీప్తంశుద్రక్షుంతస్యహనూవతః*సహస్రేబాలవృద్ధాశ్చజగ్తుఃస్తీతానిశాచరాః॥ ౨౪ ॥ సభూయస్సంగతైః కూరైరాక్షసైహానిసత్తమః*నిబద్ధఃకృతవాన్స్వీరస్త్రాగలసదృశీమతిమ్॥౨౫॥కాషంకిలునమేశక్తానిబద్ధస్యాపిరాక్షసాః*భిత్వాపాశాన్సముత్పత్యహన్వామహమిమాన్సునః . యదిభర్తృహితాధానయచరంతంభర్తృశాసనాత్ * బద్ధుంత్యేతేదురాత్మామోనతుమేనిష్కృతిఃకృతాసర్వేషామేవపర్యాప్తోరాక్షసానామహంయుధిఃకింతురామస్యప్రీత్యర్థంవిషహిష్యేహమీదృశమ్ . లంకాచారయితవ్యావైపునరేవభవేదితి *రాత్రోనహిసుదృష్టామేదుగణకమవిధానతఃఅవశ్యమేవద్రప్తవ్యామయాలంకానిశాక్షయే*కామంబద్ధస్యమేభూయఃపుచ్చస్యోద్దీపనైవచపీడాంకుర్వంతురత్యౌంసినమేస్తీమనసశ్శ్రమః॥౨౬॥తతస్తై సంవృతాకారంసత్వవంతంహహాకపిమ్పరిగృహ్యాయుర్హృష్టా రాక్షసాఃకిపికుంజరమ్ ౧౭॥శంఖభేరినినాదైస్తంఘోషయంతస్సుకమభిః॥రాక్షసాః కూరకర్తాణశ్చరయంతిస్త్రుతాంపురీమ్॥౧౮॥అన్వీయమామోరత్యౌభిర్యయా సుఖమరిందమఃహనుమాంశ్చార్పయామాసరాక్షసానాంమహాపురీమ్॥౧౯॥అథావశ్యద్విమానానివినిత్రాణిమహాకపిః . సంవృతాగృహమిభాగాంశ్చసువిభక్తాంశ్చచత్వరా*వీధీశ్చగృహసంబాధాఃకపిశృంగాలకానిచ . తథారధ్యోపరద్యాశ్చతదైవగృహకాంతరా* గ్రహంశ్చమే

దుగ్మితి॥ఆరణ్యకాయధాశుపగ్మింధనమాసాద్యహుతాశనముత్యాదయంతి-తథాజీణపటవేష్టితలాంగూలంతైలేనపరిషిచ్యత్రతైగ్నిముపపాదయత్- ఉదపాదయన్నిత్యర్థఃఇతికతకః - హుతాశనశ్చితిపారె-వృద్ధాదృష్టాంతోయం-ఉపపాదయన్నిత్యస్యసమయోజయన్నిత్యర్థఃఇత్యన్యై-తాబద్ధ్యానెత్వా॥౨౧॥ ౨౨॥తి ॥ సంగతైమిశితైః రాక్షసైఃసభూయోనిబద్ధితిశేషః - బంధసంహారశక్తావపిసమోచితశ్చత్యచింతయదిత్యాహ కృతవానితి॥౨౩॥ కాషమితి॥ నిబద్ధస్యాపిమేనశక్తాః - మమని గ్రహేనసమధాఇత్యర్థః * యదీతి॥భర్తృఃస్వామినోరామస్య-భర్తృశాసనాద్రావణశాసనాత్ - నిష్కృతిఃప్రతిక్రియానకృతా - మయాకృతస్యకార్యస్య-బంధనమాత్రంప్రతిక్రియానభవతీతిభావః సర్వేషామితి-సర్వేషాంహననశ్చితిశేషః-అహంపర్యాప్తఃరామస్యప్రీత్యర్థం ఈదృశంఅవమానంవిషహిష్యే సర్వ రాక్షససంహారస్యరామేణప్రజ్ఞాతత్వాదితిభావః-లంకేతి॥ దుర్గకర్మవిధానతఃవిధానాద్దేహిఃరాత్రోలంకానహిసుదృష్టా - అతోమేమయాలంకాపునశ్చరయితవ్యాభవేత్ శోధయితవ్యాభవేదితియోజనా - యద్వాదుర్గకమవిధానతఃనగరగుప్తివిశేషజ్ఞానపూర్వకమిత్యర్థః - అనైవఉపకాలః సంప్రాప్తశ్చత్యవగవ్యతే * కామమితి॥మనసః శ్రమమిత్యత్రచింతానమాప్రద్యోతకమితికరణంద్రప్తవ్యం॥౧౬॥౧౭॥ శంఖేతి॥ స్వకమభిఃఆస్ఫోటసంహనాదైః-తాంపురీంఘోషయంతఃతం చారయంతిస్త్రుతసంబంధః॥౧౮॥అన్వీయమానశ్చితి॥ చారయామాసశోధయామాసేత్యర్థః॥౧౯॥అథేతిచత్వరాగృహబహిరంగణాని॥౨౦॥వీధీశ్చేతి॥గృహసంబా

ధాన్యహైసంబాధానిబిడారధ్యాశ్చంఘటకానిచతుష్పధానిఉపరధ్యాత్సు ద్రవీధీః- చత్వరేషుచతస్పతాంరధ్యానాంసంబంధేను- చతుష్క-నుచతుస్తంభముంట వేషుచారపవచారికః॥ ౨౩౫॥ దీప్యమానశ్చతి॥ శంసుఃశ్చ ౪ సుః॥ ౨౪౫॥ యశ్చతి॥ పరిణీయతెపరితోనీయతే॥ ౨౫౫॥ శ్రుత్యేతి॥ ఆత్మపహరణోపమంతాద్యద్వైఖజనకమిత్యధః-హుతాశనముపాగమత్ ఉపాసితవతి॥ ౨౬౫॥ మంగళేతి॥ ప్రయతాశుద్ధిపతీయదివకపత్నీత్వంవకఃపతిర్యస్యాస్సావకపత్నీతస్యాభావస్తత్త్వం-పాతివ్రత్యమిత్యధః॥ ౨౭౫॥ యదికశ్చిదితితస్యరామస్య॥ ౩౦౫॥ తతశ్చతి॥ మృగశాబాత్యోసీతాయాఃమహిమేతిశేషః. అసలఃపుచ్చానలః ప్రదక్షిణిభిః ప్రదక్షిణాకారజ్ఞానస్సక-కపేశివంశంసన్నివజజ్ఞా లేతిసంబంధః॥ ౩౨౫॥ కించిహనుమదితి॥ హనుమజ్జనకఃఅనిలఃపుచ్చానిలయుతఃహనుమత్పుచ్చానిలసంయుతోపిదేవ్యాఃప్రభావాదితిశేషః-కవేరిత్యనుకషః- ప్రా లేయానిలశీతలఃహిమమారుతవచ్ఛీతలస్సక స్వాస్థ్యకరఃసుఖకణోపవాదితిసంబంధః॥ ౩౪౫॥ దృశ్యతశ్చతి॥ మేరు

జంపీడాంశిశిరస్యసంపాతఃశిశిరస్యచంద్రసోశీరాదేః-సంపాతఃసంఘట్టభవస్థితః-అత్యంతశీతశ్చత్యధః- ఏతేనహేతువిశేషంసపశ్యామీత్యుక్తం॥౩౫౫॥ హేతువిశేషాన్నిశ్చినోతి-అథవేత్యాది నా ॥ స్లవతామయా-సరితాంపతౌ-అవఁంఘ్రిసంజ్ఞాకార్యం-సముద్రమధ్యే-పర్వతఃపర్వతరూపం - యదాశ్చర్పర్యంఅద్భుతరూపంవస్తుద్భుతం-తద్వదిదమగ్నేత్యైత్యంతరామప్రభావాత్ సంజాతం-వ్యుక్తం॥౩౬౫॥సతదేవోపపాదయతి-యదీతి ॥ సంభ్రమఃత్వరా-కింగ్నిర్వకరివ్యతి- సంభ్రమమితిశేషః-రామాథంమైనాకస్యసంభ్రమోయదిస్యాదగ్నేప్రాద్యశస్సంభ్రమఃకుతోనభవవ్యతీత్యర్థః॥ ౩౬౫॥సీతాయాఇతి॥ ఆన్యశంస్యేనదయయా॥౩౭౫॥ భూయైతి॥ సచింతయామాస-అనంతరకథవ్యమితిశేషః॥౩౮॥చింతితమేవాహ-ఉత్పపాతేతి॥౩౯॥పురద్వారమితి ॥ విభక్తరక్షస్సంబాధంనివృత్తరక్షస్సంచారం॥౪౦॥సృతి॥అవశాతయత్ అవశాతయత్-అచ్యావయదిత్యర్థః॥౪౧॥౪౩॥సతానితినిహత్వానిహత్య-ల్యభభావఅవః-లాంగూలకృతార్చిమాలీలాంగూలేకృతశ్వాలామాలః-అర్చిమాలీతేజఃపుంజవానాదిత్యభవ-ప్రకాశతప్రాకాశత-అనిత్యత్వాదడభావః-అర్చితకారాంతత్వమాషఁ ॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితైశ్రీరామాయణభూషణైశ్చంఘరతిలకాఖ్యానైసుందరకాండవ్యాఖ్యానైత్రిపంచాశస్సర్గః. ***** వీక్షమాణశ్చత్యది ॥ కృతమనోరధఃపర్యాప్తమనోరధః॥౧॥౨॥వనమితి ॥ బలైకదేశఃసేనైకదేశః-క్షపితఃనాశితః - దుగ్ధవిదాశనంపురవిదాశనంశేషంఅవశిష్టం॥౩॥

లాగేప్రతిష్ఠితః॥౩౫॥అథవాతదిదంవ్యుక్తంయద్భుతంస్లవతామయా*రామప్రభావాదాశ్చర్పర్యంపర్వతస్సరితాంపతౌ ॥౩౬॥ యదితావత్సముముద్రస్యమైనాకస్యపథీమతః*రామార్థంసంభ్రమస్తాదృక్కి-మగ్నిర్వకరివ్యతి॥౩౭॥సీతాయాశ్వాన్యశంస్యేనతేజసారాఘవస్యచ*పితుశ్చమమసభ్యేననమాందహాతిపావకః॥౩౮॥భూయస్సచింతయామాసముహూతఁపిపంజరః॥౩౯॥ఉత్పపాతాథవేగేననాదవమహాకపిః॥౪౦॥పురద్వారంతత్త్రిమా*తైలశృంగమివోన్నతమ్*విభక్తరక్షస్సంబాధమాససాదానిలాత్మజః ॥ ౪౦॥ సభూత్వాతైలసంకాశఃక్షణేనపునరాత్మవా*హ్రస్వతాంపరమాంప్రాప్తోబంధనాన్యవశాతయత్॥౪౧॥విముక్తశ్చభవచ్చీమా*పునఃపర్వతసన్నిభః*వీక్షమాణశ్చదదృశేపరిఘంతోరణాశ్రీతమ్॥౪౨॥సతంగృహ్యమహాబాహుఃకాలాయసపరిక్రమమ్*రక్షీణస్తాన్సునస్సర్వా*సూదయామాసమారుతిః॥౪౩॥సతాన్నిహ-త్వార్ణవంండవిక్రమస్సమీక్షమాణఃపునరేవలంకామ్ప్రదీప్తలాంగూలకృతాచి*మాలీప్రకాశతాదిత్యభివాచి*మాలీ॥౪౪॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః.***** వీక్షమాణస్తతోలంకాంకపిఃకృతమనోరధఃపరమాససముత్సాహఃకార్యశేషమచింతయత్ ॥ ౧॥కిన్దుఖిల్లవశిష్టంమేకథవ్యమిహసాంప్రతమ్॥యదేహంరక్షసాంభూయస్సంతాపజననంభవేత్ ॥ ౨ ॥ వనంతావత్ప్రసిధితంప్రకృష్టారాక్షసాహతాః॥బలైకదేశఃక్షపితశ్శేషందుగ్ధవిదాశనమ్॥౩॥దుగ్ధవిదాశితేకమభవేత్సుఖపరిశ్రమమ్ । అల్పయత్సేనకార్యేన్ద్రిమమస్యాత్సఫలశ్చ

జంనకరోతిప్రత్యుతశిశిరస్యసంపాతభవహిమసంఘాతభవవతః-తే- అత్రహేతుంసపశ్యామీతిశేషః॥ ౩౫॥ హేతువిశేషాన్నిశ్చినోతి-అథేత్యాది ॥ స్లవతామయాసరితాంపతౌరామప్రభావాత్ పర్వతఃపర్వతరూపమాశ్చర్పర్యంయత్ యస్తాత్కారణాత్ దృష్టం-తస్తాత్కారణాత్ ఇదంతగ్నేత్యైత్యమపిరామప్రభావాత్సంజాతం-వ్యుక్తంనిశ్చితమితియోజనా॥౩౬॥కుతశ్చత్యతహ-యదీతి॥సంభ్రమఃత్వరాయది-తదాగ్నిఃకింకిమిత్సకరివ్యతిత్యైత్యమితిశేషః॥౩౭॥ సీతాయాఇతి॥ ఆన్యశంస్యేనకృపయా॥౩౮॥భూయైతి॥ భూయః-సఃచింతయామాసఅనంతరకథవ్యమితిశేషః॥౩౯॥పురద్వారమితి॥ విభక్తరక్షస్సంబాధంవియుక్తరక్షస్సంచారిమిత్యర్థః॥౪౦॥తి॥తైలసంకాశోమహాన్బుత్వా - హ్రస్వతాంప్రాప్తశ్చత్యనెనదేహసాక్ష్యాత్సయమేవబంధగతనముక్తంఎవంరిత్యాబంధనాన్యవశాతయత్ । ౪౧॥తి॥విముక్త్యనంతరంపునఃపర్వతాకారోభవత్ ॥౪౩॥సృతి॥ ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీపుచ్చాపృథక్పృథక్పృథక్పృథక్- అత్రరెఫాభావఅవః॥౪౪॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం త్రిపంచాశస్సర్గః. * * * * * వీక్షమాణశ్చత్యది॥౧॥తి॥యదేహంభూయస్సంతాపజననంభవేత్ - తాదృశమవశిష్టంసాంప్రతంకథవ్యంకిమితికార్యశేషమచింతయదిత్యర్థః॥౨॥ తదేవనిశ్చినోతి-శేషందుగ్ధవిదాశనమితి॥౩॥దుగ్ధవిదాశితక్రస్సముద్రలంఘనాదికంసుఖపరిశ్రమంసఫలప్రయాసం- నచాశక్యమేతదిత్యాహ-అల్పయత్సేనైతి॥ అన్ద్రికార్యేదుగ్ధ

దుర్గత్యతికమఃపూర్వోక్తంవనభంగాదికంసముద్రలంఘనం-దూత్యంవా-సుఖవరిశ్రమంసఫలాయాసం-శక్యమేతదిత్యాహఅల్పయత్నై నేతి-అస్మి కా ర్యేకృతేస
 తీతిశేషః॥౮॥ కేనోపాయేనేదంసుకరమిత్యాశంక్యతమాహ-యోహీతి॥యఃఅగ్నిః-అతిశీతశతయామమమఃపూర్వావకారంకృతవాః- అస్యసంతర్పణంన్యాయ్య
 మిత్యధః॥౯॥తతత్తత్యాది ॥ అత్రబంధవిప్రంసనాయపూర్వంతనుసంకౌచేకృతేపికార్యాధఃమగ్నివర్తిస్థాపితేతిబోధ్యం- సవిద్యదివతోయదత్తసర్వతలపు
 త్యసంచారేదృష్టాంతః॥౧౦॥వజ్రదంష్ట్రస్య త్యాదిసాధశ్లోకః॥౧౦॥౪॥జంబుమూలెరిత్యధః॥౧౧॥రత్నై కేతోరిత్యాదిపంచశ్లోకీవజయత్వేతి॥ ప్రతివజయత్వే
 తిసంబంధః॥౧౧॥తేషుతేష్వితి॥ భవనోష్వితిగృహవిశేషణంసమృద్ధిమత్పరం-ముద్ధింమణిముక్తాప్రవాళాదికం॥౧౨॥౧౪॥ తతత్తత్యాది ॥ సర్వమంగళశోభితేసర్వ
 మంగళ ద్రవ్యయైత్రై॥౧౦॥శ్వసనేనేతిపూర్వంరావణాదిభీతావగ్న్యరితౌ-ఇదానీంరాక్షసత్వయందేవబలోదయంచప్రత్యాసన్నంవిదిత్వానిశ్చంకావభూతామితి
 భావః॥౧౧॥౨౮॥సంజజ్జ ఇత్యాదిస్వగృహస్యపరిత్రాణేభగ్నోత్సాహగతశ్రియామితిపాఠః-స్వగృహస్యపరిత్రాణేభగ్నోత్సాహజితశ్రియామితిపా
 ఠే-ఉత్సాహశ్చఊజితశ్రిచ్ఛఊత్సాహజితశ్రియాభగ్నోఉత్సాహజితశ్రియామేదామితివిగ్రహః - స్వగృహస్యపరిత్రాణేభగ్నోత్సాహనాంశ్రీ

మః॥౮॥యోహ్యయంమమలాంగూలేదీప్యతేహవ్యవాహనఃఅస్యసంతర్పణంన్యాయ్యంకర్తుమేభిగ్నఃపూర్వాత్తమైః॥౯॥ తతఃప్రదీప్తలాంగూలస్య
 విద్యుదివతోయదఃభవనాగ్రేషులంకాయావిచచారమహాకపిః॥౧౦॥గృహోద్భవంరాక్షసానాముద్యానానిచవాసరః॥ వీక్షమాణోహ్యసంత్రస్తః
 ప్రాసాదాంశ్చచచారసః॥౧౧॥అవప్లుత్యమహావేగఃప్రహస్తస్యనివేశనమ్ । అగ్నింతత్రసనిక్షిప్యశ్వసనేససమోబలీతతోన్యత్పుష్టవెత్సమహా
 పాశ్వస్యవీర్యవాః॥ముమోచహనుమానగ్నింకాలాసలశిఖాపమమ్॥౧౨॥వజ్రదంష్ట్రస్యచతథాపుష్టవెసమహాకపిః॥ శుకస్యచమహాతేజాస్సారణ
 స్యచధీమతఃతథాచేంద్రజితోవెత్తదదాహహరియూధవః॥౧౦॥౪॥జంబుమూలెన్నుమూలెత్తదదాహభవనంతతః॥౧౧॥రత్నై కతోశ్చభవనంసూర్యశ
 త్రోస్తధైవచహస్తకణస్యదంష్ట్రస్యరోమశస్యచరక్షసః॥యద్ధోస్తత్తస్యమత్తస్యధ్వజగ్రీవస్యరక్షసః । విద్యుజ్జిహ్వస్యఘోరస్యతథాహ
 స్తైముఖస్యచకరాశస్యపిశాచస్యశోణితాక్షస్యచైవహికుంభకణస్యభవనంమకరాక్షస్యచైవహి॥యజ్జత్రోశ్చభవనంప్రవృత్తతోస్తధై
 వచ॥నరాంతకస్యకుంభస్యనికుంభస్యదురాత్మనః॥వజయత్వామహాతేజావిభీషణగృహంప్రతి । క్రమమాణఃక్రమేణైవదదాహహరిపుంగవః॥
 ౧౬॥తేషుతేషుమహాహీమభవనేషుమహాయశాః॥గృహేవ్యుద్ధిమతామృద్ధిందదాహసమహాకపిః॥౧౭॥సర్వేషాంసమతిక్రమ్యరాక్షసేంద్ర
 స్యవీర్యవాః॥అససాదాధలక్షీవాఃరావణస్యనివేశనమ్॥౧౮॥తతస్తస్మిన్గృహముఖ్యేనానారత్నవిభూషితే । మేరుమందరసంకాశేసర్వమంగళ
 శోభితే॥ప్రదీప్తమగ్నిముత్పజ్యలాంగూలాగ్రేప్రతిష్ఠితమ్॥ననాదహనుమాస్త్రిరోయుగాంతజలదోయధా॥౧౦॥శ్వసనేనచనయోగాదతివేగో
 మహాబలః॥కాలాగ్నిరివజ్జవాంప్రావధతహుతాశనః॥౧౧॥ప్రదీప్తమగ్నింవనప్రేషువేత్సస్వచారయత్॥ అభూచ్ఛ్వసనసంయోగాదతివేగో
 హుతాశనః॥౧౨॥తానికాంచనజాలానిముక్తామణిమయానిచ । భవనాస్యవశీర్యంతరత్నవంతిమహంతిచ॥౧౩॥తానిభగ్నవిమానానిపేతుర్వసు

ధాతలేభవనానీవసిద్ధానామంబరాత్పుణ్యసంతుయే॥౨౮॥సంజజ్జేతుములశ్చబ్ధోరాక్షసానాంప్రధావతామ్ । స్వగృహస్యపరిత్రాణేభగ్నోత్సాహ
 వినాశకార్యేకృతేసతీతిశేషః॥౮॥కేనోపాయేనదుర్గఃవినాశసంప్యాత్అతలహయోహీతి ॥ వజయత్వేతి॥విభీషణగృహంప్రతివజయత్వేతిసంబంధః॥౯॥తి॥తో
 యదఃసంధ్యాతోయదఃహనుమాతోరక్తవణత్యాత్ ॥౧౦॥ఉద్యానానిగృహారామాః॥౧౧॥తి॥ప్రహస్తస్యప్రధానమంత్రిత్వాదాదౌతద్గృహేగ్నిప్రక్షేపఃప్రథ
 మంతత్యంభావనస్యోచిత్యాత్ ॥౧౨॥౩॥ భవనందదాహేత్యనుకరణః ॥ ౧౩ ॥ తి ॥ విభీషణేనస్వస్యవధతోరక్షణాద్విభీషణగృహంవజయత్వాప్రతిగృహంక్రమ
 మాణత్తత్యన్వయః ॥ ౧౬ ॥ తి ॥ పూర్వంరావణాద్భీతోవ్యగ్నిః- నీతాతేజస్సంబంధేననిశ్చంకందదాహేత్యుక్తిం॥౧౭॥౧౦॥శ్వసనేనేతి ॥ పూర్వంరావణాదతిభీ
 తావగ్న్యరితౌ-ఇదానీంరాక్షసబలత్వయందేవబలోదయంచప్రత్యాసన్నంవిదిత్వానిశ్చంకావభూతామితిభావః॥౧౧॥ తి ॥ అచారయదితిహేతోయతశ్చౌరయ
 తిస్తతశ్చౌరణాద్ధేతోస్తానివ్యశీర్యంతేత్యన్వయః॥౧౨॥౩॥భగ్నవిమానానిభగ్నప్రాసాదాని॥౨౮॥సంజజ్జ ఇతి॥ భగ్నోత్సాహజితశ్రియాంభగ్నోత్సా

హాఁజిత్రయశ్చైవితవేషణసమాసః * నూనమితి॥ ప్రసంగయఃశిశుః॥తి॥అభ్రేభ్యోమేఘభ్యః॥౨౮॥ నాగ్నిరితి॥ తృణానాంకాస్తానాంశృణైఃకాష్ఠైరిత్యథః॥
 ౩౧॥తతశ్చితి॥లంకాపురవర్యతాగ్రేలంకాపురాధారత్రికూలశిఖరేచూడావలయంజ్వాలాసమూహం-ప్రసార్యసముద్ధితోగ్నిఃవిస్తృప్తఃగృహేష్యితిశేషః॥భీషణ
 మఃభయంకరవేగః॥౩౨॥యూగాంతేతి॥దివిస్ఫుక్తలబ్రంలిడిత్యథః- రక్షశ్శరీరాజ్యసవర్షితార్చిఃరక్షశ్శరీరాజ్యేవాజ్యానితైఃసవర్షితార్చిఃకథాపితృజ్వాలః
 (సతామితి)వహ్నిఃజ్వాలామాలాపరిక్షిప్తైఃజ్వాలాసమూహానాంప్రసారణైఃలంకాంత్యథఃపదహదితీసంబంధః- సహనుమా॥సచేతి॥సంక్రామణగచ్ఛణ
 సత్యతి॥లాంగూలోపసక్తాగ్నిలాంగూలస్థితోగ్నిఃస్పృత్యగృహాన్ప్రత్యవతథాంతిభీకరత్యత్యధః॥హుతాశనేతి॥కాలోపమాతేనప్రళయకాలోపమాతేన॥౩౩॥అదిత్యైతి
 శ్లోకద్వయమేకంవాక్యంఅంబరాత్అంబరవర్యంతంప్రవృద్ధఃకింశుకపుష్పచూడఃతత్సహజ్వాలః- అగ్నిఃహనూమద్విస్తృష్టాగ్నిఃఅశనిప్రకాశైఃఅశనివన్నిష్ఠురైర
 నేతైశ్చబ్జైః- సమస్తానిశ్శేషాంలంకాంపరివార్యపరివేష్ట్యతిప్రకాశవర్షిండంభంకణమహాగ్నిఃప్రళయాగ్నిరివప్రబభౌ॥౩౪॥తత్రేతి॥తత్రతదా- సర్వాణామ

తిభావః-అభాః మేఘాఃపుల్లింగత్వమాషణం॥౩౫॥అథరత్నోపచనంవజ్రీత్యాదిమహేంద్రఃవజ్రీత్యాదివిశేషణంసామధ్యవిశేషద్యోతనాధణం - ఉత్తరత్రా
 వ్యవమేవగతిః-యమకాలయోర్ముతీభేదాన్నపునరుక్తిఃరత్నోపసంహారకరభిత్వత్రాత్రాసృలోపః-ప్రకోపఃప్రకౌపకృతమూర్తివిశేషః-కింవైష్ణవమితి-అత్రా
 ద్యోవాశబ్దోపధారణే-వాస్వాద్వికల్పీపమయోరేవాధేచనముచ్చయభివిశ్వః । వ్యతీయోవితకే-అనంతంత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం-అవ్యక్తంచతురాద్యగో
 చరం-అచింత్యంకేవలమనసోప్యవిషయం-ఎకంబద్వితీయం-యదైష్ట్యవంసుతేజఃపూజ్యంధామ-తదేవస్వమాయయాస్వాసాధారణయాశ్చర్యశక్త్యాకపిరూపమే
 త్యసాంప్రతమాగతంవాఇతియోజనా-వైష్ణవమితిస్వాధేఅల్-విష్ణుశరీరాంతవత్తీతివాధాః-విశిష్టాఃజ్ఞానాధికాః॥౩౬॥౪౦॥హతాతేతి॥యుగపదవశోకేదూ
 రాహ్వనేవహాశబ్దోపతాతే-హాజీవితమిత్యత్రసంబుద్ధ్యలోపఆషణః-హతమితిశేషభిత్వన్యే-అభితస్సమయానికమాహాప్రతియోగభిద్వితీయావా-దరిద్రైగ్రశో
 చ్యత్వాద్విశేషిభాగయంతంసుపుణ్యమితి-సుఖాభ్యంసుకృతైకఫలంచేత్యర్థఃఘోరతరఃతీవ్రతరఃఅతపవసుభీమఃభయంకరః॥౪౧॥హుతాశనేతి॥పరివృత్తయోధాప
 రివృత్తభటా॥౪౨॥ససంభ్రమేతి॥హనుమాన్తహామనాభితిపాతః-హనుమాన్తహామహాత్మేతిపారెవిషమవృత్తంవా-స్వయంభుకోపోపహతాం-ప్రళయేభగవతాద్గ్రా
 మిత్యర్థః॥౪౩॥భజ్యేతి॥రత్నశబ్దశ్చేప్రవాచీ-తస్థానంకల్పితకార్యస్యపరిసమాప్తత్వాదుపరతోద్యోగోభూదిత్యర్థః॥౪౪॥౪౫॥సభితి॥జగామరామంమనసేతి-కృత
 కృత్యత్వాద్రామంగంతుమియేషేత్యర్థః॥౪౬॥తతస్తుతమితి॥వరిష్టమితి-బలవతామితిశేషః॥౪౭॥౪౮॥రా॥రరాజసహహాకపిరిత్యతఃపరంఉత్తరసగాదిభూతో

ధైభిందన్నివాండంప్రబభౌమహాగ్నిః॥౪౯॥తత్రాంబరాదగ్నిరతిప్రవృద్ధోరూక్షప్రభఃకింశుకపుష్పచూడః । నిర్వాణధూమామలరాజయశ్చసీ
 లోత్పలాభాఃప్రచకాశిరేభాః॥౫౦॥వజ్రీమహేంద్రస్త్రిదశేశ్వరోవాసాత్పాద్యమోవావరుణోనిలోవా । రుద్రోగ్నిరగ్ని-ధనదశ్చసోమో
 నవానరోయంస్వయమేవకాలః * కింబ్రహ్మణస్సర్వపితామహస్యసర్వస్యధాతుశ్చతురాననస్య । ఇహాగతోవానరరూపధారిరత్నోపసంహారక
 రఃప్రకోపః * కింవైష్ణవంవాకపిరూపమేత్యరత్నోవినాశాయపరంసుతేజః । అనంతమవ్యక్తమచింత్యమేకంస్వమాయయాసాంప్రతమాగతంవా*
 ఇత్యేవమూచుర్భూవోవిశిష్టారత్నోగణాస్త్రత్రసమేత్యసర్వే॥సప్రాణిసంహంసగృహంసవృత్తోందగ్ధాంపురీంతాంసహసాసమీక్ష్య॥౫౧॥తత
 స్తులంకాసహసాప్రదగ్ధాసరాక్షసాశ్వరథాసనాగానపక్షిసంఘాసమృగాసవృత్తారురోదదీనాతుములంసశబ్దమ్॥౫౨॥హతాతహాపుత్రక
 కాంతమిత్రహాజీవితంభాగయంతంసుపుణ్యమి॥రత్నోభిరెవంబహుధాబ్రువన్ముఃశబ్దఃకృతోఘోరతరస్సుభీమః॥౫౩॥హుతాశనేతి॥సహుతాశనేతి॥పరివృత్త
 హతప్రవీరాపరివృత్తయోధా । హనుమాతఃక్రోధబలాభిభూతాబభూవశాపోపహతేవలంకా॥౫౪॥ససంభ్రమత్రస్తవిషణ్ణరాక్షసాంసముజ్జ్వ
 లజ్జావలంకతాశనాంకేతామేదదర్శలంకాంహనుమాన్తహామనాఃస్వయంభుకోపోపహతామివావనిమ్॥౫౫॥భజ్త్యావనంపాదపరత్నసంకులం
 హత్వాతురత్నాంసిమహంతిసంయుగేదగ్ధాపురీంతాంగృహరత్నమాలింతస్థేహనుమాన్సవనాత్తజఃకపిః॥౫౬॥త్రికూటశృంగాగ్రతలేవిదితే
 ప్రతిష్ఠితోవానరరాజసింహః॥ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీవ్యరాజతాదిత్యభిజాంశుమాలీ॥౫౭॥సరాక్షసాంస్తాస్సుబహూంశ్చహత్వావనంచ
 భజ్త్యాబహుపాదపంతత్ । విస్ఫుజ్యరత్నోభవనేషుచాగ్నింజగామరామంమనసామహాత్మా॥౫౮॥తతస్తుతంవానరవీరముఖ్యంమహాబలంమారు
 తతుల్యవేగమ్ । మహామతింవాయుసంతంవరిష్టంప్రతుష్టువుదేవగణాశ్చసర్వే॥౫౯॥భజ్త్యావనంమహాతేజాహత్వారత్నాంసింయుగేదగ్ధా

కులరాజయఃపూర్వదగ్ధభవనాత్ నిర్వాణసమయోత్థితధూమైర్వాక్యకులపజ్జయఃఅభాఃప్రచకాశిరభితిసంబంధః-అభాఃఇతిపుల్లింగత్వమాషణం(౩౫)తి॥వ
 జ్రీత్వత్రిదశేశ్వరత్వవిశిష్టామహేంద్రభిత్వర్థః-రాద్రోగ్నిఃరుద్రతృతీయనయనసంబంధ్యగ్నిః * కింవైష్ణవమితి॥అనంతంత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితంఅవ్యక్తంచతు
 రాద్యగోచరం-అచింత్యంమనసోవిషయం - ఎకమద్వితీయం - వైష్ణవంసుతేజః . స్వమాయయాశక్త్యాకపిరూపమేత్యరత్నోవినాశయాగతంకింవెతియోజనా
 తి ॥ విశిష్టామహాబలాఃప్రహస్తాదయభిత్వర్థః-సమీక్ష్యిత్వేవమూచురిత్యన్వయః॥౫౧॥౪౦॥తి॥సుపుణ్యమితిశయేనాజితంపుణ్యం ॥ ౪౧ ॥ హుతాశనేతి॥పరివృత్త
 యోధాపరివృత్తభటా॥౪౨॥భజ్త్యావనం॥తస్థానంకల్పితకార్యస్యపరిసమాప్తత్వాదుపరతోద్యోగోభూదిత్యర్థః * లంకామితి॥నిర్వాణయోమాసలాంగూలా

లంకాంసమస్తాంసందివ్యేత్యయంజ్ఞోకఃకేమచిత్కోశేమప్రమాదాల్లిఖితః॥౪౯॥౫౦॥ దేవాశ్చేతిపరామిత్యస్యవివరణంఅతుల్యరూపామితిఅస్మిన్సర్వేవికపంచాశస్సర్గః. తతోమహాత్మేతిశ్లోకస్పరాక్షసానితిశ్లోకోక్తార్థకతయాబహుకోశేవ్యదశనాచ్చప్రక్షిప్తః-బహుకోశేష్వేతత్సర్గసమాప్తివివర్యయఃఉత్తరసర్గారంభవివర్యయశ్చదృశ్యతే॥౫౧॥ఇతిశ్రీగూవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణశృంగారతలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేచతుఃపంచాశస్సర్గః. * * * * *
లంకామిత్యాదిలాంఘలాగ్నింసముద్రేనిర్వాపయామానేత్యన్వయః॥౫౧॥తస్యేతికుత్యానిండా॥౩॥౫౨॥ యదితి॥జానక్యపీయదీధగైత్యన్వయః॥౧౦॥ఈషతాగ్ర్యమితి॥ఇదంకార్యంఅన్వేషణపూర్వకరావణనిలయపరిజ్ఞానసీతాదశనతన్నివేదనరూపంమహాత్కార్యం-ఈషతాగ్ర్యం-ఈషదవశిష్టకార్యం- అసమగ్రప్రాయమేవకృతమాసీత్ - రామనివేదనమాత్ప్రవేశేషంకృతమాసీదిత్యర్థః-కింత్విదాసింక్రోధాభిభూతేనకోక్రిధాంధేనమయాతస్యకార్యస్య-మూలక్షయఃకృతఃసంశయః - విఫలీకృతమిత్యర్థః॥౧౧॥సీతానాశేతత్తదైవ-సపవతుకుతభిత్తత్రాహవిన్పైతి॥౧౨॥యదితి॥ విహతంయదీసీతానాశాద్విన్పేయది. పాశ్రీసన్నాస్ససఃపాశ్రీస

లంకాపురీంరమ్యాంరరాజసమహాకపిః॥ ౪౯ ॥ తత్రదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమమయః । దృష్ట్వా లంకాం ప్రదగ్ధాంతాంవిప్రయంపరమంగతాః॥౪౯॥తందృష్ట్వావానరశ్రేష్ఠంహనుమంతంమహాకపిమ్ । కాలాగ్నిరితిసంబంధ్యసర్వభూతానితత్రసుః॥౫౦॥ దేవాశ్చసర్వేమునిపుంగవాశ్చగంధర్వవిద్యాధరనాగయత్యోఃభూతానిసర్వాణిమహాంతితత్రజన్మఃపరాంప్రీతిమతుల్యరూపామ్॥౫౧॥ఇతిసుందరకాండే చతుఃపంచాశస్సర్గః.

లంకాంసమస్తాంసందివ్యలాంఘలాగ్నింమహాబలఃనిర్వాపయామాసతదాసముద్రేహరిసత్తమః॥౧॥ సందివ్యమానాంవిధ్వస్తాంత్రస్తరతోగణాంపురీమ్ । అవేక్ష్యహనుమాన్లంకాంబింతయామాసవానరః॥౨॥తస్యాభూతుమహంస్త్రాసఃకుత్యాచాత్మన్యజాయత॥లంకాం ప్రదహతాకర్షకింస్వితక్రతమిదంమయా॥౩॥ధన్వాస్తైపురుషశ్రేష్ఠాయోబుద్ధ్యాకౌపముభితమ్ । నిరుంధంతిమహాత్మామోదీప్తమగ్నిమివాంభసా॥౪॥క్రుద్ధఃపాపంసకుర్యాత్కః క్రుద్ధోహవ్యాఘరానపి । క్రుద్ధఃపరుషయావాచానరస్సాధూనధిక్షిపేత్ * వాచ్యావాచ్యంప్రకుపితోనవిజానాతికహిచిత్ । నాకార్యమస్తీక్రుద్ధస్యనావాచ్యంవిద్యతేక్వచిత్॥౬॥యస్సముత్పతంత్రోధంతుమయైవనిరస్యతి॥యథోరగస్త్యచంజీణాంసవైపురుషఉద్యతే ౭ ॥ ధిగస్తుమాంసుదుబుద్ధినిలజ్జంపాపకృత్యమే॥అబింతయిత్వాతాంసీతామగ్నిదంస్వామిభూతకమ్॥౮॥ యదిదగ్ధాత్వియంలంకానూనమార్యాపిజానకీ । దగ్ధాతేనమయాభతుహాతంకార్యమజానతా॥౯॥యదధమయమారంభస్త్రాగ్ర్యమవసాదితమ్ । మయాహిదహతాలంకాంససీతాపరిరక్షితా॥౧౦॥ఈషతాగ్ర్యమిదంకార్యంకృతమాసీన్నసంశయః॥తస్యక్రోధాభిభూతేనమయామూలక్షయఃకృతః॥౧౧॥విన్పేజానకీనూనంసహ్యదగ్ధఃప్రదృశ్యతే । లంకాయాంకశ్చిదుద్యేషస్సర్వాభస్త్రికృతాపురీ॥౧౨॥యదితద్విహతంకార్యంమమప్రజ్ఞావివర్యయాత్॥ఇమేవప్రాణసన్నాస్సోమమాపిహ్యద్యరోచతే॥౧౩॥ కిమస్మిన్వివతామ్యద్యతాహూస్విద్భద్రబాముఖే । శరీరమాహూసత్వానాందద్విసాగరవాసినామ్ ॥

గ్నింశమయామాస॥౫౨॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం చతుఃపంచాశస్సర్గః. * * * * *
౧ ॥ ౧ ॥ తి ॥ కుత్యాచాత్మన్యజాయతేత్యుక్తంకుత్యామాహ - లంకామితి ॥ కింస్వితక్ర-మకృతంకుత్పితమేవకృతమిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తి ॥ ఉక్తంకుత్పితకార్యమూలంకౌపముభితస్యితప్రహితాస్తాతి-ధన్వాఇతి ॥ దుఃఖాతిశయాదేవమహాత్మపదపానరుక్త్యంసదోషాయ॥౪॥ తి ॥ క్రుద్ధఃపాపంసకుర్యాద్యితిపారెక్రుద్ధోయఃకశ్చిత్పాపంకుర్యాన్ననజ్ కారుః-అపికుకుర్యాదేవఅకరణమశక్యమేవేత్యర్థః-తదేవదర్శయతి-క్రుద్ధోహవ్యాదితి॥౫॥తి॥సజానాతీత్యేతదేవస్సప్తయతి- నాకార్యమితి॥ప్రద్ధప్యాకార్యమయ్యుక్తబుద్ధ్యాకరణీయంసకించిదస్యస్తీ అతోగురుహాననాద్యపికరోత్యేవేత్యర్థః॥౬॥౫౨॥ యదితి ॥ యదిజానకీదగ్ధాభతుఃకార్యంహతమితి-సంబంధః॥౭॥తి॥ఎతదేవవివృణోతి-యదధమితి॥౧౦॥ఈషదితి॥ అన్వేషణపూర్వకరావణనిలయపరిజ్ఞానసీతాదర్శనతన్నివేదనరూపంమహాత్కార్యం-ఈషతాగ్ర్యం-కృతమాసీత్ రామనివేదనమాత్ప్రవేశిష్టంయధాభవతితథాకృతమాసీదిత్యర్థః అతఃఇదాసింక్రోధాచాభిభూతేన మయాతస్యకార్యస్యమూలక్షయఃకృతఃసంశయఃఇతియోజనా॥౧౧॥తి॥సనుసీతావినాశనిశ్చయస్తేకథంత్రాహవిన్పైతి॥౧౩॥కిమితి॥దద్విదహామి॥౧౪॥మయేతి ॥ అనవస్థితంఅవ్యవస్థితం॥౧౬॥ధిగితి॥రాజసం

త్యాగః॥౧౩॥౧౫॥మయేతి॥కపిత్వంకాపేయం॥అనవస్థితం-చాపలాత్మకమిత్యర్థః॥౧౬॥ధిగస్త్యితి॥రాజసంభావంరజౌగుణనిబంధనచేష్టావిశేషం-అనిశంనియామక
రహితం-స్వతంత్రమితియావత్-అనవస్థితంకుర్వత్స్వభావం-ఈశ్వరేణాపిరక్షణసమర్థేనాపి-రాగాత్ మాత్యర్యాత్ - రాగోనురాగేమాత్యర్థేరక్తవణేకు
సుంభకశ్చితియాదవః-యద్వారాగాత్ రజోగుణాత్ - ఆగ్రహాదితియావత్ ॥౧౭॥౨౧॥ఇతితి॥నిమిత్తాన్యపవేదిరే - శుభశంసినిమిత్తానిపాదుబభూవురిత్యర్థః॥
౨౨॥ఎవంలోకదృష్ట్యానర్థమాశంక్యతత్వదృష్ట్యాసమాధతైలధవేత్యాదిసా॥నాగ్నిరగ్నోప్రవతతే అగ్నిరగ్నింసదహతీత్యర్థః॥౨౩॥౨౪॥ నూనమితి॥దహనకర్తృభ
స్త్రికరణస్వభావః-యత్ప్రభావాదయంమాంనాదహత్ సతామేవకథందహతీత్యర్థః॥౨౫॥౩౦॥అహూభిత్వాది॥ విప్రయోద్భుతవనశ్చితి॥అయంవిప్రయఃఅద్భుత
ఎవ-అద్భుతమాశ్చర్యంకల్యాణంచేత్సుణాదివృత్తిః॥యద్వావిప్రయఃఆశ్చర్యం-అద్భుతఃఅభూతపూర్వశ్చత్యర్థః అద్భుతఃఅద్భుతరసః-తస్యస్థాయీభావోవిప్రయః
తథాచఅద్భుతవనఅద్భుతరసతాంప్రాప్తవనమహానయంవిప్రయః-నవిప్రయమాత్రశ్చత్యర్థః॥౩౩॥సశ్చితి॥నిమిత్తైదక్షిణాక్షిస్సందాదిభిః- దృష్టాదైఃదృష్టఫలసం

౧౪॥కథంహిజీవతాశ్చ క్రౌంచమయాద్రప్టుంహరీశ్వరః॥తావాపురుషశామూలౌకార్యసర్వస్వమాతినా॥౧౫॥మయాఖలుతదేవేదంరోషదోషాత్స్పృ
దశిఃతమ్ । ప్రధితంత్రిషులోకేషుకపిత్వమనవస్థితమ్॥౧౬॥ధిగస్త్యురాజసంభావమనిశమనవస్థితమ్ । ఈశ్వరేణాపియద్రాగన్మయాసీతానరక్షి
తా॥౧౭॥విసప్తాయాంతుసీతాయాంతాపుభావిసశివ్యతః॥తయోర్విశాశేసుగ్రివస్సబంధుర్విసశివ్యతి॥ ౧౮॥ ఏతదేవవచశ్శ్రుత్వాభరతోభాత్ప్రవ
త్సలః॥ధర్మాత్సహశత్రుఃకుక్షింధంశత్యతిజీవితుమ్॥౧౯॥ఇత్వాకువంశేధమిష్టేగతేనాశమసంశయమ్॥భవిష్యంతిప్రజాస్సర్వాశ్లోకసంతాప
పీడితాః॥౨౦॥తదహంభాగ్యరహితోలుప్తధర్మాధానంగ్రహః॥రోషదోషవరీతాత్సావ్యక్తంలూకవినాశనః॥౨౧॥ ఇతిచింతయత్ ప్రస్థనిమిత్తాన్యప
వేదిరే॥పూర్వమప్యవలభ్యానిసాక్షాత్సునరచింతయత్ ॥౨౨॥అధవాచారుసర్వాంగిరక్షితాస్వేనతేజసా॥ ననశివ్యతికల్యాణీనాగ్నిరగ్నోప్రవతతే
తే॥౨౩॥సహధర్మాత్సనస్తస్యభార్యామమితతేజసః॥స్వచారిత్రాభిగుప్తాంతాంస్సర్వైష్టుమహాతిపావకః ॥ ౨౪ ॥నూనంరామప్రభావేనవైదే
హ్యోన్ముక్తతేనచ॥యన్మందహనకమాయంనాదహద్ధవ్యవాహనః॥౨౫॥త్రయాణాంభరతాదీసాంభాత్రయాణాందేవతాచయా॥రామస్యచమ
నఃకాంతాసాకథంవిసశివ్యతి॥౨౬॥యద్వాదహనకమాయంసర్వత్రప్రభురవ్యయః । నమేదహతిలాంగూలంకథమార్యాంప్రదత్యతి॥ ౨౭ ॥పున
శ్చాచింతయత్తత్రహనుమాన్విస్తీతస్తదా । హిరణ్యనాభస్యగిరేజలమధ్యేప్రదతేనమ్॥౨౮॥తపసాసత్యవాక్యేనఅనన్యత్వాచ్చభతేరి । అపి
సానిదహేదగ్నింసతామగ్నిఃప్రదత్యతి॥౨౯॥సతథాచింతయంస్తత్రదేవ్యాధర్మపరిగ్రహమ్ । శుశ్రీవహనుమాన్వాక్యంచారణానాంమహాత్మ
నామ్॥ ౩౦॥అహూభిలుక్యతంకమౌదుష్కరంహిహనుమాతా । అగ్నింవిప్రుజతాభీష్టుంభీమంరాక్షసవేత్సని * ప్రవలాయితరక్షస్త్రీబాలవృ
ద్ధసమాకులా । జనకౌలాహలాధ్నాతాక్రందంతవాదికందరే * దగ్ధేయంనగరీసవాసాట్టపాక్రారతోరణా । జానకీనచదగ్ధేవిప్రయోద్భుతప
వనః॥౩౩॥సనిమిత్తైశ్చదృష్టాదైఃకారణైశ్చమహాగుణైః । ఋషివాక్త్రైశ్చహనుమానభవత్ప్రీతమానసః॥౩౪॥ తతఃకపిఃపాప్రమమోరథా

భావంరజౌగుణనిబంధనచేష్టావిశేషం-అనిశంనియామకరహితం-స్వతంత్రమితియావత్ - ఈశ్వరేణాపిరక్షణసమర్థేనాపి-రాగాత్ మాత్యర్యాత్ - ఆగ్రహాది
తియావత్ ॥౧౭॥తితి॥ఉభారామలక్ష్యణౌ॥౨౧॥ఇతితి॥నిమిత్తానిశుభశంసినిడవవేదిరేప్రాదుర్భభూవుః॥౨౨॥అధవేతి॥నాగ్నిరగ్నోప్రవతతేఅగ్నిరగ్నింసదహతీ
త్యర్థః॥౨౩॥నూనమితి॥దహనకర్తృభస్త్రికరణస్వభావఃఅయంహవ్యవాహనః-మాంతత్కంకరంమాంయత్ యతోనాదహత్ అతస్తాంద్రప్టుంనాహాతీతపూర్వేణ
సంబంధః॥౨౫॥తి॥త్రయాణాంభరతలక్ష్యణశత్రుమాందేవతాత్వాత్తస్యామగ్నిప్రవృత్తిరామభయాచ్చేతిభావః॥౨౬॥తి॥సర్వత్రప్రభురవ్యయత్యేవకత్వాన్యై
లాంగూలంసదహతి-తతస్తాంకథంద్రత్యతి॥౨౭॥దేవీప్రభావాత్సింధౌమద్విత్త్రాంతినిమిత్తగిరిదర్శనహేతునాపిదేవీమగ్నిరగ్నింసదహతీత్యాహ-పునశ్చేతి॥౨౯॥సశ్చితి॥దే
వ్యాధిలక్షపరిగ్రహంధర్మప్రభావమిత్యర్థః-చింతయత్ హనుమా-చారణానాంవాక్యంశుశ్రావేతినంబంధః * దగ్ధతి॥ విప్రయఃఆశ్చర్యంఅద్భుతఃఅభూతపూ
ర్వశ్చత్యర్థః॥౩౩॥సశ్చితి॥నిమిత్తైదక్షిణాక్షిస్సందాదిభిః- కారణైఃసీతాపాతివ్రత్యరామప్రభావాదిభిః - ఋషివాక్త్రైశ్చాచారణానాంవాక్త్రైశ్చిత్త్యర్థః- దృష్టా

వాదైః-శారణైఃసీతాపాతివ్రత్యరామప్రభావాదిభిఃఋషివాతైఃచారణవాతైః||౩౪||తతః||పురార్వంచారణవాతైః||౩౪||పునఃప్రత్యక్షంద్వష్టాతతః
 ప్రతిప్రయాణాయమతించకారః||ప్రతియాస్యామీతిసంకల్పితవానిత్యధః||౩౫||ఇతిశ్రీశౌరిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానే-సుంద
 రకాండవ్యాఖ్యానేపంచపంచాశస్సర్గః||*****||తతః||తద్విత్||౧||తతః||ప్రమితి||ప్రస్థితంప్రస్థానోద్వృత్తం||౨||వనభంగాత్పరదాదినాహనుమతశ్చ
 క్షీంవిజ్ఞాయతసారామాయనివేద్యస్వయమేవసకలరాక్షససంహారపూర్వకంమమసీతామాభూదిత్యభిప్రాయేణాహకామమితి||అస్యకార్యస్యసర్వరాక్షసవధ
 పూర్వకమత్ప్రపణూపకార్యస్య-బలోదయఃసత్వప్రకషణః-సైన్యాఞ్ఞాపనంవా-తేయశస్యఃయశస్క-రః-సతురామస్యేతిభావః||౩||తహి-రామస్యకింయశస్క-
 రమిత్యత్ప్రహశరైరితి||తత్త్వపరాక్రమేణమన్నయసం-తస్యకామత్స్య-సదృశం-ఎతదేవమమాభిలషితంఅన్యథామేకధంవీరపత్నీత్వమితిభావః||౪||తచ్ఛత్య
 దాయత్తమేవేత్యాహతద్యధేతి||విక్రాంతంవిక్రమణం||౫||౫||తతః||సృజతి||అరిష్టంఅరిష్టాఖ్యం||౬||అదేనంగిరించతుదశధౌత్పేక్షితేతుంగేత్యాదినా||పద్మకాఃప
 ద్మవణఃవృక్షాః-పరిధానాల్లేఖ్యస్థానీయతయావిశేషణమితిబోధ్యం-సపరిధానమవస్థితమితిశేషః-ఉత్తరాద్ధేనోత్తరీయతోత్పేక్షితాత్ - బోధ్యమానమితి-శుభైః
 తరుణైః-కరైః-అంశుభిఃహస్తైశ్చ-బోధ్యమానమవస్థితం-తత్త్రజ్ఞాపకమాహాద్యుత్తైరితి - ఉద్భూతైఃఉద్గతైఃలోచనైరివస్థితైఃధాతుభిఃఉన్మిషంతంవశ్యంతమవస్థి
 తం-తోయాఘనిస్వనైఃగిరినదీఘామైః-మంద్రైఃగంధీరైః-ప్రాధీతమివప్రాధ్యేతుంప్రవృత్తమివ ఆదికమణికతఃరిక్తః-అధీయానమివతేత్యర్థః-ప్రప్రవణస్వనైః
 వర్వతమూలాద్భహిఃప్రవహంతిజలానిప్రప్రవణానితేహంస్వనైః - ప్రగీతమివగాతుంప్రవృత్తమివ-గాయంతమివేత్యధః-ఆదికమణికతఃరిక్తః-దేవదారుభి
 రితి-ఉద్భవబాహుమివేతితపోవిశేషఉచ్యతే-ప్రపాతజలనిఘోషైః-ప్రపాతాఃభృగవః-ప్రపాతస్తుతలోభృగురిత్యమరః| తేహంజలాని-తేభ్యఃపతంతోనిర్ఘా

ర్థస్తామక్షతాంరాజసుతాంవిదిత్వా||ప్రత్యక్షతస్తాంపునరేవద్వష్టాప్రతిప్రయాణాయమతించకార||౩౫||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-పంచపంచాశస్సర్గః
 తతః||సృజతి||శుపామూలేజానకీంపర్యవస్థితాం||అభివాద్యాబ్రవీద్విష్టావశ్యామిత్యామిహోక్షతామ్||౧|| తతః||ప్రస్థితంసీతావీక్షమాణాపునఃపు
 నః| భర్తౄన్నేహోన్వితంవాక్యంహనుమంతమభాషత||౨||కామమస్యత్వమేవైకఃకార్యస్యపరిసాధనే| పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యస్తేబలోద
 యః||౩||శరైస్తుసంకులాంకృత్వాలంకాంపరబలాదనః| మాంసయేద్యదికామత్స్థస్తత్స్యసదృశంభవేత్||౪||తద్యథాతస్యవిక్రాంతమనురూ
 పంమహాత్మనః| భవత్యాహవశూరస్యతథాత్వముపపాదయ||౫||తదధో-పహితంవాక్యంప్రశ్రితంహేతుసంహితమ్| నిశమ్యహనుమాంస్తస్యా
 వాక్యముత్తరమబ్రవీత్||౬||క్షీప్రమేవ్యతికామత్స్థోహర్యక్షప్రవరైర్వృతః|యస్తేయుధివిజిత్యాఠిశోకంవ్యవసయిష్యతి||౭||ఎవమాశ్వాస్య
 వైదేహీంహనుమాన్సారుతాత్మజః| గమనాయమతిరీకృత్వావైదేహీమభ్యవాదయత్||౮|| తతః||సృజతి||శుపామూలేజానకీంపర్యవస్థితాం||
 ఆరురోహగిరిశ్రేష్ఠమరిష్టమరిమదనః||౯||తుంగపద్మకజుష్టాభిర్నిలాభిర్వనరాజిభిః|సోత్తరీయమివాంభోజైశ్చృంగాంతరజిశంబిభిః* బోధ్యమా
 నమివప్రీత్యాదివాకరకరైశ్శుభైః|ఉన్మిషంతమివోద్భూతైలోచననైరివధాతుభిః* తోయాఘనిస్వనైఃమంద్రైఃప్రాధీతమివవర్వతమ్| ప్ర

ధైఃదృష్టఫలసంవాదైః||౩౪||తతః||పురార్వంచారణవాతైః||౩౪||పునఃప్రత్యక్షతోద్వష్టా-తతః||ప్రతిప్రయాణాయమతించకారేతిసంబంధః||౩౫|| ఇతిశ్రీ
 మహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం పంచపంచాశస్సర్గః ||*****||
 అయమితి || హర్యక్షేషుమధ్యమహాబలఃసగ్రీవః • కార్యనిర్భంధకార్యసంకల్పే||౧||కామమితి || అస్యకార్యస్యసర్వరాక్షససంహారపూర్వకమత్ప్రా
 పకార్యస్యపరిసాధనేత్వమేకేవకామంపర్యాప్తః-తథాపిబలోదయః-తేతవైవయశస్యఃయశస్క-రః-సతురామస్యేతిశేషః||౩||తహి-రామస్యకింయశస్క-రమిత్య
 త్ప్రహ||శరైరితి||౪||తద్యథా||విక్రాంతంవిక్రమణం||౫||తతః||సృజతి||అరిష్టంఅరిష్టాఖ్యంపర్యవర్తం||౬||తుంగేత్యాది||పద్మకౌవృక్షవిశేషః-సపరిధానమివ* బోధ్యమా
 నమితి||ఉద్భూతైఃఉద్గతైః* తోయాతి||ప్రాధీతమివప్రాధ్యేతుముప్రకాంతమివకతఃరిక్తః - ప్రగీతంగాతుమువక్రాంతం-గాయంతమివేత్యధః-ప్రప్రవణస్వనైఃపవత
 మూలాద్భహిఃప్రవహంతిజలానిప్రప్రవణానితేహంస్వనైః* దేవేతి||ప్రపాతజలనిఘోషైః - ప్రపాతాభృగవఃతేహంజలాభృగుదేశేభ్యఃపతంతోనిర్ఘా

రాజిత్యర్థః- తేహంనిఘ్నామైః ప్రాప్తమివక్రశంతమి-పూర్వవత్ క్తః-శరదయేషునాభవంతితేశరద్వనాః- శరతా-లపుష్పిణస్సప్తచ్ఛదాదయః తైశ్శుభ్రీభూతైః-జరయాకంపమానమివస్థితమిత్యర్థః-శరద్వనై రితిపా రేబహువాషిఃకవృత్తిరిత్యర్థః-శరవణై రితిపాద్యః-తకారాంతోవ్యస్తీ- శరవణజాతస్యకృపాచార్యస్యశరద్వతత్తతినామదర్శనాత్-కీచకైఃకీచకాభై ర్వేణుభిః-తదాహమరః వేణువశీచకాస్తేస్యర్యేస్ససంత్యనిలోద్ధతాశ్చతి అశీవిహ త్రమైఃనిశ్చసంతమివసంపాశేప్రణిశ్వానైర్నిశ్చసంతమివ అమూఢాత్ హనుమతికౌగ్రాదిత్యర్థః-నీహారకృతగంభీరైఃనీహారపూణైః-గంభీరైశ్చ-గహ్వరైః-గుహాభిః-ధ్యాననిరుద్ధేంద్రియస్థానీయైః-ధ్యానంతమివస్థితం-నిరుద్ధేంద్రియద్వారాధ్యానారూఢమివస్థితమిత్యర్థః-మేఘపాదనిభైః-మేఘవరోహనిభైః - పాదైఃప్రత్యంతపర్వతైః-ప్రక్రాంతమివగంతుముద్యుక్తమివ పూర్వవత్ క్తః-జృంభమాణమివగాత్రభంగంకుర్వాణమివ-అభ్రమానిభిః-మేఘమాలావద్భిః-బహుధాకీణైః హనుమత్పాదస్పశేనశీఘ్రై రిత్యర్థః-ధాతునిష్ప్వందఃధాతుప్రావలతాపాదపానాంసంమాతోయస్త్నిన్వితివృద్ధికరణబహువ్రీహిః- రామదశనశీఘ్రిణరామదశనత్వరావతా||౧౧|| తేనేతి||చూణీకృతాస్సమశీర్వంత-యథాచూణీకృతాభవంతితథాసమశీర్వంతేత్యర్థః||౧౨|| సతమితి||దక్షిణాత్-దక్షిణపారాత్-ప్రార్థయగంతుమితి శేషః||౧౩||౧౪||సమారుతత్తతినామరీశాదూలత్తతినంబంధః-పితృతుల్యవేగవత్త్వంసూచయతిమారుతస్యేతి||౧౫||సతదేతి || తైర్భూతైఃతత్రత్యజంతుభిః||౧౬||తస్యేతి||రుద్ధాఃశీణాఃఇతియావత్-శక్రాఽయుధహతాఃవజ్రహతాః||౧౭||కందరాంతరేతి||సభోభిందకనభాభిందనివ - మహత్రాయాంతాత్పర్యం||౧౮||ప్రస్తేతి||ప్రస్తానివ్యావిధానిచవసనానియాసాంతాఃప్రస్తవ్యావిధవసనాః|| ౧౯|| అతిప్రమాణాశ్చ || నిపీడితశిరోగ్రీవాః-శిథిలపతితశిలాతలై రితి శేషః||

గీతమివవిస్పష్టైర్నానాప్రప్రవణస్వనైః * దేవదారుభిరత్కుచైర్చూర్ధ్వబాహుమివస్థితమ్ | ప్రపాతజలనిర్ఘోషైః ప్రాప్తమివసర్వతః * వేషమానమివశ్శౌమైఃకంపమానైశ్శరద్వనైః | వేణుభిరూరుతోద్ధాతైఃకూజంతమివశీచకైః * నిశ్చసంతమివామూఢాద్వైరరాశీవిహ త్రమైః | నీహారకృతగంభీరై ర్ధ్యానంతమివగహ్వరైః * మేఘపాదనిభైఃపాదైఃప్రక్రాంతమివసర్వతః | జృంభమాణమివాకాశేశిఖరై రభ్రమాలిభిః * కూటైశ్చబహుధాకీణైశ్శీఘ్రతంబహుకందరైః | సాలతాలాశ్చకణైశ్శృంగైశ్చ బహుభివృతమ్ * లతావితానైర్వితతైఃపుష్పవద్భిరలంకృతమ్ | నానామృగకణాకీణాంధాతునిష్ప్వందభూషితమ్ * బహుప్రప్రవణోపేతంశిలాసంచయసంకటమ్ | షహ్షియతుగంధర్వకిన్నరగంసేవితమ్ * లతాపాదపసంఘాతంసింహాఘ్నపితకంధరమ్ | వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణంస్వాదుమూలఫలద్రుమమ్ * తమారురోహహనుమావర్వతంపవనాత్మజః | రామదశనశీఘ్రిణప్రహషేణాభిచోదితః|| ౧౧ || తేనపాదతలాక్రాంతారమ్యేషుగిరిసానుషు | సఘోషాస్సమశీర్వంతశిలాశ్చూణీకృతాస్తతః||౧౨||సతమారుహ్యతై లేంద్రంవ్యవధాతక్షుహాకపిః | దక్షిణాదుత్తరంపారంప్రార్థయకలవణాంభసః||౧౩ ||అధిరుహ్యతతోపీరఃపర్వతంపవనాత్మజః | దదశసాగరంభీమంమీనోరగనిషేవితమ్||౧౪||సమారుతత్తతినాకాశంమారుతస్యాత్తసంభవః|ప్రవేదేహారిశాదూలాదక్షిణాదుత్తరాందితమ్||౧౫||సతదాపీడితస్తనకపినాపర్వతోత్తమః | రరాససహతైర్భూతైఃప్రవిశన్వసుధాతలమ్ * కంపమానైశ్చశిఖరైః పతద్భిరపిచద్రుమైః||౧౬||తస్యేరువేగోన్మథితాఃపాదపాఃపుష్పశాలినః * నివేతుభూతలేరుద్ధాశ్చక్రాఽయుధహతాశ్చవ||౧౭||కందతాంతరసంస్థానాంపీడితానాంమహాజసామ్ * సింహానాంనినదోభీమోనభోభిందన్నశుశ్రువే||౧౮||ప్రస్తవ్యావిధవసనావ్యాకలీకృతభూషణాః * విద్యా

రాజిత్యర్థః- తేహంనిర్ఘ్నామైఃఉత్క్రష్టంకౌగ్రశంతమివేత్యర్థఃకతరీ క్తః * వేషమానమితి||శరదవనైఃశరద్వనైః-సప్తవర్ణాదిశారదవృత్తులంమైరిత్యర్థః * నిశ్చసంతమితి-నీహారకృతానికృతనీహారాణీనీహారరుద్ధానీత్యర్థః- తైగంభీరైశ్చగహ్వరై ర్ధ్యానంతమివ-నిరుద్ధేంద్రియద్వారాధ్యానారూఢమివస్థితమిత్యర్థః * మేఘేతి|| మేఘపాదనిభైఃపాదైః-మేఘపాదాః-మేఘప్రరోహః-తేహంనిభైఃపాదైఃప్రత్యంతపర్వతైః-ప్రక్రాంతమివగంతుంతమివజృంభమాణమివగాత్రభంగంకుర్వాణమివఅభ్రమాలిభిఃఅభ్రంకమైః * లతేతి||ధాతునిష్ప్వందభూషితంధాతునిష్ప్వందాఃధాతునిగమాః * బహ్వేతి||శిలాసంచయసంకటంశిలాబాహుశ్యనీరంధ్రం * తమితి||రామదశనశీఘ్రిణఉత్క-తేనదక్షిణాదుత్తరంపారంజగమిషుగిరిశేషః||౧౮|| త్రస్తేతి||త్రస్తేన త్రాసేనవ్యావిధానివస్వత్ప్రస్తానివసనానియా

ధర్మస్సముత్పేతుస్సహసాధరణీధరాత్ ॥౨౯౪॥ అతిప్రమాణాబలిమోదీ ప్రజిహ్వమహావిహః * నివీడితశిరోగ్రీవావ్యవేష్టంతమహాహయః ॥౩౦౫॥
 కిన్నరోరగగంధర్వయక్షవిద్యాధరాస్తదా * వీడితంతంగవరంత్యక్తాగగనమాఢ్ఘితాః ॥౩౦౬॥ సచభూమిధరశ్శ్రీహస్తవినాతేనవీడితః * సప్త
 త్తశిఖరోదగ్రః ప్రవీవేశరసాతలమ్ ॥౩౦౭॥ దశయోజనవిస్తారస్త్రింశద్యోజనముచ్చితః * ధరణ్యాంసమతాంయతస్సబభూవధరాధరః ॥౩౦౮॥
 సలిలంఘయిషుభీశమంసలిలంలవణార్ణవమ్ * కల్లాలాస్ఫలవేలాంతముత్పపాతసభూహరిః ॥౩౦౯॥ ఇతి శ్రీమత్పుండరకాండే షట్పంచాశస్సకః.

సచంద్రకుముదంరవ్యంసాకేశారండవంశుభమ్ | తివ్యశ్రవణకాదంబమభ్యశైవాలశాద్వలమ్ || ౧ || పునర్వసుమహామీనంలాహితాంగమహాగ్రహమ్ | ఐరావతమహాద్వీపంస్వాతీపాంసలిఖాళితమ్ * వాతసంమాతజాతోమేచం ద్రాంశుశిశిరాంబుమత్ | భుజంగయత్కగంధర్వప్రబుద్ధకమలోత్పలమ్ * హనుమాన్దారుతగతిమహానారివసాగరమ్ | అపారమపరిశ్రాంతఃపుష్పవేగగనాణావమ్ || ౪ || గ్రహమానభివాకాశంతారాధిపమివోల్లిఖ్ | హరన్నివసనక్షత్రంగగనంసాకేశుండలమ్ * మారుతస్యాత్మజశ్శ్రీమాన్కపివోమచరోషహాణ | హనుమాన్దైఘజాలానికషకషణ్నివగచ్ఛతి || ౬ || పాండరారుణవర్ణానిలమాంజిష్ఠకానిచ | హరితారుణవర్ణానిమహాభాగ్రిచితాశిరే || ౭ || ప్రవిశన్నభగ్జాలానికషతంశ్చపునఃపునః | ప్రచ్ఛన్నశ్చప్రకాశశ్చచంద్రమాభివలక్ష్యతే || ౮ || వివిధాభ్రఘనావన్నగోచరోఢవత్థాంబరః | దృశ్యాదృశ్యతమర్విరస్తదాచంద్రాయతేంబరే || ౯ || తాత్త్వాయమాహోగగనేబభాసేవాయునందనః | దారయన్దైఘబృందానినిష్పతంశ్చపునఃపునః * నదన్నాదేనవహతామేఘస్వన

[illegible]

ప్రాయశః చంద్రావతరతి || తాత్పర్యేయమాణశ్చ || తాత్పర్యేయవాచరణ తాత్పర్యేయమాణః ఉభయ త్రోపమానాదాచారకే ద్రుక్యజ్జే సలోపశ్చేత్యజ్జే ||
 ౧౨ || పర్వతేంద్రమితి || సునాభం మైనాకం || ౧౩ || సత్తీకించదనుసంప్రాప్తమైనాకాత్పరంకంచితప్రదేశం ప్రాప్తః || ౧౪ || ౧౫ || సతిమితి || లాలసః సాభిలాషః
 తందేశం సుహృదావాససమీపప్రదేశం || ౧౬ || తస్యేతి || నానద్యమానస్య పునః పునభ్యుత్థానదత్తత్యథః - ఫలతీవదశతీవ || ౧౭ || యేత్విత్వాది || వాతమన్నస్యవా
 సంఘట్టితస్య - ఘోషం ఊరువేగమితి - ఊరువేగజన్యం మోషమిత్యథః || ౧౮ || తేదీనమనసశ్చితి || అనిష్టశ్రవణశంకయేతి భావః || ౧౯ || ౨౦ || ౨౧ || తస్యేతి || నిశివ్యా-
 జ్ఞాత్వేత్యథః - యదాద్వదృష్ట్యా చేత్యథ్యాహార్యం - అన్యథా బాహూరువేగపదానన్వయాత్ || ౨౨ || సముత్పేతురిత్యుక్తం - పృథోతితేనగాగ్రాదితి || సగాగ్రాత్
 వృత్తాగ్రాత్ - సమవద్యంతసంఘీభూతాః || ౨౩ || తత్యతి || ప్రీతాశ్చితి హేతుగర్భం విశేషణం - యథామనుష్యః దూరస్థస్వకీయానయనాయవాసాంసి ధూన్యంతత
 థావానరాశ్చ న్యోన్యాహ్వనాయపుష్పితశాఖాః గృహీతాః - ప్రశాఖాః ప్రాగ్రశాఖాః సమావిధ్యంతవర్షభాగ్నిమయః || ౨౪ || ౨౫ || తమితి || అభిఘ్రునసంకాశం
 అభిఘ్రునమూహతుల్యం || ౨౬ || తతస్త్వితి నిపపాతనిర్భరమాక్రంతవాః || ౨౭ || హర్షణేతి || పపాతేతి అచ్ఛిన్నపక్షస్య పాతాసంభవాచ్ఛిన్నపక్షశ్చ త్యుక్తం || ౨౮ ||

మహాస్వనః | ప్రవరానాగ్రీకుసాన్తత్వానామవిశ్రావ్యచాత్తనః * ఆకులాంసగరింకృత్యావ్యధయిత్వాచరావణమ్ | అదయిత్వాబలం ఘోరంవై
 దేహీమభివాద్యచ * ఆజగామమహాతేజాః పునమభ్యేనసాగరమ్ || ౨౯ || పర్వతేంద్రం సునాభంచ సముపస్పృశ్యవీర్యవాణ * జ్యాముక్తక్షవనా
 రాచామహావేగోభ్యుపాగతః || ౩౦ || సకించదనుసంప్రాప్తస్సమాలోక్యమహాగిరిమ్ * మహేంద్రం మేఘసంకాశం సనాదహరిపుంగవః || ౩౧ || స
 పూరయామాసకపిడిశోదశసమంతతః * నదన్నదేనమహతామేఘస్వనమహాస్వనః || ౩౨ || సతందేశమనుప్రాప్తస్సుహృద్దేశనలాలసః * స
 నాదహరిశాదూలోలాంగూలంచావ్యకంపయత్ || ౩౩ || తస్య నానద్యమానస్య సువణచరితేవధి * ఫలతీవాస్యఘోషేణ గగనంసాకమండలమ్ ||
 ౩౪ || యేతుతత్రోత్తరేతీరే సముద్రస్య మహాబలాః * పూర్వం సంవిష్టితాశ్చూరావాయుపుత్రదిదృక్షవః | మహతోవాయునున్నస్యతోయదస్యే
 వగజితమ్ * శుశ్రువుస్తేతదాఘోషమూరువేగం హనూమతః || ౩౫ || తేదీనమనసస్సర్వే శుశ్రువుః కాననాకసః * వానరేంద్రస్యనిఘోషం పజ్జ
 న్యనినదోపమమ్ || ౩౬ || నిశమ్య నదతోనాదం వానరాస్తే సమంతతః * బభూవురుత్సుకాస్సర్వే సుహృద్దేశనకాంతీణః || ౩౭ || జాంబవాన్సహరిశే
 ప్రేప్రీతిసంహృష్టమానసః * ఉపామంత్ర్యహరీస్సర్వానిదంవచనమబ్రవీత్ | సర్వథాకృతకార్యోసాహనూమాన్నాత్రసంశయః * సహ్యాస్యాకృ
 తకార్యస్య నాదవివంధోభవేత్ || ౩౮ || తస్య బాహూరువేగంచనినాదంచ మహాత్మనః * నిశమ్య హరయోహృష్టాస్సముత్పేతుస్తతస్తతః || ౩౯ ||
 తేనగాగ్రాన్నగాగ్రాణీశిఖరాచ్ఛిఖరాణీచ * ప్రహృష్టాస్సమవద్యంతహనూమంతందిదృక్షవః || ౪౦ || తేప్రీతాః పాదపాగ్రేషుగృహ్యశాఖాస్య
 విష్టితాః * వాసాంసీవప్రశాఖాశ్చ సమావిధ్యంతవానరాః || ౪౧ || గిరిగహ్వరసంలీనోయథాగజాతిమారుతః * ఏవంజగజాబలవాన్స్తనుమాన్మా
 రుతాత్మజః || ౪౨ || తమభిఘ్రునసంకాశమాపతంతం మహాకపిమ్ * దృష్ట్వా తేవానరాస్సర్వే తస్థుః ప్రాంజలయస్తదా || ౪౩ || తతస్తవేగవాంస్తస్య
 గిరేగిరినిభాకపిః * నిపపాతమహేంద్రస్య శిఖరేపాదపాకులే || ౪౪ || మాషేణాపూర్వమాణాసారమ్యేవర్వతనిర్భురే * భిన్నపక్షశ్చవాకా

ప్రాప్తః గూఢరోమార్గోయేనసః - దృశ్యాదృశ్యతనః మేమాంతః ప్రవేశనిష్కరిమాభ్యామితి భావః || ౪౫ || పర్వతేంద్రమితి || సునాభం మైనాకం || ౪౬ || తస్యేతి || ఫ
 వదశతీవ || ౪౭ || తియేపూర్వం సంవిష్టితాః తేతోయదనిస్వనమవఊరువేగంతజ్జన్యం మోషం శుశ్రువురిత్యన్వయః || ౪౮ || తివానరేంద్రస్యనిఘోషంతదీయసింహనాద
 ౪౯ || తిసుహృద్దర్శనకాంతీణః తేనశబ్దేనహనూమానైవైతీనిశ్చిత్వతద్దర్శనలాలసాః || ౫౦ || తిబాహూరువేగంతజ్జన్యశబ్దం నినాదంచకంతశబ్దంచ || ౫౧ || సగాగ్రా
 తస్యాశ్రయామాధ్యదేశస్థానిసగాగ్రాణీత్యర్థః || ౫౨ || తేప్రీతాశ్చితి | పాదపాగ్రేషునిష్టితాః ప్రశాఖాః ప్రాగ్రశాఖాః వాసాంసీవసమావిధ్యంతవ్యాధున్వకా
 ౫౩ || తమితి || అభిఘ్రునసంకాశం మేఘసమూహసర్వశం అంచితాయతదీద్ధృణీదీద్ధృశబ్దసన్నిధానాదాయతశబ్దేనస్థేల్యముచ్యతే || ౫౪ || తి తతోగిరే అరిష్టాత్
 ప్రేక్షతః కపిః - తస్య మహేంద్రస్య గిరేశిఖరేనిపపాతతనైవావిశ్రమమాగమనంధ్యసితం || ౫౫ || తి భిన్నపక్షాధరణీధరశ్చవాకాశాత్పాతహాషేణాపూర్వమా

వృత్తాంతంసీతాదర్శనవిషయవృత్తాంతం॥అకథమితికథంకేనప్రకారేణకథంవృత్తకీదృగ్వాప్యపారః॥౩॥తత్వతత్వతితత్వకథనస్యప్రయోజనమాహశ్రుతాధాన్య
 త్యాది॥౧॥యశ్చేతి॥తత్రరామసన్నిధౌయోధావక్తవ్యః॥క్షుమహాః-యచ్చరక్షితవ్యం॥గౌరవ్యంతతే-అత్తవాణ్బుద్ధిమాణ-భవాన్వాన్యకరోతు॥౫॥ప్ర
 త్యక్షమేవేతి॥ఇదంనవక్తవ్యమేవేతిభావః॥అస్తుతఃఅస్తుతోస్తే-పారంగంతుమితశేషః-సమాహితఃపకాగ్రః॥ఇత్యేతద్భవతాంప్రత్యక్షమేవేతిసంబంధః॥౭॥గచ్ఛతఇ
 త్యాది॥విఘ్నరూపమివ-వస్తుతోనతథేతిభావః॥పశ్యామీత్యాదౌవ్యత్యయోనలట్-శిఖరంఽస్మిరూపమివాభవత్-తత్పశ్యామీతియోజనా॥౮॥స్థితమితి॥మేనేత్యతి
 ట్యుత్తమపురుషైకవచనం-పరోక్షత్యాద్యభావేపిచ్ఛాందస-అమనీషీత్యర్థః॥౯॥ఉపసంగమ్యేతి॥గమనదశాయామరసాపాతయామాసేతిసూచితంవివృణోతి
 భేత్తవ్యాయమిత్యాదినా॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥పితృవ్యంచేతి॥పితృవ్యత్వేహేతుమాహ॥భాయమితిపితృసఖత్వాత్పితృవ్యత్వవ్యవదేశఇత్యర్థః॥౧౩॥పక్షవంతఇ
 తి॥ఛందతఃయథేచ్ఛం॥౧౩॥౧౪॥అహంత్యితి॥మోక్షణప్రకారమాహప్రక్షిప్తాస్తేమహాణఃవఇతి॥౧౫॥రామస్యచేతి॥సాహ్యసాహాయ్య-సాహాయ్యకరణేహే
 తుమాహరామోధమభృతాంశ్రేష్ఠఇతి॥౧౬॥పితృవ్యత్వేతి॥ఉద్యతంఉద్యుక్తం॥౧౭॥తేనచేతి॥అనుజ్ఞాతఃఅస్తీతిశేషఃవపుష్పతాపుష్కలవపుషా-మాను
 షేణశరీరేణాంతహితః॥శైలేనతుశరీరేణమహూదధౌసాగరోపరిస్థితఇతిశేషః॥సవైదత్తవరశ్చైల్లోబభూవావస్థితస్తథేతిప్రథమసగోత్రైః॥ప్రతిప్రయాణే

మహాకపిమ్ | జాంబవానాగర్యవృత్తాంతమపుచ్ఛదనిలాత్తజమ్॥అకథంధృష్టత్వయాదేవీకథంవాతత్రవత్తే॥తస్యాంచాకథంవృత్తఃకూర్త
 కమాదశాననః॥౩॥తత్వతస్సర్వమేతన్నఃప్రబ్రూహిత్వంమహాకపే | శ్రుతాధాన్యంతయమ్యామోభూయఃకార్యవినిశ్చయమ్॥౪॥యశ్చార్థస్త
 త్రవక్తవ్యోగతైరస్యాభిరాత్తవాణ్ | రక్షితవ్యంచయత్రతత్త్వవాన్వాన్యకరోతునః॥౫॥సనియుక్తస్తతస్తేనసంప్రహృష్టతనూరుహః | ప్రణవ్య
 శిరసాదేవైస్సీతామైప్రత్యభాషత॥౬॥ప్రత్యక్షమేవభవతాంకుహేంద్రాగ్రాహ్యమాస్తుతః | ఉదధేదక్షిణంపారంకాంతుమాణస్సమాహితః॥
 ౭॥గచ్ఛతఇహమేఘారంవిఘ్నరూపమివాభవత్ | కాంచనంశిఖరందివ్యంపశ్యామిమమనాహరమ్॥౮॥స్థితంపంధానమావృత్యమేనేవిఘ్నంచతం
 నగమ్॥౯॥ఉపసంగమ్యతందివ్యంకాంచనంనగస్తత్తమ్ * కృతామేమనసాబుద్ధిభేత్తవ్యాయంమయేతిచ॥౧౦॥ప్రహతంచమయాతస్యలాగూ
 లేనమహాగరేః * శిఖరంసూర్యసంకాశంవ్యశీర్యతసహస్రధా॥౧౧॥వ్యవసాయంచతంబుద్ధాసహూవాచమహాగిరిః * పుత్రేతిమధురాంచా
 ణీంమనఃప్రహ్లాదయన్నివ॥౧౨॥పితృవ్యంచాపిమాంవిధిసఖాయంమ్మతరిశ్వనః * మైనాకమితివిఖ్యాతంనివసంతంమహూదధౌ॥౧౩॥పక్షవం
 తఃపురాపుత్రబభూవుఃపర్వతోత్తమాః * ఛందతఃపుధివీంచేరుర్బాధమానాస్సమంతతః॥౧౪॥శ్రుత్యానగానాంచరితంమహేంద్రఃపాకశాసనః*
 విచ్ఛేదభగవాన్ప్రత్యక్షేజైహంసహస్రశః॥౧౫॥అహంతుమోక్షితస్తస్మాత్తవపిత్రామహాత్మనా * మారుతేనతదావత్ప్రక్షిప్తాస్తేమహాణా
 వే॥౧౬॥రామస్యచమయాసాహ్యవతితవ్యమరిందమ * రామోధమభృతాంశ్రేష్ఠేమహేంద్రసమవిక్రమః॥౧౭॥పితృవ్యత్వావచస్త
 స్యమైనాకస్యమహాత్మనః * కార్యమావేద్యతుగిరేరుద్యతంచమమోమమ॥౧౮॥తేనచాహమనుజ్ఞాతోమైనాకేనమహాత్మనా * సచావ్యంతహి
 తశ్చైల్లోమానుషేణవపుష్పతా | శరీరేణమహాశైలశ్చైల్లేనచమహూదధౌ॥౧౯॥ఉత్తమంజవమాస్థాయశేషంపంధానమాస్థితః | తతోహంసుచి
 రంకాలంవేగేనాభ్యగమంపథి॥౨౦॥తతఃపశ్యామ్యహందేవీంసురసాంనాగమాతరమ్ | సముద్రమధ్యేసాదేవీవచనంమామభాషత॥౨౧॥మమభతుః

ప్రదిష్టస్త్యమమరైహాణిసత్తమ | అతస్తాన్వంభక్షయిష్యామివిహితస్త్యంచరస్యమే॥౨౨॥ఎవముక్తస్సురసయాప్రాంజలిఃప్రణతస్థితః | వివ
 తిహానుమత్ప్రముఖాఃపరస్పరంమిళితాఇతిశేషః॥౧॥తిికార్యవిషయంవృత్తాంతం॥అకథమితిదశాననః కథంవృత్తకీదృగ్వాప్యపారః॥౨॥యశ్చేతి॥యత్రరామసన్ని
 ధౌరక్షితవ్యం॥గౌపనియం-అవక్తవ్యమితియావత్అత్తవాణ్భవాణ్॥౩॥గచ్ఛతఇతి॥పశ్యామిఅపశ్యం॥౪॥స్థితమితి॥మేనఇతిలిడుత్తమపురుషైకవచనం॥౫॥ప్ర
 వసాయంస్వభేదనరూపం॥౬॥తిిఛందతఃస్వేచ్ఛయేత్యర్థః॥౭॥తిిచరితంప్రజాబాధనరూపం॥౮॥తిిమోచనప్రకారమాహమారుతేనెతి॥౯॥సాహ్యసా
 హాయ్య-తత్రహేతుఃధమభృతాంశ్రేష్ఠఇత్యాది॥౧౦॥తిిఉద్యుక్తం-అగ్రీవచరితం॥౧౧॥సచేతి॥వపుష్పతాపాష్కలవపుషామానుషేణశరీరేణాంతర్నితః॥శైలేన

చపర్వతేంద్రంసునాభంచసముపస్పృశ్యవీర్యవానిత్యుక్తంహిరణ్యనాభంచైతేంద్రంకాంచసంపశ్యమైధిలీతరామేణచాక్తం॥౧౯॥౨౫॥కతుఃమితి ॥ విషయోసతి
స్వరాజ్యేనసంతి॥౨౬॥ఎవము కృత్తితితత్త్వతిఅథగుణవిస్తారః అత్రార్థశబ్దఃపక్షదేశవాచీకీవిదధికవిస్తారోభవమిత్యర్థః ఎవమేవార్థః-ప్రథమసగౌఢక్రత
యోజనవిస్తారస్తువిరుద్ధః తద్గ్రంథఃకల్పితశ్చేత్యుక్తం॥౨౭॥మత్ప్రమాణేతి॥వ్యాదితంవ్యాత్తి॥౨౯॥తద్వప్త్యేతి॥ప్రాస్యత్వవిశేషయతిఅగుప్తమాత్రకృతి ॥
౩౦॥౩౧॥అథాసీద్ధ్యాత్తి॥సమానయసంగయోజనః॥౩౨॥తతోహమితి॥సాధుసాధ్యీతిఘటాశ్చాందసః॥౩౩॥౩౪॥అథోభాగేనేతి॥సలి లేశయాంసలి లేశీతా॥౩౫॥
ప్రహస్యేతి॥అవస్థితందృఢభూతం-అసంభాగితంఅవ్యగ్రం॥ ౩౬॥బాధమితి॥తస్యాఃఆస్యప్రమాణాదధికంయథాతథా-కాయంత్యజేహం అపూరయంతవధా
యంమయిపుద్దేసాప్యవధిః॥౩౭॥౩౮॥నచేతి॥అయంకామరూపీతిమాంసాధుసమ్యక్-నబుబుధేనజ్ఞాతవలీ-మహకృతంవికృతంమయాకృతాంవికృతంవా- నబు

ర్ణవదనోభూత్వాక్యంచేదముదీరయమ్॥౩౯॥రామోదాశరధిశ్చీమాప్రవృత్తౌదండకావసమ్ | లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాచపరంతపః॥
౨౦॥తస్యసీతాహృతాభార్యారావణేనదురాత్మనా | తస్యాస్యకాశంచూతోహంమిష్యేరామశాసనాత్॥ ౨౧॥కతుఃమహాసిరామస్యసాహ
య్యంవిషయోసతీ | అదవామైధిలీందృష్ట్యా రామంచాక్షిప్తకారిణమ్ * ఆగమిష్యామి తేవక్రమిత్వంప్రతిశృణోమి తే॥౨౨॥ఎవముక్తామయాసాతు
సురసా కామరూపినీ * అబ్రవీన్నాతివ తేతకశ్చిదేవవరోమను॥౨౩॥ఎవముక్తస్సురసయాదశయోజనమాయతః * తతోథగుణఃస్తారోబభూ
వాహంక్షణేనతు॥౨౪॥మత్ప్రమాణానురూపంచవ్యాదితంతుముఖంతయా॥ ౨౯॥తద్వప్త్యేవ్యాదితంచాస్యంహస్యహ్యకరవంవపుః | తస్మిన్మ
హూతేచపునబభూవాంగుప్తమాత్రకః॥౩౦॥అభివత్యాశుతద్వక్రమిత్వంతోహంతతఃతథాత్ | అబ్రవీత్సురసాదేవీస్వేనరూపేణమాంపునః॥
అర్థసిద్ధ్యేహరిత్రేష్టకచ్చసామ్యయధానుఖమ్ | సమానయవవై దేహీంరాఘవేణమహాత్మనా * సుభిభవమహాబాహుప్రీతాన్మితవనార॥౩౧॥
తతోహంసాధుసాధ్యీతిసర్వభూతైఃప్రశంసితః ॥ ౩౩ ॥ తతోంతరిక్షంవిపులంపుతోహంగరుడోయథా | ఛాయామేనిగృహీతాచనచ పశ్యామి
కించన ॥ ౩౪ ॥ సోహంవికతవేగస్తుదిశోదశవిలోకయత్ | నకించిత్తత్రపశ్యామియేనమేవహృతాగతిః ॥ ౩౫ ॥ తతోమేబుద్ధిరత్పన్నాకిన్నామగగ
నేమను | ఈశ్వరోవిఘ్నోఽత్యున్నోహపంయత్రనదృశ్యతే॥౩౬॥అథోభాగేనమేదృష్టిశ్చోచతాపాతితామయా | తతోద్రాక్షమహంభీమాంరాక్ష
సీంసలి లేశయామ్॥౩౭॥ప్రహస్యచమహానాదముక్తోహంభీమయాతయా | అవస్థితమసంభ్రాంతమిదంవాక్యమశోభనమ్॥౩౮॥కాస్వసిగంతావహా
కాయంత్యుధితాయామమేషితః | భక్షఃప్రీణయమేదేహంచిరమాహారవజితమ్॥౩౯॥బాధమిత్యేవతాంవాణీప్రత్యగృహ్లామహంతతః | ఆస్యప్ర
మాణాదధికంతస్యాఃకాయమపూరయమ్*తస్యాశ్చాస్యంమహద్భీనంవధాతేమమభతజ్జే॥౪౦॥నచమాంసాతుబుబుధేమమవానికృతంకృతమ్॥
౪౧॥తతోహంవిపులరూపంసంక్షిప్తనిమిషంతరాత్ | తస్యాశ్చాగ్రయమాదాయప్రతాపిసభస్థస్థలమ్॥౪౨॥సావిస్మయభుజాభీమాపపాతలవణాం

శిలారూపేణశరీరేతుమహూదధౌసాగరోపరిస్థితృత్తిశేషః॥౪౩॥మమేతి॥ప్రదిష్టఃదత్తః-విహితఃలబ్ధః॥౪౪॥తస్యాత్తి॥విషయోసతివిషయవాసినీ॥౪౫॥నాతివ
తేతనాతిక్రమేతమాంప్రాప్తోమదాహారతాంప్రాప్తోనగచ్ఛేదిత్యర్థః॥౪౬॥ఎవమితి ॥ తతోద్గ్రంథవిస్తారఃతతోదశయోజనవాదద్ధస్యపంచయోజనస్యగుణఆప
త్తిఃవిద్విస్తారోదశయోజనవిస్తారః-ప్రథమసగౌఢక్రతయోజనవిస్తారోక్త్యానుసంజ్యేనైవంవ్యాఖ్యాతం॥౪౯॥తి॥ప్రాస్యంస్వశరీరమితలేశః - తదేవాహలంగుప్తస
మ్మితృత్తిదేహాత్తిశేషః॥౫౦॥అథాసీద్ధ్యాత్తి॥సమానయసంగయోజనః॥౫౧॥తతోభాగి॥సాధుసాధ్యీత్యత్రద్విత్వంఆటః॥౫౨॥౫౩॥తతత్త్వతి॥సహశ్యమి నాపశ్యం॥౫౪॥౫౫॥యేనగర్హిహ
తాతత్త్వంవిషయపశ్యమి నాపశ్యమిత్యన్వయః॥౫౬॥౫౭॥అవస్థితంవిచ్ఛేద్యంలదాప్యసంభాగితంభయహీనంమాంలక్షీకృత్యేదంవాక్యమహముక్తత్యన్వయః॥౫౮॥౫౯॥
మమేస్మితోభక్షస్త్యమతోమేదేహంప్రీణయేత్యన్వయః॥౬౦॥ఆస్యేతి॥తస్యాఃఆస్యప్రమాణాదధికంకాయంత్యనఃకాయంఅపూరయం-వర్తయేత్యర్థః॥౬౧॥నచే
తి॥సామాంచుబుధే అయంకామరూపీతిమాంసజ్ఞాతవలీత్యర్థఃమహకృతంవికృతం-సామయాకృతంవికారస్యరూపంచానబుబుధే॥౬౨॥ తస్మిన్మతఃకిమిత్యతాహా॥

యథేకం నికృతమేవదర్శయతి తతోహమితి || ౧౨ || సేతి విస్మయభుజావిస్మయసంధికభుజా || ౧౩ || శృణోమితి హిత్యేనంతరమితి కరణం బాధ్యం || ౧౪ || తామితి కృత్య
చూత్యయింస్తరక - ప్రాణాంతికంతతర్కవిచితయన్నిత్యధః || ౧౫ || ర ౨౪ || రాజిహంసంతిమత్యాజిప్రవిశం ప్రావిశం || ౧౬ || భీతయేత్యాజిభీతయాచయా
నాగ్యా - అశేషతత్యత్యసంతరమితి కరణం ద్రష్టవ్యం || ౧౭ || తత్రేతి సర్వరాత్రం సర్వాంతరాత్రిం అహస్సర్వత్యాది నాసమాసాంతోఽ - అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా
తత్రలంకాయా - విచిన్వకలసంతరం రావణాంతఃపురమపి గతస్సక సమధ్యమాంచాప్యం || ౧౮ || రాతత్రేతి సర్వరాత్రం సర్వాంతరాత్రిం అహస్సర్వవైకదేశసం
ఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రే రిత్యేచ్ ప్రత్యయః కాలాధ్వమారత్యంతసంయోగఇతి ద్వితీయా తత్రాహంసధ్వరాత్రే త్వితి పారస్పర్యః || ౧౯ || రాతత్యతి || ఉపలక్ష
యేఉపాలక్షయం || ౨౦ || శోచతాచేతి వికృష్టేన విప్రకృష్టేన అతిదీప్తైః తేజియావత్ || ౨౧ || సప్రాకారమితి బహుపాదపం అనేకపాదపప్రమాణమితి ప్రాకారపకే
షణం || ౨౨ || ఇశోకేతి శింశుపాపాదపః - అస్తీశేషః || ౨౩ || అదూరే శింశుపాపృత్యాదిత్యాది శింశుపాపృత్యాత్ శింశుపాపృత్యస్య శ్యామాంయావనః చృష్టాం - తదే
కవాసస్సంవీతాంయేనవాససాహృతాతేనైకవాససాసంవీతాం - యద్వాతేనతతాగలదృష్టేనపూర్వదృష్టేనవిశేనవాససాసంవీతాం - కేదంతరనిస్పృహమిత్య
ర్థః మానసికత్వకాయకత్వభేదేనశోకసంతాపయోర్భేదః || ౨౪ || సామయేతి అమయః భేదః తేనసహవర్తత్యతిసామయామతః వ్యేనరణై కృత్యబృహత్బహుళ

భసి । మయావవతసంకాశానికృతహృదయాసతీ || ౧౩ || శృణోమితి తానాంచసిద్ధానాంచారణై స్సహ । రాక్షసీసంహికాభీమాత్ప్రచహను
మతాహతా || ౧౪ || తాంహత్యాపునరేవాహంకృత్యమాత్యయికంస్తరక । గత్వాచాహంసహాధ్వనంపశ్యోమినగమండితమ్ * రక్షిణంలీరమ్ గభ
లంకాయత్రచసాపురీ || ౧౫ || అస్తందినకరేయాతేరక్షసాంనిలయంపురమ్ * ప్రవిష్టాహమవిజ్ఞాతోరయోభిర్భీమవిక్రమైః || ౧౬ || తత్రప్రవిశత
శ్యాపికల్పంతమనసన్నిభా * అట్టహాసంవిముంచంతీనారీకాపుష్పితితాపురః || ౧౭ || ఊహంసంతితతస్తాంతుజ్వలదగ్నిశిరోరుహమ్ * సవ్యముష్టి
ప్రహరేణవరాజిత్యసుభైరవామ్ । ప్రదోషకాలేప్రవిశం || ౧౮ || భీతయాహంతయోదితః * అహంలంకాపురీవీరనిజితావిక్రమేణతే । యస్మా
త్తస్మాద్విజేతాసి సర్వరత్యోన్యశేషతః || ౧౯ || తత్రాహంసర్వరాత్రంతువిచిన్వకజనకాత్మజామ్ । రావణాంతఃపురంతోనచాపశ్యంనుమధ్యమామ్ ||
౨౦ || తతస్సీతామపశ్యంస్తురావణస్యనివేశనే । శోకసాగరమాసాద్యసపారముపలక్షయే || ౨౧ || శోచతాచమయాదృష్టంప్రాకారైశ్చమాపృతమ్ ।
కాంచనేనవికృష్టేనగృహాలాపవనముత్తమమ్ || ౨౨ || సప్రాకారమవప్లుత్యపశ్యామిబహుపాదపమ్ || ౨౩ || అశోకవనికామధ్యే శింశుపాపాదపమ్
హా * తమారుహ్యచపశ్యామికాంచనంకదలీవనమ్ || ౨౪ || అదూరే శింశుపాపృత్యాత్పశ్యామివరవణి * నీమ్ * శ్యామాంకమలః ప్రాక్షీముః పాస
కృశానవామ్ । తదేకవాసస్సంవీతాంరజోద్ధ్వస్తశిరోరుహమ్ * శోకసంతాపదీనాంగీంసీతాంభర్తృహితేస్థితామ్ । రాక్షసీభిర్విరూపాభిః కూ
రాభిరభిసంవృతామ్ * మాంసశోణితభత్యాభివ్యాఘ్నీభిహారిణీమిన్ || ౨౫ || సామయా రాక్షసీమధ్యేతజ్యోమానాముహుముహూః * ఎక
వేదీధరాదీనాభర్తృచింతాపరాయణా భూమిశయ్యావివణాం గీపద్దీప్తహిమాగమే * రావణాద్వినివృత్తాగ్ధాంతవక్తృకృతనిశ్చయా । కథంచి
న్యగశావాక్షీరూణమాసాదితామయా || ౨౬ || తాందృష్ట్యాతాదృశీంనారీంరామవత్త్వంస్వసీమ్ । తత్రైవశింశుపాపృతేవశ్యన్నహమవస్థితః ||

తతోహమితి హృదయమాదాయహృదయం నికృత్య ప్రవతామి ప్రావతం || ౧౨ || సేతి విస్మయభుజావిప్రసంసితభుజా || ౧౩ || శృణోమితి || సింహికాహనుమతాహతేతి
ద్యుగతానాండేవానాంచచశృణోమితిసంబంధః || ౧౪ || తామితి కృత్యంత్యయికం ప్రాణాంతికంకరుచితయన్నిత్యధః || ౧౫ || తి మాంజిహంసంతింజ్వలద
గ్నితుల్యకేశపాశాం సవ్యేతి ప్రవిశం ప్రావిశం || ౧౬ || తత్రేతి సర్వరాత్రం సర్వాంతరాత్రిం తత్రాహంసధ్వరాత్రే త్వితి పారస్పర్యః || ౧౭ || తత్యతి || ఉపలక్ష
యేఉపాలక్షయం || ౨౦ || శోచతేతి వికృష్టేన విప్రకృష్టేన అతిదీప్తైః తేజియావత్ || ౨౧ || సప్రాకారమితి బహుపాదపం గృహాలాపవనం గృహారామం దృష్టమితి సంబంధః || ౨౪ || *
శాంతి తదేకవాసస్సంవీతాం తేనతతాగలదృష్టేనపూర్వదృష్టేనవిశేనవాససాసంవీతాం (౨౫) తి వ్యాఘ్నీ ప్రవివృతాం హారిణీమివతావపశ్యమితి సంబంధః - రాక్షసీమ
ధ్యే తాభిరైవతజ్యోమానాసాసదుఃఖామయాకథంచిదాసాదితేత్యన్వయః || ౨౬ || సామయా రాక్షసీమధ్యేతజ్యోమానాముహుముహూః - అతస్తురాణామ

మితిసాధుః॥౬౦॥తాంద్యష్టైర్విపర్యక్తావరామృతా॥౬౧॥౬౨॥తతోహమితి॥గహనేవణాగూఢప్రదేశేవణాఘనీలీనభిత్వస్తాదభ్యుక్తైః॥౬౩॥రాతద్దృష్టాద్ధన
 రాగోహసీతారత్నోమహాబలం॥సంకుచ్యోరూప్రనాపీనాబాహుభ్యాంపరిరభ్యచేతిపాతః॥పరిరభ్య-వితత్రాసేతిశేషః॥౬౪॥విత్రస్తామితి॥పరమోద్విగ్నాంలతివో
 ద్భ్యాంతహృదయాం-తతస్తతఃవీక్షమాణాంనానాదిత్యవీక్షమాణాం-త్రాణమిత్యనువజ్యతే-అవాక్ష్పిరాఃఅవసతమూర్ధా-ప్రపతితఃభూమావితీశేషః॥౬౫॥మాసౌ
 అంతరమవధిః-తతఃపాస్యామీతియోజ్యం॥౬౬॥౬౭॥కించిద్విర్యమితి॥కించిద్విర్యంకుతభిత్వత్రాహయోమామితి॥భతుఃరసన్నిధౌతేనభత్రాఅదృష్ట
 స్ఫురయోమామపహృత్యాగతః-తస్యతవ-కించిద్విర్యమితియోజ్యం॥౬౮॥౬౯॥జానక్యేతి॥ఘోరత్వసిద్ధయేచితాస్థిత్యుక్తం॥౭౦॥౭౧॥వివృత్యైతి॥ఆరబ్ధః-రావణ
 తిశేషః॥హాహాకృతం-హాహేత్యేతత్కృతం॥౭౨॥స్త్రీణామితి॥సముత్పత్త్య-రావణసమీపంగతేతిశేషః-మందోదరీమండనభూతోదరీ-వడిభూషాయామిత్యస్తాద్రా
 తోఃపచాద్యచ్-మందోదరీవా-దడయోరభేదః-దంభాదాడిమమిత్యాదివత్-యద్వామందత్వంఽచాల్యత్వం-మూఢాల్పావటునిర్భాగ్యామంబాభిత్వకుః॥సూక్ష్మా
 దరీత్యర్థః-మందాస్థాలపిపీలికేత్యాచక్షుతేతస్యాభివక్యశమస్యాఉదరమిత్యర్థః-నను-పూర్వంధాన్యమాలిన్యాప్రతిషిద్ధభిత్వక్తం-సంప్రతిమండోనర్యేక్ష్యవ్యతే-వి
 ప్రతిషిద్ధమిదం-మైవం-ఉభాభ్యామపిప్రతిషిద్ధత్వేనాన్యతరోక్తావరోధాత్-మందోదర్యాదీనామపరిజ్ఞానంచహనుమతస్తదియవ్యవహారాత్॥౭౩॥౭౪॥తత
 తి॥తాభిఃదేవకన్యాభిఃఅనేనమందోదర్యాదివదన్యాసామపినివారయిత్వత్వముక్తం॥౭౫॥యాతభి॥క్రూరైఃక్రూరశబ్దైః-సుదారుణైఃఅర్థతోపిక్రూరైః॥౭౬॥

౬౦॥తతోహలహలాశబ్దంకాంచీనూపురమశ్రితమ్ | శృణోమ్యధికగంభీరంరావణస్యనివేశనే॥౬౧॥తతోహంవరమోద్విగ్నస్త్వంయావంప్రతిసం
 హరణా | అహంతుశింశుపావృతైషక్షీవగహనేస్థితః॥౬౩॥తతోరావణదారాశ్చరావణశ్చమహాబలః | తందేశంసమస్తప్రాప్తాయత్రసీతాభవత్
 స్థితా॥౬౪॥తందృష్టాద్ధనరాగోహసీతారత్నోమహాబలమ్ | సంకుచ్యోరూప్రనాపీనాబాహుభ్యాంపరిరభ్యచ॥౬౫॥విత్రస్తాంపరమోద్విగ్నాంలతి
 మాణాంతతస్తతః | త్రాణంకించిదవశ్యంతంవేదమానాంతపస్సిస్థిమ్ * తామువాచదశగ్రీవస్సీతాంపరమదుఃఖితమ్ | అవాక్ష్పిరాఃప్రపతితోబ
 హుమన్యస్వమామితి * యదిచేత్త్వంకుదపాన్తాంనాభినఽదసిగర్వితే | ద్వామాసావంతరంసీతేపాస్యామిరుధిరంతవ॥౬౬॥వితముక్త్యావచ
 స్తస్యరావణస్యదురాత్మనః | ఉవాచవరమశ్రుద్ధాసీతావచనముత్తమమ్॥౬౭॥రాక్షసాధమరామస్యభార్యామమితతేజసః | ఇత్వాంకులనాధస్య
 స్నుహందశరధస్యచ * అవాచ్యంవదతోజిహ్వకధంసవతితాతవ॥౭౦॥కించిద్విర్యంతవానార్యయోమాంభతుఃరసన్నిధౌ * అపహృత్యాగతః
 పాపతేనాదృష్టామహాత్మనా॥౭౧॥నత్వంరామస్యసదృశోదాస్యేవ్యస్యనయ్యజ్యసే * యజ్ఞీయస్సత్యవాదీచరణశ్లాఘీచరాఘవః॥౭౨॥జానక్యా
 వరుషంవాక్యమేవముక్తదశాననః * జజ్జ్వాలసహసాకోపాబ్జితాస్థితపావకః॥౭౩॥వివృత్యనయనేహూరేముష్టిముర్యమ్యదక్షిణమ్ * మైథిలీం
 హంతుమారబ్ధస్సగ్భిహోహాకృతంతదా॥౭౪॥స్త్రీణాంమధ్యాత్మముత్పత్త్యతస్యభార్యాదురాత్మనః * వరామందోదరీనామతయాంసప్రతిపేధి
 తః॥౭౫॥ఉక్తశ్చమధురాంవాణీంతయాసమదనాదితః * సీతయాతవకింకార్యంమహేంద్రసమవిక్రమ | దేవగంధర్వకన్యాభిర్మృక్షకన్యాభిరే
 వచ * సాధంప్రభూరమస్సేహసీతయాకింకరిష్యసి॥౭౬॥తతస్తాభిసమేతాభిర్నారీభిస్సమహాబలః * ప్రసాద్యసహసాసీతోభవనంస్వంనిశా
 చరః॥౭౭॥యాతేతస్త్రిస్తశగ్రీవేరాక్షసోవికృతాననాః * సీతాంవిభాత్యయామామర్వాక్యైఃకూర్మైఃసుదారుణైః॥౭౮॥తృణవద్భాషితం

సాచితామయేత్యనేనపునరుక్తిః మతావ్యక్తకనిశ్చయారణ్యకృతనిశ్చయేత్యర్థః॥౬౧॥తి॥శృణోమిశ్రుతవాణారావణస్యనివేశనేతత్సమీపేయరాన్వనివేశనేసీ
 తాసమీపప్రవేశనకారే॥౬౨॥తతభి॥గహనేస్థితఃఅత్రగహనశబ్దేనవణాసంహతిగూఢప్రదేశఉచ్యతే॥౬౩॥తమితి॥పరిరభ్యవితత్రాసేతిశేషః॥౬౪॥తి॥తద
 సన్నిధౌలపహృత్యతేనాదిష్టతలంకామాగతఃఅన్యథాతదైవతేహననంస్వాదిత్యర్థః॥౬౫॥తి॥సాదృశ్యసంభావనాపిదూరాపాస్త్యేత్యేహ॥దాస్యేపీతి॥౬౬॥
 స్త్రీణామితి॥పూర్వంధాన్యమాలిన్యాప్రతిషిద్ధభిత్వక్తం-ఇదానీమందోదరీత్యభిధానాత్-ఉభాభ్యామపీతికల్పనీయం॥౬౭॥అలమస్తాత్పరిత్రాతమితి॥ఇయంసీ

తృణవదితి॥తృణవత్ గణయామా సేత్యన్వయః॥౧౦౫॥వృథాగజితనిశ్చేష్టాఃపృథాగజితనిష్వాపారాః॥౧౦౬॥తతస్తాత్మతి ॥ తూ ష్టింరక్షతేతిదావణో
 క్తాత్మతిశేషః-పరిక్షిప్యపరివార్య॥౧౦౭॥తాస్వీతి॥నుదుఃఖతాప్రశుశోచన్-ఉత్తరోత్తరందుఃఖతవత్త్యధః॥౧౦౮॥౧౦౯॥అలమస్తాత్పరిత్రాతుమితి ॥ అలంశక్తా-అలం
 భూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచకమిత్యమరః- పరిత్రాతుం ఎ-షేతిశేషః॥౧౧౦॥౧౧౧॥అపరాధిజనప్రాణత్రాణహేతుమాహప్రణిపాతేతి॥౧౧౨॥తతః
 త్రిజటావాక్యానంతరంభతుర్విజయహాషితా త్రిజటాకథితస్వప్నసూచితరామవిజయహాషితా-తత్ త్రిజటాస్వప్నవాక్యం-శరణంహి-వృత్త్యతేతికరణం
 ద్రష్టవ్యం॥౧౧౩॥తాంచాహమితి॥నవమేనివృతం - కింతుదుఃఖతమిత్యర్థః॥౧౧౪॥సంభాషణార్థమితి॥విధిఃఉపాయః॥౧౧౫॥రా॥తన్నైశంసితమహాసీత్యతఃపరం-త
 స్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వాహ్యహమవ్యబ్రువంవవృత్త్యర్థం ద్రష్టవ్యం-శేషునిష్కా-శేషుప్రమాదాత్ సతితం॥౧౧౬॥రా॥తదితి॥త్వయాఅజ్ఞప్తమిచ్ఛామి-త్వత్క-త్వక
 మాజ్ఞాపనమిచ్ఛామీత్యధః-కింశబ్దః॥పే-రామలక్ష్మణయోఃపాశ్వణంత్యాంసయామి-ఉత్తరంకిం-ఎవమేవంవదేత్వాజ్ఞాపనరూపము త్తరంకిమిత్యర్థః॥౧౧౭॥౧౧౮॥
 ఇత్యుక్తేతి॥వాచామాంసందిదేశేతి-స్వరామైకవేగ్యంప్రాగుక్తంకాకాసురవృత్తాంతంతిలకనిర్మాణాదికంచసందిష్టవత్త్యధః॥౧౧౯॥తతః॥పరిక్రామం

తాసాంగణయామాసజానకీగజితంచతదాతాసాంసీతాం ప్రాప్యనిరర్థకమ్॥౧౨౦॥వృథాగజితనిశ్చేష్టారాక్షస్యపిశితాశనాః * రావణా
 యశశంసుస్తాస్సీతాధ్యవసీతంమహత్ ॥౧౨౧॥తతస్తాస్ససీతాస్సర్వావిహతాశాఃరద్యమాః * పరిక్షిప్యసమంతాంతాంనిద్రావశముపాగతాః॥
 ౧౨౨॥తాసుచైవప్రసుప్తాసుసీతాభర్తృహిలేరతా । విలప్యకరుణందినాప్రశుశోచనుదుఃఖతా॥౧౨౩॥తాసాంమధ్యాత్మముత్థాయత్రిజటావాక్య
 మబ్రవీత్ * ఆత్మానంభాదతక్షిప్రంసీతావిశిష్యతి । జనకస్యాత్మజాసాధ్వీన్సుషాదశరధస్యచ * స్వప్నోహ్యద్యమయాదృష్టోదారుణోరోమ
 హషణః । రక్షసాంచవినాశాయభతుర్నాస్యాజయాయచ॥౧౨౪॥అలమస్తాత్ పరిత్రాతుంరాఘవాద్రాక్షసీగణమ్ । అభియాచామవైదేహీమే
 తద్ధినుమరోచతే॥౧౨౫॥యస్యాహ్యవంవిధస్వప్నోదయఃఖతాయాఃప్రదృశ్యతే । సాదుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తాసుఖమాప్నోత్యనుత్తమమ్॥౧౨౬॥ప్రణి
 పాతప్రసన్నాహిమైధిలీజనకాత్మజా ॥౧౨౭॥తతస్సాహిమతీబాలాభతుర్విజయహాషితా * అవోచద్యదిత త్తధ్యంభవేయంశరణంహివః॥
 ౧౨౮॥తాంచాహంతాదృశీందృష్ట్యసీతాయాదారుణాందశామ్ * చింతయామాసవిక్రాంతోనవమేనివృతతరవః॥౧౨౯॥సంభాషణార్థంచమ
 యాజానక్యాశ్చింతితోవిధిః * ఇత్వాకూణాంహివంశస్తతతోమమపురస్కృతః॥౧౩౦॥శ్రుత్వాతుగదితాంవాచంరాజషిగణపూజితామ్ * ప్ర
 త్యభాషతమాండేవీబాష్పిఃపిహితలోచనా॥౧౩౧॥కస్త్యంశేనకధంచేహపాప్రొవానరపుంగవ * కాచరామేణతేప్రీతిస్తన్నైశంసితమహాసి॥
 ౧౩౨॥తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వాహ్యహమవ్యబ్రువంచచ॥౧౩౩॥దేవిరామస్యభతుర్స్తేసహాయోభీమవిక్రమః । సుగ్రీవోనామవిక్రాంతోవానరేం
 ద్రోమహాబలః * తస్యమాంవిధిభృత్యంత్యంహనుమంతమిహగతమ్॥౧౩౪॥భాతాహంప్రేషితస్తభ్యంరామేణాక్లిప్తకర్మణా॥౧౩౫॥ఇదంచపురు
 షవ్యాఘ్రఃప్రీమాదాశరధిస్స్వయమ్ । అంగులీయమభిజ్ఞానమదాత్తుభ్యంయశస్వినీ॥౧౩౬॥తదిచ్ఛామిత్వయాజ్ఞప్తందేవికింకరవాణ్యహమ్ । రా
 మలక్ష్మణయోఃపాశ్వణంసయామిత్వాంకిముత్తరమ్॥౧౩౭॥ఏతచ్ఛ్రుత్వావిదిత్వాచసీతాజనకనందినీ । అహరావణముత్సాద్యరాఘవోమాంసయ
 త్వితి॥౧౩౮॥ప్రణమ్యశిరసాదేవీమహామార్యామనిందితామ్ । రాఘవస్యమనోహ్లాదమభిజ్ఞానమయాచిషమ్॥౧౩౯॥అధమామబ్రవీత్ప్రత్యుత్తాగృహ్యతా
 మయముత్తమః । మణిర్యేనమహాబాహూరామస్తాంబహుమన్యతే॥౧౪౦॥ ఇత్యుక్తాత్మవరారోహామణిప్రవరమద్భుతమ్ । ప్రియచ్ఛత్పరమో

తేతిశేషః॥౧౪౧॥తతః॥ తతఃత్రిజటావాక్యానంతరంభతుర్విజయహాషితా త్రిజటాకథితస్వప్నసూచితరామవిజయహాషితాతత్ త్రిజటాస్వప్నవాక్యంత
 ద్యంయది- వశరణంభవేయమిత్యవోచదితిసంబంధః॥౧౪౨॥తామితి॥చింతయామాసేతిలిడు త్తమపురుషైకవచనం॥౧౪౩॥సంభాషణార్థమితి॥మమమయాస్తతః॥
 ౧౪౪॥ తదితి॥త్వయాఅజ్ఞప్తమిచ్ఛామిత్వత్క-త్వకనూజ్ఞాపనమిచ్ఛామీత్యధః॥౧౪౫॥ఇత్యుక్తేతి॥వాచామాంసందిదేశేస్వరామైకవేగ్యంప్రాగుక్తంకాకాసుర

పర్వక్రామంశహాభ్యుద్గతమానసఃశ్రహాభ్యుద్గతేశహాభ్యాగమనేమానసంయస్యసతథా॥౧౦౩॥ఉక్తోహంపునరేవేదంనిశ్చిత్యమనసాతయేత్వాది॥ఎతత్ ఉపయా
సం-యద్యన్యథాభవేత్ - యది నోపేయాతామిత్యర్థః - తదాద్వైమాసామమజీవితం-తతఃపరంసజీవామిత్యర్థః - సమాంద్రత్యుసిమాసద్వయాభ్యంతరేమాంస
ద్రత్యుతిచేత్ - తదా మ్రి యతియోజ్యం-మాసశబ్దోత్రపక్షవరః-పక్షావై మాసాశ్చతిత్ర తేః॥౧౦౪॥తచ్చుత్తీర్ణేతి॥ఉత్తరంతీనంతరం - అనంతరంఅనంతరకత
వ్యంఉత్తరకార్యమిత్యర్థః॥౧౦౫॥౧౦౬॥రా॥తేషామితి॥శూలముద్గరపాణినామిత్యత్రదీర్ఘాభావలక్షణః॥౧౦౬॥౧౦౭॥తతశ్చితి॥తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నావత్య
మాణకార్యవిషయేత్యర్థః-తాదృశంబుద్ధికార్యమాహపై త్యేత్వాదిసాపై త్యప్రాసాదంసగరమధ్యస్థప్రాసాదం-లలామభూతఃఅలంకారభూతః॥౧౦౮॥౧౦౯॥
౧౧౦॥తచ్చుత్తీర్ణేతి॥పదాతిబలసంపన్నాపదాతిప్రభృత్యైస్యసంపన్నా॥౧౧౦॥౧౧౧॥౧౧౨॥రా॥సహసేతి॥చమాసినమిత్యత్రభ్రాంతత్యమాషణం॥

ద్విగ్నావాచామాంసందిదేశహ॥౧౦౧॥తతస్తస్యైవప్రణమ్యాహంరాజపుత్ర్యైసమాహితః॥ప్రదక్షిణంపరిక్రామమిహాభ్యుద్గతమానసః॥౧౦౩॥ఉ
త్తరంపునరేవేదంనిశ్చిత్యమనసాతయా॥హనుమన్మమవృత్తాంతంవత్తుమహాసిరాఘవే * యథాశ్రుత్యైవనవిరాత్తాపుభౌరామలక్షణే॥సుగ్రీ
వసహితోపీరాపువేయాతాంతధాకురు * యద్యన్యథాభవేదేతద్ద్వైమాసాజీవితంమమ॥సమాంద్రత్యుతికాకుత్స్థోమ్రయేసాహమనాధవత్॥
౧౦౬॥తచ్చుత్తీర్ణత్యకరుణంవాక్యంకౌరోహామభ్యవతతత॥ఉత్తరంచమయాదృష్టంకార్యశేషమనంతరమ్॥౧౦౭॥తతోవధతమేకాయస్తదా
పర్వతసన్నిభః॥యద్ధకాంక్షీవనంతచ్చవినాశయితుమారభే॥౧౦౮॥తద్భగ్నంవనపండంతుభాగితత్రస్తమ్భగద్విజమ్॥ప్రతిబుద్ధానిరీతుంతేరాక్ష
సోవికృతానసాః॥౧౦౯॥మాంచదృష్ట్వావనేతస్త్రిసమాగమ్యతతస్తతః॥తాస్సమభ్యాగతాఃక్షిప్రంరావణాయాచచక్షిరే॥౧౧౦॥రాజస్వనమిదం
దుగ్ధంతవభగ్నందురాత్తనా॥వానరేణహ్యవిజ్ఞాయతవవీర్యంమహాబల॥౧౧౧॥దుబుద్ధస్తస్యరాజేంద్రతవవిప్రియకారిణః॥వధమాజ్ఞాపయక్షి
ప్రంయథాసావిలయంప్రజేత్॥౧౧౨॥తచ్చుత్తీర్ణరాక్షసేంద్రేణవిస్మయభృశదుర్జయాః॥రాక్షసాఃకింకరానామరావణస్యమనోనుగః॥౧౧౩
తేషామశీతిసాహస్రంశూలముద్గరపాణినామ్॥మయాతస్త్రిన్వనోద్దేశపరిఘేణనిమాదితమ్॥౧౧౪॥తేషాంతుహతశేషాయేతేగత్వాలఘుపిత్రమాః॥
నిహతంచమహత్స్యన్యంరావణాయాచచక్షిరే॥౧౧౫॥తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నావైత్యప్రాసాదమాక్రమమ్॥తత్రస్థానాక్షసాన్తాత్వాశతంస్తం
భనవైపునః * లలామభూతోలంకాయాస్సవైవిధ్వంసితోమయా॥౧౧౬॥తతఃప్రహస్తస్యసుతంజంబుమాలినమాదిశత్ * రాక్షసైర్బలహుభి
స్సార్ధంమోరరూపైభణాయానకైః॥౧౧౭॥తమహంబలసంపన్నంరాక్షసంరణకోవిదమ్ * పరిఘేణాతిమోరేణసూదయామిసహానుగమ్॥౧౧౮॥
తచ్చుత్తీర్ణరాక్షసేంద్రస్తుమంత్రిపుత్రాన్మహాబలాః * పదాతిబలసంపన్నాప్రేషయామాసరావణః॥పరిఘేణైవతాన్సర్వాన్సయామియమ
సాదనమ్॥౧౧౯॥మంత్రిపుత్రాన్స్తాతాంచుత్తీర్ణాసమరేలఘుపిత్రమాః॥పంచసేనాగ్రగాఢభూరాప్రేషయామాసరావణః * తానహంసహ
సైన్యాన్వైస్వసర్వానేవాభ్యసూదయమ్॥౧౨౦॥తతఃపునరదశగ్రీవాపుత్రమక్షంమహాబలమ్॥బహుభీరాక్షసైస్సార్ధంప్రేషయామాసరావణః॥
౧౨౧॥ తంతుమందోదరీపుత్రంమచారంరణపండితమ్ * సహసాఖంసముతాగ్రతంపాదయోశ్చగృహీతవాః * చమాసినసంతగుణంభృ
మయిత్యావ్యపేషయమ్॥౧౨౨॥తమక్షమాగతంభగ్నంనిశమ్యసదశానసః॥తతశ్చంద్రజితగనామద్వితీయంరావణస్సతమ్ * వ్యాధిదేశసుసం
క్రందోబలినంయుద్ధమర్హనమ్॥౧౨౩॥తచ్ఛావ్యహంబలంసర్వంతంచరాక్షసపుంగవమ్ * నమోజసంరణైకృత్వాపరంహవముపాగమమ్॥౧౨౪॥

వృత్తాంతంతిలకనిశాణాయకంచసందిష్టవతీత్యర్థః॥౧౦౫॥తి॥శ్రహాభ్యుద్గతమానసఃశ్రహాభ్యుద్గతమనసాతయేత్వాది॥ఎతత్ ఉపయా
వణరాక్షసీవృత్తాంతం॥౧౦౬॥(౧౦౭)తి॥యద్యన్యథాభవేత్-అనాధవత్ మ్రయేరాక్షసీకృతపథేనేతిభావః॥౧౦౮॥తి॥ఉ
త్తరంకార్యశేషంలంకానాశనరూపం॥౧౦౯॥తి॥సమాగమ్యమితి॥౧౧౦॥తేషామితి॥శూలముద్గరపాణినామిత్యత్రదీర్ఘాభావలక్షణః॥౧౧౧॥తి॥ద్వితీ

౧౨౪౫||రా||తతశ్చితిద్వితీయం ప్రేషితపుత్రా వేక్షయాద్వితీయత్వం||౧౨౪౫||౧౨౪౫||రా||రజ్జుభిరితి||అభిబద్ధంతి||అభ్యుబద్ధాః || ౧౩౧||అస్యాహమితి||అ
స్యాఃసీతాయాఃవిసంధిరావణః||రా||అస్యాశ్చితి||అస్యాహమిత్వత్త్ర||అస్యాశ్చితిపదచ్ఛేదః||సంధిరావణః || అహం ప్రాప్తః||అహంహనుమానిత్యహంశబ్దద్వయస్యని
ర్వాహః||౧౩౩||సుగ్రీవశ్చేతి||ధర్మాధర్మాకామసహితమితి-తత్రధర్మసాహిత్యాత్ హితంపరత్ర ఉపకారకం - అథసాహిత్యాస్పృహ్యం||హిమావకారకంచేత్య
ర్గః||౧౩౪||సుగ్రీవశ్చేతి||ద్వితీయోక్తం||కీయదనూగ్యసంప్రతిశేషం||స్వయంవక్తాసన్నాహవాలినేతి||రా||వాలినేతి||సుగ్రీవేణవయేతిశేషః - చక్రేగ్నిసాక్షి
కంసఖ్యమితపారః||౧౩౫||రా||తేనేతి||వానరాణాంమహారాజఃకృతః||అహమితిశేషః||౧౩౬||రా||తస్యేతి||తేనసాహాయ్యస్యాస్తాభిఃకర్తవ్యశ్వేనప్రస్థాపితః-దూ
తశ్చితిశేషః||౧౩౭||రా||యావదితి||విధమంతి-యావత్పురానిపాతయోలఃఉతిల్పడధేలః-వానరాణామితి-యేహినిమంత్రితాః||యాధసాహాయ్యార్థమాహూ
తాః||దేవతానాంసకాశంజన్మంతి||తేషాంవానరాణాంప్రభావః||పురాతనసవిదితఃత్వయావిజ్ఞాతవివేతిభావః||౧౩౮||ఇదంపంచస్సుగ్రీవోక్తమేవవయోక్తమిత్యాహ

మహతాపిమహాబాహుఃప్రత్యయేనమహాబలః * ప్రేషితోరావణేనైవసహవీరైర్ముదోత్పటైః||౧౨౪౫|| సోవిషహ్యంహిమాంబుధ్వాస్వబలం
చావమదితమ్ | బ్రాహ్మణాస్త్రేణసత్తమాంప్రాబధ్వాచ్ఛాతివేగితః||౧౨౪౫|| రజ్జుభిశ్చాభిబద్ధంతితతోమాంతత్రరాతసాః * రావణస్యస
మిషంజగృహీత్వామాముపానయ||౧౨౪౫||దృష్ట్వాసంభాషితశ్చహంరావణేనదురాత్మనా * పృష్టశ్చలంకాగమనంరాక్షసానాంజతంపదమ్||
౧౩౦౫||తస్యైర్వంచమయాతత్రసీతార్థమిజన్మితమ్ || ౧౩౧ || అస్యాహందశనాకాంక్షీప్రాప్తస్తస్వగృహసంభో | మారుతస్యైరసఃపుత్రై
వానరోహనుమానహమ్ || ౧౩౨ || రావణమాతంచమాంబిద్దిసుగ్రీవసచివంకపిమ్ | సోహందూత్యేనరామస్యత్వత్సకాశమిహగతః || ౧౩౩ ||
సుగ్రీవశ్చహంజేజాస్యత్వాంకుశలనుబ్రవీత్ | ధర్మాధర్మాకామసహితంహితంపథ్యమువాచచ||౧౩౪ || వసతోఽయుశ్యమాకేమేపర్వతేపులద్రు
మే | రాఘవోరణవిక్రాంతోమిత్రత్వంసముపాగతః||౧౩౫|| తేనమేకధితంరాజ్ఞాభార్యమెరక్షసాహృతా | తత్రసాహాయ్యమన్యకంకార్యం
సర్వాత్మనాత్వయా || ౧౩౬ || మయాచక్షుఃకథితంతస్మైవాలినశ్చవధంప్రతి | తత్రసాహాయ్యహితోమేసమయంకర్తుమహాసి || ౧౩౭ ||
వాలినాహృతరాజ్యేనసుగ్రీవేణమహాప్రభుః | చక్రేగ్నిసాక్షికంసఖ్యంరాఘవస్సహలక్షణః||౧౩౮|| తేనవాలినముత్పత్త్యశరేణై కేనసంయుగే |
వానరాణాంమహారాజఃకృతస్సప్తవతాంప్రభుః||౧౩౯|| తస్యసాహాయ్యమస్తాభిఃకార్యంసర్వాత్మనాత్వహ | తేనప్రస్థాపితస్తుభ్యంసమీపమిహధ
నాతః||౧౪౦||క్షీప్రమానీయతాంసీతాదీయతాంరాఘవాయచ | యావన్నహరయోవీగావిదమంతిబలంతవ * వానరాణాంప్రభావోహినకేన
విదితఃపురా | దేవతానాంసకాశంజన్మంతినిమంత్రితాః|| ౧౪౧||ఇతివానరరాజస్తావమాహేత్యభిహితోవయా | మామైతతతతఃక్రుద్ధశ్చ
యుషాప్రగహన్తివ||౧౪౨|| తేనవద్యోహమాజ్ఞాప్తోరక్షసారౌద్రకర్మణా | వత్ప్రభావమవిజ్ఞాయరావణేనదురాత్మనా||౧౪౩|| తతోఽభిషణోనా
మతస్యభ్రాతామహామతిః | తేనరాక్షసరాజౌసాయాచిత్తోమమకారణాత్ * నైవంరాక్షసశౌరూలత్యజ్యతామేవనిశ్చయః | రాజశాస్త్రవ్య

యం ప్రేషితపుత్రా వేక్షయాద్వితీయం||౧౨౪౫||రజ్జుభిరితి||అభిబద్ధంతి||అభ్యుబద్ధాః||౧౩౧||అస్యేతి||అస్యాహందశనాకాంక్షీత్వత్త్ర||సంధిరావణః తద్భవసం
ప్రాప్తాహంహనుమానిత్యహమిత్వస్తద్భద్ధద్వయస్యనిర్వాహః||౧౩౩||సుగ్రీవశ్చితి||ధర్మాకామాధర్మాసహితంధర్మసహితత్వాత్ హితంపరలోకోపయోగ్యా
గ్గంకామయుక్తత్వాత్పద్యం||౧౩౪||వాలినేతి||సుగ్రీవేణమయేతిశేషః||౧౩౫||తేనేతి||వానరాణాంమహారాజఃకృతః||అహమితిశేషః||౧౩౬||తస్యేతి||తస్యరామస్య
తేనసాహాయ్యస్యకర్తవ్యశ్వేనప్రస్థాపితః||దూతశ్చితిశేషః||తుభ్యంతవధర్మతఃకలహంవినేత్యర్గః||౧౪౦||క్షీప్రమితి||సీతాదీయతాం-వివక్షేబాధకమాహ||యావదితి||
విదమంతివిధమివ్యంతి*||లంకానాశంవానరాణాంసామర్థ్యమస్త్రీత్యాశయేనాహ||వానరాణామితి||యేనిమంత్రితాః||యాధసాహాయ్యార్థమాహూతాః||దేవతానాం
సకాశంజన్మంతి-తేషాంవానరాణాంప్రభావః||పురాత్వయాసవిదితఃసవిజ్ఞాతోహితియోజనా||౧౪౩||తేనేతి||మత్ప్రభావంవరదానలభ్యావద్యత్వం-ప||౧౪౪||తత

ఇతి||౧౮౮||తతశ్చ త్యాది||నైవమితి-కతవ్యమితి శేషః-రాజశాస్త్రం-రాజధర్మశాస్త్రం-వేదితవ్యం-వక్తవ్యమిత్యర్థః||౧౮౯||రాక్షసాశ్చ త్యాది ||యంత్రితస్య ఆవృత
 స్య||౧౯౦||తతశ్చ ఇతి||నగరద్వారమాగతాస్సంతఃరాజమాగే-అఘోషయన్నితియోజనా||౧౯౧||పుచ్చేనచేతి||అట్టంవలభిః||౧౯౨||అధాహమితి || విస్తయోదంత
 భాషితాంభాషితవిస్తయోదంతాం-ఉక్తద్భుతవాతామిత్యర్థః-విస్తయవృత్తాంతవ్యవహృతామితివా||౧౯౩||తతశ్చ|| నిమిత్తైశ్చోపలక్షితా - శకునాదిశ్చ సీ
 తానదగ్ధేతిజ్ఞాతేత్యర్థః||౧౯౪||దీప్యమానశ్చితి||హృదయంప్రహృష్టం-ఆసీదితి శేషః-సురభిగంధినః-ఆసన్నీతి శేషః||౧౯౫||తైరితి||దృష్టాదైః-దృష్టప్రదైః- నిమిత్తైఃశకు
 నైః-కారణైః-నేత్రస్ఫురణాదిభిః-మహాగుణైఃఫలవ్యాప్తైః-సిద్ధాదైః-అభ్యాధితాదైః - తత్ర హేతుత్వేనఋషిపదోపాదానం||౧౯౬||పునరిత్యర్థ మేకంవాక్యం||వి
 స్ఫుప్తః పేషితోస్తి||౧౯౭||తతశ్చ ఇతి||తత్రలంకాసమీపే-సామీప్యేన-తత్రవతమానం-అరిష్టంపర్వతం || ౧౯౮|| తతశ్చ ఇతి||భవతోదృష్టవానిహ-భవతేయ
 ప్తా-ఇహాసముద్రతీరే||౧౯౯||రాఘవస్యేతి||భవతాం-వైవతేజసా-భవదనుగ్రహణేత్యర్థః - సుగ్రీవస్యచకార్యాధాంసామికార్యస్యావశ్యకతవ్యత్యాది
 తిభావః-కార్యార్థంకార్యవస్తు-బత్వమాక్షం-అస్యానువాదవాక్యవిస్తరస్యప్రయోజనం-వాసరాణాం-శ్రవణమతూహలాతశ్చయప్రకాశం||౨౦౦|| అస్మిన్

పేతోహిమాగ-స్సంసేవ్యతేవ్యయా * దూతవధ్యానదృష్టాహిరాజశాస్త్రేషురాక్షస | దూతేనవేదితవ్యంచయధాధాంహితవాదినా * సుమహా
 త్వవరాధేపిదూతస్యాతులవిక్రమవిరూపకరణందృష్టంనవభోస్తీతిశాస్త్రతః||౨౦౧||విభీషణేనైవముక్తోరావణస్సందిదేశతా|| రాక్షసానెతదేవా
 స్యలాంగూలందహ్యతామితి||౨౦౨||తతస్తస్యవచశ్చుత్వామమపుచ్ఛంసమంతతః|వేష్టితంశణవలైశ్చజీణైః-కాపానజైఃపటైః||౨౦౩|| రా
 క్షసాస్సిద్ధసన్నాహస్తతస్తేచండవిక్రమాః | తదాదహ్యంతమేపుచ్ఛంసన్నితః-కాశముష్టిభిః* బద్ధస్యబహుభిఃపాశైర్వంత్రితస్యచరాక్షసైః||
 ౨౦౪||తతస్తైరాక్షసాశ్శూరాబద్ధంమామగ్నిసంవృతమ్*అఘోషయన్త్రాజమాగే-నగరద్వారమాగతాః||౨౦౫||తతోహంసుమహాద్రుపం
 సంక్షిప్యపునరాత్మనః*విమోచయిత్వాతంబంధంప్రకృతిస్థస్థితఃపునః|ఆయసంపరిఘంగృహ్యతానిరతౌంస్యసూదయమ్ || ౨౦౬||తతస్తన్నగర
 ద్వారంవేగేనాప్లుతవానమామ్||౨౦౭||పుచ్చేనచప్రదీప్తేనతాంపురింసాట్టగోపురామ్*దహామ్యహమసంభ్రాంతోయ్యుగాంతాగ్నిరవప్రజాః|పి
 ష్టాజానకీవ్యక్తంసహ్యదగ్ధఃప్రదృశ్యతే*లంకాయాంకశ్చిదుద్దేశస్సర్వాభిన్నీకృతాపురిదహతాచమయాలంకాందగ్ధాసీతానసంశయః*రామస్య
 హిమహతాగ్ర్యంమయేదంవితథీకృతమ్|ఇతిశోకసమావిప్లవ్యంతామహముపాగతః||౨౦౮||అధాహంవాచమశౌచంచారణానాంశుభాక్షరామ్
 *జానకీనచదగ్ధేతివిస్తయోదంతభాషితామ్||౨౦౯||తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నాశ్చుత్వాతామద్భుతాంగిరమ్|అదగ్ధాజానకీత్యేవంనిమిత్తైశ్చోపలక్షితా||
 ౨౧౦||దీప్యమానేతులాంగూలేనమాందహతిపావకః|హృదయంచప్రహృష్టంమేవాతాసురభిగంధినః||౨౧౧||తైరిమిత్తైశ్చదృష్టాదైః-కారణైశ్చ
 మహాగుణైః|ఋషివాక్త్యైశ్చసీద్ధాదైకరభవంహృష్టమానసః||౨౧౨||పునదృష్ట్యావైదేహీంవిస్ఫుప్తశ్చతయాపునః||౨౧౩|| తతఃపర్వతమా
 సాద్యతత్రారిష్టమహంపునః|ప్రతిష్ఠవనమారేభేయ్యుత్పన్నశానకాక్షయా||౨౧౪||తతఃపవనచంద్రాకాసిద్ధగంధర్వసేవితిమ్*పంథానమహమా
 క్రవ్యభవతోదృష్టవానిహ||౨౧౫||రాఘవస్యప్రభావేనభవతాం-వైవతేజసా*సుగ్రీవస్యచకార్యాధాంమయాసర్వమనుష్ఠితమ్ ||౨౧౬|| ఏత
 త్సర్వంమయాతత్రయధావచపపాదితమ్*అత్రయన్నకృతంశేషంతత్సర్వంక్రియతామితి||౨౧౭||ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే అష్టపంచాశశ్శ్లోకః

ఇత్యాది||౨౧౮||త్రయమేకంవాక్యం||శాస్త్రేణదూతవధ్యానదృష్టా-విరూపకరణంతాదనంవాశాస్త్రతః దృష్టమితి-రాక్షసరాజావణః-తేనవిభీషణేనయాచితశ్చితిసం
 బంధః||౨౧౯||*బద్ధస్యేతి||యంత్రితస్యనిరుద్ధస్య||౨౨౦|| అథేతి || విస్తయోదంతభాషితాంవిస్తయవృత్తాంతవిషయవ్యవహారం- విస్తయోదంతభాషితామితివా
 పాతః||౨౨౧||తినిమిత్తైశ్చభూచక్షైః||౨౨౨||తినిమిత్తాన్యాహదీప్యమానశ్చ త్యాది||౨౨౩||తి||దృష్టాదైః-దృష్టప్రదైః- మహాగుణైః-కారణైః-మత్ప్రకృతికార
 ణై సీతారామరూపైః||౨౨౪||తతశ్చ ఇతి||అలేభే-చిద్రుచపురుషైకవచసం|| ౨౨౫||తతశ్చ ఇతి||అహంపంచదానమాక్రవ్యభవతోదృష్టవానిహ|పాదః|అన్యదాహంశ్చ

గేనోధాపట్నస్తు తరశతశ్చ కాః ॥౧౬౬॥ ఇతి శ్రీ గౌవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారత్విలాకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే- అష్టపంచాశ
 స్సగణః.*** ఎతదితితదేతదాఖ్యానుడ తరంవచనంవక్తుముపచక్రామేత్యన్వయః ॥౧౭॥ అధసంప్రత్యేవరావణంజితాన్వసితయాసహౌవా
 స్తాభిః ప్రతియాతవ్యమితిహృదినిధాయాహాసఫలభితిసంభ్రమఃత్వరాఁడత్సహభితియావత్ కుతస్సాఫల్యమిత్యాశంక్యసీతాపాతిప్రత్యోవలంబదిత్యాహ-శీల
 మితి-శీలంవృత్తం-పాతిప్రత్యమితియావత్-అహంతుప్రాగేవతదేశశరణభిత్వాహమమచేతి-ప్రవణంప్రహ్వంతత్పరమితియావత్-సీతాచరిత్రస్యనకించదసాధ్య
 మస్తీతిభావః ॥౧౮॥ తహి-తందురాత్సానంరావణంస్పృశంతమేవకిమితిసాగమాదిత్యాశంక్యతస్యాపితపస్సంపత్తిసద్భావాదిత్యాహతవసేత్యాదినా॥ యద్యాదావణత
 పకధనద్వారాసీతాయాఃపాతిప్రత్యాతిశయమాహ॥ తవసేత్యాదినా॥ తపసాఅతిప్రవృద్ధత్యత్యన్వయః. కోపప్రసాదాభ్యాంసర్వలోకనిగ్రహానుగ్రహసమధో
 సారావణస్సర్వధామహాతపస్సంపన్నః. అతఏవసీతాస్సర్వేవినాశితభిత్వర్థః ॥౩౪॥ తహి-సీతాశీలందుబళలమస్తాకంకిముపకరివ్యతీత్యాశంక్యనేత్యాహ-నతదితి॥
 సీతాశీలమేవబలియస్తాదుపకరివ్యతీత్యర్థః-కోధకలుషీకృతేతివచనాగ్భృత్ముఖేనవైరనిర్యాతనంవీరవత్పీడమః-అన్యధామహాల్లాఘవంభర్తూరిత్యద్యాపి
 పారతంత్ర్యపాలనాయతాదృక్కోగ్రధాకరణాద్రావణోజీవతీతిగమ్యతే-ఎతదేవోక్తంప్రాక్-అసంజేతాత్తురామస్యేతపస్సానుపాలనాత్ ॥ నత్వాంకు
 మిదశగ్రివభస్త్వభస్త్వాహ-తేజసీతి ॥౪॥ ఏవంస్థితేయుష్మదనుమత్యాభ్యుత్యవిజయోపిస్తామినపవేతికృత్వాసీతారామపదావలంబదహమేవరావణంనిజిత్య
 సీతాపురస్కారేణైవరామవౌద్రత్యామిత్యాహజాంబవదితి ॥౫॥ నచాశక్తిశంకాకార్యేతిబహుధాప్రపంచయన్నాహఅహమిత్యాదినా ॥౬॥ బ్రాహ్మమిత్యాది

ఎతదాఖ్యానతత్సర్వంహనుమాన్నాదుతాత్తజఃభూయస్సుముపచక్రామవచనంవక్తుము తరమ్ ॥౧॥ సఫలోరామవోద్యోగస్సగ్రివస్యచసం
 భ్రమః ॥ శీలమాసాద్యసీతాయామమచప్రవణంమనః ॥౨॥ తపసాధారయేల్లాకాకృత్కోవానిదహిదపి ॥ సర్వధాతిప్రవృద్ధోసారావణోరాక్ష
 సాధిపః * తస్యతాంస్పృశతోగాత్రంతపసానవినాశితమ్ ॥౩॥ నతదగ్నిశిఖాకుర్యాత్సంస్పృష్టాపాణినాసతీ * జనకస్యాత్మజాకుర్యాద్యతోగ్రధ
 కలుషీకృతా ॥౪॥ జాంబవత్పృముఖాశ్రవాననుజ్ఞాప్యమహాహరిః * అస్మిన్నేవంగతేకార్యేభవతాంచనివేదితే ॥ న్యాయ్యంస్తేసహతైదేహ్య
 ద్రష్టుంతోపాధివాత్తజౌ ॥౫॥ అహమేకాపివర్త్యాప్తస్సరాక్షసగణాంపురీమ్ ॥ తాంలంకాంతరసాహంతుంరావణంచమహాబలమ్ * కింపునస్స
 హితోవీరైరబలవద్భిఃకృతాత్తభిః ॥౬॥ తాపైగ్రీష్ణవైశ్ణవైభావద్భిఃజయేషిభిః ॥౭॥ అహంతురావణాయుధైససైన్యంసపురస్సరమ్ ॥ సహపు
 షానరుక్మాత్ ॥౮॥ ఇతి శ్రీమహాశ్వరతీధకవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్సదీపికాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-అష్టపంచాశస్సగణః ***
 ౧॥ సఫలభితిసంభ్రమఃత్వరాఁడత్సహభితిత్వర్థః-కుతఃసాఫల్యమిత్యాశంక్యసీతాపాతిప్రత్యాదిత్యాహ॥ శీలమితి॥ శీలంసద్వృత్తం-పాతిప్రత్యమితియావత్ ఆసా
 ద్యదృష్ట్యైవత్యధః-మమమనఃప్రవణంప్రహ్వంఅభూదితిశేషః-సీతాపాతిప్రత్యస్యనకించదసాధ్యమస్తీతిమమనిశ్చయోభూదితిభావః ॥౧౮॥ తహి-తందురాత్సానంరా
 వణంకిమితిసాగమాదిత్యాశంక్య-తస్యాపితపస్సంపత్తిమత్త్వాదిత్యాహ తవసేతీసాధజ్ఞోకేన-సర్వధాసాతపసాఅతిప్రవృద్ధః-కోపప్రసాదాభ్యాంసర్వలోకనిగ్ర
 హానుగ్రహసమధోసారావణోమహాతపస్సంపన్నభిత్వర్థః అతఏవతాంసీతాంస్పృశతోప-తస్యగాత్రంతపసానవిశాశితమితిసంబంధః ॥౩౪॥ తహి-సీతాశీలందు
 ర్బలమస్తాకంకిముపకరివ్యతీత్యాశంక్యదుబళలంసభవతీత్యాహనతదితి॥ జనకస్యాత్మజాకోధకలుషీకృతాసతీయత్కుర్యాత్-పాణినాస్పృష్టాఅగ్నిశిఖాకుర్యా
 దితిసంబంధః-కోధకలుషీకృతేతివిశేషణాత్-భర్తృముఖేనవైరనిర్యాతనంవీరవత్పీడమః-అన్యధామహాల్లాఘవంభర్తూరిత్యద్యాపిభర్తృవీర్యపరిపాలనాయ
 తాదృక్కోగ్రధాకరణాత్ రావణోజీవతి-అతపవచాక్-అసంజేతాత్తురామస్యేత్యుక్తమితిభావః ॥ ౪॥ భృత్యజయోపిస్తామినపవేతికృత్వా-సీతాపాతిప్రత్యమ
 హిమానరావణంచయమేవజిత్యాదేవ్యాసహరామవౌద్రత్యామిత్యాహజాంబవత్ ప్రముఖానితి॥ అస్మికార్యేవంగతేభవతాంనివేదితేనతి-జాంబవత్ప్ర
 ముఖాశ్రవాననుజ్ఞాప్యవైదేహ్యసహతౌపాధివాత్తజౌద్రష్టుంన్యాయ్యంస్తేతిసంబంధః-జాంబవదాదయోయద్యనుజానీయః-తదారాక్షసాహత్యా-దే
 వ్యాసహౌవరామసమీపంగమిష్యామభితిభావః ॥౫॥ నచాశక్తిశంకాకార్యేత్యాహ॥ అహమేకోపిత్యాది ॥౬॥ ఇతికృతాపైగ్రీదేవాంశత్వాద్రుద్రయోగసమధైకా ॥౭॥

ధామనస్వినః॥౬॥ప్లవమానాఃఖమాప్లుత్యతతస్తైకాననాకసః ।నందనోపమమాసేదుర్వనంద్రులతాయుతేమ్॥ ౭ ॥యత్తన్నధువసంనామసుగ్రీవ
స్యాభిరక్షితమ్ ।అభ్యవ్యంసర్వభూతానాంసర్వభూతమమోహరమ్ * యగ్రక్షతిమహావీర్యస్సదాదధిమఖఃకపిః । మాతులఃపిముఖ్యస్యసుగ్రీవ
స్యమహాత్మనః * తేతద్వనముపాగమ్యబభూవుఃపరమోత్కటాః । వానరావానరేం ద్రస్యమనఃకాంతతమంమహత్॥౧౦॥తతస్తైవానరాహృష్టా
దృష్ట్వామధువనంమహత్ ।కుమారమభ్యయాచంతమధూనిమధుపింగళాః॥౧౧॥తతఃకుమారస్తాస్త్వృగ్ధాన్జాంబవత్ప్రముఖాన్కపీక । అనుమాన్యద
దౌతేహంనిసర్గంమధుభక్షణే॥౧౨॥తతశ్చానుమతాస్సర్వైసంప్రహృష్టావనాకసః । ముదితాఃపీఠితాశ్చాపిప్రసృత్యంతోభవంస్తతః॥ ౧౩ ॥ గా
యంతి కేచిత్ప్రణమంతి కేచిన్సృత్యంతి కేచిత్ప్రహసంతి కేచిత్ ।పతంతి కేచిద్విచరంతి కేచిత్ ప్లవంతి కేచిత్ప్రళపంతి కేచిత్॥౧౪॥పరస్పరంకేచిదుపా
శ్రయంతేపరస్పరంకేచిదుపాక్రమంతే । పరస్పరంకేచిదుపబ్రువంతేపరస్పరంకేచిదుపారమంతే॥౧౫॥ప్రమాద్భుజంకేచిదభిక్రవంతేహితానగా
గ్రాన్నిపతంతి కేచిత్ ।మహీతలాత్కేచిదుద్ధిర్లవేగామహాద్రుమాగ్రాన్యభిసంపతంతి॥౧౬॥గాయంతమన్యఃప్రహసన్సుపైఃహసంతమన్యఃప్రరు
దన్సుపైఃతిరుదంతమన్యఃప్రణదన్సుపైఃతిరుదంతమన్యఃప్రణదన్సుపైః॥౧౭॥సమాకులంతత్కపిసైన్యమాసీన్నధుప్రపానోత్కటసత్వచేష్టమ్ ।నచా
త్తక్ష్ణిన్మబభూవమత్తినచాత్తక్ష్ణిన్మబభూవత్ప్రతః॥౧౮॥తతోపసంతత్పరిభక్త్యమాణంప్రమాంశ్చవిధ్వంసితపత్రపుష్పాక ।సమీత్యకౌపాద్గచ్ఛ
క్త్రినామానివారయామాసకపిఃకపీంస్తా॥౧౯॥సతేఃప్రవృద్ధైఃపరిభత్యమానోవసస్యగోప్తాహరివీరవృద్ధః ।చకారభూయోమతిమగ్రతేజావస
స్యరత్యాంప్రతివానరైభ్యః॥౨౦॥ఉవాచకాంశ్చిత్పరుషాణిదృష్టమసక్తమన్యాంశ్చతలైర్ద్రుగాన । సమేత్యకైశ్చిత్కలహంచకారతదైవసామోషజ
గామకాంశ్చిత్॥౨౧॥సతైర్నదాత్పంపరివార్యవాక్తైర్బలాశ్చతేనప్రతివార్యమాణైః । ప్రధర్షితస్త్యక్తభయైస్సమేత్యప్రకృప్యతేచాప్యనవేత్య
దోషమ్॥౨౨॥సఖైస్తుదంతోదశనైర్దశంతస్తైశ్చపాదైశ్చసమావయంతః ।మదాత్కపింతంకవయస్సమగ్రాహహావనంనిర్విషయంచచక్ర॥౨౩

ఘనభృతి॥ అర్థవివృతైః కార్యసిద్ధిం సమాధాయ నిశ్చిత్వ-పుష్కపురితే పూర్వైః సంబంధః * ప్రియాఖ్యానైః॥ రామ ప్రతీకారే రామస్య ప్రత్యుపకారే (౭)తి॥ వనం నగ్రీ
వస్య మధువనం * తత్ర తి॥ పరమోత్కటాః పరమోత్సుకాః॥ ౧౦॥ తత్ర తి॥ మధుపంగళాః మధువత్పింగళవణాః॥ ౧౧॥ తత్ర తి॥ అనుమాన్య అనుమతిం కారయిత్వా నిసర్గ
మనుజ్ఞామిత్యర్థః॥ ౧౨॥ తి॥ అనుమతాః మధుపానాదౌ కృతానుమతికాః హమః మదోబాహ్యోభ్యంతరకృతోభేదః॥ ౧౩॥ తి॥ తత్ర బాహ్యమానందసూచకమాహ॥ గౌ
యంతీతి॥ ౧౪॥ సమాకులమితి॥ మధుప్రపానోత్కటసత్వచేష్టం మధుప్రపానైరేత్యుత్కటసత్వచేష్టం-మత్తవిత్తచేష్టమిత్యర్థః॥ ౧౫॥ సతైరితి॥ తెనదధిముఖేన బలాచ్చ ప్రతి
వార్యమాజైస్త్వక్తభయైః సమేత్య సంపరివార్యమదాద్యా కైః ప్రధర్షైః దోషమనవెత్స్యప్రకృప్యత ఇతి సంబంధః॥ ౧౬॥ న హైరితి॥ నిర్విషయంచక్రః నిర్గుతమధుఫలాది
నౌజ్యంచక్రమిత్యర్థః॥ ౧౭॥ ఇతి శ్రీమహాశ్వరత్నవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - ఏకపక్షితమస్మద్ర్థః * * *

తానిత్యాది || తాకాదధిముఖకలహవ్యాకులితాకా-అన్యేతుతానువాచేత్యాదిసామూహ్యసంకాతంసంక్షేపేణానూద్యుడవరిగవృత్తీత్యాచక్షుః - అపరేతుసగః
ముఖకేచిద్ధృతాఃపతితాభిత్వాహుః||౧౪||శ్రుత్యేత్యాది||అంగేతిసంబాధనేనిపాతః||౩౪||అంగదస్యేతి||అంగదస్యస్వామినః ముఖాద్వచనంహనుమదుక్తంశ్రు
త్వా||౩౪||పూజయిత్వేతి||జన్ముమౌఘవనమితిప్రదేశభేదవివక్షయా-యద్యాదధిముఖనివారణేనభీతానాంహనుమదంగదాభ్యాంపునరసంజ్ఞావసేనపునఃకన్దురిత్య
ధః||౫౪||తత్తేతి||వీర్యతఃబలాత్-అతిసగౌరవంగదాభ్యనుజ్ఞానాత్-దృష్ట్వాశ్రుత్వాచమైధిలీం-దశనశ్రవణాభ్యాంచహేతునా - వనపాలనాక్రమ్యఅక్షిప్య||
౭||ఉత్పత్యేతి||సక్తాకవనపాలనైరతాకా||౮||మధూనితి||మధూనిమధుపటలాని-ద్రోణమాత్రాశీద్రోణప్రమాణానిఅథకప్రమాణాని-ఘ్నంతిస్తపీతావశిష్టాని
మధుపటలానిభిందంతిస్త||౯||కేచిదితి||అపవిధ్యంతిఅపక్షిపంతి-మధూచ్ఛిప్తైసంస్థితే||౧౦||మధూచ్ఛిప్తంతుసంస్థితమిత్యమరః||ఉత్పటాఃమత్తాః||౧౧||ఉన్నత్రభూతా
త్తేతి||హృష్టవత్-హృషయోక్తమితిక్రియావిశేషణం-హృష్టహృషమితివార్ధః-క్షిపంతిఉత్-క్షిప్యపాతయంతి-స్థలంతి-శాదేననుదంతిత్యర్థః||౧౨||కేచిదితి||త్వేథాం
సింహనాద||౧౩||త్వేథాతుసింహనాదస్యాదిత్యమరః||కూజంతిపక్షివచ్ఛబ్దాయంతే||౧౪||కృత్యేతి||అన్యేలవాచ్యంకించిత్-గ్రామ్యంకమకృత్యాహసంతి-ఇతర
త్తద్విలక్షణం-గ్రామ్యంకమకేచిత్కుర్వంతి-కేచిదన్యత్-గ్రామ్యంకర్తృకృత్యాఅస్మాభిరిదంకృతమితి-వదంతిఉచ్చారయంతి-కేచిదితరద్భుధ్యంతి-ఎవంకరిష్యామితి
సంకల్పయంతిత్యర్థః||౧౫||జానుభిరితి||జానుభిఃప్రకృష్టాః-జానుస్యవలంబ్యకృష్టాభిత్వర్ధః-దేవమాగంఅపానద్వారం-దేవశబ్దోవాయువాచీ - ఉపనిషదివాయు

~~~~~ ఇతి శ్రీ సుత్సుందరకాండే - ఏకవష్టితమస్సగః - ~~~~~

తానువాచమారిశేష్టోహనుమాన్వానరమృతః | అవ్యగ్రమనసోయాయంవధుసేవతవానరాః * అహమావరయిష్యామియుష్మాకంపరిపం
ధినః||౧౪||శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంహరీణాంప్రవరోగదః * ప్రత్యువాచప్రసన్నాత్పిబంతుహరయోమధు | అవశ్యంకృతకార్యస్యవాక్యం
హనుమతోమయా * అకార్యమపికతావ్యంకిమంగపునరీదృశమ్||౩౪||అంగదస్యముఖాచ్ఛ్రిత్యావచనంవానరమృతః * సాధుసాధ్వితిసంహృష్టా
వానరాఃప్రత్యపూజయన్||౩౪||పూజయిత్వాంగదంసర్వేవానరావానరర్షభమ్ * జన్మర్షభవనంయత్రనదీవేగాభవద్రుతమ్||౫౪||తేప్రవిష్టామధు
వనంపాలనాక్రమ్యవీర్యతః*అతిసగౌరవపటలోదృష్ట్వాశ్రుత్వాచమైధిలీంపపున్సర్వేమధుతదారసవత్ఫలమాదయః||౭||ఉత్పత్యచతతస్సర్వే
వనపాలాకసమాగతాకా | తాడయంతిస్తశతశస్త్రాన్మధువనేతదా||౮||మధూనిద్రోణమాత్రాశీద్రోణాహుభిఃసరిగృహ్యతే | పిబంకిసహితాస్సర్వేని
ఘ్నంతిస్తతథాపరే||౯||కేచిత్ప్రత్యాపవిధ్యంతిమధూనిమధుపింగళాః | మధూచ్ఛిప్తైసకేచిచ్ఛబ్దమురన్యోన్యముతటాః||౧౦||అపరేవృత్తమూలేతు
శాఖాంగృహ్యవ్యవస్థితాః | అత్యధఃపాదానాఃపణాన్యాస్తీర్యశేరతే||౧౧||ఉన్నత్రభూతాఃప్లవగామధుమత్తాశ్చహృష్టవత్ | క్షిపంతిచత
దాన్యోన్యంస్థలంతిచతథాపరే||౧౨||కేచిత్త్వేథాంప్రకుర్వంతికేచిత్కూజంతిహృష్టవత్ | హరయోమధునామత్తాఃకేచిత్కుప్తామహీతలే||౧౩||కృ
త్వాకేచిద్ధసంత్యక్తేచిత్కుర్వంతిచేతరత్ | కృత్వాకేచిద్భుధ్యంతిచేతరత్||౧౪||యేష్యత్రమధుపాలాస్సృగఃప్రేష్యాదధిముఖ
స్యతు | తేపితైర్వానరైభిఃప్రతిపిద్ధాదిశోగతాః||౧౫||జానుభిస్తుప్రకృష్టాశ్చదేవమాగంప్రదశితాః | అబ్రువన్సరమోద్విగ్నాగ్నత్యాదధి
తి || పునరుక్తమేవవిప్రరేణాహ-తానితి||౧౪||శ్రుత్యేతి || పిబంత్యితి-ప్రత్యువాచేతిసంబంధః||౩౪||జన్మమౌఘవనమితిపునర్యచనంప్రదేశభేదవివక్షయేతిద్రష్టవ్యం
౫౪||తత్తేతి||తేప్రవిష్టాఃపటవఃసమర్థాఃహరయఃమైధిలీందృష్ట్వాస్వవర్గస్థహనుమద్దర్శనసర్యేహృష్టవంతః-శ్రుత్వాహనుమన్త్యభేన-అతిసగౌరవంగదాభ్యనుజ్ఞానా
త్ మధువనంప్రవిష్టాఃవీర్యతఃబలాత్పాలనాక్రమ్య-మధుపపురసవత్ఫలమాదయంతియోజనా||౭||తి||మధువనసక్తాకవధుభక్షణాధంలగ్నా||౮||మధూనితి||
మధుపటలాని-ఘ్నంతిభిందంతి-హృష్టవత్ హృష్టాః||౯||కేచిదితి||మధూనిమధుపటలాని-అపవిధ్యంతిక్షిపంతి||౧౦||౧౧|| ఉన్నత్రేతి || మధుమత్తాః- అతఏవఉన్నత్రభూ
తాఃఉన్నత్రసదృశాభిత్వర్ధఃహృష్టవత్ హృష్టాః||౧౩||కృత్యేతి||అద్యంకించదవాచ్యంకర్తృకృత్యాహసంతికేచిదితరత్-గ్రామ్యంకర్తృకుర్వంతికేచిత్ అన్యకర్తృకృత్యా
తద్భుధ్యంతి-కేచిత్ అన్యకర్తృమృత్యంతి-మనసాసంకల్పయంతి||౧౫||జానుభిరితి||ప్రకృష్టాఃప్రహృతాభిత్వర్ధః-దేవమాగంఅపానంద్రితాః||౧౭||తి||తాకాన్యసం

లోకజేవలోకశబ్దప్రయోగాత్ - దర్శితాదర్శనంతానితాః - దృశ్యేయసంఖ్యావాదణికతుఃకర్తృత్వం - ణ్యంతాత్ - ర్తుశ్చకమణభితతైవ్యావాభిధేయత్వంచ॥౧౮॥
 ఇహేతి ॥ గచ్ఛామభితి సాహిత్యేనబహువచనం - అన్య నిబహువచనంవా॥౩౩॥సభితి॥గతాయుషభిత్వధితైవవచనం॥౩౪॥వద్యాహ్యైతభితి॥అమక్షప్రభవఃఅ
 మ్మాజన్యః-రోషస్యతజ్జన్యత్వంచయోయ సైనసహతేతస్యైత్రుధ్యతిప్రసిద్ధం॥౩౬॥నిమేషాంతరేతి॥నిమేషాంతరమాత్రేణనిమేషావకాశమాత్రేణ - వనాలయః
 వానరః॥౩౭॥రామంచేతి॥సమప్రతిష్ఠాంసమతలాం-జగతీంభూమిం॥౩౮॥అప్తికాసగే-చత్వారిశస్లోకాః॥౪౦॥ఇతిశ్రీ గూవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూ
 మణి శృంగారలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ద్వివష్టితమస్సగణః. * * * * *

తత్యత్యాది ॥ ఉద్విగ్నహృదయఃభీతహృదయః-మాకులస్యాపిపాదపతనంస్వామిత్వానుసారేణ॥౩॥నైవేతి॥ననిస్సృష్టపూర్వంయథేచ్ఛభాగాయనదత్తపూర్వం
 ముఖంవచః॥౧౬॥హనూమతాదత్తవరైహాతంమధువనంబలాత్ | వయంచజానుభిఃకృష్టాదేవమాగ్చంచదర్శితాః॥౧౭॥తతోదధిముఖఃక్రుద్ధోవన
 వస్త్రత్రవానరః | హతంమధువనంశ్రుత్వాసాంత్యయామాసతాహరిః॥ ౧౮॥ఇహోగచ్ఛతగచ్ఛామోవానరాబలదర్శితాః | బలేనవారయి
 ష్వామోమధుభక్షయతోవయమ్॥౧౯॥శ్రుత్వాదధిముఖస్యేదంవచనంవానరక్షభాః | పునర్నిరరామధువనంతేనైవసహసాయయః॥౨౦॥మధ్యే
 పాందధిముఖఃప్రగృహ్యతరసాతరుమ్ | సమభ్యధావద్యేగేనతేచసర్వేష్టవంగమాః॥ ౨౧॥తేశిలాఃపాదపాంశ్చపిపర్వతాంశ్చపివానరాః | గృ
 హీత్వాభ్యగమకృద్ధాయత్రతేకపికుంజరాః॥౨౨॥తేస్వామివచనంపీరాహృదయేష్యవసజ్యతత్ | త్వరయాహ్యభ్యధావంతసాలతాలశిలాయా
 థాః॥౨౩॥వృక్షస్థాంశ్చతలస్థాంశ్చవానరాన్బలదర్శితాః|అభ్యక్రామంస్తతోపీరాఃపాలాస్త్రసహస్రశః॥౨౪॥అథదృష్ట్వాదధిముఖంక్రుద్ధంవా
 నరపుంగవాః | అభ్యధావంతవేగేనహనుమత్ప్రేముఖస్త్రాం॥౨౫॥తంసవృక్షంమహాబాహుమాపతంతంమహాబలమ్ | అర్యకంపాహ్రత్రత్రబా
 హుభ్యాంకుపితోంగదః॥౨౬॥మదాంధశ్చనవేదై నమార్యకాయంమమేతిసః | అదై ననిష్ఠివేషాశువేగవద్వసుధాతలే॥౨౭॥సభగ్నబాహూరు
 భుజౌవిహ్వలశ్శోణితోత్క్షితః | ముమోహాసహసావీరోముహూతకంపికుంజరః॥౨౮॥ససమాశ్వాస్యసహసాసంక్రుద్ధోరాజమాతులః | వాన
 రాన్వారయామాసదండేనమధుమోహితాః॥ ౨౯॥ సకథంచిద్విముక్తస్తైర్వానరైర్వానరక్షభాః | ఉవాచై కాంతమాశ్రిత్యభృత్యాస్వా
 సముపాగతాః॥౩౦॥పతేతిష్ఠంతుగచ్ఛామోభర్తానోయత్రవానరః | సుగ్రీవోవిభులగ్రీవస్సహరామేణతిష్ఠతి॥ ౩౧॥ సర్వంచైవాంగదేదోవం
 శావ్రయిష్యామిపాథివే | అమషీకవచనంశ్రుత్వామాతయిష్యతివానరాః॥౩౨॥ ఇష్టంమధువనంహ్యతత్సుగ్రీవస్యమహాత్మనః | పితృపైతామ
 హందివ్యందేవైరపిదురాసదమ్॥౩౩॥ సవానరానిమాసర్వామధుమఖుద్ధాన్తతాయుషః | మాతయిష్యతిదండేనసుగ్రీవస్సనుహృజ్జనాః॥౩౪॥ వ
 ద్యాహ్యైతేమరాత్మానోన్యపాజ్ఞాపరిభావినః | అమక్షప్రభవోరోషస్సఫలోమోభవిష్యతి॥౩౫॥ఏవముక్త్యాదధిముఖోవనపాలాన్తహాబలః |
 జగామసహసోత్పత్యవనపాలైస్సమన్వితః॥౩౬॥నిమేషాంతరమాత్రేణసహిప్రాప్తోవనాలయః | సహస్రాంశుసతోధీమాసుగ్రీవోయత్రవా
 నరః॥౩౭॥రామంచలక్ష్మణంచైవదృష్ట్వాసుగ్రీవమేవచ | సమప్రతిష్ఠాంజగతీమాకాశాన్నివపాతహా॥౩౮॥సన్నివత్యమహావీర్యస్సవైశ్చైవరివారి
 తః | హరిదధిముఖఃపాలైఃపాలానాంపరమేశ్వరః * సదీనవదనోభూత్వాకృత్వా శిరసిచాంజలిమ్ | సుగ్రీవస్యశుభామూర్ధ్నాచరణౌప్ర
 త్యపీడయత్ ॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వివష్టితమస్సగణః * * * * *

తతోమూర్ధ్నానివతితంవానరంవానరక్షభః | దృష్ట్వావోద్విగ్నహృదయోవాక్యమేతదువాచహ॥౧॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠకస్తాత్వంపాదయోఃప
 బుధిసఃపాలాః॥౧౮॥౨౬॥తి॥అర్యకఃసుగ్రీవమాతులత్వాత్పూజ్యః॥౩౦॥తి॥భతా-రాజా॥౩౪॥వద్యాభి॥అమక్షప్రభవఃఅక్షమాజన్యః॥౩౭॥ రామమితి సమ
 ప్రతిష్ఠాంసమాస్పదాంసమతలాంజగతీంభూమిం॥౪౦॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాంది
 వష్టితమస్సగణః. * * * * * ౧౧౩॥నైవేతి॥నిస్సృష్టపూర్వంసర్వేషాంయథేచ్ఛభాగాయపూర్వంత్యక్తంభవతి॥౪౧॥ఏవిరితి॥ అచింతయిత్వాఇమానవిగణ

వానరైః అంగదప్రముఖైః అన్యథానుగ్రీవవాక్యే అంగదానువాదవిరోధాత్ - భక్షితమితివనైకదేశమధుపటలవిషయం॥౮॥ విభిరితి॥ అదింతయిత్వా అగణయ్య - మధూ
నీతిఫలానామపటలం - భక్షయంతిపిబంతిచేత్సుకైః - యద్వామధూన్యవభక్షయంతి-భక్షవత్పుర్వంతీత్యర్థః॥౯॥ శిష్టమితి॥ శిష్టం అవశిష్టం మధుపటలం - అత్ర మధువ
నే - అవవిధ్యంతిన్యంసయంతి-భక్షయంతి మధుపటలమిత్యర్థః॥౧౦॥ ఇమేహితి॥ హిజ్జః పాదపూరణే - సంప్రదక్షణవిహ్నస్వదృశ్యమానత్వాభిప్రాప్యైవ ప్రసిద్ధిప
రోవా॥౧౩॥ ఆర్యత్వాది॥ అంగదప్రముఖైరితి-అత్ర విశిష్టానువాదాద్ధముఖజాన్యేవానరపుంగవైరిత్యత్రాపిపశేషణపరత్వబోధ్యం॥౧౪॥ నైషామితి॥ తనంప్ర
మధితంభగ్నం-ధర్మితంత్రాంతం-మధువభక్షితంయథాయోనప్రకారేణ-ఎషామకృతకృత్యానామీదృశఉపక్రమోనస్యాదితిమన్యత్తియోజనా॥౧౫॥ కృతకృత్య
త్వంవిశేషయతి-వనమిత్యాదివా॥౧౬॥ నచేతి॥ వనమితి మధువనధర్మమేవసీతాదర్శనలింగమితిభావః - దత్తవరందివ్యమిత్యనెనయుక్తరజసేబ్రహ్మణాదత్తమిత్య
వగమ్యతే॥౧౭॥ శ్రుత్వేతి॥ ద్వితీయనుగ్రీవశబ్దస్యశోభనగ్రీవశత్యవయవాధోవివక్షితః - క్రియాభేదేనాపునరుక్తిర్వా॥౧౮॥ ఇచ్ఛామీతి॥ హనుషత్ప్రధానాహా

తితోమమ | అభయంతేభవేద్విరసర్వమేవాభిధీయతామ్॥౧౯॥ సతువిశ్వాసితస్తేననుగ్రీవేణమహాత్మనా | ఉత్థాయనుమహాప్రాజ్ఞోవాక్యందధిము
ఖోబ్రవీత్॥౨౦॥ నైవక్షణరజసారాజన్నత్యయానాపివాలినా | వనంనిస్సృప్తపూర్వంహిభక్షితంతచ్చవానరైః॥౨౧॥ ఎభిః ప్రదక్షిణతాశ్చైవవానరా
వసరక్షిభిః | మధూన్యదింతయిత్వేమాన్మక్షయంతిపిబంతిచ॥౨౨॥ శిష్టమత్రాపవిధ్యంతిభక్షయంతితథాపరే | నివార్యమాణాస్తేసర్వేభ్రువావైదర్శ
యంతిహి॥౨౩॥ ఇమేహిసంరభతరాస్తథాలైస్సంప్రదక్షిణతాః | వారయంతోవనాత్తస్మాత్పుద్గైర్వానరపుంగవైః॥౨౪॥ తతస్తేభవమాభిర్వైర్వా
నరైర్వానరక్షణభ | సంరక్తనయనైః క్రోధాధరయః ప్రవిచాలితాః॥౨౫॥ పాణిభినిహతాః కేచిత్కేచిజ్జానుభిరాహతాః | ప్రకృష్టశ్చయథాకా
మందేవమాగచ్ఛదశితాః॥౨౬॥ ఎవమేతేహతాశ్చూరాస్త్యయితిప్రతిభతః | కృత్యంమధువనంపైవప్రకామంతైఃప్రభత్యతే॥౨౭॥ ఎవంవిజ్ఞా
వ్యమానంతంనుగ్రీవంవానరక్షణభమ్ | అప్యచ్ఛత్తమ్మహాప్రాజ్ఞోలక్ష్మణఃపరపీఠహం॥౨౮॥ కిమయంవానరోరాజవనవః ప్రత్యుపస్థితః | కంచాధణ
మభినిదిశ్యదుఃఖతోవాక్యమబ్రవీత్॥౨౯॥ ఎవముక్తస్తునుగ్రీవోలక్ష్మణేనమహాత్మనా | లక్ష్మణంప్రత్యువాచేదంవాక్యంవాక్యవిశాదరః॥౩౦॥ ఆ
ర్యలక్ష్మణసంప్రాహవీరోదధిముఖఃకపిః | అంగదప్రముఖైర్వైర్భక్షితంమధువానరైః * విచిత్యదక్షిణామాశామాగతైహారిపుంగవైః॥౩౧॥ ఆ
నైషామకృతకృత్యానామీదృశస్యాదుపక్రమః * ఆగతైశ్చప్రమధితంయథామధువనంహితైః * ధర్మితంచవనంకృత్యముపయంతంచవానరైః॥
౩౨॥ వనంయదాభివన్నాస్తేసాధితంకమేవానరైః | దృష్టాదేవీనసందేహానచాన్యేనహనూమతా * నహ్యన్యస్సాధనేహేతుఃకమణోస్య
హనూమతః॥౩౩॥ కార్యసిద్ధిమతిశ్చైవతస్మిన్వానరపుంగవే * వ్యవసాయశ్చపీఠ్యంచశ్రుతంచాపప్రతిష్ఠితమ్॥౩౪॥ జాంబవాన్యత్రనేతాస్యా
దంగదశ్చమహాబలః | హనుమాంశ్చప్యధిష్ఠాతానతస్యగతిరన్యథా॥౩౫॥ అంగదప్రముఖైర్హారిపుంగవైః * వారయంతశ్చసహితా
స్తథాజానుభిరాహతాః | ఎతదధణమయంప్రాప్తోవత్తుంమధురవాగిహ * నామ్నాదధిముఖోనామహరిః ప్రఖ్యాతవిక్రమః॥౩౬॥ దృష్టాసీతామ
హాబాహూసామిత్రేపశ్యతత్వతః * అభిగమ్యతథాసర్వేపిబంతిమధువానరాః॥౩౭॥ సచాప్యదృష్ట్యవైదేహింవిశ్రుతాఃపురుషక్షణ * వనంద
త్తవరందివ్యంధక్షయేయర్వనౌకసః॥౩౮॥ తతఃప్రహృష్టోధమాత్మలక్ష్మణస్సహరాఘవః * శ్రుత్వాకణనుఖాంవాణీంనుగ్రీవవదనాచ్ఛుప్తి
తామ్ | ప్రాహృవ్యతభృశంరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః॥౩౯॥ శ్రుత్వాదధిముఖస్యేదంనుగ్రీవస్తుప్రహృష్యచ | వనపాలంపునవాక్యంనుగ్రీవఃప్ర

య్యభక్షయంతిపిబంతి-ఫలానిభక్షయంతి-మధుపిబంతిత్వర్థః॥౪౦॥ ఇమేహితి॥ ఇమేమద్భృత్యాః॥౪౧॥ అప్యచ్ఛతేతి॥ సహౌపవసతోలక్ష్మణస్యకంచార్థమభినిదిశ్య
దుఃఖతోవాక్యమబ్రవీదితిప్రశ్నకరణాత్ - దధిముఖేనవనభంగాదికంస్వజాత్యుచితభాషయోక్తమిత్యవగంతవ్యం-ఉపాంశూక్తమితివాదప్రవృత్తం॥౪౨॥ వనమితి॥
అభివన్నాః ప్రాప్తాః॥౪౩॥ ఆగతైరితి॥ ఉపయంతంభుక్తం॥౪౪॥ శ్రుత్వేతి॥ అత్రద్వితీయనుగ్రీవశబ్దశోభనగ్రీవవరః॥౪౫॥ ఇచ్ఛామీతి॥ సీతాధిగమప్రయత్నంసీతాధిగమ

సుమత్య్రునుఖాకృతాగ్ధాకృతకృత్యాకృతయత్నంప్రయాసం-తేభ్యఃశ్రోతుమిచ్ఛామీత్యన్వయః॥ ౨౦॥ అథప్రత్యుపకారార్థంసుగ్రీవస్సోద్ధ్యోగసాఫల్యదర్శనాత్భృశంసంసేత్యాహ॥ ప్రీతిస్సీతాతౌసంప్రహృష్టేకుమారౌదృష్ట్వాసిద్ధాధౌవాసరాణాంచరాజా | అంగైస్సంహృష్టైఃకర్మసిద్ధింఽదిత్వా బాహుభ్యా రాసన్నాంసోతిమాత్రంసనంద॥ ప్రీత్యాసంతోషేణ-సంప్రహృష్టే-రోమస్వీతిశేషః-హృషితరోమాణావిత్యర్థః-హృషేలోమస్వీతివికల్పాదిజభావః ఏవంఅంగైస్సంహృష్టైరత్యత్రాపిద్రవ్యవ్యం-కర్మసిద్ధింబాహుభ్యా రాసన్నాంహస్తప్రాప్తాంవిదిత్వా-నిర్భీత్యైత్యర్థః-జాగతంవైశ్వదేవీవృత్తం-పంచాశైష్చిన్నావై శ్వదేవీమమాయావితిలక్షణాత్-అస్మిన్గే-ఎకోనమ్రంశఃస్థోకాః॥౨౧॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే త్రిషష్టితమస్సగః. ***** సుగ్రీవేణత్యాది ॥ సహితైఃస్నేహాతిరేకణాన్యోన్యాయైకైః-వానరైస్సహితైరితిపారః॥౩॥సప్రవిష్ట ఇతి॥విమదానిత్యత్రహేతుమాహ-మేహమానానితి-మేహమానామేహయతః-మూత్రయతఇత్యర్థః-ఎతేనమూత్రణాన్తధూనిజీణానీతిగవ్యతే-అతఏవవిమద త్వం-మధూనిచఉదకానిచమధూదకమితిద్వంద్వైకవచ్ఛావః-ఉదకానిచాత్రఅనుపానత్వేనపీతాని-తదాహబాహుటః-అనుపానింహిమంవారియవగోధూమయోహితం | దధిమద్యేబిసేతౌద్రక్షాప్లంపిష్టమయమచేతి॥౪॥సతానితికథప్రటాంజలింకరతలయోరంజలిం-సమ్యక్సంయక్తకరతలాంజలిమిత్యర్థః॥౫॥సౌమ్యేతి॥ఏభిఃవానరైఃఅభివారితఃఅభివారితోసీతయత్-అత్రార్థోహేనకతవ్యః-భవతఇతిపూజాయాంబహువచనం-నచహనుమదాదికమాదాయబహువచనం-ఉత్తరశ్లోకేపియవరాజస్తమితు్యకైః | అజ్ఞానాత్మోధాత్-అజ్ఞానప్రయుక్తకౌధాదిత్యర్థః అభివారితమితిపారేలింగవ్యత్యయత్యర్థః-కేచిత్తుఅజ్ఞానాత్మోధాచ్ఛభవంతఃప్రతిషేధితాఇత్యేతత్-పరివారితంపరివారణంప్రతిరోహేనకతవ్యఇతియోజయంతి॥ ౬॥కౌధాద్వారణకృతేకుతోరోహేనకతవ్యస్సాన్యదిత్యాశంక్యక్రొధస్యాజ్ఞానకృతత్యాదిత్యాహ-యవరాజఇతిద్రోషఃనివారణరూపాపరాధః॥౭॥ఆఖ్యాతంహీతి॥ ఉపయాతంఆగమనం॥౧౦॥శంక ఇతి॥ అయంవృత్తాంతఃఅన్నదా

త్యభావత॥౨౬॥ప్రీతోస్సీసాహాయద్భుక్తవనంతైఃకృతకమఃభిః | మహితంమహాణీయంచకేష్టితకృతకమఃకామ్॥౨౭॥ ఇచ్ఛామిశీమ్రంహ మమత్య్రీధానాన్యాఖామృగాంస్తామృగరాజదర్శనాత్ | ద్రష్టుంకృతాధాకృతసహారాఘవాభ్యాంశోమితుంచసీతాధిగమేప్రయత్నమ్॥౨౮॥ ప్రీతిస్సీతాతౌసంప్రహృష్టేకుమారౌదృష్ట్వాసిద్ధాధౌవాసరాణాంచరాజా | అంగైస్సంహృష్టైఃకమఃసిద్ధింవిదిత్వా బాహుభ్యా రాసన్నాంసోతి మాత్రంసనంద॥ ౨౯॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - త్రిషష్టితమస్సగః. *****

సుగ్రీవేణైవముక్తస్తుహృష్టదధిముఖఃకః | రాఘవంలక్ష్మణంచైవసుగ్రీవంచాభ్యవాదయత్ * సప్రణమ్యచసుగ్రీవంరాఘవౌచమహాబలౌ | వానరైస్సహితైశ్శూరైరివమేవోత్పపాతహ॥౩౦॥సయదై వాగతఃపూర్వంతదైవత్వరితంగతః | నిపత్యగవాద్భూమూతద్వనంప్రవివేశహ॥౩౧॥సప్రవిష్టౌవధువనందదర్శహరియాధపా॥విమదానుధితాకసర్వామేహమానామధూదకమ్॥౪॥సతానుపాగవద్వీరోబద్ధాక్రపుటాంజలిమ్ | ఉవాచవచనంశ్లత్త్వమిదంహృష్టవదంగదమ్॥ ౫॥ సౌమ్యరోహేనకతవ్యోయదేభిరభివారితః | అజ్ఞానాద్రక్షిభిఃకౌధాద్భవతఃప్రతిషేధితాః॥౬॥

యవరాజస్తమిశశ్వవనస్యాస్యమహాబల | మౌఖ్యాత్పూర్వంకృతోదోషస్తంభవాక్షుంతుమహాతి॥౭॥ఆఖ్యాతంహిమయాగత్యాపిత్వవ్య కృతప్రయత్నంచశ్రోతుమిచ్ఛామీతిసంబంధః॥౨౦॥అథరామప్రత్యుపకారార్థేనుగ్రీవఃసోద్ధ్యోగసాఫల్యదర్శనాత్భృశంసంసేత్యాహ-ప్రీతితి॥ప్రీతిస్సీతాతౌప్రీత్యాసంతోషేణవికసితనేత్రాసంప్రహృష్టేపులకితగాత్రా-సంప్రహృష్టేఃపులకితైః అంగైరుపలక్షితఃకమఃసిద్ధికార్యసిద్ధిం బాహుభ్యా రాసన్నాంహస్తప్రాప్తాం విదిత్వానిర్భీత్య॥౨౧॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం త్రిషష్టితమస్సగః ***** ౧॥౩॥సప్రవిష్టఇతి॥విమదత్యేహేతుమాహ-మేహమానాన్తధూదకమితిమేహమానామూత్రయతఃపతేనమూత్రణాన్తధూనాంజీరతావిజ్ఞేయా- అతోవిమదా మధూనిచఉదకానిచమధూదకమితిద్వంద్వైకవచ్ఛావః-ఉదకానిచానుపానత్వేనపీతానీతిద్రవ్యవ్యం॥౪॥౫॥సౌమ్యేతి॥ హేసౌమ్యపభిరజ్ఞానాత్మోధాచ్ఛభవంతఃప్రతిషేధితాఇతియత్-ఎతత్పరివారితంపరివారణంప్రతిరోహేనకతవ్యఇతియోజనా॥౬॥తిరోహఃకృతోమదీదైరితిశేషః॥౧౦॥తి॥ శంకేదధిముఖస్యవరాపృత్యాగ

గమనవృత్తాంతః॥౧౨॥ కిం శేషం-నకించపిశిష్టమిత్యర్థః-కింతు మేగురుస్సుగ్రీవోయత్రవత్తతేత్రగమనమేవశేషమిత్యర్థః - కింశేషంగమనంతచ్ఛసుగ్రీవోయ
త్రమేగురుతిశ్చారె అస్మాకంగమనంకిం శేషంకించచ్ఛేషం తచ్ఛగమనశేషంచసుగ్రీవోయత్రతత్రగమనమితిసంబంధః॥ ౧౩॥ వినయపూర్వకంసర్వసంమేళనంస
మథాయతే-సర్వశ్చతి॥ తథాస్మికతా-అహ్యసంకరిష్యామీత్యర్థః-కతవ్యేకార్యే-భవద్భిఃఅహంపరవా - భవద్భిర్యథానియుక్తంతథాకరిష్యామి - గంతవ్యమి
త్యుక్తేగమిష్యామఃస్థాతవ్యమిత్యుక్తేస్థాస్యామిత్వర్థః॥౧౪॥యువరాజత్వాత్ భవానేవకతవ్యాకతవ్యనియంతేత్యతలహ-నాజ్ఞాపయితుమితి॥ఈశఃస్వతంత్రః
కృతకమాణఃకృతోపకారాః-యూయంమయా-ధర్మయితుంఅనాదతుం-పరతంత్రీకర్తుమితియావత్ - అయిక్తంఅయిక్తాభివ్యర్థః-అహమ్మయమేతత్ -శక్య
మితితస్మామాన్యోపక్రమాన్నపుంసకైకత్వనిదేశభివ్యర్థాహుః॥౧౫॥ఏవమితి॥ అహమితిమన్యతే-గర్విష్టోభవతితియావత్॥౧౬॥తవచేతి॥సన్నితిఃవినయః॥౧౭॥
సర్వేవయమితి॥ కృతక్షణాఃకృతావసరాః అథసరప్రతీక్షాభివ్యర్థయావత్॥౧౮॥ఏవంత్యితి॥బాధమిత్యంగీకారే-ఇతిశబ్దఃకాకాక్షిన్యానసపూర్వాపరయోరన్వేతి -
ఏవంతేషాంవదతాంతేషువదత్సు-అంగదఃబాధమితిప్రత్యభావత-గచ్ఛామిఇత్యుక్త్యావేషిత్వపాతః॥౧౯॥ఉత్పతంతమితి॥ నిరాకాశంనిరవకాశం॥౨౦॥తేచరమితి॥అ
త్రజన్మరిత్యధ్యాహార్యం॥౨౧॥ నెతి॥వినిపాతితేవిస్మితి॥౨౨॥యద్యపిఅకృతకృత్యానంఅకృతకార్యాణాం-ఈదృశఃషుభువనభంగరూపః-ఉపక్రమఃఉద్యోగః-య
స్యతవానఘ॥ ఇహిహపయాతంసర్వేషామేషాంవనచారిణామ్॥౨౩॥సత్వదాగమనంశ్రుత్వాసహైభిహారియూధస్యైఃప్రహృష్టేనతురుష్టేసావ
నంశ్రుత్వాప్రధర్షితమ్॥౨౪॥ప్రహృష్టమాంపితృవ్యసైన్యస్రివోవానరేశ్వరః॥శీఘ్రంప్రేషయసర్వాంస్తానితిహేమావాచపాధివః॥౨౫॥శ్రు
త్వాదధిముఖస్యేదంవచనంశ్లక్ష్యమంగదః॥అబ్రవీత్సాన్తరిశ్రేష్ఠోవాక్యంవాక్యవిశారదః॥౨౬॥శంకేశ్రుతోయంవృత్తాంతోరామేణహరియూధపాః
తత్క్షమంనేహసస్థానతుంకృతేకార్యేపరంతపాః॥౨౭॥పీత్వామధుయధాకామంవిశ్రాంతావనచారిణః॥కింశేషంగమనంతత్రసుగ్రీవోయత్రమే
గురుః॥౨౮॥సర్వేయథామాంవక్ష్యంతిసమేత్యహరియూధపాః॥తథాస్మికతా-కతవ్యేభవద్భిఃపరవానహమ్॥౨౯॥ నాజ్ఞాపయితుమిశోహంయువ
రాజౌస్త్వియద్యపి॥అయిక్తంకృతకమాణోయూయంధర్మయితుంమయా॥౩౦॥ బ్రువతశ్చాంగదస్యైవంశ్రుత్వావచనమవ్యయమ్॥ప్రహృష్ట
మససోవాక్యమిదమూచుర్వనాకసః॥౩౧॥ఏవంవక్ష్యంతికోరాజప్రభుస్సకావానరద్వీభావిశ్వర్యమదమత్తోహిసరోహమితిమన్యతే॥౩౨॥ తవచేదం
నుసదృశంవాక్యంనాన్యస్యకస్యచిత్॥సన్నతహితవాఖ్యాతిభవిష్యద్భుభయోగ్యతామ్॥౩౩॥సర్వేవయమపిప్రాప్తాస్త్రగంతుంకృతక్షణాః॥స
యత్రహరివీరాణాంసుగ్రీవఃపతిరవ్యయః॥౩౪॥త్వయాహ్యనుక్తేహారిభిన్దైవశక్యంపదాత్పదమక్వచిద్గతుంహరిశ్రేష్ఠబ్రూమస్సత్యమిదంతుతే
౨౦॥ఏవంతువదతాంతేషామంగదఃప్రత్యభావత॥బాధంగచ్ఛామిఇత్యుక్త్యాభిముత్యేతుర్నహబలాః॥౩౫॥ఉత్పతంతమనూత్యేతుస్సర్వేతేహరియూ
ధపాః॥కృత్వాకాశంనిరాకాశంయంత్రోక్షిప్తాభివాచలాః॥౩౬॥తేచరంసహసోత్పత్యవేగవంతఃస్లవంగమాః॥వినదంతోమహానాదంఘనావా
తేరితాయథా॥౩౭॥అంగదేహ్యననుప్రాప్తేసుగ్రీవోవానరాధిపః॥ఉవాచశోకోపహతంరామంకమలలోచనమ్॥౩౮॥ సమాశ్వాసహిభరంతేదృ
ష్టాదేవీనసంశయః॥నాగంతుమిహశక్యంతైరతీతేనమయేహినః॥౩౯॥నమత్సకాశమాగచ్ఛేత్కృత్యేహివినిపాతితే॥యువరాజౌమహాబాహుఃస్లవ
గమనాత్॥౪౦॥కింశేషమితి॥కింశేషంగమిషిశిష్టమిత్యర్థః-గమనంకతవ్యమితిశేషః॥౪౧॥నాజ్ఞాపయితుమితి॥అయిక్తమిత్యేతదవ్యయం - అయిక్తాలసహాభివ్య
ర్థః-ధర్మయితుంనియంతుం॥౪౨॥సన్నతిరితి॥సన్నతిఃవినయఃసమతా-భవిష్యతీంశుభయోగ్యతా-భావనీంభాగ్యోన్నతిమాఖ్యాతినూచయతి॥౪౩॥తి॥ అత్రదేశే
ప్రాప్తావయంయత్రసుగ్రీవస్త్రగంతుంకృతక్షణాఃకృతోత్సాహః॥౪౪॥౨౦॥ఏవమితి॥ఏవంవదతాంతేషాంపురతఃఅంగదోబాధమిత్యభ్యభావత- మహాబలాస్తై
గచ్ఛామిఇత్యుక్త్యాభిముత్యేతురితియోజనా॥౪౫॥ఉత్పతంతమితి॥ఉత్పతంతమంగదం-నిరాకాశంనిరవకాశం॥౪౬॥తేచరమిత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం-తే
వానరాఃఅంగదంహనూమంతంచపురతఃకృత్వాఅంబరంసహసోత్పత్యజన్మరితిశేషః॥౪౭॥అంగదభితి॥అంగదేనమనుప్రాప్తేసుగ్రీవోవానరేశ్వరఉవాచేతిఅంగదా
గమనాత్పూర్వేప్రవృత్తం-అంగమనస్యవత్సమాణత్వాదిభావః॥౪౮॥నమమధువనసర్గం-ఇమాతేణకథంకార్యసిద్ధిః కాపేయాదినాపిసంభవాదిత్యాశంక్యసత్వల

దిస్యాత్తదాంగదోదీనవదనత్వాదివిశిష్టభవేత్॥౨౭॥పితృపైతామహమితిపితాచాసాపితామహశ్చ-పిత్రాబ్రహ్మణాఋతురజసేదత్తంపితృపైతామహం-ష్టవగే
శ్వరఃఅంగదః॥౨౮॥కౌసల్యేతి॥హేరామ-కౌసల్యసుప్రజాఃసుప్రజావతీ-నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోరిత్యసిచ్ ప్రత్యయః-ఎవందేవ్యవస్థానజ్ఞానైనభవతస్సత్తాలా
భాదిదాసీంకౌసల్యసుప్రజావతీ-అభూదితిశేషః॥౩౦॥జాంబవానితి॥యత్రకార్యే-నేతామంత్రి బలేశ్వరఃసేనాపతిఃఅధిస్థాతా-సంరక్షకఇత్యర్థః-తస్యకార్య
స్యగతిఃసిద్ధిః-అన్యథావిపరీతా-నభవేత్-సంప్రతిచింతా-సంయుక్తోమాభూః॥౩౧॥తత ఇత్యది॥ సిద్ధింకథయతామివ-ఉత్సాహే నేతిశేషః॥౩౩॥తత ఇతి॥ఆయతాం
చితలాంగూలః-ఆయతఃడిఘ్నఃకృతః-అంచితఃమాల్యవచ్ఛృంకెనమాస్థాపితః॥౩౪॥త ఇతి॥ప్రహృష్టఃసంజాతపుశ్శకాః॥౩౬॥హనుమాంశ్చేతి॥నియతామితి-అక్ష
తత్వేవ్యనియతత్వేవై యధ్యః-నియతత్వేపితృతత్వేచతథా అతఃఆవశ్యకముభయంసంగ్రహేణదర్శయతి॥అస్మిన్కౌసల్యేసాధైకామౌనచత్వారింశచ్ఛ్లోకాః॥౩౯॥

***** ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతీలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానై చతుష్షష్టితమస్సగః. *****

తత ఇతి ॥ ప్రస్తుతింవార్తం॥౨॥రావణేతి॥రోధంనిరోధం-యశ్చయంసమయఃకృతః- మాసద్వయాదూర్వఃపానిమ్యామితియస్సంకేతోరావణేనకృతఇత్యర్థః-
తాంప్రవరోగదః॥౨౬॥యశ్చవ్యక్తకృతకృత్యానామిదృశస్సాన్యదుపక్రమః । భవేత్సదీనవదనోభాగ్రింతవిప్లుతమానసః॥౨౭॥పితృపైతామహం-ష్టవ
త్సార్వకైరభిరక్షితమ్ । నమేషభువనంహన్యాదహృప్తఃష్టవగేశ్వరః॥౨౮॥కౌసల్యసుప్రజారామసమాశ్వసిహిసుప్రతః॥౨౯॥దృష్టాదేవీనసందే
హిమానచాన్యేనహనూమతా * నహ్యన్యఃమణోహేతుస్సాధనేస్యహనూమతః॥ ౩౦॥హనూమతిహిసిద్ధిశ్చమతిశ్చమతిసత్తమ * వ్యవసా
యశ్చవీర్యంహూర్వేతేజఇవధుగ్రవమ్॥౩౧॥జాంబవాన్యత్ర నేతాస్యాదంగదశ్చబలేశ్వరః * హనుమాంశ్చావ్యధిష్ఠాతానతస్యగతిరన్యథా । మా
భూష్టింతౌసమాయుక్తస్సంప్రత్యమితవిక్రమ్॥౩౨॥ తతఃకిలకీలాశబ్జంశుశ్రావాసన్నమంబరే । హనుమత్క-మౌదృష్టానాంనదతాంకాననౌక
సామ్ * కిష్కింధాముపయాతానాంసిద్ధింకథయతామివ॥౩౩॥ తతశ్శృతిత్వానినాదంతంకపీనాంకపిసత్తమః * ఆయతాంచితలాంగూలసోభవ
ద్ధృప్తమానసః॥౩౪॥ఆజన్తుస్తేపిహరయోత్తామదశ్శనకాంతీణః * అంగదంపురతఃకృత్యాహనూమంతంచవానరమ్॥ ౩౫॥ తెంగదప్రముఖాపీ
రాఃప్రహృష్టాశ్చముదాన్వితాః*నిపేకుహారీరాజస్యసమీపేరాఘవస్యచ॥౩౬॥హనుమాంశ్చహమాబాహుఃప్రణమ్యశిరసాతతః* నియతామ
క్షతాండేవీంరాఘవాయన్యవేదయత్॥౩౭॥నిశ్చితార్థస్తతస్తస్మిన్గ్రీవఃపవనాత్తజే*లక్ష్మణఃప్రీతిమాన్ప్రీతంబహుమానాదవైక్షత॥౩౮॥
ప్రీత్యాచరమమాణోధరాఘవఃపరవీరహః । బహుమానేనమహతాహనుమంతమవైక్షత॥౩౯॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-చతుష్షష్టితమస్సగః. *

తతఃప్రప్రవణంజైలంతేగత్వాదిత్రకానమ్ । ప్రణమ్యశిరసారామంలక్ష్మణంచమహాబలమ్ * యువరాజంపురస్సృత్యసుగ్రీవమభివాద్యచ ।
ప్రవృత్తిచుధస్థితాయాఃప్రవక్తృముపవక్రముః॥౪౦॥రావణాంతఃపురేరోధంరాక్షసేభిశ్చృతజనమ్ । రామేసమనురాగంచయశ్చయంసమయఃకృ
తః * ఏతదాఖ్యాంతితేసర్వేహరయోరామసన్నిధౌ॥౪౧॥వైదేహీక్షతాంశ్రుత్వారామస్తూత్తరవజ్రవీత్ ॥ ౪॥ కన్వసీతావతఃతేదేవీకథంచమ
యితతఃతే । ఎతన్నైసర్వకాఖ్యాతవైదేహీంప్రతివానరాః॥౪౨॥రామస్యగదితంశ్రుత్వాహరయోరామసన్నిధౌ । చోదయంతిహనుమంతంసీతా

న్యేహంతాదృశత్వేపి అంగదస్తునైతాదృశఇత్యాశయేనాచూ॥యద్యపీత్యాదిక్షోకద్వయేనాఅకృతకృత్యానాంఅన్యేహంవానరాణాం-ఈదృశఉపక్రమఃషభువనభం
గహాష-వ్యాపారోయద్యపిస్యాత-తథాపిత్ర అంగదస్తుదీనవదనోభాగ్రింతవిప్లుతమానసశ్శభవేత్ - కుతఃపితృపైతామహంపితృపితామహపరంపరాగతంమేమ
ధువనం-జనకాత్మజాచుదృష్ట్యానహన్యాత్॥౪౩॥కౌసల్యేతి ॥ హేరామకౌసల్యసుప్రజాః - సీతాయాఃసీతిపరిజ్ఞానేనభవతఃసత్తాలాభాత్ ఇదాసీంకౌసల్యసుపు
త్రవత్యభూదితిభావః॥౪౪॥తి॥అదిగౌతాకార్యకణోద్యోగవాత్॥౪౫॥ఆయతాంచితలాంగూలఇతన్వభావోక్త్యలంకారః॥౪౬॥ హనుమానితి॥నియతాంపా
తిప్రత్యవ్రతసంపన్నా॥౪౭॥ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం- చతుష్షష్టితమస్సగః *
౨॥రావణాంతఃపురఇతి॥సమయఃమాసద్వయాపధియాపసమయః-తంచేతశేషః ॥౪౮॥సీతాయైప్రణమ్యతాందిశంప్రతిప్రణమ్యత్యా

మాసశబ్దఃపక్షపరశ్చక్ర్య క్తం ప్రాక్-తమితీశేషః॥౬॥ శ్రుత్వాత్విత్వాదిప్రణామశ్చసీతాయాఃస్వరణకృతశ్చిభోధ్యం- సీతాదర్శనంయథేతియేనప్రకారేణసీతా
దర్శనంజాతంతేనప్రకారేణోవాచేత్యన్వయః॥౭॥ సముద్రమితిదిదృక్షయానతుశ్రోతమిచ్ఛయా-మాగ్మాణ్యత్యర్థః॥౮॥ తత్రలంఘనేకృతేనతి
౯॥ తత్రదృష్టేతిహీతామ-రామాసీతాత్వయిమమోరథంస్వాభిలాషం-సన్న్యస్త్యజీవంతీ-త్వదభిలాషేణధృతజీవితేత్యర్థః॥౧౦॥ డుఃఖమిత్యర్థః॥ఆసాద్యతే
ఆసేదతి-ఆహ్వాయత్॥౧౧॥ రావణాంతఃపురగత్యాది॥ ఏకవేణీధరా-త్రిధావిభాగంవిభాజ్యఃకేశపాశఃఏకవేణీతు్యచ్యతే-అధశ్చయ్యాస్థంఢిలశ్చాయినీ-మతావ్యే
మరణేకృతనిశ్చయా॥౧౨॥ తత్రతి॥ సర్వమర్థంచదర్శితానుగ్రీవసఖ్యప్రభృతినర్వమర్థంచబోధితా॥౧౩॥ నియతితి॥ సముదాచారఃపరపురుషాచింతకత్వాదిః
త్వయిభక్తిశ్చ-వతాతతిశేషః తపసాఅనశసేన॥౧౪॥ అభిజ్ఞానమితి॥ అభిజ్ఞానంచహృదయాతంతవాక్యం॥ తవాంతీకేపూర్వంయథాయేనప్రకారేణజాతంతథాదత్త
మిత్యర్థః-తదేవదర్శయతి-చిత్రమాటతి-సదస్యవక్తవ్యత్వాత్సూచనోక్తిః॥౧౫॥ విజ్ఞాప్యశ్చేతి॥ అఖిలనెతి-రావణాగమనాదికమిత్యర్థః॥౧౬॥ అయంచాస్తాతి
త్వాది॥సుగ్రీవసోపశ్యన్యతఃసుగ్రీవేసమీపేశ్యన్యతఃసతి-ఎవంఎషచూడామణిరిత్యారభ్యరక్షసాంవశమాగతేత్యంతవత్సమాణప్రకారేణ-వచనానిరామంప్రతిమ
యోక్తవచనానిబ్రువతాత్వయా-అయంమణిరిత్యర్థః-ప్రదాతవ్యః॥౧౭॥ ఇతిమామితి॥ మృగీవోత్ఫుల్లలోచనాత్రాసాతిశయాదితిభావః॥౧౮॥ ఏతదేవేతి॥సంత
ర్యతేనెనెతిసంతారఃసేతుః॥౧౯॥ తావతి॥ పూర్వవదైవ్యశ్చదేవీవృత్తం-సముద్రతరణమరసానిరసనాదికం అక్షవధలంకాదమానాదికంసజాతీయేభ్యఃపూర్వము
క్తమపిప్రభుసన్నిధావాత్తజ్ఞామాయాంపర్యవస్యేదితివోక్తమితిధ్యాయం-స్వవృత్తాంతంసర్వమాఖ్యాతవానితీసామాన్యేనవక్తంయక్తత్వేపిఅంగదసన్నిధౌప్ర
వృత్తాంతకౌవిదమ్॥౨౦॥ శ్రుత్వాత్వచనంతేహంహనుమాన్దారుతాత్తజఃప్రణమ్యశిరసాదేవ్యేసీతామైతాందిశంప్రతిక్షుద్రవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞ
సీతాయాదర్శనంయథా॥౨౧॥ సముద్రంలంఘయిత్వాహంశతయోజనమాయతమ్ * అగచ్ఛంజానేకీంసీతాంమాగ్మాణోదిదృక్షయా॥౨౨॥ త
త్రలంకేతినగరీరావణస్యదురాత్మనః * దక్షిణస్యసముద్రస్యతీరేవసతిదక్షిణే॥౨౩॥ తత్రదృష్టాఘయాసీతారావణాంతఃపురేసతి * సన్న్యస్త్యత్వ
యిజీవంతీరామా రామమమోరథమ్॥౨౪॥ దృష్టామేరాక్షసీమధ్యేతజ్యమానాముహుర్ముహూః * రాక్షసీభిర్విరూపాభీరక్షితాప్రమదావసే॥
౨౫॥ డుఃఖమాసాద్యతేదేవీతథాదుఃఖోచితాసతి॥౨౬॥ రావణాంతఃపురేరుద్ధారాక్షసీభిస్సురక్షితా * ఏకవేణీధరాదీనాత్వయిచింతాపరాయణా *
అధశ్చయ్యావివర్ణాంగీవద్దినీవహిమాగమే * రావణాద్వినివృత్తార్థామతావ్యకృతనిశ్చయా * దేవీకథంచిత్రా-కుల్స్థత్వన్నామాగ్మాతామయా
౨౭॥ ఇత్వాకువంశవిఖ్యాతింశనైఃకీర్తయతానఘ * సామయానరశౌరూలవిశ్వాసముపపాదితా॥౨౮॥ తతస్సంభాషితాదేవీసర్వమర్థం
చదర్శితా * రామసుగ్రీవసఖ్యంప్రశ్రుత్వాప్రీతిముపాగతా॥౨౯॥ నియతస్సముదాచారోభక్తిశ్చాస్యాస్తధాత్వయి॥ ఎవంమయామహాభాగా
దృష్టాజనకసందినీఃక్షేణతపసాయుక్తాత్వద్భక్త్యాపురుషర్షభ॥౩౦॥ అభిజ్ఞానంచమేదత్తంయథావృత్తంతవాంతీకే * చిత్రమాటేమహాప్రాజ్ఞవా
యసంప్రతిరాఘవ॥౩౧॥ విజ్ఞాప్యశ్చసరవ్యామౌరామోవాయుసుతత్వయా * అఖిలనెహయద్దృష్టమితిమామాహజానేకీ॥౩౨॥ అయంచాస్తేప్ర
దాతవ్యోయితాన్సుపరిరక్షితః * బ్రువతావచనాన్యేవంసుగ్రీవసోపశ్యన్యతః * ఎషచూడామణిశ్రీమాన్మహాసుపరిరక్షితః * మనశ్శిలాయాస్తే
లకౌగండపాశ్వేనివేశితః * త్వయాప్రణమ్యేతిలకేతంకిలస్తర్తుమహాసే * ఏషనిర్యాతిత్యీమాన్మయాతేవారిసంభవః * ఎతద్దృష్టాప్రమో
దిష్యేవ్యసనేత్వామివానఘఃజీవితంధారయిష్యామిమాసందశరథాత్మజ * ఊర్ధ్వంమాసాన్నజీవేయంరక్షసాంవశమాగతా॥౩౪॥ ఇతిమామబ్ర
వీత్ప్రతాక్యశాంగీధర్మచారిణీరావణాంతఃపురేరుద్ధామృగీవోత్ఫుల్లలోచనా॥౩౫॥ ఏతదేవమయాఖ్యాతంసర్వంరామవయద్వధా * సర్వధా
కషః * ఉద్రవాచేతి॥సీతాయాదర్శనంయథాయేనప్రకారేణజాతంతత్వరంవాక్యమువాచేత్యర్థః॥౩౬॥ తి॥ దేవ్యాదిదృక్షయాతాంమాగ్మాణోగచ్ఛం॥౩౭॥ త
త్రనెతి॥ హీరామత్వయిమనోరథంసన్న్యస్త్యసమ్యజ్జన్యజీవంతీధృతప్రాణా * అధతి॥ అధశ్చయ్యాస్థంఢిలశ్చయనా॥౩౮॥ తత్రతి॥ సర్వమర్థంచదర్శితా
జ్ఞాపతా॥౩౯॥ * ఎషఇతి॥నిర్యాతితః ప్రేషితఃవారిసంభవమణిః * ఏతమితి॥ ఏతంఅంగుళీయకం॥౪౦॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరక్షేత్రం - శ్రీరామాయణ

పంచనంగౌవ్యవేశమగోపనార్థంబ్రత్వప్రపంచనంబకధనియాకధనార్థంచెతిజ్ఞేయం-అస్మిన్ సగే-సాధనప్రవింశతిశ్లోకాః॥౨౭౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
 శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందర కాండవ్యాఖ్యానై పంచపక్షితమస్సగః. *****
 ఎవమిత్యాది॥౧॥౨॥యదై వేతి॥యథావత్సలావత్సేహవతేధేనుః-వత్సస్యస్నేహాద్యత్సవిషయకస్నేహాత్-ప్రవత్యేవద్రవత్యేవ-తథామణిరత్నస్యమణిశ్రేష్ఠ
 స్యదర్శనాన్తమహ్యదయం ద్రవతి॥౩॥మణిరాగతిమాహ-మణిరత్నమితి॥మేత్వశురేణజనకేన-వధూకాలేవధూప్రతిగ్రహకాలేవివాహకాలఇత్యర్థః-యథాశోభ
 తేతదాబద్ధమిత్యన్వయః॥౪॥జనకేనాపిమతస్తల్లభ్యతత్రాహ-అయంహీతి॥౫॥మణింతుదృష్ట్వా రామోవైత్రయాణాంసంస్మరిష్యతీతిసీతయోక్తప్రకారేణప్రరతి-
 ఇమమితి॥ఇమందృష్ట్వా-తాతస్యగళరధస్య-వైదేహస్యజనకస్య-దర్శనమత్యావగతః॥ప్రాప్తోస్తి-తదాతాభ్యాంతస్యామూర్ఖిబద్ధత్వాదితిభావః - ఇహవైదేహ
 గ్రహణంసీతాజనన్యాఅపువలక్షణం-సీతావాక్యేవీరోజనన్యామమచేత్వకైతత్రత్రయాణాంసంస్మరిష్యతీతిత్రయగ్రహణంబహుమాతోవలక్షణం-ఇహవై
 దేహస్యాపిప్రరణాత్కై॥౬॥ఇతస్త్యితి॥౭॥తంమణిమిత్యన్వయః॥౮॥౧౧॥కథమితి॥భీరుభీరుఃఅత్యంతభీరుః॥౧౨॥౧౩॥కిమాహేతి॥తత్వతః॥సంకూచేనసకించిత

సాగరజలేసంతారఃప్రవిధీయతామ్॥౧౪॥తాజాతాశ్వసారాజపుత్రౌవిదిత్వాతచ్ఛాభిజ్ఞానంరాఘవాయప్రదాయ॥దేవ్యాచాఖ్యాతంసర్వమే
 వానుపూర్వాద్వాసాసంపూర్ణంవాయుపుత్రశృశంస॥౧౫॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే పంచపక్షితమస్సగః. *****

ఎవముక్తోహమతారామోదశరధాత్వజః॥తంమణింహృదయేకృత్వాప్రరుదోదసలక్షణః॥౧॥తంతుదృష్ట్వామణిశ్రేష్ఠంరాఘవశోకకర్మితః
 నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాంసుగ్రీవమిదమబ్రవీత్॥౨॥యదైవధేనుస్సృవతిస్నేహాద్యత్సస్యవత్సలా॥తథామమాపిహృదయంమణిరత్నస్యద
 ర్శనాత్॥౩॥మణిరత్నమిదందత్తంవైదేహ్యత్వశురేణమే॥వధూకాలేయథాబద్ధమధికంమూర్ఖిశోభతే॥౪॥అయంహిజలసంభూతోమణిస్సజ్జ
 నపూజితః॥యజ్ఞేపరమతుప్తైనదత్రశృకేగ్రాభీమతా॥౫॥ఇమందృష్ట్వామణిశ్రేష్ఠంయథాతాతస్యదర్శనమ్॥అద్యాప్త్యవగతస్సామ్యవైదేహస్యత
 థావిభోః॥౬॥అయంహిశోభతేతస్యాప్రియామామూర్ఖిమేమణిః॥అస్యాద్యదర్శనేనాహంప్రాప్తాంతామివచింతయే॥౭॥కిమాహసీతావైదే
 హీబ్రూహీసామ్యపునఃపునః॥పాసుమివతోయేనసించంతీవాక్యవారిణా॥౮॥ఇతస్త్యుక్తిః॥తతరంయదిమంచారిసంభవమ్॥మణింపశ్యామిసామి
 తే॥వైదేహీమాగతంవినా॥౯॥చిరంజీవతివైదేహీయదిమాసంధరిష్యతి॥క్షణంసామ్యనజీవేయంవినాతామసితేక్షణమ్॥౧౦॥నయమామపితండే
 శంయత్రదృష్టామమప్రియా॥నతిష్ఠేయంత్యణమపిప్రవృత్తిముపలభ్యచ॥౧౧॥కథంసామమశోభీభీరుభీరుఃసృతీసదా॥భయావహానాంఘోరా
 కాంమధ్యేతిష్ఠతిరక్షసామ్॥౧౨॥శారదస్తీమిరోస్తుక్తోనానంచంద్రఇవాంబుదై॥ఆవృతంవదనంతస్యానవిరాజతిరాక్షసైః॥౧౩॥కిమాహసీతాహ
 నుమంస్తత్వతఃకథయాద్యమే॥ఎతేనబలుజీవీష్యేభేషజేనాతురోయథా॥౧౪॥మధురామధురాలాపాకిమాహమమభామిని॥మద్విహీనావరారోహ

తత్వదీపికాఖ్యానం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానం - పంచపక్షితమస్సగః- *****
 ౧॥తమితి॥నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాంఉపలక్షితః॥౨॥యదై వేతి॥ప్రవతేద్రవతేవత్సస్యేత్యత్రపిదశకనాదితిసంబధ్యతేహృదయమిత్యత్రాపిస్నేహాత్ద్ర
 వతీతిసంబంధః॥౩॥అదసీతాయామణిరాగతిమాహ॥మణిరత్నమితి॥మేత్వశురేణజనకరాజేనవధూకాలేవివాహకాలేవైదేహ్యమూర్ఖిశోభతేతిసంబంధః॥౪
 జనకస్యాపిమతేఆగమోతలహ॥అయంహీతి॥౫॥తథాతథాసీతాదశకనంఅవగతః॥ప్రాప్తస్తథాతాతస్యధశరధస్యప్రాప్తఃతద్ధైజనకేనదానాత్సస్యప్రరణంత
 థావైదేహస్యరాజ్ఞోజనకస్యసపత్నికస్యదశకనంప్రాప్తఇత్యర్థః॥౮॥మణిమితి॥వైదేహీంవినాఆగతంమణింపశ్యామితిసంబంధః॥౯॥తి॥వైదేహీంవినాఆగతంమ
 ణింపశ్యామిఇతః॥తంభుతరం॥౧౦॥యదిమాసంధరిష్యతిజీవన్మృతీవదాచిరంజీవతీతివివక్ష్యతీత్యర్థః॥తాంవినాయథాహంనజీవేయంతథామాంవినాసాపిసజీవిష్యతీ
 త్యర్థః॥౧౧॥తి॥ప్రవృత్తిముపలభ్యక్షణమపిసతిష్ఠేయంస్తాతుంశక్యమిత్యర్థః॥౧౨॥తి॥భీరుభీరుఃఅత్యంతభీరుః॥౧౩॥తి॥అంబుదైరావృతస్తీమిరోస్తుక్తఃశారద
 శృంధ్రఇవతస్యావదనంసరాజతి॥౧౪॥ఎతేనతద్యాక్యశ్రవణరూపేణ॥౧౫॥తి॥మధురామధురాకారా॥౧౬॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరరత్నావళిరచితాయాం- శ్రీరామాయణ

గోపనీయమితిభావః॥౧౪॥మధురేతి॥మధురాసుందరీ-మధురాలాపా-యేనతద్వచనానువాదేపిభవద్వచనంమధురంభవతీత్యర్థః॥౧౫॥ ఇతిశ్రీశూపిందరాజవిరచితే శ్రీ రామాయణభాషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానై షట్ పష్టితమస్సర్గః. * * * * * ఏవమితి హనుమా నా ఘోషము హత్తునాసీతాయాభాషితంసర్వస్యవేదయతరాఘవే॥౧॥ ఇదముక్తవతీదేవీజానకీపురుషమభా ॥ పూర్వవృత్తమభిజ్ఞానంచిత్రమూటేయధాతథమ్॥౨॥సుఖసుప్తాత్వయాసాధజానకీపూర్వముత్థితావాయసస్సహసోత్పత్త్యవిరరాదస్తనాంతరే॥౩॥ పర్యాయేణచసుప్తస్త్వందేవ్యంకేభరతాగ్రజపునశ్చకీలపక్షీసదేవ్యాజనయతివృథామ్॥౪॥పునఃపునరుపాగమ్యవిరరాదభృశంకీల ॥ తతస్త్వంబోధితస్తస్యాశ్శోణితేనసముత్క్షితః॥౫॥ వాయసేనచతేనైవసతతంబాధ్యమానయాబోధితఃకీలదేవ్యాత్వంసుఖసుప్తఃపరంతప॥౬॥ తాంతుదృష్ట్వామహాబాహుదారి తాంచస్తనాంతరేఽశీవిషభవక్రుద్ధోనిశ్చసన్నభ్యభాషథాః॥౭॥కేనతేభీరుదారితంతుస్తనాంతరమ్కఃక్రీడతిసరోషేణపంచవక్త్రైః॥౮॥నిరీక్షమాణస్సహసావాయసంసమవైక్షథాః॥౯॥పునరుధిరైస్తేస్తైస్తామేవాభిముఖంస్థితమ్॥౧౦॥సుతఃకీలసశక్రస్యవాయసఃపతతాంవరః॥౧౧॥ధరాంతరచరశ్శీఘ్రంపవనస్యగతౌసమః॥౧౨॥తతస్తస్మిన్మహాబాహుకౌవసంవతితేక్షణః॥వాయసేత్వంకృథాఃకూరాంమతింమతిమతాంవర॥౧౩॥ సదభాంసంస్తరాద్గ్రహ్యబ్రహ్మస్త్రైఃహ్యయోజయః ॥ సదీప్తభవకాలాగ్నిజ్వాలాభిముఖఃఖగమ్॥౧౪॥ క్షిప్తవాంస్త్వంప్రదీప్తంహిదభాంతంవాయసంప్రతితతస్తవాయసందీప్తస్సదభౌనుజగామహ॥ ౧౫॥ సపిత్రావపరిత్యక్తస్సరైశ్చసమహషిభిః ॥ త్రీనైకాన్సంపరిక్రమ్యత్రాతారంనాథిగచ్ఛతి॥౧౬॥పునరేవాగతస్త్రస్తస్త్వత్సకాశమరిందము॥౧౭॥సతంనివతితంభూమాశరణ్యశ్శరణాగతమ్మహధార్హమపికాకుత్స్థకృపయాపర్యపాలయః॥౧౮॥మోఘమస్త్రంసశక్యంతుకతుమిత్యేవరాఘవభవాంస్తస్యాక్షికాకస్యహినస్తస్సదక్షిణమ్॥౧౯॥ రామత్వాంసనమస్కృత్యరాజైదశరథాయవవిస్సప్తస్తతదాకాకఃప్రతివేదేస్వమాలయత్॥౨౦॥ఏవమస్త్రవిదాంశ్రేష్ఠస్సత్వవాంఛీలవానపి ॥ కిమధమ్స్త్రంరక్షస్సనయోజయతిరాఘవః॥౨౧॥సనాగానాపిగంధర్వానాసురానమరుద్గణాః॥సచసర్వేరణేశక్తారామంప్రతిసమాసితమ్॥ ౨౨॥ తస్యవీర్యవతఃకశ్చిద్యద్యస్తీమయిసంభ్రమః॥క్షీప్రంసునిశితైర్బాణైర్హస్త్యాంయుధిరావణః॥౨౩॥ భ్రాతురాదేశమాజ్ఞాయలత్క్షణోవాపరంతపః॥సకిమథాంసరవరోసమాంరక్షతిరాఘవః॥౨౪॥శక్తౌపురుషవ్యాఘ్రావాయ్వగ్నిసమతేజసాసురాణామపిదుధాపాకిమధాంమాముపేక్షతః॥౨౫॥మమైవదుష్కృతంకించిత్సహదస్తినసంశయః॥సమధౌసహితాయన్తానావేత్సేతేపరంతపా॥ ౨౬॥వైదేవ్యవచనంశ్రుత్వాకరుణంసాశ్రుభాషితమ్పునరప్యహమార్యాంతామిదంవచనమబ్రువమ్॥ ౨౭॥ త్వచ్ఛోభివిముఖోరామోదేవిసత్యేనతేజపిమేదుఃఖాభి

తత్వదీపికాఖ్యానాం • సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం • షట్ పష్టితమస్సర్గః. * * * * * ౨౮॥ త్వదితి॥త్వచ్ఛోభి విముఖఃత్వచ్ఛోకేనకార్యాంతరవిముఖః॥ ౨౯॥ తి ॥ భవతీమయాదృష్టాంతఃపరంపరిశోదితుంసకాలస్తవయోగ్యఇతిశేషః - చిరంబంకా

తి || నయతే నెష్యతే - వతామానసామీ - ప్యేవతామానవేత్ - వ్రయోగః || ౨౫ || ౨౬ || సాభివీక్యదిశఇతి || దీగవలోకనం రాక్షసోద్భవస్వరావణాయవత్సంతేతిభయో
న - వేణ్యముద్గ్రస్థతత్తతి వేణ్యుద్గ్రస్థనం - వేణీధార్యమిత్యథాకాన్ముక్త్యావస్తాదివస్తాన్రించలేనగ్రధితం ముఖం ముక్త్యావతతదదావిత్యర్థః || ౩౦ || ౩౧ || ౩౨ || అస్తికాసరైషా
ధాసప్రతింశన్లోకాః || ఇతి శ్రీ గోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే సప్తపక్షితమస్సగః || * * * * *
అథేత్యాది || హేనరవ్యాప్రుతవస్సేహాత్ - మయీతి శేషః సాహాదాత్ సహృద్భావాత్ ఆప్తత్వాదితియావత్ - అనుమాన్యసంమాన్యచ ఉత్తరంతతఃవరం - ఉ
త్తరం కార్యంవాపునదేవావ్యాహము క్తత్యన్వయః - సంభ్రమః గమనత్వరాన్వితభృత్యర్థః || ౧ || ౨ || యదివేత్వాది || శోకవిపాకస్య - శోకవృద్ధిరిత్యర్థః || ౪ || ౫ ||

భూతేతులక్ష్మణఃపరితప్తతే || ౨౫ || కథం చిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచితుమ్ అస్తి న్దుహూతేదుఃఖానామంతం ద్రక్ష్యసి భామని || ౨౬ || తాపుభౌన
రశాదూలౌరాజపుత్రావనిందితౌ త్వద్దర్శనకృతో తస్మాదలంకాంభస్తికరివ్యతః || ౨౭ || హత్వాచసమరేరౌద్రం రావణం సహబాంధవమ్ *
రాఘవస్తావం వరాధో హేస్వాంపురీం నయతే ఘ్రీమమ్ || ౨౮ || యత్తు రామో విజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే | ప్రీతిసంజననంతస్య ప్రదాతుం త్వమిహ
మాసి || ౨౯ || సాభివీక్యదిశస్సర్వా వేణ్యుద్గ్రస్థనము త్తమమ్ ముక్త్యావస్తాద్దదామహ్యం ముఖం మేతం మహాబల || ౩౦ || ప్రతిగృహ్య ముఖం దివ్యంతవ
హేతోరఘూద్వహాశిరసా తాం ప్రణమ్యా ర్యామహమాగమనేత్వరే || ౩౧ || గమనేచకృతో తస్మాదమవేత్స్యవరవణీనీ * వివధమానంచహిమా
మువాచ జనకాత్మజా || ౩౨ || అశుపూర్ణాముఖీ దీనాబాష్పసందిగ్ధభాషిణీ * మమోత్పతనసంభ్రాంతాశోకవేగసమాహతా || ౩౩ || హనుమన్సిం
హసంకాశాపుభౌతౌ రామలక్ష్మణౌ * సుగ్రీవంచ సహమాత్యంసర్వా బ్రూయాన్య నామయమ్ || ౩౪ || యథాచ సమహాబాహుమాంతారయ
తిరాఘవః * అస్తాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమహాసి || ౩౫ || ఇమంచతీవ్రం మమశోకవేగం రక్షోభిరేభిః పరిభత్సనంచ * బ్రూయా
న్తు రామస్య గతస్సమివంశివశ్చ తేర్ధాస్తుహరీప్రవీర || ౩౬ || ఎతత్తవార్యాన్మహరాజసింహసీతావచః ప్రాహవిషాదపూర్వమ్ | ఎతచ్ఛబ్దాద్వాగది
తం మయాత్వం శ్రద్ధత్వసీతాంకుశలాంసమగ్రామ్ || ౩౭ || ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తపక్షితమస్సగః || * * * * *

అథాహముత్తరం దేవావ్యాపునరుక్తస్సంభ్రమః | తవస్సేహాన్నరవ్యాప్రు సాహాదాదనుమాన్యవై || ౧ || ఎవంబహువిధంవాచ్యో రామోదాశ
రధిస్త్యయా | యథామామాపుయాచ్ఛ్రీప్రుంహత్వా రావణమాహవే || ౨ || యదివామన్యసేవీరవసైకాహమరిందమ | కస్తింశ్చిత్సంవృతేదేశేవి
ప్రాంతశ్శ్వేగమిష్యసి * మమచాప్యల్పభాగ్యాయాసాన్నిధ్యాత్తవవీర్యవత్ | అస్యశోకవిపాకస్య మహాతః సంస్యాద్విమోక్షణమ్ || ౪ || గతేహి

యాంఽసితుంసకాలోయోగ్యఇతి ఇమం ముహూర్తం అస్తి న్నేవముహూతే ఇత్యర్థః || ౨౬ || ౨౭ || సాసమీత్యైతి || వేణ్యుద్గ్రస్థితంశిరసికలిపయశేశరచితవే
ణ్యుద్గ్రస్థితం - వస్తాన్ముక్త్యావస్తాన్రింతగ్రధితమున్నుచ్యదదావిత్యర్థః || ౩౦ || ౩౧ || త్వరేత్వరావాజాతత్యర్థః || ౩౧ || తి || వివధమానంసమద్రతరణాయేతి శేషః ||
౩౨ || ఇతి శ్రీను హేశ్వరతిథివిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం సప్తపక్షితమస్సగః || * * * * *
అథేతి || హేనరవ్యాప్రుతవస్సేహాత్ - మయీతి శేషః సాహాదాత్ సహృద్భావాత్ ఆప్తత్వాదితియావత్ - అనుమాన్యసంమాన్యచ ఉత్తరంతతఃవరం ఉత్తరం
కార్యంవాపునఃపునదేవావ్యాసంభ్రమః గమనత్వరాన్వితభృత్యర్థః || ౧ || కిముక్తంతదాహ-ఏవమిత్యాది || ౨ || యదిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం ||
హేవీరయదివామన్యసే ఏకాహంవన-తావతాకిమాయాతమతలహ-కస్తింశ్చిదితి - అరిందమకస్తింశ్చిత్సంవృతేదేశేవిప్రాంతఃశ్వేగమిష్యసిచేత్ - తవసాన్నిధ్యా
దల్పభాగ్యాయామమ-అస్యమహతఃశోకవిపాకస్యశోకయాచస్యపాపపరితామస్యఫలస్వేత్యర్థః - ముహూర్తం మోక్షణంస్యాదితియోజనా || ౪ || గతేహితి || పున

ప్రాణానామపిసందేహామమస్యాన్నాత్రసంశయభివ్యతిఃపరం-తవాదర్శనజ్యోతికభివ్యతిః-అతఃపరం-అయంచవీరసందేహభివ్యతిః - కేషుచిత్కోకేష్యే
తస్యోకద్వయంప్రమాదాత్పతితం॥౯॥తదస్మిన్మిత్రే॥ కార్యనిర్వోగేకార్యగతా-దురతిక్రమేదుర్నివహే॥౧౦॥౨౨॥తదలమితీ॥మన్యుఃదైన్యం॥ని॥ మన్యుఃదైన్యేక్ర
తామ్రనీత్యమరః॥౨౩॥ ౨౪॥ తతోమయేతి॥ తవశోకేనాపినైవదంశానిత్యాదిమదుక్త్యాశ్రుతేన-తదామమపురస్తాదభిపీడితా-అదీనభాషితామయా-శివాభివ్యతి

త్వయిచిత్రాంతేపునరాగమనాయవై । ప్రాణానామపిసందేహామమస్యాన్నాత్రసంశయః॥౨॥ తవాదర్శనజ్యోతికౌభూయోమాంపరితాప
యేత్ । దుఃఖాదుఃఖపరాభూతాందుఃఖతాండుఃఖభాగినీమ్॥౬॥అయంచవీరసందేహస్తివృత్తవమమాగ్రతః । సుహహంస్త్యత్సహాయేషుహర్య
తేషుహరీశ్వర॥౭॥కథంసుఖలుదుష్పారంతరివ్యంతిమహాదధిమ్ । తానిహర్యృతనైన్యానితావాసరవరాత్తజౌ॥౮॥త్రయాణామేవభూతానాం
సాగరస్యాస్యలంఘనే । శక్తిస్సాన్వద్యైవనతేయస్యతవవామారుతస్యవా॥ ౯॥ తదస్మిన్కార్యనిర్వోగేవీరైవందురతిక్రమే । కింపశ్యసిసమాధానం
బ్రూహికార్యవిదాంవరం॥౧౦॥కామమస్యత్వమేవైకఃకార్యస్యపరిసాధనైవర్యాప్తఃపరవీరముయశస్యస్తేఫలాదయః॥ ౧౧॥ బలైస్సమగైర్వది
మాంహత్వా రావణమాహవేవిజయిస్వాంపురింరామోనయేత్తత్సాన్వద్యశస్కరమ్॥౧౨॥యథాహంతస్యపీరస్యవనాదుపధివాహృతా । రక్షసా
తద్భయాజేవతథానాహతిరాఘవః॥౧౩॥బలైస్తుసంకులాంకృత్వాలంకాంవరబలాదనః । మాంసయేద్యదికాకుఢ్యస్త్యస్త్యసదృశంభవేత్॥౧౪॥
తద్యధాతస్యచిత్రాంతమనురూపంమహాత్మనః । భవత్వాహవశూరస్యతథాత్వముపపాదయ॥౧౫॥తదర్థోపహితంవాక్యంప్రశ్రితంహేతుసంహితమ్
నిశమ్యాహంతతశ్చేషంవాక్యముత్తరమబ్రువమ్॥౧౬॥ దేవిహర్యృతనైన్యానామీశ్వరఃప్లవతాంవరః । సుగ్రీవస్యత్వసంపన్నస్తవాధైక్యతఃశ్చ
యః॥౧౭॥తస్యచిత్రమసంపన్నాస్త్యవంతోమహాబలాః । మనస్సుంకల్పసంపాతానిదేశేహరయస్థితాః॥౧౮॥ ఏషాంమోపరిసాధస్తాన్నతిర్యక్స
జ్జతేగతిః । నచకమనుసేదంతిమహత్స్వమితతేజసః॥౧౯॥ అసకృత్తైమహాభానైర్వానరైర్బలదర్శితైః । ప్రదక్షిణీకృతాభూమిర్వాయుమాగ్గా
నుసారిభిః॥౨౦॥మద్విశిష్టాశ్చతుర్భుజస్యసంఖితత్రవనౌకసః । తైఃప్రత్యవరఃకశ్చిన్నాస్త్రసుగ్రీవసన్నిధౌ॥౨౧॥ అహంతావదిహప్రాప్తఃకింపున
స్తేమహాబలాః । నహిప్రకృష్టఃప్రేవ్యంతేప్రేవ్యంతేహితరేజనాః॥౨౨॥తదలంపరితాపేనదేవిమన్యువ్యపైతుతే । ఏకాత్పాతేనవైలంకామేవ్యం
తిహరియూథపాః॥౨౩॥మమపృష్ఠగతౌతౌచవంద్రసూర్యావివోదితౌ । త్వత్పాశఃకృమహాభాగేన్యసింహావాగమివ్యతః॥౨౪॥అరిఘ్నంసింహసంకా
శంక్షిప్రంధ్రత్యుసిరాఘవమ్ । లక్ష్మణంచథనుష్పాణిలంకాద్వారముపస్థితమ్॥౨౫॥నఖదంష్ట్రాయథాస్త్విరాసంహశాదూలవిక్రమా । వాన
రాన్వారణేంద్రాభాక్షిప్రంధ్రత్యుసిసంగతాః॥౨౬॥వైలాంబుదనికాశానాంలంకామలయసానుషు । నదతాంకపిముఖ్యానామఖరాచ్ఛ్రీ
వ్యసిస్వనమ్॥౨౭॥నివృత్తవనవాసంచత్వయాసాధామరిందమమ్ । అభిషిక్తమయోధ్యాయాంక్షిప్రంధ్రత్యుసిరాఘవమ్॥౨౮॥ తతోమయావా

రాగమనాయప్రతీక్షమాణాయామమ-ప్రాణానామపిసందేహాస్యాదితిసంబంధః॥౧౦॥తి॥ యద్యపిత్వమేవవర్యాప్తఃసకలరాక్షసవధపూర్వంమన్వోచనభివ్యతే
వః-తథాపశుద్యోబలోదయస్తవైవయశస్యోయశోవధాకఃస్యాత్॥౧౧॥తి॥ యదీతుగామోరావణంహత్వామాంసయేత్ - తదాతన్నయసంతస్యయశస్కరం
స్యాత్॥౨౨॥తదలమితీ॥మన్యుఃదైన్యం॥౨౩॥ తతభితి॥ తవశోకేనాపినైవదంశానిత్యాదిపూర్వముక్తయామదుక్త్యాశ్రుతేనత్వన్చోకేనాపిమమపురస్తాదభిపీడి
తా అదీనభాషితామయాశివాభివ్యతివాగ్ధిరభిప్రసాదితా-శాంతిండుఃఖనివృత్తింజగమేయోజనా॥౨౯॥ఇతిశ్రీవత్సరవహంసచరిత్రాజకాచార్యశ్రీనారా

